

सर्वज्ञान-महाविद्यालय-ग्रन्थमाला

310

समन्तपासादिका नाम विनयट्टकथा

[पठमो भागो]

वीरबल शर्मा

नालन्दा महाविहार-ग्रन्थमाला

परिचर्यायाय प्रकाशिता

विनयपिटके

पाराजिकपालिया

समन्तपासादिका नाम अट्टकथा

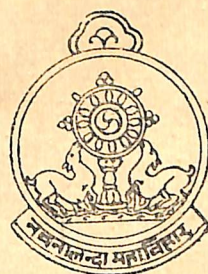
[पठमो भागो]

प्रधानसंसोधको

प्रो० एस० मुखर्जी, एम. ए., पी-एच. डी.,

संसोधको

बीरबल शर्मा, एम. ए., आचार्य

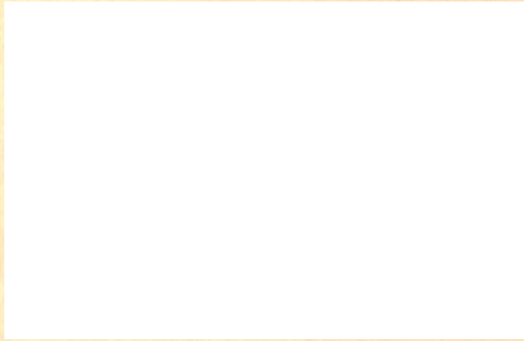

नव नालन्दा महाविहार

नालन्दा

पटना

PRINTED AT THE TARA PRINTING WORKS, VARANASI.

Nava Nālandā Mahāvihāra Publication.
Published under the authority of
Government of Bihar.

THE SAMANTAPĀSĀDIKĀ

THE COMMENTARY ON VINAYA
[Vol. I]

General Editor

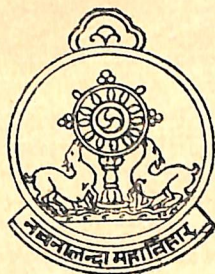
Professor **S. MOOKERJEE**, M. A., Ph. D.
DIRECTOR, NAVA NĀLANDĀ MAHĀVIHĀRA

Editor

BIRBAL SHARMA, M. A., Acharya.

REGISTRAR

NAVA NĀLANDĀ MAHĀVIHĀRA

NAVA NĀLANDĀ MAHĀVIHĀRA
NALANDA
PATNA

२५२.११
समस्त - १

The Government of Bihar established the Nalanda Institute of Research and Post-Graduate Studies in Buddhist learning and Pāli (The NAVA NĀLANDĀ MAHĀVIHĀRA) at Nalanda in 1951 with the object, *inter alia*, to promote advanced studies and research in Buddhist learning, and to publish works of permanent value to scholars. This Institute is one of the five others planned by this Government as a token of their homage to the tradition of learning and scholarship for which ancient Bihar was noted. Apart from the Nalanda Institute, four others have been established and have been doing useful work during the last twelve or thirteen years, viz. Mithila Institute of Post-Graduate Studies and Research in Sanskrit Learning at Darbhanga, K. P. Jayaswal Research Institute at Patna, The Bihar Rashtra Bhasha Parishad for Research and Advanced Studies in Hindi at Patna, and the Vaisali Institute for Post-Graduate Studies in Prakrit and Jainology at Vaisali.

As part of the programme of rehabilitating and reorientating ancient learning and scholarship, the editing and publication of the *Atthakathās* have been undertaken with the co-operation of the scholars of the Institute. The Government of Bihar hope to continue to sponsor such projects and trust that this humble service of the world of scholarship and learning would bear fruit in the fulness of time.

GENERAL EDITOR'S NOTE

It gives me sincere pleasure to introduce to the world of Buddhist Scholarship the *Samantapāsādikā*, the Commentary on the *Pāli Vinaya* Canon by Buddhaghosa. It is acknowledged by all students of Buddhist *Tipiṭaka* that the *Vinaya* forms the corner stone of the Buddhist creed. This is borne out by the fact that in the first council at *Rājagaha*, the *Vinaya* text was first recited by Upali. The importance of *Vinaya* consists in the consideration that the Organisation of Buddhist monks was made possible by the body of common rules, which were binding on each and all members of the monastic order.

It has been established with compelling Logic by Rhys Davids and Oldenberg that the *Vinaya* works were the outcome of progressive evolution under the stress of circumstances, which cropped up on different occasions and at different places. These have been noted down in the *Suttavibhaṅga* and in the Commentary of Buddhaghosa. We come across strange nomenclature in the enumeration of offences and acts of delinquency and the punishment attached to it. Rhys Davids and Oldenberg held that the *Pātimokkha* was the core of *Vinaya* and it is not disputed by Miss I. B. Horner, the translator of the entire *Vinaya-Piṭaka*. Buddhaghosa begins with the *Suttavibhaṅga* and Miss Horner prefers this arrangement. Oldenberg began his edition of the text of *Vinaya-Piṭaka* with the *Mahā-*

vagga and then proceeded to *Cullavagga*, which are called the *Khandhakas*. He placed *Suttavibhaṅga* after them and ended with the *Parivāra*, which is admitably the latest work. “*But properly speaking Pāli Vinaya begins with the Suttavibhaṅga.*” This is the arrangement followed by Buddhaghosa and this is also confirmed by the traditional *Sarvāstivādin* and *Mahisāsaka* schools and the *Dulvā*, the Tibetan version of the *Vinaya* of the *Mahāsāvastivādins* as pointed out by Miss Horner.

The *Pātimokkha* rules are the core of the *Suttavibhaṅga*. These rules were recited on the *uposatha* days held on the nights of the new and the full moon. This was in accordance with the very old custom traceable to the vedic period, About the meaning of *Pātimokkha* there is wide divergence of opinion among modern scholars. Miss Horner differs from Oldenberg, who interpreted *Pātimokkha* as freedom from sins named in the list of rules. This interpretation has the sanction of Buddhaghosa. The interpretations of later scholars are found to vary by a long chalk. We refer the curious reader to the introduction of Miss Horner. It is agreed that the term is borrowed from other sects and dates from pre-Buddhist times.

The *Pātimokkha* deals with the *Pārājika* rules. The first is concerned with unchastity. Both in the Brāhmanical and the non-Brāhmanical schools utmost emphasis has been laid on chastity and celibacy as the fundamental condition of spiritual advance and this was adopted by the Buddha in confirmity with tradition and reason alike. This sin of unchastity has been dealt with

in considerable detail in the *Suttavibhanga*. It need not be supposed that all these formes of unchastity were actually committed by the delinquent monks. As has been observed by Miss Horner that some of these did occur and some of them were hypothetical cases. There is considerable logic in the suggestion that "*these were the outcome not of events so much as of lengthy and anxious deliberations.*"

The next *pārājika* is stealing. The minute rules as to what constitute stealing and what a minor offence of lesser gravity furnish interesting study to students of jurisprudence even now.

The present volume of *Aṭṭhakathā* is occupied with the examination of these two cardinal sins. In the introduction Buddhaghosa deals with the three Buddhist Councils (*Saṅgītis*), which have again been a subject of controversy. Modern Scholars have called in question the historical genuineness of one or the other. Oldenberg is of opinion that the Second Council was the historical event, while the first is an invention. We are inclined to think that Buddhaghosa records a genuine tradition. The first council was the outcome of natural anxiety on the part of immediate disciples of the Buddha, to preserve and codify the *Dhamma* and the *Vinaya* and safeguard it from possible corruption. We refer the curious reader to the article of Dr. B. Jinananda in the *Two thousand Five Hundred years of Buddhism* published by Govt. of India in the year 1956.

The Editor proposes to write a detailed introduction in the last volume of the *Samantapāsādikā*. He does not want to deal only with the matter that is covered in the present volume lest it should have appearance of scrappy and incomplete account. The proposed introduction will be a lengthy treatise in which all the matters, original rules and interpretative deductions and corollaries as set forth by Buddhaghosa will receive due treatment.

A brief summary of the contents is furnished by the editor in order to acquaint the reader with the nature of the subject matter in outline and facilitate ready reference to the text dealing with specific issues. It will also be helpful to students of *Vinaya-aṭṭhakathā* to bear in mind the contents of the work at a glance.

The Editor, Shri Birbal Sharma, M.A., Acharya has taken considerable pains to make the text of Buddhaghosa as perfect as the available resources permit. He has utilised all the available editions—the Siamese, Sinhalese, Burmese and Roman scripts in conformity with the plan of the Devanāgarī Pāli Tripitaka Edition. He has made the text available to the students of Buddhism, who have not access to all these editions. The different readings have been given in the foot-notes and a comprehensive index has been added without which a critical edition has little value.

I trust that scholars of Buddhist learning will welcome this labour of love undertaken by the Editor. The full

(v)

value of the editor's labour will, of course, be realised after the entire work has been brought out.

Nalanda,

S. MOOKERJEE.

The 4th March, 1964.

PREFACE

The *Samantapāsādikā* is the Commentary on the *Vinaya-Piṭaka* written by Buddhaghosa. In this volume a co-ordinated edition is presented in Devanāgarī of the first part of *Samantapāsādikā* covering *Pārājika* text upto second *Pārājika* based on the following versions :—

1. Burmese— Chaṭṭhasaṅgāyana edition, 1961.
2. Sinhalese— Simon Heva Vitarane Bequest Series, 1929, edited by Baddegama Piyaṛatane Mahāthero and Welivitiye Pandita Sorata Thero and finally revised by Ven'ble Kahawe Siri Sumaṅgala Ratenesara Mahāthero.
3. Siamese— Mahāmakaṭṭha Rāja Vidyālaya Series, B. E. 2490.
4. Roman— Edited by J. Takakusu, Ph. D. (Leipzig), M. A. D.Litt (Oxon) and M.Nagai, D.Litt, Tokyo, 1924.

For preparing our manuscript we have adopted the Chaṭṭhasaṅgāyana edition of Burma as our basic text. Our preference for this edition has been dictated by the consideration that this edition was prepared by specialists of different countries, who gave due consideration to the different editions and manuscripts and decided the text after mature deliberation. The different readings recorded in the different versions have been given in the foot-notes. The readers of the present edition will, therefore, have full scope for making their choice if the readings in the text do not commend themselves to any one. We have made little departure from the arrangement of paragraphs and where we have differed, the readings of the Chaṭṭhasaṅgāyana edition have been clearly set forth in the foot-notes. We have broken new ground by providing headings and sub-headings and adopting our own method of punctuation in order to make the text more intelligible and self-contained.

All the words of the original text inserted in the commentary by Buddhaghosa have been given in black type for the sake of prominence and when the Commentator comments on his own words by way of elucidation, these have been put within inverted commas with a view to show their difference from the words of the original text. It is found to be the custom with writers of Bhāṣyas not only to comment on the original text, but also on their own words for clarification of an intricate issue. This custom has also been adopted by other commentators in India e.f. Uddyotakara in the *Nyāya-vārttika*. Buddhaghosa follows this custom of commenting on his own words, which usually set forth the issue in brief for subsequent elaboration.

The Paragraph number given in the commentary corresponds to the text of *Pārājika* of Nalanda Devanāgarī Pāli edition. As regards quotations from canonical text within the body of the commentary, references have been made to the Nalanda Devanāgarī editions and as for quotations from non-canonical texts references have been made to P. T. S. Edition. Page and line reference of first word commented upon the text *Pārājika* (Nalanda Edition) has been given within the small brackets of each page of the commentary. This will facilitate the tracing out of commented words from the original text.

In punctuation and other matters, we have followed more or less the system of Nalanda Pāli editions. This has been done for the sake of uniformity. The page numbers of the Roman and Chaṭṭhasaṅgāyana editions have been given in the margin, which will be helpful in tracing out references given in P. T. S. Dictionary and other allied works. References to identified quotations from other Pāli texts have been given within the square brackets.

I have been able to devote to this work only the spare hours of a very busy life as Registrar and so it took me at least two years to complete the edition of the text. Some misprints have escaped notice here and there. They have been corrected in the errata given at the end of the book.

I owe a deep debt of gratitude to my *alma mater* the Nava Nālandā Mahāvihāra and Professor S. Mookerjee, M. A., Ph. D.,

the General Editor of the Series, at whose instance the work was taken up for publication.

I have also to extend my grateful thanks to my respected teacher Rev. Bhikkhu J. Kashyap, who always gave me his valuable advice and guidance, and to Dr. U. Dhammaratana, M. A., D. Phil. and Dr. Mahesh Tiwary, M.A. Ph.D. for a number of valuable suggestions.

The proofs were corrected by Swami Dwarika Das Shastri, Acharya, who also helped me in the preparation of the press copy and collecting *variae lectiones* from other editions. My sincerest thanks go to him for all the help he has given me in the publication of this volume. Acharya Yamuna Pd. Singh, M. A., Shri Paraspati Nath Sinha, M. A., Shri Vijaya Kumar Sharma, M. A. and Shri Radha Mohan Tiwari, M. A. deserve my thanks for their assistance in scribing, preparation of Index and the collection of *variae lectiones* from Roman edition. Shri Mithilesh Prasad, M.A. Librarian of the Mahavihara and his staff deserve my thanks for their cooperation and prompt supply of books from other sources required for this edition.

Last but not least, my thanks are due to the staff and proprietor of the Tara Printing Press Kamachha, Varanasi for the care and pains they took in seeing the book through the Press within a short span of time.

I should like also to add that a work of this nature in an unexplored field must necessarily remain incomplete and imperfect. I shall, therefore, be grateful to my readers if they will kindly send me their suggestions and comments so that necessary improvements may be made in a subsequent edition with due acknowledgement.

Nalanda,
The 4th March, 1964.

BIRBAL SHARMA.

the Government of the State of New York, in and for the County of New York, do hereby certify that the within and foregoing is a true and correct copy of the original as the same appears from the records of the said County of New York.

Witness my hand and the seal of the said County of New York, at the City of New York, this 1st day of January, 1881.

John W. Smith, Clerk of the County of New York.

Attest:

John W. Smith, Clerk of the County of New York.

INTRODUCTION

The *Atthakathās*, as we know, are exegetical treatises on the Text of the Pāli Canon. Their main object is, therefore, to explain difficult words and abstruse points of doctrine wherever it was deemed necessary.

The Pāli *Atthakathās* or Commentaries supply abundant materials to reconstruct the social, economic, political and religious history of Buddhism. The light they throw on every aspect of Buddhist life at that period is invaluable. We deem it necessary to give at the very outset, at least a brief survey of the *Atthakathās* with their authors.

(A) The list of *Atthakathās* or commentaries.

Text	Commentary	Authors of Commentaries.
1.	Visuddhimagga	Buddhaghosa.
<i>Vinaya</i>		
2. Vinaya-Piṭaka	Samantapāsādikā	Do
3. Pātimokkha	Kaṅkhāvitaranī	Do
<i>Sutta</i>		
4. Dīghanikāya	Sumaṅgala-Vilāsini	Do
5. Majjhimanikāya	Papañcasūdanī	Do
6. Saṃyuttanikāya	Sāratthappakāsinī	Do
7. Aṅguttaranikāya	Manorathapūraṇī	Do
8. Khuddakanikāya :		
(1) Khuddakapāṭha	Paramatthajotikā	Attributed to Buddhaghosa
(2) Dhammapada	Dhammapadaṭṭhakathā	Do
(3) Udāna	Paramatthadīpanī	Dhammapāla
(4) Itivuttaka	Do	Do
(5) Suttanipāta	Paramatthajotikā	Attributed to Buddhaghosa

(6) Vimānavatthu	Paramatthadīpanī	Dhammapāla
(7) Petavatthu	Do	Do
(8) Theragāthā	Do	Do
(9) Therīgāthā	Do	Do
(10) Jātaka	Jātakatṭhakathā	Attributed to Buddhaghosa
(11) Niddesa	Saddhammapajjotikā	Upasena
(12) Paṭisambhidāmagga	Saddhammappakāsinī	Mahānāma
(13) Apadāna	Visuddhajanavilāsinī	Not known
(14) Buddhavaṃsa	Madhuratthavilāsinī	Buddhadutta
(15) Cariyāpiṭaka	Paramatthadīpanī	Dhammapāla

Abhidhamma

9. Dhammasaṅgaṇi	Aṭṭhasālinī	Buddhaghosa
10. Vibhaṅga	Sammohavinodanī	Do
11. Kathāvathu	} Pañcappakaraṇa-aṭṭhakathā	Do
12. Puggalapāṇṇatti		
13. Dhātukathā		
14. Yamaka		
15. Paṭṭhāna		

(B) List of Commentaries and Sub-Commentaries on *Vinaya*

1. Samantapāsādikā, a Commentary on the Vinaya by Buddhaghosa.
2. Sāratthadīpanī Tikā, a Commentary on the Samantapāsādikā (Vinayatṭhakathā) by Bhikkhu Sāriputta of Ceylon.
3. Vajirabuddhi Tikā or Vinayagaṇṭhi by Bhikkhu Mahāvajirabuddhi of Ceylon.
4. Pārājikakaṇḍa Yojanā
5. Pācityādi Yojanā
6. Vimativinodanī Tikā by Kassapa Thero.
7. Vinayasaṅgaha-aṭṭhakathā or Pālimuttaka Vinayasaṅgaha or Mahāvinayasaṅghappakaraṇa by Bhikkhu Sāriputta of Ceylon.
8. Vinayālaṅkāra Tikā or Commentary on Vinayasaṅgaha by Tipiṭākalaṅkāra of Tiriyapabbata.
9. Vinayavinicchaya
10. Uttaravinicchaya

} by Buddhadutta.

11. Kaṅkhāvitaraṇī Aṭṭhakathā or Mātikatṭhakathā by
Buddhaghosa.
12. „ Tīkā or Vinayatthamañjūsā by Sthavira
Buddhanāga.
13. „ Abhinavatīkā
14. Kaṅkhā-Yojanā
15. Kankhā-Yojanāmahāṭīkā
16. Khuddasikkhā by Dhammasāmī.
17. „ Tīkā by Mahāyāsa.
18. „ Abhinavatīkā by Saṅgharakkhita Thero.
19. Mūlasikkhā by Mahāsāmī.
20. „ Tīkā or Porāṇaṭīkā by Vimalasāra.
21. „ Abhinavaṭīkā by Vācissara.
22. Pātimokkhapadatthavaṇṇanā
23. Simālaṅkārasaṅgaha by Vācissara.
24. Vinayasamuṭṭhānadīpanī
25. Simālaṅkārasaṅgahaṭīkā
26. Patimokkhavisodhanī
27. Vinayagūḷhatthadīpanī
28. Vinayavinicchayaṭīkā
29. Uttaravinicchayaṭīkā
30. Vinayagaṇṭhipada by Bhikkhu Moggallāna of Ceylon.

} By disciples of Bhikkhu
Sāriputta of Ceylon.

} by Vācissara.

In this volume only list of Commentaries, Sub-Commentaries and works on *Vinaya* have been given. A detailed account of these works will be made in the introduction to the last volume of the *Samantapāsādikā*.

Present Edition

The *Samantapāsādikā* is the commentary on the *Vinaya*. It is a voluminous work, which will cover in print about one thousand six hundred pages in four volumes of about 400 pages each. The present volume comprises only one fourth of the *Samantapāsādikā*.

Buddhaghosa often refers to other commentaries also, which shows that those commentaries were available at that time and he derives materials out of those commentaries. In this book also we find the mention of following works and sources :

1. Mahā-aṭṭhakathā
2. Mahāpaccariya-aṭṭhakathā

3. Kurundi-aṭṭhakathā
4. Andhakatṭhakathā
5. Saṁkhepatṭhakathā
6. Vinaya-aṭṭhakathā
7. Suttanta-aṭṭhakathā
8. Āgamatṭhakathā
9. Dighatṭhakathā
10. Majjhimatṭhakathā
11. Saṁyuttaṭṭhakathā
12. Aṅguttaratṭhakathā
13. Abhidhammatṭhakathā
14. Sihalatṭhakathā
15. Aṭṭhakathācariya
16. Ācariya
17. Ācariyavāda
18. Parasamuddavāsithera
19. Vitandāvadī
20. Porāṇā
21. Porāṇakatthera
22. Porāṇatṭhakathā
23. Porāṇācariya

Here in this volume, we have mentioned the names only. A detailed account of these works and sources will be made in the introduction to the last volume.

Vinaya-Piṭaka occupies a pivotal position in the whole Pāli Tripiṭaka. The Buddhists themselves place the *Vinaya* at the head of the canon. It is asserted by Buddhaghosa—

“Vinaya (discipline) is the very life-line of the teaching of the Buddha i.e. Buddhist religion. The religion of the Buddha will remain so long as the discipline (Vinaya) will be observed’.”

The *Vinaya-Piṭaka* comprises the following texts :—

1. Sutta-Vibhaṅga—Parājika & Pācittiya
2. Khandhakās—Mahāvagga & Cullavagga
3. Parivāra.

The present volume is a commentary on the text of Pārājika, which consists of the following topics :—

- (1) Ganthārambhakathā
- (2) Bāhiraṇidānakathā
- (3) Verañjakanda-Vaṇṇanā
- (4) First Pārājika
- (5) Second Pārājika

As I intend to write a detailed introduction to the last Volume of the *Samantapāsādikā*, here in this volume a short summary of the topics dealt with in the volume is given as follows :—

(1) Ganthārambhakathā

This has been the custom with Indian writers that they begin any serious literary work after making salutation to their respective deities. The salutation constitutes an act of merit and acquisition of merit serves to eliminate the obstructions and handicaps which are too frequent in this imperfect world to allow a good task being accomplished without a hitch. This is why Buddhaghosa has started writing *Atthakathā* after salutation to the Buddha, the Dhamma and the Saṅgha.

(2) Bāhiraṇidānakathā

This chapter contains the detailed account of three Buddhist councils. Incidentally it sets out the etimological and conventional meaning of the names of the three-fold classification of the Buddhist scripture as *Sutta-Piṭaka*, *Vinaya-piṭaka* and *Abhidhamma-piṭaka*.

Practically speaking this chapter was written by Buddhaghosa as an introduction to the book *Samantapāsādikā*.

(3) Verañjakandavaṇṇanā

The book *Pārājika* begins with a description of the famine in *Verañjā*. Mahāmoggallāna requested Lord Buddha to use his superhuman *Yogika* power to save the people of *Verañjā* from famine, but Lord Buddha did not approve the application of spiritual development for the sake of mundane consideration like this.

This chapter opens with questions of a Brahmin named Verañja and ends with the explanation of the terms of *Abhidhamma* such as *Paṭhamajjhāna*, *Dutiyajjhāna*, *Tatijajjhāna* etc., which Buddhaghosa has explained in detail quoting texts of *Pāli Tripitaka* in support of his assertions.

(4) First Pārājika

First *Pārājika* opens with the story of Bhikkhu Sudinna, who, at the persuasion of his relatives, had agreed to meet his wife to give a child to the family to inherit the property. The Buddha declared that Bhikkhu Sudinna had Committed an offence of *Pārājika* and expelled him out of the order.

This chapter also contains the description of four types of *Vinaya* i.e. *Suttāṃ*, *Suttānūlomāṃ*, *Ācariyavādo* and *Attanomaṭi*. [स० पा०—222-231].

(5) Second Pārājika

The second *Pārājika* is stealing, which was Committed by Dhaniya Bhikkhu, who removed the stock of wood preserved for the government. He was expelled out of the order.

In this chapter difficult words and abstruse points of doctrine have been explained by Buddhaghosa.

The commentaries of Buddhaghosa are based upon the authentic traditional interpretations preserved in the Sinhalese commentaries. Buddhaghosa studied these commentaries in the *Mahāvihāra* monastery of Ceylon and reproduced their substance in Pāli in order to make the tradition intelligible to all students of *Vinaya*. The ignorance of Sinhalese thus ceased to be an impediment. It is claimed that the Sinhalese commentaries embody the interpretation of Mahinda, who introduced the Pāli *Tripitaka* in Ceylon. Without the help of Buddhaghosa's commentary, the profound significance of the *Vinaya* text is bound to elude the grasp of readers of the *Vinaya*. Much that appears trivial and commonplace at the first glance becomes invested with profound significance after perusal of the commentary.

Buddhaghosa is not unnecessarily verbose, nor does he shirk the difficulties, without the study of this *Atṭhakathā*. Our knowledge of this important branch of Buddhism will be doomed to remain superficial, if not misleading.

We reserve the discussion of all these points for our introduction to the last volume. It is also not advisable and expedient to anticipate all the issues which will become clear only after the whole commentary is available to readers.

BIRBAL SHARMA

LIST OF ABBREVIATIONS

(IN THE TEXT)

अं०नि०१—	अङ्गुत्तरनिकाय	(एक-दुक-तिक-निपात)	Nālandā Devanāgarī Pali Edition.
अं०नि०२—	„	(चतुक्-पञ्चक-निपात)	„
अं०नि०३—	„	(छक्क-सत्तक-अट्ठक निपात)	„
अं०नि०४—	„	(नवक-दसक-एकादसक निपात)	„
अप०१—	अपदानपालि	(प्रथम भाग)	„
क०व०—	कथावत्थु		„
खु०नि०१—	खुट्ठकनिकाय	„	„
खु०नि०२—	„	(द्वितीय भाग)	„
खु०नि०३—	„	(तृतीय भाग)	„
धु०व०—	धुल्लवग्ग		„
जा०१—	जातक	(प्रथम भाग)	„
जा०२—	जातक	(द्वितीय भाग)	„
दी०अ०१—	दीघनिकाय-अट्ठकथा	(प्रथम भाग)	Chatṭha-Saṅgāyana edition
दी०१, दी०नि०१—	दीघनिकाय	(सीलवस्सवग्ग)	Nālandā Devanāgarī Pali Edition
दी०नि०२—	„	(महावग्ग)	„
दी०नि०३—	„	(पाथिकवग्ग)	„
दी०वं०—	दीपवंश		P.T.S. Edition
ध०स०—	धम्मसङ्गणि		Nālandā Devanāgarī Pali Edition.
पाचि०—	पाचित्तिय		„
पारा०—	पाराजिक		„
पटि०—	पटिसम्भदामग्ग		„
म०अ०१—	मज्झिम निकाय-अट्ठकथा	(प्रथम भाग)	Chatṭha-Saṅgāyana Edition
म०नि०१—	मज्झिमनिकाय	(मूलपण्णासक)	Nālandā Devanāgarī Pali Edition
म०नि०२—	„	(मज्झिमपण्णासक)	„
म०नि०३—	„	(उपरिपण्णासक)	„

म०व०—	महावग्ग	Nālandā Devanāgarī Pāli Edition
महानि०—	महानिद्देस	”
चु० नि०—	चुल्लनिद्देस	”
मि०प०—	मिलिन्दपञ्चो	Bombay University Series
सं०नि०१—	संयुत्तनिकाय (सगाथवग्ग)	Nālandā Devanāgarī Pāli Edition
सं० नि० २—	” (निदानवग्ग)	”
सं० नि० ३—	” (सळायतनवग्ग)	”
सं० नि० ४—	” (महावग्ग)	”
विभ०—	विभङ्ग	”

(In the foot-notes)

- म०—बर्मीज संस्करण (छटुसङ्गायन)
 रो०—रोमन ” (पालि टेक्स्ट सोसायटी)
 सी०—सिंहल ” (हेवावितरणे)
 स्या०—स्यामीज ” (महामकुट राजविद्यालय)
 स० पा०—समन्तपासादिका (नालन्दा संस्करण)

(In the margin)

- B. Burmese Chatṭhasaṅgāyana edition.
 R. Roman Edition (Pāli Text Society).
-

THE PĀLI ALPHABET IN DEVANĀGARĪ AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

अ a   आ ā   इ i   ई ī   उ u   ऊ ū   ए e   ओ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

क ka	ख kha	ग ga	घ gha	ङ ṅa
च ca	छ cha	ज ja	झ, ञ jha	ञ ña
ट ṭa	ठ ṭha	ड ḍa	ढ ḍha	ण ṇa
त ta	थ tha	द da	ध dha	न na
प pa	फ pha	ब ba	भ bha	म ma
य ya	र ra	ल la	व va	स sa
		ह ha	ळ ḷa	अं am

VOWELS IN COMBINATION

क ka का kā कि ki की kī कु ku कू kū के ke को ko
ख kha खा khā खि khi खी khī खु khu खू khū खे khe खो kho

CONJUNCT-CONSONANTS

क kka	ञ nca	द्व dva	म्ब mba
क्ख kkha	ञ्छ ncha	ध्य dbya	म्भ mbha
क्य kya	ञ्ज nja	ध्व dhva	म्म mma
क्रि kri	ञ्झ, ञ्झ njha	न्त nta	म्य mya
क्ल kla	ट्ट, ट्ट tta	न्त्व ntva	म्ह mha
क्व kva	ट्ठ, ट्ठ ttha	न्थ nthā	य्य yya
ख्य khya	ड्ड, ड्ड dda	न्द nda	य्ह yha
ख्व khva	ड्ढ, ड्ढ ddha	न्द्र ndra	ल्ल lla
ग्ग gga	ण्ट nta	न्ध ndha	ल्य lya
ग्घ gggha	ण्ठ ntha	न्न nna	ल्ह lha
ग्य gya	ण्ड nda	न्य nya	व्ह vha
ग्र gra	ण्ण nna	न्ह nha	स्त sta
ङ्क nka	ण्ह nha	प्प ppa	स्त्र stra
ङ्ख nkha	त्त tta	प्फ ppha	स्न sna
ङ्ग nga	त्थ ttha	प्य pya	स्य sya
ङ्घ nggha	त्व tva	प्ल pla	स्स ssa
च्च cca	त्य tyā	ब्व bba	स्म sma
च्छ ccha	त्र tra	ब्भ bbha	स्व sva
ज्ज jja	द्द, द्द dda	व्य bya	ह्य hma
ज्झ, ज्झ jjha	द्ध ddha	ब्र bra	ह्व hva
ञ्ज nna	द्य dya	म्प mpa	ळ्ह lha
ञ्ह nha	द्र dra	म्फ mpha	

१ = ā;   २ = i;   ३ = ī;   ४ = u;   ५ = ū;   ६ = e;   ७ = o

१	२	३	४	५	६	७	८	९	०
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

विनयट्टकथाय
समन्तपासादिकाय
सूची

१. (क) पाराजिकं

	पिट्ठङ्का
गन्थारम्भकथा	३
बाहिरनिदानकथा	६
पठममहासङ्गोतिवण्णना	६
दुतियसङ्गोतिवण्णना	२६
ततियसङ्गोतिवण्णना	३३
वेरञ्जकण्डवण्णना	६२
वेरञ्जब्राह्मणपुच्छा	६२
पठमज्झानकथा	१२९
दुतियज्झानकथा	१३५
ततियज्झानकथा	१३८
चतुत्थज्झानकथा	१४१
पुब्बेनिवासकथा	१४५
दिब्बचक्खुजाणकथा	१५१
आसवक्खयजाणकथा	१५७
देसनानुमोदनकथा	१५६
पसन्नाकारकथा	१६१
सरणगमनकथा	१६२
उपासकत्तपटिवेदनकथा	१६२
दुब्भिक्खकथा	१६४
महामोग्गल्लानसीहनादकथा	१७१

विनयपञ्जत्तियाचनकथा	१७४
बुद्धाचिण्णकथा	१८६
१. पाराजिककण्डं	१९३
१. पठमपाराजिकं	१९३
सुदिन्नभाणवारवण्णना	१९३
मक्कटीवत्थुकथा	२१८
सन्थतभाणवारो	२२०
वज्जिपुत्त कवत्थुवण्णना	२२०
चतुब्बिधविनयकथा	२२२
पदभाजनीयवण्णना	२३१
भिक्षुपदभाजनीयवण्णना	२३१
सिक्खासाजीवपदभाजनीयवण्णना	२३७
सिक्खापच्चक्खानविभङ्गवण्णना	२३६
मूलपञ्जत्तिवण्णना	२५१
एकूनसत्ततिद्विसत्तचतुक्कवण्णना	२५७
सन्थतचतुक्कभेदकथा	२६१
भिक्षुपच्चत्थिकचतुक्कभेदकथा	२६२
राजपच्चत्थिकादिचतुक्कभेदकथा	२६२
आपत्तानापत्तिवारवण्णना	२६३
पकिण्णककथा	२६५
विनीतवत्थुवण्णना	२६६
२. दुतियपाराजिकं	२८०
धनियवत्थुवण्णना	२८०
पालिमुत्तकविनिच्छयो	२८५
पदभाजनीयवण्णना	२९३
पञ्चवीसतिअवहारकथा	२९८
भूमट्टकथा	३०४
थलट्टकथा	३१७

आकासटुकथा	३१७
वेहासटुकथा	३१६
उदकटुकथा	३२२
नावटुकथा	३२६
यानटुकथा	३२८
भारटुकथा	३३०
आरामटुकथा	३३१
विहारटुकथा	३३३
खेत्तटुकथा	३३३
वत्थुटुकथा	३३५
गामटुकथा	३३५
अरञ्जटुकथा	३३६
उदककथा	३३७
दन्तपोणकथा	३४०
वनप्पत्तिकथा	३४१
हरणककथा	३४२
उपनिधिकथा	३४३
सुङ्कघातकथा	३५२
पाणकथा	३५५
अपदकथा	३५६
द्विपदकथा	३५७
चतुप्पदकथा	३५७
बहुप्पदकथा	३५९
ओचरककथा	३५९
ओणिरक्खकथा	३५९
संविदावहारकथा	३६०
सङ्केतकम्मकथा	३६१
निमित्तकम्मकथा	३६२

आणत्तिकथा	३६२
आपत्तिभेदो	३६४
अनापत्तिभेदो	३६५
पकिण्णककथा	३६७
विनीतवत्थुवण्णना	३६८
कुससङ्कामनवत्थुकथा	३६९
जन्ताघरवत्थादिकथा	३७४

परिसिद्धानि

१. पदानुक्कमणिका	३
२. उद्धरणसूची	४६
३. गाथायो	५४
४. सुद्धिपण्णं	५७

समन्तपासादिका

नाम

विनयट्टकथा

[पठमो भागो]

१.(क) पाराजिकं

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स

समन्तपासादिका

नाम
विनयट्टकथा

पाराजिकं

गन्थारम्भकथा

यो कप्पकोटीहि पि अप्पमेय्यं,
कालं करोन्तो अतिदुक्करानि^१ ।
खेदं गतो लोकहिताय नाथो,
नमो महाकारुणिकस्स तस्स ॥

R. Vol.I, 1
B. Vol.I, 1

असम्बुद्धं^२ बुद्धनिसेवितं यं,
भवाभवं गच्छति जीवलोको ।
नमो अविज्जादिकिलेसजाल-
विद्धंसिनो^३ धम्मवरस्स तस्स ॥

5

गुणेहि यो सीलसमाधिपञ्चा-
विमुत्तिञ्जाणप्पभुतीहि युत्तो ।
खेत्तं^४ जनानं^५ कुसलत्थिकानं,
तमरियसङ्घं^६ सिरसा नमामि ॥

10

इच्चेवमच्चन्तनमस्सनेय्यं^७,
नमस्समानो रतनत्तयं यं ।
पुञ्जाभिसन्दं विपुलं अलत्थं,
तस्सानुभावेन हतन्तरायो ॥

15

१. अतिदुक्कराणि-रो० । २. असम्बुद्धं-रो० । ३. विद्धंसिनो-सी०, रो० ।

४-५. खेत्तञ्जनानं-स्या० । ५. तं अरियसङ्घं-रो० । ६. ०नमस्सनीयं-सी० ।

B. 2

यस्मिं ठिते सासनमद्वितस्स,
पतिद्वितं होति सुसण्ठितस्स ।
तं वण्णयिस्सं विनयं अमिस्सं,
निस्साय पुब्बाचरियानुभावं ॥

5

कामं^१ च^२ पुब्बाचरियासभेहि,
आणम्बुनिद्धोतमलासवेहि ।

R. 2

विसुद्धविज्जापटिसम्भिदेहि,
सद्धम्मसंवण्णनकोविदेहि ॥

10

सल्लेखिये^३ नोमुलभूपमेहि^३,
महाविहारस्स धजूपमेहि ।
संवण्णितोयं विनयो नयेहि,
चित्तेहि सम्बुद्धवरन्वयेहि ॥

15

संवण्णना सीहलदीपकेन^४,
वाक्येन एसा पन सङ्खतत्ता^५ ।
न किञ्चि अत्थं अभिसम्भुणाति^६,
दीपन्तरे भिक्खुजनस्स यस्मा ॥

20

तस्मा इमं पालिनयारूपं^७,
संवण्णनं^८ दानि समारभिस्सं ।
अज्जेसनं बुद्धसिरिह्वयस्स,
थेरस्स सम्मा समनुस्सरन्तो ॥
संवण्णनं तं च समारभन्तो,
तस्सा^९ महाअट्ठकथं सरीरं ।
कत्वा महापच्चरियं तथेव,
कुरुन्दिनामादिसु^{१०} विस्सुतासु^{१०} ॥

१-१. कामञ्च-स्या०, म० । २. सल्लेखिये-स्या० । ३. नो मुलभूपमेहि-स्या०, रो० ।
४. सीहलदीपकेन-सी०, म०; सीहरदीपकेन-रो० । ५. सङ्खटत्ता-सी०, रो० । ६. अभि-
सम्भुणाति-सी० । ७. पाळि०-सी०, म० । ८. संवण्णना-सी० । ९. तस्मा-रो० ।
१०-१०. ०नामादिसुविस्सुतासु-स्या० ।

विनिच्छयो अट्टकथासु वुत्तो,
यो युत्तमत्थं अपरिच्चजन्तो ।
ततो पि अन्तोगधथेरवादं,
संवण्णनं सम्म^१ समारभिस्सं^१ ॥

तं मे निसामेन्तु पसन्नचित्ता,
थेरा च भिक्खू नवमज्झिमा च ।
धम्मप्पदीपस्स तथागतस्स,
सक्कच्च धम्मं पतिमानयन्ता^२ ॥

5 B. 3

बुद्धेन धम्मो विनयो च वुत्तो,
यो तस्स पुत्तेहि तथेव जातो ।
सो येहि तेसं मतिमच्चजन्ता,
यस्मा पुरे अट्टकथा अकंसु ॥

10

तस्मा हि यं अट्टकथासु वुत्तं,
तं वज्जयित्वान पमादलेखं ।
सब्बं पि सिक्खासु सगारवानं,
यस्मा पमाणं इध पण्डितानं ॥

R. 3

ततो च भासन्तरमेव हित्वा,
वित्थारमगं च समासयित्वा ।
विनिच्छयं सब्बमसेसयित्वा,
तन्तिकमं किञ्चि^३ अवोक्कमित्वा ॥

20

सुत्तन्तिकानं वचनानमत्थं,
सुत्तानुरूपं परिदीपयन्ती ।
यस्मा अयं हेस्सति वण्णना पि,
सक्कच्च तस्मा अनुसिक्खितब्बा ति ॥

१-१. सम्मसमारभिस्सं—स्या०, रो० । २. पटिमानयन्ता—स्या०, रो० । ३. कञ्चि—
सी०, रो०

बाहिरनिदानकथा

B. 4

तत्थ तं वण्णयिस्सं विनयं ति वुत्तत्ता विनयो ताव ववत्थपेतब्बो^१ ।
तेनेतं वुच्चति—“विनयो नाम इध सकलं विनयपिटकं अधिप्पेतं” ति^२ ।
संवण्णनत्थं पनस्स अयं मात्तिका—

5

वुत्तं येन यदा यस्मा, धारितं येन चाभतं^३ ।
यत्थप्पत्तिट्ठितं चेतमेतं वत्वा विधिं ततो ॥
तेना ति आदिपाठस्स, अत्थं नानप्पकारतो ।
दस्सयन्तो करिस्सामि, विनयस्सत्थवण्णनं ति ॥

R. 4

10

तत्थ वुत्तं येन यदा यस्मा^४ ति इदं ताव वचनं “तेन समयेन
बुद्धो भगवा वेरञ्जायं विहरती” [पारा०-३] ति एवमादि वचनं सन्धाय
वुत्तं । इदं हि बुद्धस्स भगवतो अत्तपच्चक्खवचनं न होति, तस्मा वत्तब्ब-
मेतं^५ “इदं वचनं केन वुत्तं, कदा वुत्तं^६, कस्मा च^७ वुत्तं” ति ? आयस्मता
उपालित्थेरेन वुत्तं, तं च पन पठममहासङ्गीतिकाले ।

पठममहासङ्गीतिवण्णना

पठममहासङ्गीति नाम चेसा किञ्चापि पञ्चसतिकसङ्गीतिवखन्धके^८
वुत्ता^९, निदानकोसल्लत्थं पन इधापि इमिना नयेन वेदितब्बा ।

15

धम्मचक्कप्पवत्तनं हि आदिं कत्वा याव सुभट्ठपरिब्बाजकविनयना
कतबुद्धकिच्चे कुसिनारायं उपवत्तने मल्लानं सालवने यमकसालानमन्तरे
विसाखपुण्णमदिवसे^{१०} पच्चूससमये अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया परिनिब्बुते
भगवति लोकनाथे, भगवतो परिनिब्बाने सन्निपत्तितानं सत्तन्नं भिक्खुसत्त-
सहस्सानं सङ्घत्थेरो आयस्मा महाकस्सपो सत्ताहपरिनिब्बुते भगवति,
सुभट्ठेन वुड्डपब्बजितेन “अलं, आवुसो, मा सोचित्थ, मा परिदेवित्थ,
सुमुत्ता मयं तेन महासमणेन; उपददुता च^{११} होम—‘इदं वो कप्पति,

20

१. ववट्ठपेतब्बो, को सो विनयो ति—स्या० । २. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।
३. चाभटं—स्या० । ४. यस्मा चा—रो० । ५. ०मेवेतं—रो० । ६-६. रो० पोत्थके नत्थि ।
७. वु० व०, पृ० ४०६ । ८. सुवुत्ता—रो० । ९. ०पुण्णमीदिवसे—स्या० । १०. च मयं—
बुल्लवग्गे ४०६ पिट्ठे ।

इदं वो न कप्पती' ति ! इदानीं पन मयं यं इच्छिस्साम तं करिस्साम,
यं न इच्छिस्साम न^१ तं^१ करिस्सामा" [चु०व०-४०६] ति वुत्तवचन-
मनुस्सरन्तो "ठानं खो पनेतं विज्जति यं पापभिक्षू अतीतसत्थुकं पावचनं
ति मञ्जमाना पक्खं लभित्वा न चिरस्सेव सद्धम्मं अन्तरधापेय्युं, याव
च धम्मविनयो तिट्ठति ताव अनतीतसत्थुकमेव पावचनं होति; वुत्तं 5
हेतं भगवता—'यो वो, आनन्द, मया धम्मो च विनयो च देसितो पञ्जत्तो
सो वो ममच्चयेन सत्था' [दी०नि०२-११८] ति; यन्नूनाहं धम्मं
च विनयं च सङ्गायेय्यं, यथयिदं^२ सासनं अद्धनियं अस्स चिरट्ठितिकं;
यं चाहं भगवता—'धारेस्सति पन मे त्वं, कस्सप, साणानि^३ पंसुकूलानि
निब्बसनानी' [सं०नि०२-१८५] ति वत्वा 'चीवरे साधारण- 10
परिभोगेन चेव^४ अहं, भिक्षवे, यावदेव^५ आकङ्खामि विविच्चेव
कामेहि...पे०...पठमं^६ भानं^७ उपसम्पज्ज विहरामि; कस्सपो, भिक्षवे,
यावदेव आकङ्खति विविच्चेव कामेहि...पे०...पठमं भानं उपसम्पज्ज
विहरती' [सं०नि०२-१७६] ति एवमादिना नयेन नवानुपुब्बविहार-
छल्लभिज्जाप्पभेदे^८ उत्तरिमनुस्सधम्मो अत्तना समसमद्वपनेन च अनुग- 15
हितो, तस्स मे^९ किमञ्जं आनण्यं^{१०} भविस्सति; ननु मं भगवा राजा
विय सककवचइस्सरियानुप्पदानेन अत्तनो कुलवंसप्पतिट्ठापकं^{११} पुत्तं 'सद्धम्म-
वंसप्पतिट्ठापको मे अयं भविस्सती' ति मन्त्वा इमिना असाधारणेन अनुगगहेन
अनुगगहेसी" ति चिन्तयन्तो धम्मविनयसङ्गायनत्थं भिक्षून् उस्साहं जनेसि ।
यथाह—

20

“अथ खो आयस्मा महाकस्सपो भिक्षू आमन्तेसि—'एकमिदाहं,
आवुसो, समयं पावाय कुसिनारं अद्धानमगगप्पटिपत्तो^१ महता भिक्षुसङ्घेन
सद्धिं पञ्चमत्तेहि भिक्षुसत्तेही" [चु०व०-४०६; दी०नि०२-१२४] ति
सब्बं सुभट्टकण्डं वित्थारतो वेदितव्वं ।

१. तं न-रो० । २. यथा इदं-रो० । ३. सानानि-रो० । ४. अनुगगहितो-
रो०; स्या० पोत्थके नत्थि । ५. यावदे-म० । एवमुपरि पि । ६-६. पठमज्भानं-रो० ।
एवमुपरि पि । ७. छल्लभिज्जादिभेदे-रो० । ८. म० पोत्थके नत्थि । ९. आणन्यं-सी०;
आणण्यं-म० । १०. पतिट्ठापकं-सी०, स्या०, रो० । ११. पटिपत्तो-सी०, स्या०, रो० ।

B. 6,
R. 6

ततो परं आह—“हन्द मयं, आवुसो, धम्मं च विनयं च सङ्गा-
येय्याम^१ । पुरे अधम्मो दिप्पति, धम्मो पटिबाहिय्यति^२; अविनयो दिप्पति,
विनयो पटिबाहिय्यति । पुरे अधम्मवादिनो बलवन्तो होन्ति, धम्मवादिनो
दुब्बला होन्ति; अविनयवादिनो बलवन्तो होन्ति, विनयवादिनो दुब्बला
होन्ती” [चु०व०-४०६] ति ।

भिक्षू आहंसु—“तेन हि, भन्ते, थेरो भिक्षू उच्चिनतू” [चु०व०-
४०६] ति । थेरो सकलनवङ्गसत्थुसासनपरियत्तिधरे पुथुज्जन-सोतापन्न-
सकदागामि-अनागामि-सुक्खविपस्सक-खीणासवभिक्षू अनेकसते अनेकसहस्से च
वज्जेत्वा तिपिटकसब्बपरियत्तिप्पभेदधरे पटिसम्भिदाप्पत्ते महानुभावे येभुय्येन
10 भगवता एतदग्गं आरोपिते तेविज्जादिभेदे खीणासवभिक्षूयेव एकूनपञ्चसते
परिग्गहेसि । ये सन्धाय इदं वुत्तं—“अथ खो आयस्मा महाकस्सपो एकेनून-
पञ्चअरहन्तसतानि^३ उच्चिनी” [चु०व०-४०७] ति । किस्स पन थेरो
एकेनूनमकासी ति ? आयस्मतो आनन्दत्थेरस्स ओकासकरणत्थं । तेन-
हायस्मता सहा पि विना पि न सक्का धम्मसङ्गीति कातुं, सो हायस्मा
15 सेक्खो^४ सकरणोयो, तस्मा सहा^५ पि^६ न सक्का; यस्मा पनस्स किञ्चि
दसबलदेसितं सुत्तगेय्यादिकं^७ भगवतो असम्मुखा पटिग्गहितं नाम नत्थि,
तस्मा विना पि^८ न सक्का । यदि एवं सेक्खो पि समानो धम्मसङ्गीतिया
बहूपकारत्ता^९ थेरेन उच्चिनितब्बो अस्स । अथ कस्मा न उच्चिनितो ति ?
परूपवादविवज्जनतो^{१०} । थेरो हि आयस्मन्ते आनन्दे अतिविय विस्सत्थो
20 अहोसि, तथा हि नं सिरस्म पलितेसु जातेसु पि “न वायं कुमारको मत्त-
मञ्जासी” [सं०नि०२-१८३] ति कुमारकवादेन वदति^{११} । सक्ककुलप्पसुतो^{१२}
चायमायस्मा तथागतस्स भाता चूळपितुपुत्तो^{१३} । तत्र हि भिक्षू छन्दा-
गमनं विय मञ्जमाना “बहू असेक्खपटिसम्भिदाप्पत्ते भिक्षू ठपेत्वा आनन्दं
सेक्खपटिसम्भिदाप्पत्तं थेरो उच्चिनी” ति उपवदेय्युं, तं परूपवादं परि-

R. 7

१. सङ्गायाम-स्या०, रो० । २. पटिबाहीयति-सी०, रो०; पटिबाहियति-स्या० ।
३. एकेनूनानि पञ्च०-म० । ४. सेक्खो-रो० । एवमुपरि पि । ५-५. सह-स्या०, रो० ।
६. सुत्तं-रो० । ७. स्या० पोत्थके नत्थि । ८. बहुकारकत्ता-स्या०, म० ।
९. ०वादं-स्या० । १०. श्रोवदति-रो०, म० । ११. ०प्पसूतो-स्या०, रो० ।
१२. चूलपितुपुत्तो-रो० ।

वज्जेन्तो “आनन्दं विना सङ्गीति न सक्का कातुं, भिक्खूनं येवानुमतिया गहेस्सामी” ति तं^१ न उच्चिनि ।

B. 7

अथ सयमेव भिक्खू आनन्दस्सत्थाय थेरं याचिसु । यथाह—“भिक्खू आयस्मन्तं महाकस्सपं एतदवोचुं—‘अयं, भन्ते, आयस्मा आनन्दो किञ्चा पि सेक्खो अभब्बो छन्दा दोसा भया मोहा अगतिं गन्तुं, बहु चानेन^२ भगवतो सन्तिके धम्मो च विनयो च परियत्तो; तेन हि, भन्ते, थेरो आयस्मन्तं पि आनन्दं उच्चिनतू’ ति । अथ खो आयस्मा महाकस्सपो आयस्मन्तं पि आनन्दं उच्चिनी^३” [चु०व०-४०७] ति । एवं भिक्खूनं अनुमतिया उच्चिनि-तेन तेनायस्मता सद्धि पञ्च थेरसत्तानि अहेसुं ।

अथ खो थेरानं भिक्खूनं एतदहोसि—“कत्थ नु खो मयं धम्मं च विनयं च सङ्गायेय्यामा” ति । अथ खो थेरानं भिक्खूनं एतदहोसि—“राजगहं खो महागोचरं पहतसेनासनं, यन्नून मयं राजगहे वस्सं वसन्ता धम्मं च विनयं च सङ्गायेय्याम, न^४ अञ्जे^५ भिक्खू राजगहे वस्सं उप-गच्छेय्यु” [चु०व०-४०७] ति । कस्मा पन नेसं^६ एतदहोसि ? इदं अम्हाकं थावरकम्मं, कोचि विसभागपुग्गलो सङ्घमज्झं पविसित्वा उक्कोटेय्या ति । अथायस्मा महाकस्सपो अत्तिदुतियेन कम्मेन सावेसि, तं सङ्गीतिकखन्धके [चु०व०-४०६] वुत्तनयेनेव वेदितब्बं ।

R. 8

अथ तथागतस्स परिनिब्बानतो सत्तसु साधुकीळनदिवसेसु सत्तसु च धातुपूजादिवसेसु वीतिवत्तेसु “अड्डमासो अतिक्रन्तो, इदानि गिम्हानं दियड्डो मासो सेसो, उपकट्टा वस्सूपनायिका”ति मन्त्वा महाकस्सपत्थेरो “राजगहं, आवुसो, गच्छामा” ति उपड्डुं भिक्खुसङ्घं गहेत्वा एकं मगं गतो । अनुरुद्ध-त्थेरो पि उपड्डुं गहेत्वा एकं मगं गतो । आनन्दत्थेरो पन^७ भगवतो पत्तचीवरं गहेत्वा भिक्खुसङ्घपरिवुतो सावत्थि गन्त्वा राजगहं गन्तुकामो येन सावत्थि तेन चारिकं पक्कामि । आनन्दत्थेरेन गतगतट्टाने महापरिदेवो अहोसि—“भन्ते आनन्द, कुहि सत्थारं ठपेत्वा आगतोसी” ति । अनुपुब्बेन

25 B. 8

१. म० पोत्थके नत्थि । २. वत तेन-रो० । ३. उच्चिनि-सी०, स्या०, रो० ।

४-४. नाञ्जे-म० । ५. तेसं-रो० । ६. स्या० पोत्थके नत्थि ।

पन सावत्थि अनुप्पत्ते थेरे^१ भगवतो परिनिब्बानदिवसे विय महापरिदेवो अहोसि ।

R. 9

तत्र सुदं आयस्मा आनन्दो अनिच्चतादिपटिसंयुत्ताय^२ धम्मिया कथाय तं महाजनं सञ्जापेत्वा जेतवनं पविसित्वा दसबलेन वसितगन्ध-
 5 कुटिया द्वारं विवरित्वा मञ्चपीठं नीहरित्वा पप्फोटेत्वा^३ गन्धकुटिं सम्म-
 जित्वा मिलातमालाकचवरं छड्ढेत्वा मञ्चपीठं अतिहरित्वा पुन यथाट्टाने^४
 ठपेत्वा भगवतो ठितकाले करणीयं वत्तं सब्बमकासि । अथ थेरो भगवतो
 परिनिब्बानतोप्पभुति^५ ठाननिसज्जबहुलत्ता उस्सन्नधातुकं कायं समस्सासेतुं
 10 दुतियदिवसे खीरविरेचनं पिवित्वा विहारेयेव निसीदि । यं सन्धाय सुभेन
 माणवेन पहितं माणवकं एतदवोच^६—

“अकालो खो, माणवक, अत्थि मे अज्ज भेसज्जमत्ता पीता, अप्पेव नाम स्वेपि उपसङ्कमेय्यामा” [दी०नि०१-१६६] ति । दुतियदिवसे चेतक-
 त्थेरेन पच्छासमणेन गत्त्वा सुभेन माणवेन पुट्टो दीघनिकाये सुभसुत्तं
 [दी०नि०१-१६६] नाम दसमं सुत्तमभासि ।

15

अथ^७ थेरो जेतवनविहारे खण्डफुल्लपटिसङ्खरणं^८ कारापेत्वा उप-
 कट्टाय वस्सूपनायिकाय राजगहं गतो । तथा महाकस्सपत्थेरो^९ अनुरुद्धत्थेरो
 च सब्बं भिक्खुसङ्घं गहेत्वा राजगहमेव गतो ।

20

तेन खो पन समयेन राजगहे अट्टारस महाविहारा होन्ति । ते सब्बे पि छड्डितपतितउक्कापा अहेसुं । भगवतो हि परिनिब्बाने सब्बे भिक्खू
 अत्तनो अत्तनो पत्तचीवरं गहेत्वा विहारे च परिवेणे^{१०} च छड्ढेत्वा अगमंसु ।
 तत्थ थेरा भगवतो वचनपूजनत्थं तित्थियवादपरिमोचनत्थं च “पठमं मासं
 खण्डफुल्लपटिसङ्खरणं करोमा” ति चिन्तेसुं । तित्थिया हि एवं^{११} वदेय्युं—
 “समणस्स गोतमस्स सावका सत्थरि ठितेयेव विहारे पटिर्जागिसु, परिनिब्बुते
 25 छड्ढेसुं” ति । तेसं वादपरिमोचनत्थं च चिन्तेसुं ति वुत्तं होति । वुत्तं पि
 चेत^{१२}—

R. 10

25

१. थेरे च—रो० । २. अनिच्चतापटिसंयुत्ताय—रो० । ३. पप्फोटेत्वा—रो० ।
 ४. यथाठाने—म० । ५. ०पभुति—म० । ६. एतं अवोच—रो० । ७. अथ खो—रो० ।
 ८. ०प्पटिसङ्खरणं—म०, एवमुपरि पि । ९. ०च—रो० । १०. परिवेने—सी० । ११. स्या०
 पोत्थके नत्थि । १२. हेतं—म० ।

“अथ खो थेरानं भिक्खूनं एतदहोसि—‘भगवता खो, आवुसो, खण्डफुल्लपटिसङ्खरणं वण्णितं । हन्द मयं, आवुसो, पठमं मासं खण्डफुल्ल-पटिसङ्खरणं करोम, मज्झिमं मासं सन्निपतित्वा धम्मं च विनयं च सङ्गा-यिस्सामा” [चु०व०-४०७] ति ।

ते दुतियदिवसे गन्त्वा राजद्वारे अटुंसु । अजातसत्तु राजा आगन्त्वा 5
वन्दित्वा “किं, भन्ते, आगतत्था” ति अत्तना कत्तब्ब^१ किच्चं^१ पटिपुच्छ ।
थेरा अट्टारसमहाविहारपटिसङ्खरणत्थाय हत्थकम्मं पटिवेदेसुं । “साधु,
भन्ते” ति राजा हत्थकम्मकारके मनुस्से अदासि । थेरा पठमं^२ मासं^२ सब्ब-
विहारे पटिसङ्खारापेत्वा^३ रञ्जो आरोचेसुं—“निट्ठितं, महाराज, विहार-
पटिसङ्खरणं । इदानीं धम्मविनयसङ्गहं करोमा” ति । “साधु, भन्ते, 10
विस्सत्था करोथ । मय्हं आणाचक्कं, तुम्हाकं धम्मचक्कं होतु । आणापेथ
मे^४, भन्ते, किं करोमी” ति ? “धम्मसङ्गहं” करोन्तानं भिक्खूनं सन्निसज्जट्टानं,
महाराजा” ति । “कत्थ करोमि, भन्ते” ति ? “वेभारपब्बतपस्से सत्तपण्णि-
गुहाद्वारे कातुं युत्तं, महाराजा” ति । “साधु, भन्ते” ति खो राजा अजात-
सत्तु विस्सकम्मुना निम्मितसदिसं सुविभत्तभित्तिथम्भसोपानं नानाविध- 15
मालाकम्म-लताकम्मविचित्तं अभिभवन्तमिव राजभवनविभूति अपहसन्त-
मिव^५ देवविमानसिरिं सिरिया निकेतमिव एकनिपाततिथमिव च देव-
मनुस्सनयनविहङ्गानं लोकरामण्येयकमिव सम्पिण्डितं दट्ठब्बसारमण्डं
मण्डपं कारापेत्वा विविधकुसुमदाम-ओलम्बक-विनिग्गलन्तचारुवितानं^६ 20
रतनविचित्रमणिकोट्टिमतलमिव^७ च नं नानापुष्फपहारविचित्रसुपरिनिट्ठित-
भूमिकम्मं ब्रह्मविमानसदिसं अलङ्कुरित्वा तस्मिं महामण्डपे पञ्चसतानं
भिक्खूनं अनग्धानि पञ्चकप्पियपच्चत्थरणसतानि पञ्जापेत्वा दक्खिणभागं
निस्साय उत्तराभिमुखं थेरासनं मण्डपमज्जे पुरत्थाभिमुखं बुद्धस्स भगवतो
आसनारहं धम्मासनं पञ्जापेत्वा दन्तखचितं वीजर्नि^८ चेत्थ^९ ठपेत्वा भिक्खु-
सङ्घस्स आरोचापेसि—“निट्ठितं, भन्ते, मम किच्चं” ति । 25

१-१. कत्तब्बकिच्चं—रो०, म० । २-२. पठममासं—स्या०, रो० । ३. पटिसङ्खारापेत्वा—
म० । ४. मे—स्या०; म० पोट्थके नत्थि । ५. सङ्गहं—स्या०, म० । ६. अवहसन्तमिव—स्या० ।
७. ंदामोलम्बकविनिग्गलन्तं—सी० । ८. रतनविचित्तं—म० । ९-९. वीजर्नि—म० ।

B. 10

तस्मिन्* खो पन समये एकच्चे भिक्खु आयस्मन्तं आनन्दं सन्धाय
 एवमाहंसु—“इमस्मि भिक्खुसङ्घे एको भिक्खु विस्सगन्धं वायन्तो विचरती”
 ति । थेरो तं सुत्वा “इमस्मि भिक्खुसङ्घे अञ्जो विस्सगन्धं वायन्तो विच-
 रणकभिक्खु^१ नाम नत्थि, अद्धा एते मं सन्धाय वदन्ती” ति संवेगं आपज्जि ।
 5 एकच्चे* भिक्खु आयस्मन्तं आनन्दं आहंसु—“स्वे, आवुसो, सन्निपातो
 त्वं च सेक्खो सकरणीयो, तेन ते न युत्तं सन्निपातं गन्तुं, अप्पमत्तो
 होही” ति ।

R. 12

अथ खो आयस्मा आनन्दो—“स्वे सन्निपातो, न खो पन मेतं^२ पतिरूपं^३
 द्वाहं सेक्खो समानो सन्निपातं गच्छेय्यं” ति बहुदेव^४ रत्ति कायगतासतिया^५
 10 वीतिनामेत्वा रत्तिया पच्चूससमयं चङ्कमा ओरोहिक्वा विहारं पविसित्वा
 “निपज्जिस्सामी” ति कायं आवज्जेसि । द्वे पादा भूमितो मुत्ता, अप्पत्तं^६ च सीसं
 बिम्बोहनं, एतस्मि अन्तरे अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुच्चि । अयं हि
 आयस्मा चङ्कमेन बहि वीतिनामेत्वा विसेसं निब्बत्तेतुमसक्कोन्तो चिन्तेसि—
 “ननु मं भगवा एतदवोच—‘कतपुञ्जोसि’^७ त्वं, आनन्द, पधानमनुयुञ्ज; खिप्पं
 15 होहिसि^८ अनासवो’ [दी०नि० २-१११] ति । बुद्धानं च कथादोसो नाम
 नत्थि । मम अच्चारद्धं विरियं तेन मे चित्तं^९ उद्धच्चाय संवत्तति । हन्दाहं
 विरियसमतं^{१०} योजेमी” ति चङ्कमा ओरोहिक्वा पादधोवनट्टाने ठत्वा पादे
 धोवित्वा विहारं पविसित्वा मञ्चके निसीदित्वा “थोकं विस्समिस्सामी” ति
 कायं मञ्चके उपनामेसि^{११} । द्वे पादा भूमितो मुत्ता, सीसं च बिम्बोहनं
 20 असम्पत्तं । एतस्मि अन्तरे अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुत्तं, चतुश्चरिया-
 पथविरहितं थेरस्स अरहत्तं अहोसि^{१२} । तेन इमस्मि सासने अनिपन्नो
 अनिसिन्नो अट्ठितो अचङ्कमन्तो “को भिक्खु अरहत्तं पत्तो” ति वुत्ते
 “आनन्दत्थेरो” ति वत्तुं वट्टति ।

-. अयं पाठो सी०, स्या० पोत्थकेषु नत्थि । १. विचरणभिक्खु-रो० । २. मे
 तं-स्या०, रो० । ३. पटि०-स्या० । ४. बहुमेव-स्या० । ५. कायगताय०-रो०, म० ।
 ६. असम्पत्तं-स्या० । ७. कतपुञ्जोसि-रो० । ८. होहि-सी० । ९. चित्ता-सी० ।
 १०. वीरिय०-म०; ०समतं-स्या०; ०समर्थ-रो० । ११. उपनामेसि-सी०; अपनामेसि-रो० ।
 १२. स्या० पोत्थके नत्थि ।

अथ^१ थेरा भिक्खू दुतियदिवसे कतभत्तकिच्चा पत्तचीवरं पटिसामेत्वा धम्मसभायं सन्निपत्तिता । आनन्दत्थेरो पन अत्तनो अरहतत्तप्पत्ति^२ आपेतु-
कामो भिक्खूहि सद्धिं न गतो । भिक्खू यथावुड्डुं^३ अत्तनो अत्तनो पत्तासने^४
निसीदन्ता आनन्दत्थेरस्स आसनं ठपेत्वा निसिन्ना । तत्थ केहि^५ चा पि^६
“एतमासनं कस्सा” ति वुत्ते “आनन्दत्थेरस्सा” ति । “आनन्दो पन कुहि 5
गतो” ति ? तस्मिं समये थेरो चिन्तेसि—“इदानीं मय्हं गमनकालो” ति । ततो
अत्तनो आनुभावं दस्सेन्तो पठवियं निमुज्जित्वा अत्तनो आसनेयेव अत्तानं
दस्सेसि । आकासेनागन्त्वा निसीदी ति पि एके ।

R. 13

एवं निसिन्ने तस्मिं आयस्मन्ते महाकस्सपत्थेरो भिक्खू आमन्तेसि—
“आवुसो, किं पठमं सङ्गायाम, धम्मं वा विनयं वा” ति ? भिक्खू आहंसु— 10
“भन्ते महाकस्सप, विनयो नाम बुद्धसासनस्स आयु, विनये ठिते सासनं^७
ठितं होति; तस्मा पठमं विनयं सङ्गायामा” ति, । “कं धुरं कत्वा” ति ?
“आयस्मन्तं उपालि” ति । “किं आनन्दो नप्पहोती” ति ? “नो नप्पहोति;
अपि च खो पन सम्मासम्बुद्धो धरमानोयेव विनयपरिर्यत्ति निस्साय
आयस्मन्तं उपालि एतदग्गे ठपेसि—‘एतदग्गं, भिक्खवे, मम सावकानं 15
भिक्खूनां विनयधरानं यदिदं उपाली’ [अ० नि० १-२५] ति । तस्मा
उपालित्थेरं पुच्छित्वा विनयं सङ्गायामा” ति । ततो थेरो विनयं पुच्छनत्थाय
अत्तना व अत्तानं सम्मन्नि । उपालित्थेरो पि विस्सज्जनत्थाय सम्मन्नि ।
तत्रायं पालि—

B. 11

“अथ खो आयस्मा महाकस्सपो सद्धं आपेसि—‘सुणातु मे, आवुसो, 20
सद्धो । यदि सद्धस्स पत्तकल्लं, अहं उपालि विनयं पुच्छेय्यं’ ति ।

“आयस्मा पि उपालि सद्धं आपेसि—‘सुणातु मे, भन्ते, सद्धो ।
यदि सद्धस्स पत्तकल्लं, अहं आयस्मता महाकस्सपेन विनयं पुट्ठो विस्स-
ज्जेय्यं” [चु० व०-४०८] ति ।

१. अथ खो—म० । २. अरहतत्तप्पत्ति—रो० । ३. यथावुड्डुं—सी०, रो० । ४. आसने-
स्या०, रो० । ५. केहि चि—स्या०, म०; केहिचि पि—रो० । ६. आनन्दस्सा—रो० ।
७. बुद्धसासने—स्या० । ८. पाळि—सी०, म० । एवमुपरि पि ।

एवं अत्तना^१ व^२ अत्तानं सम्मन्नित्वा आयस्मा उपालि उट्ठायासना
एकंसं चीवरं कत्वा थेरे भिक्खू वन्दित्वा धम्मासने निसीदि, दन्तखचितं
वीजनि^३ गहेत्वा । ततो आयस्मा^३ महाकस्सपो थेरासने निसीदित्वा
आयस्मन्तं उपालिं विनयं पुच्छि—

R. 14 5

“पठमं, आवुसो उपालि, पाराजिकं कत्थं^४ पञ्चत्तं” ति ?

“वेसालियं, भन्ते” ति ।

“कं आरब्भा” ति ?

“सुदिन्नं कलन्दपुत्तं” आरब्भा” ति ।

“किस्मि वत्थुस्मि” ति ?

10

“मेथुनधम्मे” ति ?

अथ खो आयस्मा महाकस्सपो आयस्मन्तं उपालिं पठमस्स पाराजिकस्स
वत्थुं पि पुच्छि, निदानं पि पुच्छि, पुग्गलं पि पुच्छि, पञ्चत्ति पि पुच्छि,
अनुपञ्चत्ति^५ पि पुच्छि, आपत्ति पि पुच्छि, अनापत्ति पि पुच्छि, यथा च
पठमस्स तथा दुतियस्स तथा ततियस्स तथा चतुत्थस्स पाराजिकस्स वत्थुं
15 पि पुच्छि...पे०...अनापत्ति पि पुच्छि । पुट्ठो पुट्ठो उपालित्थेरो विस्स-
ज्जेसि । ततो इमानि चत्तारि पाराजिकानि “पाराजिककण्डं नाम इदं”
ति सङ्गहं आरोपेत्वा ठपेसुं^६ । तेरस सङ्घादिसेसानि “तेरसकं” ति ठपेसुं ।
द्वे सिक्खापदानि “अनियतानी” ति ठपेसुं । तिस्रं सिक्खापदानि “निस्सग्गिय-
पाचित्तियानी” ति ठपेसुं । द्वेनवुत्ति सिक्खापदानि “पाचित्तियानी” ति
20 ठपेसुं । चत्तारि सिक्खापदानि “पाटिदेसनीयानी” ति ठपेसुं । पञ्चसत्तति
सिक्खापदानि “सेखियानी” ति ठपेसुं । सत्त धम्मे “अधिकरणसमथा” ति
ठपेसुं ।

B. 12

एवं महाविभङ्गं सङ्गहं आरोपेत्वा भिक्खुनीविभङ्गे अट्ठ सिक्खा-
पदानि “पाराजिककण्डं नाम इदं” ति ठपेसुं । सत्तरस सिक्खापदानि
25 “सत्तरसकं” ति ठपेसुं । तिस्रं सिक्खापदानि “निस्सग्गियपाचित्तियानी”

१-१. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । २. वीजनि-म० । एवमुपरि पि । ३. रो०
पोत्थके नत्थि । ४. कत्थ भगवता-रो० । ५. कलन्दकपुत्तं-रो० । ६. अनुपञ्चत्ति-
स्या०, रो० । ७. रो० पोत्थके नत्थि । ८. सत्तरसकण्डं-स्या० ।

ति ठपेसुं । छसट्टिसतसिक्खापदानि “पाचित्तियानी” ति ठपेसुं । अट्ट
सिक्खापदानि “पाटिदेसनीयानी” ति ठपेसुं । पञ्चसत्तति सिक्खापदानि
“सेखियानी” ति ठपेसुं । सत्त धम्मे “अधिकरणसमथा” ति ठपेसुं ।

R. 15

एवं भिक्खुनीविभङ्गं सङ्गहं आरोपेत्वा एतेनेव उपायेन खन्धक-
परिवारे पि आरोपेसुं । एवमेतं सउभतोविभङ्गखन्धकपरिवारं विनयपिटकं 5
सङ्गमारूढहं सब्बं महाकस्सपत्थेरो पुच्छि, उपालित्थेरो विस्सज्जेसि ।
पुच्छाविस्सज्जनपरियोसाने पञ्च अरहन्तसतानि सङ्गहं आरोपितनयेनेव
गणसज्जायमकंसु । विनयसङ्गहावसाने उपालित्थेरो दन्तखचितं वीजनिं
निक्खिपित्वा धम्मासना ओरोहित्वा बुद्धे^१ भिक्खू वन्दित्वा अत्तनो
पत्तासने निसीदि ।

10

विनयं सङ्गायित्वा धम्मं सङ्गायितुकामो आयस्मा महाकस्सपो
भिक्खू पुच्छि—“धम्मं सङ्गायन्तेहि कं पुगलं धुरं कत्वा धम्मो सङ्गा-
यितब्बो” ति ? भिक्खू “आनन्दत्थेरं धुरं कत्वा” ति आहंसु ।

अथ खो आयस्मा महाकस्सपो सङ्घं आपेसि—“सुणातु मे, आवुसो,
सङ्घो । यदि सङ्घस्स पत्तकल्लं, अहं आनन्दं धम्मं पुच्छेय्यं” ति ।

15

अथ खो आयस्मा आनन्दो सङ्घं आपेसि—“सुणातु मे, भन्ते, सङ्घो ।
यदि सङ्घस्स पत्तकल्लं, अहं आयस्मता महाकस्सपेन धम्मं पुट्ठो
विस्सज्जेय्यं” ति ।

अथ खो आयस्मा आनन्दो उट्ठायासना एकंसं चीवरं कत्वा थेरे
भिक्खू वन्दित्वा धम्मासने निसीदि दन्तखचितं वीजनिं गहेत्वा । महा- 20
कस्सपत्थेरो^२ आनन्दत्थेरं धम्मं पुच्छि—

B. 13

“ब्रह्मजालं, आवुसो आनन्द, कथं भासितं” ति ?

“अन्तरा च, भन्ते, राजगहं अन्तरा च नालन्दं^३ राजागारके
अम्बलट्टिकायं” ति ।

R. 16

“कं आरब्भा” ति ?

25

“सुप्पियं च परिब्राजकं, ब्रह्मदत्तं च माणवकं” ति ।

१. बुद्धे-सी०, रो० । २. अथ महा०-म० । ३. नालन्दं-स्या०, म० ।

“किस्मिं वत्थुस्मि” ति ?

“वण्णावण्णे” ति ।

अथ खो आयस्मा महाकस्सपो आयस्मन्तं आनन्दं ब्रह्मजालस्स निदानं पि पुच्छि, पुग्गलं पि पुच्छि, वत्थुं^२ पि पुच्छि ।

5 “सामञ्जफलं पनावुसो आनन्द, कत्थ भासितं” ति ?

“राजगहे, भन्ते, जीवकम्भवने” ति ।

“केन सद्धि” ति ?

“अजातसत्तुना वेदेहिपुत्तेन सद्धि” ति ।

अथ खो आयस्मा महाकस्सपो आयस्मन्तं आनन्दं सामञ्जफलस्स
10 निदानं पि पुच्छि, पुग्गलं पि पुच्छि । एतेनेव उपायेन पञ्च^३ निकाये पुच्छि । पञ्च निकाया नाम—दीघनिकायो, मज्झिमनिकायो, संयुत्तनिकायो, अङ्गुत्तरनिकायो, खुद्दकनिकायो ति । तत्थ खुद्दकनिकायो नाम—चत्तारो निकाये ठपेट्वा, अवसेसं बुद्धवचनं । तत्थ विनयो आयस्मता उपालित्थेरेन विस्सज्जितो, सेसखुद्दकनिकायो चत्तारो च निकाया आनन्दत्थेरेन ।

15 तदेतं सब्बं पि बुद्धवचनं रसवसेन एकविधं^४, धम्मविनयवसेन दुविधं, पठममज्झिमपच्छिमवसेन त्रिविधं; तथा पिटकवसेन, निकायवसेन पञ्चविधं, अङ्गवसेन नवविधं, धम्मक्खन्धवसेन चतुरासीतिसहस्सविधं ति वेदितव्वं ।

कथं रसवसेन एकविधं ? यं हि भगवता अनुत्तरं सम्मासम्बोधि अभिसम्बुज्झित्वा याव अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया परिनिब्बायति^५,
20 एत्थन्तरे पञ्चचत्तालीसवस्सानि देवमनुस्सनागयक्खादयो अनुसासन्तेन पच्चवेक्खन्तेन वा वुत्तं, सब्बं तं एकरसं विमुत्तिरसमेव होति । एवं रसवसेन एकविधं ।

R. 17 कथं धम्मविनयवसेन दुविधं ? सब्बमेवेतं^६ धम्मो च विनयो चा ति सङ्ख्यं^७ गच्छति । तत्थ विनयपिटकं विनयो, अवसेसं बुद्धवचनं धम्मो;
25 तेनेवाह—“यन्नून मयं, आवुसो, धम्मं च विनयं च सङ्गायेय्यामा” ति^८

१-१. सी०, स्या० पोत्थकेसु नत्थि । २-२. सी०, स्या० पोत्थकेसु नत्थि ।

३. पञ्च पि—रो० । ४. सेसो खुद्दकनिकायो—स्या० । ५. होति—स्या० । ६. परिनिब्बा-

यन्तेन—स्या० । ७. सब्बमेव चेतं—स्या०, म० । ८. चेत—स्या०, म० । ९. सङ्खं—रो० ।

१०. स्या० पोत्थके नत्थि ।

“अहं उपालिं विनयं पुच्छेय्यं, आनन्दं धम्मं पुच्छेय्यं” ति च एवं धम्मविनयवसेन दुविधं ।

कथं पठममज्झिमपच्छिमवसेन तिविधं ? सब्बमेव हिंदं^१ पठमबुद्धवचनं, मज्झिमबुद्धवचनं, पच्छिमबुद्धवचनं ति तिप्पभेदं होति । तत्थ—

“अनेकजातिसंसारं, सन्धाविस्सं अनिब्बिसं ।

5

गहकारं^२ गवेसन्तो, दुक्खा जाति पुनप्पुनं ॥

“गहकारकं दिट्ठोसि, पुनं गेहं न काहसि ।

सब्बा ते फासुका भग्गा, गहकूटं विसङ्खितं ।

विसङ्खारगतं चित्तं, तण्हानं खयमज्झगा” ति ॥

[खु०नि०१-३२]

इदं पठमबुद्धवचनं ।

10

केचि “यदा हवे पातुभवन्ति धम्मा” [म०व०-३] ति खन्धके उदानगाथं आहु । एसा पन पाटिपददिवसे सब्बञ्जुभावप्पत्तस्स सोमनस्स-मयजाणेन पच्चयाकारं पच्चवेक्खन्तस्स उप्पन्ना उदानगाथा ति वेदितब्बा ।

यं पन परिनिब्बानकाले अभासि—“हन्द दानि, भिक्खवे, आमन्त-यामि वो, वयधम्मा सङ्खारा, अप्पमादेन सम्पादेथा” [दी०नि०२-११६] 15 ति इदं पच्छिमबुद्धवचनं ।

उभित्तमन्तरे यं वुत्तं एतं मज्झिमबुद्धवचनं ति^३ । एवं पठममज्झिम-पच्छिमवसेन तिविधं ।

कथं पिटकवसेन तिविधं ? सब्बं पि हेतं विनयपिटकं सुत्तन्तपिटकं अभिधम्मपिटकं ति तिप्पभेदमेव होति । तत्थ पठमसङ्गीतियं सङ्गीतं च 20 असङ्गीतं^४ च सब्बं पि समोधानेत्वा उभयानि पातिमोक्खानि, द्वे विभङ्गानि, द्वावीसतिक्खन्धकानि, सोळस परिवारा ति इदं विनयपिटकं नाम ।

R. 18

ब्रह्मजालादिचतुत्तिससुत्तसङ्गहो दीघनिकायो, मूलपरियायसुत्तादि-दियड्डुसतद्वेसुत्तसङ्गहो मज्झिमनिकायो, ओघतरणसुत्तादिसत्तसुत्तसहस्ससत्त-

१. हीदं-स्या० । २. गहकारकं-सो०, रो० । ३. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. अनुसङ्गीतं-स्या० ।

B. 15

सतद्वासट्टिसुत्तसङ्गहो संयुत्तनिकायो, चित्तपरियादानसुत्तादिनवसुत्तसहस्र-
पञ्चसतसत्तपञ्चाससुत्तसङ्गहो अङ्गुत्तरनिकायो, खुट्कपाठ-धम्मपद-उदान-
इतिवुत्तक-सुत्तनिपात - विमानवत्थु - पेतवत्थु - थेरगाथा^१ - थेरीगाथा^१ - जातक-
निद्देस-पटिसम्भदा-अपदान-बुद्धवंस-चरियापिटकवसेन पण्णरसभेदो^२ खुट्क-
5 निकायो ति इदं सुत्तन्तपिटकं नाम ।

धम्मसङ्गणि^३, विभङ्गो, धातुकथा, पुग्गलपञ्जत्ति, कथावत्थु, यमकं,
पट्टानं ति इदं अभिधम्मपिटकं नाम । तत्थ—

विविधविसेसनयत्ता, विनयनतो चेव कायवाचानं ।

विनयत्थविदूहि अयं, विनयो^४ विनयो ति अक्खातो ॥

R. 19

10 विविधा हि एत्थ पञ्चविधपातिमोक्खुद्देसपाराजिकादिसत्तआपत्ति-
क्खन्धमातिकाविभङ्गादिप्पभेदनया^५, विसेसभूता च दळ्हीकम्मसिथिली-
करणप्पयोजना^६ अनुपञ्जत्तिनया^७, कायिकवाचसिकअज्झाचारनिसेधनतो
चेस कायं वाचं च विनेति, तस्मा विविधनयत्ता विसेसनयत्ता कायवाचानं
च विनयनतो “विनयो” ति अक्खातो । तेनेतमेतस्स वचनत्थकोसल्लत्थं वुत्तं—

15

“विविधविसेसनयत्ता, विनयनतो चेव कायवाचानं ।

विनयत्थविदूहि अयं, विनयो विनयो ति अक्खातो” ति ॥

इतरं पन—

अत्थानं सूचनतो, सुवुत्ततो सवनतो च^८ सूदनतो ।

सुत्ताणा सुत्तसभागतो च, सुत्तं^९ सुत्तं ति अक्खातं ॥

20

तं हि अत्तत्थपरत्थादिभेदे अत्थे सूचेति, सुवुत्ता चेत्थ अत्था वेनेय्य-
ज्झासयानुलोमेन वुत्तत्ता । सवति चेतं अत्थे सस्समिव फलं पसवती^{१०} ति
वुत्तं होति । सूदति चेतं धेनु विय खीरं पग्गवरती ति वुत्तं होति । सुट्ठु च
ने तायति रक्खती ति वुत्तं होति । सुत्तसभागञ्चेतं^{११}, यथा हि तच्छकानं
सुत्तं पमाणं होति; एवमेतं पि विञ्जूनं । यथा च सुत्तेन सङ्गहीतानि^{१२}

१-१. थेर-थेरीगाथा-रो० । २. पण्णरसभेदो-रो० । ३. धम्मसङ्गहो-म० ।

४. स्या० पोत्थके नत्थि । ५. ंप्पभेदा नया-म० । ६. ंसिथिलकरणं-स्या०, म० ।

७. अनुपञ्जत्ति०-स्या०, रो० । ८. थ-म० । एवमुपरि पि । ९. म० पोत्थके नत्थि ।

१०. सवती-स्या० । ११. ंभागञ्च नं-रो० । १२. सङ्गहीतानि-म० ।

पुप्फानि न विकिरीयन्ति^१ न विद्धंसीयन्ति^२; एवमेतेन सङ्गहीता अत्था ।
तेनेतमेतस्स वचनत्थकोसल्लत्थं वुत्तं—

“अत्थानं सूचनतो, सुवुत्ततो सवनतो^३ च^३ सूदनतो ।

सुत्ताणा सुत्तसभागतो च, सुत्तं सुत्तं^४ ति अक्खात” ति ॥

इत्तरो पन—

5. B. 16,
R. 20

यं एत्थ वुद्धिमन्तो^५, सलक्खणा पूजिता परिच्छिन्ना ।

वुत्ताधिका च धम्मा, अभिधम्मो तेन अक्खातो ॥

अयं हि अभिसद्दो वुद्धि-सलक्खणपूजित-परिच्छिन्नाधिकेसु^६ दिस्सति ।
तथा हेस—“बाळ्हा मे^७ दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति नो^८ पटिक्कमन्ती” [म०
नि०३-३५२] ति आदीसु^९ वुद्धियं आगतो । “या ता रत्तियो अभि- 10
ज्जाता अभिलक्खिता” [म०नि०१-१२८] ति आदीसु सलक्खणे^{१०} ।
“राजाभिराजा मनुजिन्दो” [म०नि०२-४००; खु०नि०१-३५६] ति
आदीसु पूजिते । “पटिबलो विनेतुं अभिधम्मे अभिविनये” [म०व०-
७२] ति आदीसु परिच्छिन्ने । अज्जमज्जसङ्करविरहिते धम्मे च विनये
चा ति वुत्तं होति । “अभिक्कन्तेन वण्णेना” [खु०नि०२-१२] ति 15
आदीसु अधिके । एत्थ च “रूपपत्तिया मग्गं भावेति” [ध०सं०-४५];
“मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरती” [विभ०-३३६] ति
आदिना नयेन वुद्धिमन्तो पि धम्मा वुत्ता । “रूपारम्मणं वा सद्धारम्मणं
वा” ति आदिना नयेन आरम्मणादीहि सल्लक्खणीयत्ता^{११} सलक्खणा पि ।
“सेक्खा धम्मा, असेक्खा धम्मा, लोकुत्तरा धम्मा” ति आदिना नयेन पूजिता 20
पि पूजारहा ति अधिप्पायो । “फस्सो होति वेदना होती” ति आदिना नयेन
सभावपरिच्छिन्नत्ता परिच्छिन्ना पि । “महग्गता धम्मा, अप्पमाणा धम्मा,
अनुत्तरा धम्मा” ति आदिना नयेन अधिका पि धम्मा वुत्ता । तेनेतमेतस्स
वचनत्थकोसल्लत्थं वुत्तं—

१. विकिरियन्ति-म० । २. विद्धंसियन्ति-म० । ३-३. ०थ-म० । ४. म० पोत्थके
नत्थि । ५. वुद्धिमन्तो-म०, रो० । एवमुपरि पि । ६. वुद्धिलक्खण०-म० । ७. मे आवुसो-
म० । ८-८. सी०, स्या० पोत्थकेसु नत्थि । ९. आदीसु-सी०, रो० । एवमुपरि पि ।
१०. लक्खणे-म० । ११. लक्खणीयत्ता-म०, रो० ।

“यं एत्थ बुद्धिमन्तो, सलक्खणा पूजिता परिच्छिन्ना ।
वुत्ताधिका च धम्मा, अभिधम्मो तेन अक्खातो” ति ॥

यं पनेत्थ अविसिट्ठं^१ तं—

पिटकं पिटकत्थविदू, परियत्तिभाजनत्थतो^२ आहु ।

5

तेन समोधानेत्वा, तयो पि विनयादयो जेय्या ॥

B. 17,
R. 21

परियत्ति पि हि “मा पिटकसम्पदानेना” [अ०नि०१-१७४] ति
आदीसु पिटकं ति वुच्चति । “अथ पुरिसो आगच्छेय्य कुदालपिटकं^३ आदाया”
[म०नि०१-१७०] ति आदीसु यं किञ्चि भाजनं पि । तस्मा—

“पिटकं पिटकत्थविदू, परियत्तिभाजनत्थतो आहु ।

10

तेन^४ समोधानेत्वा तयो पि विनयादयो जेय्या”ति ॥

तेन एवं दुविधत्थेन पिटकसद्देन सह समासं कत्वा विनयो च सो
पिटकं च परियत्तिभावतो तस्स तस्स अत्थस्स भाजनतो चा ति विनय-
पिटकं, यथावुत्तेनेव नयेन सुत्तं^५ च तं पिटकं चा ति सुत्तपिटकं^६, अभिधम्मो
च सो पिटकं चा ति अभिधम्मपिटकं ति एवमेते तयो पि विनयादयो
15 जेय्या । एवं अत्वा व^७ पुन पि तेस्वेव पिटकेसु नानप्पकारकोसल्लत्थं—

देसना सासनकथा, भेदं तेसु यथारहं ।

सिक्खापहानगम्भीरभावं^८ च परिदीपये ॥

परियत्तिभेदं सम्पत्ति, विपत्ति चापि यं यहि ।

पापुणाति यथा भिक्खु, तं पि सब्बं विभावये ति^९ ॥

20

तत्रायं परिदीपना विभावना च, एतानि हि तीणि^{१०} पिटकानि
यथाक्कमं आणावोहारपरमत्थदेसना यथापराध-यथानुलोम-यथाधम्मसासनानि,
संवरासंवरदिट्ठिविनिवेठननामरूपपरिच्छेदकथा ति^{११} च^{११} वुच्चन्ति ।

एत्थ हि विनयपिटकं आणारहेन भगवता आणाबाहुल्लतो देसितत्ता
आणादेसना, सुत्तपिटकं वोहारकुसलेन भगवता वोहारबाहुल्लतो देसितत्ता

१. अवसिट्ठं—सी०, स्या० । २. ००भाजनत्थतो—म० । एवमुपरि पि । ३. कुदालपिटकं—
सी०, स्या०, रो० । ४. इदानी तेन—म० । ५. सुत्तन्तं—म० । ६. सुत्तन्तपिटकं—म० ।
७. च—स्या०, म० । ८. सिक्खाप्पहानं—सी० ; ०प्पहानं—रो० । ९. म० पोत्थके
नत्थि । १०. तीनि—सी०, स्या०, रो० । ११-११. चाति—स्या० ।

वोहारदेसना, अभिधम्मपिटकं परमत्थकुसलेन भगवता परमत्थबाहुल्लतो देसितत्ता परमत्थदेसना ति वुच्चति ।

तथा पठमं ये ते पचुरापराधा सत्ता ते यथापराधं एत्थ सासिता ति यथापराधसासनं, दुतियं अनेकज्झासयानुसयचरिताधिमुत्तिका^१ सत्ता यथानुलोमं एत्थ सासिता ति यथानुलोमसासनं, ततियं धम्मपुञ्जमत्ते “अहं ममा” ति सज्जिनो सत्ता यथाधम्मं एत्थ सासिता ति यथाधम्मसासनं ति वुच्चति ।

R. 22

तथा पठमं अज्झाचारपटिपक्खभूतो संवरासंवरो एत्थ कथितो ति संवरासंवरकथा, दुतियं द्वासट्ठिदिट्ठिपटिपक्खभूता दिट्ठिविनिवेठना एत्थ कथिता ति दिट्ठिविनिवेठनकथा, ततियं रागादिपटिपक्खभूतो नामरूपपरिच्छेदो एत्थ कथितो ति नामरूपपरिच्छेदकथा ति वुच्चति ।

B. 18

तीसु पि च^२ एतेसु^३ तिस्सो सिक्खा, तीणि पहानानि^३, चतुब्बिधो च गम्भीरभावो वेदितब्बो । तथा हि—विनयपिटके विसेसेन अधिसीलसिक्खा वुत्ता, सुत्तपिटके अधिचित्तसिक्खा, अभिधम्मपिटके अधिपञ्चासिक्खा ।

विनयपिटके च वीतिकमप्पहानं^४ किलेसानं, वीतिकमपटिपक्खत्ता सीलस्स । सुत्तपिटके^५ परियुट्ठानप्पहानं, परियुट्ठानपटिपक्खत्ता समाधिस्स । अभिधम्मपिटके अनुसयप्पहानं, अनुसयपटिपक्खत्ता पञ्चाय । पठमे च तदङ्गप्पहानं किलेसानं, इतरेसु विक्खम्भनसमुच्छेदप्पहानानि । पठमे च दुच्चरितसङ्किलेसस्स पहानं, इतरेसु तण्हादिट्ठिसङ्किलेसानं ।

एकमेकस्मि चेत्थ चतुब्बिधो पि धम्मत्थदेसनापटिवेधगम्भीरभावो वेदितब्बो । तत्थ धम्मो ति पालि । अत्थो ति तस्सायेव अत्थो । देसना ति तस्सा मनसा ववत्थापिताय पालिया देसना । पटिवेधो ति पालिया पालिअत्थस्स च यथाभूतावबोधो । तीसु पि चेतेसु एते धम्मत्थदेसनापटिवेधा यस्मा ससादीहि विय महासमुदो मन्दबुद्धीहि दुक्खोगाहा^६ अलब्भनेत्थपतिट्ठा च, तस्मा गम्भीरा । एवं एकमेकस्मि एत्थ^७ चतुब्बिधो पि गम्भीरभावो वेदितब्बो ।

R. 23

25

१. ०चरियाधिमुत्तिका—स्या०, म० । २-२. चेतेसु—म० । ३. पहानानि—सी०, स्या०, रो० । एवमुपरि पि । ४. वीतिकमप्पहानं—सी०, स्या०, । ५. सुत्तन्त—म० । ६. दुक्खोगाब्हा—स्या० । ७. चेत्थ—स्या० ।

अपरो नयो— धम्मो ति हेतु । वुत्तं हेतं—“हेतुमिह जाणं धम्मपटि-
सम्भदा” [विभ०—३५०] ति । अत्थो ति हेतुफलं । वुत्तं हेतं—“हेतुफले जाणं
अत्थपटिसम्भदा” [विभ०—३५०] ति । देसना ति पञ्जत्ति, यथाधम्मं धम्मा-
भिलापो ति अधिप्पायो । पटिवेधो ति अभिसमयो, सो च लोकियो^१
5 लोक्कुत्तरो^१ विसयतो असम्मोहतो च अत्थानुरूपं धम्मेषु, धम्मानुरूपं अत्थेषु,
पञ्जत्तिपथानुरूपं पञ्जत्तीसु अवबोधो ।

इदानीं यस्मा एतेसु पिटकेसु यं यं धम्मजातमत्थजातं^२ वा, यो^३
चायं यथा यथा आपेतब्बो अत्थो सोतूनं जाणस्स अभिमुखो होति
B. 19 तथा तथा तदत्थजोतिका देसना, यो चेत्थ अविपरीतावबोधसङ्घातो
10 पटिवेधो सब्बम्पेतं^४ अनुपचितकुसलसम्भारेहि दुप्पञ्जेहि ससादीहि विय^५
महासमुदो^६ दुक्खोगाहं अलब्भनेत्थपत्तिद्वं च, तस्मा गम्भीरं^७ । एवं पि
एकमेकस्मि एत्थ चतुब्बिधो पि गम्भीरभावो वेदितब्बो ।

R. 24

एत्तावता च—

“देसना-सासनकथा, भेदं तेसु यथारहं ।
15 सिक्खाप्पहानगम्भीरभावञ्च परिदीपये” ॥

इति अयं गाथा वुत्तत्था होति ।

“परियत्तिभेदं सम्पत्तिं, विपत्तिं चापि यं यं हि ।
पापुणाति यथा भिक्खु, तं पि सब्बं विभावये” ति ॥

एत्थ पन तीसु पिटकेसु तिविधो परियत्तिभेदो दट्ठब्बो । तिस्सो हि
20 परियत्तियो—अलगद्दूपमा, निस्सरणत्था, भण्डागारिकपरियत्ती ति ।

तत्थ^८ दुग्गहिता उपारम्भादिहेतुपरियापुता^९, अयं अलगद्दूपमा । यं
सन्धाय वुत्तं—“सेत्थयापि, भिक्खवे, पुरिसो अलगद्दत्थिको अलगद्गवेसी
अलगद्दपरियेसनं चरमानो, सो पस्सेत्थ महन्तं अलगद्दं । तमेनं भोगे वा
नङ्गुद्वे वा गण्हेत्थ । तस्स सो अलगद्दो पटिपरिवत्तित्वा हत्थे वा बाहाय
25 वा अञ्जतरस्मि वा अङ्गपच्चङ्गे डंसेत्थ^{१०} । सो ततो निदानं मरणं वा

१-१. लोकिय०—म० । २. धम्मजातं वा अत्थजातं—म० । ३. या—म० । ४. सब्ब-
मेतं—म० । ५-५. महासमुदो विय—सी०, स्या० । ६. सी०, स्या० पोत्थकेसु नत्थि ।
७. तत्थ या—म० । ८. ०परियापुटा—म० । ९. डंसेत्थ—सी०, रो० ।

निगच्छेय्य, मरणमत्तं वा दुक्खं । तं किस्स हेतु ? दुग्गहितत्ता^१, भिक्खवे,
अलगद्दस्स । एवमेव खो, भिक्खवे, इधेकच्चे मोघपुरिसा धम्मं परिया-
पुणन्ति सुत्तं...पे०...वेदल्लं । ते तं धम्मं परियापुणित्वा तेसं धम्मानं
पञ्जाय अत्थं न उपपरिक्खन्ति । तेसं ते च धम्मा पञ्जाय अत्थं अनुप-
परिक्खतं न निज्झानं खमन्ति । ते उपारम्भानिसंसा चेव धम्मं परिया- 5
पुणन्ति इतिवादप्पमोक्खानिसंसा च । यस्स चत्थाय धम्मं परियापुणन्ति,
तं चस्स अत्थं नानुभोन्ति । तेसं ते धम्मा दुग्गहिता दीघरत्तं अहिताय
दुक्खाय संवत्तन्ति । तं किस्स हेतु ? दुग्गहितत्ता, भिक्खवे, धम्मानं”
[म०नि०१-१७८] ति । या पन सुग्गहिता सीलक्खन्धादिपारिपूरियेव
आक्खमानेन परियापुता न उपारम्भादिहेतु, अयं निस्सरणत्था^२ । यं 10
सन्धाय वुत्तं—“तेसं ते धम्मा सुग्गहिता दीघरत्तं हिताय सुखाय संवत्तन्ति !
तं किस्स हेतु ? सुग्गहितत्ता^३, भिक्खवे, धम्मानं” [म०नि०१-१७९]
ति । यं पन परिज्जातक्खन्धो पहीनकिलेसो भावितमग्गो पटिविद्धाकुप्पो
सच्छिक्तनिरोधो खीणासवो केवलं पवेणिपालनत्थाय^४ वंसानुरक्खणत्थाय
परियापुणाति, अयं भण्डागारिकपरियत्ती ति । 15

B. 20,
R. 25

विनये पन सुप्पटिपन्नो भिक्खु सीलम्पत्ति निस्साय तिस्सो विज्जा
पापुणाति, तासंयेव च तत्थ पभेदवचनतो । सुत्ते सुप्पटिपन्नो समाधिसम्पदं
निस्साय छ^५ अभिज्जा^६ पापुणाति, तासंयेव च तत्थ पभेदवचनतो ।
अभिधम्मे सुप्पटिपन्नो पञ्जासम्पदं निस्साय चतस्सो पटिसम्भदा पापुणाति,
तासं च तत्थेव पभेदवचनतो । एवमेतेसु सुप्पटिपन्नो यथाक्कमं^७ इमं 20
विज्जात्तयच्छळभिज्जाचतुपटिसम्भदाभेदं सम्पत्तिं पापुणाति ।

विनये पन दुप्पटिपन्नो अनुज्जातसुखसम्फस्सअत्थरणपापुरणादि-
फस्ससामज्जतो^८ पटिक्खत्तेसु उपादिन्नफस्सादीसु अनवज्जसज्जी होति ।
वुत्तं पि हेतं—“तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि, यथा येमे अन्त-
रायिका धम्मा वुत्ता भगवता, ते पटिसेवतो नालं अन्तरायाया” [पाचि०— 25

१. दुग्गहीतत्ता—सी०, स्या०, रो० । एवमुपरि पि । २. ०नाम—स्या० । ३. सुग्ग-
हीतत्ता—सी०, स्या०, रो० । एवमुपरि पि । ४. पवेणी०—म० । ५-५. छळभिज्जा—स्या० ।
६. यथाक्कमेन—म० । ७. ०पावुरणादि०—म० ; ०सम्फस्स०—स्या० ।

R. 26

१७५] ति ततो दुस्सीलभावं पापुणाति । सुत्ते दुप्पटिपन्नो “चत्तारोमे, भिक्खवे, पुग्गला सन्तो संविज्जमाना” [अ०नि० २-७] ति आदीसु अधिप्पायं अजानन्तो दुग्गहितं गण्हाति । यं सन्धाय वुत्तं—“अत्तना दुग्गहितेन अम्हे चेव अब्भाचिक्खति, अत्तानं च खणति”, बहुञ्च अपुञ्जं पसवतो” [पारा०-१८२] ति ततो मिच्छादिट्ठितं पापुणाति । अभिधम्मे दुप्पटिपन्नो धम्म-चिन्तं अतिधावन्तो अचिन्तेय्यानि पि चिन्तेति, ततो चित्तक्खेपं पापुणाति । वुत्तं हेतं—“चत्तारिमानि, भिक्खवे, अचिन्तेय्यानि न चिन्तेतब्बानि, यानि चिन्तेन्तो उम्मादस्स विघातस्स भागी अस्सा” [अ०नि० २-८४] ति । एवमेतेसु दुप्पटिपन्नो यथाक्कमेन इमं दुस्सीलभावमिच्छादिट्ठिता चित्तक्खेप-
 10 भेदं विपत्तिं पापुणाती ति ।

B. 21

एत्तावता^२—

“परियत्तिभेदं सम्पत्तिं, विपत्तिं चापि यं यहिं ।

पापुणाति यथा भिक्खु, तं पि सब्बं विभावये”ति ॥

अयं पि गाथा वुत्तत्था होति । एवं पि^३ नानप्पकारतो पिटकानि

15 अत्वा तेसं वसेनेतं बुद्धवचनं तिविधं ति जातब्बं ।

कथं निकायवसेन पञ्चविधं ? सब्बमेव चेतं दीघनिकायो, मज्झिम-
 निकायो, संयुत्तनिकायो, अङ्गुत्तरनिकायो, खुद्दकनिकायो ति पञ्चप्पभेदं होति ।

तत्थ कतमो दीघनिकायो ? तिवग्गसङ्गहीतानि^४ ब्रह्मजालादीनि
 चतुत्तिस सुत्तानि ।

20

चतुत्तिसेव सुत्तन्ता, तिवग्गो यस्स सङ्गहो ।

एस दीघनिकायो ति, पठमो अनुलोमिको ॥

R. 27

कस्मा पनेस दीघनिकायो ति वुच्चति ? दीघप्पमाणानं सुत्तानं
 समूहतो निवासतो च, समूहनिवासा हि निकायो ति वुच्चन्ति । “नाहं,
 भिक्खवे, अञ्जं एकनिकायं पि समनुपस्सामि एवं चित्तं; यथयिदं, भिक्खवे,
 तिरच्छानगता पाणा” [सं०नि० २-३६७]; पोणिकनिकायो^५, चिक्खल्लिक-
 25 निकायो ति एवमादीनि चेत्य साधकानि सासनतो च लोकतो च । एवं
 सेसानं पि निकायभावे वचनत्थो वेदितब्बो ।

१. खनति-म० । २. ०च-म० । ३. म० पोत्थके नत्थि । ४. ०सङ्गहानि-म०, रो० ।

५. पोनिकि०-रो०; पोनिक्-सी० ।

कतमो मज्झिमनिकायो ? मज्झिमप्पमाणानि पञ्चदसवग्गसङ्गहानि
मूलपरियायसुत्तादीनि दियड्डुसतं द्वे च सुत्तानि ।

दियड्डुसतसुत्तन्ता^१, द्वे च सुत्तानि यत्थ सो ।

निकायो मज्झिमो पञ्चदसवग्गपरिग्गहो ॥

कतमो संयुत्तनिकायो ? देवतासंयुत्तादिवसेन ठितानि ओघतरणसुत्ता- 5
दीनि^२ सत्तसुत्तसहस्सानि सत्त च सुत्तसत्तानि द्वासट्ठि च सुत्तानि ।

सत्तसुत्तसहस्सानि, सत्तसुत्तसत्तानि च ।

द्वासट्ठि चेव सुत्तन्ता, एसो संयुत्तसङ्गहो ॥

कतमो अङ्गुत्तरनिकायो ? एकेकअङ्गातिरेकवसेन ठितानि चित्त- B. 22
परियादानादीनि नवसुत्तसहस्सानि पञ्चसुत्तसत्तानि सत्तपञ्चास^३ च 10
सुत्तानि ।

नवसुत्तसहस्सानि, पञ्चसुत्तसत्तानि च ।

सत्तपञ्चास सुत्तानि, सङ्घा^४ अङ्गुत्तरे अयं ॥

कतमो खुद्दकनिकायो ? सकलं विनयपिटकं अभिधम्मपिटकं खुद्दक-
पाठादयो च पुब्बे निदस्सिता पञ्चदसभेदा^५ ठपेत्वा चत्तारो निकाये अवसेसं 15
बुद्धवचनं ति ।

ठपेत्वा चतुरोपेते, निकाये दीवआदिके^६ ।

R. 28

तदञ्जं बुद्धवचनं, निकायो खुद्दको मतो ति ॥

एवं निकायवसेन पञ्चविधं ।

कथं अङ्गवसेन नवविधं ? सब्बमेव हिदं सुत्तं, गेय्यं, वेय्याकरणं, 20
गाथा, उदानं, इतिवुत्तकं, जातकं, अब्भुतधम्मं, वेदल्लं ति नवप्पभेदं होति ।
तत्थ उभतोविभङ्गनिद्देसखन्धकपरिवारा सुत्तनिपाते मङ्गलसुत्त-रतनसुत्त-
नालकसुत्त-तुवट्ठकसुत्तानि^७ अञ्जं पि च सुत्तनामकं तथागतवचनं सुत्तं ति
वेदितब्बं । सब्बं पि सगाथकं सुत्तं गेय्यं ति वेदितब्बं । विसेसेन संयुत्तके
सकलो पि सगाथकवग्गो^८, सकलं अभिधम्मपिटकं, निग्गाथकं सुत्तं, यं च 25

१. दियड्डुसतं-म० । २. ओघतरणादीनि-म० । ३. सत्तपण्णास-सी०, स्या०, रो० ।

४. सङ्घाया-म० । ५. पन्नरसभेदा-म० । ६. दीवादिके-रो० । ७. तुवट्ठक-म० ।

८. सगाथावग्गो-म० ।

अञ्जं पि अट्टहि अङ्गेहि असङ्गहीतं बुद्धवचनं तं वेय्याकरणं ति वेदि-
 तब्बं । धम्मपदं, थेरगाथा, थेरीगाथा, सुत्तनिपाते नोसुत्तनामिका सुद्धिकगाथा
 च गाथा ति वेदितब्बा^१ । सोमनस्सजाणमयिकगाथापटिसंयुत्ता द्वे^२ असीति^३
 सुत्तन्ता उदानं ति वेदितब्बं । “वुत्तं हेतं भगवता” ति आदिनयप्पवत्ता
 5 द्वादसुत्तरसत्तसुत्तन्ता^४ इतिवुत्तकं ति वेदितब्बं । अपण्णकजातकादीनि
 पञ्चासाधिकानि पञ्च जातकसतानि जातकं ति वेदितब्बं । “चत्तारोमे,
 भिक्खवे, अच्छरिया अब्भुता धम्मा आनन्दे” [दी० २-११२] ति आदि-
 नयप्पवत्ता सब्बे पि अच्छरियअब्भुतधम्मपटिसंयुत्तसुत्तन्ता^५ अब्भुतधम्मं
 R. 29 ति वेदितब्बं । चूलवेदल्ल-महावेदल्ल-सम्मादिट्ठि-सक्कपञ्च-सङ्खारभाजनिय-महा-
 10 पुण्णमसुत्तादयो^६ सब्बे पि वेदं च तुट्ठि च लद्धा लद्धा पुच्छितसुत्तन्ता
 वेदल्लं ति वेदितब्बं । एवं अङ्गवसेन नवविधं ।

B. 23

कथं धम्मक्खन्धवसेन चतुरासीतिसहस्सविधं ? सब्बमेव चेत्तं
 बुद्धवचनं—

“द्वासीति^६ बुद्धतो गर्णिह, द्वे सहस्सानि भिक्खुनो ।
 15 चतुरासीतिसहस्सानि, ये मे धम्मा पवत्तिनो” ति ॥

[खु० नि० २-३६६]

एवं परिदीपितधम्मक्खन्धवसेन चतुरासीतिसहस्सप्पभेदं होति ।
 तत्थ एकानुसन्धिकं सुत्तं एको धम्मक्खन्धो । यं अनेकानुसन्धिकं तत्थ अनु-
 सन्धिवसेन धम्मक्खन्धगणना । गाथावन्धेसु पञ्चपुच्छनं एको धम्म-
 क्खन्धो, विसज्जनं एको । अभिधम्मे एकमेकं तिक-दुक-भाजनं, एकमेकं च
 20 चित्तवारभाजनं, एकमेको^७ धम्मक्खन्धो । विनये अत्थि वत्थु, अत्थि
 मातिका, अत्थि पदभाजनियं, अत्थि अन्तरापत्ति, अत्थि आपत्ति^८, अत्थि
 अनापत्ति, अत्थि परिच्छेदो^९; तत्थ एकमेको कोट्टासो, एकमेको धम्म-
 क्खन्धो ति वेदितब्बो । एवं धम्मक्खन्धवसेन चतुरासीतिसहस्सविधं ।

१. वेदितब्बं—स्या० । २-२. द्वासीति—म० । ३. दसुत्तर०—स्या०, म० । ४. ०पटि-
 संयुत्ता—म० । ५. चूल०—म०, रो० । ६. द्वासीति—स्या०, म० । ७. एको—स्या०, म० ।
 ८-८. सी० पोत्थके नत्थि । ९. तिकच्छेदो—म० ।

एवमेतं अभेदतो रसवसेन एकविधं, भेदतो धम्मविनयादिवसेन दुवि-
 धादिभेदं बुद्धवचनं सङ्गायन्तेन महाकस्सपप्पमुखेन वसीगणेन “अयं धम्मो,
 अयं विनयो; इदं पठमबुद्धवचनं, इदं मज्झिमबुद्धवचनं, इदं पच्छिमबुद्ध-
 वचनं; इदं विनयपिटकं, इदं सुत्तपिटकं, इदं अभिधम्मपिटकं; अयं दीघ-
 निकायो...पे०...अयं खुदकनिकायो; इमानि सुत्तादीनि नवङ्गानि, 5
 इमानि चतुरासीतिधम्मक्खन्धसहस्सानी” ति इमं पभेदं ववत्थपेत्वा^१ व
 सङ्गीतं । न केवलं च एत्तकमेव, अञ्जं पि उद्दानसङ्गह-वग्गसङ्गह-पेय्याल-
 सङ्गह-एकनिपात-दुकनिपातादिनिपातसङ्गह-संयुत्तसङ्गह-पण्णासकसङ्गहादिं
 अनेकविधं तीसु पिटकेसु सन्दिस्समानं सङ्गहपभेदं ववत्थपेत्वा एवं^२
 सत्तहि मासेहि सङ्गीतं । सङ्गीतिपरियोसाने चस्स—“इदं महाकस्सपत्थेरेन 10
 दसबलस्स सासनं पञ्चवस्ससहस्सपरिमाणं कालं पवत्तनसमत्थं कतं” ति
 सञ्जातप्पमोदा साधुकारं विय ददमाना अयं महापठवी^३ उदकपरियन्तं कत्वा
 अनकेप्पकारं सङ्कम्पि^४ सम्पकम्पि सम्पवेधि, अनेकानि च अच्छरियानि
 पातुरहेसुं ति अयं पठममहासङ्गीति नाम । या लोके—

R. 30

सतेहि पञ्चहि कता, तेन पञ्चसता ति च ।

15

थेरेहेव कतत्ता च, थेरिका ति पवुच्चती ति ॥

इमिस्सा^५ पठमहासङ्गीतिया पवत्तमानाय^६ विनयं पुच्छन्तेन
 आयस्मता महाकस्सपेन “पठमं, आवुसो उपालि^७, पाराजिकं कत्थ पञ्जत्तं” ति
 एवमादिवचनपरियोसाने “वत्थुं पि पुच्छि, निदानं पि पुच्छि, पुग्गलं पि
 पुच्छी” ति एत्थ निदाने पुच्छिते तं निदानं आदितोप्पभुत्ति^८ वित्थारेत्वा 20
 येन च पञ्जत्तं, यस्मा च पञ्जत्तं, सब्बमेतं कथेतुकामेन आयस्मता
 उपालित्थेरेन वुत्तं “तेन समयेन बुद्धो भगवा वेरञ्जायं विहरती” ति सब्बं
 वत्तब्बं । एवमिदं आयस्मता उपालित्थेरेन वुत्तं, तं च पन “पठममहा-
 सङ्गीतिकाले वुत्तं” ति वेदितब्बं । एत्तावता च “इदं वचनं केन वुत्तं,
 कदा च^९ वुत्तं” ति एतेसं पदानं अत्थो पकासितो होति । 25

B. 24

R. 31

१. ववत्थपेत्वा—स्या० । २. एव—म० । ३. महापठवी—म० । एवमुपरि पि ।
 ४. कम्पि—म० । ५. इमिस्सा पन—म०, रो० । ६. वत्तमानाय—सी०, स्या० । ७. उपालि—सी०,
 स्या० । एवमुपरि पि । ८. आदितो पभुत्ति—म०, रो० । एवमुपरि पि । ९. म० पोत्थके नत्थि ।

इदानीं कस्मा वुत्तं ति एत्थ वुच्चते, यस्मा अयमायस्मा^१ महा-
कस्सपत्थेरेन निदानं पुट्ठो तस्मा तेन^२ तं निदानं आदितोप्पभुति वित्थारेतुं
वुत्तं ति । एवमिदं आयस्मता उपालित्थेरेन पठममहासङ्गीतिकाले वदन्तेना
पि इमिना कारणेन वुत्तं ति वेदितव्वं । एत्तावता च वुत्तं येन यदा यस्मा
5 ति इमेसं मात्तिकापदानं अत्थो पकासितो होति ।

इदानीं धारितं येन चाभत्तं^३, यत्थप्पतिट्ठितं चेतमेतं वत्वा विधिं
ततो ति एतेसं अत्थप्पकासनत्थं इदं वुच्चति । तं पनेतं “तेन समयेन बुद्धो
भगवा वेरञ्जायं विहरती” ति एवमादिवचनपतिमण्डितनिदानं विनयपिटकं
केन धारितं, केनाभत्तं, कत्थप्पतिट्ठितं^४ ति वुच्चते—आदितो ताव इदं भगवतो
10 सम्मुखा आयस्मता उपालित्थेरेन धारितं, तस्स सम्मुखतो अपरिनिब्वुते
तथागते छळभिञ्ज्यादिभेदेहि अनेकेहि भिक्खुसहस्सेहि परिनिब्वुते तथागते
महाकस्सपप्पमुखेहि धम्मसङ्गाहकत्थेरेहि । केनाभत्तं ति—जम्बुदीपे ताव
उपालित्थेरमादि कत्वा आचरियपरम्पराय याव ततियसङ्गीति ताव
आभत्तं । तत्रायं आचरियपरम्परा—
R. 32

15 उपालि दासको चेव, सोणको^५ सिग्गवो तथा ।
तिस्सो मोग्गलिपुत्तो च, पञ्चेते विजिताविनो ॥
परम्पराय विनयं, दीपे जम्बुसिरिह्वये ।
अच्छिज्जमानं आनेसुं, ततियो याव सङ्गहो ॥

B. 25 आयस्मा हि उपालि इमं विनयवंसं विनयतन्ति विनयपवेर्णि
20 भगवतो सम्मुखा उग्गहेत्वा बहून्^६ भिक्खून् हृदये पतिट्ठापेसि । तस्स
हायस्मतो सन्तिके विनयं^७ उग्गहेत्वा विनये पकतञ्जुतं पत्तेसु पुग्गलेसु
पुथुज्जन-सोतापन्न-सकदागामि-अनागामिनो गणनपथं वीतिवत्ता, खीणासवानं
सहस्समेकं अहोसि । दासकत्थेरो पि तस्सेव सद्धिविहारिको अहोसि, सो
उपालित्थेरस्स सम्मुखा उग्गहेत्वा तथेव विनयं वाचेसि । तस्सा पि आय-
25 स्मतो सन्तिके उग्गहेत्वा विनये पकतञ्जुतं पत्ता पुथुज्जनादयो गणनपथं

१. अयमायस्मता—म० । २. नेन—म० । ३. चाभटं—स्या० । एवमुपरि पि ।
४. कत्थ पतिट्ठितं—म० । ५. सोनको—सी०, स्या०, रो० । एवमुपरि पि । ६. बहून्—म० ।
७. विनयवंसं—स्या०, म० ।

वीतिवत्ता, खीणासवानं सहस्समेव^१ अहोसि । सोणकत्थेरो पन^२ दासकत्थेरस्स
 सद्धिविहारिको अहोसि, सो पि अत्तनो उपज्झायस्स दासकत्थेरस्स
 सम्मुखा उग्गहेत्वा तथेव विनयं वाचेसि । तस्सा पि आयस्मतो सन्तिके
 उग्गहेत्वा विनये पकतञ्जुतं पत्ता पुथुज्जनादयो गणनपथं वीतिवत्ता,
 खीणासवानं सहस्समेव अहोसि । सिग्गवत्थेरो पि सोनकत्थेरस्स सद्धि- 5
 विहारिको अहोसि^३, सो पि अत्तनो उपज्झायस्स सोनकत्थेरस्स^३ सन्तिके
 विनयं उग्गहेत्वा अरहन्तसहस्सस्स धुरग्गाहो अहोसि । तस्स पनायस्मतो
 सन्तिके उग्गहेत्वा विनये पकतञ्जुतं पत्ता पुथुज्जन-सोतापन्न-सकदागामि-
 अनागामिनो पि खीणासवा पि एत्तकानि सतानी ति वा एत्तकानि सह-
 स्सानी ति वा अपरिच्छिन्ना अहेसुं । तदा किर जम्बुदीपे अतिमहाभिक्षु- 10
 समूहो^४ अहोसि । मोग्गलिपुत्ततिस्सत्थेरस्स^५ पन आनुभावो ततियसङ्गीतियं
 पाकटो भविस्सति । एवमिदं^६ विनयपिटकं जम्बुदीपे ताव इमाय आचरिय-
 परम्पराय याव ततियसङ्गीति ताव आभतं ति वेदितब्बं ।

R. 33

दुतियसङ्गीतिवण्णना

दुतियसङ्गीतिविजाननत्थं पन अयमनुक्कमो वेदितब्बो । यदा हि—

सङ्गायित्वान सद्धम्मं, जोतयित्वा च सब्बधिं^७ ।

15

याव जीवितपरियन्तं, ठत्वा पञ्चसता पि ते ॥

खीणासवा जुतीमन्तो, थेरा कस्सपआदयो ।

B. 26

खीणस्नेहा^८ पदीपा व^९, निब्बायिसु अनालया ॥

अथानुक्कमेन गच्छन्तेसु रत्तिन्दिवेसु वस्ससतपरिनिब्बुते भगवति
 वेसालिका वज्जिपुत्तका भिक्षू वेसालियं “कप्पति सिङ्गिलोणकप्पो, कप्पति 20
 द्वडगुलकप्पो, कप्पति गामन्तरकप्पो, कप्पति आवासकप्पो, कप्पति अनुमति-
 कप्पो, कप्पति आचिण्णकप्पो, कप्पति अमथितकप्पो, कप्पति जलोगिं^{१०} पातुं,
 कप्पति अदसकं निसीदनं, कप्पति जातरूपरजतं” ति इमानि दस वत्थूनि
 दीपेसु । तेसं सुसुनागपुत्तो काळासोको नाम राजा पक्खो अहोसि ।

१. सहस्समेकं—स्या० । २. पि—सी०, स्या०, रो० । ३-३. थेरस्स—सी०, स्या० ।

४. ०समुदायो—म०; ०समुदायो—रो० । ५. स्या० पोत्थके नत्थि । ६. एवं इदं—रो० ।

७. सब्बधी—रो० । ८-८. खीणस्नेहपदीपा—म०, रो० । ९. जळोगि—म० ।

R. 34

तेन खो पन समयेन आयस्मा यसो काकण्डकपुत्तो वज्जीसु चारिकं
चरमानो “वेसालिका किर वज्जिपुत्तका भिक्खू वेसालियं दस वत्थूनि दीपेन्ती”
ति सुत्वा “न खो पनेतं^१ पतिरूपं^२ ग्वाहं दसबलस्स सासनविर्पात्ति सुत्वा
अप्पोस्सुक्को भवेय्यं । हन्दाहं अधम्मवादिनो निग्गहेत्वा धम्मं दीपेमी” ति
5 चिन्तेन्तो येन वेसाली^३ तदवसरि । तत्र सुदं आयस्मा यसो काकण्डकपुत्तो
वेसालियं विहरति महावने कूटागारसालायं ।

तेन खो पन समयेन वेसालिका वज्जिपुत्तका भिक्खू तदहुपोसथे
कंसर्पात्ति उदकेन पूरेत्वा मज्जे भिक्खुसङ्घस्स ठपेत्वा आगतागते^४ वेसा-
लिके उपासके एवं वदन्ति—“देथावुसो, सङ्घस्स कहापणं पि अट्ठं पि
10 पादं पि मासकरूपं पि, भविस्सति सङ्घस्स परिक्खारेन करणीयं” ति सब्बं
ताव वतब्बं याव “इमाय पन विनयसङ्गीतिया सत्त भिक्खुसतानि अनूतानि
अनधिकानि अहेसुं, तस्मायं दुतियसङ्गीति सत्तसत्तिका ति वुच्चती”
[चु०व०-४१६-३०] ति ।

B. 27

एतस्मिं^५ च सन्निपाते द्वादस भिक्खुसतसहस्सानि सन्नर्पात्तिसु आय-
15 स्मता यसेन^६ समुस्साहिता^७ । तेसं मज्जे आयस्मता रेवतेन पुट्ठेन सब्बकामि-
त्थेरेन विनयं विस्सज्जेन्तेन तानि दस वत्थूनि विनिच्छित्तानि, अधिकरणं
वृषसमितं । अथ थेरा “पुन धम्मं च विनयं च सङ्गायिस्सामा” ति तिपिटक-
धरे पत्तपटिसम्भिदे सत्तसते भिक्खू उच्चिनित्वा वेसालियं वालुकारामे^८
सन्निसीदित्वा^९ महाकस्सपत्थेरेन सङ्गायितसदिसमेव सब्बं सासनमलं सोधेत्वा
20 पुन पिटकवसेन निकायवसेन अङ्गवसेन धम्मकखन्धवसेन च सब्बं धम्मं
च विनयं च सङ्गायिसु । अयं सङ्गीति अट्ठहि मासेहि निट्ठिता । या लोके—

सतेहि सत्तहि कता, तेन सत्तसता ति च ।

पुब्बे कतं उपादाय, दुतिया ति च वुच्चती ति ॥

सा पनायं—

25

येहि थेरेहि सङ्गीता, सङ्गीति तेसु विस्सुता ।

सब्बकामी च साळ्हो च, रेवतो खुज्जसोभितो ॥

१. पन मेतं-स्या० । २. पटिरूपं-स्या० । ३. वेसालि-सी० । ४. आगते-सी०,
रो० । ५. एवं तस्मि-म० । ६. ०काकण्डकपुत्तेन-स्या० । ७. समुस्साहितानि-स्या० ।
८-८. वालिकारामे सन्निपतित्वा-म०; वालुकारामे-रो० ।

यसो च साणसम्भूतो, एते सद्धिविहारिका ।
 थेरा आनन्दथेरस्स^१, दिट्ठपुब्बा तथागतं ॥
 सुमनो वासभगामी च, जेय्या सद्धिविहारिका ।
 द्वे इमे अनुरुद्धस्स, दिट्ठपुब्बा तथागतं ॥
 दुतियो पन सङ्गीतो, येहि थेरेहि सङ्गहो ।
 सब्बे पि पन्नभारा ते, कतकिच्चा अनासवा ति ॥

5

अयं दुतियसङ्गीति ।

एवमिमं दुतियसङ्गीतिं सङ्गायित्वा ते^२ थेरा “उप्पजिस्सति नु खो
 अनागते पि सासनस्स एवरूपं अब्बुदं” ति ओलोकयमाना इदं^३ अद्दसं-
 “इतो वस्ससतस्स उपरि अट्टारसमे वस्से पाटिलपुत्ते घम्मासोको नाम 10
 राजा उप्पजित्वा सकलजम्बुदीपे रज्जं कारेस्सति । सो बुद्धसासने पसीदित्वा
 महन्तं लाभसक्कारं पवत्तयिस्सति । ततो तित्थिया लाभसक्कारं पत्थयमाना
 सासने पब्बजित्वा सकं सकं दिट्ठि परिदीपेस्सन्ति । एवं सासने महन्तं
 अब्बुदं उप्पजिस्सती” ति ।

अथ नेसं एतदहोसि—“किन्नु खो मयं एतस्मि अब्बुदे उप्पन्ने 15
 सम्मुखा भविस्साम, न भविस्सामा” ति । अथ ते^४ सब्बे^५ तदा अत्तनो
 असम्मुखभावं अत्वा “को नु खो तं अधिकरणं वूपसमेतुं समत्थो भविस्सती”
 ति सकलमनुस्सलोकं^६ च छकामावचरदेवलोकं च ओलोकेन्ता न कञ्चि
 दिस्वा ब्रह्मलोके तस्सं नाम महाब्रह्मानं अद्दसं सु परित्तायुकं उपरिब्रह्म-
 लोकूपपत्तिया भावितमगं । दिस्वान नेसं एतदहोसि—“सचे मयं एतस्स 20
 ब्रह्मनो मनुस्सलोके निब्बत्तनत्थाय उस्साहं करेय्याम, अट्ठा एस
 मोग्गलिब्राह्मणस्स गेहे पटिसन्धि गहेस्सति । ततो च मन्तेहि पलोभितो
 निक्खमित्वा पब्बजिस्सति । सो एवं पब्बजित्वा सकलबुद्धवचनं^७ उगगहेत्वा
 अधिगतपटिसम्भदो हुत्वा तित्थिये मद्दित्वा तं अधिकरणं विनिच्छित्त्वा^८
 सासनं पग्गणिहस्सती” ति ।

B. 28

20

R. 36

25

१. आनन्दथेरस्स—रो० । २. म० पोत्थके नत्थि । ३. इमं—म० । ४-४. सब्बेव—
 सी०, स्या०, रो० । ५. सकलं मनुस्सलोकं—स्या०, म० । ६. सकलं बुद्धवचनं—स्या०, म० ।
 ७. विनिच्छित्त्वा—म० ।

ते ब्रह्मलोकं गन्त्वा तिस्रं महाब्रह्मानं एतदवोचुं—“इतो^१ वस्ससतस्स
उपरि अट्टारसमे वस्से सासने महन्तं अब्बुदं उप्पज्जिस्सति । मयं च सकलं
मनुस्सलोकं छकामावचरदेवलोकं च ओलोकयमाना कच्चि सासनं पग्गहेतुं^२
समत्थं अदिस्वा ब्रह्मलोकं विचिनन्ता भवन्तमेव^३ अद्दसाम । साधु, सप्पुरिस,
5 मनुस्सलोके निब्बत्तित्वा दसबलस्स सासनं पग्गण्हितुं पटिञ्जं देही” ति ।

एवं वुत्ते महाब्रह्मा, “अहं किर सासने उप्पन्नं अब्बुदं सोधेत्वा
सासनं पग्गहेतुं समत्थो भविस्सामी” ति हट्ठपहट्ठो उदग्गुदग्गो हुत्वा, “साधू”
ति पटिस्सुणित्वा पटिञ्जं अदासि । थेरा ब्रह्मलोके तं करणीयं तीरेत्वा
पुन पच्चारामिसु ।

10 तेन खो पन समयेन सिग्गवत्थेरो च चण्डवज्जित्थेरो च द्वे पि नवका
होन्ति दहरभिक्षू^४ तिपिटकधरा पत्तपटिसम्भदा खीणासवा^५, ते तं
अधिकरणं न सम्पापुणिसु । थेरा “तुम्हे, आवुसो, अम्हाकं इमस्मि
अधिकरणे नो सहायका अहुवत्थ, तेन वो इदं दण्डकम्मं होतु—‘तिस्रो नाम
ब्रह्मा मोग्गलिब्राह्मणस्स गेहे पटिसन्धि गण्हिस्सति, तं तुम्हाकं एको
15 नीहरित्वा पब्बाजेतु, एको बुद्धवचनं उग्गण्हापेत्’” ति वत्वा सब्बे पि
यावतायुकं ठत्वा—

सब्बकामिप्पभुतयो, ते पि थेरा महिद्धिका ।
अग्गिक्खन्धा व लोकम्हि, जलित्वा परिनिब्बुता ॥
दुतियं^६ सङ्गहं^६ कत्वा, विसोधेत्वान सासनं ।
अनागते पि कत्वान, हेतुं सद्धम्मसुद्धिया ॥
खीणासवा वसिप्पत्ता, पभिन्नपटिसम्भदा ।
अनिच्चतावसं थेरा, ते पि नाम उपागता ॥
एवं अनिच्चतं जम्मि, अत्वा दुरभिसम्भवं ।
तं पत्तुं वायमे धीरो, यं निच्चं अमत्तं पदं ति ॥

25 एत्तावता सब्बाकारेण दुतियसङ्गीतिवण्णना निट्ठिता होति ।

R. 37 20

B. 29

25

१. सम्म मारिस इतो—स्या० । २. पग्गण्हितुं—रो० । ३. भवन्तं—सी०, स्या०, रो० ।
४. ते थेरा—स्या० । ५. सोणकस्स सद्धिविहारिका—स्या० । ६. दुतियसङ्गहं—स्था० ।

ततियसङ्गीतिवण्णना

तिस्सो पि खो महाब्रह्मा ब्रह्मलोकतो^१ चवित्वा मोग्गलिब्राह्मणस्स
गेहे पटिसन्धि अग्गहेसि । सिग्गवत्थेरो पि तस्स पटिसन्धिग्गहणतोप्पभुति
सत्त वस्सानि ब्राह्मणस्स गेहं पिण्डाय पाविसि । एकदिवसं पि उलुङ्कमत्तं^२
वा यागुं कटच्छुमत्तं वा भत्तं नालत्थ । सत्तन्नं पन वस्सानं अच्चेन एक-
दिवसं “अतिच्छथा, भन्ते” ति वचनमत्तं अलत्थ । तं दिवसमेव ब्राह्मणो पि 5
बहिद्वा किञ्चि करणीयं कत्वा आगच्छन्तो पटिपथे थेरं दिस्वा, “भो
पब्बजित, अम्हाकं गेहं अगमित्था^३ ?” ति आह ।

“आम, ब्राह्मण, अगमिम्हा^४” ति ।

“अपि किञ्चि लभित्था” ति ?

“आम, ब्राह्मण, लभिम्हा” ति । 10

सो गेहं गत्वा पुच्छि—“तस्स पब्बजितस्स किञ्चि अदत्था ” ति ?

“न किञ्चि अदम्हा” ति ।

ब्राह्मणो दुतियदिवसे घरद्वारेयेव निसीदि “अज्ज पब्बजितं मुसा-
वादेन निग्गहेस्सामी” ति । थेरो दुतियदिवसे ब्राह्मणस्स घरद्वारं सम्पत्तो ।
ब्राह्मणो थेरं दिस्वाव एवमाह—“तुम्हे हिथ्यो” अम्हाकं गेहे किञ्चि अलद्धायेव 15
‘लभिम्हा’ ति अवोचुत्थ । वट्टति नु खो तुम्हाकं मुसावादो” ति !

थेरो आह—“मयं, ब्राह्मण, तुम्हाकं गेहे सत्त वस्सानि ‘अतिच्छथा’
ति वचनमत्तं पि अलभित्वा हिथ्यो ‘अतिच्छथा’ ति वचनमत्तं लभिम्ह;
अथेतं पटिसन्थारं उपादाय एवमवोचुम्हा” ति ।

ब्राह्मणो चिन्तेसि—“इमे पटिसन्थारमत्तं पि लभित्वा ‘लभिम्हा’ ति 20
पसंसन्ति, अज्जं किञ्चि खादनीयं^५ भोजनीयं^६ लभित्वा कस्मा नप्पसंसन्ती”
ति पसीदित्वा^७ अत्तनो अत्थाय पटियादित्ततो कटच्छुमत्तं^८ भिक्खं^९
तदुपियं च व्यञ्जनं^{१०} दापित्वा “इमं भिक्खं सब्बकालं तुम्हे लभिस्सथा”
ति आह । सो पुनदिवसतोप्पभुति^{१०} उपसङ्कमन्तस्स थेरस्स उपसमं दिस्वा

R. 38

B. 30

१. ब्रह्मलोका—सी०, स्या०, रो० । २. उलुङ्कमत्तं—स्या०, म० । ३. अगमित्था—सी०;
आगमित्था—स्या० । ४. अगमिम्हा—रो० । ५. हीयो—स्या० । ६-६. खादनियं भोजनियं—रो० ।
७. एवं०—स्या० । ८-८. कटच्छुभिक्खं—स्या० । ९. व्यञ्जनं—सी०, रो० । १०. पुन-
दिवसतो पभुति—रो०, म० ।

- भिय्योसोमत्ताय^१ पसीदित्वा थेरं निच्चकालं अत्तनो घरे भत्तविस्सग्गकरण-
 त्थाय याचि । थेरो अधिवासेत्वा दिवसे दिवसे भत्तकिच्चं कत्वा गच्छन्तो
 थोकं^२ थोकं^२ बुद्धवचनं कथेत्वा गच्छति । सो पि खो माणवको सोळस-
 वस्सुद्देसिकोयेव तिण्णं वेदानं पारगू अहोसि । ब्रह्मलोकतो आगतसुद्धसत्तस्स^३
 5 आसने वा सयने वा अञ्जो कोचि निसज्जिता वा निपज्जिता वा नत्थि ।
 सो यदा आचरियघरं गच्छति, तदास्स मञ्चपीठं सेतेन वत्थेन पटिच्छा-
 देत्वा लग्गेत्वा ठपेन्ति । थेरो चिन्तेसि-“समयो दानि माणवकं पब्बाजेतुं,
 चिरं च मे इधागच्छन्तस्स, न च काचि माणवकेन सद्धि कथा उप्पज्जति ।
 हन्द दानि इमिना उपायेन पल्लङ्कं निस्साय उप्पज्जिस्सती” ति गेहं गन्त्वा
 10 यथा तस्मिं गेहे ठपेत्वा माणवकस्स पल्लङ्कं अञ्जं न किञ्चि आसनं दिस्सति
 तथा अधिट्ठासि । ब्राह्मणस्स गेहजनो^४ थेरं दिस्वा अञ्जं किञ्चि आसनं
 अपस्सन्तो माणवकस्स पल्लङ्कं अत्थरित्वा थेरस्स^५ अदासि । निसीदि थेरो
 पल्लङ्के । माणवको पि खो तं खण्येव^६ आचरियघरा आगम्म थेरं अत्तनो
 पल्लङ्के निसिन्नं दिस्वा कुपितो अनत्तमनो “को मम पल्लङ्कं समणस्स
 15 पञ्जापेसी^७ ?” ति आह । थेरो भत्तकिच्चं कत्वा वूपसन्तो^८ माणवकस्स
 R. 39 चण्डिकभावे एवमाह^९-“किं पन त्वं, माणवक, किञ्चि^{१०} मन्तं जानासी”
 ति ? माणवको^{११} “भो पब्बजित, मयि दानि मन्ते अजानन्ते अञ्जे के
 जानिस्सन्ती” ति वत्वा, थेरं पुच्छि-“तुम्हे पन मन्तं जानाथा” ति ?
 “पुच्छ, माणवक, पुच्छित्वा सक्का जानितुं” ति ।

- 20 अथ खो माणवको तीसु वेदेसु सनिघण्डुकेटुभेसु साकखरप्पभेदेसु
 इतिहासपञ्चमेसु यानि यानि^{१२} गण्ठिट्ठानानि, येसं येसं^{१३} नयं नेव अत्तना
 पस्सति ना पिस्स^{१४} आचरियो अद्दस, तेसु तेसु^{१५} थेरं पुच्छि । थेरो “पकतिया
 पि तिण्णं वेदानं पारगू, इदानि पन पटिसम्भिदाप्पत्तो, तेनस्स नत्थि तेसं

१. भिय्योसो मत्ताय-सी०; भिय्योसो मत्ताय-म० । २-२. थोकथोकं-सी०, रो० ।
 ३. आगतस्स सुद्धसत्तस्स-स्या० । ४. गेहे जनो-सी०, रो० । ५. सी०, रो० पोत्थकेसु
 नत्थि । ६. खण्येव-म० । ७. पञ्जापेसी-म० । ८. वूपसन्तो-सी० । ९. एवं
 आह-रो० । १०. कञ्चि-रो० । ११. माणवो-सी०, स्या०, रो० । एवमुपरि पि ।
 १२. स्या० पोत्थके नत्थि । १३. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । १४. पि-सी०,
 स्या०, रो० । १५. स्या० पोत्थके नत्थि ।

पञ्चानं विस्सज्जेने भारो” ति तावदेव ते^१ पञ्हे विस्सज्जेत्वा माणवकं आह—
 “माणवक, अहं तया बहुं^२ पुच्छितो; अहं पि दानि तं एकं पञ्हं पुच्छामि,
 व्याकरिस्ससि मे” ति ? “आम, भो पब्बजित, पुच्छ व्याकरिस्सामी” ति ।
 थेरो चित्तयमके इमं पञ्हं पुच्छि—

“यस्स चित्तं उप्पज्जति न निरुज्झति तस्स चित्तं निरुज्झिस्सति 5 B. 31
 नुप्पज्जिस्सति; यस्स वा पन चित्तं निरुज्झिस्सति नुप्पज्जिस्सति तस्स चित्तं
 उप्पज्जति न निरुज्झती” ति ?

माणवो उद्धं वा अधो वा हरितुं असक्कोन्तो “किं नाम, भो पब्ब-
 जित, इदं” ति आह । “बुद्धमन्तो नामायं, माणवा” ति । “सक्का पनायं,
 भो, मय्हं पि दातुं” ति । “सक्का माणव, अमहेहि गहितपब्बज्जं गण्हन्तस्स 10
 दातुं” ति । ततो माणवो, मातापितरो उपसङ्कमित्वा आह—“अयं पब्बजितो
 बुद्धमन्तं^३ नाम जानाति, न च अत्तनो सन्तिके अपब्बजितस्स देति, अहं
 एतस्स सन्तिके पब्बजित्वा मन्तं उग्गण्हिस्सामी” ति । R. 40

अथस्स मातापितरो “पब्बजित्वा पि नो पुत्तो मन्ते गण्हानु^४, गहेत्वा
 पुनागमिस्सती” ति मञ्जमाना “उग्गण्ह”, पुत्ता” ति अनुजानिंसु । थेरो 15
 दारकं पब्बाजेत्वा द्वितिसाकारकम्मट्ठानं ताव आचिक्खि । सो तत्थ परि-
 कम्मं करोन्तो नचिरस्सेव सोतापत्तिफले पतिट्ठासि^५ । ततो थेरो चित्तेसि-
 “सामणेरो सोतापत्तिफले पतिट्ठितो, अभब्बो दानि सासनतो निवत्तितुं ।
 सचे पनस्साहं कम्मट्ठानं वड्ढेत्वा कथेय्यं, अरहत्तं पापुणेय्य, अप्पोस्सुक्को भवेय्य
 बुद्धवचनं गहेतुं, समयो दानि नं चण्डवज्जित्थेरस्स सन्तिकं पेसेतुं” ति । 20
 ततो नं^६ आह—“एहि त्वं, सामणेर, थेरस्स सन्तिकं गन्त्वा बुद्धवचनं
 उग्गण्ह । मम वचनेन तं^७ च^८ आरोग्यं पुच्छ; एवं च वदेहि—‘उपज्झायो
 मं, भन्ते, तुम्हाकं सन्तिकं पहिणी’ ति । ‘कोनामो^९ ते उपज्झायो’ ति च
 वुत्ते ‘सिग्गवत्थेरो नाम, भन्ते’ ति वदेय्यासि । ‘अहं कोनामा^{१०}’ ति वुत्ते एवं
 वदेय्यासि—‘मम उप्पज्झायो, भन्ते, तुम्हाकं नामं जानाती’” ति । 25

१. तेसं-सी० । २. बहु-स्या० । ३. बुद्धमन्ते-स्या० । ४. गण्हतु-म० ।

५. गण्ह-सी०, स्या०, रो० । ६. पतिट्ठि-म० । ७. म० पोत्थके नत्थि । ८-८. सी०,
 स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ९. को नाम-स्या०, म० । एवमुपरि पि ।

“एवं, भन्ते” ति खो तिस्सो सामणेरो थेरं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा अनुपुब्बेन चण्डवज्जित्थेरस्स सन्तिकं गत्वा वन्दित्वा एकमन्तं अट्ठासि । थेरो सामणेरं^१ पुच्छि^२—“सामणेर,^३ कुतो आगतोसी” ति^३? “उपज्झायो मं, भन्ते, तुम्हाकं सन्तिकं पहिणी” ति । “कोनामो ते उपज्झायो” ति ?
 5 “सिग्गवत्थेरो नाम, भन्ते” ति । “अहं कोनामो” ति ? “मम उपज्झायो, भन्ते, तुम्हाकं नामं जानाती” ति^४ । “पत्तचीवरं दानि पटिसामेही” ति । “साधु, भन्ते” ति सामणेरो पत्तचीवरं पटिसामेत्वा पुनदिवसे परिवेणं सम्मज्जित्वा उदकदन्तपोनं उपट्ठापेसि^५ । थेरो तस्स^६ सम्मज्जितट्ठानं^७ पुन सम्मज्जि । तं उदकं छड्ढेत्वा अञ्जं उदकं आहरि । तं च दन्तकट्ठं अपनेत्वा अञ्जं
 10 दन्तकट्ठं गण्हि । एवं सत्त दिवसानि कत्वा सत्तमे दिवसे पुन पुच्छि । सामणेरो पुन पि पुब्बे कथितसदिसमेव कथेसि । थेरो “सो वतायं ब्राह्मणो” ति सञ्जानित्वा “किमत्थं आगतोसी” ति आह । “बुद्धवचनं उग्गण्हत्थाय^८, भन्ते” ति । थेरो “उग्गण्ह दानि, सामणेरा” ति वत्वा पुनदिवसतोप्पभुति^९ बुद्धवचनं पट्टपेसि । तिस्सो सामणेरो व हुत्वा, ठपेत्वा विनयपिटकं सब्बं
 15 बुद्धवचनं उग्गण्हि सद्धिं अट्ठकथाय । उपसम्पन्नकाले पन अवस्सिको व समानो तिपिटकधरो अहोसि । आचरियुपज्झाया मोग्गलिपुत्ततिस्सत्थेरस्स हत्थे सकलं बुद्धवचनं पतिट्ठापेत्वा यावतायुकं ठत्वा परिनिब्बायिंसु । मोग्गलिपुत्ततिस्सत्थेरो पि अपरेन समयेन कम्मट्ठानं वड्ढेत्वा अरहत्तं पत्तो बहुन्नं धम्मविनयं वाचेसि ।

20 तेन खो पन समयेन बिन्दुसारस्स रञ्जो^{१०} एकसत्तपुत्ता अहेसुं । ते सब्बे असोको अत्तना सद्धिं एकमातिकं तिस्सकुमारं ठपेत्वा घातेसि । घातेन्तो च^{११} चत्तारि वस्सानि अनभिसित्तो व रज्जं कारेत्वा चतुन्नं वस्सानं अच्चयेन तथागतस्स परिनिब्बानतो द्विन्नं वस्ससत्तानं उपरि अट्ठारसमे वस्से सकलजम्बुदीपे एकरज्जाभिसेकं पापुणि । अभिसेकानुभावेन चस्स
 R. 42
 25 इमा राजद्वियो आगता—महापठविया हेट्ठा योजनप्पमाणे आणा पवत्तति;

१-१. सी०, स्या० पोत्थकेसु नत्थि । २. रो० पोत्थके नत्थि । ३. ति आह-सी०, स्या०; आह-रो० । ४-४. जानाति-सी० । ५. उपट्ठापेसि-सी०, स्या०, रो० । ६. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ७. समट्ठानं-रो० । ८. उग्गण्हत्थाय-सी०, रो० । ९. पुनदिवसतो पभुति-रो० । १०. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

तथा उपरि आकासे अनोतत्तदहतो अट्टहि काजेहि सोळस पानीयघटे^१
 दिवसे दिवसे देवता आहरन्ति, यतो सासने उप्पन्नसद्धो हुत्वा अट्टघटे
 भिक्खुसद्धस्स अदासि, द्वे घटे सट्ठिमत्तानं तिपिटकधरभिक्खून्^२, द्वे घटे
 अग्गमहेसिया असन्धिमित्ताय^३, चत्तारो घटे^४ अत्तना परिभुञ्जि; देवता-
 एव हिमवन्ते नागलतादन्तकट्ठं नाम अत्थि सिनिद्धं मुदुक्कं रसवन्तं तं ⁵
 दिवसे दिवसे आहरन्ति, येन रञ्जो च महेसिया च सोळसन्नं च नाटक-
 सहस्सानं^५ सट्ठिमत्तानं च भिक्खुसहस्सानं देवसिकं दन्तपोनकिच्चं निप्प-
 ज्जति; देवसिकमेव तस्स^६ देवता अगदामलकं अगदहरीटकं^७ सुवण्णवण्णं
 च गन्धरससम्पन्नं अम्बपक्कं^८ आहरन्ति; तथा छद्दन्तदहतो पञ्चवण्णं
 निवासनपावुरणं^९ पीतकवण्णं हत्थपुच्छनपट्टकं^{१०} दिब्बं च पानकं आह- ¹⁰
 रन्ति; देवसिकमेव^{१०} पनस्स न्हानगन्धं^{११} अनुलेपनगन्धं^{१२} पारुपणत्थाय^{१३} B. 33
 असुत्तमयिकं सुमनपुप्फपटं महारहं च अञ्जनं नागभवनतो नागराजानो
 आहरन्ति; छद्दन्तदहे व उट्ठितस्स सालिनो नव वाहसहस्सानि दिवसे दिवसे
 सुका^{१४} आहरन्ति; मूसिका नित्थुसकणे करोन्ति, एको पि खण्डतण्डुलो
 न होति, रञ्जो सब्बट्टानेसु अयमेव तण्डुलो परिभोगं गच्छति; मधु- ¹⁵
 मक्खिका मधुं करोन्ति; कम्मरसालासु अच्छा कूटं^{१५} पहरन्ति; करवीक-
 सकुणा आगन्त्वा मधुरस्सरं विकूजन्ता रञ्जो बलिकम्मं करोन्ति ।

इमाहि इट्ठीहि समन्नागतो राजा एकदिवसं सुवण्णसङ्कलिकबन्धनं
 पेसेत्वा चतुन्नं बुद्धानं अधिगत रूपदस्सनं कप्पायुकं कालं^{१६} नागराजानं^{१६}
 आनयित्वा सेतच्छत्तस्स हेट्ठा महारहे पल्लङ्गे निसीदापेत्वा अनेकसतवण्णेहि ²⁰
 जलजथलजपुप्फेहि सुवण्णपुप्फेहि च पूजं कत्वा सब्बालङ्कारपटिमण्डितेहि^{१७}

१. पानीयघटे-रो० । २. तिपिटकधरानं भिक्खून्-स्या०; तिपिटकभिक्खून्-सी० ।
 ३-३. ०द्वे घटे सोळसन्नं नाटकित्थिसहस्सानं द्वे घटे-स्या० । ४. नाटकित्थिसहस्सानं-स्या०,
 म० । एवमुपरि पि । ५. चस्स-स्या०, म० । ६. अगदहरीटकं-स्या०, म० । ७. अम्बपक्कं
 च-सी०, रो० । ८. ०पापुरणं-सी०, रो०; ०पारुपनं-स्या० । ९. हत्थपुच्छनपट्टकं-म० ।
 १०. नानागन्धं देवसिकमेव-रो० । ११. सी० रो० पोत्थकेसु नत्थि; सीसनहानगन्धं-स्या० ।
 १२. अनुविलेपनगन्धं-म०, रो० । १३. पारुपणत्थाय-म०, रो० । १४. सुवका-स्या०;
 सुवा-सी०, रो० । १५. कूटं-स्या० । १६-१६. काळं नाम-म०; काळनागराजानं-स्या० ।
 १७. ०पटिमण्डितेहि-सी०, रो० ।

- च सोळसहि नाटकित्थिसहस्सेहि^१ समन्ततो परिक्विपित्वा “अनन्तजाणस्स ताव मे सद्वम्मवरचक्कवत्तिनो सम्मासम्बुद्धस्स रूपं इमेसं अक्खीनं आपाथं करोही” ति वत्वा तेन निम्मितं सकलसरीरविप्पकिण्णपुञ्ञप्पभावनिब्बत्ता-
 सीतानुव्यञ्जनपटिमण्डितद्वत्तिसमहापुरिसलक्खणसस्सिरीकताय^२ विकसित-
 5 कमलुप्पलपुण्डरीकपटिमण्डितमिव सलिलतलं तारागणरस्मिजालविसदविप्फु-
 रितसोभासमुज्जलितमिव^३ गगनतलं नीलपीतलोहितादिभेदविचित्रवण्णरंसि-
 R. 44 विनद्धव्यामप्पभापरिक्खेपविलासिताय^४ सञ्जाप्पभानुरागइन्दधनुविज्जुल्लता-
 परिक्वित्तमिव कनकगिरिसिखरं नानाविरागविमलकेतुमालासमुज्जलित-
 चारुमत्थकसोभं नयनरसायनमिव ब्रह्मदेवमनुजनागयक्खगणानं बुद्धरूपं
 10 पस्सन्तो सत्तदिवसानि अक्खिपूजं नाम अकासि ।

- राजा किर अभिसेकं पापुणित्वा तीणियेव संवच्छरानि बाहिरक-
 पासण्डं परिगण्हि । चतुत्थे संवच्छरे बुद्धसासने पसीदि । तस्स किर पिता
 बिन्दुसारो ब्राह्मणभत्तो अहोसि, सो ब्राह्मणानं च ब्राह्मणजातियपासण्डानं
 च पण्डरङ्गपरिब्बाजकादीनं सद्विसहस्समत्तानं निच्चभत्तं पट्टपेसि । असोको
 15 पि^५ पितरा पवत्तितं दानं अत्तनो अन्तेपुरे^६ तथेव ददमानो एकदिवसं सीह-
 पञ्जरे ठितो ते उपसमपरिवाहिरेन आचारेन भुञ्जमाने असंयतिन्द्रिये
 अविनीतइरियापथे दिस्वा चिन्तेसि—“ईदिसं दानं उपपरिक्खित्वा युत्तट्ठाने
 दातुं वट्ठती” ति । एवं चिन्तेत्वा अमच्चे आह—“गच्छथ, भणे, अत्तनो अत्तनो
 B. 34 साधुसम्मते समणब्राह्मणे अन्तेपुरं^७ अतिहरथ, दानं दस्सामा” ति । अमच्चा
 20 “साधु, देवा” ति रञ्जो पटिस्सुणित्वा^८ ते ते पण्डरङ्गपरिब्बाजकाजीवक-
 निगण्ठादयो आनेत्वा “इमे, महाराज, अम्हाकं अरहन्तो” ति आहंसु ।

अथ राजा अन्तेपुरे उच्चावचानि आसनानि पञ्जापेत्वा^९
 “आगच्छन्तू” ति वत्वा आगतागते आह—“अत्तनो अत्तनो पतिरूपे आसने

१. नाटकसहस्सेहि-सी० ।

२. सकलसरीरे ०सीतिअनुव्यञ्जनपति०-सी०;

सकलसरीर०सीत्यानुव्यञ्जन०-स्या० ।

३. ०जालाविसर०समुज्जसी०-सी०, स्या०, रो० ।

४. ०व्यामप्पभा०-सी०, स्या०, रो० ।

५. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

६. अन्तोपुरे-सी० रो० ।

७. अन्तोपुरं-सी०, रो० ।

८. पटिस्सुत्वा-सी०, रो० ।

९. पञ्जापेत्वा-सी०, स्या०; पञ्जापेत्वा-म० ।

निसीदथा” ति । तेसु^१ एकच्चे भट्ठीठकेसु, एकच्चे फलकपीठकेसु निसी-
दिंसु । ते^२ दिस्वा राजा “नत्थि तेसं^३ अन्तो सारो” ति अत्वा तेसं अनुरूपं
खादनीयं^४ भोजनीयं^५ दत्वा उथ्योजेसि ।

R. 45

एवं गच्छन्ते काले एकदिवसं^६ राजा^७ सीहपञ्जरे ठितो अद्दस
निग्रोधसामणेरं^८ राजङ्गणेन गच्छन्तं दन्तं गुत्तं सन्तिन्द्रियं इरियापथ- 5
सम्पन्नं ।

को पनायं निग्रधो नाम ? बिन्दुसाररञ्जो जेट्टपुत्तस्स सुमनराज-
कुमारस्स पुत्तो । तत्रायं आनुपुब्बिकथा^९—

बिन्दुसाररञ्जो किर दुब्बलकालेयेव असोककुमारो अत्तना लद्धं
उज्जेनिरज्जं पहाय आगत्त्वानं^{१०} सब्बं नगरं^{११} अत्तनो हत्थगतं कत्वा सुमनं^{१२} 10
नाम राजकुमारं^{१३} अगगहेसि । तं दिवसमेव सुमनस्स राजकुमारस्स सुमना नाम
राजदेवी^{१४} परिपुण्णगम्भा अहोसि । सा अञ्जातकवेसेन निक्खमित्वा
अविदूरे अञ्जतरं चण्डालगामं सन्धाय गच्छन्ती जेट्टकचण्डालस्स गेहतो
अविदूरे अञ्जतरस्मि निग्रोधरुक्खे अधिवत्थाय देवताय “इतो एहि, सुमने”
ति वदन्तिया सद्दं सुत्वा तस्सा समीपं गता । देवता अत्तनो आनुभावेन 15
एकं सालं निम्मिनित्वा “एत्थ वसाही” ति पादासि^{१५} । सा तं सालं पाविसि ।
गतदिवसेयेव च^{१६} पुत्तं विजायि । सा तस्स निग्रोधदेवताय परिगहितत्ता
“निग्रोधो” त्वेव नामं अकासि । जेट्टकचण्डालो दिट्ठदिवसतोप्पभुति^{१७} तं
अत्तनो सामिधीतरं वियं^{१८} मञ्जमानो निबद्धवट्ठं^{१९} पट्टपेसि । राजधीता
तत्थ सत्त वस्सानि वसि । निग्रोधकुमारो पि सत्तवस्सिको जातो । तदा 20
महावरुणत्थेरो नाम एको अरहा दारकस्स हेतुसम्पदं दिस्वा^{२०} विहरमानो^{२१}
“सत्तवस्सिको दानि दारको, कालो नं पब्बाजेतु” ति चिन्तेत्वा राजधीताय

R. 46

B. 35

१. ते-सी०, रो० । २. तं-सी०, रो०; तेसु-स्या० । ३. नेसं म० । ४-४. खाद-
नियं भोजनियं-रो० । ५-५. एकं दिवसं-स्या० । ६. निग्रोधं सामणेरं-रो० । ७. अनुपुब्बि-
कथा-स्या०, रो०, म० । ८-८. आगत्वा सब्बनगरं-म०, आगत्वा०-स्या०, रो० । ९-९. सुमन-
राजकुमारं-म०; सुमनं राजकुमारं-रो० । १०. देवी-स्या०, म० । ११. अदासि-स्या०,
म० । १२. स्या० पोत्थके नत्थि । १३. दिट्ठदिवसतो पभुति-रो०, म० । १४. रो० पोत्थके
नत्थि । १५. निबद्धवट्ठं-स्या०, रो०, म० । १६. रक्खित्वा तत्थ-म० । १७. विचरमानो-
स्या० ।

आरोचापेत्वा निग्रोधकुमारं पब्बाजेसि । कुमारो खुरगो येव अरहत्तं
पापुणि । सो एकदिवसं पातो व सरीरं जग्गित्वा^१ आचरियुपज्झायवत्तं कत्वा
पत्तचीवरमादाय “मातुउपासिकाय^२ गेहद्वारं गच्छामी” ति निक्खमि ।
मातुनिवेसनट्टानं^३ चस्स दक्खिणद्वारेन नगरं पविसित्वा नगरमज्झेन
5 गन्त्वा पाचीनद्वारेन निक्खमित्वा गन्तव्वं होति ।

तेन च समयेन असोको धम्मराजा पाचीनदिसाभिमुखो सीहपञ्जरे
चङ्कमति । तं^४ खणंयेव^५ निग्रोधो राजङ्गणं सम्पापुणि सन्तिन्द्रियो सन्त-
मानसो युगमत्तं पेक्खमानो । तेन वुत्तं—“एकदिवसं” सीहपञ्जरे ठितो अद्दस
निग्रोधं सामणेरं राजङ्गणेन गच्छन्तं दन्तं गुत्तं सन्तिन्द्रियं इरियापथ-
10 सम्पन्नं” ति । दिस्वा पनस्स एतदहोसि—“अयं जनो सब्बो पि विक्खित्तचित्तो
भन्तमिगपटिभागो । अयं पन दारको अविक्खित्तचित्तो^६ अतिवियं^७ चस्स^८
आलोकितविलोकितं^९ सम्मिञ्जनपसारणं^{१०} च सोभति । अद्वा एतस्स
अब्भन्तरे लोकुत्तरधम्मो भविस्सती” ति रज्जो सह दस्सनेनेव सामणेरे
चित्तं पसीदि, पेमं सण्ठहि । कस्मा ? पुब्बे हि^{११} किर पुज्जकरणकाले
15 एस रज्जो जेट्टभाता वाणिजको अहोसि । वुत्तं पि चेतं^{१२}—

R. 47

“पुब्बेव सन्निवासेन, पच्चुप्पन्नहितेन वा ।

एवं तं जायते पेमं, उप्पलं व यथोदके” ति ॥

[खु०नि०३.१-६१]

अथ राजा सञ्जातपेमो सबहुमानो “एतं सामणेरं पक्कोसथा” ति
20 अमच्चे पेसेसि । “ते अतिचिरायन्ती” ति पुन द्वे तयो पेसेसि—“तुरितं
आगच्छतू” ति । सामणेरो अत्तनो पकतियायेव अगमासि । राजा पतिरूप-
मासनं गत्वा “निसीदथा” ति आह । सो इतो चित्तो च विलोकेत्वा
“नत्थि दानि अज्जे भिक्खू” ति समुस्सितसेतच्छत्तं राजपल्लङ्कं उपसङ्कमित्वा
पत्तगहणत्थाय^{१३} रज्जो आकारं दस्सेसि । राजा तं पल्लङ्कसमीपं उपगच्छन्तं-

१. जग्गित्वा-सी०, रो०; पटिजग्गित्वा-स्या० । २. मातु उपासिकाय-रो० ।
३. ०निवासन०-म० । ४-४. तंखणं येव-रो० । ५. ०राजा-म० । ६. अविक्खित्तो-
सी०, स्या० । ७-७. अतिवियस्स-सी०, स्या० । ८-८. आलोकितं विलोकितं सम्मिञ्जितं
पसारणं-स्या० । ९. पि-स्या० रो०; सी० पोत्थके नत्थि । १०. हेतं-म० । ११. पत्त-
गहणत्थाय-सी०, स्या०, रो० ।

येव दिस्वा चित्तेसि—“अज्जेव दानि अयं सामणेरो इमस्स गेहस्स सामिको भविस्सती” ति सामणेरो रज्जो हत्थे पत्तं दत्वा पल्लङ्कं अभिरुहित्वा^१ निसीदि । राजा अत्तनो अत्थाय सम्पादितं सब्बं यागुखज्जकभत्तविकर्ति उपनामेसि । सामणेरो अत्तनो यापनीयमत्तकमेव सम्पटिच्छि । भत्तकिच्चा-
वसाने राजा आह—“सत्थारा, तुम्हाकं दिन्नोवादं जानाथा” ति ? “जानामि^२, 5
महाराज, एकदेसेना” ति । “तात, मय्हं पि नं कथेही” ति । “साधु, महा-
राजा” ति रज्जो अनुरूपं धम्मपदे अप्पमादवगं अनुमोदनत्थाय अभासि ।

B. 36

राजा पन “अप्पमादो अमतपदं, पमादो मच्चुनो पदं” ति सुत्वा व
“अज्जातं, तात, परियोसापेही” ति आह । अनुमोदनावसाने “अट्ठ ते, तात,
धुवभत्तानि^३ दम्मी” ति आह । सामणेरो आह—“एतानि अहं उपज्झायस्स 10
दम्मि, महाराजा” ति । “को अयं, तात, उपज्झायो नामा” ति ? “वज्जा-
वज्जं दिस्वा चोदेता सारेता, महाराजा” ति । “अज्जानि पि ते, तात,
अट्ठ दम्मी” ति । “एतानि आचरियस्स दम्मि, महाराजा” ति । “को अयं, 15
तात, आचरियो नामा” ति ? “इमस्मि सासने सिक्खितब्बकधम्मेषु पति-
ट्ठापेता, महाराजा” ति । “साधु, तात, अज्जानि पि ते अट्ठ दम्मी” ति । 20
“एतानि पि^४ भिक्खुसङ्घस्स दम्मि, महाराजा” ति । “को अयं, तात,
भिक्खुसङ्घो नामा” ति ? “यं निस्साय, महाराज, अम्हाकं आचरियुपज्झा-
यानं च मम^५ च पब्बज्जा च उपसम्पदा चा” ति । राजा भिय्योसोमत्ताय^६
तुट्ठचित्तो आह—“अज्जानि पि ते, तात, अट्ठ दम्मी” ति । सामणेरो
“साधू” ति सम्पटिच्छित्वा पुनदिवसे द्वत्तिसं भिक्खू गहेत्वा राजन्तेपुरं^७ 25
पविसित्वा^८ भत्तकिच्चमकासि । राजा “अज्जे पि द्वत्तिसं भिक्खू तुम्हेहि
सद्धिं स्वे^९ भिक्खं गण्हन्तू” ति एतेनेव उपायेन दिवसे वट्ठापेन्तो सट्ठि-
सहस्सानं ब्राह्मणपरिव्वाजकादीनं भत्तं उपच्छिन्दित्वा अन्तोनिवेसने सट्ठि-
सहस्सानं भिक्खूनं निच्चभत्तं^{१०} पट्ठपेसि निग्रोधत्थेरे गतेनेव पसादेन । निग्रोध-
त्थेरो पि राजानं सपरिसं तीसु सरणेषु पञ्चसु च सीलेसु पतिट्ठापेत्वा 25

R. 48

१. अभिरुहित्वा—सी०, स्या०, रो० । २. जानाम—सी० । ३. धुरभत्तानि—सी० ।
४. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ५. मम—स्या०, रो० । ६. भिय्योसो मत्ताय—म० ।
७. राजन्तोपुरं—सी० । ८. पटिसित्वा—सी० । ९. येव—सी०, स्या० । १०. भत्तं—स्या० ।

बुद्धसासने पोथुज्जनिकेन पसादेन अचलप्पसादं कत्वा पतिट्ठापेसि । पुन
राजा असोकारामं नाम महाविहारं कारापेत्वा^१ सट्ठिसहस्सानं भिक्खून्
निच्चभत्तं पट्ठपेसि । सकलजम्बुदीपे चतुरासीतिया नगरसहस्सेसु चतुरासीति-
विहारसहस्सानि कारापेसि चतुरासीतिसहस्सचेतियपतिमण्डितानि^२ धम्मनेव,
5 नो अधम्मेन ।

B. 37 एकदिवसं किर राजा असोकारामे महादानं दत्वा सट्ठिसहस्स-
भिक्खुसङ्घस्स मज्झे निसज्ज सङ्घं चतूहि पच्चयेहि पवारेत्वा इमं पञ्चं
पुच्छि—“भन्ते, भगवता देसितधम्मो नाम कित्तको होती” ति ?

R. 49 “अङ्गतो, महाराज, नव अङ्गानि, खन्धतो चतुरासीतिधम्मखन्ध-
10 सहस्सानी” ति । राजा धम्मे पसीदित्वा “एकमेकं^३ धम्मखन्धं एकेकविहा-
रेन पूजेस्सामी” ति एकदिवसमेव छन्नवुतिकोटिधनं विस्सज्जेत्वा अमच्चे
आणापेसि—“एथ, भणे, एकमेकस्मि नगरे एकमेकं विहारं कारापेत्ता
चतुरासीतिया नगरसहस्सेसु चतुरासीतिविहारसहस्सानि कारापेथा” ति ।
सयं च असोकारामे असोकमहाविहारत्थाय कम्मं पट्ठपेसि । सङ्घो इन्द-
15 गुत्तथेरं नाम महिद्धिकं महानुभावं खीणासवं नवकम्माधिट्ठायकं अदासि ।
थेरो यं यं कम्मं^४ न निट्ठाति तं तं अत्तनो आनुभावेन निट्ठापेसि । एवं
पि तीहि संवच्छरेहि विहारकम्मं निट्ठापेसि । एकदिवसमेव सब्बनगरेहि
पण्णानि आगमिसु ।

अमच्चा रज्जो आरोचेसुं—“निट्ठितानि, देव, चतुरासीतिविहार-
20 सहस्सानी” ति । राजा नगरे^५ भेरिं चरापेसि—“इतो सत्तन्नं दिवसानं
अच्चयेन विहारमहो भविस्सति । सब्बे अट्ठसीलङ्गानि समादियित्वा अन्तो-
नगरे^६ च बहिनगरे^७ च विहारमहं पटियादेन्तू” ति । ततो सत्तन्नं दिवसानं
अच्चयेन सब्बालङ्कारविभूसिताय^८ अनेकसतसहस्ससङ्घाय^९ चतुरङ्गिनिया^{१०}
सेनाय^{११} परिवुतो देवलोके^{१२} अमरवतिया राजधानिया सिरितो अधिकतर-

१. कारेत्वा—म० । २. पटि —म० । ३. एकमेकं—म० । ४. स्या०, म० पोथकेसु नत्थि ।
५. नङ्गरे—रो० । ६. अन्तोन्नङ्गरे—रो० । ७. बहिनङ्गरे—रो० । ८. ०भूसिताय—सी०,
स्या० । ९. ०सङ्घयाय—म० । १०-१० चतुरङ्गिनीसेनाय—रो० । ११. राजा देवलोके—स्या० ।

सस्सिरीकं^१ विय नगरं^२ कातुकामेन उस्साहजातेन महाजनेन अलङ्कृत-
पटियत्तनगरं^३ अनुविचरन्तो विहारं गत्वा भिक्खुसङ्घस्स मज्जे अट्ठासि ।

तस्मिं च खणे सन्निपतिता असीतिभिक्खुकोटियो अहेसुं, भिक्खुनीनं
च^४ छन्नवुतिसतसहस्सानि । तत्थ खीणासवभिक्खूयेव सतसहस्ससङ्घा^५
अहेसुं । तेसं एतदहोसि—“सचे राजा अत्तनो अधिकारं अनवसेसं पस्सेय्य 5
अतिविय बुद्धसासने पसीदेय्या” ति । ततो लोकविवरणं नाम पाटिहा-
रियं अकंसु । राजा असोकारामे ठितो व चतुद्दिशा अनुविलोकेन्तो सम-
न्ततो समुद्परियन्तं जम्बुदीपं पस्सति चतुरासीति च विहारसहस्सानि^६
उळाराय विहारमहपूजाय विरोचमानानि । सो तं विभूतिं पस्समानो 10
उळारेण पीतिपामोज्जेन समन्नागतो “अत्थि पन अज्जस्स पि कस्सचि एव-
रूपं पीतिपामोज्जं उप्पन्नपुब्बं” ति चिन्तेन्तो भिक्खुसङ्घं पुच्छि—“भन्ते,
अम्हाकं लोकनाथस्स^७ दसबलस्स सासने को महापरिच्चागं परिच्चजि । कस्स
परिच्चागो महन्तो ति^८ वदन्ती” ति^९ ? भिक्खुसङ्घो मोग्गलिपुत्ततिस्स-
त्थेरस्स भारं^{१०} अकासि^{११} । थेरो आह—“महाराज, दसबलस्स सासने पच्चय-
दायको नाम तया सदिसो धरमाने पि तथागते न कोचि अहोसि, तवेव 15
परिच्चागो महा” ति । राजा थेरस्स वचनं सुत्वा उळारेण पीतिपामोज्जेन
निरन्तरं फुटसरीरो हुत्वा चिन्तेसि—“नत्थि किर मया सदिसो पच्चय-
दायको, मय्हं किर परिच्चागो महा, अहं किर देय्यधम्मेन सासनं
पग्गण्हामि^{१२} । किं पनाहं एवं सति सासनस्स दायादो होमि, न होमी”
ति । ततो भिक्खुसङ्घं पुच्छि—“भवामि नु खो अहं, भन्ते, सासनस्स 20
दायादो” ति ?

R. 50

B. 38

ततो मोग्गलिपुत्ततिस्सत्थेरो रज्जो इदं वचनं सुत्वा राजपुत्तस्स
महिन्दस्स उपनिस्सयसम्पात्तिं सम्पस्समानो “सचे अयं कुमारो पब्बजिस्सति
सासनस्स अतिविय बुद्धि^{१२} भविस्सती” ति चिन्तेत्वा राजानं एतदवोच—

१. ०सस्सिरीकं—रो० । २. नङ्गरं—रो० । ३. पटियत्तं नगरं—म०; पटियत्तं नङ्गरं—रो० ।

४. च पन—स्या० । ५. ०सङ्घा—म० । ६. ०पस्सति—रो० । ७. नाथस्स—सी०, स्या० ।

८-८. म० पोत्थके नत्थि । ९. स्या० पोत्थके नत्थि । १०-१०. भारमकासि—म० ।

११. पग्गण्हामीति—रो० । १२. बुद्धि—म० ।

“न खो, महाराज, एत्तावता^१ सासनस्स^१ दायादो होति; अपि च खो पच्चयदायको ति वा उपट्ठाको^२ ति वा सङ्ख्यं^३ गच्छति । यो पि हि, महाराज, पठवितो^४ याव ब्रह्मलोकपरिमाणं पच्चयरासि ददेय्य सो पि ‘सासने दायादो’ ति सङ्ख्यं न गच्छती” ति । “अथ कथं चरहि, भन्ते, सासनस्स दायादो होती” ति ? “यो हि कोचि, महाराज, अड्डो वा दळिदो^५ वा अत्तनो ओरसं पुत्तं पब्बाजेति-अयं वुच्चति, महाराज, दायादो सासनस्सा” ति ।

एवं वुत्ते असोको राजा “अहं किर एवरूपं परिच्चागं कत्वा पि नेव सासनस्स दायादभावं पत्तो^६” ति सासने दायादभावं पत्थयमानो इतो चितो च विलोकेत्वा अद्दस महिन्दं^७ कुमारं^८ अविदूरे ठितं । दिस्वा^९ पनस्स^९ एतदहोसि—“किञ्चा पि अहं इमं कुमारं तिस्सकुमारस्स पब्बजितकालतोप्पभुति^{१०} ओपरज्जे^{१०} पतिट्ठापेतुकामो^{११}, अथ खो ओपरज्जतो पि पब्बज्जा व उत्तमा” ति । ततो कुमारं आह—“सक्खिस्ससि^{१२} त्वं, तात, पब्बजितुं” ति । कुमारो पन^{१३} पकतिया पि तिस्सकुमारस्स पब्बजितकालतोप्पभुति पब्बजितुकामो व, रज्जो वचनं सुत्वा अतिविय पामोज्जजातो^{१४} हुत्वा आह—“पब्बजामि, देव, मं पब्बाजेत्वा तुम्हे सासनदायादा^{१५} होथा” ति ।

तेन च समयेन राजधीता सङ्घमित्ता पि तस्मिंयेव ठाने ठिता होति । तस्सा च सामिको अग्गिब्रह्मा नाम कुमारो युवराजेन^{१६} तिस्सकुमारेन सद्धि पब्बजितो होति । राजा तं दिस्वा आह—“त्वं पि, अम्म, पब्बजितुं सक्खिस्ससी^{१७}” ति । “साधु, तात, सक्कोमी” ति । राजा पुत्तानं मनं लभित्वा पहट्ठचित्तो भिक्खुसङ्घं एतदवोच—“भन्ते, इमे दारके पब्बाजेत्वा मं सासने दायादं करोथा” ति । सङ्घो रज्जो वचनं सम्पटिच्छित्वा कुमारं मोग्गलिपुत्ततिस्सत्थेरेन उपज्झायेन महादेवत्थेरेन च

१-१. सासनस्स एत्तावता-रो० । २. उपट्ठायाको-रो० । ३. सङ्खं-सी०, रो० । ४. पठवितो-म० । ५. दलिदो-रो० । ६. पत्तोसि-सी० । ७-७. महिन्दकुमारं-म० । ८-८. दिस्वानस्स-म० । ९. पब्बजितकालतो पभुति-म०, रो० । एवमुपरि पि । १०. उपरज्जे-स्या० । ११. ठपेतुकामो-स्या०, म० । १२. सक्खसि-म० । १३. म० पोत्थके नत्थि । १४. पामुज्जजातो-रो० । १५. सासने दायादा-सी०; सासने दायादो-रो० । १६. उपराजेन-सी०, स्या०, रो० । १७. सक्खसी-म० ।

आचरियेन पब्बाजेसि । मज्झन्तिकत्थेरेन आचरियेन च^१ उपसम्पादेसि । तदा किर कुमारो परिपुण्णवीसतिवस्सो व^२ होति । सो तस्मिंयेव उपसम्पदसीममण्डले^३ सह पटिसम्भिदाहि अरहत्तं पापुणि । सङ्घ-
मित्ताय पि राजधीताय आचरिया आयुपालित्थेरी नाम, उपज्झाया पन धम्मपालित्थेरी नाम अहोसि । तदा^४ सङ्घमित्ता अट्टारसवस्सा^५ होति । तं 5 R. 52
पब्बजितमत्तं तस्मिंयेव सीममण्डले^६ सिक्खाय पतिट्ठापेसुं । उभिनं पब्ब-
जितकाले राजा छवस्साभिसेको होति ।

अथ महिन्दत्थेरो उपसम्पन्नकालतोप्पभुति अत्तनो उपज्झायस्सेव सन्तिके धम्मं च विनयं च परियापुणन्तो द्वे पि सङ्गीतियो आरूढ्वा
तिपिटकसङ्ग्रहितं साट्ठकथं सब्बं थेरवादं तिण्णं वस्सानं अब्भन्तरे उगहेत्वा 10
अत्तनो उपज्झायस्स अन्तेवासिकानं सहस्समत्तानं भिक्खून् पामोक्खो
अहोसि । तदा असोको धम्मराजा नववस्साभिसेको होति । रज्जो पन अट्ठवस्सा-
भिसेककालेयेव कुन्तपुत्ततिस्सत्थेरो^७ व्याधिपटिकम्मत्थं^८ भिक्खाचारवत्तेन
आहिण्डन्तो^९ पसतमत्तं सप्पि अलभित्वा व्याधिबलेन^{१०} परिकखीणायुसङ्घारो
भिक्खुसङ्घं अप्पमादेन ओवदित्वा आकासे पल्लङ्केन निसीदित्वा तेजोधातुं 15
समापज्जित्वा परिनिब्बायि । राजा तं पवत्ति सुत्वा थेरस्स सक्कारं कत्वा
“मयि नाम रज्जं कारेन्ते एवं भिक्खून् पच्चया दुल्लभा” ति नगरस्स^{११} चतूसु^{१२}
द्वारेसु पोक्खरणियो कारापेत्वा भेसज्जस्स पूरापेत्वा दापेसि ।

तेन किर समयेन पाटिलपुत्तस्स चतूसु द्वारेसु चत्तारि सतसहस्सानि,
सभायं सतसहस्सं ति दिवसे दिवसे पञ्चसतसहस्सानि रज्जो उप्पज्जन्ति । 20
ततो राजा निग्रोधत्थेरस्स देवसिकं सतसहस्सं विस्सज्जेति^{१३}; बुद्धस्स चेतिये
गन्धमालादीहि पूजनत्थाय सतसहस्सं; धम्मस्स सतसहस्सं, तं धम्मधरानं
बहुस्सुतानं चतुपच्चयत्थाय उपनीयति; सङ्घस्स सतसहस्सं, चतूसु द्वारेसु
भेसज्जत्थाय सतसहस्सं । एवं सासने उळारो लाभसक्कारो निब्बत्ति ।

B. 40

R. 53

१. स्या०, रो०, म० पोत्थकेसु नत्थि । २. च-सी० । ३. उपसम्पदामण्डले-सी०,
स्या०; उपसम्पदासीममण्डले-रो० । ४. तदा किर-स्या० । ५. अट्टारस वस्सानि-रो० ।
६. सीमामण्डले-सी०, स्या०, रो० । ७. कुन्तपुत्त०-स्या०, म०; कुन्तिपुत्ततिस्सत्थेरो-रो० ।
८. व्याधि०-सी०, रो० । ९. आहिण्डित्वा-स्या० । १०. व्याधिबलेन-सी०, रो० ।
११. नङ्गरस्स-रो० । १२. चतुसु-सी०, रो० । १३. विस्सज्जेसि-स्या०, म० ।

तित्थिया परिहीनलाभसक्कारा अन्तमसो घासच्छादनं पि अलभन्ता
लाभसक्कारं पत्थयमाना^१ सासने पब्बजित्वा सकानि सकानि दिट्ठिगतानि
“अयं धम्मो, अयं विनयो” ति दीपेन्ति । पब्बज्जं अलभमाना पि सयमेव
मुण्डेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा विहारेसु विचरन्ता उपोसथं
५ पि पवारणं पि सङ्घकम्मं पि गणकम्मं पि पविसन्ति । भिक्खू तेहि
सिद्धि उपोसथं न करोन्ति । तदा मोग्गलिपुत्ततिस्सत्थेरो “उप्पन्नं
दानि इदं अधिकरणं, तं नचिरस्सेव कक्खळं^२ भविस्सति । न खो
पनेतं सक्का इमेसं मज्जे वसन्तेन वूपसमेतुं^३” ति महिन्दत्थेरस्स
गणं नीयादेत्वा^४ अत्तना^५ फासुकाविहारेन विहरितुकामो अहोगङ्गपब्बतं
१० अगमासि ।

ते पि खो तित्थिया भिक्खुसङ्घेन धम्मेन विनयेन सत्थुसासनेन
निग्गय्हमाना पि धम्मविनयानुलोमाय पटिपत्तिया असण्ठहन्ता अनेकरूपं
सासनस्स अब्बुदं च मलं च कण्टकं च समुट्ठापेसुं । केचि अग्गि परिचरन्ति,
केचि पञ्चातपे^६ तप्पन्ति^७, केचि आदिच्चं अनुपरिवत्तन्ति, केचि “धम्मं च
१५ विनयं च वोभिन्दिस्सामा” ति पग्गणिहसु । तदा भिक्खुसङ्घो न तेहि सिद्धि
उपोसथं वा पवारणं वा अकासि । असोकारामे सत्तवस्सानि उपोसथो
उपच्छिज्जि । रज्जो पि एतमत्थं आरोचेसुं । राजा एकं अमच्चं आणापेसि—
“विहारं गत्वा अधिकरणं वूपसमेत्वा उपोसथं कारापेही” ति । अमच्चो राजानं
पटिपुच्छित्तुं अविसहन्तो अज्जे अमच्चे उपसङ्कमित्वा आह—“राजा मं
२० ‘विहारं गत्वा अधिकरणं वूपसमेत्वा उपासेथं कारापेही’ ति पहिणि । कथं
नु खो अधिकरणं वूपसम्मती^८” ति ? ते आहंसु—“मयं एवं सल्लक्खेम—
‘यथा नाम पच्चन्तं वूपसमेन्ता चोरे घातेन्ति, एवमेव^९ ये उपोसथं न करोन्ति
ते मारापेतुकामो राजा भविस्सती’” ति । अथ सो अमच्चो विहारं गत्वा
भिक्खुसङ्घं सन्निपातेत्वा आह—“अहं रज्जा ‘उपोसथं कारापेही’ ति पेसितो ।
२५ करोथ दानि, भन्ते, उपोसथं” ति । भिक्खू “न मयं तित्थियेहि सिद्धि उपोसथं

R. 54

१. पट्ठयमाना—स्या० । २. कक्खळं—सी०, रो० । ३. वूपसमेतुं—सी०, स्या० ।
४. निग्गयादेत्वा—स्या, म०, निग्गयादेत्वा—रो० । ५. अत्तनो—रो० । ६-६. पञ्चातपेन
तापेन्ति—म० । ७. वूपसम्मती—रो० । ८. एवमेवं—सी०, रो० ।

करोमा” ति आहंसु । अथ^१ अमच्चो थेरासनतो पट्टाय असिना सीसानि पातेतुं आरद्धो ।

अद्दसा खो तिस्सत्थेरो तं अमच्चं तथा विप्पटिपन्नं । तिस्सत्थेरो नाम न यो वा सो वा^२, रज्जो एकमातिको भाता तिस्सकुमारो नाम, तं किर राजा पत्ताभिसेको ओपरज्जे^३ ठपेसि । सो एकदिवसं वनचारं^४ गतो अद्दस महन्तं मिगसद्धं चित्तकीळाय^५ कीळन्तं । दिस्वानस्स एतदहोसि-
“इमे ताव तिणभक्खा मिगा एवं कीळन्ति, इमे पन समणा राजकुले पणी-
तानि भोजनानि भुञ्जित्वा मुदुकासु सेय्यासु सयमाना कीव^६ मनापं^७ कीळितं न कीळिस्सन्ती” ति ! सो ततो आगन्त्वा इमं अत्तनो वितक्कं रज्जो आरोचेसि । राजा “अट्टाने कुक्कुच्चायितं कुमारेन ! हन्द, तं^८ एवं सञ्जा-
पेस्सामी” ति एकदिवसं केनचि कारणेन कुद्धो विय हुत्वा “एहि सत्त^९
दिवसे^{१०} रज्जं सम्पटिच्छ, ततो तं^{११} घातेस्सामी” ति मरणभयेन तज्जेत्वा तमत्थं सञ्जापेसि । सो किर कुमारो “सत्तमे मं दिवसे मारेस्सती” ति न चित्तरूपं नहायि^{१२}, न भुञ्जि, न सुपि, अतिविय लूखसरीरो अहोसि । ततो नं राजा पुच्छि-“किस्स त्वं एवरूपो जातो” ति ? “मरणभयेन, देवा” ति ।
“अरे, त्वं नाम परिच्छिन्नमरणं सम्पस्समानो विस्सट्ठो^{१३} न कीळसि ?
भिक्षू अस्सासपस्सासूपनिबद्धं^{१४} मरणं पेक्खमाना कथं कीळिस्सन्ती” ति !
ततोप्पभुति^{१५} कुमारो सासने पसीदि ।

सो पुन एकदिवसं मिगवं निक्खमित्वा अरज्जे अनुविचरमानो अद्दस योनकमहाधम्मरक्खितत्थेरं अज्जतरेन हत्थिनागेन सालसाखं गहेत्वा वीजिय-
मानं^{१६} निसिन्नं । दिस्वा पामोज्जजातो^{१७} चिन्तेसि-“कदा नु खो अहं पि अयं महाथेरो विय पब्बजेय्यं ! सिया नु खो सो दिवसो” ति । थेरो तस्सासयं^{१८} विदित्वा तस्स पस्सन्नस्सेव आकासे उप्पतित्वा असोकारामे पोक्खरणिया

१. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । २. स्या० पोत्थके नत्थि । ३. उपरज्जे-
स्या० । ४. वनचरं-स्या० । ५. चित्ताय कीळाय-स्या० । ६-६. किं व नाम-म० ।
७. नं-म० । ८. स्या० पोत्थके नत्थि । ९-९. सत्तदिवसेन-म० । १०. नं-सी० ।
११. मारेस्सन्ती-रो० । १२. न्हायि-म० । एवमुपरि पि । १३. विस्सत्थो-स्या०, रो०, म० ।
१४. ०पस्सासनिबद्धं-म०; ०मुप०-रो० । १५. ततो पभुति-स्या०, रो०, म० । १६. वीज-
यमानं-रो० । १७. पामुज्ज०-सी०, रो० । १८. तस्स अज्जासयं-रो० ।

उदकथले ठत्वा चीवरं च उत्तरासङ्गं च आकासे लग्गेत्वा नहायितुं^१
 आरब्धो । कुमारो थेरस्सानुभावं दिस्वा अतिविय पसन्नो “अज्जेव पब्ब-
 जिस्सामी” ति निवत्तित्वा रज्जो आरोचेसि—“पब्बजिस्सामहं, देवा” ति ।
 राजा अनेकप्पकारं याचित्वा पि तं निवत्तेतुं असक्कोन्तो असोकारामगमनीयं
 5 मग्गं अलङ्कारापेत्वा कुमारं छणवेसं गाहापेत्वा अलङ्कृताय सेनाय परि-
 वारापेत्वा विहारं नेसि । “युवराजा किर पब्बजिस्सती” ति सुत्वा बहू^२
 भिक्खू^३ पत्तचीवरानि पटियादेसुं । कुमारो पधानघरं गत्वा महाधम्म-
 रक्खितत्थेरस्सेव सन्तिके पब्बजि सङ्घि पुरिससतसहस्सेन । कुमारस्स पन
 अनुपब्बजितकानं^४ गणनपरिच्छेदो नत्थि । कुमारो रज्जो चतुवस्साभि-
 10 सेककाले पब्बजितो । अथज्जो पि^५ रज्जो भागिनेय्यो सङ्घमित्ताय
 सामिको अग्गिब्रह्मा नाम कुमारो अत्थि । सङ्घमिता तं^६ पटिच्च^७ एकमेव
 पुत्तं विजायि । सो पि “युवराजा पब्बजितो” ति सुत्वा राजानं उपसङ्क-
 मित्वा—“अहं पि, देव, पब्बजिस्सामी” ति याचि । “पब्बज, ताता” ति च
 रज्जो अनुज्जातो तं दिवसमेव पब्बजि ।

B. 42

R. 56

15

एवं अनुपब्बजितो^८, उल्लारविभवेन^९ खत्तियजनेन^{१०} ।

रज्जो कणिट्ठभाता, तिस्सत्थेरो ति विज्जेय्यो ॥

20

सो तं अमच्चं तथा विप्पटिपन्नं दिस्वा चिन्तेसि—“न राजा थेरे
 मारापेतुं^१ पहिण्येय्य; अद्वा इमस्सेवेतं अमच्चस्स दुग्गहितं भविस्सती” ति
 गत्वा सयं तस्स^२ आसन्ने^३ आसने निसीदि । सो थेरं सज्जानित्वा सत्थं
 20 निपातेतुं अविसहन्तो गत्वा रज्जो आरोचेसि—“अहं, देव, उपोसत्थं कातुं
 अनिच्छन्तानं एत्तकानं नाम भिक्खूनां सीसानि पातेसि; अथय्यस्स^४ तिस्स-
 त्थेरस पटिपाटि सम्पत्ता, किन्ति करोमी” ति ? राजा सुत्वा व—“अरे !
 किं पन, त्वं, मया भिक्खू घातेतुं पेसितो” ति तावदेव^५ सरीरे उप्पन्नदाहो
 हुत्वा विहारं गत्वा थेरे भिक्खू पुच्छि—“अयं, भन्ते, अमच्चो मया

१. न्हायितुं-म० । २-२. बहुभिक्खू-रो० । ३. अनुपब्बजितानं-म०, रो० ।

४. स्या० पोत्थके सत्थि । ५-५. तस्स-सी०, स्या०, रो० । ६-६. ०जितउल्लार०-रो० ।

७. खत्तियजातेन-रो० । ८. मारेतुं-रो० । ९-९. तस्सासन्ने-म० । १०. अथ अय्यस्स-

सी०, म० । ११. अस्स-रो० ।

अनाणत्तो व एवं अकासि, तस्स नु खो इमिना पापेन भवितव्वं” ति ।
 एकच्चे थेरा, “अयं तव वचनेन अकासि, तुय्हेतं पापं” ति आहंसु । एकच्चे
 “उभिन्नं पि वो एतं पापं” ति आहंसु । एकच्चे एवमाहंसु—“किं पन ते,
 महाराज, अत्थि चित्तं ‘अयं गत्त्वा भिक्खू घातेतू’” ति ? “नत्थि, भन्ते,
 कुसलाधिप्पायो अहं पेसेसि—‘समग्गो भिक्खुसङ्घो उपोसथं करोतू’” ति । 5
 “सच्चे त्वं कुसलाधिपायो, नत्थि तुय्हं पापं, अमच्चस्सेवेतं पापं” ति । राजा
 द्वेळ्हकजातो आह—“अत्थि नु खो, भन्ते, कोचि भिक्खु समेतं द्वेळ्हकं
 छिन्दित्वा सासनं पग्गहेतुं समत्थो” ति ? “अत्थि, महाराज, मोग्गलिपुत्त-
 तिस्सत्थेरो नाम, सो ते इमं द्वेळ्हकं छिन्दित्वा सासनं पग्गण्हितुं समत्थो” ति ।
 राजा तदहेव चत्तारो धम्मकथिके एकेकं भिक्खुसहस्सपरिवारे, चत्तारो 10
 च अमच्चे एकेकं पुरिससहस्सपरिवारे “थेरं गण्हित्वा आगच्छथा” ति
 पेसेसि । ते गत्त्वा “राजा पक्कोसती” ति आहंसु । थेरो नागच्छि^२ । दुतियं
 पि खो राजा अट्ठ धम्मकथिके, अट्ठ च अमच्चे सहस्ससहस्सपरिवारेयेव
 पेसेसि—“‘राजा, भन्ते, पक्कोसती’ ति वत्वा गण्हित्वा व आगच्छथा” ति ।
 ते तथेव आहंसु । दुतियं पि थेरो नागच्छि । राजा थेरे पुच्छि—“अहं, 15
 भन्ते, द्विक्खत्तुं पहिणिं; कस्मा थेरो नागच्छती” ति ? “‘राजा पक्कोसती’
 ति वुत्तत्ता, महाराज, नागच्छति । एवं पन वुत्ते आगच्छेय्य ‘सासनं, भन्ते,
 ओसीदति, अम्हाकं सासनं पग्गहत्थाय^३ सहायका होथा’” ति । अथ राजा
 तथा वत्वा सोळस धम्मकथिके, सोळस च अमच्चे सहस्ससहस्सपरिवारे
 पेसेसि । भिक्खू च^४ पटिपुच्छि—“महल्लको नु खो, भन्ते, थेरो दहरो नु 20
 खो” ति ? “महल्लको, महाराजा” ति । “वय्हं वा सिविकं वा अभिरुहि-
 स्सति”, भन्ते” ति ? “नाभिरुहिस्सति, महाराजा” ति । “कुहि, भन्ते,
 थेरो वसती” ति ? “उपरि गङ्गाय, महाराजा” ति । राजा आह—
 “तेन हि, भणे^५, नावासङ्घाटं बन्धित्वा तत्थ^६ थेरं निसीदापेत्वा द्वीसु पि^७
 तीरेसु आरक्खं संविधाय थेरं आनेथा” ति । भिक्खू च अमच्चा च थेरस्स 25
 सन्तिकं गत्त्वा रज्जो सासनं आरोचेसुं । थेरो सुत्वा “यं खो अहं मूलतो

R. 57

B. 43

15

20

25

१. परिवारं—सी०, स्या०, रो० । एवमुपरि पि । २. नागच्छि—रो० । एवमुपरि पि ।

३. पग्गण्हनत्थाय—सी०, स्या०, रो० । ४. पुन—स्या० । ५. ०रुहिस्सति—रो० । ६. भने—सी०,

स्या० । ७. तथेव—म० । ८. च—रो० ।

R. 58

पट्टाय सासनं पग्गण्हिस्सामी ति पव्वजितोमिह । अयं दानि मे सो कालो
 अनुप्पत्तो” ति चम्मखण्डं गण्हित्वा व उट्ठहि । अथ “थेरो स्वे पाटलिपुत्तं
 सम्पापुणिस्सती” ति रत्तिभागे राजा सुपिनं अहस । एवरूपो सुपिनो
 5 अहोसि—“सव्वसेतो हत्थिनागो आगन्त्वा राजानं सीसतो पट्टाय पराम-
 सित्वा दक्खिणहत्थे अग्गहेसी” ति । पुनदिवसे राजा सुपिनज्झायके पुच्छि—
 “मया एवरूपो सुपिनो दिट्ठो, किं मे भविस्सती” ति ? एको तं, “महाराज,
 समणनागो दक्खिणहत्थे गण्हिस्सती” ति आह । अथ^१ राजा तावदेव “थेरो
 आगतो” ति सुत्वा गङ्गातीरं गन्त्वा नदि ओतरित्वा अब्भुग्गच्छन्तो जानु-
 मत्ते^२ उदके थेरं सम्पापुणित्वा थेरस्स नावातो ओतरन्तस्स हत्थं अदासि ।
 10 थेरो राजानं दक्खिणहत्थे अग्गहेसि । तं दिस्वा असिग्गाहा^३ “थेरस्स सीसं
 पातेस्सामा” ति कोसतो^४ असिं अब्बाहिंसु । कस्मा ? एतं किर चारित्तं राज-
 कुलेसु—“यो राजानं हत्थे गण्हाति” तस्स असिना सीसं पातेतव्वं” ति ।
 राजा छायायेव दिस्वा आह—“पुब्बे पि अहं भिक्खूसु विरुद्धकारणा^५
 अस्सादं^६ न विन्दामि, मा खो थेरे विरज्झित्था” ति । थेरो पन कस्मा
 B. 44 15 राजानं हत्थे अग्गहेसी ति ? यस्मा रज्जा पञ्चं पुच्छन्तथाय पक्कोसापितो
 तस्मा “अन्तेवासिको मे अयं” ति अग्गहेसि ।

राजा थेरं अत्तनो उत्थानं नेत्वा बाहिरतो तिक्खत्तुं परिवारापेत्वा
 आरक्खं ठपेत्वा सयमेव थेरस्स पादे धोवित्वा तेलेन मक्खेत्वा थेरस्स
 सन्तिके निसीदित्वा “पटिबलो नु खो थेरो मम कङ्खं छिन्दित्वा उप्पन्नं
 20 अधिकरणं वृपसमेत्वा सासनं पग्गण्हितुं” ति वीमंसनत्थाय “अहं, भन्ते,
 एकं पाटिहारियं दट्ठुकामो” ति आह । “कतरं^७ पाटिहारियं दट्ठुकामोसि,
 महाराजा” ति ? “पठविकम्पनं, भन्ते” ति । “सकलपठविकम्पनं दट्ठु-
 कामोसि, महाराज, उदाहु पदेसपठविकम्पनं” ति ? “कतरं पनेत्थ, भन्ते,
 दुक्करं” ति ? “किं नु खो महाराज, कंसपातिया उदकपुण्णाय सव्वं उदकं
 25 कम्पेतुं दुक्करं; उदाहु उपड्डुं” ति ? “उपड्डुं, भन्ते” ति । “एवमेव खो,

१. सी०, स्या०, पोत्थकेमु नत्थि । २. जानुमत्ते-म० । ३. असिग्गाहका-सी०,
 स्या० । ४. कोसितो-रो० । ५. गण्हति-म० । ६. विरुद्धकरणा-स्या०; विरुद्ध०-रो० ।
 ७. अस्सासं-रो० । ८. कतमं-सी० । ९. दट्ठुकामो-स्या०; पथवी०-म० ।

महाराज, पदेसपठविकम्पनं दुक्करं” ति । “तेन हि, भन्ते, पदेसपठविकम्पनं पस्सिस्सामा^१” ति । “तेन हि, महाराज, समन्ततो योजने योजने^२ पुरत्थिमाय दिसाय एकेन चक्केन सीमं अक्कमित्वा रथो तिट्ठतु; दक्खिणाय दिसाय द्वीहि पादेहि सीमं अक्कमित्वा अस्सो तिट्ठतु; पच्छिमाय दिसाय एकेन पादेन सीमं अक्कमित्वा पुरिसो तिट्ठतु; उत्तराय दिसाय उपड्डुभागेन सीमं अक्कमित्वा एका उदकपाति^३ तिट्ठतू” ति । राजा तथा कारापेसि । थेरो अभिञ्जापादकं चतुत्थज्झानं समापजित्वा ततो बुद्धाय^४ “राजा पस्सतू” ति योजनप्पमाणं पठविचलनं अधिट्ठहि । पुरत्थिमाय दिसाय रथस्स अन्तोसीमाय ठितो^५ पादो व^६ चलि, इतरो न चलि । एवं दक्खिणपच्छिम-दिसासु अस्सपुरिसानं अन्तोसीमाय ठितपादायेव चलि^७सु, उपड्डुपड्डुं सरीरं च । उत्तराय^८ दिसाय^९ उदकपातिया पि अन्तोसीमाय ठितं उपड्डुभागगतमेव^{१०} उदकं चलि, अवसेसं निच्चलमहोसी ति । राजा तं पाटिहारियं दिस्वा “सक्खिस्सति^{११} दानि थेरो सासनं पग्गण्हितुं” ति निट्ठं गत्वा अत्तनो कुक्कुच्चं पुच्छि—“अहं, भन्ते, एकं^{१२} अमच्चं विहारं गत्वा अधिकरणं वूपसमेत्वा उपोसथं कारापेही^{१३}” ति पहिण्णि, सो विहारं गत्वा 15 एत्तके भिक्खू जीविता वोरोपेसि, एतं पापं कस्स होती” ति ? “किं पन ते, महाराज, अत्थि चित्तं ‘अयं विहारं गत्वा भिक्खू घातेतू’” ति ? “नत्थि, भन्ते^{१४}” । “सचे ते, महाराज, नत्थि एवरूपं चित्तं, नत्थि तुय्हं पापं” ति ।

अथ थेरो राजानं एतमत्थं इमिना सुत्तेन सञ्जापेसि—“चेतनाहं, 20 B. 45 भिक्खवे, कम्मं वदामि । चेतयित्वा कम्मं करोति—कायेन, वाचाय^{१५}, मनसा” [अ०नि०३-१२०] ति ।

तमेव^{१६} वत्थुं^{१७} परिदीपेतुं तित्तिरजातकं [खु०नि०३,१-६४] R. 60 आहरि—“अतीते, महाराज, दीपकतित्तिरो तापसं पुच्छि—

१. पस्सिसामी-म० । २. म० पोत्थके नत्थि । ३. उदकपाती-रो० । ४. उट्ठाय-सी०, स्या० । ५-५. ठितो व चक्कापादो-रो० । ६-६. उत्तरदिसाय-म० । ७. उपड्डुभागठितं-रो० । ८. सक्खति-म०; सक्कति-स्या० । ९. एकच्चं-रो० । १०. कारेही-रो० । ११. भन्ते ति-म० । १२. वाचा-रो० । १३-१३. तमेवत्थं-म०; तमेव अत्थं-रो० ।

‘आतको नो निसिन्नो ति, बहु आगच्छते^१ जनो ।
पटिच्च^२ कम्मं^२ फुसति, तस्मिं मे सङ्कते^३ मनो’ ति ॥

[खु०नि०३,१-६४]

तापसो आह-‘अत्थि पन ते चित्तं मम सद्देन च रूपदस्सनेन च
आगत्त्वा एते पक्खिनो वज्झन्तु वा हज्झन्तु वा’ ति ? ‘नत्थि, भन्ते’
5 ति तित्तिरो आह । ततो नं तापसो पञ्जापेसि^४-‘सचे ते नत्थि चित्तं,
नत्थि पापं; चेतयन्तमेव हि कम्मं^५’ फुसति, नाचेतयन्तं ।

‘न पटिच्च कम्मं फुसति, मनो चे नप्पदुस्सति ।

अप्पोस्सुक्कस्स भद्रस्स,^६ न पापमुपलिम्पती^७’ ति ॥

[खु०नि०३,१-६५]

एवं थेरो राजानं सञ्जापेत्वा तत्थेव राजुय्याने सत्त दिवसानि
19 वसन्तो राजानं समयं उग्गण्हापेसि । राजा सत्तमे दिवसे असोकारामे
भिक्खुसङ्घं सन्निपातापेत्वा साणिपाकारं परिकिखपापेत्वा साणिपाकारन्तरे ॐ
निसिन्नो एकलद्धिके एकलद्धिके भिक्खू एकतो एकतो कारेत्वा^८ एकमेकं^९
भिक्खुसमूहं पक्कोसापेत्वा पुच्छि-“किंवादी सम्मासम्बुद्धो” ति ? ततो
सस्सतवादिनो “सस्सतवादी” ति आहंसु । एकच्चसस्सतिका...पे०^{१०}...
15 अन्तानन्तिका...पे०^{१०}...अमराविकखेपिका...पे०^{१०}...अधिच्चसमुप्पन्निका^{१०}
पे०^{१०}...सञ्जीवादा...पे०^{१०}...असञ्जीवादा...पे०^{१०}...नेवसञ्जीनासञ्जी-
R. 61 वादा...पे०^{१०}...उच्छेदवादा...पे०^{१०}...दिट्ठधम्मनिब्बानवादा “दिट्ठधम्म-
निब्बानवादी^{११}” ति आहंसु । राजा पठममेव समयस्स उग्गहितत्ता^{१२}, “न
इमे भिक्खू, अज्झतित्थिया इमे” ति जत्वा तेसं सेतकानि वत्थानि दत्वा
20 उप्पब्बाजेसि । ते सब्बे पि सद्विहसहस्सा अहेसुं ।

अथज्जे भिक्खू पक्कोसापेत्वा पुच्छि-“किंवादी, भन्ते, सम्मासम्बुद्धो”
ति ? “विभज्जवादी, महाराजा” ति । एवं वुत्ते राजा थेरं पुच्छि-“विभज्ज-

१. आगच्छती-सी०; आगच्छति-रो० । २-२. पटिच्चकम्मं-सी०, स्या० । ३. सङ्कती-
सी०; सङ्कति-रो० । ४. सञ्जापेसि-सी० । ५. पापं-म० । ६. भद्रस्स-सी०, स्या० ।
७. ०लिप्पती-सी० । ८. कारापेत्वा-म०, स्या० । ९. रो० पोत्थके पेय्यालं नत्थि ।
१०. अधिच्चसमुप्पत्तिका-रो० । ११. रो० पोत्थके नत्थि । १२. उग्गहीतत्ता-सी० ।

वादी, भन्ते, सम्मासम्बुद्धो” ति ? “आम, महाराजा” ति । ततो राजा
“सुद्धं दानि, भन्ते, सासनं; करोतु भिक्खुसङ्घो उपोसथं” ति आरक्खं
दत्वा नगरं^१ पाविसि ।

समग्गो सङ्घो सन्निपत्तिवा उपोसथं अकासि । तस्मिं सन्निपाते
सट्ठि भिक्खुसतसहस्सानि अहेसुं । तस्मिं समागमे मोग्गलिपुत्ततिस्सत्थेरो 5
परप्पवादं मदमानो कथावत्थुप्पकरणं अभासि । ततो सट्ठिसतसहस्स-
सङ्घचेसु^२ भिक्खूसु उच्चिनित्वा तिपिटकपरियत्तिधरानं पभित्तपटिसम्भिदानं
तेविज्जादिभेदानं भिक्खूनं सहस्समेकं गहेत्वा यथा महाकस्सपत्थेरो च
काकण्डकपुत्तो^३ यसत्थेरो च धम्मं च विनयं च सङ्गार्यिसु; एवमेव धम्मं
च विनयं च सङ्गायन्तो सब्बं सासनमलं^४ विसोधेत्वा ततियसङ्गीति 10
अकासि । सङ्गीतिपरियोसाने अनेकप्पकारं पठवी अकम्पित्थ । अयं सङ्गीति
नवहि मासेहि निट्ठिता । या लोके—

कता भिक्खुसहस्सेन, तस्मा साहस्सिका” ति च ।

पुरिमा द्वे उपादाय, ततिया ति च वुच्चती ति ॥

अयं ततियसङ्गीति^५ ।

एत्तावता च “केनाभतं” ति एतस्स पञ्चहस्स विस्सज्जनत्थं यद-
वोचुम्ह—“जम्बुदीपे ताव उपालित्थेरमार्दि^६ कत्वा आचरियपरम्पराय
याव ततियसङ्गीति ताव आभतं । तत्रायं आचरियपरम्परा—

उपालि दासको चैव, सोणको^७ सिग्गवो तथा ।

तिस्सो मोग्गलिपुत्तो च, पञ्चेते विजिताविनो ॥

परम्पराय विनयं, दीपे जम्बुसिरिक्ख्ये ।

अच्छिज्जमानं^८ आनेसुं^९, ततियो याव सङ्गहो” ति ॥

तस्सत्थो एत्तावता^{११} पकासितो व^{१२} होति ।

१. नङ्गरं—रो० । २. सङ्घासु—सी०, स्या०; ०संख्येसु—रो० । ३. स्या० पोत्थके
नत्थि । ४. सासने मलं—स्या० । ५. सहस्सिका—म० । ६. ०निट्ठिता—सी०, स्या० ।
७. यं अवोचुम्ह—म० । ८. उपालित्थेरं आदि—म०, रो० । ९. सोनको—रो० ।
१०-१०. अच्छिज्जमानमानेसुं—म० । ११. स्या०, म० पोत्थकेसु नत्थि । १२. स्या०, रो०
पोत्थकेसु नत्थि ।

ततियसङ्गीहतो पन उद्धं इमं दीपं महिन्दादीहि आभतं । महिन्दतो उग्गहेत्वा कश्चि कालं अरिट्ठत्थेरादीहि आभतं^१ । ततो याव^२ अज्जतना^३ तेसंयेव अन्तेवासिकपरम्परभूताय^३ आचरियपरम्पराय आभतं ति वेदितव्वं । यथाहु पोरणा—

- ५ “ततो महिन्दो इट्ठियो^४, उत्तियो सम्बलो पि^५ च^६ ।
 (. . . . .)^६ भद्दनामो च पण्डितो ॥
 “एते नागा महापञ्जा, जम्बुदीपा इधागता ।
 विनयं ते वाचयिंसु, पिटकं तम्बपण्णिना ॥
 B. 47 “निकाये पञ्च वाचेसुं, सत्त चेव पकरणे^७ ।
 १० ततो अरिट्ठो मेधावी, तिस्सदत्तो च पण्डितो ॥
 “विसारदो कालसुमनो^८, थेरो च दीघनामको ।
 (. . . . .)^९ दीघसुमनो च पण्डितो ॥
 “पुनदेव^{१०} कालसुमनो, नागत्थेरो^{११} च^{१२} बुद्धरक्खितो ।
 तिस्सत्थेरो च मेधावी, देवत्थेरो च पण्डितो ॥
 १५ “पुनदेव सुमनो मेधावी, विनये च विसारदो ।
 बहुस्सुतो चूलनागो^{१३}, गजो व दुप्पधंसियो ॥
 R. 63 “धम्मपालितनामो^{१४} च, रोहणे साधुपूजितो ।
 तस्स सिस्सो महापञ्जो, खेमनामो तिपेटको ॥
 “दीपे तारकराजा व, पञ्जाय अतिरोचथ ।
 २० उपतिस्सो च मेधावी, फुस्सदेवो महाकथी^{१५} ॥
 “पुनदेव सुमनो मेधावी, पुप्फनामो^{१६} बहुस्सुतो ।
 महाकथी महासीवो, पिटके सब्बत्थ कोविदो ॥
 “पुनदेव उपालि मेधावी, विनये च विसारदो ।

१. आभटं-स्या० । २-२. यावज्जतना-म० । ३. ०परम्पराभूताय-सी० ।
 ४. इट्ठियो-सी०, रो० । ५-५. तथा-स्या०, म० । ६. मज्जे अयं पाठो विनट्ठो ति ।
 ७. पकरणे-स्या०, रो० । ८. कालसुमनो-सी०, रो० । एवमुपरि पि । ९. मज्जे अयं
 पाठो विनट्ठो ति । १०. पुनरेव-रो० । एवमुपरि पि । ११. नागत्थेरो-रो० । १२. स्या०
 पोत्थके नत्थि । १३. चूलनागो-सी०, रो० । एवमुपरि पि । १४. धम्मपालिनामो-रो० ।
 १५. महाकवि-सी०; महाकथि-रो० । एवमुपरि पि । १६. फुस्सनामो-रो० ।

महानागो महापञ्जो, सद्धम्मवंसकोविदो ॥

“पुनदेव अभयो^१ मेधावी, पिटके सब्बत्थ कोविदो ।

तिस्सत्थेरो च मेधावी, विनये च विसारदो ॥

“तस्स सिस्सो महापञ्जो, पुप्फनामो बहुस्सुतो ।

सासनं अनुरक्खन्तो, जम्बुद्वीपे पतिट्ठितो ॥

5

“चूलाभयो^२ च मेधावी, विनये च विसारदो ।

तिस्सत्थेरो च मेधावी, सद्धम्मवंसकोविदो ॥

“चूळदेवो च मेधावी, विनये च विसारदो ।

सीवत्थेरो च मेधावी, विनये सब्बत्थ कोविदो ॥

“एते नागा महापञ्जा, विनयञ्जू^३ मग्गकोविदा ।

10

विनयं दीपे पकासेसुं, पिटकं तम्बपण्णिना” ति ॥

तत्रायं आनुपुब्बिकथा^४—मोग्गलिपुत्ततिस्सत्थेरो किर इमं ततिय-
धम्मसङ्गीति^५ कत्वा एवं चिन्तेसि—“कत्थ नु खो अनागते सासनं सुप्पति-
ट्ठितं भवेय्या” ति ? अथस्स उपपरिक्खतो एतदहोसि—“पच्चन्तिमेसु खो
जनपदेसु सासनं^६ सुप्पतिट्ठितं भविस्सती” ति । सो तेसं तेसं भिक्खूनां भारं
कत्वा ते ते भिक्खू तत्थ तत्थ पेसेसि । मज्झन्तिकत्थेरं कस्मीरगन्धाररट्ठं
पेसेसि—“त्वं एतं रट्ठं गत्वा एत्थ सासनं पतिट्ठापेही” ति । महादेवत्थेरं तथेव
क्त्वा महिसकलमण्डलं^७ पेसेसि । रक्खितत्थेरं वनवासिं । योनकधम्मरक्खित-
त्थेरं अपरन्तकं । महाधम्मरक्खितत्थेरं महारट्ठं । महारक्खितत्थेरं योनक-
लोकं । मज्झिमत्थेरं हिमवन्तपदेसभागं^८ । सोणकत्थेरं च उत्तरत्थेरं च
सुवण्णभूमिं । अत्तनो सद्धिविहारिकं महिन्दत्थेरं इट्ठियत्थेरेन^९ उत्तियत्थे-
रेन सम्बलत्थेरेन भट्टसालत्थेरेन च सद्धि तम्बपण्णिदीपं पेसेसि—“तुम्हे
तम्बपण्णिदीपं गत्वा एत्थ सासनं पतिट्ठापेथा” ति । सब्बे पि तं तं दिसा-
भागं गच्छन्ता अत्तपञ्चमा अगमंसु “पच्चन्तिमेसु जनपदेसु पञ्चवग्गो गणो
अलं उपसम्पदकम्माया” ति मञ्जमाना ।

B. 48

15

R. 64

20

25

१. सहयो-रो० । २. चूलाभयो-सी० । ३. विदयञ्जू-रो० । ३. अनु-
पुब्बिकथा-म०; आनुपुब्बिकथा-सी०; अनुपुब्बिकथा-स्या० । ४. ततियं धम्मसङ्गीति-रो० ।
५. स्या०, रो०, म० पोत्थकेसु नत्थि । ६. महिसकलमण्डलं-रो० । ७. हिमवन्तदेसभागं-म० ।
८. सोनकत्थेरं-सी०, स्या०, रो० । ९. इट्ठिय०-सी०; इट्ठिय०-रो० ।

तेन खो पन समयेन कस्मीरगन्धाररद्वे सस्सपाकसमये अरवाळो^१
 नाम नागराजा करकवस्सं नाम वस्सं वस्सापेत्वा सस्सं हरापेत्वा महासमुद्दं
 पापेति^२ । मज्झन्तिकत्थेरो पन^३ पाटलिपुत्ततो वेहासं अब्भुगन्त्वा हिमवति
 अरवाळदहस्स^४ उपरि ओतरित्वा अरवाळदहपिट्ठियं चङ्कमति पि तिट्ठति पि
 5 निसीदति पि सेय्यं पि कप्पेति । नागमाणवका^५ तं^६ दिस्वा अरवाळस्स
 नागराजस्स आरोचेसुं—“महाराज, एको छिन्नभिन्नपटधरो भण्डु^७ कासाव-
 वसनो अम्हाकं उदकं दूसेती” ति । नागराजा तावदेव कोधाभिभूतो
 निक्खमित्वा थेरं दिस्वा मक्खं असहमानो अन्तलिक्खे^८ अनेकानि भिस-
 नकानि निम्मिनि^९ । ततो ततो भुसा^{१०} वाता वायन्ति । रुक्खा भिज्जन्ति ।
 10 पब्बतकूटानि पतन्ति । मेघा गज्जन्ति । विज्जुल्लता निच्छरन्ति । असनियो
 R. 65 फलन्ति । भिन्नं विय गगनतलं^{११} उदकं पग्घरति । भयानकरूपा नागकुमारा
 सन्निपतन्ति । सयं पि धूमायति^{१२}, पज्जलति, पहरणवुट्ठियो विसज्जेति । “को
 अयं मुण्डको छिन्नभिन्नपटधरो” ति आदीहि फरुसवचनेहि थेरं सन्तज्जेसि ।
 B. 49 “एथ गण्हथ बन्धथ^{१३} निद्धमथ^{१४} इमं समणं” ति नागबलं आणापेसि । थेरो
 15 सब्बं तं भिसनकं^{१५} अत्तनो इट्ठिबलेन पटिवाहित्वा^{१६} नागराजानं आह—
 “सदेवको पि चे लोको, आगन्त्वा तासयेय्य^{१७} मं^{१८} ।
 न मे पटिबलो अस्स, जनेतुं भयभेरवं ॥
 “सचे पि त्वं मंहि सब्बं, ससमुद्दं सपब्बतं ।
 उक्खिपित्वा महानाग, खिपेय्यासि ममूपरि ॥
 20 “नेव मे सक्कुणेय्यासि, जनेतुं भयभेरवं ।
 अज्जदत्थु तवेवस्स^{१९}, विघातो उरगाधिपा” ति ॥

एवं वुत्ते नागराजा विहतानुभावो^{१९} निप्फलवायामो दुक्खो दुम्मनो
 अहोसि । तं थेरो तद्धणानुरूपाय धम्मिया कथाय सन्दस्सेत्वा समादपेत्वा

१. अरवालो—स्याः, रोः । एवमुपरि पि । २. पापेसि—रोः । ३. रोः पोत्थके
 नत्थि । ४. अरवालदहस्स—रोः; आरः—स्याः । ५. नाङ्गमाणवका—रोः, एवमुपरि पि;
 नागमाणविका—स्याः । ६. रोः पोत्थके नत्थि । ७. भिक्खु—सीः, स्याः । ८. अन्तलिक्खे-
 रोः । ९. निम्मिणि—सीः, स्याः । १०. भुसं—सीः, रोः । ११. गगनं—सीः,
 स्याः, रोः । १२. धूमयति—रोः । १३. हनथ—मः । १४. निद्धमथ—स्याः । १५. विभिसनकं-
 सीः । १६. पटिवाहेत्वा—सीः । १७-१८. तासये ममं—सीः । १९. तवस्स—रोः ।
 १९. विगतानुभावो—सीः ।

समुत्तेजेत्वा सम्पहंसेत्वा तीसु सरणेसु^१ पञ्चसु च सीलेसु पतिट्ठापेसि सद्धि
चतुरासीतिया नागसहस्सेहि । अञ्जे पि बहू हिमवन्तवासिनो यक्खा च
गन्धब्बकुम्भण्डा च थेरस्स धम्मकथं सुत्वा सरणेसु च सीलेसु च पतिट्ठ-
हिंसु । पञ्चको पि यक्खो सद्धि भरियाय यक्खिनिया पञ्चहि च पुत्तसत्तेहि
पठमे फले पतिट्ठितो । अथायस्मा मज्झन्तिकत्थेरो सब्बे पि नागयक्खरक्खसे 5
आमन्तेत्वा एवमाह-

“मा दानि कोधं जनयित्थ, इतो उद्धं यथा पुरे ।
सस्सघातं च मा कत्थ, सुखकामा हि पाणिनो ।
करोथ मेत्तं मत्तेसु, वसन्तु मनुजा सुखं” ति ॥

ते सब्बे पि^२ “साधु भन्ते” ति थेरस्स पटिस्सुणित्वा^३ यथानुसिट्ठं 10 R. 66
पटिपज्जिसुं । तं दिवसमेव च नागराजस्स पूजासमयो होति । अथ नाग-
राजा अत्तनो रतनमयं पल्लङ्कं आहरापेत्वा थेरस्स पञ्चापेसि^४ । निसीदि
थेरो पल्लङ्के । नागराजा पि थेरं वीजयमानो समीपे अट्ठासि । तस्मिं खणे
कस्मीरगन्धाररट्ठवासिनो आगन्त्वा^५ थेरं दिस्वा “अम्हो कं नागराजतो पि
थेरो महिद्धिकतरो” ति थेरमेव वन्दित्वा निसिन्ना । थेरो तेसं आसीविसो- 15
पमसुत्तं^६ [सं० नि० ३-१५६] कथेसि । सुत्तपरियोसाने असीतिया पाण-
सहस्सानं धम्माभिसमयो अहोसि, कुलसतसहस्सं च^७ पब्बजि । ततोप्पभुत्ति^८
च कस्मीरगन्धारा याव अज्जतना कासावपज्जोता इसिवातपटिवाता^९ एव ।

गन्त्वा कस्मीरगन्धारं, इसि मज्झन्तिको तदा ।

दुट्ठं^{१०} नागं पसादेत्वा, मोचेसि बन्धना बहू ति ॥ 20

महादेवत्थेरो पि महिसकमण्डलं गन्त्वा देवदूतसुत्तं [म० नि० ३-
२५०; अ० नि० १-१२८] कथेसि । सुत्तपरियोसाने चत्तालीसपाणसहस्सानि^{११}
धम्मचक्खुं पटिलभिंसु, चत्तालीसयेव पाणसहस्सानि पब्बजिसु ।

१. च सरणेसु-सी०; सरणेसु च-रो० । २. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ३. पटि-
स्सुत्वा-रो० । ४. पञ्चापेसि-म० । ५. आगतं-रो० । ६. आसि०-सी०; ०सुत्तन्तं-स्या०, रो० ।
७. म०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ८. ततो पभुत्ति-स्या०, रो०, म० । ९. ०परिवाता-रो० ।
१०. रुट्ठं-सी०, रो० । ११. चत्तालीस०-म०, रो० । एवमुपरि पि ।

गन्त्वान रटुं मर्हिसं^१, महादेवो महिद्धिको ।

चोदेत्वा देवदूतेहि, मोचेसि बन्धना बहू ति ॥

रक्खितत्थेरो पन^२ वनवासिं गत्वा आकासे ठत्वा अनमतग्गपरि-
यायकथाय [सं०नि०२-१५१-६२, ३६५-६८; अं०नि०४-१६६] वन-
5 वासिके पसादेसि । कथापरियोसाने पनस्स^३ सट्ठिसहस्सानं धम्माभिसमयो
R. 67 अहोसि । सत्तत्तिससहस्समत्ता^४ पब्बजिसु, पञ्चविहारसतानि पट्ठहिंसु । एवं
सो तत्थ सासनं पतिट्ठापेसि ।

गन्त्वान रक्खितत्थेरो, वनवासिं महिद्धिको ।

अन्तलिकखे^५ ठितो तत्थ, देसेसि अनमतग्गियं ति ॥

10 योनकधम्मरक्खितत्थेरो पि अपरन्तकं गत्वा अग्गिक्खन्धोपम-
सुत्तन्तकथाय^६ [अं०नि०३-२५१] अपरन्तके पसादेत्वा सत्तत्तिसपाण-
सहस्सानि धम्मामतं पायेसि । खत्तियकुलतोयेव पुरिससहस्सं^७ पब्बजिं,
समधिकानि च^८ छ इत्थिसहस्सानि । एवं सो तत्थ सासनं पतिट्ठापेसि ।

अपरन्तं विगाहित्वा, योनको धम्मरक्खितो ।

15 अग्गिक्खन्धोपमेनेत्थ, पसादेसि जने बहू ति ॥

महाधम्मरक्खितत्थेरो पन महारटुं गत्वा महानारदकस्सपजातक-
कथाय [जा०२-२६८] महारटुके पसादेत्वा चतुरासीतिपाणसहस्सानि
मग्गफलेसु पतिट्ठापेसि । तेरस सहस्सानि पब्बजिसु । एवं सो तत्थ सासनं
पतिट्ठापेसि ।

20 महारटुं इसि गत्वा, सो महाधम्मरक्खितो ।

जातकं कथयित्वान, पसादेसि महाजनं ति ॥

B. 51

महारक्खितत्थेरो पि योनकरटुं गत्वा काळकारामसुत्तन्तकथाय^९
[अं०नि०१-१७४] योनकलोकं पसादेत्वा सत्तत्तिससहस्साधिकस्स पाणसत-

१. मर्हिसं-रो० । २. च-रो०; सी० पोत्थके नत्थि । ३. पन-रो० । ४. सत्तत्ति-
सहस्समत्ता-म० । एवमुपरि पि । ५. अन्तलिकखे-सी०, स्या० । ६. खन्धूपम०-सी०, स्या०,
रो० । ७-७. सहस्सानि पब्बजिसु-म०; ०पब्बजिसु-रो० । ८. रो० पोत्थके नत्थि । ९. कालका०-
सी०, रो० । एवमुपरि पि ।

सहस्सस्स मग्गफलालङ्कारं अदासि । सन्तिके चस्स दससहस्सानि^१ पब्बजिसु ।
एवं सो पि तत्थ सासनं पत्तिट्ठापेसि ।

योनरट्ठं^२ तदा गत्त्वा, सो महारक्खितो इसि ।

काळकारामसुत्तेन ते पसादेसि योनके ति ॥

मज्झिमत्थेरो पन कस्सपगोत्तत्थेरेन अळकदेवत्थेरेन^३ दुन्दुभिस्सर-
त्थेरेन महादेवत्थेरेन^४ च सद्धि हिमवन्तपदेसभागं गत्त्वा धम्मचक्कप्प-
वत्तनसुत्तन्तकथाय तं देसं^५ पसादेत्वा असीतिपाणकोटियो मग्गफलरतनानि
पटिलाभेसि । पञ्च पि च^६ ते^६ थेरा पञ्चरट्ठानि पसादेसुं । एकमेकस्स
सन्तिके सतसहस्समत्ता पब्बजिसु । एवं ते तत्थ सासनं पत्तिट्ठापेसुं ।

5 R. 68

गत्त्वान मज्झिमत्थेरो, हिमवन्तं पसादयि ।

यक्खसेनं^७ पकासेन्तो, धम्मचक्कप्पवत्तनं ति ॥

10

सोणत्थेरो^८ पि सद्धि उत्तरत्थेरेन सुवण्णभूर्मि अगमासि । तेन च
समयेन तत्थ एका रक्खसी समुद्गतो निक्खमित्वा राजकुले जाते जाते दारके
खादति । तं दिवसमेव च^९ राजकुले एको दारको जातो होति । मनुस्सा
थेरं दिस्वा “रक्खसानं सहायको एसो” ति मञ्जमाना आवुधानि^{१०} गहेत्वा
थेरं पहरितुकामा^{११} आगच्छन्ति^{११} । थेरो “किं तुम्हे आवुधहत्था आगच्छथा”
ति आह । ते आहंसु—“राजकुले जाते जाते दारके रक्खसा खादन्ति, तेसं
तुम्हे सहायका” ति । थेरो “न मयं रक्खसानं सहायका, समणा नाम मयं
विरता पाणातिपाता ... पे० ... विरता मज्जपाना एकभत्तिका सील-
वन्तो^{१२} कल्याणधम्मा” ति आह । तस्मिंयेव च खणे रक्खसी सपरिवारा
समुद्गतो निक्खमि “राजकुले दारको जातो तं खादिस्सामी” ति । मनुस्सा
तं दिस्वा “एसा, भन्ते, रक्खसी आगच्छती” ति भीता विरविसु । थेरो

15

20

१. ०सहस्सा-रो० । २. योनकरट्ठं-रो० । ३. अलक०-सी०, रो० । ४. सहदेव०-
रो०; सहस्सदेव०-स्या० । ५. पदेसं-स्या० । ६-६. चेत्ते-स्या०, रो०; च-म० । ७. यक्खसेणं-
रो० । ८. सोणकत्थेरो-स्या० । ९. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । १०. प्रायुधानि-सी०, स्या० ।
एवमुपरि पि । ११-११. परिहरितुकामा, गच्छन्ति-रो०; ०गच्छन्ति-स्या० । १२. ०ब्रह्म-
चारिनो-स्या० ।

R. 69

B. 52

- रक्खसेहि द्विगुणे अत्तभावे निम्मिनित्वा^१ तेहि अत्तभावेहि तं रक्खसिं
 सपरिसं मज्जे कत्वा उभोसु पस्सेसु परिक्खिपि । तस्सा सपरिसाय
 एतदहोसि—“अद्धा इमेहि इदं^२ ठानं लद्धं भविस्सति । मयं पन इमेसं
 भक्खा भविस्सामा” ति । सब्बे^३ रक्खसा^३ भीता^४ वेगसा^४ पलायिसु ।
 5 थेरो पि ते याव अदस्सनं ताव पलापेत्वा दीपस्स समन्ततो आरक्खं^५
 ठपेसि । तस्मिं च^६ समये सन्निपतितं महाजनकायं ब्रह्मजालसुत्तन्तकथाय
 पसादेत्वा सरणेषु च सीलेसु च पतिट्ठापेसि । सट्ठिसहस्सानं पनेत्थ धम्मा-
 भिसमयो अहोसि । कुलदारकानं अड्ढुड्ढानि सहस्सानि पब्बजिसु, कुलधीतानं
 दियड्ढुसहस्सं । एवं सो तत्थ सासनं पतिट्ठापेसि । ततोप्पभुतिं^७ राजकुले
 10 जातदारकानं^८ सोणुत्तरनाममेव करोन्ति ।

सुवण्णभूमिं गन्त्वान, सोणुत्तरां^९ महिद्धिका ।

पिसाचे निद्धमित्वान, ब्रह्मजालं^{१०} अदेसयुं^{१०} ति ॥

- महिन्दत्थेरो पन “तम्बपण्णिदीपं गत्वा सासनं पतिट्ठापेही” ति
 उपज्झायेन च भिक्खुसङ्घेन च अज्झित्ठो चिन्तेसि—“कालो नु खो मे तम्ब-
 15 पण्णिदीपं गन्तुं नो” ति । अथस्स वीमंसतो “न ताव कालो” ति अहोसि ।
 किं पनस्स दिस्वा एतदहोसि ? मुटसीवरञ्जो महल्लकभावं । ततो चिन्तेसि—
 “अयं राजा महल्लको, न सक्का इमं गण्हित्वा सासनं पग्गहेतुं । इदानि पनस्स
 पुत्तो देवानम्पियतस्सो रज्जं कारेस्सति । तं गण्हित्वा सक्का भविस्सति
 सासनं पग्गहेतुं । हन्द याव सो समयो आगच्छति, ताव जातके ओलोकेम ।
 20 पुन दानि मयं इमं जनपदं आगच्छेय्याम वा न वा” ति । सो एवं चिन्तेत्वा
 उपज्झायं च भिक्खुसङ्घं च वन्दित्वा असोकारामतो निक्खम्म तेहि
 इट्ठियादीहि^{११} चतूहि थेरेहि सङ्घमित्ताय पुत्तेन सुमनसामणेरेन भण्डुकेन
 च उपासकेन सद्धिं राजगहनगरपरिवत्तकेन दक्खिणागिरिजनपदे^{१२} चारिकं
 चरमानो जातके ओलोकेन्तो छ मासे अतिकामेसि । अथानुपुब्बेन मातु

R. 70

१. निम्मिनित्वा-सी०, स्या० । २. इमं-रो० । ३-३. सब्बरक्खसा-सी०, रो० ।
 ४-४. वेगेन-रो० । ५. रक्खं-म०, रो० । ६. पन-स्या० । ७. ततो पभुति-रो० ।
 ८. जातदारकानं-रो० । ९. सोणुत्तरा-रो० । १०-१०. ब्रह्मजालमदेसिसुं-म०; ०अदेसि-
 सुन्ति-स्या० । ११. इट्ठियादीहि-रो०; इट्ठियादीहि-सी० । १२. दक्खिणागिरि-सी०, स्या०,
 रो० ।

निवेसनट्टानं वेदिसनगरं^१ नाम सम्पत्तो । असोको किर कुमारकाले जनपदं
 लभित्वा उज्जेनिं गच्छन्तो वेदिसनगरं पत्वा वेदिससेट्टिस्स^२ धीतरं अग्ग-
 हेसि । सा तं दिवसमेव गब्भं गण्हित्वा^३ उज्जेनियं महिन्दकुमारं विजायि ।
 कुमारस्स चुट्टसवस्सकाले राजा^४ अभिसेकं^५ पापुणि । सा तस्स माता तेन
 समयेन आतिघरे वसति । तेन वुत्तं—“अथानुपुब्बेन” मातु निवेसनट्टानं 5
 वेदिसनगरं नाम सम्पत्तो” ति । सम्पत्तं च पन थेरं दिस्वा थेरमाता देवी
 पादेसु^६ सिरसा वन्दित्वा भिक्खं दत्वा थेरं अत्तना^७ कतं वेदिसं गिरिमहा-
 विहारं नाम आरोपेसि । थेरो तस्मिं विहारे निसिन्नो चिन्तेसि—“अम्हाकं
 इध कत्तब्बकिच्चं निट्ठितं, समयो नु खो इदानि लङ्कादीपं गन्तुं” ति ।
 ततो चिन्तेसि—“अनुभवतु ताव मे पितरा पेसितं अभिसेकं देवानम्पियतिस्सो, 10
 रतनत्तयगुणं च सुणातु, छणत्थं च नगरतो निक्खमित्वा मिस्सकपब्बतं
 अभिख्हतु^८, तदा तं तत्थ दक्खिस्सामा” ति । अथापरं एकमासं तत्थेव वासं
 कप्पेसि^९ । मासातिक्कमेन च जेट्ठमूलमासपुण्णमायं उपोसथदिवसे सन्निपत्तिता^{१०}
 सब्बे पि—“कालो नु खो अम्हाकं तम्बपण्णिदीपं गमनाय, उदाहु नो” ति
 मन्तरियिमु । तेनाहु पोराणा— 15

“महिन्दो नाम नामेन, सङ्घत्थेरो तदा अहु^{११} ।

इट्ठियो^{१२} उत्तियो^{१३} थेरो, भट्टसालो च सम्बलो ॥

“सामणेरो च सुमनो, छळभिञ्जो महिद्विको ।

भण्डुको सत्तमो तेसं, दिट्ठसच्चो उपासको ।

इति हेते^{१४} महानागा, मत्तयिंसु रहोगता” ति ॥ 20

[दी० वं०—१२. १२-१३]

तदा सक्को देवानमिन्दो महिन्दत्थेरं उपसङ्गमित्वा एतदवोच—
 “कालङ्कतो^{१५}, भन्ते, मुटसीवराजा; इदानि देवानम्पियतिस्समहाराजा रज्जं
 कारेति । सम्मासम्बुद्धेन च तुम्हे व्याकता—‘अनागते महिन्दो नाम भिक्खु

१. वेदिसं—म० । एवमुपरि पि । २. देवसेट्टिस्स—रो० । ३. गहेत्वा—स्या० ।
 ४-४. रजाभिसेकं—सी० । ५. अनुपुब्बेन—स्या०, रो० । ६. पादे—रो० । ७. अत्तनो—रो० ।
 ८. अभिख्हतु—रो० । ९. सङ्गप्पेसि—रो० । १०. सन्निपत्तित्वा—सी० । ११. अहु—रो० ।
 १२. इट्ठियो—सी० ; इट्ठियो—रो० । १३. पुत्तियो—रो०, स्या० । १४. एते—सी०, रो० ।
 १५. कालकतो—म०, रो० ।

तम्बपण्णिदीपं पसादेस्सती' ति । तस्मातिह वो, भन्ते, कालो दीपवरं
गमनाय; अहं पि वो सहायो भविस्सामी" ति । कस्मा पन सक्को एवमाह ?
भगवा किरस्स बोधिमूलेयेव बुद्धचक्खुना लोकं ओलोकेत्वा^१ अनागते इमस्स
दीपस्स सम्पत्तिं दिस्वा एतमत्थं आरोचेसि—"तदा त्वं पि सहायो भवे-
5 य्यासी" ति च आणापेसि । तस्मा एवमाह । थेरो तस्स वचनं सम्पटि-
च्छित्वा अत्तसत्तमो वेदिसपब्बता^२ वेहासं उप्पतित्वा अनुराधपुरस्स पुर-
त्थिमदिसायं^३ मिस्सकपब्बते पतिट्ठहि । यं पनेतरहि "चेतियपब्बतो" ति पि
सञ्जानन्ति । तेनाहु पोराणा—

B. 54

10

"वेदिसगिरिम्हि राजगहे, वसित्वा तिस रत्तियो ।

कालो व^४ गमनस्सा ति, गच्छामि^५ दीपमुत्तमं ॥

"पलीना^६ जम्बुदीपा^७ ते^८, हंसराजा व अम्बरे ।

एवमुप्पतिता थेरा, निपत्तिमु नगुत्तमे ॥

"पुरतो पुरसेट्ठस्स, पब्बते मेघसन्निभे ।

पत्तिमु^९ सीलकूटम्हि^{१०}, हंसा व नगमुद्धनी" ति ॥

[दी० वं०-१२.३५-३७]

R. 72 15

एवं इट्ठियादीहि सिद्धि आगन्त्वा पतिट्ठहन्तो च आयस्मा महिन्दत्थेरो
सम्मासम्बुद्धस्स परिनिब्बानतो^१ द्विन्नं वस्ससतानं उपरि छत्तिसतिमे वस्से
इमस्मिं दीपे पतिट्ठही ति वेदितब्बो । अजातसत्तुस्स हि अट्ठमे वस्से सम्मा-
सम्बुद्धो परिनिब्बायि । तस्मिंयेव वस्से सीहकुमारस्स पुत्तो तम्बपण्णिदीपस्स
आदिराजा विजयकुमारो इमं दीपमागन्त्वा मनुस्सवासं अकासि । जम्बुदीपे
20 उदयभट्टस्स^{१०} चुट्टसमे वस्से इध विजयो कालमकासि । उदयभट्टस्स पञ्चदसमे
वस्से पण्डुवासुदेवो^{११} नाम इमस्मिं दीपे रज्जं पापुणि । तत्थ नागदासक-

१. ओलोकेत्वा-स्या० । २. वेदिसक०-म०; वेदिसक०-रो० । ३. ०दिसायं-रो० ।
४. च-रो० । ५. गच्छामि-रो० । ६. पलीना-सी०, स्या०; पळिना-म० । ७-९. जम्बु-
दीपातो-सी०, स्या०, रो० । ८-८. पतिट्ठहिमु कूटम्हि-रो० । ९. परिनिब्बानतो-सी० ।
वेदितब्बं-रो० । १०. उदयभट्टस्स-रो० । एवमुपरि पि । ११. पाण्डुवासदेवो-रो० ।
एवमुपरि पि ।

रञ्जो^१ वीसतिमे वस्से इध पण्डुवासुदेवो कालमकासि^२ । तस्मिंयेव^३ च^३
 वस्से अभयो नाम राजकुमारो इमस्मिं दीपे रज्जं पापुणि । तत्थ सुसुनाग-
 रञ्जो सत्तरसमे वस्से इध अभयरञ्जो वीसति^४ वस्सानि परिपूरिसु ।
 अथ अभयस्स वीसतिमे वस्से पकुण्डकाभयो नाम दामरिको रज्जं
 अग्गहेसि । तत्थ काळासोकस्स^५ सोळसमे^६ वस्से इध पकुण्डकाभयस्स^७ 5
 सत्तरस वस्सानि परिपूरिसु । तानि हेट्ठा एकेन वस्सेन सह अट्टा-
 रस होन्ति । तत्थ चन्दगुत्तस्स चुट्टसमे वस्से इध पकुण्डकाभयो
 कालमकासि । मुटसीवराजा रज्जं पापुणि । तत्थ असोकधम्मराजस्स
 सत्तरसमे वस्से इध मुटसीवराजा कालमकासि । देवानम्पियतिस्सो
 रज्जं पापुणि । परिनिब्बुते च सम्मासम्बुद्धे^८ अजातसत्तु चतुवीसति 10
 वस्सानि रज्जं कारेसि । उदयभट्टो सोळस, अनुरुद्धो च मुण्डो च अट्ठ^९,
 नागदासको^{१०} चतुवीसति, सुसुनागो अट्टारस, तस्सेव पुत्तो काळासोको^{११}
 अट्ठवीसति, ततो तस्स पुत्तका^{१२} दसभातुकराजानो द्वेवीसति वस्सानि रज्जं
 कारेसुं । तेसं पच्छतो नव नन्दा द्वेवीसतिमेव, चन्दगुत्तो^३ चतुवीसति,
 बिन्दुसारो अट्ठवीसति^{१४} । तस्सावसाने असोको रज्जं पापुणि । तस्स पुरे 15 B. 55
 अभिसेका चत्तारि अभिसेकतो अट्टारसमे वस्से इमस्मिं दीपे महिन्दत्थेरो
 पतिट्ठितो । एवमेतेन राजवंसानुसारेण वेदितव्वमेतं^{१५}—“सम्मासम्बुद्धस्स
 परिनिब्बानतो द्विन्नं वस्ससतानं उपरि छत्तिसतिमे वस्से इमस्मिं दीपे
 पतिट्ठही” ति ।

तस्मिं च दिवसे तम्बपण्णिदीपे जेट्ठमूलनक्खत्तं नाम^{१६} होति । राजा 20
 नक्खत्तं घोसापेत्वा “छणं करोथा” ति अमच्चे च^{१७} आपापेत्वा चत्ताळीस-
 पुरिससहस्सपरिवारो नगरम्हा निक्खमित्वा येन मिस्सकपव्वतो तेन पायासि
 कीळितुकामो ।

१. नागदस्सकरञ्जो—स्या०, रो० । २. तिस वस्सानि रज्जं कारेत्वा कालमकासि—रो० ।
 ३-३. तस्मिं—रो० । ४. वीसं—रो० । ५. कालासोकस्स—सी०, रो० । एवमुपरि पि ।
 ६. सोलसमे—रो० । ७. पकुण्डकस्स—सी०, स्या० । ८. सम्बुद्धे—सी०, स्या०; पन सम्बुद्धे—
 रो० । ९. अट्टारस—रो० । १०. नागदस्सको—स्या०, रो० । ११. असोको—स्या०, रो० ।
 १२. पुत्ता—रो०; असोकस्स पुत्तका—सी०, स्या० । १३. ०च—रो० । १४. अट्ठवीसं—रो० ।
 १५. वेदितव्वमेव तं—रो० । १६. रो० पोत्थके नत्थि । १७. रो० पोत्थके नत्थि ।

- अथ तस्मिं पब्बते अधिवत्था एका देवता “रञ्जो थेरे दस्सेस्सामी”
 ति रोहितमिगरूपं गहेत्वा अविदूरे तिणपण्णानि खादमाना विय चरति ।
 राजा तं^१ दिस्वा “अयुत्तं दानि पमत्तं विज्झितुं” ति जियं फोठेसि^२ ।
 मिगो अम्बत्थलमग्गं गहेत्वा पलायितुं आरभि । राजा पिट्ठितो
 5 पिट्ठितो अनुबन्धन्तो अम्बत्थलमेव अभिरुहि । मिगो पि थेरानं अविदूरे
 अन्तरधायि । महिन्दत्थेरो राजानं अविदूरे आगच्छन्तं दिस्वा “ममंयेव
 राजा पस्सनु, मा इतरे” ति अधिट्ठित्वा “तिस्स, तिस्स, इतो एही” ति
 आह । राजा सुत्वा चिन्तेसि—“इमस्मिं दीपे जातो मं ‘तिस्सा’ ति नामं
 गहेत्वा आलपितुं समत्थो नाम नत्थि । अयं पन छिन्नभिन्नपटधरो भण्डु
 10 कासाववसनो मं नामेन आलपति, को नु खो अयं भविस्सति मनुस्सो वा
 अमनुस्सो वा” ति ? थेरो आह—

“समणा मयं महाराज, धम्मराजस्स सावका ।

तवेव^३ अनुकम्पाय, जम्बुदीपा इधागता” ति ॥

- तेन च^४ समयेन देवानम्पियतिस्समहाराजा^५ च असोकधम्मराजा च
 15 अदिट्ठसहायका होन्ति । देवानम्पियतिस्समहाराजस्स च पुञ्जानुभावेन
 छातकपब्बतपादे^६ एकस्मिं वेळुगुम्बे^७ तिस्सो वेळुयट्ठियो^८ रथयट्ठिप्पमाणा
 उप्पज्जिसु—एका लतायट्ठि नाम, एका पुप्फयट्ठि नाम, एका सकुणयट्ठि
 नाम । तासु लतायट्ठि^९ रजतवण्णा होति, तं अलङ्कुरित्वा उप्पन्नलता
 कञ्चनवण्णा खायति । पुप्फयट्ठियं पन नीलपीतलोहितोदातकाळवण्णानि^{१०}
 20 पुप्फानि सुविभत्तवण्टपत्तकिञ्जक्खानि हुत्वा खायन्ति । सकुणयट्ठियं हंस-
 कुक्कुटजीवञ्जीवकादयो^{११} सकुणा नानप्पकारानि च चतुप्पदानि सजीवानि
 विय खायन्ति । वुत्तं पि चेतं दीपवंसे [११.१५]—

“छातपब्बतपादस्मि, वेळुयट्ठि^{१२} तयो अहु ।

सेता रजतयट्ठि^{१३} च^{१३}, लता कञ्चनसन्निभा ॥

१. रो० पोत्थके नत्थि । २. पोठेसि-सी०, स्या०, रो० । ३. तमेव-रो० । ४. स्या०
 पोत्थके नत्थि । ५. ०तिस्सो०-रो० । ६. छातपब्बतपादे-म० । ७. वेणुगुम्बे-रो० । एवमुपरि
 पि । ८. वेणु०-रो० । एवमुपरि पि । ९. ०सयं-स्या०; लतायट्ठियं-रो० । १०. ०लोहिता-
 वदात०-रो० । ११. जीवजीवकादयो-म०; कंसकूटजीवजीवकादयो-रो० । १२. वेणुयट्ठि-
 रो० । १३-१३. रजतयट्ठिव-म० ।

“नीलादि यादिसं पुप्फं, पुप्फयट्ठिम्हि तादिसं ।

सकुणा सकुणयट्ठिम्हि, सरूपेनेव सण्ठिता” ति ॥

समुद्गतो पिस्स मुत्तामणिवेळुरियादिअनेकविहितं^१ रतनं^२ उप्पज्जि ।
तम्बपण्णियं पनं^३ अट्ठ मुत्ता उप्पज्जिसु—हयमुत्ता, गजमुत्ता, रथमुत्ता,
आमलकमुत्ता, वलयमुत्ता, अङ्गुलिवेठकमुत्ता, ककुधफलमुत्ता, पाकतिक- 5
मुत्ता ति । सो ता च^४ यट्ठियो ता च मुत्ता^५ अञ्जं च बहुं रतनं असोकस्स
धम्मरञ्जो पण्णाकारत्थाय पेसेसि । असोको पसीदित्वा तस्स पञ्चराज-
ककुधभण्डानि पहिणि—छत्तं, चामरं, खगं, मोळिं^६, रतनपादुकं^७, अञ्जं च
अभिसेकत्थाय बहुविधं पण्णाकारं; सेय्यथीदं^८—सङ्खं, गङ्गोदकं, वड्डमानं,
वटंसकं, भिङ्गारं^९, नन्दियावट्ठं, सिविकं, कञ्जं, कटच्छुं^{१०}, अधोविमं दुस्सयुगं, 10
हत्थपुञ्छनं, हरिचन्दनं, अरुणवण्णमत्तिकं, अञ्जनं, हरीतकं^{११}, आमलकं
ति । वुत्तं पि चेतं दीपवंसे [१२.१-४; १७.८३-८६]—

“वालवीजनिमुण्हीसं^{१२}, छत्तं खगं च पादुकं ।

वेठनं सारपामङ्गं, भिङ्गारं नन्दिवट्ठकं ॥

सिविकं सङ्खं वटंसञ्च, अधोविमं वत्थकोटिकं ।

सोवण्णपातिं^{१३} कटच्छुं^{१४}, महग्घं हत्थपुञ्छनं^{१५} ॥

अनोतत्तोदकं कञ्जं^{१६}, उत्तमं हरिचन्दनं ।

अरुणवण्णमत्तिकं^{१७} च^{१८}, अञ्जनं नागमाहटं ॥

हरीतकं आमलकं, महग्घं अमतोसधं ।

सट्ठिवाहसतं सालि, सुगन्धं सुवकाहटं ।

पुञ्जकम्माभिनिब्बत्तं, पाहेसि असोकव्हयो^{१९} ति ॥

न केवलं चेतं^{२०} आमिसपण्णाकारं, इमं किर धम्मपण्णाकारं पि
पेसेसि—

१-१. वेळुरियादि०—स्या०; मुत्त०विहितरतनं—रो० । २. रो० पोत्थके नत्थि । ३. रो०
पोत्थके नत्थि । ४. मुत्तायो—रो० । ५. मोलि—सी०, स्या०, रो० । ६. रतनं पादुकं—रो० ।
७. सेय्यथीदं—म० । ८. भिङ्गारं—म० । एवमुपरि पि । ९. कटच्छुकं—सी०, रो०; स्या०
पोत्थके नत्थि । १०. हरीटकं—सी०, स्या० । ११. वाळं—म०; वालवीजनि उण्हीसं—रो० ।
१२-१२. ०पातिकटच्छुं—रो० । १३. ०पुञ्छनि—रो० । १४. काजं—स्या०, रो० । १५. अरुण-
वतीमत्तिकं—सी० । १६. म० पोत्थके नत्थि । १७. असोकसव्हयो—रो० । १८. च इदं—सी० ।

स० पा० : ६

“अहं बुद्धं च धम्मं च, सङ्घं च सरणं गतो ।
उपासकत्तं देसेसि^१, सक्कपुत्तस्स सासने ॥
“इमेसु तीसु वत्थूसु, उत्तमेसु^२ नरुत्तम^३ ।
त्वम्पि चित्तं पसादेहि, सद्धा सरणमुपेही^३” ति ॥

[दी० वं०-१२.५-६]

5 स्वायं राजा तं दिवसं असोकरज्जा^४ पेसितेन अभिसेकेन एक-
मासाभिसित्तो^५ होति । विसाखपुण्णमायं^६ हिस्स अभिसेकं अकंसु । सो अचिर-
स्सुतं^७ तं सासनप्पवर्त्ति^८ अनुस्सरमानो तं थेरस्स “समणा मयं महाराज
धम्मराजस्स सावका” ति वचनं सुत्वा “अय्या नु खो आगता” ति तावदेव
आवुधं निक्खिपित्वा एकमन्तं निसीदि सम्मोदनीयं कथं कथयमानो ।

10 यथाह—

“आवुधं निक्खिपित्वान, एकमन्तं उपाविसि ।
निसज्ज राजा सम्मोदि, बहू अत्थूपसंहितं^९” ति ॥

[दी० वं०-१२.५१]

R. 77 15 सम्मोदनीयं^{१०} कथं^{१०} च कुरुमानेयेव तस्मिं तानि पि चत्तालीस-
पुरिससहस्सानि^{११} आगन्त्वा सम्परिवारेसुं^{१२} । तदा थेरो इतरे पि छ जने
दस्सेसि । राजा दिस्वा “इमे कदा आगता” ति आह । “मया सद्धिमेव,
महाराजा” ति । “इदानीं पन जम्बुदीपे अज्जे पि एवरूपा समणा सन्ती”
ति ? “सन्ति, महाराज; एतरहि जम्बुदीपो कासावपज्जोतो इसिवात्तपटि-
वातो^{१३} । तस्मिं—

“तेविज्जा इद्धिपत्ता^{१४} च, चेतोपरियायकोविदा^{१५} ।

20 खीणासवा अरहन्तो, बहू बुद्धस्स सावका ति ॥

[दी० वं०-१२.५६]

१. वेदेसि—सी०, रो० । २-२. उत्तमे जिनसासने—रो० । ३. सरणं उपेहिसी—रो० ।
४. रज्जो—रो० । ५. एकमाभिसित्तो—रो० । ६. विसाख पुण्णमाय—रो० । ७. अचिरमुत्तं—रो० ।
८. सासनपवर्त्ति—कत्थचि । ९. अत्थूपसंहितं—म० । १०-१०. सम्मोदनीयकथं—म० । ११. चत्ता-
लीस—म०, रो० । १२. तं परिवारेसुं—सी०, स्या० रो० । १३. परिवातो—रो० । १४. इद्धि-
पत्ता—रो० । १५. चेतोपरियकोविदा—म० ।

“भन्ते, केन आगतत्था” ति ? “नेव, महाराज, उदकेन न थलेना”
 ति । “राजा आकासेन आगता” ति अञ्जासि । थेरो “अत्थि नु खो रञ्जो
 पञ्जावेय्यत्तियं” ति वीमंसनत्थाय आसन्नं^२ अम्बरुक्खं^२ आरब्भ पञ्हुं
 पुच्छि—“किं नामो अयं, महाराज, रुक्खो” ति ? “अम्बरुक्खो नाम, भन्ते”
 ति । “इमं पन, महाराज, अम्बं मुञ्चित्वा अञ्जो अम्बो अत्थि, नत्थी”
 ति ? “अत्थि, भन्ते, अञ्जे पि बहू अम्बरुक्खा” ति । “इमं च अम्बं ते च
 अम्बे मुञ्चित्वा अत्थि नु खो, महाराज, अञ्जे रुक्खा” ति ? “अत्थि, भन्ते,
 ते पन न अम्बरुक्खा” ति । “अञ्जे अम्बे च अनम्बे च मुञ्चित्वा अत्थि
 पन अञ्जो रुक्खो” ति ? “अयमेव, भन्ते, अम्बरुक्खो” ति । “साधु,
 महाराज, पण्डितोसि । अत्थि पन ते, महाराज, जातका” ति ? “अत्थि
 मे^३, भन्ते, बहू जना” ति । “ते मुञ्चित्वा अञ्जे केचि अञ्जातका पि अत्थि,
 महाराजा” ति ? “अञ्जातका, भन्ते, जातकेहि बहुतरा” ति । “तव
 जातके च अञ्जातके च मुञ्चित्वा अत्थि अञ्जो कोचि, महाराजा” ति ? “अह-
 मेव^४, भन्ते” ति । “साधु, महाराज, अत्ता नाम अत्तनो नेव जातको न
 अञ्जातको” ति । अथ थेरो “पण्डितो राजा सक्खिस्सति धम्मं अञ्जातुं”
 ति चूलहत्थिपदोपमसुत्तं^५ कथेसि । कथापरियोसाने राजा तीसु सरणेसु
 पतिट्ठहि सद्धिं चत्तालीसाय^६ पाणसहस्सेहि । तं खणञ्जेव च रञ्जो भत्तं
 आहरीयित्थं^७ । राजा^८ सुत्तन्तं^९ सुणन्तो एव अञ्जासि—“न इमेसं इमस्मि
 काले भोजनं कप्पती” ति । “अपुच्छित्वा^{१०} पन भुञ्जितुं अयुत्तं” ति
 चिन्तेत्वा “भुञ्जिस्सथ, भन्ते” ति पुच्छि । “न, महाराज, अम्हाकं
 इमस्मि काले भोजनं कप्पती” ति । “कस्मि काले, भन्ते, कप्पती” ति ?
 “अरुणुग्गमनतो पट्टाय याव मज्झन्तिहकसमया^{११}, महाराजा” ति । “गच्छाम,
 भन्ते, नगरं” ति ? “अलं, महाराज, इधेव वसिस्सामा” ति । “सचे, भन्ते,
 तुम्हे वसथ, अयं दारको आगच्छतू” ति । “महाराज, अयं दारको आगत-
 फलो विञ्जातसासनो पब्बजापेक्खो इदानी पब्बजिस्सती” ति । राजा

B. 58

R. 78

20

25

१. पञ्जावेय्यत्तिकं—रो० । २-२. आसन्नअम्बरुक्खं रो । ३. म पोथके नत्थि ।
 ४. अहं—स्या०, रो० । ५. चूलहत्थिपदोपमसुत्तं—सी, स्या०, रो । ६. चत्तालीसाय—रो० ।
 ७. आहरियित्थं—रो० । ८. राजा च—म० । ९. सुत्तं—स्या०, रो० । १०. अपुच्छित्वा—रो० ।
 ११. मज्झन्तिकं—स्या०, रो० ।

“तेन हि, भन्ते, स्वे रथं पेसेस्सामि; तं अभिरुहित्वा^१ आगच्छेय्याथा” ति वत्वा वन्दित्वा पक्कामि ।

थेरो अचिरपक्कन्तस्स रञ्जो सुमनसामणेरं आमन्तेसि—“एहि त्वं, सुमन, धम्मसवणस्स^२ कालं घोसेही” ति । “भन्ते, कित्तकं ठानं सावेन्तो घोसेमी” ति ? “सकलं तम्बपणिदीपं” ति । “साधु, भन्ते” ति सामणेरो अभिञ्जापादकं चतुत्थज्झानं समापज्जित्वा वुट्ठाय अधिट्ठित्वा समाहितेन चित्तेन सकलं तम्बपणिदीपं सावेन्तो तिक्खत्तुं धम्मसवणस्स कालं घोसेसि । राजा तं सद्दं सुत्वा थेरानं सन्तिकं पेसेसि—“किं, भन्ते, अत्थि कोचि उपद्दवो” ति “नत्थम्हाकं कोचि उपद्दवो^३, धम्म-
 10 सवणस्स कालं घोसापयिम्ह बुद्धवचनं कथेतुकामम्हा” ति । तं च पन सामणेरस्स सद्दं सुत्वा भुम्मा देवता^४ सद्दमनुस्सावेसुं । एतेनुपायेन याव ब्रह्मलोका सद्दो अब्भुगच्छि^५ । तेन सद्देन महादेवतासन्निपातो अहोसि । थेरो^६ महन्तं देवतासन्निपातं दिस्वा समचित्तमुत्तन्तं [अं० नि०-१-५६] कथेसि । कथापरियोसाने असङ्खेय्यानं देवतानं धम्माभिसमयो अहोसि ।
 R. 79 15 बहू नागा च सुपण्णा च सरणेसु पतिट्ठहिंसु । यादिसो व^७ सारिपुत्तथेरस्स इमं सुत्तन्तं कथयतो देवतासन्निपातो^८ अहोसि, तादिसो महिन्दथेरस्सा पि जातो ।

B. 59

अथ तस्सा रत्तिया अच्चयेन राजा थेरानं रथं पेसेसि । सारथि^९ रथं एकमन्तं^{१०} ठपेत्वा थेरानं आरोचेसि—“आहटो,^{११} भन्ते, रथो; अभिरुहथ^{१२} गच्छिस्सामा” ति । थेरा “न मयं रथं अभिरुहाम; गच्छ त्वं, पच्छा मयं आगच्छिस्सामा” ति वत्वा वेहासं अब्भुगन्त्वा अनुराधपुरस्स पुरत्थिम-
 20 दिसायं पठमकचेतियट्ठाने^{१३} ओतरिंसु । तं हि चेतियं थेरेहि पठमं ओत्तिण्णट्ठाने कतत्तायेव “पठमकचेतियं” ति वुच्चति ।

१. अभिरुहित्वा-सी०, स्या०, रो० । २. ०स्सवणस्स-स्या० । एवमुपरि पि । ३. उप-
 ह्वो ति-रो० । ४. देवा-स्या० । ५. अब्भुगच्छि-रो० । ६. थेरो च-रो० । ७. च-स्या०;
 रो० पोत्थके नत्थि । ८. देवतानं सन्निपातो-स्या० । ९. सारथी-म० । १०. एकमन्ते-म०,
 रो० । ११. आगतो-म० । १२. अभिरुहथ-सी०, स्या०, रो० । एवमुपरि । १३. पठमचेतियं-
 रो० । एवमुपरि पि ।

राजा पि सारथिं पेसेत्वा “अन्तोनिवेसने^१ मण्डपं पटियादेथा” ति
 अमच्चे आणापेसि । तावदेव सब्बे हट्ठतुट्ठा अतिविय पासादिकं मण्डपं
 पटियादेसुं । पुन राजा चिन्तेसि—“हिथ्यो^२ थेरो सीलक्खन्धं कथयमानो
 ‘उच्चासयनमहासयनं न कप्पती’ ति आह; ‘निसीदिस्सन्ति नु खो अथ्या
 आसनेसु, न निसीदिस्सन्ती’” ति ? तस्सेवं चिन्तयन्तस्सेव सो सारथि 5
 नगरद्वारं सम्पत्तो । ततो अद्दस थेरे पठमतंरं आगन्त्वा कायबन्धनं
 बन्धित्वा चीवरं पारुपन्ते । दिस्वा अतिविय पसन्नचित्तो हुत्वा आगन्त्वा
 रज्जो आरोचेसि—“आगता, देव, थेरा” ति । राजा “रथं आरूळ्हा” ति
 पुच्छि । “न आरूळ्हा, देव, अपि च मम पच्छतो निक्खमित्वा पठमतंरं
 आगन्त्वा पाचीनद्वारे ठिता” ति । राजा “रथं पि नाभिरुहिंसु^३” ति 10
 सुत्वा “न दानि अथ्या उच्चासयनमहासयनं^४ सादियिस्सन्ती” ति चिन्तेत्वा
 “तेन हि, भजे, थेरानं भुम्मत्थरणसङ्घेपेन आसनानि पञ्जापेथा” ति वत्वा
 पटिपथं अगमासि । अमच्चा पठवियं तट्टिकं^५ पञ्जापेत्वा उपरि कोजवका-
 दीनि विचित्रत्थरणानि^६ पञ्जापेसुं । उप्पातपाठका दिस्वा “गहिता दानि
 इमेहि पठवी, इमे तम्बपणिदीपस्स सामिका भविस्सन्ती” ति व्याकरिंसु^७ । 15 R. 80
 राजा पि गन्त्वा थेरे वन्दित्वा महिन्दत्थेरस्स हत्थतो पत्तं गहेत्वा महत्तिया
 पूजाय च सक्कारेन च थेरे नगरं पवेसेत्वा अन्तोनिवेसनं पवेसेसि । थेरो
 आसनपञ्जात्ति दिस्वा “अम्हाकं सासनं सकललङ्कादीपे पठवी विय पत्थटं^८
 निच्चलं च हुत्वा पतिट्ठहिस्सती” ति चिन्तेन्तो निसीदि । राजा थेरे पणीतेन
 खादनीयेन^९ भोजनीयेन^{१०} सहत्था सन्तप्पेत्वा सम्पवारेत्वा “अनुलादेविप्प- 20
 मुखानि^{११} पञ्च इत्थिसतानि थेरानं अभिवादनं पूजासक्कारं च करोन्तु^{१२}” ति
 पक्कोसापेत्वा एकमन्तं निसीदि । थेरो भत्तकिच्चावसाने रज्जो सपरिजनस्स
 धम्मरतनवस्सं वस्सेन्तो पैतवत्थुं विमानवत्थुं सच्चसंयुत्तं च कथेसि । तं थेरस्स
 धम्मदेसनं सुत्वा तानि पञ्च पि इत्थिसतानि सोतापत्तिफलं सच्छकंसु^{१२} ।

B. 60

१-१. अततो निवेसने-सी०, स्या० । २. हीयो-स्या० । ३. नारुहिंसु-सी०; नारुहिंसु-
 रो० । ४. उच्चासयनं महासयनं-स्या०; उच्चासयनं-रो० । ५. तट्टिकं-रो० । ६. चित्तत्थ-
 रणानि-म० । ७. व्याकरिंसु-सी०, स्या०, रो० । ८. पत्थटं-रो० । ९. खादनीयेन भोज
 नित्थेन-रो० । १०. अनुला-म० । एवमुपरि पि; अनुलादेविपमुखानि-रो० । ११. करोन्ती-
 रो० । १२. सच्छकंसु-सी०, रो० ।

ये पि ते मनुस्सा पुरिमदिवसे मिस्सकपव्वते थेरे अद्दसंसु, ते तेसु तेसु ठानेसु थेरानं गुणे कथेन्ति । तेसं सुत्वा महाजनकायो राजङ्गणे सन्निपतित्वा महासद्दं अकासि । राजा “किं एसो सद्दो ?” ति पुच्छि । “नागरा, देव, ‘थेरे दट्ठुं न लभामा’ ति विरवन्ती” ति^१ । राजा “सचे
 5 इध पविसिस्सन्ति, ओकासो न भविस्सती” ति चिन्तेत्वा “गच्छथ, भणे, हत्थिसालं पटिजगित्वा वालुकं^२ आकिरित्वा पञ्चवण्णानि पुष्फानि विकिरित्वा चेलवितानं बन्धित्वा मङ्गलहत्थिट्ठाने थेरानं आसनानि पञ्जापेथा” ति आह । अमच्चा^३ तथा अकंसु । थेरो तत्थ गन्त्वा निसीदित्वा देवदूत-
 सुत्तन्तं कथेसि । कथापरियोसाने पाणसहस्सं सोतापत्तिफले पटिट्ठहि ।
 10 ततो “हत्थिसाला अतिसम्बाधा” ति दक्खिणद्वारे नन्दनवनुय्याने आसनं पञ्जापेसुं । थेरो तत्थ निसीदित्वा आसीविसोपमसुत्तं कथेसि । तं पि सुत्वा पाणसहस्सं सोतापत्तिफलं पटिलभि ।

R. 81

एवं आगतदिवसतो दुतियदिवसे अड्डुतेय्यसहस्सानं^४ धम्माभिसमयो अहोसि । थेरस्स नन्दनवने^५ आगतागताहि कुलित्थोहि कुलसुण्हाहि कुल-
 15 कुमारीहि सर्द्धि सम्मोदमानस्सेव सायन्हसमयो जातो । थेरो कालं सल्ल-
 क्खेत्वा “गच्छाम दानि मिस्सकपव्वतं” ति उट्ठहि । अमच्चा—“कत्थ, भन्ते, गच्छथा” ति ? “अम्हाकं निवेसनट्ठानं” ति । ते रज्जो संविदितं कत्वा राजानुमतेन आहंसु—“अकालो, भन्ते, इदानि तत्थ गन्तुं; इदमेव नन्दनवनुय्यानं अय्यानं आवासट्ठानं होतू” ति । “अलं, गच्छामा” ति ।
 20 पुन रज्जो वचनेनाहंसु—“राजा, भन्ते, आह—‘एतं मेघवनं नाम उय्यानं मम पितु सन्तकं नगरतो नातिदूरं नाच्चासन्नं गमनागमनसम्पन्नं, एत्थ थेरा वासं कप्पेन्तू’” ति । वसिसु थेरा मेघवने^६ उय्याने^६ ।

राजा पि खो तस्सा रत्तिया अच्चयेन थेरस्स समीपं गन्त्वा सुख-
 सयितभावं पुच्छित्वा “कप्पति, भन्ते, भिक्खुसङ्घस्स आरामो” ति पुच्छि ।
 25 थेरो “कप्पति, महाराजा” ति वत्वा इमं सुत्तं आहरि—“अनुजानामि,

१-१. विलपन्ति-रो० ।

२. वालुकं-रो० ।

३. राजामच्चा-स्या०, रो० ।

४. अड्डुतेय्यानं सहस्सानं-सी०, रो० ; ०पाणसहस्सानं-स्या० ।

५. नन्दनवनुय्याने-स्या० ।

६-६. मेघवनुय्याने-स्या० ।

भिक्षवे, आरामं” ति । राजा तुट्ठो सुवण्णभिङ्गारं^१ गहेत्वा थेरस्स हत्थे उदकं पातेत्वा महामेघवनुत्थानं अदासि । सह उदकपातेन पठवी^२ कम्पि । अयं महाविहारे पठमो पठविकम्पो अहोसि । राजा भीतो थेरं पुच्छि— “कस्मा, भन्ते, पठवी कम्पती” ति ? । “मा भायि, महाराज, इमस्मि दीपे दसबलस्स सासनं पतिट्ठहिस्सति ; इदं^३ च पठमं विहारट्ठानं^४ भविस्सति, तस्सेतं पुब्बनिमित्तं” ति । राजा भिय्योसोमत्ताय पसीदि । थेरो पुन दिवसे पि राजगेहेयेव^५ भुञ्जित्वा नन्दनवने अनमत्तगिगयानि कथेसि । पुन दिवसे अगिगखन्धोपमसुत्तं^६ कथेसि । एतेनेव उपायेन सत्त दिवसानि कथेसि । देसनापरियोसाने^७ अड्डुनवमानं पाणसहस्सानं धम्माभिसमयो अहोसि । ततो पट्ठाय च^८ नन्दनवनं सासनस्स जोतिपातुभावट्ठानं ति कत्वा “जोतिवनं” ति नामं लभि^९ । सत्तमे पन दिवसे थेरा अन्तेपुरे^{१०} रज्जो अप्पमादसुत्तं^{११} कथयित्वा चेतियगिरिमेव अगमंसु ।

B. 61

10 R 82

अथ खो राजा अमच्चे पुच्छि—“थेरो, अम्हे गाळ्हेन ओवादेन ओवदति ; गच्छेय्य नु खो” ति ? अमच्चा “तुम्हेहि, देव, थेरो अयाचितो सयमेव आगतो; तस्मा तस्स अनापुच्छा व^{१२} गमनं पि भवेय्या” ति आहंसु । ततो राजा रथं अभिरुहत्वा द्वे च देवियो आरोपेत्वा चेतियगिरिं अगमासि महच्चराजानुभावेन^{१३} । गत्वा देवियो एकमन्तं अपक्कमापेत्वा सयमेव^{१४} थेरानं समीपं उपसङ्कमन्तो अतिविय किलन्तरूपो हुत्वा उपसङ्कमि । ततो नं थेरो आह—“कस्मा त्वं, महाराज, एवं किलममानो आगतो” ति ? “तुम्हे मम गाळ्हं ओवादं दत्वा इदानि गन्तुकामा नु खो” ति जाननत्थं, भन्ते” ति । “न मयं, महाराज, गन्तुकामा ; अपि च वस्सूपनायिककालो नामायं महाराज, तत्र समणेन^{१५} वस्सूपनायिकट्ठानं आतुं वट्ठती” ति । तं दिवसमेव अरिट्ठो नाम अमच्चो पञ्चपण्णासाय^{१६} जेट्ठकणिट्ठभातुकेहि^{१७} सद्धि

20

१. ०भिङ्गारं—स्या० । २. पठवी—सी०, स्या० । एवमुपरि पि । ३. सी० पोत्थके नत्थि । ४. महाविहारट्ठानं—स्या० । ५. राजगेहे येव—रो० । ६. रो० पोत्थके नत्थि । ७. स्या० पोत्थके नत्थि । ८. पटिलभि—सी० । ९. अन्तोपुरे—रो० । १०. महाअप्पमादसुत्तं—रो० । ११. सी० पोत्थके नत्थि । १२. महच्चा राजानुभावेन—रो०; महच्च०-म० । १३. सयं—रो० । १४. च—रो० । १५-१६. पञ्चपन्नासजेट्ठकनिट्ठकभातुकेहि—रो० ।

रञ्जो समीपे ठितो आह—“इच्छामहं,^१ देव, थेरानं सन्तिके पब्बजितुं”
ति । “साधु, भणे, पब्बजस्सू” ति राजा अनुजानित्वा थेरं सम्पटिच्छा-
पेसि । थेरो तदहेव पब्बाजेसि । सब्बे खुरग्गेयेव अरहत्तं पापुणिसु ।

R. 83 5 राजा पि खो तह्णणेयेव^२ कण्टकेन^३ चेतियङ्गणं^३ परिक्खपित्वा
दसभातिकसमाकुलं राजकुलं पसादेत्वा महाजनं ओवदमाना चेतियगिरिम्हि
B. 62 वस्सं वसिसु । तदपि^४ चेतियगिरिम्हि पठमं^५ वस्सं^५ उपगता द्वासट्ठि
अरहन्तो अहेसुं ।

अथायस्मा महामहिन्दो वुत्थवस्सो पवारेत्वा कत्तिकपुण्णमायं उपो-
10 सथदिवसे राजानं एतदवोच—“महाराज, अम्हेहि चिरदिट्ठो सम्मासम्बुद्धो,
अनाथवासं^६ वसिम्ह, इच्छाम^६ जम्बुदीपं गन्तुं” ति । राजा आह^७—
“अहं, भन्ते, तुम्हे चतूहि पच्चयेहि उपट्ठहामि, अयं च महाजनो तुम्हे
निस्साय तीसु सरणेषु पतिट्ठितो, कस्मा तुम्हे उक्कण्ठितत्था^८” ति ? “चिर-
दिट्ठो नो, महाराज, सम्मासम्बुद्धो, अभिवादनपच्चुट्ठानअञ्जलिकम्मसामीचि-
15 कम्मकरणट्ठानं नत्थि, तेनम्ह^९ उक्कण्ठिता” ति । “ननु, भन्ते, तुम्हे
अवोचुत्थ—‘परिनिब्बुतो सम्मासम्बुद्धो’” ति । “किञ्चा पि, महाराज,
परिनिब्बुतो; अथ ख्वस्स सरीरधातुयो तिट्ठन्ती” ति । “अञ्जातं,
भन्ते, थूपपतिट्ठानं तुम्हे आकङ्खथा ति । करोमि, भन्ते, थूपं, भूमिभागं
दानि विचिनाथ ; अपि च, भन्ते, धातुयो कुतो लच्छामा” ति ? “सुमनेन
20 सर्द्धि मन्तेहि, महाराजा” ति । “साधु, भन्ते” ति राजा सुमनं उपसङ्क-
मित्वा पुच्छि—“कुतो दानि, भन्ते, धातुयो लच्छामा” ति ? सुमनो
आह—“अप्पोस्सुक्को त्वं, महाराज, वीथियो सोधापेत्वा धजपताकपुण्णघटा-
दीहि^{१३} अलङ्कारापेत्वा सपरिजनो उपोसथं समादियित्वा सब्बतालावचरे^{१४}

१. इच्छाम मयं-रो० । २. तह्णणं येव-सी०, स्या०, रो० । ३-३ कण्टकचेतिय०-
सी०, रो०; कण्टकेहि चेतिय०-स्या० । ४. द्वासट्ठिया-म० । ५. लेणेसु-स्या० । ६. सी०, रो०
पोत्थकेसु नत्थि । ७-७ पठमवस्सं-सी०, स्या०, रो० । ८. अनाथवस्सं-रो० । ९. इच्छाम
मयं-म० । १०. रो० पोत्थके नत्थि । ११. उक्कण्ठिता-सी०; उक्कण्ठथा-स्या०, रो० ।
१२. तेनम्हे-सी०; तेनम्हा-स्या० । १३. धजपटाक०-म० । १४. तालावचरे-म० ।

उपट्टपेत्वा^१ मङ्गलहत्थि सव्वालङ्कारपटिमण्डितं^२ कारापेत्वा^३ उपरि चस्स
 सेतच्छतं उस्सापेत्वा सायण्हसमये^४ महानागवनुय्यानाभिमुखो याहि ।
 अट्ठा तस्मि^५ ठाने धातुयो लच्छसी” ति । राजा^६ “साधू” ति सम्पटिच्छि ।
 थेरा चेतियगिरिमेव अगमंसु । तत्रायस्मा महिन्दत्थेरो सुमनसामणेरं आह—
 “गच्छ त्वं, सामणेर, जम्बुदीपे तव अय्यकं असोकं धम्मराजानं उपसङ्क- 5
 मित्वा मम वचनेन एवं वदेहि—‘सहायो ते’, महाराज, देवानम्पियत्तिस्सो
 बुद्धसासने पसन्नो थूपं पतिट्ठापेतुकामो, तुम्हाकं किर हत्थे धातु^७ अत्थि तं
 मे देथा’ ति । तं गहेत्वा सक्कं देवराजानं उपसङ्कमित्वा एवं वदेहि—
 ‘तुम्हाकं किर, महाराज, हत्थे द्वे धातुयो अत्थि—दक्खिणदाठा^८ च^९
 दक्खिणक्खकं च; ततो तुम्हे दक्खिणदाठं पूजेथ, दक्खिणक्खकं पन मय्हं 10
 देथा’ ति । एवं च नं वदेहि—‘कस्मा त्वं, महाराज, अम्हे तम्बपण्णिदीपं
 पहिणित्वा पमज्जिती^{१०}” ति ? “साधु, भन्ते” ति खो सुमतो थेरस्स वचनं
 सम्पटिच्छित्वा तावदेव पत्तचीवरमादाय वेहासं अब्भुगत्वा पाटलिपुत्तद्वारे
 ओरुह् रञ्जो सन्तिकं गत्वा एतमत्थं^{११} आरोचेसि । राजा^{१२} तुट्ठो सामणेरस्स
 हत्थतो पत्तं गहेत्वा गन्धेहि उब्बट्टेत्वा वरमुत्तसदिसानं धातूनं पूरेत्वा 15
 अदासि । सो तं गहेत्वा सक्कं देवराजानं उपसङ्कमि । सक्को देवराजा
 सामणेरं दिस्वा^{१३} व^{१४} “किं, भन्ते सुमन, आहिण्डसी” ति आह । “त्वं,
 महाराज, अम्हे तम्बपण्णिदीपं पेसेत्वा कस्मा पमज्जसी” ति ? “नप्पम-
 ज्जामि, भन्ते, वदेहि—‘किं करोमी’” ति ? “तुम्हाकं किर हत्थे द्वे धातुयो
 अत्थि—दक्खिणदाठा च दक्खिणक्खकं च; ततो तुम्हे दक्खिणदाठं 20
 पूजेथ, दक्खिणक्खकं पन मय्हं देथा” ति । “साधु, भन्ते” ति खो
 सक्को देवानमिन्दो योजनप्पमाणं मणिथूपं उग्घाटेत्वा^{१५} दक्खिणक्खक-
 धातुं नीहरित्वा सुमनस्स अदासि । सो तं गहेत्वा चेतियगिरिम्हियेव
 पतिट्ठासि^{१६} ।

R. 84

B. 63

१. उपट्टपेत्वा-म० । २. पतिमण्डितं-सी०, रो० । ३. कारेत्वा-रो० । ४. सायण्ह-
 समये-स्या०, रो० । ५. एतस्मि-रो० । ६. सो राजा-रो० । ७. वो-म० । ८. धातुयो-सी०,
 रो० । ९. दक्खिणदाठं-स्या० । एवमुपरि पि । १०. रो० पोत्थके नत्थि । ११. पमज्जित्था-
 सी०, रो० । १२. तमत्थं-रो० । १३. महाराजा-स्या० । १४-१४. दिस्वा-सी०, स्या० ।
 १५. उग्घाटापेत्वा-सी०, रो० । १६. पतिट्ठापेसि-सी० ।

R. 85

अथ खो महिन्दपमुखा सब्बे पि ते महानागा असोकधम्मराजेन
 दिन्नधातुयो चेति यगिरिम्हियेव पतिट्ठापेत्वा दक्खिणक्खकं आदाय वड्डमानक-
 च्छायाय महानागवनुय्यानममगमंसु । राजा पि खो सामणेरेन^१ वुत्तप्प-
 कारं पूजासङ्कारं कत्वा हत्थिक्खन्धवरगतो सयं मङ्गलहत्थिमत्थके सेतच्छत्तं
 5 धारयमानो महानागवनं^२ सम्पापुणि । अथस्स एतदहोसि—“सचे अयं
 सम्मासम्बुद्धस्स धातु, छत्तं अपनमतु^३, मङ्गलहत्थी जन्नुकेहि^४ भूमियं
 पतिट्ठहतु, धातुचङ्कोटकं^५ मय्हं मत्थके पतिट्ठहतु^६” ति । सह रञ्जो
 चित्तुप्पादेन छत्तं अपनमि, हत्थी जन्नुकेहि भूमियं पतिट्ठहि, धातुचङ्कोटकं
 रञ्जो मत्थके पतिट्ठहि । राजा अमतेनेव अभिसित्तगतो^७ परमेन पीति-
 10 पामोज्जेन समन्नागतो हुत्वा^८ पुच्छि—“धातुं, भन्ते, किं करोमा” ति ?
 “हत्थिकुम्भम्हियेव ताव, महाराज, ठपेही” ति । राजा धातुचङ्कोटकं
 गहेत्वा हत्थिकुम्भे ठपेसि । पमुदितो नागो कोञ्चनादं^९ नदि । महामेघो
 उट्ठहत्वा पोक्खरवस्सं वस्सि । उदकपरियन्तं कत्वा महाभूमिचालो
 अहोसि । “पच्चन्ते पि नाम सम्मासम्बुद्धस्स धातु पतिट्ठहिस्सती” ति देव-
 15 मनुस्सा पमोदिसु । एवं इद्धानुभावसिरिया देवमनुस्सानं पीति जनयन्तो—

पुण्णमायं महावीरो, चातुमासिनिया इध ।

आगन्त्वा देवलोकम्हा, हत्थिकुम्भे पतिट्ठितो ति ॥

B. 64

अथस्स^{१०} सो हत्थिनागो अनेकतालावचरपरिवारितो^{११} अतिविय
 उळाराय^{१२} पूजाय सक्करियमानो^{१२} पच्छिमदिसाभिमुखो^{१३} हुत्वा, अपसक्कन्तो
 20 याव नगरस्स पुरत्थिमद्वारं ताव गन्त्वा पुरत्थिमद्वारेन^{१४} नगरं पवि-
 सित्वा सकलनागरेन^{१५} उळाराय पूजाय करीयमानाय^{१६} दक्खिणद्वारेन
 R. 86 निक्खमित्वा थूपारामस्स पच्छिमदिसाभागे महेजवत्थु^{१७} नाम किर अत्थि,
 तत्थ गन्त्वा पुन थूपारामाभिमुखो एव पटिनिवत्ति^{१८} ।

१. सुमनेन-स्या० । २. महानागवनुय्यानं-स्या० । एवमुपरि पि । ३. अपनेतु-रो० ।
 ४. जण्णुकेहि-म० । ५. चङ्कोटकं-स्या०, म० । ६. पतिट्ठातु-स्या० । ७. विय-स्या०, म० ।
 ८. स्या० पोत्थके नत्थि । ९. कुञ्चनादं-सी० । १०. अथ-सी०, रो० । ११. उताळा-
 वचर०-म० । १२-१२. उळारेन पूजासक्कारेन०-स्या०, रो०, म०; सक्करियमानो-सी० ।
 १३. व-म० । १४. पुरत्थिमेन द्वारेन-म० । १५. सकलनगरेन-रो० । १६. कयिरमानाय-
 रो० । १७. पहेचिवत्थु-रो० । १८. पतिनिवत्ति-रो० ।

तेन च समयेन थूपारामे पुरिमकानं तिण्णं सम्मासम्बुद्धानं परि-
भोगचेतियट्ठानं होति ।

अतीते किर अयं दीपो ओजदीपो नाम अहोसि, राजा^१ अभयो
नाम, नगरं अभयपुरं नाम, चेतियपब्बतो देवकूटपब्बतो नाम, थूपारामो
पटियारामो नाम । तेन खो पन समयेन ककुसन्धो भगवा लोके उप्पन्नो
होति । तस्स सावको महादेवो नाम थेरो^२ भिक्खुसहस्सेन सद्धिं देवकूटे
पतिट्ठासि, महिन्दत्थेरो विय चेतियपब्बते । तेन खो^३ पन^३ समयेन ओजदीपे
सत्ता पज्जरकेन अनयव्यसनं^४ आपज्जन्ति । अद्दसा खो ककुसन्धो भगवा
बुद्धचक्खुना लोकं ओलोकेन्तो ते सत्ते अनयव्यसनमापज्जन्ते । दिस्वा चत्ता-
ळीसाय भिक्खुसहस्सेहि^५ परिवुतो अगमासि । तस्सानुभावेन तावदेव पज्ज-
रको वूपसन्तो । रोगे वूपसन्ते भगवा धम्मं देसेसि । चतुरासीतिया^६
पाणसहस्सानं धम्माभिसमयो अहोसि । भगवा धम्मकरकं^७ दत्वा पक्कामि ।
तं अन्तो पक्खिपित्वा पटियारामे चेतियं अकंसु । महादेवो दीपं अनुसासन्तो^८
विहासि ।

कोणागमनस्स^९ पन भगवतो काले अयं दीपो वरदीपो नाम अहोसि,
राजा समिद्धो^{१०} नाम, नगरं वड्डमानं नाम, पब्बतो सुवण्णकूटो नाम । तेन
खो पन समयेन वरदीपे दुब्बुट्टिका होति^{११} दुब्भिकखं दुस्सस्सं । सत्ता छातक-
रोगेन अनयव्यसनं आपज्जन्ति । अद्दसा खो कोणागमनो भगवा बुद्धचक्खुना
लोकं अलोकेन्तो ते सत्ते अनयव्यसनं आपज्जन्ते । दिस्वा तिसभिक्खुसहस्स-
परिवुतो अगमासि । बुद्धानुभावेन देवो सम्माधारं अनुप्पवेच्छि । सुभिकखं
अहोसि । भगवा धम्मं देसेसि । चतुरासीतिया पाणसहस्सानं धम्माभिसमयो
अहोसि । भगवा भिक्खुसहस्सपरिवारं महासुमनं नाम थेरं दीपे ठपेत्वा
कायबन्धनं दत्वा पक्कामि । तं अन्तो पक्खिपित्वा चेतियं अकंसु ।

कस्सपस्स पन भगवतो काले अयं दीपो मण्डदीपो नाम अहोसि,
राजा जयन्तो नाम, नगरं विसालं नाम, पब्बतो सुभकूटो नाम । तेन खो

१. पन-रो० । २. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ३-३. च-सी०, स्या०, रो० ।
४. अनयव्यसनं-रो० । एवमुपरि पि । ५. भिक्खुसहस्सेन-स्या० । ६. चतुरासीति-रो० ।
७. धम्मकरणं-म० । ८. अनुसासनेन पालयन्तो-रो० । ९. कोणागमनस्स-रो० । एवमुपरि पि ।
१०. समेण्ड-म० । ११. अहोसि-रो० ।

पन समयेन मण्डदीपे महाविवादो होति । बहू सत्ता कलहविग्गहजाता
 अनयव्यसनं आपज्जन्ति । अद्दसा खो कस्सपो भगवा बुद्धचक्खुना लोकं
 ओलोकेन्तो ते सत्ते अनयव्यसनं आपज्जन्ते । दिस्वा वीसतिभिक्षुसहस्स-
 परिवुतो आगन्त्वा विवादं वूपसमेत्वा धम्मं देसेसि । चतुरासीतिया पाण-
 5 सहस्सानं धम्माभिसमयो अहोसि । भगवा भिक्षुसहस्सपरिवारं सब्बनन्दं
 नाम थेरं दीपे पत्तिट्ठापेत्वा उदकसाटिकं^१ दत्वा पक्कामि । तं^२ अन्तो पक्खि-
 पित्वा चेत्तियं अकंसू ति^३ ।

एवं थूपारामे पुरिमकानं तिण्णं बुद्धानं चेतयानि पत्तिट्ठिंसु । तानि
 सासनन्तरधानेन^४ नस्सन्ति, ठानमत्तं अवसिस्सति । तस्मा वुत्तं—“तेन च
 10 समयेन थूपारामे पुरिमकानं तिण्णं सम्मासम्बुद्धानं परिभोगचेत्तियट्ठानं
 होती” ति । तदेतं विनट्ठेसु चेत्तियेसु देवतानुभावेन कण्टकसमाकिण्णसाखेहि
 नानागच्छेहि परिवुत्तं तिट्ठति—“मा नं कोचि उच्छिट्ठासुचिमलकचवरेहि”
 सन्दूसेसी^५ ति ।

अथ^६ खस्स^७ हत्थितो पुरतो पुरतो^८ गत्वा राजपुरिसा सब्बे^९
 15 गच्छे^{१०} छिन्दित्वा भूमिं सोधेत्वा तं हत्थतलसदिसं अकंसु । हत्थिनागो
 गत्वा तं ठानं पुरतो कत्वा तस्स पच्छिमदिसाभागे बोधिख्वट्टाने
 अट्ठासि । अथस्स मत्थकतो धातुं ओरोपेतुं आरभिसु । नागो ओरोपेतुं
 न देति । राजा थेरं पुच्छि—“कस्मा, भन्ते, नागो धातुं ओरोपेतुं न
 देतो” ति ? “आरूढ्हं, महाराज, ओरोपेतुं न वट्ठती” ति । तस्मिं च
 20 काले अभयवापिया उदकं छिन्नं होति । समन्ता भूमिं फलिता होति,
 सुउद्धरा मत्तिकापिण्डा । ततो महाजनो सीघं^{११} सीघं^{१२} मत्तिकं आहरित्वा
 हत्थिकुम्भप्पमाणं वत्थुमकासि । तावदेव च थूपकरणत्थं इट्ठिका^{१३} कातुं
 आरभिसु । न^{१४} याव इट्ठिका परिनिट्ठन्ति ताव हत्थिनागो कत्तिपाहं दिवा
 बोधिख्वट्टाने हत्थिसालायं तिट्ठति, रत्ति थूपपत्तिट्ठानभूमिं परियायति ।

१. साटिकं-म० । २. तं पि-रो० । ३. स्या० पोत्थके नत्थि । ४. ०न्तरधाने-
 रो० । ५. उच्छिट्ठा-सी०, रो० । ६. पदूसेसी-म० । ७-७. अथस्स-सी०; अथ तस्स-स्या० ।
 ८. रो० पोत्थके नत्थि । ९-९. सब्बगच्छे-म० । १०-१०. सीघसीघं-सी०, स्या०, रो० ।
 ११. इट्ठिका-म० । एवमुपरि पि । १२. रो० पोत्थके नत्थि ।

अथ वत्थुं चिनापेत्वा राजा थेरं पुच्छि—“कीदिसो, भन्ते, थूपो कातब्बो”
 ति ? “वीहिरासिसदिसो, महाराजा” ति । “साधु, भन्ते” ति राजा
 जङ्घप्पमाणं थूपं चिनापेत्वा धातुओरोपणत्थाय महासक्कारं कारेसि ।
 सकलनगरं च जनपदो च धातुमहदस्सनत्थं^१ सन्निपति । सन्निपतिते च
 पन तस्मिं महाजनकाये दसबलस्स धातु हत्थिकुम्भतो सत्ततालप्पमाणं 5 B. 66
 वेहासं अब्भुगन्त्वा यमकपाटिहारियं दस्सेसि । तेहि तेहि धातुप्पदेसेहि
 छत्रं वण्णानं उदकधारा च अग्गिक्खन्धा च पवत्तन्ति, सावत्थियं गण्डम्ब-
 मूले^२ भगवता^३ दस्सितपाटिहारियसदिसमेव पाटिहारियं अहोसि । तं च R. 89
 खो नेव थेरानुभावेन, न देवतानुभावेन; अपि च खो बुद्धानुभावेनेव । भगवा
 किर धरमानो व अधिट्ठासि—“मयि परिनिब्बुते तम्बपण्णिदीपे अनु- 10
 राधपुरस्स दक्खिणदिसाभागे^४ पुरिमकानं तिण्णं बुद्धानं परिभोगचेतियट्ठाने
 मम दक्खिणक्खकधातुपतिट्ठानदिवसे यमकपाटिहारियं होतू” ति ।

“एवं अचिन्तिया बुद्धा, बुद्धधम्मा अचिन्तिया ।

अचिन्तिये” पसन्नानं, विपाको होति अचिन्तियो” ति ॥

[अप० १-८]

सम्मासम्बुद्धो किर इमं दीपं धरमानकाले पि तिक्खत्तुं अगमासि । 15
 पठमं—यक्खदमनत्थं एकको व आगन्त्वा यक्खे दमेत्वा “मयि परिनिब्बुते
 इमस्मि दीपे सासनं पतिट्ठहिस्सती” ति तम्बपण्णिदीपे रक्खं करोन्तो
 तिक्खत्तुं दीपं आविज्झि^५ । दुतियं—मातुलभागिनेय्यानं नागराजूनं दमन-
 त्थाय एकको व आगन्त्वा ते दमेत्वा अगमासि । ततियं—पञ्चसतभिक्षु-
 परिवारो आगन्त्वा महाचेतियट्ठाने च थूपारामचेतियट्ठाने च महाबोधिपति- 20
 ट्ठितट्ठाने च मुतियङ्गणचेतियट्ठाने^६ च दीघवापिचेतियट्ठाने च कल्याणिय-
 चेतियट्ठाने^७ च निरोधसमापत्तिं समापजित्वा निसोदि । इदमस्स चतुत्थं
 धातुसरीरेन आगमनं ।

धातुसरीरतो च पनस्स निक्खन्तउदकफुसितेहि सकलतम्बपण्णि-
 तले^८ न कोचि अफुट्ठोकासो नाम अहोसि । एवमस्स तं धातुसरीरं उदक- 25

१. धातुमहं०-रो० । २. कण्डम्बमूले-म० । ३. भगवतो-स्या० । ४. दक्खिणभागे-
 सो०, स्या०, रो० । ५. अचिन्तियेसु-रो० । ६. अविज्झि-म० । ७. महियङ्गणचेतियट्ठाने च०
 म०; मुतियङ्गण०-रो० । ८. कल्याणिचेतिय०-रो० । ९. ०थले-स्या० । एवमुपरि पि ।

R. 90

फुसितेहि तम्बपण्णितलस्स परिळाहं वूपसमेत्वा महाजनस्स पाटिहारियं
 दस्सेत्वा ओतरित्वा रज्जो मत्थके पतिट्ठासि । राजा सफलं मनुस्सपटि-
 लाभं मज्जमानो महन्तं सक्कारं करित्वा धातुं पतिट्ठापेसि । सह धातु-
 पतिट्ठापनेन^१ महाभूमिचालो अहोसि । तस्मिं च पन धातुपाटिहारिये
 5 चित्तं पसादेत्वा रज्जो भाता अभयो नाम राजकुमारो पुरिससहस्सेन सद्धि
 पब्बजि । चेतरेट्ठगामतो^२ पञ्चदारकसतानि पब्बजिसु, तथा द्वारमण्डला-
 दीहि गामकेहि निक्खमित्वा पञ्च पञ्च^३ दारकसतानि सब्बानि पि अन्तो-
 नगरतो च बहिनगरतो च पब्बजितानि तिसभिक्खुसहस्सानि अहेसुं ।
 निट्ठिते पन थूपस्मिं राजा च राजभातिका च देवियो च देवनागयक्खानं
 10 पि विम्हयकरं पच्चेकं पच्चेकं पूजं अकंसु । निट्ठिताय पन धातुपूजाय
 पतिट्ठिते धातुवरे महिन्दत्थेरो मेघवनुय्यानमेव गन्त्वा वासं कप्पेसि^४ ।

B. 67

तस्मिं खो पन समये अनुला^५ देवी पब्बजितुकामा हुत्वा रज्जो
 आरोचेसि । राजा तस्सा वचनं सुत्वा थेरं एतदवोच—“अनुला, भन्ते, देवी
 पब्बजितुकामा, पब्बाजेथ नं” ति । “न, महाराज, अम्हाकं मातुगामं
 15 पब्बाजेतुं कप्पति । पाटलिपुत्ते पन मय्हं भगिनी सद्धमित्तत्थेरी नाम
 अत्थि, तं पक्कोसापेहि^६ । इमस्मिं च पन^७, महाराज, दीपे पुरिमकानं तिण्णं
 सम्मासम्बुद्धानं बोधि पतिट्ठासि । अम्हाकं पि भगवतो सरसरंसिजाल-
 विस्सज्जनकेन बोधिना इध पतिट्ठातब्बं, तस्मा तथा सासनं पहिणेत्यासि
 यथा सद्धमित्ता^८ बोधि गहेत्वा आगच्छेत्या” ति ।

20

“साधु, भन्ते” ति राजा थेरस्स वचनं सम्पटिच्छित्वा अमच्चेहि
 सद्धि मन्तेन्तो^९ अरिट्ठं नाम अत्तनो भागिनेय्यं आह—“सक्खिस्ससि त्वं,
 तात^{१०}, पाटलिपुत्तं गन्त्वा महाबोधिना सद्धि अय्यं सद्धमित्तत्थेरि आनेतुं”
 ति ? “सक्खिस्सामि, देव, सचे मे पब्बज्जं अनुजानिस्ससी^{११}” ति । “गच्छ,
 25 तात, थेरि आनेत्वा पब्बजाही” ति । सो रज्जो च थेरस्स च सासनं

R. 91

१. धातुपतिट्ठाने-रो० । २. चेताळिगामतो-सी०, स्या०, रो० । ३. रो० पोत्थके नत्थि ।
 ४. कप्पेति-रो० । ५. अनुळा-स्या०, म० । एवमुपरि पि । ६. पक्कोसापेहीति-रो० । ७. रो०
 पोत्थके नत्थि । ८. ०पि-रो० । ९. मन्तेत्वा-सी०, स्या० । १०. रो० पोत्थके नत्थि ।
 ११. अनुजानिस्ससी-सी०, स्या० ।

गहेत्वा थेरस्स अधिट्ठानवसेन एकदिवसेन^१ जम्बुकोलपट्टनं गत्वा नावं
 अभिरुहित्वा समुद्धं अतिक्रमित्वा पाटलिपुत्तमेव अगमासि । अनुला पि
 खो देवी पञ्चहि च^२ कञ्जासतेहि पञ्चहि च अन्तेपुरिकासतेहि सद्धि दस
 सीलानि समादियित्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा नगरस्स एकदेसे
 उपस्सयं कारापेत्वा निवासं कप्पेसि । अरिट्ठो पि^३ तं दिवसमेव गत्वा^४ 5
 रञ्जो सासनं अप्पेसि, एवं च अवोच—“पुत्तो ते, देव, महिन्दत्थेरो
 एवमाह—‘सहायस्स’ किर ते देवानम्पियत्तिस्सस्स रञ्जो^५ भातुजाया
 अनुला नाम देवी पब्बजितुकामा, तं पब्बाजेतुं अय्यं सद्धमित्तत्थेरि
 पहिण्थ^६, अय्यायेव च सद्धि महाबोधि^७” ति । थेरस्स सासनं आरोचेत्वा
 सद्धमित्तत्थेरि उपसद्धमित्वा एवमाह—“अय्ये, तुम्हाकं भाता महिन्दत्थेरो 10
 मं तुम्हाकं सन्तिके^८ पेसेसि, देवानम्पियत्तिस्सरञ्जो भातुजाया अनुला नाम
 देवी पञ्चहि कञ्जासतेहि^९, पञ्चहि च अन्तेपुरिकासतेहि सद्धि पब्बजितुकामा,
 तं किर आगन्त्वा पब्बाजेथा” ति । सा तावदेव तुरिततुरिता रञ्जो
 सन्तिकं गत्वा एवमाह—“महाराज, मय्हं भाता महिन्दत्थेरो एवं पहिणि,
 ‘रञ्जो किर भातुजाया अनुला नाम देवी पञ्चहि च कञ्जासतेहि पञ्चहि 15
 च अन्तेपुरिकासतेहि सद्धि पब्बजितुकामा मय्हं आगमनं उदिक्खति’ ।
 गच्छामहं, महाराज, तम्बपण्णिदीपं” ति ।

B. 68

15

राजा आह—“अम्म, पुत्तो पि मे महिन्दत्थेरो नत्ता च^{१०} सुमन-
 सामणेरो मं छिन्नहत्थं विय करोन्ता तम्बपण्णिदीपं गता । तस्स मय्हं ते पि
 अपस्सन्तस्स उप्पन्नो सोको तव मुखं पस्सन्तस्स वृपसम्मति ! अलं, 20
 अम्म, मा अगमासी” ति । “भारियं मे, महाराज, भातुनो^{११} वचनं;
 अनुला पि खत्तिया इत्थिसहस्सपरिवुता पब्बज्जापुरेक्खारा मं पटि-
 मानेति^{१२}; गच्छामहं, महाराजा” ति । “तेन हि, अम्म, महाबोधिं गहेत्वा
 याही^{१३}” ति ।

R. 92

20

१. एकदिवसेनेव-म० । २. म० पोत्थके नत्थि । ३. पि च-रो० । ४. म०
 पोत्थके नत्थि । ५. सहायकस्स-म० । ६. रो० पोत्थके नत्थि । ७. पहिणाथ-सी० स्या० ।
 ८. सन्तिकं सी०, स्या०, म० । ९. च-रो० । १०. च मे-म० । ११. भातु-म० ।
 १२. पतिमानेति-सी०, स्या०, रो० । १३. गच्छाही-स्या०, रो०, म० ।

कुतो रञ्जो^१ महाबोधि ? राजा किर ततो पुब्बे एव धातुगहण-
 त्थाय अनागते सुमने लङ्कादीपं महाबोधिं पेसेतुकामो, “कथं नु खो असत्थ-
 घातारहं महाबोधिं पेसेस्सामी” ति उपायं अपस्सन्तो महादेवं नाम अमच्चं
 पुच्छि । सो आह-“सन्ति, देव, बहू पण्डिता भिक्खू” ति । तं सुत्वा राजा
 5 भिक्खुसङ्घस्स भत्तं पटियादेत्वा भत्तकिच्चावसाने सङ्घं पुच्छि-“गन्तब्बं
 नु खो, भन्ते, भगवतो महाबोधिना^२ लङ्कादीपं नो” ति ? सङ्घो मोग्गलि-
 पुत्ततिस्सत्थेरस्स भारं अकासि ।

थेरो “गन्तब्बं, महाराज, महाबोधिना लङ्कादीपं” ति वत्वा भगवतो
 पञ्च महाअधिट्ठानानि कथेसि । कतमानि पञ्च ?

10 भगवा किर महापरिनिब्बानमञ्चे^३ निपत्तो लङ्कादीपे महाबोधिपति-
 ट्ठापनत्थाय “असोकमहाराजा महाबोधिगहणत्थं^४ गमिस्सति, तदा महा-
 बोधिस्स दक्खिणसाखा सयमेव छिज्जित्वा सुवण्णकटाहे पतिट्ठातू” ति
 अधिट्ठासि-इदमेकमधिट्ठानं ।

15 तत्थ पतिट्ठानकाले च^५ “महाबोधि हिमवलाहकगम्भं पविसित्वा
 तिट्ठतू” ति अधिट्ठासि-इदं दुतियमधिट्ठानं ।

B. 69 “सत्तमे दिवसे हिमवलाहकगम्भतो ओरुत्थ सुवण्णकटाहे पतिट्ठहन्तो
 पत्तेहि च फलेहि च छब्बण्णरंसियो मुञ्चतू” ति अधिट्ठासि-इदं
 ततियमधिट्ठानं ।

20 “थूपारामे दक्खिणक्खकधातु चेतियम्हि पतिट्ठानदिवसे यमकपाटि-
 हारियं करोतू” ति अधिट्ठासि-इदं चतुत्थं अधिट्ठानं ।

R. 93 लङ्कादीपम्हियेव मे दोणमत्ता^६ धातुयो^७ महाचेतियम्हि पतिट्ठानकाले
 बुद्धवेसं गहेत्वा वेहासं अब्भुगन्त्वा^८ यमकपाटिहारियं करोन्तू” ति
 अधिट्ठासि-इदं पञ्चमं अधिट्ठानं^९ ।

१. रञ्जो लङ्को-स्या० । २. बोधिना-सी०, रो० । ३. निब्बान-सी० । ४. गणह-
 गत्थं-रो० । ५. व-रो० । ६. पतिट्ठातू-म० । ७. मुञ्चन्तू-सी०, स्या० । ८. इमं-रो० ।
 ९-९. दोणमत्तधातुयो-रो० । १०. उप्पत्तित्वा-रो० । ११. ंति-म० ।

राजा इमानि पञ्च महाअधिष्ठानानि सुत्वा पसन्नचित्तो पाटलिपुत्ततो याव महाबोधि ताव मग्गं पटिजग्गापेत्वा सुवण्णकटाहत्थाय बहं सुवण्णं नीहरापेसि । तावदेव च रञ्जो चित्तं जत्वा विस्सकम्मदेवपुत्तो कम्मर-
वण्णं निम्मिनित्वा^१ पुरतो अट्ठासि । राजा तं^२ दिस्वा “तात, इमं सुवण्णं गहेत्वा कटाहं करोही” ति आह । “पमाणं, देव, जानाथा^३” ति ? “त्वमेव, 5
तात, जत्वा करोही” ति^४ । “साधु, देव, करिस्सामी” ति सुवण्णं गहेत्वा अत्तनो आनुभावेन हत्थेन परिमद्वित्वा^५ सुवण्णकटाहं निम्मिनि^६ नवहत्थ-
परिक्खेपं पञ्चहत्थुब्बेधं तिहत्थविक्खम्भं अट्ठङ्गुलबहलं हत्थिसोण्डप्पमाण-
मुखवट्ठि^७ । अथ राजा सत्तयोजनायामाय^८ तियोजनवित्थाराय^९ महत्तिया सेनाय पाटलिपुत्ततो निक्खमित्वा अरियसङ्घमादाय महाबोधिसमीपं 10
अगमासि । सेना समुस्सितधजपटाकं^{१०} नानारतनविचित्तं अनेकालङ्कारपति-
मण्डितं^{११} नानाविधकुसुमसमाकिण्णं अनेकतुरियसङ्घुट्ठं^{१२} महाबोधि परि-
क्खिपि । राजा सहस्समत्ते गणपामोक्खे महाथेरे गहेत्वा सकलजम्बुदीपे पत्ताभिसेकानं राजूनं^{१३} सहस्सेन अत्तानं च महाबोधि च परिवारापेत्वा
महाबोधिमूले ठत्वा महाबोधि उल्लोकेसि । महाबोधिस्स खन्धं च दक्खिण- 15
महासाखाय^{१४} चतुहत्थप्पमाणं पदेसं च ठपेत्वा अवसेसं अदस्सनं अगमासि ।

राजा तं पाटिहारियं दिस्वा उप्पन्नपीतिपामोज्जो “अहं, भन्ते, इमं पाटिहारियं दिस्वा तुट्ठो महाबोधि सकलजम्बुदीपरज्जेन^{१५} पूजेमी” ति भिक्खुसङ्घस्स वत्वा अभिसेकं अदासि । ततो पुप्फगन्धादीहि 20
पूजेत्वा तिक्खत्तुं पदक्खिणं कत्वा अट्ठसु ठानेसु वन्दित्वा वुट्ठाय अञ्जलि पग्गय्ह ठत्वा सच्चवचनकिरियाय बोधि^{१६} गण्हितुकामो भूमितो याव महा-
बोधिस्स दक्खिणसाखा ताव उच्चं कत्वा ठपितस्स सब्बरतनमयपीठस्स उपरि सुवण्णकटाहं ठपापेत्वा रतनपीठं आरुह्य सुवण्णतूलिकं गहेत्वा मनोसिलाय लेखं कत्वा “यदि महाबोधिना लङ्कादीपे पतिट्ठातब्बं, यदि चाहं 25
B. 70

१. निम्मिणित्वा-सी०, स्या० । २. नं-रो० । ३. जानथा-रो० । ४-४. करोहि-रो० । ५. परिमज्जित्वा-म० । ६. निम्मिणि-सी०, स्या० । ७. ०सोण्डपमाण०-रो० । ८-८. ०यामानि योजन०-रो० । ९. ०पताकं-रो० । १०. ०पटिमण्डितं-म० । ११. ०तूरिय०-म० । १२. राजानं-रो० । १३. ०साखायं-रो० । १४. दीपरज्जेन-स्या०; ०दीपे रज्जेन-रो० । १५. महाबोधि-स्या० ।

- बुद्धसासने निब्बेमतिको भवेय्यं, महाबोधि सयमेव इमस्मिं सुवण्णकटाहे पतिट्ठात्^{११} ति सच्चवचनकिरियमकासि । सह सच्चकिरियाय बोधिसाखा मनोसिलाय परिच्छिन्नट्टाने छिज्जित्वा गन्धकललपूरस्स सुवण्णकटाहस्स उपरि अट्ठासि । तस्स उब्बेधेन दसहत्थो खन्धो होति चतुहत्था^२ पञ्च
- 5 महासाखा पञ्चहि येव फलेहि पतिमण्डिता, खुद्दकसाखानं पन सहस्सं । अथ राजा मूललेखाय^३ उपरि तिवङ्गुलप्पदेसे अञ्जं लेखं परिच्छिन्दि^४ । ततो तावदेव बुब्बुलका^५ हुत्वा दसमहामूलानि निक्खमिंसु । पुन उपरुपरि तिवङ्गुले तिवङ्गुले अञ्जा नवलेखा परिच्छिन्दि । ताहि^६ पि दसदस बुब्बुलका हुत्वा नवुति मूलानि निक्खमिंसु । पठमका दसमहामूला चतुरङ्गुल-
- 10 मत्तं निक्खन्ता । इतरे पि गवक्खजालसदिसं अनुसिब्बन्ता निक्खन्ता । एत्तकं पाटिहीरं^७ राजा रतनपीठमत्थके ठितोयेव दिस्वा अञ्जलिं पग्गय्ह महानादं नदि । अनेकानि भिक्खुसहस्सानि साधुकारमकंसु । सकलराजसेना उन्नादिनी अहोसि । चेलुक्खेपसतसहस्सानि^८ पवत्तयिंसु^९ । भुम्मट्टकदेवे आदिं कत्वा याव ब्रह्मकायिका देवा^{१०} ताव^{१०} साधुकारं पवत्तयिंसु । रञ्जो
- 15 इमं पाटिहारियं पस्सन्तस्स पीतिया निरन्तरं फुटसरीरस्स अञ्जलिं पग्गहेत्वा ठितस्सेव महाबोधि मूलसतेन सुवण्णकटाहे पतिट्ठासि । दस महामूलानि^{११} सुवण्णकटाहतलं आहच्च अट्ठंसु । अवसेसानि^{१२} नवुति खुद्दकमूलानि^{१३} अनुपुब्बेन^{१४} वड्डनकानि^{१४} हुत्वा गन्धकलले ओरुय्ह ठितानि^{१५} ।
- 20 एवं सुवण्णकटाहे पतिट्ठितमत्ते महाबोधिम्हि महापठवी^{१६} चलि । आकासे देवदुन्दुभियो फलिसु । पब्बतानं नच्चेहि देवानं^{१७} साधुकारेहि यक्खानं हिङ्कारेहि^{१८} असुरानं थुतिजप्पेहि ब्रह्मानं अप्पोठनेहि^{१९} मेघानं गज्जितेहि चतुप्पदानं रवेहि पक्खीनं विस्तेहि^{२०} सब्बतालावचरानं सकसकपटिभानेहि

R. 95

B. 71

१. ओरुय्ह पतिट्ठात्-म० । २. चतुहत्था चतुहत्था-सी०, रो० । ३. मूले लेखाय-रो० । ४. परिच्छिन्दित्वा-रो० । ५. पुष्पफुल्लका-म० । एवमुपरि पि । ६. तापि-रो० । ७. पाटिहारियं-स्या० । ८. चेळु०-रो० । ९. पवत्तिंसु-सी०, स्या०, रो० । १०-१०. देवता च-सी० । ११. महामूला-सी०, स्या०, रो० । १२. अवसेसा-सी०, स्या०, रो० । १३. रो० पोत्थके नत्थि । १४-१४. वड्डना-रो० । १५. ठिता-सी०, स्या०, रो० । १६. पुथुवि-रो० । १७. देवतानं-सी० स्या०, रो० । १८. भिङ्कारेहि पि पाठो । १९. अप्पोठनेहि-सी०, स्या०, रो० । २०. स्तेहि-म० ।

पठवितलतो^१ याव ब्रह्मलोका ताव एककोलाहलं^२ एकनिन्नादं^३ अहोसि ।
 पञ्चसु साखासु फलतो फलतो^४ छब्बणरंसियो निक्खमित्वा^५ सकल-
 चक्कवाळं^६ रतनगोपानसिविनद्धं^७ विय कुरुमाना याव ब्रह्मलोका अब्भुग्ग-
 च्छिसु । तं खणतो च पन पभुति सत्त दिवसानि महाबोधि हिमवलाहक-
 गब्भं पविसित्वा अट्ठासि । न कोचि महाबोधि पस्सति । राजा रतनपीठतो 5
 ओरुह् सत्त दिवसानि महाबोधिपूजं कारेसि । सत्तमे दिवसे सब्बदिसाहि
 हिमं^८ च छब्बणरंसियो^९ च आवत्तित्वा महाबोधिमेव^{१०} पविसिसु । विगत-
 हिमवलाहके विप्पसन्ने चक्कवाळगब्भे^{११} महाबोधि परिपुण्णखन्धसाखापसाखो
 पञ्चफलपतिमण्डितो सुवण्णकटाहे पतिट्ठितो व पञ्चायित्थ । राजा महा-
 बोधि दिस्वा तेहि पाटिहारियेहि सञ्जातपीतिपामोज्जो^{१२} “सकलजम्बुदीप- 10
 रज्जेन^{१३} तरुणमहाबोधि पूजेस्सामा” ति अभिसेकं दत्त्वा सत्त दिवसानि
 महाबोधिट्ठानेयेव अट्ठासि ।

R. 96

महाबोधि पुब्बकत्तिकपवारणदिवसे^{१३} सायन्हसमये पठमं सुवण्णकटाहे
 पतिट्ठहि । ततो हिमगब्भसत्ताहं च^{१४} अभिसेकसत्ताहं च वीतिनामेत्वा काळ-
 पक्खस्स^{१५} उपोसथदिवसे राजा एकदिवसेनेव पाटलिपुत्तं पविसित्वा कत्तिक- 15
 जुण्हपक्खस्स पाटिपददिवसे महाबोधि पाचीनमहासालमूले ठपेसि ।
 सुवण्णकटाहे^{१६} पतिट्ठितदिवसतो^{१७} सत्तरसमे दिवसे महाबोधिस्स अभिनव-
 ड्कुरा पातुरहेसुं । ते दिस्वा पि पसन्नो राजा पुन महाबोधि रज्जेन
 पूजेन्तो सकलजम्बुदीपाभिसेकमदासि । तदा^{१८} सुमनसामणोरो कत्तिकपुण्णम-
 दिवसे धातुगहणत्थं^{१९} गतो महाबोधिस्स कत्तिकछणपूजं अट्ठस । एवं 20
 महाबोधिमण्डतो^{२०} आनेत्वा पाटलिपुत्ते ठपितं महाबोधि सन्धाय आह—“तेन
 हि, अम्म, महाबोधि गहेत्वा याही^{२०}” ति । सा “साधू” ति सम्पटिच्छि ।

१. पुश्रुवितलतो-सी०, स्या०, रो० । २-२. एककोलाहलमेकनिन्नादं-सी०, स्या० ।
 ३. स्या० पोत्थके नत्थि । ४. निक्खित्वा-स्या० । ५. चक्कवाळं-रो० । ६. गोपा-
 नसी०-रो० । ७. हिमा-रो० । ८. रंसियो-सी०, स्या० । ९. महाबोधि
 एव-रो० । १०. वाल०-रो० । ११. सञ्जनितपीति०-रो० । १२. दीपे रज्जेन-रो० ।
 १३. जुण्ह०-रो०; पवारणा०-म० । १४. म० पोत्थके नत्थि । १५. कालपक्खस्स-सी०;
 कालपक्खस्सेव-रो० । १६-१७. कटाहपति०-रो० । १७. स्या०, रो० पोत्थकेषु नत्थि ।
 १८. धातुगहणत्थं-सी०, रो० । १९. महाबोधि मण्डतो-रो० । २०. गच्छाही-म० ।

B. 72

R. 97 5

राजा महाबोधिरक्खणत्थाय अट्टारस देवताकुलानि^१, अट्ट अमच्च-
कुलानि, अट्ट ब्राह्मणकुलानि, अट्ट कुटुम्बिककुलानि, अट्ट गोपककुलानि,
अट्ट तरच्छकुलानि, अट्ट च कालिङ्गकुलानि दत्त्वा उदकासिञ्चनत्थाय^२
च अट्ट सुवण्णघटे, अट्ट च रतनघटे^३ दत्त्वा इमिना परिवारेण महाबोधिं
गङ्गाय नावं आरोपेत्वा सयम्पि नगरतो निक्खमित्वा विञ्ज्भाटविं
समतिक्कम्म अनुपुब्बेन सत्तहि दिवसेहि तामर्लित्ति अनुप्पत्तो । अन्तरा-
मग्गे देवनागमनुस्सा उळारं महाबोधिपूजं अकंसु । राजा पि समुद्दतीरे
सत्त दिवसानि महाबोधिं ठपेत्वा सकलजम्बुदीपे महारज्जं अदासि । इदमस्स
ततियं जम्बुदीपरज्जसम्पदानं^४ होति ।

10

15

20

एवं महारज्जेन पूजेत्वा मागसिरमासस्स^५ पठमपाटिपददिवसे
असोको धम्मराजा महाबोधिं उक्खपित्वा गलप्पमाणं उदकं ओरुह
नावायं पतिट्ठापेत्वा^६ सङ्घमित्तथेरीं पि सपरिवारं नावं आरोपेत्वा अरिट्ठं
अमच्चं एतदवोच—“अहं, तात, महाबोधिं तिक्खत्तुं सकलजम्बुदीपरज्जेन^७
पूजेत्वा गलप्पमाणं उदकं ओरुह मम सहायकस्स^८ पेसेसि, सो पि एवमेव
महाबोधिं पूजेतु” ति । एवं सहायकस्स सासनं दत्त्वा “गच्छति वत, रे,
दसबलस्स सरसरंसिजालं विमुञ्चमानो^९ महाबोधिरक्खो” ति वन्दित्वा^{१०}
अञ्जलिं पग्गहेत्वा अस्सूनि पवत्तयमानो अट्ठासि । सा पि खो महाबोधि-
समारुह^{११} नावा पस्सतो^{१२} पस्सतो^{१३} महाराजस्स महासमुद्दतलं पक्खन्ता ।
महासमुद्दे पि^{१४} समन्ता योजनं वीचियो वूपसन्ता; पञ्च वण्णानि पट्टमानि
पुप्फितानि; अन्तलिक्खे^{१५} दिब्बानि तूरियानि^{१६} पवज्जिंसु^{१७}; आकासे^{१८} जलज-
थलजरक्खादिसन्निस्सिताहि^{१९} देवताहि पवत्तिता अतिविय उळारा पूजा
अहोसि । सङ्घमित्तथेरी पि^{२०} सुपण्णरूपेण महासमुद्दे नागकुलानि सन्ता-

१. देवकुलानि-रो० । २. उदक०-म० । ३. रजत०-रो० । ४. जम्बुदीपे रज०-
रो० । एवमुपरि पि । ५. मागसिरस्स-सी०; मिगसिरस्स-स्या० । एवमुपरि पि उभयत्थ ।
६. पतिट्ठपेत्वा-सी०, रो० । ७. जम्बुदीपे रज्जेन-रो० । ८. सहायस्स-सी०, स्या०, रो० ।
एवमुपरि पि । ९. विमुञ्चन्तो-म० । १०. कन्दित्वा-रो० । ११. ०रुह-रो० ।
१२-१३. पस्सतो-रो० । १४. स्या० पोत्थके नत्थि । १५. अन्तलिक्खे-सी० । एवमुपरि पि ।
१६. तूरियानि-सी०, रो० । १७. वज्जिंसु-रो० । १८. आकासतो-रो० । १९. जलथल-
रक्खादि०-सी०, स्या०, रो० । २०. रो० पोत्थके नत्थि ।

सेसि । ते समुत्तररूपा^१ नागा आगन्त्वा तं विभूतिं पस्सित्वा थेरि
याचित्वा महाबोधिं नागभवनं अतिहरित्वा सत्त दिवसानि नागरज्जेन
पूजेत्वा पुन नावायं पतिट्ठापेसुं । तं दिवसमेव नावा जम्बुकोलपट्टनं^२
अगमासि । असोकमहाराजा पि महाबोधिवियोगदुक्खितो^३ कन्दित्वा रोदित्वा
यावदस्सनविसयं ओलोकेत्वा पटिनिवत्ति ।

R. 98

5

देवानम्पियतिस्सो महाराजा पि खो सुमनसामणेरस्स वचनेन
मागसिरमासस्स पठमपाटिपददिवसतोप्पभुति उत्तरद्वारतो पट्टाय याव
जम्बुकोलपट्टनं ताव^४ मगं सोधापेत्वा अलङ्कारापेत्वा नगरतो निक्खमन-
दिवसे उत्तरद्वारसमीपे समुद्दसालवत्थुस्मि ठितोयेव ताय विभूतिया महा-
समुद्दे आगच्छन्तंयेव महाबोधि थेरस्स आनुभावेन दिस्वा तुट्ठमानसो
निक्खमित्वा सब्बं मगं पञ्चवण्णेहि पुप्फेहि ओकिरापेन्तो अन्तरन्तरा^५
पुप्फअग्घियानि ठेपेन्तो एकाहेनेव जम्बुकोलपट्टनं गन्त्वा सब्बतालावचर-
परिवुतो पुप्फधूपगन्धादीहि पूजयमानो गलप्पमाणं उदकं ओरुह्
“आगतो वत, रे, दसवलस्स सरसरंसिजालविसज्जनको महाबोधिस्सखो^६”
ति पसन्नचित्तो महाबोधिं उक्खिपित्वा उत्तमङ्गे सिरस्मि पतिट्ठापेत्वा
महाबोधिं परिवारेत्वा आगतेहि सोळसहि जातिसम्पन्नकुलेहि सद्धिं समुद्गतो
पच्चुत्तरित्वा समुद्दतीरे महाबोधिं ठेपेत्वा तीणि दिवसानि सकलतम्बपणि-
दीपे रज्जेन पूजेसि, सोळसन्नं जातिसम्पन्नकुलानं रज्जं विचारेसि । अथ
चतुत्थे दिवसे महाबोधिं आदाय उळारं पूजं कुरुमानो अनुपुब्बेन अनुराधपुरं
सम्पत्तो । अनुराधपुरे पि महासक्कारं कत्वा चातुद्दसीदिवसे^७ येव वड्ड-
मानकच्छायाय महाबोधिं उत्तरद्वारेन^८ पवेसेत्वा नगरमज्जेन अतिहरन्तो
दक्खिणद्वारेन निक्खमित्वा दक्खिणद्वारतो पञ्चधनुसतिकट्टाने^९ यत्थ अम्हाकं
सम्मासम्बुद्धो^{१०} निरोधसमार्पत्तिं समापजित्वा निसीदि, पुरिमका च तयो
सम्मासम्बुद्धा समार्पत्तिं अप्पेत्वा निसीदिसु, यत्थ ककुसन्धस्स भगवतो
महासिरीसबोधि, कोणागमनस्स भगवतो पन^{११} उदुम्बरबोधि, कस्सपसम्मा-

10 B. 73

15

20

R. 99

25

१. च उन्नतरूपा-म० । २. जम्बुकोलपट्टनं-स्या० । एवमुपरि पि । ३. ०पि-रो० ।
४. रो० पोत्थके नत्थि । ५. अन्तरन्तरे-म०, रो० । ६. बोधिस्सखो-रो० । ७. चातुद्दसीदिवसे-
रो० । ८. उत्तरद्वारे-स्या० । ९. ०धनुसतिके ठाने-म० । १०. सम्बुद्धो-रो० । ११. स्या०,
रो०, म० पोत्थकेसु नत्थि ।

सम्बुद्धस्स^१ च निग्रोधिबोधि पतिट्ठासि, तस्मिं महामेघवनुय्यानस्स तिलक-
भूते सुमनसामणेस्स वचनेन पठममेव कतभूमिपरिकम्मे राजवत्थुद्वार-
कोट्टकट्टाने महाबोधि पतिट्ठापेसि ।

- कथं ? तानि किर बोधि परिवारेत्वा आगतानि सोळसजाति-
5 सम्पन्नकुलानि राजवेसं गर्णिहसु । राजा दोवारिकवेसं गण्हि । सोळस
कुलानि^२ महाबोधि गहेत्वा ओरोपयिंसु । महाबोधि तेसं हत्थतो मुत्तसम-
नन्तरमेव असीतिहत्थप्पमाणं वेहासं अब्भुगन्त्वा छब्बण्णरंसियो मुञ्चि ।
रंसियो^३ सकलदीपं पत्थरित्वा उपरि ब्रह्मलोकं आहच्च अट्ठंसु । महाबोधि-
पाटिहारियं दिस्वा सज्जातप्पसादानि दसपुरिससहस्सानि अनुपुब्बविपस्सनं
10 पट्ठपेत्वा अरहत्तं पत्वा पब्बजिंसु । याव सुरियस्सत्थङ्गमा^४ महाबोधि
अन्तलिक्खे^५ अट्ठासि । अत्थङ्गमिते^६ पन सुरिये रोहिणिनक्खत्तेन पठवियं
पतिट्ठहि । सहबोधिपतिट्ठाना उदकपरियन्तं कत्वा महापठवी^७ अकम्पि ।
पतिट्ठित्वा च पन महाबोधि सत्त दिवसानि हिमगब्भे सन्निसीदि ।
B. 74 लोकस्स अदस्सनं अगमासि । सत्तमे दिवसे विगतवलाहकं नभं अहोसि ।
15 छब्बण्णरंसियो जलन्ता विप्फुरन्ता निच्छरिंसु । महाबोधिस्स खन्धो च
R. 100 साखायो च पत्तानि^८ च पञ्चफलानि च^९ दिस्सिंसु^{१०} । महिन्दत्थेरो च
सङ्घमित्तत्थेरी च राजा च सपरिवारा महाबोधिट्ठानमेव अगमंसु^{११} ।
येभुय्येन च सब्बे^{१२} दीपवासिनो^{१२} सन्निर्पतिंसु । तेसं पस्सन्तानयेव उत्तरसाखतो
एकं फलं पच्चित्वा साखतो मुच्चि । थेरो हत्थं उपनामेसि । फलं
20 थेरस्स हत्थे पतिट्ठासि । तं थेरो “रोपय, महाराजा” ति रञ्जो अदासि ।
राजा गहेत्वा सुवण्णकटाहे मधुरपंसु^{१३} आकिरित्वा गन्धकललं पूरेत्वा
रोपेत्वा महाबोधिआसनट्ठाने^{१४} ठपेसि । सब्बेसं पस्सन्तानं येव चतुहत्थ-
प्पमाणा अट्ठ तरुणबोधिरुक्खा उट्ठहिंसु । राजा तं अच्छरियं दिस्वा

१. कस्सपस्स सम्मा०-रो० । २. ०च-रो० । ३. सरस्स०-रो० । ४. सूरियस्स०-
म० । एवमुपरि पि । ५. अन्तलिक्खे-सी० । ६. अत्थमिते-स्या० । ७. महापठवी-
रो० । ८. तानि-सी०, रो० । ९. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । १०. दिस्सिंसु-रो० ।
११. अगमिंसु-सी०, स्या०, रो० । १२-१२. सब्बदीपवासिनो-सी०, स्या०, रो० । १३. मधु-
रपंसु-रो० । १४. आसनट्ठाने-सी०, स्या० ।

अट्ट तरुणबोधिह्रस्वे सेतच्छत्तेन पूजैत्वा अभिसेकं अदासि । ततो
 एकं बोधिह्रस्वं आगमनकाले महाबोधिना पठमपत्तिट्ठितोकासे जम्बुकोल-
 पट्टने रोपयिषु, एकं तवक्कब्राह्मणस्स गामद्वारे, एकं थूपारामे, एकं इस्सर-
 निम्मानविहारे^१, एकं पठमचेतियट्ठाने, एकं चेतियपब्बते, एकं रोहण-
 जनपदमिह काजरगामे^२, एकं रोहणजनपदमिह्येव चन्दनगामे । इतरेसं 5
 चतुन्नं फलानं बीजेहि जाते^३ द्वात्तिसबोधितरणे योजनियआरामेसु^४
 पत्तिट्ठापेसुं ।

एवं पुत्तनत्तुपरम्पराय^५ समन्ता दीपवासिनं हिताय सुखाय पत्तिट्ठिते
 दसबलस्स^६ धम्मधजभूते^७ महाबोधिमिह अनुला देवो पञ्चहि कञ्जासतेहि
 पञ्चहि च अन्तेपुरिकासतेही ति मातुगामसहस्सेन सद्धि सङ्घमित्तथेरिया 19
 सन्तिके पब्बजित्वा नचिरस्सेव सपरिवारा अरहत्ते पत्तिट्ठासि । अरिट्ठो
 पि खो रञ्जो भागिनेय्यो पञ्चहि पुरिससतेहि सद्धि थेरस्स सन्तिके पब्ब-
 जित्वा नचिरस्सेव सपरिवारो अरहत्ते पत्तिट्ठासि ।

अथेकदिवसं राजा महाबोधि वन्दित्वा थेरेन सद्धि थूपारामं गच्छति ।
 तस्स^८ लोहपासादट्ठानं सम्पत्तस्स पुरिसा पुप्फानि अभिहरिषु । राजा 15
 थेरस्स पुप्फानि अदासि । थेरो पुप्फेहि लोहपासादट्ठानं पूजेसि । पुप्फेसु
 भूमियं^९ पतितमत्तेसु महाभूमिचालो अहोसि । राजा “कस्मा, भन्ते,
 भूमि चलिता” ति पुच्छि । “इमस्मि^{१०}, महाराज, ओकासे सङ्घस्स
 अनागते उपोसथागारं भविस्सति, तस्सेतं पुब्बनिमित्तं” ति । राजा पुन
 थेरेन सद्धि गच्छन्तो अम्बङ्गणट्ठानं पत्तो । तत्थस्स वण्णगन्धसम्पन्नं^{१०} 20
 अतिमधुररसं एकं अम्बपक्कं आहरियित्थ^{११} । राजा तं थेरस्स परिभोग-
 त्थाय अदासि । थेरो तत्थेव परिभुञ्जित्वा “इदं एत्थेव रोपेथा^{१२}” ति आह ।
 राजा तं अम्बट्ठि गहेत्वा तत्थेव रोपापेत्वा उदकं आसिञ्चि । सह अम्ब-

१. इस्सरनिम्माण-सी०, स्या० । २. काटरगामे-रो० । ३. रो० पोत्थके
 नत्थि । ४. योजनीययोजनीयेसु आरामेसु-म० ; योजनिययोजनियेसु आरामेसु-सी०, रो० ।
 ५. पुत्तनत्त-रो० । ६-६. सी०, स्या० पोत्थकेसु नत्थि । ७. तत्थ रो० । ८. भूमिया-रो० ।
 ९. इस्मि-म० । १०. ०रससम्पन्नं-रो० । ११. आहरीयित्थ-सी०, म० । १२. रोपापेही-
 सी० स्या०; रोपापेथा-रो० ।

बीजरोपनेन^१ पठवी सङ्कम्पि^२ । राजा “कस्मा, भन्ते, पठवी कम्पित्था” ति पुच्छि । “इमस्मि, महाराज, ओकासे सङ्घस्स अनागते ‘अम्बङ्गणं’ नाम सन्निपातट्टानं भविस्सति, तस्सेतं पुब्बनिमित्तं” ति ।

R. 102

- राजा तत्थ अट्ठ पुप्फमुट्ठियो ओकिरित्वा वन्दित्वा पुन थेरेन सद्धि
 5 गच्छन्तो महाचेतियट्टानं पत्तो । तत्थस्स पुरिसा^३ चम्पकपुप्फानि अभि-
 हरिंसु । तानि राजा थेरस्स अदासि । थेरो महाचेतियट्टानं पुप्फेहि
 पूजेत्वा वन्दि^४ । तावदेव महापठवी सङ्कम्पि^५ । राजा “कस्मा, भन्ते,
 पठवी सङ्कम्पित्था^६” ति पुच्छि । “इमस्मिं, महाराज, ओकासे अनागते
 बुद्धस्स भगवतो असदिसो महाथूपो भविस्सति, तस्सेतं पुब्बनिमित्तं” ति ।
 10 “अहमेव^७ करोमि, भन्ते” ति । “अलं, महाराज, तुम्हाकं अञ्जं बहुकम्मं^८
 अत्थि, तुम्हाकं पन नत्ता दुट्ठगामणी^९ अभयो नाम^{१०} कारेस्सती” ति । अथ
 राजा “सचे, भन्ते, मय्हं नत्ता करिस्सति, कतंयेव मया” ति द्वादसहत्थं
 पासाणत्थम्भं आहरापेत्वा “देवानम्पियतस्सरञ्जो नत्ता दुट्ठगामणी अभयो
 नाम इमस्मि पदेसे थूपं करोतू” ति अक्खरानि^{११} लिखापेत्वा पतिट्ठापेत्वा
 15 वन्दित्वा^{१२} थेरं पुच्छि—“पतिट्ठितं नु खो, भन्ते, तम्बपण्णिदीपे सासनं”
 ति ? “पतिट्ठितं, महाराज, सासनं; मूलानि पनस्स न ताव ओतरन्ती”
 ति । “कदा पन, भन्ते मूलानि ओतिण्णानि नाम भविस्सन्ती” ति ?
 “यदा, महाराज, तम्बपण्णिदीपकानं मातापितुन्नं तम्बपण्णिदीपे जातो
 दारको तम्बपण्णिदीपे पब्बजित्वा तम्बपण्णिदीपमिह्येव विनयं उग्गहेत्वा
 20 तम्बपण्णिदीपे वाचेस्सति, तदा सासनस्स मूलानि ओतिण्णानि नाम
 भविस्सन्ती” ति । “अत्थि पन, भन्ते, एदिसो^{१३} भिक्खू” ति ? “अत्थि,
 महाराज, महाअरिट्ठो भिक्खु पटिबलो एतस्मिं कम्मे” ति । “मया एत्थ,
 भन्ते, किं कत्तब्बं^{१४}” ति ? “मण्डपं, महाराज, कातुं वट्ठती” ति । “साधु,
 भन्ते,” ति राजा मेधवण्णाभयस्स अमच्चस्स परिवेणट्टाने महासङ्गीतिकाले

१. ०रोपणेन-सी० । २. अकम्पि-म० । ३. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।
 ४. वन्दित्वा-रो० । ५. कम्पि-रो० । ६. कम्पित्था-म०, रो० । ७. राजा अहमेव-स्या० ।
 ८. बहुं कम्मं-रो० । ९. ०गामिनि-रो०; ०गामिनी-स्या० । १०. ०राजा-रो० । ११. रो०
 पोत्थके नत्थि । १२. रो० पोत्थके नत्थि । १३. ईदिसो-स्या० । १४. रो० पोत्थके नत्थि ।
 १५. कातब्बं-सी०, स्या०, रो० ।

अजातसत्तुमहाराजेन कतमण्डपप्पकारं^१ राजानुभावेन मण्डपं कारेत्वा^२ सब्ब-
तालावचरे सकसकसिप्पेसु^३ पयोजेत्वा “सासनस्स मूलानि ओतरन्तानि
पस्सिस्सामी” ति अनेकपुरिससहस्सपरिवुतो थूपारामं अनुप्पत्तो ।

B. 76

तेन खो पन समयेन थूपारामे अट्टसट्ठि भिक्खुसहस्सानि सन्निपत्तिसु ।
महामहिन्दत्थेरस्स आसनं दक्खिणाभिमुखं पञ्चत्तं होति । महाअरिट्ठ-
त्थेरस्स धम्मासनं उत्तराभिमुखं पञ्चत्तं होति । अथ खो महाअरिट्ठत्थेरो
महिन्दत्थेरेन अज्झिट्ठो अत्तनो अनुरूपेण पत्तानुक्कमेण धम्मासने निसीदि ।
महिन्दत्थेरप्पमुखा अट्टसट्ठि महाथेरा धम्मासनं परिवारेत्वा निसीदिसु ।
रञ्जो पि कणिट्ठभाता मत्ताभयत्थेरो नाम “धुरग्गाहो हुत्वा विनयं
गण्हिस्सामी” ति पञ्चभिक्खुसत्तेहि^४ सट्ठि महाअरिट्ठत्थेरस्स धम्मासनमेव
परिवारेत्वा निसीदि । अवसेसा पि भिक्खू सराजिका च परिसा अत्तनो
अत्तनो पत्तासने निसीदिसु ।

5 R. 103

10

अथायस्मा महाअरिट्ठत्थेरो तेन समयेन बुद्धो भगवा वेरञ्जायं
विहरति नळेरुपुचिमन्दमूले^५ ति विनयनिदानं अभासि । भासिते च पना-
यस्मता अरिट्ठत्थेरेण विनयनिदाने आकासं महाविरवं^६ विरवि^७ । अकाल-
विज्जुल्लता^८ निच्छरिंसु । देवता साधुकारं अदंसु । महापठवी उदकपरि-
यन्तं कत्वा सङ्कम्पि । एवं अनेकेसु पाटिहारियेसु वत्तमानेसु आयस्मा
अरिट्ठत्थेरो महामहिन्दप्पमुखेहि^९ अट्टसट्ठिया पच्चेकगणीहि खीणासवमहा-
थेरेहि तदञ्जेहि च अट्टसट्ठिसहस्सेहि^{१०} भिक्खूहि^{११} परिवुतो पठमकत्तिक-
पवारणादिवसे^{१२} थूपारामविहारमज्जे सत्थुकर्णागुणपरिदीपकं^{१३} भगवतो
अनुसिट्ठिकरानं कायकम्मवचीकम्मविप्फन्दितविनयनं विनयपिटकं पकासेसि ।
पकासेत्वा च यावातायुकं तिट्ठमानो बहून्^{१४} वाचेत्वा बहून् हृदये पत्तिट्ठापेत्वा
अनुपादिसेसाय निब्बानधातुया^{१५} परिनिब्बायि । ते पि खो महामहिन्द-
प्पमुखा^{१६} तस्मि समागमे—

15

20

१. ०मण्डपाकारं—रो० । २. कारापेत्वा—रो० । ३. ०सिप्पे—सी०, रो० । ४. पञ्चहि
भिक्खुसत्तेहि—म०, रो० । ५. नलेरु—रो० । ६. ०विरवितं—रो० । ७. रवि—म० । ८. ०विज्जु-
लता—म० । ९. महामहिन्दप्पमुखेहि—म०, रो० । १०-१०. अट्टसट्ठिभिक्खुसहस्सेहि—म०, सट्ठि-
सहस्सेहि—स्या० । ११. ०पवारण—सी०, रो० । १२. ०गुणदीपकं—स्या०, म० । १३. बहुन्—
रो० । एवमुपरि पि । १४. निब्बान—सी०, स्या० । एवमुपरि पि । १५. ०त्थेरप्पमुखा—रो० ।

स० पा० : १२

R. 104

“अट्टसट्ठि महाथेरा, धुरग्गाहा समागता ।
पच्चेकगणिनो सब्बे, धम्मराजस्स सावका ॥

“खीणासवा वसिप्पत्ता, तेविज्जा इद्धिकोविदा ।
उत्तमत्थमभिञ्जाय, अनुसासिंसु राजिनो ॥

5

“आलोकं दस्सयित्वान, ओभासेत्वा महि इमं ।
जलित्वा अग्गिक्खन्धा व, निब्बारिंसु^१ महेसयो ॥”

B. 77

तेसं परिनिब्बानतो अपरभागे अञ्जे पि तेसं थेरानं अन्तेवासिका
तिस्सदत्त-काळसुमन-दीघसुमनादयो^२ च महाअरिट्ठत्थेरस्स अन्तेवासिका^३,
अन्तेवासिकानं अन्तेवासिका चा ति एवं पुब्बे वुत्तप्पकारा आचरिय-
10 परम्परा इमं विनयपिटकं याव अज्जतना आनेसुं । तेन वुत्तं-“ततियसङ्गहतो
पन उद्धं इमं दीपं महिन्दादीहि आभतं, महिन्दतो उग्गहेत्वा कञ्चि कालं
अरिट्ठत्थेरादीहि आभतं, ततो याव अज्जतना तेसंयेव अन्तेवासिकपरम्परा-
भूताय^४ आचरियपरम्पराय आभतं” ति ।

कत्थं पतिट्ठितं^५ ति ? येसं पालितो^६ च अत्थतो च अनूनं
15 वत्तति, मणिघटे पक्खित्ततेलमिव ईसकं पि न पग्घरति, एवरूपेसु
अधिमत्तसति-गति-धिति-मन्तेसु लज्जीसु^७ कुक्कुचकेसु^८ सिक्खाकामेसु
पुग्गलेसु पतिट्ठितं ति वेदितव्वं । तस्मा विनयपतिट्ठापनत्थं विनयपरि-
यत्तिया आनिसंसं सल्लक्खेत्वा सिक्खाकामेन भिक्खुना विनयो परियापुणि-
तव्वो ।

20

तत्रायं विनयपरियत्तिया आनिसंसो - विनयपरियत्तिकुसलो हि
पुग्गलो सासने पटिलद्धसद्धानं कुलपुत्तानं मातापितुट्ठानियो होति, तदायत्ता
हि नेसं पव्वज्जा उपसम्पदा वत्तानुवत्तपटिपत्ति आचारगोचरकुसलता ।
अपि चस्स विनयपरियत्तिं निस्साय अत्तनो सीलक्खन्धो सुगुत्तो होति
सुरक्खितो; कुक्कुचपकतानं भिक्खूनं^९ पटिसरणं होति; विसारदो

१. परिनिब्बिसु-सी०, स्या०; ०परि०-रो० । २. ०कालसुमन०-सी०, रो० । ३. स्या०
पोत्थके नत्थि । ४. परम्परभूताय-म० । ५-५. कत्थपतिट्ठितं-सी० स्या० । ६. पालितो-
सी० म० । ७-७. लज्जीकुक्कुचकेसु-रो० । ८. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

सद्धम्मज्जे वोहरति; पच्चत्थिके सहधम्ममेन सुनिग्गहितं निग्गण्हाति; सद्धम्मट्ठितिया पटिपन्नो होति । तेनाह भगवा — “पञ्चिमे, भिक्खवे, आनिसंसा विनयधरे पुग्गले; अत्तनो सीलक्खन्धो सुगुत्तो होति सुरक्खितो ...पे०...सद्धम्मट्ठितिया पटिपन्नो होती” [परि०-२३७] ति ।

R. 105

ये चा पि संवरमूलका कुसला धम्मा वुत्ता भगवता, विनयधरो 5
पुग्गलो तेसं^१ दायादो; विनयमूलकत्ता तेसं धम्मानं । वुत्तं पि हेतं
भगवता—“विनयो संवरत्थाय, संवरो अविप्पटिसारत्थाय, अवप्पटिसारो
पामोज्जत्थाय^२, पामोज्जं पीतत्थाय, पीति पस्सद्धत्थाय, पस्सद्धि सुखत्थाय,
सुखं समाधत्थाय, समाधि यथाभूतजाणदस्सनत्थाय, यथाभूतजाणदस्सनं
निब्बिदत्थाय, निब्बिदा विरागत्थाय, विरागो विमुत्तत्थाय, विमुत्ति 10 B. 78
विमुत्तिजाणदस्सनत्थाय, विमुत्तिजाणदस्सनं अनुपादापरिनिब्बानत्थाय ।
एतदत्था कथा, एतदत्था मन्तना, एतदत्था उपनिसा, एतदत्थं सोता-
वधानं — यदिदं अनुपादा चित्तस्स विमोक्खो” [परि०-२६०] ति । तस्मा
विनयपरियत्तिया आयोगो करणीयो ति ।

एत्तावता च^३ या सा विनयसंवण्णनत्थं मातिका ठपिता तत्थ— 15

“वुत्तं येन यदा यस्मा, धारितं येन चाभतं ।

यत्थप्पत्तिट्ठितं चेतमेतं वत्वा विधिं ततो” ति ॥

इमिस्सा ताव गाथाय अत्थो पकासितो विनयस्स च बाहिरनिदान-
वण्णना यथाधिप्पायं संवण्णिता होती ति ।

बाहिरनिदानकथा^४ निट्ठिता ।

१. वेसं-स्या० । २. पामुज्जत्थाय-सी०, स्या० । ३. स्या० पोत्थके नत्थि । ४. बाहिर-
निदानवण्णना-सी०, स्या० ।

वेरञ्जकण्डवण्णना

वेरञ्जब्राह्मणपुच्छा

B. 79,
R. 106

१. इदानी

“तेना ति आदिपाठस्स अत्थं नानप्पकारतो ।
दस्सयन्तो करिस्सामि, विनयस्सत्थवण्णनं” ति ॥

वुत्तत्ता “तेन समयेन बुद्धो भगवा” [पारा०-३.] ति आदीनं
5 अत्थवण्णनं करिस्सामि । सेय्यथीदं^१ - तेना ति अनियमनिद्देसवचनं । तस्स
सरूपेन अवुत्तेना^२ पि अपरभागे^३ अत्थतो सिद्धेन येना ति इमिना वचनेन
पटिनिद्देसो वेदितब्बो^४ । अपरभागे हि विनयपञ्चत्तियाचनहेतुभूतो आय-
स्मतो सारिपुत्तस्स परिवितक्को सिद्धो । तस्मा येन समयेन सो परिवितक्को
उदपादि, तेन समयेन बुद्धो भगवा वेरञ्जायं विहरती ति एवमेत्थ
10 सम्बन्धो वेदितब्बो । अयं हि सब्बास्मि पि विनये युत्ति, यदिदं यत्थ यत्थ
“तेना” ति वुच्चति तत्थ तत्थ पुब्बे वा पच्छा वा अत्थतो सिद्धेन “येना” ति
इमिना वचनेन पटिनिद्देसो कातब्बो^५ ति ।

तत्रिदं मुखमत्तनिदस्सनं - “तेन हि, भिक्खवे, भिक्खूनं सिक्खापदं
पञ्जापेस्सामि, येन सुदिन्नो मेथुनं धम्मं पटिसेवि^६; तस्मा^७ पञ्जापेस्सामी”
15 ति वुत्तं होति । एवं ताव पुब्बे अत्थतो सिद्धेन येना ति इमिना वचनेन
पटिनिद्देसो युज्जति । तेन समयेन बुद्धो भगवा राजगहे विहरति येन समयेन
धनियो कुम्भकारपुत्तो रञ्जो दारुणि अदिन्नं आदियी ति एवं पच्छा
अत्थतो सिद्धेन येना ति इमिना वचनेन^८ पटिनिद्देसो युज्जती ति वुत्तो
तेना ति वचनस्स अत्थो । समयेना ति एत्थ पन समयसद्दो ताव^९ -

१. सेय्यथिदं-म० । २. अवुत्तेन-म० । ३. परभागे-सी०, रो० । एवमुपरि पि ।
४. कातब्बो-म०, रो० । ५. कत्तब्बो-सी०, स्या०, रो० । ६-६. यस्मा पटिसेवि तस्मा-
म०, रो० । ७. ०सो-रो० । ८. रो० पोत्थके नत्थि ।

समवाये खणे काले, समूहे हेतु-दिट्ठिसु ।
पटिलाभे पहाने^१ च, पटिवेधे च दिस्सति ॥

R. 107

तथा हिस्स - “अप्पेव नाम स्वे पि उपसङ्कमेय्याम^२ कालं च समयं च उपादाया” [दी०नि०१-१६६] ति एवमादीसु^३ समवायो अत्थो ।
“एको व^४ खो”, भिक्खवे, खणो च समयो च ब्रह्मचरियवासाया” [अं० 5
नि०३-३२६] ति एवमादीसु खणो अत्थो^५ । “उण्हसमयो परिळाहसमयो”
[पाचि०-१६०] ति एवमादीसु कालो । “महासमयो पवनस्मि” [दी०
नि०२-१८६] ति एवमादीसु समूहो । “समयो पि खो ते, भद्दालि, अप्प-
टिविद्धो अहोसि - ‘भगवा^६ खो सावत्थियं विहरति, भगवा^७ पि मं
जानिस्सति-भद्दालि नाम भिक्खु सत्थुसासने^८ सिक्खाय अपरिपूरिकारी’ 10
ति अयं पि खो ते, भद्दालि, समयो अप्पटिविद्धो अहोसी” [म०नि०
२-१२१] ति एवमादीसु हेतु । “तेन खो^९ पन^{१०} समयेन उग्गहमानो
परिब्बाजको समणमुण्डिकापुत्तो^{११} समयप्पवादके तिन्दुकाचीरे^{१२} एकसालके
मल्लिकाय आरामे पटिवसती” [म०नि०२-२४७] ति एवमादीसु दिट्ठि ।

B. 80

“दिट्ठे^{१३} धम्मे च यो अत्थो^{१३}, यो चत्थो सम्परायिके ।

15

अत्थाभिसमया धीरो, पण्डितो ति पवुच्चती” ति ॥

[सं०नि०१-८८]

एवमादीसु पटिलाभो । “सम्मा मानाभिसमया अन्तमकासि दुक्खस्सा”
[म०नि०१-१७] ति एवमादीसु पहानं । “दुक्खस्स पीळनट्ठो सङ्घतट्ठो
सन्तापट्ठो विपरिणामट्ठो अभिसमयट्ठो” [पटि०-३५१] ति एवमादीसु 20
पटिवेधो अत्थो । इध पनस्स कालो अत्थो । तस्मा येन कालेन आयस्मतो
सारिपुत्तस्स विनयपञ्चत्तियाचनहेतुभूतो परिवितक्को उदपादि, तेन कालेना
ति एवमेत्थ अत्थो दट्ठब्बो ।

१. पहाने-सी०, स्या० । एवमुपरि पि । २. ०याव-सी०, स्या०, रो० । ३. एवमादिमु-
सी०, रो० । एवमुपरि पि । ४. च-स्या० । ५. रो० पोत्थके नत्थि । ६. म० पोत्थके नत्थि ।
७. ०पि-सी०, स्या०, रो० । ८. सो-स्या० । ९. सासने-रो० । १०-१०. रो० पोत्थके नत्थि ।
११. समणमुण्डिकापुत्तो-सी०, रो० । १२. तिण्डुकाचीरे-स्या० । १३-१३. दिट्ठेव धम्मे यो
अत्थो-सी०, रो०; दिट्ठे धम्मेव यो चत्थो-स्या० ।

एत्याह — “अथ कस्मा यथा सुत्तन्ते ‘एकं समयं’ ति उपयोग-
 वचनेन निद्देशो कतो, अभिधम्मे च ‘यस्मिं समये कामावचरं’ ति भुम्म-
 वचनेन, तथा अकत्वा इध ‘तेन समयेना’ ति करणवचनेन निद्देशो कतो”
 ति ? तत्थ तथा, इध च अञ्जथा अत्थसम्भवतो । कथं ? सुत्तन्ते ताव
 5 अच्चन्तसंयोगत्थो सम्भवति । यं हि समयं भगवा ब्रह्मजालादीनि सुत्तानि^१
 देसेसि, अच्चन्तमेव तं समयं कण्णाविहारेण विहासि; तस्मा तदत्थजोतनत्थं
 R. 108 तत्थ उपयोगनिद्देशो कतो । अभिधम्मे च अधिकरणत्थो भावेन भाव-
 लक्षणत्थो च सम्भवति । अधिकरणं हि कालत्थो समूहत्थो च समयो,
 तत्थ वुत्तानं फस्सादिधम्मानं खणसमवायहेतुसङ्घातस्स च समयस्स भावेन
 10 तेसं भावो लक्खयति^२ । तस्मा तदत्थजोतनत्थं तत्थ भुम्मवचनेन निद्देशो
 B. 81 कतो । इध पन हेतुअत्थो करणत्थो च सम्भवति । यो हि सो सिक्खा-
 पदपञ्चत्तिसमयो सारिपुत्तादीहि पि दुब्बिञ्जेत्थो, तेन समयेन हेतुभूतेन
 करणभूतेन च सिक्खापदानि पञ्जापयन्तो सिक्खापदपञ्चत्तिहेतुं च
 अपेक्खमानो भगवा तत्थ तत्थ विहासि; तस्मा तदत्थजोतनत्थं इध करण-
 15 वचनेन निद्देशो कतो ति वेदितव्वो । होति चेत्थ—

“उपयोगेन भुम्मेन, तं तं अत्थमपेक्खय ।

अञ्जत्र समयो वुत्तो, करणेनेव सो इधा” ति ॥

पोराणा पन वण्णयन्ति—‘एकं^३ समयं’ ति वा ‘यस्मिं^४ समये’ ति वा
 ‘तेन समयेना’ ति वा अभिलापमत्तभेदो एस, सब्बत्थ भुम्ममेव अत्थो”
 20 ति । तस्मा तेसं लद्धिया “तेन समयेना” ति वुत्ते पि “तस्मिं समये” ति
 अत्थो वेदितव्वो ।

बुद्धो भगवा(३.१)ति इमेसं पदानं परतो अत्थं वण्णयिस्साम । वेरञ्जायं
 विहरती ति एत्थ पन वेरञ्जा ति अञ्जतरस्स नगरस्सेतं अधिवचनं, तस्सं
 वेरञ्जायं; समीपट्ठे भुम्मवचनं । विहरती ति अविसेसेन इरियापथदिब्बब्रह्म-
 25 अरियविहारेसु अञ्जतरविहारसमङ्गीपरिदीपनमेतं^५, इध पन ठानगमन-

१. सुत्तन्तानि—रो०, स्या० । २. लक्खयति—सी०, रो० । ३. तं—स्या०, रो० ।
 ४. तस्मिं—स्या०, रो० । ५. समङ्गि—स्या०, रो० ।

निसज्जासयनप्पभेदेसु^१ इरियापथेसु अञ्जतर-इरियापथसमायोगपरिदीपनं, तेन ठितो पि गच्छन्तो पि निसिन्नो पि सयानो पि भगवा विहरतिच्चेव वेदितब्बो । सो हि एकं इरियापथबाधनं अञ्जेन इरियापथेन विच्छिन्दित्वा अपरिपतन्तं^२ अत्तभावं हरति पवत्तेति, तस्मा “विहरती” ति वुच्चति ।

नळेरुपुचिमन्दमूले (३.१) ति एत्थ नळेरु नाम यक्खो, पुचिमन्दो ति 5 निम्बरुक्खो, मूलं ति समीपं । अयं हि मूलसद्दो “मूलानि उद्धरेय्य अन्त-मसो उसीरनाळिमत्तानि^३ पी” [अ०नि२-२१३] ति आदीसु मूलमूले दिस्सति । “लोभो अकुसलमूलं” [दी०नि०३-१७०] ति आदीसु^४ असा-धारणहेतुमिह । “याव मज्झन्तिके” काले छाया फरति, निवाते पण्णानि पतन्ति^५, एत्तावता रुक्खमूलं” ति आदीसु समीपे । इध पन समीपे 10 अधिपेतो, तस्मा नळेरुयक्खेन अधिगगहितस्स^६ पुचिमन्दस्स समीपे ति एवमेत्थ अत्थो दट्ठब्बो । सो किर पुचिमन्दो रमणीयो पासादिको अनेकेसं रुक्खानं आधिपच्चं विय कुरुमानो तस्स नगरस्स अविदूरे गमनागमन-सम्पन्ने ठाने अहोसि । अथ भगवा वेरञ्जं गत्वा पतिरूपे ठाने विहरन्ते तस्स रुक्खस्स समीपे हेट्ठाभागे विहासि । तेन वुत्तं—“वेरञ्जायं विहरति 15 नळेरुपुचिमन्दमूले” ति ।

तत्थ सिया यदि ताव भगवा वेरञ्जायं विहरति, “नळेरुपुचिमन्दमूले” ति न वत्तब्बं, अथ तत्थ विहरति, “वेरञ्जायं” ति न वत्तब्बं, न हि सक्का उभयत्थ तेनेव समयेन अपुब्बं अचरिमं विहरतुं ति ? न खो पनेतं एवं दट्ठब्बं, ननु अवोचुम्ह^७ “समीपत्थे^८ भुम्मवचनं” ति । तस्मा यथा गङ्गा- 20 यमुनादीनं समीपे गोयूथानि चरन्तानि “गङ्गाय चरन्ति, यमुनाय चरन्ती” ति वुच्चन्ति; एवमिधा पि यदिदं वेरञ्जाय समीपे नळेरुपुचिमन्दमूलं तत्थ विहरन्तो वुच्चति “वेरञ्जायं विहरति नळेरुपुचिमन्दमूले” ति । गोचर-गामनिदस्सनत्थं हिस्स वेरञ्जावचनं । पब्बजितानुरूपनिवासनट्टाननिदस्स-नत्थं नळेरुपुचिमन्दमूलवचनं । 25

१. ०गमनासनसयनप्पभेदेसु-स्या०, रो० । २. अपरिपटन्तं-सी०, रो० । ३. ०नाळिमत्तानि-सी०, स्या०, रो० । ४. आदीसु-सी०, रो० । ५. मज्झन्तिके-सी०, स्या०, रो० । ६. पटन्ति-रो० । ७. अधिगगहितस्स-सी०, रो०; अधिगहितस्स-स्या० । ८. अवोचुम्हा-स्या० । ९. समी-पट्टे-सी०, स्या०, रो० ।

तत्थ वेरञ्जाकित्तेन आयस्मा उपालित्थेरो भगवतो^१ गहट्टानुगह-
 करणं दस्सेति, नळेस्पुचिमन्दमूलकित्तेन पब्बजितानुगहकरणं, तथा पुरि-
 मेन पच्चयगहणतो^२ अत्तकिलमथानुयोगविवज्जनं, पच्छिमेन वत्थुकामप्प-
 हानतो^३ कामसुखल्लिकानुयोगविवज्जनुपायदस्सनं^४; पुरिमेन च धम्मदेसना-
 R. 110 5 भियोगं, पच्छिमेन विवेकाधिमुत्ति; पुरिमेन करुणाय उपगमनं, पच्छिमेन
 पञ्चाय उपगमनं^५; पुरिमेन सत्तानं हितसुखनिष्पादनाधिमुत्ततं, पच्छिमेन
 परहितसुखकरणे निरुपलेपनं; पुरिमेन धम्मिकसुखापरिचागनिमित्तं^६
 फासुविहारं, पच्छिमेन उत्तरिमनुस्सधम्मनानुयोगनिमित्तं; पुरिमेन मनुस्सानं
 उपकारबहुलतं, पच्छिमेन देवतानं; पुरिमेन लोके जातस्स लोके संवड्डभावं^७,
 10 पच्छिमेन लोके^८ अनुपलित्ततं; पुरिमेन “एकपुगलो, भिक्खवे, लोके उप्प-
 ज्जमानो उप्पज्जति बहुजनहिताय बहुजनसुखाय लोकानुकम्पाय अत्थाय
 हिताय सुखाय देवमनुस्सानं । कतमो एकपुगलो ? तथागतो अरहं
 सम्मासवुद्धो” [अं० नि० १-२२] ति वचनतो यदत्थं भगवा उपन्नो
 तदत्थपरिनिष्पादनं, पच्छिमेन यत्थ उप्पन्नो तदनुरूपविहारं । भगवा हि
 15 पठमं लुम्बिनिवने^९, दुतियं बोधिमण्डे ति^{१०} लोकियलोकुत्तराय^{११} उप्पत्तिया
 वनेयेव^{१२} उप्पन्नो, तेनस्स वनेयेव विहारं दस्सेती ति एवमादिना नयेनेत्थ
 अत्थयोजना वेदितब्बा ।

B. 83

महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं (३.४) ति एत्थ महता ति गुणमहत्तेना^{१२} पि^{१२}
 महता; सङ्घचामहत्तेना पि^{१३}, सो हि भिक्खुसङ्घो गुणेहि पि महा अहोसि,
 20 यस्मा यो तत्थ पच्छिमको सो सोतापन्नो; सङ्घाय पि महा पञ्चसत्त-
 सङ्घयत्ता^{१४} । भिक्खूनं सङ्घो भिक्खुसङ्घो^{१५}, तेन^{१६} भिक्खुसङ्घेन; दिट्ठिशील-
 सामञ्जसङ्घातसङ्घातेन^{१६} समणगणेना ति अत्थो । सद्धिं ति एकतो ।
 पञ्चमत्तेहि भिक्खुसत्तेही ति पञ्च मत्ता एतेसं ति पञ्चमत्तानि^{१७} ।

१. भगवता-स्या० । २. पच्चयगहणतो-रो० । ३. ०प्पहणतो-सी०, रो० ।
 ४. ०पायनिदस्सनं-स्या० । ५. अपगमनं-स्या०, रो० । ६. ०सुख-सी०, रो० । ७. संवड्ड-
 भावं-सी०, रो० । ८. लोकेन-रो० । ९. लुम्बिनीवने-सी०, स्या०, म० । १०-१०. तिलो-
 किय-रो० । ११. वने येव-सी०, रो० । एवमुपरि पि । १२-१२. ०महत्तेन-स्या०, म०;
 ०महत्तेना-रो० । १३. पि महता-स्या० । १४. ०सङ्घयत्ता-रो० । १५-१५. सङ्घेन-म०,
 रो० । १६. ०सङ्घाटेन-स्या० । १७. ०मत्ता-स्या०, रो० ।

मत्ता ति पमाणं वुच्चति । कस्मा^१ ? यथा “भोजने मत्तञ्जू” ति वुत्ते भोजने मत्तं जानाति, पमाणं जानाती ति अत्थो होति; एवमिधा पि तेसं भिक्खुसत्तानं पञ्चमत्ता पञ्चपमाणं^२ ति एवमत्थो दट्ठब्बो । भिक्खून् सत्तानि भिक्खुसत्तानि, तेहि पञ्चमत्तेहि भिक्खुसत्तेहि । एतेन यं वुत्तं—“महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं” ति, एत्थ तस्स महतो भिक्खुसङ्घस्स सङ्घचामहत्तं दस्सितं होति । परितो पनस्स “निरब्बुदो हि, सारिपुत्त भिक्खुसङ्घो निरादीनवो अपगतकाळको^३ सुद्धो सारे पतिट्ठितो । इमेसं हि^४, सारिपुत्त, पञ्चत्रं भिक्खुसत्तानं यो पच्छिमको सो सोतापन्नो” [पारा०-१३] ति वचनेन गुणमहत्तं आविभवस्सति^५ ।

अस्सोसि खो वेरञ्जो ब्राह्मणो (३.२) ति । अस्सोसी ति सुणि उप- 10
लभि, सोतद्वारसम्पत्तवचननिग्घोसानुसारेण अञ्जासि । खो ति पदपूरणमत्ते अवधारणत्थे वा निपातो । तत्थ अवधारणत्थेन अस्सोसि एव, नास्स कोचि सवणन्तरायो अहोसी ति अयमत्थो वेदितब्बो । पदपूरणेन पन व्यञ्जनसिलिट्ठतामत्तमेव । वेरञ्जायं जातो^६, वेरञ्जायं भवो^७, वेरञ्जा वा अस्स निवासो ति वेरञ्जो । मातापितृहि कतनामवसेन पनायं “उदयो” 15
ति वुच्चति । ब्रह्मं अणती ति ब्राह्मणो; मन्ते सज्झायती ति अत्थो । इदमेव हि जातिब्राह्मणानं निरुत्तिवचनं । अरिया पन बाहितपापत्ता “ब्राह्मणा” ति वुच्चन्ति ।

इदानि यमत्थं वेरञ्जो ब्राह्मणो अस्सोसि, तं पकासेन्तो समणो खलु भो गोतमो ति आदिमाह । तत्थ समितपापत्ता समणो ति वेदि- 20
तब्बो । वुत्तं हेतं—“बाहितपापो ति ब्राह्मणो” [खु०नि०१-५४] “समितपापत्ता^८ समणो ति वुच्चती” [खु०नि०१-४२] ति । भगवा च अनुत्तरेण अरियमग्गेण समितपापो, तेनस्स यथाभुच्चगुणाधिगतमेतं नामं यदिदं समणो ति । खलू ति अनुस्सवणत्थे^९ निपातो । भो ति ब्राह्मण- जातिकानं जातिसमुदागतं आलपनमत्तं । वुत्तं पि हेतं—“भोवादि^{१०} 25

B. 84

१. तस्मा-म०, रो० । २. पञ्चपमाणं-सी०, रो० । ३. ०कालको-रो० । ४. पि-रो० । ५. आवी-सी० । ६. जातो वेरञ्जो-स्या० । ७. भवो वेरञ्जो-स्या० । ८. समितत्ता-रो० । ९. अनुस्सवणत्थे-सी०; अनुस्सवत्थे-स्या०, रो० । १०. भोवादी-म०, स्या०, रो० ।

नाम सो होति, सचे होति सकिञ्चनो” [खु०नि०१-५५, ३६५] ति ।
 गोतमो (३.२) ति भगवन्तं गोतवसेन परिकित्तेति, तस्मा “समणो खलु भो
 गोतमो” ति एत्थ^१ समणो किर भो गोतमगोत्तो ति एवमत्थो दट्ठब्बो ।
 सकयपुत्तो ति इदं पन भगवतो उच्चाकुलपरिदीपनं । सकयकुला पब्बजितो
 5 ति सद्धापब्बजितभावपरिदीपनं, केनचि पारिजुञ्जेन अनभिभूतो अपरि-
 कखीणयेव, तं कुलं पहाय सद्धाय पब्बजितो ति वुत्तं होति । ततो परं
 वुत्तत्थमेव । तं खो पना ति इत्थम्भूताख्यानत्थे^२ उपयोगवचनं, तस्स खो
 पन भोतो गोतमस्सा ति अत्थो । कल्याणो ति कल्याणगुणसमन्नागतो;
 सेट्ठो ति वुत्तं होति । कित्सद्धो ति कित्ति येव, थुत्तिवोसो वा ।

R. 112

10 इति पि सो भगवा ति आदीसु पन अयं ताव योजना — सो भगवा
 इति पि अरहं, इति पि सम्मासम्बुद्धो...पे०...इति पि भगवा ति
 इमिना च इमिना च कारणेना ति वुत्तं होति ।

इदानीं विनयधरानं सुत्तन्तनयकोसल्लत्थं विनयसंवण्णनारम्भे बुद्ध-
 गुणपटिसंयुत्ताय धम्मिया कथाय चित्तसम्पहंसनत्थं च एतेसं पदानं वित्थार-
 15 नयेन संवण्णनं^३ करिस्सामि । तस्मा यं वुत्तं—“सो भगवा इति पि
 अरहं” ति आदि; तत्थ आरकत्ता, अरीनं अरानं च हतत्ता, पच्चयादीनं अर-
 हत्ता, पापकरणे रहाभावा ति इमेहि ताव कारणेहि सो भगवा अरहं ति
 वेदितब्बो । आरका हि सो सब्बकिलेसेहि सुविदूरविदूरे ठितो, मग्गेन
 सवासनानं किलेसानं विद्धंसितत्ता ति आरकत्ता अरहं; ते चानेन^४
 20 किलेसारयो मग्गेन हता ति अरीनं हतत्ता पि अरहं । यञ्चेतं अविज्जा-
 भवतण्हामयनाभि पुञ्जादिअभिसङ्खारारं जरामरणेनिमि आसवसमु-
 दयमयेन अक्खेन विज्झित्वा तिभवरथे समायोजितं अनादिकालप्पवत्तं
 संसारचक्कं, तस्सानेन बोधिमण्डे विरियपादेहि सीलपठवियं पतिट्ठाय
 सद्धाहत्थेन कम्मकल्लयकरं^५ आणफरसुं^६ गहेत्वा सब्बे अरा हता ति अरानं
 25 हतत्ता पि अरहं ।

B. 85

अथ वा संसारचक्कं ति अनमतग्गसंसारवट्ठं वुच्चति, तस्स च अविज्जा
 नाभि, मूलत्ता; जरामरणं नेमि, परियोसानत्ता; सेसा दस धम्मा अरा, अविज्जा-

१. तत्थ—सी०, स्या० । २. इत्थम्भूतख्यानत्थे—सी०, स्या०; ०भतवख्यानत्थे—रो० ।
 ३. वण्णनं—म० । ४. चनेन—रो० । ५-५. ०करजाणफरसुं—सी०, रो० ।

मूलकत्ता जरामरणपरियन्तत्ता च । तत्थ दुक्खादीसु अञ्जाणं अविज्जा,
 कामभवे च अविज्जा कामभवे सङ्खारानं पच्चयो होति । रूपभवे^१ अविज्जा
 रूपभवे सङ्खारानं पच्चयो होति । अरूपभवे अविज्जा अरूपभवे सङ्खारानं
 पच्चयो होति । कामभवे सङ्खारा कामभवे पटिसन्धिविञ्जाणस्स पच्चया
 होन्ति । एस नयो इतरेसु । कामभवे पटिसन्धिविञ्जाणं कामभवे नाम- 5
 रूपस्स पच्चयो होति, तथा रूपभवे । अरूपभवे नामस्सेव पच्चयो होति ।
 कामभवे नामरूपं कामभवे सळायतनस्स पच्चयो होति । रूपभवे नाम-
 रूपं रूपभवे तिण्णं आयतनानं पच्चयो होति । अरूपभवे नामं
 अरूपभवे एकस्सायतनस्स पच्चयो होति । कामभवे सळायतनं कामभवे
 छब्बिधस्स फस्सस्स पच्चयो होति । रूपभवे तीणि आयतनानि रूप- 10
 भवे तिण्णं फस्सानं; अरूपभवे एकमायतनं अरूपभवे एकस्स फस्सस्स
 पच्चयो होति । कामभवे छ फस्सा कामभवे छन्नं वेदनानं पच्चया
 होन्ति । रूपभवे तयो तत्थेव तिस्सन्नं; अरूपभवे एको^२ तत्थेव एकस्सा
 वेदनाय पच्चयो होति । कामभवे छ वेदना कामभवे छन्नं तण्हाकायानं
 पच्चया होन्ति । रूपभवे तिस्सो तत्थेव तिण्णं; अरूपभवे एका वेदना 15
 अरूपभवे एकस्स तण्हाकायस्स पच्चयो होति । तत्थ तत्थ सा सा तण्हा
 तस्स^३ तस्स^३ उपादानस्स पच्चया^४; उपादानादयो भवादीनं ।

कथं ? इधेकच्चो “कामे परिभुञ्जिस्सामी” ति कामुपादानपच्चया^५
 कायेन दुच्चरितं चरति, वाचाय दुच्चरितं^६ चरति^६, मनसा दुच्चरितं चरति;
 दुच्चरितपारिपूरिया अपाये उप्पज्जति । तत्थस्स उप्पत्तिहेतुभूतं कम्मं कम्म- 20
 भवो, कम्मनिब्बत्ता^७ खन्धा उप्पत्तिभवो^७, खन्धानं निब्बति जाति, परि-
 पाको जरा, भेदो मरणं ।

अपरो “सग्गसम्पात्ति अनुभविस्सामी” ति तथेव सुच्चरितं चरति; सु-
 चरितपारिपूरिया सग्गे उप्पज्जति । तत्थस्स उप्पत्तिहेतुभूतं कम्मं कम्मभवो
 ति सो एव नयो ।

B. 86

25

१. तथा रूपभवे-रो० । २. एको फस्सो-स्या० । ३-३. रो० पोत्थके नत्थि । ४. स्या०,
 रो० पोत्थकेसु नत्थि । ५. कामू०-सी०, स्या०, रो० । ६-६. म०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।
 ७-७. स्या० पोत्थके नत्थि ।

अपरो पन “ब्रह्मलोकसम्पत्ति^१ अनुभविस्सामी” ति कामुपादानपच्चया एव^२ मेत्तं भावेति, करुणं^३...मुदितं...उपेक्खं^३ भावेति, भावनापारि-
पूरिया ब्रह्मलोके निब्बत्तति । तत्थस्स निब्बत्तिहेतुभूतं कम्मं कम्मभवो ति
सो येव नयो ।

R. 114 5

अपरो “अरूपभवे सम्पत्ति अनुभविस्सामी” ति तथेव आकासानश्चा-
यतनादिसमापत्तियो भावेति, भावनापरिपूरिया तत्थ तत्थ निब्बत्तति ।
तत्थस्स निब्बत्तिहेतुभूतं कम्मं कम्मभवो, कम्मनिब्बत्ता खन्धा उप्पत्तिभवो,
खन्धानं निब्बत्ति जाति, परिपाको जरा, भेदो मरणं ति । एस नयो सेसु-
पादानमूलिकासु^४ पि योजनासु ।

10

एवं^५ “अयं^५ अविज्जा हेतु, सङ्खारा हेतुसमुप्पन्ना, उभो पेटे हेतुसमुप्पन्ना
ति पच्चयपरिगगहे पज्जा धम्मट्ठित्तिआणं; अतीतं पि अद्धानं, अनागतं पि
अद्धानं; अविज्जा हेतु, सङ्खारा हेतुसमुप्पन्ना, उभोपेटे हेतुसमुप्पन्ना ति पच्चय-
परिगगहे पज्जा धम्मट्ठित्तिआणं” ति एतेन नयेन सब्बपदानि वित्थारेतब्बानि ।

तत्थ अविज्जा सङ्खारा एको सङ्खेपो, विज्जाण-नामरूप-सळायतन-
15 फस्स-वेदना एको, तण्हुपादानभवा एको, जाति-जरा-मरणं एको । पुरिम-
सङ्खेपो चेत्थ अतीतो अद्धा, द्वे मज्झिमा पच्चुप्पन्तो, जातिजरामरणं अना-
गतो । अविज्जासङ्खारगगहणेन^६ चेत्थ तण्हुपादानभवा गहिता व होन्ती
ति इमे पञ्च धम्मा अतीते कम्मवट्ठं; विज्जाणादयो पञ्च एतरहि
विपाकवट्ठं । तण्हुपादानभवगगहणेन^७ अविज्जासङ्खारा गहिता व होन्ती
20 ति इमे पञ्च धम्मा एतरहि कम्मवट्ठं; जातिजरामरणपदेसेन विज्जा-
णादीनं निद्दिट्ठत्ता इमे पञ्च धम्मा आर्याति विपाकवट्ठं । ते^८ आकारतो
वीसतिविधा होन्ति । सङ्खारविज्जाणानं चेत्थ अन्तरा एको सन्धि, वेदना-
तण्हानमन्तरा एको, भवजातीनमन्तरा एको ति ।

इति भगवा एतं^९ चतुसङ्खेपं, तियद्धं, वीसताकारं, तिसन्धिं पटि-
25 च्चसमुप्पादं सब्बाकारतो जानाति पस्सति अज्जाति पटिविज्झति । तं

१. ब्रह्मलोके सम्पत्ति-स्या० । २. स्या० पोत्थके नत्थि । ३-३. करुणं मुदितं उपेक्खं-
सी०, स्या०, रो० । ४. सेसु०-सी०, स्या०; सेसेमुउपा०-रो० । ५-५. एवमयं-सी०, स्या० ।
६. ०सङ्खारगगहणेन-रो० । ७. ०भवगगहणेन-रो० । ८. ये-म० । ९. एवं-म० ।

आतट्टेन आणं, पजाननट्टेन पज्जा । तेन वुच्चति — “पच्चयपरिगहे पज्जा धम्मट्ठित्तिआणं” [पटि०-५५-५८] ति । इमिना धम्मट्ठित्तिआणेन भगवा ते धम्मे यथाभूतं जत्वा तेसु निब्विन्दन्तो विरज्जन्तो विमुच्चन्तो वुत्तप्पकारस्स इमस्स संसारचक्कस्स अरे हनि विहनि विद्धंसेसि । एवं पि अरानं हतत्ता अरहं (३.६) ।

B. 87

अग्गदक्खिण्यत्ता च चीवरादिपच्चये अरहति पूजाविसेसं^१ च; तेनेव 5 R. 115
च^२ उप्पन्ने तथागते ये केचि महेसक्खा देवमनुस्सा न ते अज्जत्थ पूजं
करोन्ति । तथा हि ब्रह्मा सहम्पति सिनेरुमत्तेन रतनदामेन तथागतं
पूजेसि, यथाबलं च अज्जे^३ देवा मनुस्सा च बिम्बिसारकोसलाराजादयो ।
परिनिब्वुत्तं पि च भगवन्तं उद्दिस्स छन्नवुत्तिकोटिधनं विस्सज्जेत्वा असोक-
महाराजा सकलजम्बुदीपे चतुरासीतिविहारसहस्सानि पतिट्ठापेसि । को 10
पन वादो अज्जेसं पूजाविसेसानं ति ! एवं^४ पच्चयादीनं^५ अरहत्ता पि
अरहं । यथा च लोके^६ केचि पण्डितमानिनो बाला असिलोकभयेन रहो पापं
करोन्ति; एवमेस न कदाचि करोती ति पापकरणे रहाभावतो पि अरहं ।
होति चेत्थ—

“आरकत्ता हतत्ता च, किलेसारीन सो मुनि ।
हतसंसारचक्कारो, पच्चयादीन चारहो ।
न रहो करोति पापानि, अरहं तेन वुच्चती” ति ॥

15

सम्मा सामं च सब्बधम्मानं बुद्धत्ता पन सम्मासम्बुद्धो । तथा हेस
सब्बधम्मे सम्मा^१ सामञ्च बुद्धो^२, अभिज्जेय्ये धम्मे अभिज्जेय्यतो बुद्धो,
परिज्जेय्ये धम्मे^३ परिज्जेय्यतो^४, पहातब्बे धम्मे पहातब्बतो^५, सच्छिका- 20
तब्बे धम्मे^६ सच्छिकातब्बतो^७, भावेतब्बे धम्मे^८ भावेतब्बतो^९ । तेनेव
चाहं—

“अभिज्जेय्यं अभिज्जातं, भावेतब्बं च भावितं ।
पहातब्बं पहीनं मे, तस्मा बुद्धोस्मि ब्राह्मणा” ति ॥

[म०नि०२-४००; खु०नि०१-३५८]

१. पूजाविसेसे—स्या० । २. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ३. अज्जेपि—म० । ४-४. पच्चया-
दीनं—सी०, स्या, रो० । ५. लोके ये—सी० । ६-६. सम्मासम्बुद्धो—स्या० । ७. रो० पोत्थके
नत्थि । ८. ०बुद्धो—स्या० । ९. ग्राह—स्या० ।

अपि च चक्खु^१ दुक्खसच्चं, तस्स मूलकारणभावेन तंसमुट्ठापिका^२
 पुरिमत्तण्हा समुदयसच्चं, उभिन्नमप्पवत्ति^३ निरोधसच्चं, निरोधप्पजानना^४
 पटिपदा मग्गसच्चं ति एवं एकेकपदुद्धारेणा पि सब्बधम्ममे सम्मा सामं च
 बुद्धो । एस नयो सोत-घान-जिह्वा-मनेसु^५ पि^६ । एतेनेव नयेन रूपा
 5 दीनि छ आयतनानि, चक्खुविज्जाणादयो छ विज्जाणकाया, चक्खुसम्फ-
 स्सादयो छ फस्सा, चक्खुसम्फस्सजादयो^७ छ वेदना, रूपसञ्जादयो छ
 सञ्जा, रूपसञ्चेतनादयो छ चेतना, रूपतण्हादयो छ तण्हाकाया, रूपवित्त-
 कादयो छ वित्तका, रूपविचारादयो छ विचारा, रूपक्खन्धादयो पञ्चक्खन्धा,
 दस कसिणानि^८, दस अनुस्सतियो, उद्धुमातकसञ्जादिवसेन दससञ्जा,
 10 केसादयो द्वित्तिसाकारा, द्वादसायतनानि, अट्टारस धातुयो, कामभवादयो
 नव भवा, पठमादीनि चत्तारि भानानि, मेत्ताभावनादयो चतस्सो अप्प-
 मञ्जा, चतस्सो अरूपसमापत्तियो, पटिलोमतो जरामरणादीनि, अनुलोमतो
 अविज्जादीनि पटिच्चसमुप्पादङ्गानि च योजेतब्बानि ।

तत्रायं एकपदयोजना—“जरामरणं दुक्खसच्चं, जाति समुदयसच्चं,
 15 उभिन्नं पि निस्सरणं निरोधसच्चं, निरोधप्पजानना पटिपदा मग्गसच्चं”
 ति । एवं एकेकपदुद्धारेण सब्बधम्ममे सम्मा सामं च बुद्धो अनुबुद्धो पटि-
 विद्धो । तेन वुत्तं—“सम्मा सामं च सब्बधम्मानं बुद्धत्ता पन सम्मा-
 सम्बुद्धो” ति ।

विज्जाहि पन चरणेन च सम्पन्नत्ता विज्जाचरणसम्पन्नो (३.६); तत्थ
 20 विज्जा ति तिस्सो पि^९ विज्जा, अट्ठ पि विज्जा । तिस्सो विज्जा^{१०} भयभेरव-
 सुत्ते [म०नि०१-२३] वुत्तनयेन^{११} वेदितब्बा, अट्ठ विज्जा^{१२} अम्बट्ठसुत्ते
 [दी०नि०१-८६-८८] । तत्र हि विपस्सनाग्गणेन मनोमयिद्विया च सह
 छ अभिज्जा परिगहेत्वा अट्ठ विज्जा वुत्ता । चरणं ति सीलसंवरो,

१. चक्खुं-स्या०, रो० । २. समुट्ठापिका-सी०, रो० । ३. उभिन्नं अप्पवत्ति-म०, रो० ।
 ४. निरोधपजानना-रो० । ५. ञ्जाण०-सी०, रो० । ६. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि ।
 ७. ०सम्फस्सजावेदनादयो-स्या० । ८. ०दस असुभानि-स्या० । ९. रो० पोत्यके नत्थि ।
 १०. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । ११. वुत्तनयेनेव-म० । १२. सी०, स्या०, रो०
 पोत्यकेसु नत्थि ।

इन्द्रियेषु गुत्तद्वारता, भोजने मत्तञ्जुता, जागरियानुयोगो, सत्त सद्धम्मा, चत्तारि^१ रूपावचरज्झानानी^२ ति इमे पण्णरस धम्मा वेदितब्बा । इमे-
 येव हि पण्णरस धम्मा, यस्मा एतेहि चरति अरियसावको गच्छति अमतं
 दिसं तस्मा, चरणं ति वुत्ता । यथाह—“इध, महानाम, अरियसावको
 सीलवा होती” [म०नि०२-२१] ति वित्थारो । भगवा इमाहि विज्जाहि 5
 इमिना च चरणेन समन्नागतो, तेन वुच्चति “विज्जाचरणसम्पन्नो” ति ।
 तत्थ विज्जासम्पदा भगवतो सब्बञ्जुतं पूरेत्वा ठिता, चरणसम्पदा महा-
 कारुणिकतं । सो सब्बञ्जुताय सब्बसत्तानं अत्थानत्थं अत्वा महाकारुणि-
 कताय अनत्थं परिवज्जेत्वा अत्थे नियोजेति, यथा तं विज्जाचरणसम्पन्नो ।
 तेनस्स सावका सुप्पटिपन्ना^३ होन्ति नो दुप्पटिपन्ना, विज्जाचरणविपन्नानं 10
 हि^३ सावका अत्तन्तपादयो विय ।

सोभनगमनत्ता, सुन्दरं ठानं गतत्ता, सम्मागतत्ता, सम्मा च गदत्ता
 सुगतो (३.६) । गमनं पि हि गतं ति वुच्चति, तं च भगवतो सोभनं परि-
 सुद्धमनवज्जं । किं पन तं ति ? अरियमग्गो । तेन हेस गमनेन खेमं दिसं
 असज्जमानो गतो ति सोभनगमनत्ता सुगतो । सुन्दरं चेस ठानं गतो अमतं 15
 निब्बानं^४ ति सुन्दरं ठानं गतत्ता पि सुगतो । सम्मा च गतो^५ तेन तेन
 मग्गेन पहीने^६ किलेसे^७ पुन अपच्चागच्छन्तो । वुत्तञ्चेतं—“सोतापत्ति-
 मग्गेन ये किलेसा पहीना^८, ते किलेसे न पुनेति न पच्चेति न पच्चागच्छती
 ति सुगतो...पे०...अरहत्तमग्गेन ये किलेसा पहीना, ते किलेसे न पुनेति
 न पच्चेति न पच्चागच्छती ति सुगतो^९” [महानि०-६६] ति^९ । 20
 सम्मा वा आगतो दीपङ्करपादमूलतोप्पभुति^{१०} याव बोधिमण्डा^{११} ताव सम-
 तिसपारमिपूरिताय^{१२} सम्मापटिपत्तिया सब्बलोकस्स हितसुखमेव करोन्तो
 सस्सतं उच्छेदं कामसुखं अत्तकिलमथं ति इमे च अन्ते अनुपगच्छन्तो

B. 89

R. 117

15

20

१-१. चत्तारिज्झानानि-सी०; चत्तारि ज्ञानानि-स्या० । २. सुपटिपन्ना-सी० । ३. स्या०
 पोत्थके नत्थि । ४. निब्बानं-सी०, रो० । ५. गतो ति सुगतो-स्या० । ६-६. पहीणकिलेसे-रो०;
 पहीनकिलेसे-म०; पहीणे किलेसे-सी० । ७. पहीणा-सी० रो० । एवमुपरि पि । ८-८. रो०
 पोत्थके नत्थि । ९. ०मूलतो पभुति-म०, स्या० । १०. बोधिमण्डो-म० । ११. ०पारमी०-
 सी०, रो० ।

आगतो^१ ति सम्पागतत्ता^२ पि सुगतो^३ । सम्मा चेस गदति, युत्तट्टाने युत्त-
मेव वाचं भासती ति सम्मा गदत्ता पि सुगतो ।

तत्रिदं साधकमुत्तं—“यं तथागतो वाचं जानाति अभूतं अतच्छं
अनत्थसंहितं, सा च परेसं अप्पिया अमनापा, न^३ तं तथागतो वाचं
5 भासति । यं पि^३ तथागतो वाचं जानाति भूतं तच्छं अनत्थसंहितं, सा च
परेसं अप्पिया अमनापा, तं पि तथागतो वाचं न भासति । यं च खो तथा-
गतो वाचं जानाति भूतं तच्छं अत्थसंहितं, सा च परेसं अप्पिया अमनापा,
तत्र कालञ्जू तथागतो होति तस्सा वाचाय वेय्याकरणाय । यं^४ तथागतो
वाचं जानाति अभूतं अतच्छं अनत्थसंहितं, सा च परेसं पिया मनापा,
10 न तं तथागतो वाचं भासति । यं पि तथागतो वाचं जानाति भूतं
तच्छं अनत्थसंहितं, सा च परेसं पिया मनापा, तं पि तथागतो वाचं न
भासति । यं च खो तथागतो वाचं जानाति भूतं तच्छं अत्थसंहितं, सा च
परेसं पिया मनापा, तत्र कालञ्जू तथागतो होति तस्सा वाचाय
वेय्याकरणाया” [म० नि० २-७०] ति । एवं सम्मा गदत्ता पि सुगतो ति
15 वेदितव्वो ।

सब्वथा विदितलोकत्ता पन^१ लोकविदू । सो हि भगवा सभावतो
समुदयतो निरोधतो निरोधूपायतो ति सब्वथा लोकं अवेदि अभि-
R. 118 ञ्जासि पटिविज्झि । यथाह—“यत्थ खो, आवुसो, न जायति न जीयति^६
E. 90 न मीयति^७ न चवति न उप्पज्जति, नाहं तं गमनेन लोकस्सन्तं^८ जातेय्यं
20 दट्ठेय्यं पत्तेय्यं ति वदामि; न चाहं, आवुसो, अप्पत्वा वं^९ लोकस्सन्तं दुक्ख-
स्स अन्तकिरियं वदामि । अपि चाहं, आवुसो, इमस्मियेव व्याममत्ते कळेवरे^{१०}
ससञ्जिअम्हि^{११} समनके लोकं च पञ्जापेमि^{१२} लोकसमुदयं च लोकनिरोधं
च लोकनिरोधगामिनि च पटिपदं ।

१. गतो-सी०, स्या०, रो० । २-२. सी० पोत्थके नत्थि । ३-३. तं पि तथागतो
वाचं न भासति । यं च खो-सी०, रो० । ४. यं पि स्या० । ५. रो० पोत्थके नत्थि ।
६. जियति-स्या० । ७. मियति-स्या० । ८. लोकस्स अन्तं-म० । एवमुपरि पि । ९. सी०
पोत्थके नत्थि । १०. कलेवरे-रो०; कलेवरे-स्या० । ११. सञ्जिअम्हि-रो०; ससञ्जिअम्हि-स्या० ।
१२. पञ्जापेमि-म० ।

“गमनेन न पत्तब्बो, लोकस्सन्तो कुदाचनं ।
न च अप्पत्वा लोकन्तं, दुक्खा अत्थि पमोचनं ॥

“तस्मा हवे लोकविदू सुमेधो,
लोकन्तगू वुसितब्रह्मचरियो ।

लोकस्स अन्तं समितावि जत्वा,

नासिसती^१ लोकमिमं परं चा” ति ॥

[अ०नि०२-५२;सं०नि०१-६०]

5

अपि च तयो लोका - सङ्खारलोको, सत्तलोको, ओकासलोको ति; तत्र
“एको लोको - सब्बे सत्ता आहारट्ठितिका” [पटि०-१३५] ति आगतट्ठाने
सङ्खारलोको वेदितब्बो । “सस्सतो लोको ति वा असस्सतो लोको ति वा”
[दी०नि०१-१५७] ति आगतट्ठाने सत्तलोको ।

10

“यावता चन्दिमसुरिया^२, परिहरन्ति दिसा भन्ति विरोचना ।

ताव सहस्सधा लोको, एत्थ ते वत्तती^३ वसो” ति ॥

[म०नि०१-४०२]

आगतट्ठाने ओकासलोको, तं पि भगवा सब्बथा अवेदि । तथा^४
हिस्स^५ - “एको लोको - सब्बे सत्ता आहारट्ठितिका । द्वे लोका - नामं च
रूपं च । तयो लोका - तिस्सो वेदना । चत्तारो लोका - चत्तारो अहारा ।
पञ्च लोका - पञ्चुपादानक्खन्धा । छ लोका - छ अज्झत्तिकानि आयतनानि ।
सत्त लोका सत्तविज्जाणट्ठितियो । अट्ठ लोका - अट्ठ लोकधम्मा । नव
लोका - नव सत्तावासा । दस लोका - दसायतनानि । द्वादस लोका -
द्वादसायतनानि । अट्ठारस लोका - अट्ठारस धातुयो” [पटि०-१३५] ति ।
अयं सङ्खारलोको पि सब्बथा विदितो ।

20

यस्मा पनेस सब्बेसं पि सत्तानं आसयं जानाति, अनुसयं जानाति,
चरितं जानाति, अधिमुत्तिं जानाति, अप्परजक्खे महारजक्खे तिक्खिन्द्रिये
मुदिन्द्रिये स्वाकारे द्वाकारे सुविज्जापये दुविज्जापये भब्बे अभब्बे सत्ते

B. 91

१. नासीसती-स्या०, रो० । २. ०सूरिया-म० । ३. वत्तते-स्या० । ४-४. तथाहिस्स-
सी०, स्या० । एवमुपरि पि ।

R. 119

जानाति, तस्मास्स सत्तलोको पि सब्बथा विदितो । यथा च सत्तलोको एवं ओकासलोको पि । तथा हेस एकं चक्कवाळं आयामतो च वित्थारतो च योजनानं द्वादस सतसहस्सानि तीणि सहस्सानि चत्तारि सतानि पञ्चासं च योजनानि । परिक्खेपतो^१—

5 सब्बं सतसहस्सानि, छत्तिस परिमण्डलं ।
दसं^२ चेव सहस्सानि, अड्ढुड्डानि सतानि च ॥

तत्थ—

दुवे सतसहस्सानि, चत्तारि नहुतानि च ।
एत्तकं बहलत्तेन^३, सङ्खातायं वसुन्धरा ॥

10 तस्सा एव सन्धारकं—

चत्तारि सतसहस्सानि, अट्ठेव नहुतानि च ।
एत्तकं बहलन्तेन^४, जलं वाते पतिट्ठितं ॥

तस्सा पि सन्धारको—

15 नवसतसहस्सानि, मालुतो नभमुग्गतो ।
सट्ठि चेव सहस्सानि, एसा लोकस्स सण्ठिति ॥

एवं सण्ठिते चेत्थ योजनानं—

20 चतुरासीतिसहस्सानि, अज्झोगाळ्हो महण्णवे ।
अच्चुग्गतो तावदेव, सिनेरुपब्बतुत्तमो^५ ॥
ततो उपड्डुपड्डेन, पमाणेन यथाक्कमं ।
अज्झोगाळ्हुग्गता दिब्बा, नानारतनचित्तिता ॥
युगन्धरो ईसधरो^६, करवीको सुदस्सनो ।
नेमिन्धरो विनतको, अस्सकण्णो गिरि ब्रह्मा ॥
एते सत्त महासेला, सिनेरुस्स समन्ततो ।
महाराजानमावासा, देवयक्खनिसेविता ॥

१. ०पन-सी० । २. दस-सी०, रो० । ३, ४. बहलत्तेन-रो० । ५. सिणेह०-रो० ।
६. इसिण्वरो-स्या०; इसधरो-रो० ।

योजनानं सतानुच्चो, हिमवा पञ्च पब्बतो ।
 योजनानं सहस्सानि, तीणि आयतवित्थतो ।
 चतुरासीतिसहस्सेहि, कूटेहि पतिमण्डितो ॥
 तिपञ्चयोजनक्खन्धा^१, परिक्खेपा^१ नगव्हया ।
 पञ्चासयोजनक्खन्ध-साखायामा समन्ततो ॥
 सतयोजनवित्थिण्णा, तावदेव च उग्गता ।
 जम्बू यस्सानुभावेन, जम्बुदीपो पकासितो ॥
 द्वे असीतिसहस्सानि^२, अज्झोगाळ्हो महाण्णवे ।
 अच्चुग्गतो तावदेव, चक्कवाळसिलुच्चयो ।
 परिक्खिपित्वा तं सब्बं, लोकधातुमयं ठितो ॥

5

10

तत्थ चन्दमण्डलं एकूनपञ्चासयोजनं, सुरियमण्डलं पञ्चासयोजनं,
 तार्वतिसभवनं दससहस्सयोजनं; तथा असुरभवनं, अवीचिमहानिरयो, जम्बु-
 दीपो च । अपरगोयानं सत्तसहस्सयोजनं; तथा पुब्बविदेहो^३ । उत्तरकुरु
 अट्टसहस्सयोजनो, एकमेको चेत्य महादीपो पञ्चसतपञ्चसतपरित्तदीपपरिवारो;
 तं सब्बं पि एकं चक्कवाळं, एका लोकधातु, तदन्तरेसु^४ लोकन्तरिकनिरया^५ ।
 एवं अनन्तानि चक्कवाळानि अनन्ता लोकधातुयो भगवा अनन्तेन बुद्धाणेन
 अवेदि, अज्झासि, पटिविज्झि । एवमस्स ओकासलोको पि सब्बथा विदितो ।
 एवं पि सब्बथा विदितलोकता लोकविदू (३.६) ।

15 R. 120

अत्तनो^६ पन गुणेहि विसिट्ठतरस्स कस्सचि अभावा नत्थि एतस्स
 उत्तरो ति अनुत्तरो । तथा हेस सीलगुणेना पि सब्बलोकमभिभवति^७,
 समाधि-पञ्चा-विमुत्ति-विमुत्तिजाणदस्सनगुणेना^८ पि, सीलगुणेना पि असमो
 असमसमो अप्पटिमो^९ अप्पटिभागो अप्पटिपुग्गलो^९...पे०...विमुत्तिजाण-
 दस्सनगुणेना पि । यथाह — “न खो पनाहं, भिक्खवे, समनुपस्सामि

20

१-१. ०खन्ध-परिक्खेपा-म०, स्या० । एवमुपरि पि । २. असीति सहस्सानि-म०, रो० ।
 ३. पुब्बविदेहं-स्या० । ४. तदन्तरेसु-रो० । ५. ०निरयो-स्या० । ६. अनुत्तरो ति०-स्या० ।
 ७. सब्बं लोक०-म०; सब्बलोकं अभि०-स्या० । ८. समाधि...पे०...पञ्चा...विमुत्ति...
 विमुत्ति०-म० । ९-९. अपटिमो अपटिभागो अपटिपुग्गलो-स्या० ।

B. 93

सदेवके लोके समारके...पे०...सदेवमनुस्साय अत्तना सीलसम्पन्नतरं”
[सं०नि०१-१३६; अं०नि०२-२३] ति वित्थारो । एवं अग्गप्पसादसुत्ता-
दीनि [अं०नि०२-३७] । “न मे आचरियो अत्थी” [म०व०-११] ति
आदिका गाथायो च वित्थारेतब्बा ।

- 5 पुरिसदम्मे सारेती ति पुरिसदम्मसारथी^१ (३.७), दमेति विनेती ति
वुत्तं होति । तत्थ पुरिसदम्मा ति अदन्ता दमेतुं युत्ता तिरच्छानपुरिसा पि
मनुस्सपुरिसा पि अमनुस्सपुरिसा पि । तथा हि भगवता तिरच्छानपुरिसा पि
अपलाळो^२ नागराजा, चूळोदरो^३, महोदरो^३, अग्गिसिखो, धूमसिखो, धन-
पालको^४ हत्थी ति एवमादयो दमिता, निब्बिसा कता, सरणेसु च सीलेसु च
10 पतिट्ठापिता । मनुस्सपुरिसा पि सच्चकनिगण्ठपुत्त-अम्बट्टमाणव-पोक्खरसाति-
सोणदण्ड-कूटदन्तादयो^५ । अमनुस्सपुरिसा पि आळवक-सूचिलोम-खरलोम
यक्ख-सक्कदेवराजादयो^६ दमिता विनीता विचित्रेहि विनयनूपायेहि । “अहं
खो, केसि, पुरिसदम्मे सण्हेन पि विनेमि, फरुसेन पि विनेमि, सण्हफरुसेन
पि विनेमी” [अं०नि०२-११८] ति इदं चेत्य सुत्तं वित्थारेतब्बं^७ ।

R. 121 15

अथ वा अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथी ति एकमेविदं अत्थपदं । भगवा हि
तथा पुरिसदम्मे सारेति, यथा एकपल्लङ्केनेव निसिन्ना अट्ट दिसा असज्जमाना
धावन्ति । तस्मा “अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथी” ति वुच्चति । “हत्थि-
दमकेन, भिक्खवे, हत्थिदम्मो सारितो एकंयेव दिसं धावती” [म०नि०३-
३०३] ति इदं चेत्य सुत्तं वित्थारेतब्बं ।

20

दिट्ठधम्मिकसम्परायिकपरमत्थेहि यथारहं अनुसासती ति सत्था ।
अपि च सत्था^८ विया ति सत्था । भगवा^९ सत्थवाहो । “यथा सत्थवाहो सत्थे
कन्तारं तारेति, चोरकन्तारं तारेति^{१०}, वाळकन्तारं तारेति^{१०}, दुब्भिक्खकन्तारं
तारेति^{११}, निरुदककन्तारं तारेति, उत्तारेति नित्तारेति पतारेति खेमन्तभूमि^{१२}

१. ०सारथी-सी०, रो० । २. अपलालो-स्या० । ३-३. महोदरो चूळोदरो-सी० ।
४. आलवाळो नागराजा०-स्या०; धनपालो-रो० । ५. निगण्ठ० माणवक०-स्या०, ०मानव०-
रो० । ६. आलवक०-सी०; आलवक सुचिलोम०-रो० । ७. इतो परं-‘अथवा विसुद्धसीलादीनि
पठमज्झानादीनि सोतापन्नादीनञ्च उत्तरिमग्गपटिपदं आचिक्खन्तो दन्तेपि दमेतियेवा’ ति म०
पोत्थके अधिको पाठो विज्जति । ८-८. सत्था ति भगवा-स्या० । ९, १०, ११. सी०, रो०
पोत्थकेसु नत्थि । १२. खेमन्तं भूमि-सी०, रो० ।

सम्पापेति; एवमेव^१ भगवा सत्था सत्थवाहो सत्ते कन्तारं तारेति जाति-
कन्तारं तारेती” [महानि०-३८७] ति आदिना निद्देसनयेन पेत्य^२ अत्थो
वेदितब्बो ।

देवमनुस्सानं (३.७) ति देवानं च मनुस्सानं च उक्कट्टपरिच्छेदवसेनेतं
वुत्तं, भव्वपुग्गलपरिच्छेदवसेन च । भगवा पन तिरच्छानगतानं पि अनु- 5
सासनिप्पदानेन^३ सत्थायेव । ते पि हि भगवतो धम्मसवणेन उपनिस्सय-
सम्पत्तिया पत्वा ताय एव उपनिस्सयसम्पत्तिया दुत्तिये^४ तत्तिये वा अत्तभावे-
मग्गफलभागिनो होन्ति । मण्डूकदेवपुत्तादयो^५ चेत्थ निदस्सनं ।

भगवति किर गग्गराय पोक्खरणिआ तीरे चम्पानगरवासीनं धम्मं
देसयमाने एको मण्डूको^६ भगवतो सरे निमित्तं अग्गहेसि । तं एको वच्छ- 10
पालको दण्डमोलुब्भ तिट्ठन्तो सीसे सन्निहम्भित्वा^७ अट्ठासि । सो तावदेव
कालं कत्वा तावत्तिसभवने द्वादसयोजनिके कनकविमाने निव्वत्ति । सुत्तप्प-
बुद्धो विय च^८ तत्थ अच्छरासद्धपरिवुत्तं अत्तानं दिस्वा “अरे, अहं पि नाम
इध निव्वत्तो ! किं नु खो कम्मं अकासि” ति आवज्जेन्तो नाञ्जं किञ्चि
अहस, अञ्जत्र भगवतो सरे निमित्तग्गाहा । सो तावदेव सहविमानेन 15 R. 122
आगन्त्वा भगवतो पादे सिरसा वन्दि । भगवा जानन्तो व पुच्छि—

“को मे वन्दति पादानि, इद्धिया यससा जलं ।

अभिक्कन्तेन वण्णेन, सब्बा ओभासयं दिसा” ति ॥

“मण्डूकोहं पुरे आसि, उदके वारिगोचरो ।

तव धम्मं सुणन्तस्स, अवधि वच्छपालको” ति ॥

[खु०नि० २-७७]

भगवा तस्स धम्मं देसेसि । देसनावसाने^९ चतुरासीतिया पाणसह-
स्सानं धम्माभिसमयो अहोसि । देवपुत्तो पि सोतापत्तिफले पत्तिट्ठाय सितं
कत्वा पक्कामी ति ।

१. एवमेवं-सी०, रो० । २. चेत्थ-स्या० । ३. अनुसासनप्पदानेन-स्या० । ४. ०वा-
स्या० । ५. मण्डूको-सी०, रो० । ६. मण्डूको-सी०, रो० । ७. सन्निहम्भित्वा-स्या० ।
८. स्या० पोत्थके नत्थि । ९. स्या० पोत्थके नत्थि ।

यं पन किञ्चि अत्थि जेय्यं नाम, तस्स^१ सब्बस्स बुद्धत्ता विमोक्खन्ति-
 कआणवसेन^२ बुद्धो (३.७) । यस्मा वा चत्तारि सच्चानि अत्तना पि बुज्झि,
 अज्जे पि सत्ते बोधेसि; तस्मा एवमादीहि पि कारणेहि बुद्धो । इमस्स चत्थस्स^३
 विज्जापनत्थं^४ “बुज्झिता सच्चानी ति बुद्धो, बोधेता पजाया ति बुद्धो”
 5 [महानि०-३६६] ति एवं पवत्तो सब्बो पि निद्देसनयो [महानि०-३६६]
 पटिसम्भिदानयो [पटि० २०२] वा^५ वित्थारेतब्बो ।

भगवा ति इदं पनस्स गुणविसिट्ठसत्तुत्तमगरुगारवाधिवचनं । तेनाहु
 पोरणा—

B. 95

“भगवा ति वचनं सेट्ठं, भगवा ति वचनमुत्तमं ।

10

गरुगारवयुत्तो सो, भगवा तेन वुच्चती^६” ति ॥

चतुब्बिधं हि^७ नामं — आवत्थिकं, लिङ्गिकं, नेमित्तिकं, अधिच्च-
 समुप्पन्नं ति । अधिच्चसमुप्पन्नं नाम लोकीयवोहारेण “यदिच्छकं” ति
 वुत्तं होति । तत्थ “वच्छो दम्मो बलिवद्दो” ति एवमादि आवत्थिकं ।
 “दण्डी छत्ती सिखी करो” ति एवमादि लिङ्गिकं । “तेविज्जो छल्लभिज्जो”^८
 15 ति एवमादि नेमित्तिकं । “सिरिवड्डुको धनवड्डुको” ति एवमादि वचनत्थम-
 नपेक्खित्वा पवत्तं अधिच्चसमुप्पन्नं^९ । इदं पन भगवा ति नामं नेमित्तिकं,
 न महामायाय न सुद्धोदनमहाराजेन न असीतिया आतिसहस्सेहि कतं,
 न सक्कसन्तुसितादीहि देवताविसेसेहि । वुत्तं चेतं धम्मसेनापतिना —
 R. 123 “भगवा ति नेतं^{१०} नामं मातरा कतं...पे०...विमोक्खन्तिकमेतं बुद्धानं
 20 भगवन्तानं बोधिया मूले सह सब्बज्जुतआणस्स पटिलाभा सच्छिका
 पञ्जत्ति, यदिदं भगवा” [महानि०-१७७] ति ।

यंगुणनेमित्तिकं चेतं नामं तेसं गुणानं पकासनत्थं इमं गाथं
 वदन्ति—

25

“भगी भजी भागी विभत्तवा इति,
 अकासि भगं ति गरू ति भाग्यवा ।

१. स्या० पोत्थके नत्थि । २. ००आण०-स्या० । ३. पित्थस्स-स्या० । ४. विज्ज-
 पाणत्थं-रो० । ५. च वा-रो० । ६. पवुच्चती-रो० । ७. वा-रो० । ८. यादिच्छकं-स्या० ।
 ९. बलिवद्दो-म० । १०. छल्लभिज्जो-म० । ११. ०ति-रो० । १२. पनेतं-रो० ।

बहूहि जायेहि सुभावित्तनो,
भवन्तगो सो भगवा ति वुच्चती” ति ॥

निद्देसे [महानि० ११६] वुत्तनयेनेव चेत्थ तेसं तेसं पदानमत्थो
दट्ठब्बो । अयं पन अपरो नयो—

“भाग्यवा भग्गवा युत्तो, भगेहि^१ च विभत्तवा ।

5

भत्तवा वन्तगमनो, भवेसु भगवा ततो” ति ॥

तत्थ “वण्णागमो वण्णविपरिययो^२” ति एतं निश्चितलक्खणं
गहेत्वा सद्दनयेन वा पिसोदरादिपक्खेपलक्खणं गहेत्वा यस्मा लोकियलोकु-
त्तरसुखाभिनिब्बत्तकं दानसीलादिपारप्पत्तं भाग्यमस्स अत्थि, तस्मा
“भाग्यवा” ति वत्तब्बे “भगवा” ति वुच्चती ति जातब्बं । यस्मा पन लोभ- 10
दोस-मोह-विपरीतमनसिकार-अहिरिकानोत्तप्प-कोधूपनाह-मक्ख-पलास-इस्सा-
मच्छरिय-माया-साठेय्य^३-थम्भ-सारम्भ-मानातिमान-मदप्पमाद^४-तण्हाविज्जा-
तिविधाकुसलमूल - दुच्चरित-सङ्किलेस - मल-विसमसञ्जावितक्क - पपञ्च-चतु-
ब्बिधविपरियेस-आसव-गन्थ-ओघ-योगागति-तण्हुप्पादुपादान^५-पञ्चचेतोखिल^६-
विनिबन्ध-नीवरणाभिनन्दन-छविवादमूल-तण्हाकाय-सत्तानुसय-अट्ठमिच्छत्त- 15
नवतण्हामूलक-दसाकुसलकम्मपथ-द्वासट्ठिदिट्ठिगत-अट्ठसततण्हाविचरितप्पभेद-
सब्बदरथ-परिळाह-किलेससतसहस्सानि, सङ्खेपतो वा पञ्च किलेसखन्ध-अभि-
सङ्खारमच्चु-देवपुत्त-मारे^७ अभञ्जि, तस्मा भग्गत्ता एतेसं परिस्सयानं
“भग्गवा” ति वत्तब्बे भगवा (३.७) ति वुच्चति । आह चेत्थ—

“भग्गरागो भग्गदोसो, भग्गमोहो अनासवो ।

20

भग्गस्स^८ पापका धम्मा, भगवा तेन वुच्चती^९” ति ॥

भाग्यवताय^{१०} चस्स सतपुञ्जलक्खणधरस्स^{११} रूपकायसम्पत्तिदीपिता
होति, भग्गदोसताय धम्मकायसम्पत्ति । तथा लोकियपरिक्खकानं^{१२} बहुमत-
भावो, गहट्ठपब्बजितेहि अभिगमनीयता, अभिगतानं च तेसं^{१३} कायचित्त-

R. 124

१. भगेहि-स्या० । २. ०परियायो-स्या० । ३. साठेय्य-स्या० । ४. मद पमाद-म० ।
५. तण्हुपादान-स्या० । ६. ०खिल-स्या०, म० । ७. ०खन्ध-स्या०; किलेस अभिसङ्खार-
खन्ध मच्चु-म० । ८. भग्गास्स-म०, रो० । ९. पवुच्चती-रो० । १०. भाग्यवन्तताय-म० ।
११. सतपुञ्जलक्खणधरस्स-म० । १२. लोकिक-रो० । १३. नेसं-म० ।

दुक्खापनयने पटिबलभावो, आमिसदानधम्मदानेहि उपकारिता, लोकीय-
लोकुत्तरसुखेहि च सञ्जोजनसमत्थता^१ दीपिता होति ।

यस्मा च लोके इस्सरिय-धम्म-यस-सिरि-काम-पयत्तेसु^२ छसु धम्मेषु
भगसद्दो वत्तति, परमञ्चस्स सकचित्ते इस्सरियं अणिमालधिमादिकं^३ वा
5 लोकीयसम्मतं सब्बाकारपरिपूरं अत्थि । तथा लोकुत्तरो धम्मो लोकत्तय-
व्यापको यथाभुच्चगुणाधिगतो अतिविय परिसुद्धो यसो, रूपकायदस्सनव्या-
वटजननयनमनप्पसादजननसमत्था सब्बाकारपरिपूरा सब्बङ्गपच्चङ्गसिरि,
यं यं एतेन इच्छितं^४ पत्थितं^५ अत्तहितं परहितं वा तस्स तस्स तथेव
अभिनिप्फन्नत्ता इच्छि^६, तत्थ निप्फत्तिसञ्जितो कामो, सब्बलोकगरुभाव-
10 प्पत्तिहेतुभूतो सम्मावायामसङ्घातो पयत्तो^७ च^८ अत्थि । तस्मा इमेहि
भगेहि युत्तत्ता पि “भगा अस्स सन्ती” ति इमिना अत्थेन भगवा (३.७) ति
वुच्चति ।

यस्मा पन कुसलादीहि भेदेहि सब्बधम्मे खन्धायतन-धातुसच्च-इन्द्रिय-
पटिच्चसमुप्पादादीहि वा कुसलादिधम्मे, पीळन-सङ्खत-सन्ताप-विपरिणामद्वेन
B. 97 15 वा दुक्खमरियसच्चं, आयूहन-निदान-संयोग-पळ्ळिबोधद्वेन समुदयं, निस्सरण-
विवेकासङ्खत-अमत्तद्वेन^९ निरोधं, निध्याणिक-हेतु-दस्सनाधिपतेय्यद्वेन मग्गं
विभत्तवा, विभजित्वा विवरित्वा देसितवा ति वुत्तं होति । तस्मा “विभत्तवा”
R. 125 ति वत्तब्बे भगवा ति वुच्चति ।

यस्मा च एस दिब्बब्रह्मअरियविहारे कायचित्तउपधिविवेके सुञ्जत-
20 प्पणिहितानिमित्तविमोक्खे अञ्जे च लोकीयलोकुत्तरे उत्तरिमनुस्सधम्मे
भजि सेवि बहुलमकासि, तस्मा “भत्तवा” ति वत्तब्बे भगवा ति वुच्चति ।

यस्मा पन तीसु भवेसु तण्हासङ्घातं गमनमनेन वन्तं, तस्मा “भवेसु
वन्तगमनो” ति वत्तब्बे भवसद्दतो भकारं, गमनसद्दतो गकारं, वन्तसद्दतो
वकारं च दीघं कत्वा आदाय भगवा ति वुच्चति । यथा लोके “मेहनस्स
25 खस्स माला” ति वत्तब्बे “मेखला” ति वुच्चति ।

१. सम्पयोजनसमत्थता-म० । २. ०पयत्तनेसु-रो० । ३. अणिमालङ्घिमादिकं-
स्या०; अणिमा लघिमा०-म० । ४-४. ०पट्ठितं-स्या०; इच्छितपत्थितं-रो० । ५. इच्छि तिच्छि-
म० । ६. पयतनो-रो० । ७. वा-स्या०, रो० । ८. ०विवेक०-रो० ।

सो इमं लोकं (३.७) ति सो भगवा इमं लोकं । इदानि वत्तब्बं निद-
स्सेति । सदेवकं ति सह देवेहि सदेवकं; एवं सह मारेन समारकं; सह ब्रह्मना
सब्रह्मकं; सह समणब्राह्मणेहि सस्समणब्रह्मणि; पजातत्ता पजा, तं पजं;
सह देवमनुस्सेहि सदेवमनुस्सं । तत्थ सदेवकवचनेन पञ्चकामावचरदेवगहणं^१
वेदितब्बं, समारकवचनेन छट्ठकामावचरदेवगहणं^२, सब्रह्मवचनेन^३ ब्रह्म- 5
कायिकादिब्रह्मगहणं^४, सस्समणब्राह्मणीवचनेन^५ सासनस्स पच्चत्थिकपच्चा-
मित्तसमणब्राह्मणगहणं, समितपाप-बाहितपाप-समणब्राह्मणगहणं च, पजा-
वचनेन सत्तलोकगहणं, सदेवमनुस्सवचनेन सम्मुतिदेवअवसेसमनुस्सगहणं ।
एवमेत्थ तीहि पदेहि ओकासलोको, द्वीहि पजावसेन सत्तलोको गहितो ति
वेदितब्बो । 10

अपरो नयो — सदेवकगहणेन अरूपावचरलोको गहितो, समारक-
गहणेन छ कामावचरदेवलोका^६, सब्रह्मकगहणेन रूपीब्रह्मलोको, सस्समण-
ब्राह्मणादिगहणेन चतुपरिसवसेन सम्मुतिदेवेहि वा सह मनुस्सलोको, अव-
सेससब्बसत्तलोको वा ।

अपि चेत्थ सदेवकवचनेन उक्कट्टपरिच्छेदतो सब्बस्सा पि लोकस्स 15 B. 98
सच्छिक्कतभावं सावेन्तो तस्स भगवतो कित्तिसद्दो अब्भुगगतो । ततो येसं
सिया — “मारो महानुभावो छकामावचरिस्सरो वसवत्ती^७; किं सो पि
एतेन सच्छिक्कतो” ति ? तेसं विमर्ति विधमन्तो समारकं ति अब्भुगगतो ।
येसं पन सिया — “ब्रह्मा महानुभावो एकङ्गुलिया एकस्मिं चक्कवाळसहस्से 20 R. 126
आलोकं फरति, द्वीहि...पे०...दसहि अङ्गुलीहि दससु चक्कवाळसहस्सेसु
आलोकं फरति, अनुत्तरं च भानसमापत्तिसुखं पटिसंवेदेति, किं सो पि
सच्छिक्कतो” ति ? तेसं विमर्ति विधमन्तो सब्रह्मकं ति अब्भुगगतो । ततो
येसं सिया — “पुथुसमणब्राह्मणा सासनपच्चत्थिका, किं ते पि सच्छिक्कता”
ति ? तेसं विमर्ति विधमन्तो^८ सस्समणब्राह्मणि पजं ति अब्भुगगतो ।
एवं उक्कट्टुक्कट्टानं सच्छिक्कतभावं पकासेत्वा अथ सम्मुतिदेवे अवसेसमनुस्से 25

१. ०देवगहणं—सी०, रो० । एवमुपरि पि । २. ०वेदितब्बं—स्या० । ३. सब्रह्मकवचनेन—
स्या० । ४. ०गहणं—सी०, रो० । एवमुपरि पि । ५. ०ब्राह्मण०—रो० । ६. ०देवलोको—स्या०,
रो०, म० । ७. वसवत्ति—रो० । ८. द. स्या० पोत्थके नत्थि ।

च उपादाय उक्कट्टपरिच्छेदवसेन सेससत्तलोकस्स सच्छिक्तभावं पकासेन्तो सदेवमनुस्सं ति अब्भुग्गतो । अयमेत्थ अनुसन्धिक्कमो ।

सयं अभिञ्जा सच्छिक्त्वा पवेदेती (३.९) ति एत्थ पन सयं ति सामं अपरनेय्यो हुत्वा; अभिञ्जा ति अभिञ्जाय, अधिकेन जाणेन जत्वा ति
 5 अत्थो । सच्छिक्त्वा ति पच्चक्खं कत्वा, एतेन अनुमानादिपटिक्खेपो कतो होति । पवेदेती ति बोधेति आपेति पकासेति । सो धम्मं देसेति आदिकल्याणं...पे०...परियोसानकल्याणं ति सो भगवा सत्तेसु कारुञ्जतं पटिच्च हित्वा पि अनुत्तरं विवेकसुखं धम्मं देसेति । तं च खो अप्पं वा बहुं वा देसेन्तो आदिकल्याणादिप्पकारमेव देसेति ।

10 कथं ? एकगाथा पि हि समन्तभद्रकत्ता धम्मस्स पठमपादेन आदिकल्याणा^१, दुतियततियपादेहि मज्जेकल्याणा^२, पच्छिमपादेन परियोसानकल्याणा^३ । एकानुसन्धिकं सुत्तं निदानेन आदिकल्याणं, निगमनेन परियोसानकल्याणं, सेसेन मज्जेकल्याणं । नानानुसन्धिकं सुत्तं पठमानुसन्धिना आदिकल्याणं, पच्छिमेन परियोसानकल्याणं, सेसेहि मज्जेकल्याणं । सकलो
 15 पि सासनधम्मो अत्तनो अत्तभूतेन सीलेन आदिकल्याणो, समथविपस्सनामग्गफलेहि मज्जेकल्याणो, निब्बानेन^४ परियोसानकल्याणो । सीलसमाधीहि वा आदिकल्याणो, विपस्सनामग्गेहि मज्जेकल्याणो, फलनिब्बानेहि परियोसानकल्याणो । बुद्धसुबोधिताय वा आदिकल्याणो, धम्मसुधम्मताय मज्जेकल्याणो, सङ्घसुप्पटिपत्तिया परियोसानकल्याणो । तं सुत्वा तथत्ताय
 20 पटिपन्नेन अधिगन्तव्वाय अभिसम्बोधिया वा आदिकल्याणो, पच्चेकबोधिया मज्जेकल्याणो, सावकबोधिया परियोसानकल्याणो । सुथ्यमानो चेस^५ नीवरणविकखम्भनतो^६ सवनेन पि कल्याणमेव आवहती ति आदिकल्याणो, पटिपज्जियमानो समथविपस्सनासुखावहनतो पटिपत्तिया पि कल्याणमेव आवहती ति मज्जेकल्याणो, तथा पटिपन्नो च पटिपत्तिफले निट्ठिते तादि-
 25 भावावहनतो पटिपत्तिफलेन पि कल्याणमेव आवहती ति परियोसानकल्याणो । नाथप्पभवत्ता च पभवसुद्धिया आदिकल्याणो, अत्थसुद्धिया

B. 99

R. 127

१. आदिकल्याणं-रो० । २. मज्जेकल्याणं-रो० । ३. मज्जेकल्याणं-रो० । ४. निब्बानेन-सी० । एवमुपरि पि । ५. पेस-स्या० । ६. विकखम्भनतो-सी०; नीवरणाणि विकखम्भनतो-रो० ।

मज्झैकल्याणो किच्चसुद्धिया परियोसानकल्याणो । तस्मा एसो भगवा अप्पं वा बहुं वा देसेन्तो आदिकल्याणादिप्पकारमेव देसेती ति वेदितब्बो ।

सात्थं सब्यञ्जनं (३.१०) ति एवमादीसु^१ पन यस्मा इमं धम्मं देसेन्तो सासनब्रह्मचरियं मग्गब्रह्मचरियं च पकासेति, नानानयेहि दीपेति; तं च यथानुरूपं अत्थसम्पत्तिया सात्थं, व्यञ्जनसम्पत्तिया सब्यञ्जनं । सङ्कासन- 5 पकासन-विवरण-विभजन-उत्तानीकरण-पञ्चत्ति-अत्थपदसमायोगतो^२ सात्थं, अक्खरपद-व्यञ्जनाकारनिरुत्तिनिद्देससम्पत्तिया सब्यञ्जनं । अत्थगम्भीरता-पटिवेधगम्भीरताहि सात्थं, धम्मगम्भीरतादेसनागम्भीरताहि सब्यञ्जनं । अत्थपटिभानपटिसम्भिदाविसयतो सात्थं, धम्मनिरुत्तिपटिसम्भिदाविसयतो सब्यञ्जनं । पण्डितवेदनीयतो परिकखकजनप्पसादकं ति सात्थं, सद्देय्यतो 10 लोकीयजनप्पसादकं ति सब्यञ्जनं । गम्भीराधिप्पायतो सात्थं, उत्तानपदतो सब्यञ्जनं । उपनेतब्बस्स अभावतो सकलपरिपुण्णभावेन केवलपरिपुण्णं; अपनेतब्बस्स अभावतो निद्दोसभावेन परिसुद्धं; सिक्खात्तयपरिग्गहितत्ता^३ ब्रह्मभूतेहि सेट्ठेहि चरितब्बतो तेसं^४ चरियभावतो ब्रह्मचरियं । तस्मा “सात्थं सब्यञ्जनं केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेती” ति वुच्चति । 15

अपि च यस्मा सनिदानं सउप्पत्तिकं च देसेन्तो आदिकल्याणं देसेति, वेनेय्यानं अनुरूपतो अत्थस्स अविपरीतताय च हेतु-उदाहरणयुत्ततो च मज्झैकल्याणं, सोतूनं सद्धापटिलाभेन निगमनेन च परियोसानकल्याणं देसेति । एवं देसेन्तो च परिसुद्धं^५ ब्रह्मचरियं पकासेति । तं च पटिप्पत्तिया अधिगमव्यत्तितो सात्थं, परियत्तिया आगमव्यत्तितो सब्यञ्जनं, सीलादि- 20 पञ्चधम्मक्खन्धयुत्ततो केवलपरिपुण्णं, निरुपक्किलेसतो नित्थरणत्थाय पवत्तितो लोकामिसनिरपेक्खतो च परिसुद्धं, सेट्ठेन ब्रह्मभूतानं बुद्ध-पच्चेकबुद्ध-बुद्धसावकानं चरियं^६ “ब्रह्मचरियं” ति वुच्चति । तस्मा पि “सो धम्मं देसेति आदिकल्याणं...पे०...ब्रह्मचरियं पकासेती” ति वुच्चति ।

साधु खो पना ति सुन्दरं खो पन अत्थावहं सुखावहं ति वुत्तं होति । 25 तथारूपानं अरहतं ति यथारूपो सो भवं गोतमो, एवरूपानं यथाभुच्चगुणा-

१. एवमादिमु-सी०, रो० । एवमुपरि पि । २. उत्तानि-रो०; करणपञ्चत्ति-स्या० ।

३. सिक्खत्तय-म०; ँग्गहीतत्ता-सी०, रो० । ४. तेसञ्च-स्या०, म० । ५. स्या०, म० पोत्थकेसु नत्थि ६. चरियतो-स्या०, म० ।

धिगमेन लोके अरहन्तो ति लद्धसद्धानं^१ अरहतं । दस्सनं होती (३.११) ति पसादसोम्मानि अक्खीनि उम्मीलेत्वा^२ “दस्सनमत्तं पि साधु होती” ति एवं अज्झासयं कत्वा अथ खो वेरञ्जो ब्राह्मणो येन भगवा तेनुपसङ्कमी ति^३ ।

२. येना ति भूमत्थे^४ करणवचनं । तस्मा यत्थ भगवा तत्थ उप-
 ५ सङ्कमी ति एवमेत्थ अत्थो दट्ठब्बो । येन वा कारणेन भगवा देवमनुस्सेहि
 उपसङ्कमितब्बो, तेन कारणेन उपसङ्कमी ति एवमेत्थ अत्थो दट्ठब्बो । केन
 च कारणेन भगवा उपसङ्कमितब्बो ? नानप्पकारगुणविसेसाधिगमाधि-
 प्पायेन, सादुफलूपभोगाधिप्पायेन दिजगणेहि^५ निच्चफलितमहाक्खो विय ।
 उपसङ्कमी ति च गतो ति वुत्तं होति । उपसङ्कमित्वा ति उपसङ्कमनपरि-
 १० योसानदीपनं^६ । अथ वा एवं गतो ततो आसन्नतरं ठानं भगवतो समीप-
 सङ्घातं गत्वा ति पि^७ वुत्तं होति ।

भगवता सद्धिं सम्मोदी ति यथा खमनीयादीनि पुच्छन्तो भगवा
 तेन, एवं सो पि भगवता सद्धिं समप्पवत्तमोदो अहोसि, सीतोदकं विय
 उण्होदकेन सम्मोदितं एकीभावं अगमासि । याय च “कच्चि, भो गोतम,
 १५ खमनीयं; कच्चि यापनीयं, कच्चि भोतो च^८ गोतमस्स गोतमसावकानं^९ च
 अप्पाबाधं अप्पातङ्कं लहुट्ठानं बलं फासुविहारो” ति आदिकाय कथाय
 सम्मोदि^{१०}, तं^{११} पीतिपामोज्जसङ्घातसम्मोदजननतो^{१२} सम्मोदितुं युत्तभावतो
 च सम्मोदनीयं । अत्थव्यञ्जनमधुरताय सुचिरं पि कालं सारेतुं निरन्तरं
 पवत्तेतुं अरहरूपतो सरितब्बभावतो च सारणीयं^{१३}, सुय्यमानसुखतो च
 B. 101 20 सम्मोदनीयं, अनुस्सरीयमानसुखतो सारणीयं । तथा व्यञ्जनपरिसुद्धताय
 सम्मोदनीयं, अत्थपरिसुद्धताय सारणीयं ति । एवं अनेकेहि परियायेहि
 सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा परियोसापेत्वा निट्ठापेत्वा येनत्थेन
 आगतो तं पुच्छितुकामो एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं ति भावनपुंसक-

१. ०सद्धानं-म०, रो० । २. उम्मीलित्वा-म०; उम्मिलेत्वा-स्या० । ३. रो० पोत्थके
 नत्थि । ४. भूमत्थे-रो० । ५. द्विजगणेहि-सी०, रो० । ६. ०परिदीपनं-स्या० । ७. रो०
 पोत्थके नत्थि । ८-९. गोतमस्स सावकानं-स्या०; गोतमस्स च सावकानं-म० । १०-११. सम्मोदितं-
 रो० । १२. पीतिपामुज्ज-रो०; पीति०सङ्घातं सम्मोदं जननतो-म० । १३. सारणीयं-सी०,
 स्या०, रो० ।

निद्देसो “विसमं चन्दिमसुरिया^१ परिवत्तन्ती^२” [अं०नि०२-७६] ति आदीसु विय । तस्मा यथा निसिन्नो एकमन्तं^३ निसिन्नो होति तथा निसीदी ति एवमेत्थ अत्थो दट्ठब्बो । भुम्मत्थे वा एतं उपयोगवचनं । निसीदी (३.१४) ति उपाविसि । पण्डिता हि पुरिसा गरुट्टानीयं^४ उपसङ्कमित्वा आसन-कुसलताय एकमन्तं निसीदन्ति । अयं च तेसं अञ्जतरो, तस्मा एकमन्तं 5 निसीदि ।

कथं निसिन्नो पन एकमन्तं निसिन्नो होती ति ? छ निसज्जदोसे^५ वज्जेत्वा^६ । सेय्यथीदं^७ - अतिदूरं^८, अच्चासन्नं, उपरिवातं, उन्नतप्पदेसं, अतिसम्मुखं, अतिपच्छा^९ ति । अतिदूरे निसिन्नो हि सचे कथेतुकामो होति उच्चासद्देन कथेतब्बं होति । अच्चासन्ने निसिन्नो सङ्घट्टनं करोति । उपरि- 10 वाते निसिन्नो सरीरगन्धेन बाधति । उन्नतप्पदेसे निसिन्नो अगारवं पकासेति । अतिसम्मुखा निसिन्नो सचे दट्ठुकामो होति, चक्खुना चक्खुं आहञ्च दट्ठब्बं होति । अतिपच्छा निसिन्नो सचे दट्ठुकामो होति गीवं पसारेत्वा दट्ठब्बं होति । तस्मा अयं पि एते छ निसज्जदोसे वज्जेत्वा निसीदि । तेन वुत्तं - “एकमन्तं निसीदी” ति । 15

एकमन्तं निसिन्नो खो वेरञ्जो ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोचा^{१०} ति^{११} एतं ति इदानी वत्तब्बमत्थं दस्सेति । दकारो पदसन्धिकरो । अवोचा ति अभसि ।

सुतं^{१२} मेतं^{१३} ति सुतं मे एतं; एतं मया सुतं ति इदानी वत्तब्बमत्थं दस्सेति । भो गोतमा ति भगवन्तं गोत्तेन आलपति । इदानी यं तेन सुतं 20 तं दस्सेन्तो न समणो गोतमो ति एवमादिमाह । तत्रायं अनुत्तानपद-वण्णना - ब्राह्मणे ति जातिब्राह्मणे^{१४} । जिण्णे ति जज्जरीभूते जराय खण्डि-च्चादिभावं^{१५} आपादिते । बुद्धे^{१६} ति अङ्गपच्चङ्गानं बुद्धिमरियादप्पत्ते^{१७} ।

R. 130

१. ०सूरिया-म० । २. अनुपरिवत्तन्ती-स्या० । ३. पन एकमन्ते-सी०, रो० । ४. गरुट्टानियं-स्या० । ५. निसज्जादोसे-सी० । ६. वज्जेत्वा-सी० । ७. सेय्यथिदं-म० । ८-८. अतिदूरमच्चासन्नं उपरिवातमुन्नतप्पदेसं अतिसम्मुखमतिपच्छा-सी०; अतिदूरमच्चासन्नं उपरिवातमुन्नतप्पदेसं अतिसम्मुखा अतिपच्छा-स्या० । ९-९. एतदवोच-स्या० । १०-१०. सुत-म्मेतं-सी०, स्या० । ११. ०ब्राह्मणे-रो० । १२. खड्दिच्चादिभावं-रो० । १३. बुद्धे-सी०, रो० । १४. बुद्धि-सी०, रो० ।

B. 102

महल्लके (३.१५) ति जातिमहल्लकताय समन्नागते, चिरकालप्पसुते ति वुत्तं होति । अद्दगते ति अद्धानं गते, द्वे तयो राजपरिवट्टे अतीते ति अधिप्पायो । वयो अनुप्पत्ते ति पच्छिमवयं सम्पत्ते, पच्छिमवयो नाम वस्ससतस्स पच्छिमो ततियभागो ।

5 अपि च — जिण्णे ति पोराने, चिरकालप्पवत्तकुलन्वये ति वुत्तं होति । वुड्ढे ति सीलाचारादिगुणवुड्ढियुत्ते^१ । महल्लके ति विभवमहन्तताय^२ समन्नागते महद्धने महाभोगे । अद्दगते ति मग्गपटिपन्ने, ब्राह्मणानं वत्त-चरियादिमरियादं अवीतिकम्म चरमाने^३ । वयो अनुप्पत्ते ति जातिवुड्ढभावं^४ अन्तिमवयं अनुप्पत्ते ति एवं^५ पेत्य^६ योजना वेदितब्बा ।

10 इदानी अभिवादेती ति एवमादीनि “न समणो गोतमो” ति एत्थ वुत्त-नकारेन योजेत्वा एवमत्थतो वेदितब्बानि — “न वन्दति वा^७, नासना वुट्ठहिंति वा^८, ना पि ‘इध भोन्तो निसीदन्तू’ ति एवं आसनेन वा उपनिमन्तेती” ति । एत्थ हि वासदो विभावने^९ नाम अत्थे^{१०}, “रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा” ति आदीसु विय । एवं वत्वा अथ अत्तनो अभिवादानादीनि अकरोन्तं भगवन्तं
15 दिस्वा आह — “तयिदं भो गोतम तथेवा” ति । यं तं मया सुतं तं तथेव, तं सवर्णं^{११} च मे दस्सनं च संसन्दति समेति, अत्थतो एकीभावं गच्छति । “न हि भवं गोतमो...पे०...आसनेन वा निमन्तेती” ति एवं अत्तना सुतं दिट्ठेन निगमेत्वा निन्दन्तो आह — “तयिदं भो गोतम न सम्पन्नमेवा” ति तं अभिवादानादीनं अकरणं न युत्तमेव ।

R. 131

20 अथस्स भगवा अत्तुक्कंसनपरवम्भनदोसं अनुपगम्म करुणासीतलहृदयेन तं अञ्जाणं^{१२} विधमित्वा युत्तभावं दस्सेतुकामो आह — “नाहं तं ब्राह्मण...पे०...मुद्धा पि तस्स विपत्तेय्या” ति । तत्रायं सङ्खेपत्थो — “अहं, ब्राह्मण, अप्पटि-हतेन सब्बञ्जुतञ्जाणचक्खुना^{१३} ओलोकेन्तो पि तं पुग्गलं एतस्मि सदेव-कादिभेदे लोके न पस्सामि, यमहं अभिवादेय्यं वा पच्चुट्ठेय्यं वा आसनेन वा निम-

१. ०वुड्ढि-सी०, रो० । २. ०महत्तताय-म० । ३. अवीतिकम्म चरमाने-रो०, अवीतिकम्मचरमाने-सी० । ४. ०वुड्ढभावं-सी०, रो० । ५-५. एवमेत्थ-म०, स्या० । ६. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ७. विभावनो-रो० । ८. अत्थो-रो० । ९. सवर्ण-सी०, रो० । १०. अञ्जानं-रो० । ११. ०तञ्जाण-सी० ।

न्तेय्यं वा, अनच्छरियं^१ एतं त्वाहं अञ्ज सब्बञ्जुतं पत्तो एवरूपं निपच्चकारारहं
 पुग्गलं न पस्सामि । अपि च खो यदापाहं^२ सम्पतिजातो व उत्तराभिमुखो^३
 सत्तपदवीतिहारेन^४ गन्त्वा सकलं दससहस्सिं^५ लोकधातुं^६ ओलोकेसिं; तदा
 पि एतस्मिं सदेवकादिभेदे लोके तं पुग्गलं न पस्सामि, यमहं अभिवादेय्यं वा
 पच्चुट्ठेय्यं वा आसनेन वा निमन्तेय्यं । अथ खो मं सोळसकप्पसहस्सायुको 5
 खीणासवमहाब्रह्मा पि अञ्जलिं पग्गहेत्वा “त्वं लोके महापुरिसो, त्वं सदेव-
 कस्स लोकस्स अग्गो च जेट्ठो च सेट्ठो च, नत्थि तथा उत्तरितरो” ति
 सञ्जातसोमनस्सो पटिमानेसिं^७; तदा पि चाहं अत्तना उत्तरितरं अप-
 स्सन्तो आसभि वाचं निच्छारेसिं — “अग्गोहमस्मि लोकस्स, जेट्ठोह-
 मस्मि लोकस्स, सेट्ठोहमस्मि लोकस्सा” ति । एवं सम्पतिजातस्सा पि 10
 मय्हं अभिवादनादिरहो पुग्गलो नत्थि, स्वाहं इदानि सब्बञ्जुतं पत्तो कं
 अभिवादेय्यं वा...पे०...आसनेन वा निमन्तेय्यं । तस्मा त्वं, ब्राह्मण,
 मा तथागता^८ एवरूपं निपच्चकारं पत्थयित्थ, यं हि, ब्राह्मण, तथागतो
 अभिवादेय्य वा...पे०...आसनेन वा निमन्तेय्य, मुद्धा पि तस्स पुग्गलस्स
 रत्तिपरियोसाने परिपाकसिथिलबन्धनं वण्ठा पमुत्ततालफलमिव^९ गीवतो 15
 पच्छिज्जित्वा सहसाव^{१०} भूमियं विपतेय्या^{११} ति^{१२} ।

B. 103

10

15

३. एवं वुत्ते पि ब्राह्मणो दुप्पञ्जताय तथागतस्स लोके^{११} जेट्ठभावं^{१२}
 असल्लक्खेन्तो केवलं तं वचनं असहमानो आह—“अरसरूपो भवं गोतमो”
 (४.८) ति । अयं किरस्स अधिप्पायो—यं लोके अभिवादनपच्चुट्ठानअञ्जलि-
 कम्मसामीचिकम्मं “सामगिरसो” ति वुच्चति, तं भोतो गोतमस्स नत्थि, 20
 तस्मा अरसरूपो भवं गोतमो अरसजातिको अरससभावो ति ।

R. 132

अथस्स भगवा चित्तमुदुभावजननत्थं उजुविपच्चनीकभावं^{१२} परि-
 हरन्तो अञ्जथा तस्स वचनस्सत्थं अत्तनि सन्दस्सेन्तो “अत्थि ख्वेस
 ब्राह्मणपरियायो” ति आदिमाह । तत्थ परियायो ति कारणं; अयं हि

१. च-सी० । २. यदापाहं-रो० । ३. उत्तरेनमुखो-सी०; उत्तरेनाभिमुखो-स्या० ।
 ४. ०हारे-रो० । ५-५. दससहस्सलोकधातुं-स्या०; दससहस्सिलोक०-म०; ०सहस्सिलोक०-रो० ।
 ६. पटिमानेसिं-म०, सी० । ७. तथागते-सी० । ८. पवुत्त०-म० । ९. सहसेव-सी०, रो० ।
 १०-१०. विपतेय्य-स्या० । ११-११. लोकजेट्ठभावं-सी०, स्या० । १२. ०विपच्चनिक०-रो० ।

- परियायसद्वो देसना-वार-कारणेषु वत्तति । “मधुपिण्डकपरियायो त्वेव नं धारेही” [म०नि० १-१५२] ति आदीसु हि एस देसनायं वत्तति । “कस्स नु खो, आनन्द, अज्ज परियायो भिक्खुनियो^१ ओवदितुं” [म०नि० ३-३६०] ति आदीसु वारे । “साधु, भन्ते, भगवा अज्जं परियायं आचि-
 5 क्वतु, यथायं भिक्खुसङ्घो अज्जाय सण्ठहेय्या” [पारा०-८६] ति आदीसु कारणे । स्वायं इध कारणे वत्तति । तस्मा एत्थ एवमत्थो दट्ठब्बो-
 B. 104 अत्थि खो, ब्राह्मण, एतं कारणं; येन कारणेन मं “अरसरूपो भवं गोतमो” ति वदमानो पुग्गलो सम्मा वदेय्य, अवित्थवादी ति सङ्खच्चं^२ गच्छेय्य । कतमो पन सो ति ? ये ते ब्राह्मण रूपरसा...पे०...फोट्टब्बरसा ते तथागतस्स
 10 पहीना^३ (४.११) ति । किं वुत्तं होति ? ये ते जातिवसेन वा^४ उपपत्ति-
 वसेन^५ वा सेट्ठसम्मत्तानं पि पुत्थुज्जनानं रूपारम्मणादीनि अस्सादेन्तानं अभिनन्दन्तानं रज्जन्तानं उप्पज्जन्ति कामसुखस्सादसङ्घाता रूपरसा सद्वरसा गन्धरसा रसरसा फोट्टब्बरसा, ये इमं लोकं गीवायं^६ बन्धित्वा विय आवि-
 ज्जन्ति^७, वत्थारम्मणादिसामगियं च^८ उप्पन्नत्ता “सामगिरसा” ति वुच्चन्ति,
 15 ते सब्बे पि तथागतस्स पहीना । “मय्हं पहीना” ति वत्तब्बे पि ममङ्कारेन^९ अत्तानं अनुपक्खिपन्तो^{१०} धम्मं देसेति । देसनाविलासो वा एस भगवतो ।

- तत्थ पहीना ति चित्तसन्तानतो विगता जहिता वा । एतस्मि पनत्थे करणे सामिवचनं दट्ठब्बं । अरियमग्गसत्थेन उच्छिन्नं तण्हाविज्जा-
 मयं मूलमेतेसं ति उच्छिन्नमूला । तालवत्थु विय नेसं वत्थु कतं ति
 R. 133 20 तालावत्थुकता । यथा हि तालरुक्खं समूलं उद्धरित्वा तस्स वत्थुमत्ते तस्मि पदेसे कते न पुन तस्स तालस्स उप्पत्ति पज्जायति; एवं अरिय-
 मग्गसत्थेन समूले रूपादिरसे उद्धरित्वा तेसं पुब्बे उप्पन्नपुब्बभावेन वत्थुमत्ते चित्तसन्ताने कते सब्बे पि ते “तालावत्थुकता” ति वुच्चन्ति ।
 अविरुद्धिधम्मत्ता^{११} वा मत्थकच्छिन्नतालो विय कता ति तालावत्थुकता ।
 25 यस्मा पन एवं तालावत्थुकता अनभावङ्कता^{१२} होन्ति, यथा नेसं पच्छाभावो

१. भिक्खुणियो-म०, सी० । २. सङ्खच्चं-सी० स्या०, रो०, । ३. पहीणा-सी०, रो० ।
 ४. रो० पोत्थके नत्थि । ४. उपपत्तिवसेन-रो० । ६. गीवायं-स्या० । ७. आविज्जन्ति-स्या०,
 म० । ८. च सति-स्या० । ९. ममाकारेन-म० । १०. अनुक्खिपन्तो-सी०, स्या०, रो० ।
 ११. ०रुद्धिधम्मता-स्या० । १२. अनभावकता-सी०, रो० । एवमुपरि पि ।

न होति, तथा कता होन्ति; तस्मा आह — “अनभावङ्कता” (४.११) ति ।
 अयं हेत्थ पदच्छेदो — अनु अभावं कता अनभावङ्कता ति । “अनभावङ्कता”
 ति पि पाठो, तस्स अनुअभावं गता ति अत्थो । तत्थ पदच्छेदो अनु अभावं गता
 अनभावङ्कता ति, यथा अनु अच्छरिया अनच्छरिया ति । आयति अनुप्पाद-
 धम्मा ति अनागते अनुप्पज्जनकसभावा । ये हि अनभावङ्कता, ते पुन कथं 5
 उप्पज्जिस्सन्ति ? तेनाह—“अनभावं गता आयति अनुप्पादधम्मा” ति ।

अयं खो ब्राह्मण परियायो ति इदं खो, ब्राह्मण, कारणं येन मं
 सम्मा वदमानो वदेथ्य “अरसरूपो समणो गोतमो” ति । नो च खो यं
 त्वं सन्धाय वदेसी ति यं च खो त्वं सन्धाय वदेसि, सो परियायो न होति ।
 कस्मा पन भगवा एवमाह ? ननु एवं वुत्ते यो ब्राह्मणेन वुत्तो सामगिरसो 10 B. 105
 तस्स^२ अत्तनि^२ विज्जमानता अनुज्जाता होती ति, वुच्चते; न होति । यो
 हि तं सामगिरसं कातुं भब्बो हुत्वा न करोति, सो तदभावेन अरसरूपो ति
 वत्तब्बो भवेथ्य । भगवा पन अभब्बो व एतं कातुं, तेनस्स करणे अभब्बतं
 पकासेन्तो आह — “नो च खो यं त्वं सन्धाय वदेसी” ति । यं परियायं
 सन्धाय त्वं मं “अरसरूपो” ति वदेसि, सो अम्हेसु नेव वत्तब्बो ति । 15

४. एवं ब्राह्मणो अत्तना अधिप्पेतं अरसरूपतं आरोपेतुं असक्कोन्तो
 अथापरं निब्भोगो भवं गोतमो^३ ति आदिमाह । सब्बपरियायेसु चेत्थ
 वुत्तनयेनेव योजनाक्कमं^४ विदित्वा सन्धाय भासितमत्थं एवं वेदितब्बं । R. 134
 ब्राह्मणो तमेव वयोवुड्ढानं^५ अभिवादनकम्मार्दि लोके सामग्गिपरिभोगो ति
 मञ्जमानो तदभावेन भगवन्तं निब्भोगो ति आह । भगवा ध्वायं रूपा- 20
 दीसु सत्तानं छन्दरागपरिभोगो तदभावं अत्तनि सम्पस्समानो अपरं परियायं
 अनुजानाति ।

५. पुन ब्राह्मणो यं लोके वयोवुड्ढानं अभिवादनादिकुलसमुदाचारकम्मं
 लोकिया करोन्ति तस्स अकिरियं सम्पस्समानो भगवन्तं अकिरियवादो ति
 आह । भगवा पन, यस्मा कायदुच्चरितादीनं अकिरियं वदति तस्मा, तं 25
 अकिरियवादं अत्तनि सम्पस्समानो अपरं पि परियायं अनुजानाति । तत्थ च

१. अनभावगता—सी०; अनभावं गता—स्या० । २-२. तस्सत्तनि—स्या०, रो० । ३. स्या०,
 रो० पोत्थकेसु नत्थि । ४. योजनक्कम्मं—म० । ५. वयोवुड्ढानं—सी० । एवमुपरि पि ।

कायदुच्चरितं (४.२४) ति पाणातिपात-अदिन्नादान-मिच्छाचारचेतना वेदि-
तब्बा । वचीदुच्चरितं ति मुसावाद-पिसुणावाच-फरुसावाच-सम्फप्पलापचेतना^१
वेदितब्बा । मनोदुच्चरितं ति अभिज्झाव्यापादमिच्छादिद्वियो वेदितब्बा ।
ठपेट्वा ते धम्मे, अवसेसा अकुसला^२ धम्मा^३ “अनेकविहता पापका अकुसला
5 धम्मा” ति वेदितब्बा ।

६. पुन ब्राह्मणो तमेव अभिवादनादिकम्मं भगवति अपस्सन्तो इमं
“आगम्म अयं लोकतन्ति लोकपवेणि^३ उच्छिज्जती” ति मञ्जमानो भगवन्तं
उच्छेदवादो ति आह । भगवा पन यस्मा अट्ठसु लोभसहगतचित्तेसु उप्पज्ज-
मानस्स^४ पञ्चकामगुणिकरागस्स द्वीसु अकुसलचित्तेसु उप्पज्जमानकदोसस्स
10 च अनागामिमग्गेन उच्छेदं वदति । सब्बाकुसलसम्भवस्स पन निरवसेसस्स
मोहस्स अरहत्तमग्गेन उच्छेदं वदति । ठपेट्वा ते तयो, अवसेसानं पापकानं
अकुसलानं धम्मानं यथानुरूपं चतूहि मग्गेहि उच्छेदं वदति; तस्मा तं
B. 106 उच्छेदवादं सम्पस्समानो अपरं पि परियायं अनुजानाति ।

७. पुन ब्राह्मणो “जिगुच्छति मञ्जे समणो गोतमो इदं वयोवुड्ढानं
15 अभिवादनादिकुलसमुदाचारकम्मं, तेन तं^५ न करोती” ति मञ्जमानो भग-
वन्तं जेगुच्छी ति आह । भगवा पन यस्मा जिगुच्छति कायदुच्चरितादीहि;
R. 135 किं वुत्तं होति ? यं च तिविधं कायदुच्चरितं, यं चतुर्विधं वचीदुच्चरितं, यं
च तिविधं मनोदुच्चरितं, या च ठपेट्वा तानि दुच्चरितानि अवसेसानं लाम-
कट्ठेन पापकानं अकोसलसम्भूतद्वेन अकुसलानं धम्मानं समापत्ति समापज्जना
20 समङ्गिभावो^६, तं सब्बं पि गूथं विय मण्डनकजातियो पुरिसो जिगुच्छति
हिरीयति, तस्मा तं जेगुच्छितं अत्तनि सम्पस्समानो अपरं पि परियायं
अनुजानाति । तत्थ “कायदुच्चरितेना” ति उपयोगत्थे करणवचनं दट्ठब्बं ।

८. पुन ब्राह्मणो तमेव अभिवादनादिकम्मं भगवति अपस्सन्तो “अयं
इमं लोकजेट्ठकम्मं विनेति विनासेति, अथवा यस्मा एतं सामीचिकम्मं न
25 करोति तस्मा अयं विनेतब्बो निग्गण्हितब्बो” ति मञ्जमानो भगवन्तं

१. ०पिसुन०-रो०; ०वाचाफरुसवाचा०-म० । २-२. अकुसलधम्मा-सी० । ३. लोक-
पवेणी-म० । ४. स्या०, म० पोत्थकेसु नत्थि । ५. तं०-रो० । ६. समङ्गिभावो-सी० ।

वेनयिको (५.१३) ति आह । तत्रायं पदत्थो — विनयती^१ ति विनयो, विना-
सेती ति वुत्तं होति । विनयो एव वेनयिको, विनयं वा अरहती ति वेनयिको,
निग्गहं अरहती ति वुत्तं होति । भगवा पन, यस्मा रागादीनं विनयाय वृष-
समाय धम्मं देसेति तस्मा, वेनयिको होति । अयमेव चेत्य पदत्थो — विनयाय
धम्मं देसेती ति वेनयिको । विचित्रा हि तद्धितवुत्ति ! स्वायं तं वेनयिक- 5
भावं अत्तनि सम्पस्समानो अपरं परियायं पि अनुजानाति ।

६. पुन ब्राह्मणो यस्मा अभिवादनादीनि सामीचिकम्मनि करोन्ता
वयोवुद्धे तोसेन्ति हासेन्ति, अकरोन्ता पन तापेन्ति विहेसेन्ति दोमनस्सं नेसं
उप्पादेन्ति, भगवा च तानि न करोति; तस्मा “अयं वयोवुद्धे तपती^२” ति
मञ्जमानो सप्पुरिसाचारविरहितत्ता वा “कपणपुरिसो अयं” ति मञ्जमानो 10
भगवन्तं तपस्सी ति आह । तत्रायं पदत्थो — तपती ति तपो, रोसेति
विहेसेती ति वुत्तं होति, सामीचिकम्माकरणस्सेतं नामं । तपो अस्स अत्थी ति
तपस्सी । दुतिये अत्थविकप्पे व्यञ्जनानि^३ अविचारेत्वा लोके कपणपुरिसो
“तपस्सी” ति वुच्चति । भगवा पन ये अकुसला धम्मा लोकं तपनतो तप- B. 197
नीया ति वुच्चन्ति, तेसं हि पहीनत्ता^४ यस्मा तपस्सी ति सङ्ख्यं^५ गतो, तस्मा 15
तं तपस्सित्तं अत्तनि सम्पस्समानो अपरं पि^६ परियायं अनुजानाति । तत्रायं
पदत्थो — तपन्ती ति तपा, अकुसलानं^७ धम्मानमेतं^८ अधिवचनं । वुत्तं पि
हेतं — “इध तप्पति पेच्च तप्पती” [खु० नि० १-१८] ति । तथार्यं ते तपे R. 136
अस्सि निरस्सि पहासि विद्धंसेसी ति तपस्सी ।

१०. पुन ब्राह्मणो तं अभिवादनादिकम्मं देवलोकगम्भसम्पत्तिया देव- 20
लोकपटिसन्धिपटिलाभाय संवत्तती ति मञ्जमानो भगवति चस्स अभावं दिस्वा
भगवन्तं अपगम्भो ति आह । कोधवसेन वा भगवतो मातुकुच्छिस्म पटि-
सन्धिगगहणे^९ दोसं दस्सेन्तो पि एवमाह । तत्रायं पदत्थो — गम्भतो अपगतो
ति अपगम्भो, अभम्भो देवलोकूपर्पत्ति पापुणितुं ति अधिप्पायो । हीनो वा गम्भो
अस्सा ति अपगम्भो, देवलोकगम्भपरिबाहिरत्ता आर्याति हीनगम्भपटिलाभभागी 25

१. विनयाती-रो० । २. तप्पती-स्या० । ३. व्यञ्जनानि-सी०, स्या० । ४. पहीनत्ता-
सी०, रो० । ५. सङ्ख्यं-सी०, रो० । ६. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ७-९. अकुसल-
धम्मानमेतं-म० । ८. तथा-म० । ९. सन्धिगगहणे-सी०, रो० ।

ति, हीनो वास्स मातुकुच्छिस्मि^१ गब्भवासो अहोसी ति अधिप्पायो । भग-
वतो पन यस्मा आयति गब्भसेय्या अपगता, तस्मा सो तं अपगब्भतं अत्तनि
सम्पस्समानो अपरं पि परियायं अनुजानाति । तत्र च यस्स खो ब्राह्मण
आयति गब्भसेय्या पुनब्भवाभिनिब्बत्ति पहीना ति एतेसं पदानं एवमत्थो
5 दट्ठब्बो — ब्राह्मण, यस्स पुगलस्स अनागते गब्भसेय्या, पुनब्भवे च अभि-
निब्बत्ति अनुत्तरेण मग्गेण विहतकारणत्ता^२ पहीना ति^३ । गब्भसेय्यागहणेन^४
चेत्थ जलाबुजा^५ योनि^६ गहिता । पुनब्भवाभिनिब्बत्तिगहणेन^७ इतरा
तिस्सो पि । अपि च गब्भस्स सेय्या गब्भसेय्या, पुनब्भवो एव अभिनिब्बत्ति
पुनब्भवाभिनिब्बत्तो ति एवमेत्थ अत्थो दट्ठब्बो । यथा च विञ्जाणट्ठिती
10 ति वुत्ते पि न विञ्जाणतो अञ्जा ठिति अत्थि, एवमिधा पि न गब्भतो
अञ्जा सेय्या वेदितब्बा । अभिनिब्बत्ति च नाम यस्मा पुनब्भवभूता पि
अपुनब्भवभूता पि अत्थि, इध च पुनब्भवभूता^८ अधिप्पेता । तस्मा वुत्तं —
“पुनब्भवो एव अभिनिब्बत्ति पुनब्भवाभिनिब्बत्ती” ति ।

११. एवं आगतकालतो पट्ठाय अरसरूपतादीहि^१ अट्ठहि अक्कोस-
B. 108 15 वत्थूहि अक्कोसन्तं पि ब्राह्मणं भगवा धम्मस्सरो धम्मराजा धम्मस्सामी
तथागतो अनुकम्पाय^२ सीतलेनेव^३ चक्खुना ओलोकेन्तो यं धम्मधातुं
R. 137 पटिविज्झित्वा देसनाविलासप्पत्तो होति, तस्सा धम्मधातुया सुप्पटिविद्धत्ता
विगतवलाहके अन्तलिकखे^४ समब्भुगतो पुण्णचन्दो विय सरदकाले^५
सुरियो^६ विय च ब्राह्मणस्स हृदयन्धकारं विधमन्तो तानियेव अक्कोस-
20 वत्थूनि तेन तेन परियायेन अञ्जथा दस्सेत्वा, पुन पि अत्तनो करुणाविप्फारं
अट्ठहि लोकधम्मेहि अकम्पियभावेन पटिलद्धं, तादिगुणलक्खणं पठविसम-
चित्ततं^७ अकुप्पधम्मतं च पकासेन्तो “अयं ब्राह्मणो केवलं पलितसिर-
खण्डदन्तवलित्तचतादीहि अत्तनो वुड्ढभावं^८ सञ्जानाति, नो च खो जानाति

१. मातुकुच्छिस्मि—म० । २. विगतकारणत्ता—रो० । ३. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु
नत्थि । ४. ०सेय्यागहणेन—म० । ५-५. जलाबुज०—म०, रो० । ६. ०निब्बत्तिगहणेन—सी०,
रो० । ७. ०पि—रो० । ८. अरसरूपतादीहि—सी० । ९-९. अनुकम्पासीतलेनेव—सी०,
रो० । १०. अन्तलिकखे सी० । ११-११. ०सुरियो म०, एवमुपरि पि; सरदकालसुरियो—रो० ।
१२. पथवि०—म०, एवमुपरि पि; पठवी०—सी०, स्या० । १३. वुड्ढभावं—सी०, रो० ।

अत्तानं ज्ञातिया अनुगतं जराय अनुसटं व्याधिना^१ अभिभूतं मरणेन
अब्भाहतं वट्टखाणुभूतं अज्ज मरित्वा पुन स्वेव उत्तानसयनदारकभावगम-
नीयं । महन्तेन खो पन उस्साहेन मम सन्तिकं आगतो, तदस्स आगमनं
सात्थकं होतुं” ति चिन्तेत्वा इमस्मि लोके अत्तनो अप्पटिसमं पुरेजातभावं
दस्सेन्तो सेय्यथापि ब्राह्मणा (६.९) ति आदिना नयेन ब्राह्मणस्स धम्मदेसनं 5
वड्डेसि ।

तत्थ सेय्यथा^२ ति^३ ओपम्मत्थे निपातो; पी^३ ति सम्भावन्त्ये; उभ-
येना पि यथा नाम ब्राह्मणा ति दस्सेति । कुक्कुटिया अण्डानि अट्ठ
वा दस वा द्वादस वा ति एत्थ पन किञ्चा पि कुक्कुटिया वुत्तप्पकारतो
ऊनाधिकानि पि अण्डानि होन्ति । अथ खो वचनसिलिट्ठताय एवं वुत्तं 10
ति वेदितब्बं । एवं हि लोके सिलिट्ठं वचनं होति । तानस्सू^४ ति तानि अस्सु,
भवेय्युं ति वुत्तं होति । कुक्कुटिया सम्मा अधिसयितानी ति ताय
जनेत्तिया कुक्कुटिया पक्खे पसारेत्वा तेसं उपरि सयन्तिया सम्मा अधि-
सयितानि, सम्मा परिसेदितानी ति कालेन कालं उतुं गण्हापेन्तिया^५ सुट्ठु
समन्ततो सेदितानि, उस्मीकतानी ति वुत्तं होति । सम्मा परिभावितानी 15
ति कालेन कालं सुट्ठु समन्ततो भावितानि, कुक्कुटगन्धं^६ गाहापितानी
ति वुत्तं होति । इदानी यस्मा ताय कुक्कुटिया एवं तीहि पकारेहि तानि
अण्डानि परिपालियमानानि न पूतीनि होन्ति । यो पि नेसं^७ अल्लसिनेहो
सो परियादानं गच्छति । कपालं तनुकं होति, पादनखसिखा च मुख-
तुण्डकं च खरं होति, कुक्कुटपोतका परिणामं^८ गच्छन्ति, कपालस्स तनुक्ता^९ 20
बहिद्धा आलोको अन्तो पञ्चायति । अथ ते कुक्कुटपोतका “चिरं
वत मयं सङ्कुचितहत्थपादा^{१०} सम्बाधे सयिम्ह, अयं च बहि आलोको दिस्सति,
एत्थ दानि नो सुखविहारो भविस्सती” ति निक्खमितुकामा हुत्वा कपालं
पादेन पहरन्ति, गीवं पसारेन्ति । ततो तं कपालं द्वेधा भिज्जति, कुक्कुट- 25
पोतका पक्खे विधूनन्ता तद्धणानुरूपं विरवन्ता निक्खमन्ति । एवं

R. 138,
B. 109

१. व्याधिना-सी०, स्या०, रो० । २-२. सेय्यथापीति रो० । ३. अपी सी० । ४. तानिस्सू-
स्या० । ५. गाहापेन्तिया-सी० । ६. कुक्कुटगन्धं-स्या० । ७. तेसं-स्या० । ८. परिपाकं-म० ।
९. तनुक्ता-स्या० । १०. सङ्कुचितं-म०, स्या०; ०हत्तपादा-रो० ।

निक्खमन्तानं च तेसं^१ यो पठमतरं निक्खमति सो 'जेट्ठो' ति वुच्चति । तस्मा भगवा ताय उपमाय अत्तनो जेट्ठकभावं^२ साधेतुकामो ब्राह्मणं पुच्छि^३—
यो नु खो तेसं कुक्कुटच्छापकानं ... पे० ... किन्ति स्वास्स^४ वचनीयो
(६.११-१३) ति । तत्थ^५ कुक्कुटच्छापकानं ति कुक्कुटपोतकानं । किन्ति
5 स्वास्स वचनीयो ति सो किन्ति वचनीयो अस्स, किन्ति^६ वत्तब्बो भवेय्य
“जेट्ठो वा कनिट्ठो वा” ति । सेसं उत्तानत्थमेव ।

ततो ब्राह्मणो आह—“जेट्ठोतिस्स भो गोतम वचनीयो” ति । भो, गोतम,
सो^७ जेट्ठो इति अस्स वचनीयो^८ । कस्मा^९ इति^{१०} चे ? सो हि नेसं जेट्ठो
ति^{११} यस्मा^{१२} सो नेसं वुद्धतरो ति अत्थो । अथस्स भगवा ओपम्मं सम्पटि-
10 पादेन्तो^{१३} आह—“एवमेव खो अहं^{१४} ब्राह्मणा” ति आदि । यथा^{१५} सो
कुक्कुटच्छापको जेट्ठो^{१६} ति सङ्ख्यं गच्छति^{१७}; एवं अहं पि अविज्जागताय
पजाया^{१८} ति^{१९} । तत्थ अविज्जागताया ति अविज्जा वुच्चति अञ्जाणं,
तत्थ गताय । पजाया ति सत्ताधिवचनमेतं । तस्मा एत्थ अविज्जण्ड-
कोसस्स अन्तो पविट्ठेसु सत्तेसू ति एवं अत्थो दट्ठब्बो । अण्डभूताया ति अण्डे
15 भूताय जाताय सञ्जाताय । यथा हि अण्डे निब्बत्ता एकच्चे सत्ता अण्ड-
भूता ति वुच्चन्ति; एवमयं सब्बा पि पजा अविज्जण्डकोसे निब्बत्तत्ता
अण्डभूता ति वुच्चति । परियोनद्धाया ति तेन अविज्जण्डकोसेन समन्ततो
ओनद्धाय वद्धाय वेठिताय । अविज्जण्डकोसं पदालेत्वा ति तं अविज्जामयं
अण्डकोसं छिन्दित्वा । एको व लोके ति सकले पि लोकसन्निवासे अहमेव
20 एको अदुतियो । अनुत्तरं सम्मासम्बोधि अभिसम्बुद्धो ति अनुत्तरं ति उत्तर-
विरहितं सब्वसेट्ठं । सम्मासम्बोधि ति सम्मा सामं च बोधि; अथ वा
पसत्थं^{२०} सुन्दरं च बोधि; बोधो ति हक्खो पि मग्गो पि सब्वञ्जुतञ्जाणं पि
निब्बानं^{२१} पि वुच्चति^{२२} । “बोधिरुक्खमूले पठमाभिसम्बुद्धो [म०व०-३] ति
च “अन्तरा च बोधि अन्तरा च गयं” [म०व०-११; म०नि०१-२२०] ति

R. 139

१. नेसं-म०, स्या० । २. जेट्ठभावं-सी०, स्या०, रो० । ३. पुच्छति-सी०, स्या०, रो० ।
४. स्वास्स-म० । एवमुपरि पि । ५. तत्र-सी०, रो० । ६. किं-स्या०, रो० । ७. रो० पोत्थके नत्थि ।
८. ति-स्या० । ९-१०. कस्मा ति-म० । १०-१०. तस्मा-म० । ११. पटिपादेन्तो-स्या० ।
१२-१२. ब्राह्मण यथा-स्या०, रो० । १३-१३. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । १४-१४. पजाय-
म०; ०आदि-रो० । १५. पसट्ठं-स्या० । १६. निब्बानं-सी०, स्या० । १७. रो० पोत्थके नत्थि ।

च आगतद्वानेसु हि ख्वो बोधी^१ ति वुच्चति^१ । “बोधि^२ वुच्चति^२ चतुसु^३ मग्गेसु जाणं” [चु०नि०-२४६] ति आगतद्वाने मग्गो । “पप्पोति बोधि वरभूरिमेधसो” [दी०नि०३-१२२] ति आगतद्वाने सब्बञ्जुतजाणं । “पत्वान बोधि अमतं असङ्खतं” ति आगतद्वाने निब्बानं । इध पन भगवतो अरहत्तमग्गजाणं^४ अधिप्पेतं । सब्बञ्जुतजाणं ति पि वदन्ति । अञ्जेसं^५ अरहत्तमग्गो अनुत्तरा बोधि होति, न होती ति ? न होति । कस्मा ? असब्बगुणदायकता । तेसं हि कस्सचि अरहत्तमग्गो अरहत्तफलमेव देति, कस्सचि तिस्सो विज्जा, कस्सचि छ अभिज्जा, कस्सचि चतस्सो पटि-सम्भदा, कस्सचि सावकपारमिजाणं^६ । पच्चेकबुद्धानं पि पच्चेकबोधिजाण-मेव देति । बुद्धानं पन^७ सब्बगुणसम्पत्तिं देति, अभिसेको विय रज्जो सब्ब-लोकिस्सरियभावं । तस्मा अञ्जस्स कस्सचि पि अनुत्तरा^८ बोधि न होती ति । अभिसम्बुद्धो (६.१६) ति अब्भज्जासिं पटिविज्झि; पत्तोमिह अधि-गतोमही ति वुत्तं होति ।

इदानीं यदेतं भगवता “एवमेव खो अहं ब्राह्मणा” ति आदिना नयेन वुत्तं ओपम्मसम्पटिपादनं, तं एवं^९ अत्थेन^९ संसन्देत्वा वेदितव्वं । यथा हि तस्सा कुक्कुटिया अत्तनो अण्डेसु अधिसयनादितिविधकिरियाकरणं^{१०}; एवं बोधिपल्लङ्के निसिन्नस्स बोधिसत्तभूतस्स भगवतो अत्तनो चित्तसन्ताने^{११} अनिच्चं दुक्खं^{११} अनत्ता^{११} ति तिविधानुपस्सनाकरणं^{१२} । कुक्कुटिया तिविध-किरियासम्पादनेन^{१३} अण्डानं अपूतिभावो विय बोधिसत्तभूतस्स भगवतो तिविधानुपस्सनासम्पादनेन विपस्सनाजाणस्स अपरिहानि^{१४} । कुक्कुटिया तिविधकिरियाकरणेन^{१५} अण्डानं अल्लसिनेहपरियादानं विय बोधिसत्तभूतस्स भगवतो तिविधानुपस्सनासम्पादनेन भवत्तयानुगतनिकन्तिसिनेहपरियादानं । कुक्कुटिया तिविधकिरियाकरणेन अण्डकपालानं तनुभावो विय बोधिसत्त-भूतस्स भगवतो तिविधानुपस्सनासम्पादनेन अविज्जण्डकोसस्स तनुभावो ।

१-१. बोधि-रो० । २-२. सत्तित्सबोधिपक्खियानं धम्मानं-स्या० । ३. चतुसु-रो० । ४. ०ज्जाणं-स्या० । ५. पारमी०-सी०, रो० । ६. पन अरहत्तमग्गो-स्या० । ७. अनुत्तरा-स्या० । ८. एवमत्थेन सद्धि-म० । ९. अधिसयितादि०-स्या० । १०. सन्ताने-सी०, रो० । ११-११. दुक्खमनत्ता-सी०, स्या०, रो० । १२. ०पस्सना करणं-रो० । १३. किरिया सम्पादनेन-रो०, एवमुपरि पि । १४. ०हाणि-सी० । १५. ०किरिया करणेन-रो० । एवमुपरि पि ।

कुक्कुटिया तिविधकिरियाकरणेन कुक्कुटच्छापकस्स पादनखसिखातुण्डकानं^१
 थद्धखरभावो विय बोधिसत्तभूतस्स भगवतो तिविधानुपस्सनासम्पादनेन
 विपस्सनाजाणस्स तिकखखरविप्पसन्नसूरभावो । कुक्कुटिया तिविधकिरिया-
 करणेन कुक्कुटच्छापकस्स परिणामकालो^२ विय बोधिसत्तभूतस्स भगवतो
 5 तिविधानुपस्सनासम्पादनेन विपस्सनाजाणस्स परिणामकालो वड्डितकालो
 परिपाककालो^३ वेदितव्वो ।

B. 111

ततो कुक्कुटिया तिविधकिरियाकरणेन कुक्कुटच्छापकस्स पादनख-
 सिखाय वा मुखतुण्डकेन वा अण्डकोसं पदालेत्वा पक्खे पप्फोटेत्वा सोत्थिना
 10 अभिनिब्बिदाकालो^४ विय बोधिसत्तभूतस्स^५ भगवतो तिविधानुपस्सनासम्पा-
 दनेन विपस्सनाजाणं गव्वं गण्हापेत्वा अनुपुब्बाधिगतेन अरहत्तमग्गेन
 अविज्जण्डकोसं पदालेत्वा^६ अभिञ्जापक्खे पप्फोटेत्वा सोत्थिना सकलबुद्ध-
 गुणसच्छिक्तकालो वेदितव्वो ।

स्वाहं ब्राह्मण जेट्ठो सेट्ठो लोकस्सा (६.१७) ति सो अहं ब्राह्मण यथा
 15 तेसं कुक्कुटपोतकानं पठमतरं अण्डकोसं पदालेत्वा अभिनिब्बिदो^७ कुक्कुट-
 पोतको जेट्ठो होति; एवं अविज्जागताय पजाय तं अविज्जण्डकोसं पदालेत्वा
 पठमतरं अरियाय जातिया जातत्ता जेट्ठो बुद्धतरो^८ ति सङ्ख्यं^९ गतो ।
 सब्बगुणेहि पन अप्पटिसमत्ता सेट्ठो ति ।

R. 141

एवं भगवा अत्तनो अनुत्तरं जेट्ठसेट्ठभावं ब्राह्मणस्स पकासेत्वा
 20 इदानी याय पटिपदाय तं अधिगतो तं पटिपदं पुब्बभागतोप्पभुति^{१०} दस्सेतुं
 आरद्धं खो पन मे ब्राह्मणा ति आदिमाह । इमं वा भगवतो अनुत्तरं
 जेट्ठसेट्ठभावं सुत्वा ब्राह्मणस्स चित्तमेवमुप्पन्नं — “काय नु खो पटिपदाय इमं
 पत्तो” ति । तस्स चित्तमञ्जाय “इमायाहं पटिपदाय इमं अनुत्तरं
 जेट्ठसेट्ठभावं पत्तो” ति दस्सेन्तो एवमाह । तत्थ^{११} आरद्धं खो पन मे

१. नखतुण्डकानं—सी०, स्या०, रो० । २. गव्वमहणकालो—सी०, स्या०, रो० । ३. ०ति-
 रो० । ४. ०निब्बिदाकालो—रो०; ०निब्बिदा—स्या० । ५. तस्स—स्या०, रो० । ६. पदालेत्वा—
 रो० । ७. अभिनिब्बित्तो—सी०, रो०; ०निब्बिदो—स्या० । ८. बुद्धतमो—स्या०, रो० । ९. सङ्खं-
 सी०, स्या०, रो० । १०. ०भागतो पभुति—म०; ०भागतो प्पभुति—रो०; ०भागतो पभूति—स्या० ।
 ११. एत्थ—रो० ।

ब्राह्मण विरियं अहोसी (६.१८) ति ब्राह्मण, न मया अयं अनुत्तरो जेटुसेट्ट-
भावो कुसीतेन मुट्ठस्सतिना सारद्धकायेन विक्खित्तचित्तेन अधिगतो, अपि च
खो तदधिगमाय आरद्धं खो पन मे विरियं अहोसि, बोधिमण्डे निसिन्नेन मया
चतुरङ्गसमन्नागतं विरियं आरद्धं अहोसि, पग्गहितं^१ असिथिलप्पवत्तितं ति
वुत्तं होति । आरद्धत्तायेव च मे तं असल्लीनं अहोसि । न केवलं च 5
विरियमेव, सति पि मे आरम्मणाभिमुखीभावेन उपट्ठिता अहोसि । उपट्ठि-
तत्ता एव च असम्मुट्ठा^२ । पस्सद्धो कायो असारद्धो^३ ति कायचित्तपस्सद्धि-
वसेन कायो पि मे पस्सद्धो अहोसि; तत्थ यस्मा नामकाये पस्सद्धे
रूपकायो पि पस्सद्धोयेव होति, तस्मा नामकायो रूपकायो ति अविसेसेत्त्वाव
पस्सद्धो कायो ति वुत्तं । असारद्धो ति सो च खो पस्सद्धत्तायेव असारद्धो, 10 B. 112
विगतदरथो ति वुत्तं होति । समाहितं चित्तं एकगं ति चित्तं पि मे सम्मा
आहितं सुट्ठपितं^४ अप्पितं विय अहोसि; समाहितत्ता एव च एकगं अचलं
निप्फन्दनं ति^५ । एत्तावता भानस्स पुब्बभागपटिपदा कथिता होति ।

पठमज्झानकथा

इदानी इमाय पटिपदाय अधिगतं पठमज्झानं^६ आदि कत्वा विज्जा-
त्तयपरियोसानं^७ विसेसं दस्सेन्तो सो खो अहं ति आदिमाह । तत्थ 15
विविच्चेव कामेहि विवच्च अकुसलेहि धम्ममेही ति आदीनं किञ्चा पि “तत्थ
कतमे कामा ? छन्दो कामो, रागो कामो, छन्दरागो कामो; सङ्कप्पो
कामो, रागो कोमो, सङ्कप्परागो कामो — इमे वुच्चन्ति कामा । तत्थ कतमे
अकुसला धम्मा ? कामच्छन्दो... पे०... विचिकिच्छा — इमे वुच्चन्ति
अकुसला धम्मा । इति इमेहि च^८ कामेहि इमेहि च अकुसलेहि धम्ममेहि 20 R. 142
विवित्तो होति पविवित्तो, तेन वुच्चति — ‘विविच्चेव कामेहि विवच्च
अकुसलेहि धम्ममेही’ ” [विभ०—३०८] ति आदिना नयेन विभज्जेयेव अत्थो
वुत्तो । तथा पि अट्ठकथानयं विना न सुट्ठ पाकटो होति, अट्ठकथा-
नयेनेव नं पकासयिस्साम^९ । सेय्यथीदं — विविच्चेव कामेही ति कामेहि

१. पग्गहीतं—सी०, रो० । एवमुपरि पि । २. अप्पमुट्ठा—स्या०, रो० । ३. सी०, स्या०
पोत्थकेसु नत्थि । ४. सुट्ठ ठपितं—स्या०, म० । ५. रो० पोत्थके नत्थि । ६. पठमं भानं—
सी०, रो० । एवमुपरि पि । ७. विजत्तय०—म० । ८. रो० पोत्थके नत्थि । ९. पकासयिस्सामि-
सी०, स्या०; रो० ।

विविचित्वा विना हुत्वा अपसक्त्वा^१ । यो पनायमेत्थ एवकारो, सो निय-
 मत्थो ति वेदितब्बो । यस्मा च नियमत्थो, तस्मा तस्मिं पठमज्झानं
 उपसम्पज्ज विहरणसमये अविज्जमानानं पि कामानं तस्स पठमज्झानस्स
 पटिपक्खभावं कामपरिच्चागेनेव चस्स अधिगमं दीपेति । कथं ? “विविच्चेव
 5 कामेही” ति एवं हि नियमे करियमाने^२ इदं पञ्चायति । नूनमस्स^३
 भानस्स कामा पटिपक्खभूता, येसु सति इदं नप्पवत्तति, अन्धकारे सति
 पदीपो विय, तेसं परिच्चागेनेव चस्स अधिगमो होति, ओरिमतीरपरिच्चागेन
 पारिमतीरस्सेव, तस्मा नियमं करोती ति । तत्थ सिया – कस्मा पनेस-
 पुब्बपदेयेव वुत्तो न उत्तरपदे, किं अकुसलेहि धम्मेहि अविविच्चा पि भानं
 B. 113 10 उपसम्पज्ज विहरेय्या ति ? न खो पनेतं एवं दट्ठब्बं । तन्निस्सरणतो हि
 पुब्बपदे एस वुत्तो । कामधातुसमतिक्रमनतो हि कामरागपटिपक्खतो च
 इदं भानं कामानमेव निस्सरणं; यथाह – “कामानमेतं निस्सरणं, यदिदं
 नेक्खम्मं” [खु०नि०१-२२४] ति । उत्तरपदे पि पन यथा “इधेव, भिक्खवे,
 पठमो^४ समणो, इध दुतियो समणो” [म०नि०१-६०] ति एत्थ एवकारो
 15 आनेत्वा वुच्चति, एवं वत्तब्बो । न हि सक्का इतो अज्जेहि पि नीवरण-
 सङ्घातेहि अकुसलेहि^५ धम्मेहि^६ अविविच्च भानं उपसम्पज्ज विहरितुं; तस्मा
 “विविच्चेव कामेहि विविच्चेव अकुसलेहि धम्मेही” ति एवं पदद्वये पि
 एस दट्ठब्बो । पदद्वये पि च^७ किञ्चा पि “विविच्चा” ति इमिना साधारण-
 वचनेन तदङ्गविवेकादयो कायविवेकादयो च सब्बे पि विवेका सङ्गहं
 20 गच्छन्ति । तथा पि कायविवेको, चित्तविवेको, विक्खम्भणविवेको ति तयो
 एव इध दट्ठब्बा^८ । “कामेही” ति इमिना पन पदेन ये च निद्देसे “कतमे
 वत्थुकामा मनापिया रूपा” [महानि०-१] ति आदिना नयेन वत्थुकामा
 वुत्ता, ये^९ च^{१०} तत्थेव विभज्जे च “छन्दो कामो” [महानि०-१; विभ०-
 ३०८] ति आदिना नयेन किलेसकामा वुत्ता, ते सब्बे पि सङ्गहिता
 25 इच्चेव दट्ठब्बा । एवं हि सति “विविच्चेव कामेही” ति वत्थुकामेहि पि
 विविच्चेवा ति अत्थो युज्जति । तेन कायविवेको वुत्तो होति ।

R. 143

१. अपसक्त्वा-म० । २. करियमाने-सी०, रो० । ३. नूनमस्स-सी०, रो० । ४. रो०
 पोत्थके नत्थि । ५-५. अकुसलधम्मेहि-सी०, स्या०, रो० । ६. सी० पोत्थके नत्थि । ७. दट्ठब्बो-
 रो० । ८-८. येव-रो० ।

विविच्च अकुसलेहि धम्मेही (६.२०) ति किलेसकामेहि सब्बाकुसलेहि धम्मेहि^१ वा विविच्चा ति अत्थो युज्जति । तेन चित्तविवेको वुत्तो होति । पुरिमेन चेत्य वत्थुकामेहि विवेकवचनतोयेव कामसुखपरिच्चागो, दुतियेन किलेसकामेहि विवेकवचनतो नेक्खम्मसुखपरिग्गहो विभावितो होति । एवं वत्थुकामकिलेसकामविवेकवचनतोयेव च एतेसं पठमेन सङ्किलेसवत्थु- 5
प्पहानं^२, दुतियेन सङ्किलेसप्पहानं; पठमेन लोलभावस्स हेतुपरिच्चागो, दुतियेन बालभावस्स; पठमेन च पयोगसुद्धि, दुतियेन आसयपोसनं विभावितं होती ति विज्जातब्बं । एस ताव नयो “कामेही” ति एत्थ वुत्तकामेसु वत्थुकामपक्खे ।

किलेसकामपक्खे पन “छन्दो” ति च “रागो” ति च एवमादीहि अनेकभेदो कामच्छन्दोयेव “कामो” ति अधिप्पेतो । सो च अकुसलपरिया- 10 B. 114
पन्नो ति समानो, “तत्थ कतमो कामच्छन्दो ? कामो” ति आदिना नयेन विभङ्गे भानपटिपक्खतो विसुं वुत्तो । किलेसकामत्ता वा पुरिमपदे वुत्तो, अकुसलपरियापन्नत्ता दुतियपदे । अनेकभेदतो चस्स “कामतो” ति अवत्वा “कामेही” ति वुत्तं । अज्जेसं^३ पि च धम्मानं अकुसलभावे विज्जमाने “तत्थ कतमे अकुसला धम्मा ? कामच्छन्दो” [वि० ३०८] ति आदिना नयेन 15
विभङ्गे उपरिज्झानङ्गानं पच्चनीकपटिपक्खभावदस्सनतो नीवरणानेव वुत्तानि । नीवरणानि हि भानङ्गपच्चनीकानि, तेसं भानङ्गानेव पटि- पक्खानि^४, विद्धंसकानि विघातकानी^५ ति वुत्तं होति । तथा^६ हि “समाधि कामच्छन्दस्स पटिपक्खो, पीति व्यापादस्स, वितक्को थिनमिद्धस्स^७, सुखं उद्धच्चकुक्कुच्चस्स, विचारो विचिकिच्छाया” [विभ० ३०८] ति पेटके वुत्तं । 20
एवमेत्थ “विविच्चेव कामेही” ति इमिना कामच्छन्दस्स विक्खम्मणविवेको वुत्तो होति । “विविच्च अकुसलेहि धम्मेही” ति इमिना पञ्चत्रं पि नीवर- णानं । अगहितगहणेन^८ पन^९ पठमेन कामच्छन्दस्स, दुतियेन सेसनीव- रणानं; तथा पठमेन तीसु अकुसलमूलेसु पञ्चकामगुणभेदविसयस्स लोभस्स, दुतियेन आघातवत्थुभेदादिविसयानं दोसमोहानं; ओघादीसु^{१०} वा धम्मेसु 25 R. 144
पठमेन कामोघ-कामयोग-कामासव-कामूपदान-अभिज्झा-कायगन्थ-कामराग-

१. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । २. ०प्पहानं-सी०, रो० । ३. अज्जेमब्बं-सी० ।

४. पटिपक्खा-रो० । ५. स्या०, म० पोत्थकेसु नत्थि । ६. यथा-सी०, रो० । ७. थिनमिद्धस्स-

म० । ८. अगहितगहणेन-सी०, रो० । ९. रो० पोत्थके नत्थि । १०. ओघादिसु-सी०, रो० ।

संयोजनानं, दुतियेन अवसेसओघ-योगासव-उपादान-गन्ध-संयोजनानं; पठ-
मेन च तण्हाय तंसम्पयुत्तकानं च, दुतियेन अविज्जाय तंसम्पयुत्तकानं च ।
अपि च पठमेन लोभसम्पयुत्तअट्ठचित्तुप्पादानं, दुतियेन सेसानं चतुन्नं
अकुसलचित्तुप्पादानं विक्खम्भणविवेको वुत्तो होती ति वेदितब्बो । अयं
5 ताव “विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेही” ति एत्थ अत्थ-
प्पकासना ।

एत्तावता च पठमस्स भानस्स प्हानज्झं दस्सेत्वा इदानीं सम्पयोगज्झं
दस्सेन्तो सवितक्कं सविचारं (६.२०) ति आदिमाह । तत्थ वितक्कनं वितक्को,
ऊहनं ति वुत्तं होति । स्वायं आरम्मणे चित्तस्स अभिनिरोपणलक्खणो,
10 आहननपरियाहननरसो । तथा हि “तेन योगावचरो आरम्मणं वितक्काहतं
वितक्कपरियाहतं करोती” ति वुच्चति । आरम्मणे चित्तस्स आनयनपच्चु-
B. 115 पट्टानो । विचरणं विचारो, अनुसञ्चरणं ति वुत्तं होति । स्वायं आरम्मणा-
नुमज्जनलक्खणो, तत्थ सहजातानुयोजनरसो, चित्तस्स अनुप्पबन्धनपच्चु-
पट्टानो । सन्ते पि च नेसं^१ कत्थञ्चि अविप्पयोगे^२ ओळारिकट्टेन^३ पुब्बज्झम-
15 ट्टेन^४ च घण्टाभिघातसद्दो विय चेतसो पठमाभिनिपातो वितक्को, सुखुमट्टेन
अनुरवो^५ विय अनुप्पबन्धो विचारो । विप्फारवा चेत्थ वितक्को परिप्फन्दन-
भावो चित्तस्स, आकासे उप्पतितुकामस्स पक्खिनो पक्खविकखेपो विय
पट्टमाभिमुखपातो विय च गन्धानवद्धचेतसो^६ भमरस्स । सन्तवुत्ति विचारो
नातिपरिप्फन्दभावो^७ चित्तस्स, आकासे उप्पतितस्स पक्खिनो पक्खप्पसारणं
20 विय परिब्भमनं विय च पट्टमाभिमुखपतितस्स भमरस्स पट्टमस्स उपरिमागे ।
सो पन नेसं विसेसो पठम-दुतियज्ज्ञानेसु पाकटो होति । इति इमिना च
विचारेन सह वत्तति रुक्खो विय पुप्फेन च फलेन चा ति इदं भानं “सवि-
तक्कं सविचारं” ति वुच्चति । विभज्जे पन “इमिना च वितक्केन इमिना
R. 145 च विचारेन उपेतो होति समुपेतो” [विभ०-३०६] ति आदिना नयेन
25 पुग्गलाधिट्ठाना देसना कता । अत्थो पन तत्रा पि एवमेव दट्ठब्बो ।

१. पहाणज्झं-सी०, रो० । २. त्सं-रो० । ३. अवियोगे-स्या० । ४. ०कत्थेन-स्या०,
रो० । ५. ०मत्थेन-स्या०, रो० । ६. अनुरवो-रो० । ७. ०बन्ध-स्या०, म० । ८. न
अति०-रो० ।

विवेकजं (६.२१) ति एत्थ विवित्तिविवेको, नीवरणानं^१ विगमो^१ ति अत्थो । विवित्तो ति वा विवेको, नीवरणविवित्तो भानसम्पयुत्तधम्मरासी ति अत्थो । तस्मा विवेका, तस्मि वा विवेके जातं ति विवेकजं ।

पीतिसुखं ति एत्थ पीनयती^२ ति पीति, सा सम्पियायनलक्खणा कायचित्तपीननरसा, फरणरसा वा, ओदग्गे पच्चुपट्टाना । सुखनं सुखं, 5 सुट्ठु वा खादति खनति^३ च कायचित्ता बाधं ति सुखं, तं सातलक्खणं, सम्पयुत्तानं^४ उपब्रूहणरसं^५, अनुगहपच्चुपट्टानं । सति पि च नेसं कत्थचि अविप्पयोगे इट्टारम्मणपटिलाभतुट्ठि पीति, पटिलद्धरसानुभवनं सुखं । यत्थ पीति तत्थ सुखं, यत्थ सुखं तत्थ न नियमतो पीति । सङ्खारक्खन्धसङ्ग-हिता^६ पीति, वेदनाक्खन्धसङ्गहितं सुखं । कन्तारखिन्नस्स वनन्तूदकदस्सन- 10 सवनेसु^७ विय पीति, वनच्छायाप्पवेसउदकपरिभोगेसु^८ विय सुखं । तस्मि तस्मि समये पाकटभावतो चेतं वुत्तं ति वेदितब्बं । अयं च पीति, इदं च सुखं, अस्स भानस्स, अस्मि वा भाने अत्थी ति इदं भानं “पीतिसुखं” ति वुच्चति ।

अथवा पीति च सुखं च पीतिसुखं, धम्मविनयादयो विय । विवेकजं 15 पीतिसुखमस्स भानस्स, अस्मि वा भाने अत्थी ति एवं पि विवेकजं पीति-सुखं । यथेव हि भानं, एवं पीतिसुखं पेत्य^९ विवेकजमेव होति, तं चस्स अत्थी ति, तस्मा एकपदेनेव “विवेकजं पीतिसुखं” ति पि वत्तुं युज्जति । विभङ्गे पन “इदं सुखं इमाय पीतिया सहगतं” [विभ०-३०६] ति आदिना नयेनेतं वुत्तं । अत्थो पन तत्रा पि एवमेव दट्ठब्बो । 20

पठमं ति गणनानुपुब्बतो पठमं, इदं पठमं समापज्जती ति पि^{१०} पठमं । पच्चनीकधम्मे^{११} भापेती ति ज्ञानं, इमिना योगिनो भायन्ती ति पि भानं, पच्चनीकधम्मे दहन्ति गोचरं वा चिन्तेन्ती ति अत्थो । सयं वा तं भायति उपनिज्भायती ति भानं, तेनेव तं^{१२} उपनिज्भायनलक्खणं^{१३} ति

१-१. नीवरणविगमो-स्या०, म० । २. पीनयती-सी० । ३. खणति-सी०, रो० । एवमुपरि पि । ४. सम्पयुत्तकानं म० । ५. उपब्रूहणरसं-स्या०, म० । ६. सङ्गहिता-रो० । एवमुपरि पि । ७. वनन्तूदक-म०; सवनेसु-सी०, रो० । ८. उपवेस-सी०, रो० । ९. चेत्य-स्या० । १०. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ११. पच्चनिक-रो० । १२. म०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । १३. उपनिज्भान-म० ।

R. 146

वुच्चति । तदेतं आरम्भणूपनिज्झानं, लक्खणूपनिज्झानं ति दुविधं होति । तत्थ आरम्भणूपनिज्झानं ति सह उपचारेण अट्ठ समापत्तियो वुच्चन्ति । कस्मा ? कसिणादिआरम्भणूपनिज्झायनतो^१ लक्खणूपनिज्झानं ति विप-
 5 विपस्सना अनिच्चलक्खणादीनि उपनिज्झायति, विपस्सनाय उपनिज्झायन-
 किच्चं पन मग्गेण सिज्झती ति मग्गो लक्खणूपनिज्झानं ति वुच्चति ।
 फलं पन निरोधस्स तथलक्खणं उपनिज्झायती ति लक्खणूपनिज्झानं ति
 वुच्चति । इमस्मि पनत्थे आरम्भणूपनिज्झानमेव ज्ञानं ति अधिप्पेतं ।

एत्थाह - कतमं पन तं ज्ञानं नाम, यं सवितक्कं सविचारं...पे०...

10 पीतिसुखं ति एवं अपदेसं अरहती ति ? वुच्चते^२ - यथा “सधनो सपरि-
 जनो” ति आदीसु ठपेट्वा धनं च परिजनं च अज्जो अपदेसारहो होति,
 एवं ठपेट्वा वितक्कादिधम्मे अज्जं अपदेसारहं नत्थि; यथा पन “सरथा
 सपत्तिका^३ सेना^३” ति वुत्ते^४ सेनङ्गेसुयेव^५ सेनासम्मुति, एवमिध पञ्चसु
 अङ्गेसुयेव ज्ञानसम्मुति वेदितब्बा । कतमेसु पञ्चसु ? वितक्को, विचारो,
 15 पीति, सुखं, चित्तेकग्गता ति एतेसु । एतानेव हिस्स “सवितक्कं सविचारं” ति
 आदिना नयेन अङ्गभावेन वुत्तानि । अवुत्तत्ता एकग्गता अङ्गं न होती ति
 चे, तं च न; कस्मा ? वुत्तत्ता एव । सा पि हि विभङ्गे “ज्ञानं ति वितक्को
 विचारो पीति सुखं चित्तेस्सेकग्गता” [वि०-३०९] ति एवं वुत्तायेव । तस्मा^६
 यथा “सवितक्कं सविचारं” ति, एवं “सचित्तेकग्गतं” ति इध अवुत्ते पि
 B. 117 20 इमिना विभङ्गवचनेन चित्तेकग्गता पि अङ्गमेवा ति वेदितब्बा । येन हि
 अधिप्पायेन भगवता उद्देसो कतो, सो एव^७ तेन^८ विभङ्गे पि पकासितो ति ।

उपसम्पज्जा (६.२१) ति उपगत्त्वा; पापुणित्वा ति वुत्तं होति । उप-
 सम्पादयित्वा वा, निष्पादेत्वा ति वुत्तं होति । विभङ्गे पन “उपसम्पज्जा ति
 पठमस्स ज्ञानस्स लाभो पटिलाभो पत्ति सम्पत्ति फुसना^९ सम्फुसना^९ सच्छिक्कि-
 25 रिया उपसम्पदा” [विभ०-३०६] ति वुत्तं । तस्सा पि एवमेवत्थो वेदितब्बो ।

१. कसिणारम्भणू-स्या०, रो० । २. वुच्चति-रो० । ३-३. सपत्ति०-म०, रो० ।
 ४. वुत्तेसु-स्या० । ५. ०एव-स्या० । ६. सी०पोत्थके नत्थि । ७-७. एवानेन-रो० । ८-८. पस्सना-
 रो०; फुसना-स्या० ।

विहासिं (६.२१) ति बोधिमण्डे निसज्जासङ्घातेन इरियापथविहारेन
इतिवुत्तप्पकारज्झानसमङ्गी हुत्वा अत्तभावस्स इरियं^१ वुत्ति पालनं यपनं
यापनं चारं विहारं अभिनिष्फादेस्स ति अत्थो । वुत्तं हेतं विभङ्गे — “विह-
रती ति इरियति^२ वत्तति पालेति यपेति यापेति चरति विहरति, तेन
वुच्चति विहरती” [विभ०-२६६] ति । किं पन कत्वा भगवा इमं भानं 5
उपसम्पज्ज विहासी ति ? कम्मट्ठानं भावेत्वा । कतरं ? आनापानसति-
कम्मट्ठानं । अज्जेन तदत्थिकेन किं कातब्बं ति ? अज्जेन पि एतं वा
कम्मट्ठानं पठवीकसिणादीनं^३ वा अज्जतरं भावेतब्बं । तेसं भावनानयो
विसुद्धिमग्गे वुत्तनयेनेव वेदितब्बो । इध पन वुच्चमाने अतिभारियं विनय-
निदानं होति, तस्मा पालिया^४ अत्थप्पकासनमत्तमेव करोमा ति । 10

दुतियज्झानकथा

वितक्कविचारानं वूपसमा ति वितक्कस्स च विचारस्स चा ति इमेसं
द्वित्रं वूपसमा समतिक्रमा; दुतियज्झानक्खणे अपातुभावा ति वुत्तं होति ।
तत्थ किञ्चा पि दुतियज्झाने सब्बे पि पठमज्झानधम्मा न सन्ति । अज्जे-
येव हि पठमज्झाने फस्सादयो, अज्जे इध; ओळारिकस्स पन^५ ओळारिकस्स
अङ्गस्स^६ समतिक्रमा पठमज्झानतो परेसं दुतियज्झानादीनं अधिगमो होती 15
ति दीपनत्थं “वितक्कविचारानं वूपसमा” ति एवं वुत्तं ति वेदितब्बं ।

अज्झत्तं ति इध नियकज्झतमधिप्पेतं; विभङ्गे पन “अज्झत्तं पच्चत्तं”
[विभ०-३१०] ति एत्तकमेव वुत्तं । यस्मा पन नियकज्झत्तं अधिप्पेतं,
तस्मा अत्तनि जातं अत्तनो सन्ताने निब्बत्तं ति अयमेत्थ अत्थो ।

सम्पसादनं ति सम्पसादनं वुच्चति सद्धा । सम्पसादनयोगतो भानं 20 B. 118
पि सम्पसादनं, नीलवण्णयोगतो नीलं^७ वत्थं^८ विय । यस्मा वा तं भानं
सम्पसादनसमन्नागतत्ता वितक्कविचारक्खोभवूपसमनेन चेतो सम्पसादयति,
तस्मा पि सम्पसादनं ति वुत्तं । इमस्मिं च अत्थविकप्पे “सम्पसादनं चेतसो”
ति एवं पदसम्बन्धो वेदितब्बो । पुरिमस्मिं पन अत्थविकप्पे “चेतसो” ति

१. इरियनं-स्या०; इरीयनं-सी०, रो० । २. इरीयति-सी०, रो० । ३. पथवी०-
म०; पठवि०-रो० । ४. पाळिया-सी०, म० । ५. रो० पोत्थके नत्थि । ६. ०पन-रो० ।
७-७. नीलवत्थं-रो०, म० ।

R. 148

एतं एकोदिभावेन सद्धिं योजेतब्बं । तत्रायं अत्थयोजना - एको उदेती ति
 एकोदि (६.२२), वितक्कविचारेहि अनज्झारुहत्ता अगो सेट्ठो हुत्वा उदेती
 ति अत्थो । सेट्ठो पि हि लोके एको ति वुच्चति । वितक्कविचारविरहतो^१ वा
 एको असहायो हुत्वा इति पि वत्तुं^२ वट्टति । अथ वा सम्पयुत्तधम्मो उदा-
 5 यती^३ ति उदि, उट्ठापेती ति अत्थो । सेट्ठेन एको च सो उदि चा ति
 एकोदि, समाधिस्सेतं अधिवचनं । इति इमं एकोदि भावेति वड्डयती ति
 इदं दुतियज्ज्ञानं एकोदिभावं । सो पनायं एकोदि यस्मा चेतसो, न सत्तस्स
 न जीवस्स, तस्मा एतं चेतसो एकोदिभावं ति वुत्तं ।

ननु चायं सद्धा पठमज्ज्ञाने पि अत्थि, अयं च एकोदिनामको समाधि;
 10 अथ कस्मा इदमेव सम्पसादनं “चेतसो एकोदिभावं चा” ति वुत्तं ति^४ ?
 वुच्चते - अट्ठं हि पठमज्ज्ञानं वितक्कविचारक्खोभेन वीचितरङ्गसमाकुलमिव
 जलं न सुप्पसन्नं होति, तस्मा सत्तिया पि सद्धाय सम्पसादनं ति न वुत्तं ।
 न सुप्पसन्नत्तायेव चेत्य समाधि पि न सुट्ठु पाकटो, तस्मा एकोदिभावं ति
 पि न वुत्तं । इमस्मि पन ज्ञाने वितक्कविचारपलिबोधाभावेन^५ लद्धोकासा
 15 बलवती सद्धा, बलवसद्धासहायप्पटिलाभेनेव^६ च समाधि पि पाकटो; तस्मा
 इदमेव एवं वुत्तं ति वेदितब्बं । विभङ्गे पन “सम्पसादनं ति या सद्धा
 सहहना ओकप्पना अभिप्पसादो । चेतसो एकोदिभावं ति या चित्तस्स
 ठिति... पे० ... सम्मासमाधी” [विभ०-३१०] ति एत्तकमेव वुत्तं । एवं
 वुत्तेन पनेतेन सद्धिं अयं अत्थवण्णना यथा न विहज्झति अज्झदत्थु संसन्दति
 20 चेव समेति च एवं वेदितब्बा^७ ।

B. 119

अवितक्कं अविचारं ति भावनाय पहीनत्ता^८ एतस्मि एतस्स वा
 वितक्को नत्थी ति अवितक्कं । इमिना व नयेन अविचारं । विभङ्गे पि
 वुत्तं “इति अयं च वितक्को अयं च विचारो सन्ता होन्ति समिता
 वूपसन्ता अत्थज्झता अब्भत्थज्झता अप्पिता व्यप्पिता^९ सोसिता विसोसिता
 25 व्यन्तीकता^{१०}, तेन वुच्चति अवितक्कं अविचारं” [विभ०-३१०] ति ।

१. ०विरहितो-स्या० । २. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ३. उदयति-स्या० । ४. स्या०,
 रो० पोत्थकेसु नत्थि । ५. ०पटि०-सी० । ६. बलवसद्धासहाय पटि०-रो०; ०सद्धा सहाय-
 पटि०-सी०; ०पटि०-स्या० । ७. वेदितब्बो-रो० । ८. पहीणता-सी०, रो० । ९. व्यप्पिता-
 सी०, रो० । १०. व्यन्तीकता-सी०, रो० ।

एत्थाह — ननु च “वितक्कविचारानं वूपसमा” ति इमिना पि अयमत्थो सिद्धो, अथ कस्मा पुन वुत्तं “अवितक्कं अविचारं” ति ? वुच्चते — एवमेतं सिद्धो वायमत्थो, न पनेतं तदत्थदीपकं; ननु अवोचुम्ह — “ओळारिक्कस्स पन^१ ओळारिक्कस्स अङ्गस्स^२ समत्तिक्कमा पठमज्झानतो परेसं दुतियज्झानादीनं अधिगमो होती ति दीपनत्थं वितक्कविचारानं 5 R. 149 वूपसमा ति एवं वुत्तं” ति ।

अपि च वितक्कविचारानं वूपसमा इदं सम्पसादनं न किलेस- कालुसियस्स, वितक्कविचारानं च वूपसमा एकोदिभावं न उपचारज्झानमिव नीवरणप्पहाना, न^३ पठमज्झानमिव च अङ्गजातुभावा ति एवं सम्पसादन- एकोदिभावानं हेतुपरिदीपकमिदं वचनं । तथा वितक्कविचारानं वूपसमा 10 इदं अवितक्कं अविचारं, न ततियचतुत्थज्झानानि विय चक्खुविज्जा- णादीनि विय च अभावा ति एवं अवितक्कअविचारभावस्स हेतुपरिदीपकं च, न वितक्कविचाराभावमत्तपरिदीपकं । वितक्कविचाराभावमत्तपरिदीपकमेव पन “अवितक्कं अविचारं” ति इदं वचनं, तस्मा पुरिमं वत्वा पि पुन^३ वत्तब्बमेवा ति । 15

समाधिजं (६.२३) ति पठमज्झानसमाधितो सम्पयुत्तसमाधितो वा जातं ति अत्थो । तत्थ किञ्चा पि पठमं पि सम्पयुत्तसमाधितो जातं, अथ खो अयमेव “समाधी” ति वत्तब्बतं अरहति वितक्कविचारक्खोभविरहेन अतिविय अचलत्ता सुप्पसन्नत्ता च । तस्मा इमस्स वण्णभणनत्थं इदमेव “समाधिजं” ति वुत्तं । पीतिमुखं ति इदं वुत्तनयमेव । 20

दुतियं ति गणनानुपुब्बतो दुतियं, इदं दुतियं समापज्जती ति पि^४ दुतियं । ज्ञानं ति एत्थ पन यथा पठमज्झानं वितक्कादीहि पञ्चङ्गिकं होति, एवमिदं सम्पसादादीहि “चतुरङ्गिकं” ति वेदितब्बं । यथाह — “भानं ति सम्पसादो, पीति, सुखं, चित्तस्स^५ एकगता^६” [विभ०-३११] ति । परियायोयेव चेतो^७ । सम्पसादनं^८ पन ठपेत्वा निप्परियायेन तिवज्झिकमेवेतं 25

१-१. ओळारिक्कस्स पन अङ्गस्स-रो० । २. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ३. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ४. रो० पोत्थके नत्थि । ५-५. चित्तस्सेकगता-म० । एवमुपरि पि । ६. चेतसो-रो० । ७. सम्पसादं-रो० ।

होति । यथाह - “कतमं तस्मिं समये तिवज्झिकं भानं होति ? पीति, सुखं, चित्तस्स एकगता” [ध०स०-४५] ति । सेसं वुत्तनयमेवा ति ।

ततियज्ज्ञानकथा

B. 120

पीतिया च विरागा (६.२३-२४) ति एत्थ वुत्तत्थायेव पीति । विरागो ति तस्सा जिगुच्छनं वा समतिक्कमो वा । उभिन्नमन्तरा “च” सद्दो सम्पिण्ड-
 5 नत्थो, सो हि^१ वूपसमं वा सम्पिण्डेति वितक्कविचारवूपसमं वा । तत्थ यदा वूपसममेव सम्पिण्डेति, तदा पीतिया विरागा च, किञ्च^२ भिय्यो^३ वूपसमा चा ति एवं योजना वेदितब्बा । इमिस्सा च योजनाय^४ विरागो जिगुच्छनत्थो होति । तस्मा पीतिया जिगुच्छना च वूपसमा चा ति अयमत्थो दट्ठब्बो । यदा पन वितक्कविचारवूपसमं सम्पिण्डेति, तदा पीतिया
 10 च विरागा, किञ्च भिय्यो वितक्कविचारानं च वूपसमा ति एवं योजना वेदितब्बा । इमिस्सा च योजनाय विरागो समतिक्कमनत्थो होति । तस्मा पीतिया च समतिक्कमा, वितक्कविचारानं च वूपसमा ति अयमत्थो दट्ठब्बो ।

R. 150

कामञ्चेते वितक्कविचारा दुतियज्ज्ञानेयेव वूपसन्ता । इमस्स पन ज्ञानस्स मग्गपरिदीपनत्थं वण्णभणनत्थं चेतं वुत्तं । “वितक्कविचारानं च”
 15 वूपसमा” ति हि वुत्ते इदं पञ्जायति - “नून वितक्कविचारानं^५ वूपसमो^६ मग्गो इमस्स भानस्सा” ति । यथा च ततिये अरियमग्गे अप्पहीनानं^७ पि सक्कायदिट्ठादीनं “पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं पहाना” [म०नि० २-११६] ति एवं^८ पहानं^९ वुच्चमानं वण्णभणनं होति तदधिगमाय उस्सुकानं^{१०} उस्साहजननत्थं^{११}; एवमेव^{१२} इध अवूपसन्तानं पि वितक्कविचारानं वूपसमो वुच्चमानो वण्णभणनं होति । तेनायमत्थो वुत्तो - “पीतिया च समतिक्कमा,
 20 वितक्कविचारानं च वूपसमा” ति ।

उपेक्खको च विहासि ति एत्थ उपपत्तितो^{१३} इक्खती ति उपेक्खा, समं पस्सति, अपक्खपतिता व हुत्वा पस्सती ति अत्थो । ताय विसदाय विपु-

१. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । २. किञ्चि-स्या० । एवमुपरि पि । ३. भिय्यो-रो० । ४. योजनायं-म० । एवमुपरि पि । ५. म० पोत्थके नत्थि । ६-६. वितक्कविचारवूपसमो-म० । ७. अप्पहीनानं-सी०, रो० । ८-८. रो० पोत्थके नत्थि । ९. उस्सुकानं-सी०, स्या०, रो० । १०. उस्साहजननं-म०, रो० । ११. एवमेव-सी० । १२. उपपत्तितो-रो० ।

लाय थामगताय समन्नागतत्ता ततियज्झानसमञ्जी “उपेक्खको” ति वुच्चति ।
 उपेक्खा पन दसविधा होति — छळङ्गुपेक्खा^१, ब्रह्मविहारपेक्खा, बोज्झङ्गु-
 पेक्खा^२, विरियुपेक्खा^३, सङ्खारपेक्खा^४, वेदनुपेक्खा^५, विपस्सनुपेक्खा^६, तत्र-
 मज्झत्तुपेक्खा^७, ज्ञानुपेक्खा^८, पारिसुद्धुपेक्खा ति । एवमयं दसविधा पि
 तत्थ तत्थ आगतनयतो भूमिपुग्गलचित्तरम्मणतो^९ खन्धसङ्गह-एकक्खण-
 कुसलत्तिकसङ्घेपवसेन^{१०} च अट्ठसालिनिथा^{११} धम्मसङ्गहट्ठकथाय वुत्तनयेन^{१२}
 वेदितब्बा । इध पन वुच्चमाना विनयनिदानं अतिभारियं करोती ति न
 वुत्ता । लक्खणादितो पन इध अधिप्पेतुपेक्खा^{१३} मज्झत्तलक्खणा, अनाभोग-
 रसा, अब्यापारपच्चुपट्ठाना, पीतिविरागपट्ठाना ति ।

5

R. 151

B. 121

एत्थाह — ननु चायं अत्थतो तत्रमज्झत्तुपेक्खा व होति, सा च पठम-
 दुतियज्झानेसु पि अत्थि, तस्मा तत्रा पि “उपेक्खको च विहारि” ति एव-
 मयं वत्तब्बा सिया, सा कस्मा न वुत्ता ति ? अपरिव्यत्तकिच्चतो^{१४} । अपरि-
 व्यत्तं हि तस्सा तत्थ किच्चं, वितक्कादीहि अभिभूतत्ता । इध पनायं
 वितक्कविचारपीतीहि अनभिभूतत्ता उक्खित्तसिरा विय हुत्वा परिव्यत्त-
 किच्चा जाता, तस्मा वुत्ता ति ।

15

निट्ठिता^{१५} “उपेक्खको च विहारि” ति एतस्स सब्बसो अत्थवण्णना ।

इदानीं^{१६} सतो च सम्पजानो (६.२४) ति एत्थ सरती ति सतो, सम्प-
 जानाती ति सम्पजानो । पुग्गलेन सति च सम्पजज्झं च वुत्तं । तत्थ सरण-
 लक्खणा सति असम्मुस्सनरसा^{१७}, आरक्खपच्चुपट्ठाना; असम्मोहलक्खणं सम्प-
 जज्झं, तीरणरसं, पविचयपच्चुपट्ठानं । तत्थ किञ्चा पि इदं सतिसम्पजज्झं
 पुरिमज्झानेसु पि अत्थि, मुट्ठस्सतिस्स हि असम्पजानस्स उपचारमत्तं^{१८} पि न
 सपम्पजति, पगेव अप्पना^{१९} । ओळारिकत्ता पन तेसं ज्ञानानं भूमियं विय

20

१-१. छळङ्गु-विहारु-बोज्झङ्गु-स्या० । २. विरियु-स्या०, रो० । ३. सङ्खारु-
 स्या० । ४-४. वेदनु-विपस्सनू-सी०, स्या०, रो० । ५. मज्झत्तू-स्या० । एवमुपरि पि ।
 ६. भानू-स्या० । ७-७. रम्मणखन्ध-स्या० । ८. अत्थ-सी०, रो०; पपञ्चसूदनिया
 मज्झिमट्ठकथाय भयभेरवमुत्तवण्णनाय अत्थसालिनिथा वा-स्या० । ९. वुत्तनयेनेव-म० ।
 १०. ऽप्पेतू-स्या० । ११. ऽव्यत्त-सी०, रो० । १२. ऽच-रो० । १३. इदानी-रो० ।
 १४. अप्पमुसनरसा-स्या०, रो० । १५. उपचारज्झानमत्तं-म० । १६. अप्पणा-सी० ।

पुरिसस्स चित्तस्स गति सुखा होति, अव्यत्तं^१ तत्थ सतिसम्पजञ्जकिच्चं । ओळारिकङ्गप्पहानेन पन सुखुमत्ता इमस्स ज्ञानस्स पुरिसस्स खुरधारायं विय सतिसम्पजञ्जकिच्चपरिग्गहितायेव^२ चित्तस्स गति इच्छितब्बा ति इधेव वुत्तं । किञ्च भिय्यो^३ ? यथा पि धेनूपगो^४ वच्छो धेनुतो अपनीतो

5 अरक्खियमानो पुनदेव धेनुं उपगच्छति; एवमिदं ततियज्ज्ञानसुखं पीतितो अपनीतं पि^५ सतिसम्पजञ्जारक्खेन^६ अरक्खियमानं पुनदेव पीति उपगच्छेय्य पीतिसम्पयुत्तमेव सिया । सुखे चा^७ पि^८ सत्ता रज्जन्ति^९, इदं च अतिमधुरं सुखं, ततो परं सुखाभावा^{१०} । सतिसम्पजञ्जानुभावेन पनेत्थ सुखे असारज्जना होति, नो अञ्जथा ति इमं पि अत्थविसेसं दस्सेतुं इदं इधेव वुत्तं ति वेदितब्बं ।

R. 152

10 इदानीं सुखं च कायेन पटिसंवेदेसिं (६.२४) ति एत्थ किञ्चा पि ततियज्ज्ञानसमङ्गिनो सुखप्पटिसंवेदनाभोगो^{१०} नत्थि, एवं सन्ते पि यस्मा तस्स नामकायेन सम्पयुत्तं सुखं, यं वा तं नामकायसम्पयुत्तं सुखं, तंसमुट्ठानेनस्स यस्मा अतिपणीतेन रूपेण रूपकायो फुटो^{११}, यस्स फुटत्ता भाना बुद्धितो पि सुखं पटिसंवेदेय्य, तस्मा एतमत्थं दस्सेन्तो “सुखं च कायेन पटिसंवेदेसिं”

15 ति आह ।

B. 122

इदानीं यं तं अरिया आचिक्खन्ति उपेक्खको सतिमा सुखविहारी ति एत्थ यंभानहेतु यंज्ञानकारणा तं ततियज्ज्ञानसमङ्गिपुगलं बुद्धादयो अरिया आचिक्खन्ति देसेन्ति पञ्चापेन्ति^{१२} पटुपेन्ति विवरन्ति विभजन्ति उत्तानीकरोन्ति^{१३} पकासेन्ति, पसंसन्ती ति अधिप्पायो । किन्ति ? “उपे-

20 क्खको सतिमा सुखविहारी” ति । तं ततियज्ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासिं ति एवमेत्थ योजना वेदितब्बा ।

कस्मा पन तं ते एवं पसंसन्ती ति ? पसंसारहतो । अयं हि यस्मा अतिमधुरसुखे सुखपारमिप्पत्ते पि ततियज्ज्ञाने उपेक्खको, न तत्थ सुखाभिसङ्गेन आकङ्क्षियति^{१४}, यथा च पीति न उप्पज्जति; एवं उपट्ठितसतिताय

१. अव्यत्तं-सी०; अपरिव्यत्तं-रो० । २. ंगहीता०-रो० । ३. भिय्यो-रो० । ४. धेनूपको-सी०, स्या० । ५. सी०, स्या० पोत्थकेसु नत्थि; तं-रो० । ६. ंजज्ज-रो० । ७-७. वापि-म० । ८. सारज्जन्ति-स्या० । ९. सुख०-रो० । १०. सुखपटि०-स्या०, रो० । ११. फुटो-स्या० । १२. पञ्जापेन्ति-सी०, रो० । १३. उत्तानि करोन्ति-रो० । १४. आकङ्क्षियति-स्या० ।

सतिमा । यस्मा च अरियकन्तं अरियजनसेवितमेव च असङ्किलिट्टं^१ सुखं^२ नामकायेन पटिसंवेदेति, तस्मा पसंसारहो । इति पसंसारहतो नं अरिया ते एवं पसंसाहेतुभूते गुणे पकासेन्ता “उपेक्खको सतिमा सुखविहारी” ति एवं पसंसन्ती ति वेदितव्वं ।

ततियं ति गणनानुपुब्बतो ततियं । इदं ततियं समापज्जती ति पि 5
ततियं । ज्ञानं ति एत्थ च^३ यथा दुतियं सम्पसादादीहि चतुरङ्गिकं; एव-
मिदं उपेक्खादीहि पञ्चङ्गिकं । यथाह — “ज्ञानं ति उपेक्खा सति सम्पज्जञ्चं
सुखं चित्तस्स एकगता” [विभ०—३१२] ति । परियायोयेव^४ चेतो ।
उपेक्खासतिसम्पज्जञ्चानि पन ठपेट्वा निप्परियायेन दुवङ्गिकमेवेतं होति ।
यथाह — “कतमं तस्मिं समये दुवङ्गिकं भानं होति ? सुखं, चित्तस्सेकगता” 10 R. 153
[ध०स०—४६] ति । सेसं वुत्तनयमेवा ति ।

चतुत्थज्ज्ञानकथा

सुखस्स च पहाना^५ दुक्खस्स च पहाना (६.२६) ति कायिकसुखस्स च
कायिकदुक्खस्स च पहाना । पुब्बेवा ति तं च खो पुब्बेव, न चतुत्थज्ज्ञान- B. 123
कखणे । सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थज्ज्ञमा^६ ति चेतसिकसुखस्स च^७ चेतसिक-
दुक्खस्स चा ति इमेसं पि द्विन्नं पुब्बेयेव अत्थज्ज्ञमा पहाना इच्चेव वुत्तं होति । 15
कदा पन नेसं पहानं होति ? चतुन्नं ज्ञानानं उपचारकखणे । सोमनस्सं हि
चतुत्थस्स ज्ञानस्स उपचारकखणेयेव पहीयति, दुक्खदोमनस्ससुखानि पठम-
दुतियततियानं उपचारकखणेषु । एवमेतेसं पहानक्कमेन अवुत्तानं, इन्द्रिय-
विभङ्गे [विभ०—१५६] पन इन्द्रियानं उद्देसक्कमेनेव इधा पि वुत्तानं सुख-
दुक्खसोमनस्सदोमनस्सानं पहानं वेदितव्वं । 20

यदि पनेतानि तस्स तस्स ज्ञानस्सुपचारकखणेयेव^८ पहीयन्ति, अथ
कस्मा “कत्थ चुप्पन्नं दुक्खिन्द्रियं अपरिसेसं निरुज्जति ? इध, भिक्खवे,
भिक्खु विविच्चेव कामेहि...पे०...पठमज्ज्ञानं^९ उपसम्पज्ज विहरति, एत्थु-
प्पन्नं दुक्खिन्द्रियं अपरिसेसं निरुज्जति । कत्थ चुप्पन्नं दोमनस्सिन्द्रियं...

१-१. ०ल्लिट्टसुखं—रो० । २. स्या० पोत्थके नत्थि । ३. परियायो व—रो० । ४. पहाणा-
सो०, रो० । एवमुपरि पि । ५. अत्थगमा—रो० । ६. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ७. भानस्स
उप०—स्या०; भानस्सुप०—रो० । ८. पठमं भानं—स्या०, रो०, म० ।

सुखिन्द्रियं...सोमनस्सिन्द्रियं अपरिसेसं निरुज्झति ? इध, भिक्खवे, भिक्खु
 सुखस्स च पहात्ता...पे०...चतुर्थज्ज्ञानं^१ उपसम्पज्ज विहरति, एत्थुप्पन्नं सोम-
 नस्सिन्द्रियं अपरिसेसं निरुज्झती” [सं० नि० ४-१८५-८७] ति एवं भानेस्वेव
 निरोधो वुत्तो ति ? अतिसयनिरोधत्ता । अतिसयनिरोधो हि नेसं पठम-
 5 ज्ज्ञानादीसु, न^२ निरोधोयेव^३; निरोधोयेव पन उपचारक्खणे, नातिसयनिरोधो^३ ।
 तथा हि नानावज्जने पठमज्ज्ञानूपचारे निरुद्धस्सा पि दुक्खिन्द्रियस्स उंसमकसा-
 दिसम्फस्सेन वा विसमासनुपतापेन वा सिया उप्पत्ति, न^४ त्वेव^५ अन्तो-
 अप्पनाय^६ । उपचारे वा निरुद्धम्पेतं न सुट्ठु निरुद्धं होति; पटिपक्खेन अवि-
 हतत्ता । अन्तोअप्पनायं पन पीतिफरणेन सब्बो कायो सुखोक्कन्तो होति ।
 10 सुखोक्कन्तकायस्स च सुट्ठु निरुद्धं होति दुक्खिन्द्रियं; पटिपक्खेन विहतत्ता ।
 नानावज्जने एव च दुतियज्ज्ञानूपचारे पहीनस्स^७ दोमनस्सिन्द्रियस्स यस्मा
 एतं वितक्कविचारप्पच्चये पि कायकिलमथे चित्तुपघाते^८ च सति उप्पज्जति,
 वितक्कविचारभावे च^९ नेव उप्पज्जति । यत्थ पन उप्पज्जति तत्थ वितक्क-
 विचारभावे । अप्पहीना एव च दुतियज्ज्ञानूपचारे वितक्कविचारा ति तत्थस्स
 15 सिया उप्पत्ति; अप्पहीनपच्चयत्ता । न त्वेव दुतियज्ज्ञाने; पहीनपच्चयत्ता । तथा
 ततियज्ज्ञानूपचारे पहीनस्सा पि सुखिन्द्रियस्स पीतिसमुद्धानपणीतरूपफुट-
 कायस्स^{१०} सिया उप्पत्ति, न त्वेव ततियज्ज्ञाने । ततियज्ज्ञाने हि सुखस्स
 पच्चयभूता पीति सब्बसो निरुद्धा ति । तथा चतुर्थज्ज्ञानूपचारे पहीनस्सा
 पि सोमनस्सिन्द्रियस्स आसन्नत्ता^{११}, अप्पनाप्पत्ताय उपेक्खाय अभावेन सम्मा
 20 अनतिकन्तत्ता च सिया उप्पत्ति, न त्वेव चतुर्थज्ज्ञाने । तस्मा एव^{१२} च
 “एत्थुप्पन्नं दुक्खिन्द्रियं अपरिसेसं निरुज्झती” ति तत्थ तत्थ अपरिसेस-
 गहणं कतं ति ।

एत्थाह — “अथेवं तस्स तस्स ज्ञानस्सूपचारे पहीना पि एता वेदना
 इध कस्मा समाहरी” ति ? सुखगहणत्थं^{१३} । या हि अयं “अदुक्खमसुखं” ति

१. चतुर्थं ज्ञानं-स्या०, रो०, म० । २-२. निरोधो-स्या० । ३. ०ति-स्या० । ४-४. तं
 चेव-सी० । ५. अन्तोअप्पणायं-सी०; अन्तो अप्पणाय-रो० । एवमुपरि पि । ६. पहीणस्सा
 पि-रो० । ७. चित्तुपघाते-स्या० । ८. म० पोत्थके नत्थि । ९. ०प्पणीत०फुट्ठ०-स्या० ।
 १०. पीतिआसन्नत्ता-स्या० । ११. एवं-स्या० । १२. ०गहणत्थं-सी०, रो० ।

एत्थ अदुक्खमसुखा^१ वेदना^१ वुत्ता, सा सुखुमा अतिदुब्बिञ्जेय्या^२ न सक्का
 सुखेन गहेतुं । तस्मा यथा नाम दुदुस्स यथा वा^३ तथा वा उपसङ्गमित्वा
 गहेतुं असक्कुण्ण्यस्स गोणस्स^४ गहणत्थं गोपो एकस्मि वजे सब्बा^५ गावो
 समाहरति, अथेकेकं नीहरन्तो पटिपाटिया आगतं “अयं सो, गण्हथ^६ नं” ति
 तं पि गाहापयति^७; एवमेवं भगवा सुखगहणत्थं सब्बा एता समाहरि । एवं 5
 हि समाहटा एता दस्सेत्वा “यं नेव सुखं न दुक्खं न सोमनस्सं न दोमनस्सं,
 अयं अदुक्खमसुखा वेदना” ति सक्का होति एसा गाहयितुं^८ । अपि च
 अदुक्खमसुखाय चेतोविमुत्तिया पच्चयदस्सनत्थं चा पि^९ एता वुत्ता ति वेदि-
 तब्बा । सुखप्पहानादयो हि तस्सा^{१०} पच्चया । यथाह — “चत्तारो खो, आवुसो,
 पच्चया अदुक्खमसुखाय चेतोविमुत्तिया समापत्तिया । इधावुसो, भिक्खु, 10
 सुखस्स च पहाना ... पे० ... चतुत्थज्झानं उपसम्पज्ज विहरति । इमे
 खो, आवुसो, चत्तारो पच्चया अदुक्खमसुखाय चेतोविमुत्तिया समापत्तिया”
 [म०नि०१-३६६] ति । यथा वा अञ्जत्थ पहीना पि सक्कायदिट्ठिआदयो
 ततियमग्गस्स वण्णभणनत्थं तत्थ पहीना ति वुत्ता; एवं वण्णभणनत्थम्पेतस्स
 झानस्सेता इध वुत्ता ति वेदितब्बा । पच्चयघातेन वा एत्थ रागदोसानं 15
 अतिदूरभावं दस्सेतुम्पेता वुत्ता ति वेदितब्बा । एतासु हि सुखं सोमनस्सस्स
 पच्चयो, सोमनस्सं रागस्स, दुक्खं दोमनस्सस्स पच्चयो^{११}, दोमनस्सं दोसस्स ।
 सुखादिघातेन च ते^{१२} सप्पच्चया रागदोसा हता ति अतिदूरे होन्ती ति ।

अदुक्खमसुखं (६.२७) ति दुक्खाभावेन अदुक्खं, सुखाभावेन असुखं ।
 एतेनेत्थ दुक्खसुखपटिपक्खभूतं ततियवेदनं दीपेति, न दुक्खसुखाभावमत्तं । 20 B. 125
 ततियवेदना नाम — अदुक्खा^{१३}, असुखा^{१३}, उपेक्खा ति पि वुच्चति । सा
 इट्ठानिट्ठविपरीतानुभवनलक्खणा, मज्झत्तरसा, अविभूतपच्चुपट्टाना, सुख-
 निरोधपदट्टाना ति वेदितब्बा ।

उपेक्खासतिपारिसुद्धिं ति उपेक्खाय जनितसतिपारिसुद्धिं । इमस्मि
 हि^{१४} ज्ञाने सुपरिसुद्धा सति । या च तस्सा सतिया परिसुद्धि, सा उपेक्खाय 25

१-१. ० सुख०-रो० । २. दुब्बिञ्जेय्या-रो० । ३. रो० पोत्थके नत्थि । ४. गोणस्स-
 रो० । ५. सब्बे-म० । ६. गण्हथ-सी०, स्या०, रो० । ७. गाहयति-रो० । ८. गहयितुं-स्या० ।
 ९. ति पि-रो० । १०. तस्स-सी० । ११. म० पोत्थके नत्थि । १२. स्या०, रो० पोत्थकेसु
 नत्थि । १३-१३. अदुक्खमसुखा-सी०, म० । १४. रो० पोत्थके नत्थि ।

कता न अञ्जेन; तस्मा एतं उपेक्खासतिपारिसुद्धि^१ ति वुच्चति । विभङ्गे
 पि वुत्तं — “अयं सति इमाय उपेक्खाय विसदा होति परिसुद्धा परियो-
 दाता, तेन वुच्चति — ‘उपेक्खासतिपारिसुद्धि’” [विभ०-३१४] ति । याय च
 उपेक्खाय एत्थ सतिया पारिसुद्धि होति, सा अत्थतो तत्रमज्झत्तता ति^२
 5 वेदितब्बा । न केवलञ्चेत्थ ताय सतियेव परिसुद्धा, अपि च खो सब्बे पि
 सम्पयुत्तधम्मा; सतिसीसेन पन देसना वुत्ता ।

तत्थ किञ्चा पि अयं उपेक्खा हेट्ठा पि तीसु ज्ञानेषु विज्जति, यथा
 पन दिवा सुरियप्पभाभिभवा^३ सोम्मभावेन^४ च अत्तनो उपकारत्तेन वा
 सभागाय रत्तिया अलाभा दिवा विज्जमाना पि चन्दलेखा अपरिसुद्धा होति
 10 अपरियोदाता; एवमयं पि तत्रमज्झत्तुपेक्खाचन्दलेखा वितक्कादिपच्चनीक-
 धम्मतेजाभिभवा सभागाय च उपेक्खावेदनारत्तिया अलाभा विज्जमाना पि
 R. 156 पठमादिज्ज्ञानभेदे^५ अपरिसुद्धा होति । तस्सा च अपरिसुद्धाय दिवा अपरि-
 सुद्धचन्दलेखाय पभा विय सहजाता पि सतिआदयो अपरिसुद्धा व होन्ति;
 तस्मा तेषु एकं पि “उपेक्खासतिपारिसुद्धी” ति न वुत्तं । इध पन वितक्कादि-
 15 पच्चनीकधम्मतेजाभिभवाभावा सभागाय च उपेक्खावेदनारत्तिया पटिलाभा
 अयं तत्रमज्झत्तुपेक्खाचन्दलेखा अतिविय परिसुद्धा, तस्सा परिसुद्धत्ता
 परिसुद्धचन्दलेखाय^६ पभा^७ विय सहजाता पि सतिआदयो परिसुद्धा होन्ति
 परियोदाता, तस्मा इदमेव उपेक्खासतिपारिसुद्धि ति वुत्तं ति वेदितब्बं ।

चतुत्थं (६.२७) ति गणनानुपुब्बतो चतुत्थं । इदं चतुत्थं समापज्जती
 20 ति पि चतुत्थं । ज्ञानं ति एत्थ यथा ततियं उपेक्खादीहि पञ्चङ्गिकं; एवमिदं
 उपेक्खादीहि तिवङ्गिकं । यथाह — “ज्ञानं ति उपेक्खा, सतिचित्तस्सेक-
 गता” ति । परियायो एव चेतो । ठपेट्वा पन सति^८ उपेक्खावेदनमेव^९
 गहेत्वा निप्परियायेन दुवङ्गिकमेवेतं होति । यथाह — “कतमं तस्मिं
 समये दुवङ्गिकं भाणं होति ? उपेक्खा, चित्तस्सेकगता” [ध०स०-४६] ति ।
 25 सेसं वुत्तनयमेवा ति ।

B. 126

१० सुद्धी-रो० । एवमुपरि पि । २. म० पोत्थके नत्थि । ३. सुरिय०-म०, रो० ।
 ४. सोमभावेन-स्या० । ५. भेदेसु-म० । ६-६. लेखापभा-स्या० । ७. सति-रो० । ८. उपेक्खे-
 कगतमेव-म० ।

पुब्बेनिवासकथा

१२. इति इमानि चत्तारि भानानि केसञ्चि चित्तेकग्गता होन्ति, केसञ्चि विपस्सनापादकानि, केसञ्चि अभिञ्जापादकानि, केसञ्चि निरोध-पादकानि, केसञ्चि भवोक्कमनत्थानि^१ ।

तत्थ खीणासवानं चित्तेकगतत्थानि होन्ति, ते हि समापज्जित्वा 5
“एकग्गचित्ता सुखं दिवसं विहरिस्सामा” ति इच्चेवं कसिणपरिकम्मं कत्वा अट्ठ समापत्तियो निब्बत्तेन्ति ।

सेक्खपुत्थुज्जनानं^२ “समापत्तितो वुट्ठाय समाहितेन चित्तेन विपस्सि-
स्सामा” ति निब्बत्तेन्तानं विपस्सनापादकानि होन्ति ।

ये पन अट्ठ समापत्तियो निब्बत्तेत्वा अभिञ्जापादकं ज्ञानं समापज्जित्वा 10
समापत्तितो वुट्ठाय “एको पि हुत्वा बहुधा होती” ति वुत्तनया अभिञ्जायो पत्थेन्ता निब्बत्तेन्ति, तेसं अभिञ्जापादकानि होन्ति ।

ये पन अट्ठ समापत्तियो निब्बत्तेत्वा “निरोधसमापत्तिं समापज्जित्वा
सत्ताहं अचित्ताका^३ हुत्वा दिट्ठेव धम्मे निरोधं निब्बानं पत्वा सुखं विहरि-
स्सामा” ति निब्बत्तेन्ति, तेसं निरोधपादकानि होन्ति ।

15 R. 157

ये पन अट्ठ समापत्तियो निब्बत्तेत्वा “अपरिहीनज्झाना हुत्वा^४
ब्रह्मलोके उप्पज्जिस्सामा” ति निब्बत्तेन्ति, तेसं भवोक्कमनत्थानि होन्ति ।

भगवता पनिदं चतुत्थज्झानं बोधिरुक्खमूले निब्बत्तितं, तं तस्स विप-
स्सनापादकं चेव अहोसि अभिञ्जापादकं च निरोधपादकं च सब्बकिच्चसाधकं
च सब्बलोकियलोकुत्तरगुणदायकं ति वेदितब्बं ।

20

येसं च गुणानं दायकं अहोसि, तेसं एकदेसं दस्सेन्तो सो एवं समाहिते
चित्ते ति (६.२९) आदिमाह ।

तत्थ सो ति सो अहं । एवं ति चतुत्थज्झानक्कमनिदस्सनमेतं ।
इमिना^५ कमेन^६ चतुत्थज्झानं पटिलभित्वा ति वुत्तं होति । समाहिते ति
इमिना चतुत्थज्झानसमाधिना समाहिते । चित्ते^७ ति रूपावचरचित्ते^८ ।

25 B. 127

१. ०णत्थानि-सो० । २. सेक्ख-सो०, रो० । ३. अचित्ता-रो० । ४. रो० पोत्थके
नत्थि । ५-५. इमिनाक्कमेन-रो० । ६-६. सो०, स्या०, रो०, पोत्थकेसु नत्थि ।

परिसुद्धे (६.२६) ति आदीसु पन उपेक्खासतिपारिसुद्धिभावेन परिसुद्धे ।
 परिसुद्धतायेव परियोदाते, पभस्सरे ति वुत्तं होति । सुखादीनं पच्चयानं
 घातेन विहतरागादिअङ्गणत्ता अनङ्गणे । अनङ्गणत्तायेव च^१ विगतूपक्किलेसे;
 अङ्गणेन हि चित्तं उपक्किलिस्सति । सुभावितत्ता मुदुभूते; वसीभावप्पत्ते ति
 5 वुत्तं होति । वसे वत्तमानं हि चित्तं मुदु ति वुच्चति । मुदुत्ता येव च कम्म-
 निये; कम्मक्खमे कम्मयोगे ति वुत्तं होति । मुदु हि चित्तं कम्मनियं होति
 सुधन्तमिव^२ सुवण्णं, तदुभयं पि च सुभावितत्ता एव । यथाह — “नाहं,
 भिक्खवे, अञ्जं एकधम्मं पि समनुपस्सामि, यं एवं भावितं बहुलीकतं
 मुदु^३ च होति कम्मनियं च, यथयिदं, भिक्खवे, चित्तं” [अ० नि० १-६] ति ।
 10 एतेसु परिसुद्धभावादीसु ठितत्ता ठिते । ठितत्तायेव आनेज्जप्पत्ते^४, अचले
 निरिञ्जने ति वुत्तं होति । मुदुकम्मञ्जभावेन वा अत्तनो वसे ठितत्ता ठिते,
 सद्धादीहि परिग्गहितत्ता^५ आनेज्जप्पत्ते । सद्धापरिग्गहितं हि चित्तं अस्सद्वियेन
 न इज्जति, विरियपरिग्गहितं^६ कोसज्जेन न इज्जति, सतिपरिग्गहितं पमादेन
 न इज्जति, समाधिपरिग्गहितं उद्वच्चेन न इज्जति, पञ्चापरिग्गहितं
 15 अविज्जाय न इज्जति, ओभासगतं किलेसन्धकारेन न इज्जति । इमेहि छहि
 धम्मेहि परिग्गहितं आनेज्जप्पत्तं चित्तं होति । एवं अट्ठङ्गसमन्नागतं चित्तं
 अभिनीहारक्खमं होति अभिज्जासच्छिकरणीयानं धम्मानं अभिज्जासच्छि-
 किरियाय ।

R. 158

अपरो^७ नयो — चतुत्थज्झानसमाधिना समाहिते । नीवरणदूरी-
 20 भावेन परिसुद्धे । वितक्कादिसमतिक्रमेन परियोदाते । ज्ञानपटिलाभपच-
 यानं पापकानं इच्छावचरानं अभावेन अनङ्गणे^८ । अभिज्झादीनं चित्तूपक्कि-
 लेसानं विगमेन विगतूपक्किलेसे । उभयं पि चेतं अनङ्गणवत्थमुत्तानुसारेन
 [म० नि० १-३३-४३] वेदितव्वं । वसिप्पत्तिया मुदुभूते । इद्धिपादभावूप-
 गमेन^९ कम्मनिये । भावनापारिपूरिया पणीतभावूपगमेन ठिते आनेज्जप्पत्ते ।

१. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । २. सुधन्तमिव—सी०; सुनिधन्तमिव—स्या० । ३. मुदुं—
 सी०, स्या०, रो० । ४. आनेज्जप्पत्ते—सी०, रो० । एवमुपरि पि । ५. परिग्गहीतत्ता—सी०,
 रो० । एवमुपरि पि । ६. वीरिय०—म०; गहीतं—रो० । एवमुपरि पि । ७. अपरो पि—स्या० ।
 ८. ० इच्छाय अवचरानं इच्छावसेन ओतिण्णानं पवत्तानं नानप्पकारानं कामरागप्पचयानं ति
 अत्थो—स्या० । ९. ० पादकभावू—सी० ।

यथा अनेजभावं^१ आनेज्जप्पत्तं होति; एवं ठिते ति अत्थो । एवं पि अट्ठङ्गसमन्नागतं चित्तं अभिनीहारक्खमं होति अभिञ्जासच्छिकरणीयानं धम्मानं अभिञ्जासच्छिकरियाय, पादकं पदट्टानभूतं ति अत्थो^२ ।

पुब्बेनिवासानुस्सतिआणाया (७.१) ति एवं अभिञ्जापादके जाते एतस्मिं चित्ते पुब्बेनिवासानुस्सतिमिह यं आणं तदत्थाय । तत्थ पुब्बेनिवासो 5 ति पुब्बे अतीतजातीसु निवुत्थक्खन्धा । निवुत्था ति अज्झावुत्था^३ अनुभूता अत्तनो सन्ताने उप्पजित्वा निरुद्धा निवुत्थधम्मा^४ वा निवुत्था, गोचरनिवासेन निवुत्था, अत्तनो विञ्जाणेन विञ्जाता परिच्छिन्ना, परविञ्जाणविञ्जाता पि वा छिन्नवट्टमकानुस्सरणादीसु^५ । पुब्बेनिवासानुस्सती ति याय सत्तिया पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सा^६ पुब्बेनिवासानुस्सति । आणं 10 ति ताय सत्तिया सम्पयुत्तं आणं । एवमिमस्स पुब्बेनिवासानुस्सतिआणस्स अत्थाय पुब्बेनिवासानुस्सतिआणाय एतस्स आणस्स अधिगमाय पत्तिया ति वुत्तं होति । अभिनिन्नामेसिं ति अभिनीहरिं ।

सो ति सो अहं । अनेकविहितं ति अनेकविधं, अनेकेहि वा पकारेहि पवत्तितं संवण्णितं ति अत्थो । पुब्बेनिवासं ति समनन्तरातीतं भवं आदि 15 कत्वा तत्थ तत्थ निवुत्थसन्तानं । अनुस्सरामी” ति एकं पि जातिं द्वे पि जातियो” ति^७ एवं जातिपटिपाटिया^८ अनुगन्त्वा अनुगन्त्वा सरामि; अनुदेव वा सरामि^९, चित्ते अभिनिन्नामितमत्ते एव सरामी ति दस्सेति । पूरितपारमीनं हि महापुरिसानं परिकम्मकरणं नत्थि, तेन ते चित्तं अभिनिन्नामेत्वा 20 व सरन्ति । आदिकम्मिककुलपुत्ता पन परिकम्मं कत्वा व^{१०} सरन्ति, तस्मा तेसं वसेन परिकम्मं वत्तब्बं सिया । तं पन वुच्चमानं अतिभारियं विनयनिदानं करोति, तस्मा तं न वदाम । अत्थिकेहि पन विमुद्धिमग्गे वुत्तनयेन गहेतब्बं । इध पन पालिमेव वण्णयिस्साम ।

सेय्यथीदं ति आरद्धप्पकारदस्सनत्थे निपातो । तेनेव खायं पुब्बे- निवासो आरद्धो, तस्स पकारप्पभेदं^{११} दस्सेन्तो एकं पि जातिं ति आदिमाह । 25

१. स्या०, म० पोत्थकेसु नत्थि । २. रो० पोत्थके नत्थि । ३. अज्झावुत्था—स्या० ।

४. निवुत्थो—स्या० । एवमुपरि पि । ५. वट्ठु—स्या० । ६. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

७. तिस्रो पि जातियो ति—स्या० । ८. पटिपाटि—रो० । ९. रो० पोत्थके नत्थि । १०. स्या०

पोत्थके नत्थि । ११. पकारं पभेदं—रो० ।

तत्थ एकं पि जातिं (७.३) ति एकं पि पटिसन्धिमूलं चुतिपरियोसानं एक-
भवपरियापन्नं खन्धसन्तानं । एस नयो द्वे पि जातियो ति आदीसु ।

अनेके पि संवट्टकप्पे ति आदीसु पन परिहायमानो कप्पो संवट्टकप्पो,
वड्ढमानो कप्पो^१ विवट्टकप्पो ति वेदितब्बो । तत्थ च^२ संवट्टेन संवट्टट्ठायी^३
५ गहितो होति; तम्मूलकत्ता । विवट्टेन च विवट्टट्ठायी । एवं हि सति यानि
तानि “चत्तारिमानि, भिक्खवे, कप्पस्स असङ्खेय्यानि । कतमानि चत्तारि ?
संवट्टो संवट्टट्ठायी, विवट्टो विवट्टट्ठायी” [अ० नि० २-१५०] ति वुत्तानि तानि
सब्बानि परिगहितानि होन्ति ।

B. 129

तत्थ तयो संवट्टा - तेजोसंवट्टो, आपोसंवट्टो, वायोसंवट्टो ति । तिस्सो
१० संवट्टसीमा - आभस्सरा, सुभकिण्हा, वेहप्फला ति ।

यदा कप्पो तेजेन संवट्टति, आभस्सरतो हेट्ठा अग्गिना ड्य्हति । यदा
उदकेन संवट्टति, सुभकिण्हतो हेट्ठा उदकेन विलीयति । यदा वातेन संवट्टति,
वेहप्फलतो हेट्ठा वातेन विद्धंसीयति । वित्थारतो पन सदा पि एकं बुद्धकखेत्तं
विनस्सति ।

15

बुद्धकखेत्तं नाम तिविधं होति - जातिकखेत्तं, आणकखेत्तं^४, विसय-
कखेत्तं च । तत्थ जातिकखेत्तं दससहस्सचक्कवाळपरियन्तं होति, यं
तथागतस्स पटिसन्धिआदीसु कम्पति । आणकखेत्तं कोटिसतसहस्सचक्क-
वाळपरियन्तं होति । यत्थ रतनपरित्तं, खन्धपरित्तं, धजग्गपरित्तं, आटाना-
टियपरित्तं, मोरपरित्तं ति इमेसं परित्तानं आनुभावो पवत्तति । विसयकखेत्तं
R. 160 20 पन अनन्तमपरिमाणं, “यं यावता वा पन आकङ्खेय्या” [अ० नि० १-२११]
ति वुत्तं यत्थ यं यं आकङ्खति तं तं अनुस्सरति ।

एवमेतेसु तीसु बुद्धकखेत्तेसु एकं आणकखेत्तं विनस्सति । तस्मि
पन विनस्सन्ते जातिकखेत्तं विनट्टमेव होति; विनस्सन्तं च एकतो व विन-
स्सति, सण्ठहन्तं पि^५ एकतो व^६ सण्ठहति । तस्स विनासो च सण्ठहनं च
२५ विसुद्धिमग्गे वुत्तं । अत्थिकेहि ततो गहेतब्बं ।

१. स्या०, रो०, म० पोत्थके नत्थि । २. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ३. ०कप्पो-
स्या० । ४. आणाकखेत्तं-म० । एवमुपरि पि । ५. च-सी०, रो० । ६. स्या० पोत्थके नत्थि ।

ये पन^१ ते^१ संवट्टविवट्टा वुत्ता, एतेसु भगवा बोधिमण्डे सम्मासम्बोधि
अभिसम्बुज्झनत्थाय निसिन्नो अनेके पि संवट्टकप्पे अनेके पि विवट्टकप्पे
अनेके पि संवट्टविवट्टकप्पे सरि । कथं ? “अमुत्रासिं (७.७)” ति आदिना
नयेन । तत्थ अमुत्रासिं ति अमुम्हि^३ संवट्टकप्पे अहं अमुम्हि भवे वा योनिया
वा गतिया वा विज्जाणट्ठितिया वा सत्तावासे वा सत्तनिकाये वा अहोसिं । 5
एवंनामो ति वेस्सन्तरो वा जोतिपालो वा । एवंगोत्तो ति भगवो वा
गोतमो वा । एवंवण्णो ति ओदातो वा सामो वा । एवमाहारो ति सालि-
मंसोदनाहारो वा पवत्तफलभोजनो वा । एवंसुखदुःखप्पटिसंवेदी ति अनेक-
प्पकारेण कायिकचेतसिकानं सामिसनिरामिसादिप्पभेदानं वा सुखदुःखानं
पटिसंवेदी । एवमायुपरियन्तो ति एवं वस्ससत्तपरमायुपरियन्तो वा^३ चतुरा- 10
सीतिकप्पसहस्सपरमायुपरियन्तो वा^३ ।

सो ततो चुतो अमुत्र उदपादिं^४ ति सोहं ततो भवतो योनियो^५
गतितो विज्जाणट्ठितितो सत्तावासतो वा सत्तनिकायतो वा चुतो, पुन
अमुर्कास्मि नाम भवे योनिया गतिया विज्जाणट्ठितिया सत्तावासे सत्तनिकाये
वा उदपादिं । तत्रापासिं ति अथ तत्रापि भवे योनिया गतिया विज्जाण- 15
ट्ठितिया सत्तावासे सत्तनिकाये वा पुन अहोसिं । एवंनामो ति आदि
वुत्तनयमेव ।

अथ वा यस्मा अमुत्रासिं ति इदं अनुपुब्बेण आरोहन्तस्स यावदि-
च्छकं^६ सरणं^७ । सो ततो चुतो ति पटिनिवत्तन्तस्स पच्चवेक्खणं । तस्मा
इधूपपन्नो ति इमिस्सा^८ इधूपपत्तिया अनन्तरं अमुत्र उदपादिं ति तुसित- 20
भवनं सन्धायाहा^९ ति वेदितब्बं^{१०} । तत्रापासिं एवंनामो ति तत्रा पि तुसित-
भवने सेतकेतुनाम देवपुत्तो अहोसिं । एवंगोत्तो ति ताहि वेदनाहि सद्धि
एकगोत्तो । एवंवण्णो ति सुवण्णवण्णो । एवमाहारो ति दिब्बसुधाहारो ।
एवंसुखदुःखप्पटिसंवेदी ति एवं दिब्बसुखप्पटिसंवेदी । दुक्खं पन सङ्खार-
दुक्खमत्तमेव । एवमायुपरियन्तो ति एवं सत्तपञ्चासवस्सकोटिसट्ठिवस्स- 25

B. 130

R. 161

१-१. पनेते-म० । २. अहं अमुम्हि-स्या० । ३. स्या० पोत्थके नत्थि । ४. रो० पोत्थके
नत्थि । ५. उप्पादि-सी०, रो० । एवमुपरि पि । ६. योनितो-रो० । ७-७. यावदिच्छकअनुसरणं-
स्या० । ८. इमस्मा-रो० । ९. सन्धाया-सी०, स्या०, रो० । १०. वेदितब्बो-स्या०, रो० ।

सतसहस्सायुपरियन्तो । सो ततो चुतो (७.६) ति सो अहं ततो तुसितभवनतो चुतो । इधूपपन्नो ति इध महामायाय देविया कुच्छिस्मि निब्बत्तो । इती ति एवं । साकारं सउद्देसं ति नामगोत्तवसेन सउद्देसं, वण्णादिवसेन साकारं । नामगोत्तेन^१ हि सत्तो^२ “दत्तो, तिस्सो, गोतमो” ति उद्दिसीयति; वण्णादीहि
 5 “ओदातो, सामो” ति नानत्ततो पञ्चायति; तस्मा नामगोत्तं उद्देसो, इतरे आकारा ।

किं पन बुद्धा एव पुब्बेनिवासं सरन्ती ति ? वुच्चते — न बुद्धायेव, पच्चेकबुद्ध-सावक-तित्थिया^३ पि, नो च खो अविसेसेन^४ । तित्थिया हि चत्तालीसंयेव^५ कप्पे सरन्ति, न ततो परं । कस्मा ? दुब्बलपञ्चत्ता । तेसं हि
 10 नामरूपपरिच्छेदविरहतो^६ दुब्बला पञ्चा होति । सावकेसु पन असीति-महासावका कप्पसतसहस्सं^७ सरन्ति; द्वे अगगसावका एकमसङ्ख्येयं कप्प-सतसहस्सं च । पच्चेकबुद्धा द्वे असङ्ख्येयानि सतसहस्सं च । एत्तको हि तेसं अभिनीहारो । बुद्धानं पन परिच्छेदो नत्थि, याव इच्छन्ति ताव सरन्ति । तित्थिया च खन्धपटिपाटिमेव सरन्ति । पटिपाटि मुञ्चित्वा चुतिपटिसन्धिवसेन सरितुं न सक्कोन्ति । तेसं हि अन्धानं विय इच्छित्तपपदेसोक्कमणं
 15 नत्थि । सावका उभयथा पि सरन्ति; तथा पच्चेकबुद्धा । बुद्धा पन खन्धपटिपाटिया पि चुतिपटिसन्धिवसेन पि सीहोक्कन्तवसेन पि अनेकासु कप्पकोटीसु हेट्ठा वा उपरि वा यं यं ठानं आकङ्खन्ति, तं तं सब्बं सरन्तियेव ।

B. 131

अयं खो मे ब्राह्मणा ति आदीसु मे ति मया । विज्जा ति विदित-
 20 करणट्ठेन विज्जा । किं विदितं करोति ? पुब्बेनिवासं । अविज्जा ति तस्सेव पुब्बेनिवासस्स अविदितकरणट्ठेन तप्पटिच्छादकमोहो वुच्चति । तमो ति स्वेव मोहो तप्पटिच्छादकट्ठेन^८ “तमो” ति वुच्चति । आलोको ति सायेव विज्जा ओभासकरणट्ठेन^९ “आलोको” ति वुच्चति । एत्थ च विज्जा अधिगता ति अयं अत्थो, सेसं पसंसावचनं । योजना पनेत्थ — अयं खो मे ब्राह्मण^{१०}

R. 162

१. नामगोत्तवसेन-म० । २. नरो-स्या०; रो० पोत्थके नत्थि । ३. पच्चेकबुद्धबुद्ध-सावक-म०; रो० । ४. विसेसेन-स्या० । ५. चत्तालीसंयेव-सी०, स्या०, रो० । ६. विरहिता-स्या० । ७. सतसहस्सं-रो०, एवमुपरि पि; कप्पसतसहस्सं-स्या० । ८. पटिच्छादकत्थेन-स्या० । ९. करणत्थेन-स्या० । १०. म० पोत्थके नत्थि ।

विज्जा अधिगता, तस्स मे अधिगतविज्जस्स अविज्जा विहता, विनट्ठा ति अत्थो ।
कस्मा ? यस्मा विज्जा उप्पन्ना । एस नयो इतरस्मिं पि पदद्वये ।

यथा तं (७.१३) ति एत्थ यथा ति ओपम्म^१ । तं ति निपातो । सतिया
अविप्पवासेन अप्पमत्तस्स । विरियातापेन^२ आतापिनो^३ । काये च जीविते
च अनपेक्खताय पहितत्तस्स, पेसितचित्तस्सा ति अत्थो । इदं वुत्तं होति — 5
यथा अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो अविज्जा विहञ्जेय्य विज्जा
उप्पज्जेय्य, तमो विहञ्जेय्य आलोको उप्पज्जेय्य; एवमेव मम अविज्जा
विहता विज्जा उपन्ना, तमो विहतो आलोको उप्पन्नो । एतस्स मे पधाना-
न्योगस्स अनुरूपमेव फलं लद्धं ति ।

अयं खो मे ब्राह्मण पठमा अभिनिब्भिदा अहोसि कुक्कुटच्छापक- 10
स्सेव अण्डकोसम्हा ति अयं खो मम ब्राह्मण पुब्बेनिवासानुस्सतिआणमुख-
तुण्डकेन पुब्बे निवुत्थक्खन्धपटिच्छादकं अविज्जण्डकोसं पदालेत्वा पठमा अभि-
निब्भिदा पठमा निक्खन्ति पठमा अरिया^४ जाति^५ अहोसि, कुक्कुटच्छापकस्सेव
मुखतुण्डकेन वा पादनखसिखाय वा अण्डकोसं पदालेत्वा तम्हा अण्डकोसम्हा
अभिनिब्भिदा निक्खन्ति कुक्कुटनिकाये पच्चाजाती^६ ति । 15

दिब्बचक्खुजाणकथा

१३. सो एवं...पे०...चुतूपपातजाणाय ति चुतिया च उपपाते च B. 132
जाणाय; येन जाणेन सत्तानं चुति च उपपातो च जायति, तदत्थं ति वुत्तं
होति । चित्तं अभिनिन्नामेसिं ति परिकम्मचित्तं नीह्मि । सो दिब्बेन
...पे०...पस्सामी ति एत्थ पन पूरितपारमीनं महासत्तानं परिकम्मकरणं 20
नत्थि । ते हि चित्ते अभिनिन्नामितमत्ते येन^७ दिब्बेन चक्खुना^८ सत्ते
पस्सन्ति, आदिकम्मिककुलपुत्ता पन^९ परिकम्मं कत्वा । तस्मा तेसं वसेन
परिकम्मं वत्तब्बं सिया । तं पन वुच्चमानं अतिभारियं विनयनिदानं करोति;
तस्मा तं न वदाम । अत्थिकेहि पन विमुद्धिमग्गे वुत्तनयेन गहेतब्बं । इध
पन पालिमेव^{१०} वण्णयिस्साम । 25

१. ओपम्मत्थे-म० । २-२. विरियातापेन अतापिनो-रो० । ३-३. अरियजाति-म० ।

४. पच्छाजाती-स्या० । ५. एव-स्या०, म० । ६. चक्खुना...पे०...स्या० । ७. स्या० पोत्थके
नत्थि । ८. पालिमेव-सी०, म० ।

R. 163

सो (७.१८) ति सो अहं । दिव्येना ति आदीसु^१ दिव्यसदिसत्ता दिव्यं ।
 देवतानं हि सुचरितकम्मनिव्वत्तं पित्तसेम्ह^२रहिरादीहि^३ अपलिबुद्धं^४ उपक्किलेस-
 विमुत्तताय दूरे पि आरम्मणसम्पटिच्छनसमत्थं दिव्यं पसादचक्खु^५ होति ।
 इदं चा पि विरियभावनाबलनिव्वत्तं आणचक्खु तादिसमेवा ति दिव्यसदि-
 5 सत्ता दिव्यं, दिव्यविहारवसेन पटिलद्धत्ता अत्तना च दिव्यविहारसन्निस्सि-
 तत्ता पि दिव्यं, आलोकपरिगगहेन महाजुतिकत्ता पि दिव्यं, तिरोकुड्ढादि-
 गतरूपदस्सनेन^६ महागतिकत्ता पि दिव्यं । तं सब्बं सदसत्थानुसारेण
 वेदितव्वं । दस्सनट्ठेन चक्खु । चक्खुकिच्चकरणेन चक्खुमिवा ति पि चक्खु ।
 चुतूपपातदस्सनेन दिट्ठिविसुद्धिहेतुत्ता विसुद्धं । यो हि चुतिमत्तमेव पस्सति
 10 न उपपातं, सो उच्छेददिट्ठिं गण्हाति । यो उपपातमत्तमेव पस्सति न चुतिं,
 सो नवसत्तपातुभावदिट्ठिं गण्हाति । यो पन तदुभयं पस्सति, सो यस्मा
 दुविधं पि तं दिट्ठिगतं अतिवत्तति^७, तस्मास्स तं दस्सनं दिट्ठिविसुद्धिहेतु
 होति । तदुभयं च^८ भगवा अद्दस । तेनेतं वुत्तं - “चुतूपपातदस्सनेन
 दिट्ठिविसुद्धिहेतुत्ता विसुद्धं” ति ।

15 एकादस उपक्किलेसविरहतो वा विसुद्धं । भगवतो हि एकादसूप-
 क्किलेसविरहितं दिव्यचक्खु । यथाह - “सो खो अहं, अनुरुद्धा^९, ‘विचि-
 किच्छा चित्तस्स उपक्किलेसो’ ति इति विदित्वा विचिकिच्छं चित्तस्स
 उपक्किलेसं पर्जाहि । अमनसिकारो चित्तस्स...पे^{१०}...थीनमिद्धं^{११} चित्तस्स
 ...छम्भितत्तं चित्तस्स...उप्पिलं^{१२} चित्तस्स...दुट्ठुल्लं चित्तस्स...अच्चा-
 रद्धविरियं चित्तस्स...अतिलीनविरियं चित्तस्स...अभिजप्पा चित्तस्स...
 20 नानत्तसञ्जा चित्तस्स ... ‘अतिनिज्झायितत्तं रूपानं चित्तस्स उपक्किलेसो’
 ति इति विदित्वा अतिनिज्झायितत्तं रूपानं चित्तस्स उपक्किलेसं पर्जाहि ।
 सो खो अहं, अनुरुद्धा, अप्पमत्तो आतापी^{१३} पहितत्तो विहरन्तो ओभासं हि
 खो सञ्जानामि, न च रूपानि पस्सामि । रूपानि हि खो पस्सामि, न च

B. 133 20

१. आदीसु-सी०, रो० । एवमुपरि पि । २. ०रुधिरादीहि-स्या०; ०रुहीरादीहि-रो० ।
 ३. अपलिबुद्धं-सी०, रो० । ४. ०चक्खुं-रो० । ५. ०कुट्टादि-म० । ६. अनिवत्तति-रो० ।
 ७. रो० पोत्यके नत्थि । ८. एकादसउप-स्या०, म० । ९. अनुरुद्ध-म० । एवमुपरि पि ।
 १०. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु ‘पे०’ नत्थि । ११. थिनमिद्धं-म० । १२. उब्बिल्लं-स्या०,
 रो०; उब्बिल्लावित्तं-सी० । १३. आतापि-रो० ।

ओभासं सञ्जानामी” [म०नि३-२२६-३०] ति एवमादि । तदेवं एका-
दसुपक्विलेसविरहतो वा^१ विसुद्धं ।

मनुस्सूपचारं अतिक्रमित्वा रूपदस्सनेन अतिक्रन्तमानुसकं; मानुसकं
वा मंसचक्खुं अतिक्रन्तत्ता अतिक्रन्तमानुसकं (७.१८) ति वेदितव्वं । तेन
दिब्बेन चक्खुना विसुद्धेन अतिक्रन्तमानुसकेन ।

5

सत्ते पस्सामी ति मनुस्समंसचक्खुना विय सत्ते पस्सामि दक्खामि
ओलोकेमि । चवमाने उपपज्जमाने^२ ति एत्थ चुत्तिकखणे वा उपपत्ति-
क्खणे^३ वा दिब्बचक्खुना दट्ठुं न सक्का, ये पन आसन्नचुत्तिका इदानी
चविस्सन्ति ते चवमाना । ये च गहितपटिसन्धिका सम्पत्ति निब्बत्ता वा ते
उपपज्जमाना ति अधिप्पेता । ते एवरूपे चवमाने उपपज्जमाने च पस्सामी 10
ति दस्सेति । हीने ति मोहनस्सन्दयुत्तत्ता हीनानं जातिकुलभोगादीनं वसेन
हि हीळिते ओहीळिते^४ उञ्जाते^५ अवजाते । पणीते ति अमोहनिस्सन्दयुत्तत्ता
तव्विपरीते । सुवण्णे ति अदोसनिस्सन्दयुत्तत्ता इट्ठकन्तमनापवण्णयुत्ते ।
दुवण्णे ति दोसनिस्सन्दयुत्तत्ता अनिट्ठाकन्त-अमनापवण्णयुत्ते; अभिरूपे^६
विरूपे^७ ति पि अत्थो । सुगते ति सुगतिगते । अलोभनिस्सन्दयुत्तत्ता वा 15
अट्ठे महद्धने । दुग्गते ति दुग्गतिगते, लोभनिस्सन्दयुत्तत्ता वा दलिद्दे^८
अप्पन्नपाने । यथाकम्मूपगे ति यं यं कम्मं^९ उपचितं तेन तेन उपगते ।
तत्थ पुरिमेहि “चवमाने” ति आदीहि दिब्बचक्खुकिच्चं वुत्तं; इमिना पन
पदेन यथाकम्मूपगजाणकिच्चं^{१०} ।

तस्स च जाणस्स अयमुप्पत्तिक्कमो – सो^{११} हेट्ठा निरयाभिमुखं आलोकं 20
वड्डेत्वा नेरयिकसत्ते पस्सति महन्तं दुक्खमनुभवमाने, तं दस्सनं दिब्बचक्खुकिच्च-
मेव । सो एवं मनसिकरोति^{१२} – “किन्नु खो कम्मं कत्वा इमे सत्ता एतं दुक्खमनु-
भवन्ती” ति ? अथस्स “इदं नाम कत्वा” ति तंकम्ममारम्भणं जाणं उप्प-
ज्जति । तथा उपरिदेवलोकाभिमुखं आलोकं वड्डेत्वा नन्दनवन-मिस्सकवन-

१. स्या० पोत्थके नत्थि । २. उप्पज्जमाने-सी०, रो० । ३. उप्पत्तिक्खणे-सी०, रो० ।
४. स्या० पोत्थके नत्थि । ५. ओजाते-स्या०, रो० । ६-६. अभिरूपविरूपे-स्या०, रो० ।
७. दलिद्दे-सी०, रो० । ८. स्या० पोत्थके नत्थि । ९. ०पगजाणकिच्चं-स्या०, रो० । १०. स्या०,
रो० पोत्थकेसु नत्थि । ११. मनसि करोति-सी०, म० । एवमुपरि पि ।

B. 134

R. 165

फारुसकवनादीसु सत्ते पस्सति महासम्पत्तिं अनुभवमाने । तं पि दस्सनं दिव्वचक्खुकिच्चमेव । सो एवं मनसिकरोति - “किन्नु खो कम्मं कत्वा इमे सत्ता एतं^१ सम्पत्तिं^२ अनुभवन्ती^३” ति ? अथस्स “इदं^३ नाम^३ कम्मं^४ कत्वा” ति तंकम्ममारम्भणं जाणं उप्पज्जति । इदं यथाकम्मूपगजाणं नाम ।
 5 इमस्स^५ विसुं परिकम्मं नाम नत्थि । यथा चिमस्स^६, एवं अनागतंसजाणस्स^७ पि । दिव्वचक्खुपादकानेव हि इमानि दिव्वचक्खुना सहेव इज्झन्ति ।

कायदुच्चरितेना (७.२०) ति आदीसु दुट्ठु चरितं दुट्ठं वा चरितं किलेस-पूतिकत्ता ति दुच्चरितं; कायेन दुच्चरितं, कायतो वा उप्पन्नं दुच्चरितं ति कायदुच्चरितं । एवं वचीमनोदुच्चरितानि पि दट्ठव्वानि । समन्नागत्ता ति
 10 समङ्गीभूता । अरियानं उपवादका ति बुद्ध-पच्चेकबुद्ध-बुद्धसावकानं अरियानं अन्तमसो गिहिसोतापन्नानं^८ पि अनत्थकामा हुत्वा अन्तिमवत्थुना वा गुणपरिधंसनेन वा उपवादका; अक्कोसका, गरहका ति वुत्तं होति । तत्थ “नत्थि इमेसं समणधम्मो, अस्समणा एते” ति वदन्तो अन्तिमवत्थुना उप-
 15 वदन्ति । “नत्थि इमेसं भानं वा विमोक्खो^९ वा मग्गो वा फलं वा” ति वदन्तो^{१०} गुणपरिधंसनेन उपवदन्ती ति वेदितव्वो । सो च जानं वा उप-
 वदेय्य अजानं वा, उभयथा पि अरियूपवादो व होति । भारियं^{११} कम्मं सग्गावरणं मग्गावरणं च, सतेकिच्छं^{१२} पन होति^{१३} । तस्स च आविभावत्थं इदं वत्थुमुदाहरन्ति—

“अञ्जतरस्मि किर गामे एको थेरो च दहरभिव्खु च पिण्डाय
 20 चरन्ति । ते पठमघरेयेव उलुङ्कमत्तं^{१४} उण्हयागुं लभिसु । थेरस्स च कुच्छि-
 वातो अत्थि । सो चिन्तेसि - ‘अयं यागु मय्हं सप्पाया, याव न सीतला होति ताव नं पिवामी’ ति । सो मनुस्सेहि उम्मारत्थाय आहटे दारुखण्डे निसीदित्वा तं पिवि । इतरो तं जिगुच्छि - ‘अतिच्छातो वतायं महल्लको अम्हाकं लज्जितव्वकं अकासी’ ति । थेरो गामे चरित्वा विहारं गन्त्वा दहरभिव्खुं

१. एवं-स्या० । २-२. सम्पत्तिमनुभवन्ती-स्या० । ३-३. इदन्नाम-स्या० । ४. स्या०, म० पोत्थकेसु नत्थि । ५. ऽपि-स्या० । ६. पिमस्स-स्या० । ७. ०जाणस्सा-रो० । ८. गिही०-सी०, रो० । ९. विमोक्खं-स्या० । १०. वदन्ते-रो० । ११. अतिभारियं-सी० । १२-१२. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । १३. उलुङ्कमत्तं-सी० ।

आह — ‘अत्थि ते, आवुसो, इमस्मि सासने पतिट्ठा’ ति ? ‘आम, भन्ते, सोता-
पन्नो अहं’ ति । ‘तेन हावुसो, उपरिमग्गत्थाय वायामं मा अकासि, खीणा-
सवो तथा उपवदितो’ ति । सो तं खमापेसि । तेनस्स तं पाकतिकं अहोसि” ।
तस्मा यो अञ्जो पि अरियं उपवदति, तेन गत्वा सचे अत्तना बुद्धतरो^१
होति, “अहं आयस्मन्तं इदञ्चिदञ्च अवचं, तं मे खमाही” ति खमापेतब्बो । 5
सचे नवकतरो होति, वन्दित्वा उक्कुटिकं निसीदित्वा अञ्जलिं पग्गहेत्वा “अहं
भन्ते तुम्हे^२ इदञ्चिदञ्च अवचं, तं मे खमथा” ति खमापेतब्बो । सचे सो नक्ख-
मति दिसापक्कन्तो वा होति, ये तस्मि विहारे भिक्खू वसन्ति तेसं सन्तिकं
गत्वा सचे अत्तना बुद्धतरो होति ठितकेनेव, सचे नवकतरो उक्कुटिकं निसी-
दित्वा अञ्जलिं पग्गहेत्वा^३ “अहं, भन्ते, असुकं नाम आयस्मन्तं इदञ्चिदञ्च अवचं, 10
खमतु मे सो आयस्मा” ति एवं वदन्तेन खमापेतब्बो” । सचे सो परिनिब्बुतो
होति, परिनिब्बुतमञ्चट्ठानं गत्वा याव सीवथिकं^४ गत्वा पि खमापेतब्बो ।
एवं कते सग्गावरणं च मग्गावरणं च न होति, पाकतिकमेव होति ।

R. 166,
B. 135

मिच्छादिट्ठिका (७.२२) ति विपरीतदस्सना । मिच्छादिट्ठिकम्मसमादाना
ति मिच्छादिट्ठिवसेन समादिन्ननानाविधकम्मा, ये च मिच्छादिट्ठिमूलकेसु काय- 15
कम्मादीसु अञ्जे पि समादपेन्ति । तत्थ^५ वचीदुच्चरितग्गहणेनेव^६ अरियूपवादे,
मनोदुच्चरितग्गहणेन च मिच्छादिट्ठिया सङ्गहिताय पि इमेसं द्विन्नं पुन वचनं
महासावज्जभावदस्सनत्थं ति वेदितव्वं । महासावज्जो हि अरियूपवादो आन-
न्तरियसदिसो । यथाह — “सेय्यथापि, सारिपुत्त, भिक्खु सीलसम्पन्नो
समाधिसम्पन्नो पञ्चासम्पन्नो दिट्ठेव धम्मे अञ्जं आराधेय्य; एवंसम्पदमिदं, 20
सारिपुत्त, वदामि तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठि अप्पटिनिस्स-
जित्वा यथाभतं निक्खित्तो, एवं निरये” [म०नि० १-१०१] ति । मिच्छा-
दिट्ठितो च महासावज्जतरं नाम अञ्जं नत्थि । यथाह — “नाहं, भिक्खवे,
अञ्जं एकधम्मं पि समनुपस्सामि यं एवं महासावज्जं^७ यथयिदं, भिक्खवे,
मिच्छादिट्ठि । मिच्छादिट्ठिपरमानि, भिक्खवे, वज्जानी” [अं०नि० १-३४] 25

१. बुद्धतरो—सी०, रो० । २. तुम्हाकं—सी०, रो० । ३. ०खमापेतव्वं—स्या०, रो० ।
४. खमापेतव्वं—स्या०, रो० । ५. सिवथिकं—म० । ६. तत्थ च—स्या० । ७. ०ग्गहणेनेव—सी०,
रो० । ८. महासावज्जतरं—सी०, स्या०, रो० । ९. स्या०, रो०, म० पोत्थकेसु नत्थि ।

ति । कायस्स भेदा (७.२२) ति उपादिन्नक्खन्धपरिच्चागा । परं मरणा ति तदनन्तरं अभिनिव्वत्तक्खन्धग्गहणे । अथवा कायस्स भेदा ति जीवितिन्द्रिय-
स्सुपच्छेदा । परं मरणा ति चुतिचित्ततो उद्धं । अपायं ति एवमादि सब्बं
निरयवेवचनं । निरयो हि सग्गमोक्खहेतुभूता पुञ्ञसम्मता अया अपेतत्ता,
R. 167 5 सुखानं वा आयस्स अभावा अपायो । दुक्खस्स गति पटिसरणं ति दुग्गति;
दोसबहुलताय वा दुट्ठेन कम्मणा निव्वत्ता गती ति दुग्गति । विवसा निपतन्ति
एत्थ दुक्कटकारिनो^१ ति विनिपातो; विनस्सन्ता वा एत्थ निपतन्ति सम्भिज्ज-
मानङ्गपच्चङ्गा ति विनिपातो । नत्थि एत्थ अस्सादसज्जितो अयो ति
निरयो ।

B. 136 10 अथ वा अपायग्गहणेन^२ तिरच्छानयोनि दीपेति । तिरच्छानयोनि
हि अपायो, सुगतितो^३ अपेतत्ता; न दुग्गति, महेसक्खानं नागराजादीनं सम्भ-
वतो । दुग्गतिग्गहणेन^४ पेट्तिविसयं^५ दीपेति । सो हि अपायो चेव दुग्गति
च सुगतितो अपेतत्ता^६, दुक्खस्स च गतिभूतत्ता; न तु विनिपातो असुर-
सदिसं अविनिपतितत्ता^७ । पेटमहिद्धिकानं हि विमानानि पि निव्वत्तन्ति ।
15 विनिपातग्गहणेन असुरकायं दीपेति । सो हि यथावुत्तेनत्थेन अपायो चेव
दुग्गति च सब्बसमुस्सयेहि च विनिपतितत्ता विनिपातो ति वुच्चति । निरय-
ग्गहणेन^८ अवीचि-आदिमनेकप्पकारं निरयमेव दीपेति । उपपन्ना^९ ति उपगता,
तत्थ अभिनिव्वत्ता ति अधिप्पायो । वृत्तविपरियायेन सुक्खपक्खो वेदितव्वो ।

अयं पन विसेसो – एत्थ सुगतिग्गहणेन मनुस्सगति पि सङ्गहति ।
20 सग्गग्गहणेन देवगतियेव । तत्थ सुन्दरा गती ति सुगति । रूपादीहि
विसयेहि सुट्ठु अगो ति सग्गो । सो सब्बो पि लुज्जनपलुज्जनट्ठेन लोको ति
अयं वचनत्थो । विज्जा ति दिव्वचक्खुजाणविज्जा । अविज्जा ति सत्तानं
चुतिपटिसन्धिपटिच्छादिका^{१०} अविज्जा । सेसं वुत्तनयमेव । अयमेव हेत्थ
विसेसो – यथा पुब्बेनिवासकथायं “पुब्बेनिवासानुस्सतिजाणमुखतुण्डकेन
25 पुब्बेनिवुत्थक्खन्धपटिच्छादकं अविज्जण्डकोसं पदालेत्वा^{११}” ति वुत्तं; एवमिध

१. दुक्कट-सी०, रो० । २. ँग्गहणेन-सी०, रो० । ३. सुगतिया-म० । ४. दुग्गतिग०
सी०, रो० । ५. पित्तिविसयं-स्या० । ६. अपायतत्ता-रो० । ७. अविनिपातितत्ता-स्या० ।
एवमुपरि पि । ८. ँग्गहणेन-सी०, रो० । एवमुपरि पि । ९. उपपन्ना-रो० । १०. ँसन्धिच्छादिका-
रो० । ११. पदालेत्वा-रो० ।

“चुतूपपातजाणमुखतुण्डकेन चुतूपपातपटिच्छादकं अविज्जण्डकोसं पदालेत्वा”
ति वत्तब्बं ति^१ ।

आसवक्खयजाणकथा

१४. सो एवं समाहिते चित्ते (८.५) ति इध विपस्सनापादकं चतुत्थ-
ज्झानचित्तं वेदितब्बं । आसवानं खयजाणाया^२ ति अरहत्तमग्गजाणत्थाय^३ । 5
अरहत्तमग्गो हि^४ आसवविनासनतो आसवानं खयो ति वुच्चति । तत्र चेतं
जाणं तप्परियापन्नत्ता^५ ति । चित्तं अभिनिग्गामेसिं ति विपस्सनाचित्तं R. 168
अभिनीहरिं । सो इदं दुक्खं ति एवमादीसु “एत्तकं दुक्खं, न इतो भिय्यो^६”
ति सब्बं पि दुक्खसच्चं सरसलक्खणपटिवेधेन यथाभूतं अब्भञ्जासिं जानिं
पटिविज्झिं । तस्स च दुक्खस्स निब्बत्तिकं तण्हं “अयं दुक्खसमुदयो” ति, तदु- 10 B. 137
भयं पि यं ठानं पत्वा निरुज्झति तं तेसं अप्पवर्त्ति निब्बानं^७ “अयं दुक्खनि-
रोधो” ति, तस्स च सम्पापकं अरियमग्गं “अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा”
ति सरसलक्खणपटिवेधेन यथाभूतं अब्भञ्जासिं जानिं पटिविज्झिं ति
एवमत्थो वेदितब्बो ।

एवं सरूपतो सच्चानि दस्सेत्वा इदानि किलेसवसेन परियायतो 15
दस्सेन्तो “इमे आसवा” ति आदिमाह । तस्स मे एवं जानतो एवं पस्सतो ति
तस्स मय्हं एवं जानन्तस्स एवं पस्सन्तस्स सह विपस्सनाय कोटिप्पत्तं मग्गं
कथेति । कामासवा ति कामासवतो । विमुच्चित्था ति इमिना फलक्खणं
दस्सेति । मग्गक्खणे हि चित्तं विमुच्चति, फलक्खणे विमुत्तं होति । विमुत्त-
स्मिं विमुत्तमिति जाणं ति इमिना पच्चवेक्खणजाणं दस्सेति । खीणा जाती 20
ति आदीहि तस्स भूमिं । तेन हि जाणेन भगवा पच्चवेक्खन्तो “खीणा जाती”
ति आदीनि^८ अब्भञ्जासि । कतमा पन भगवतो जाति खीणा, कथं च नं
अब्भञ्जासी ति ? वुच्चते — न तावस्स अतीता जाति खीणा, पुब्बेव खीणत्ता;
न अनागता, अनागते वायामाभावतो; न पच्चुप्पन्ना, विज्जमानत्ता । या पन
मग्गस्स अभावितत्ता उप्पज्जेथ्य एकचतुपञ्चवोकारभवेसु एकचतुपञ्चक्खन्धप्प- 25

१. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । २. खयजाणाय—स्या० । ३. ००जाणत्थाय—स्या०,
रो० । ४. पि हि—सी० । ५. तत्थ परिया०—स्या०, रो० । ६. भियो—सी०; भिय्यो—रो० ।
७. निब्बानं—सी०, स्या० । एवमुपरि पि । ८. आदिना—रो० ।

भेदा जाति, सा मग्गस्स भावित्तत्ता अनुप्पादधम्मतं आपज्जेनेन खीणा; तं सो मग्गभावनाय पहीनकिलेसे^१ पच्चवेक्खित्वा “किलेसाभावे विज्जमानं पि कम्मं आयति अप्पटिसन्धिकं होती” ति जानन्तो अब्भञ्जासि । वुसितं (८१५) ति वुत्थं^२ परिवुत्थं^३, कतं चरितं निट्ठितं ति अत्थो । ब्रह्मचरियं ति मग्गब्रह्म-
 5 चरियं, पुथुज्जनकल्याणकेन हि सिद्धिं सत्तं सेक्खा^४ ब्रह्मचरियवासं वसन्ति नाम, खीणासवो वुत्थवासो^५ । तस्मा भगवा अत्तनो ब्रह्मचरियवासं पच्चवेक्खन्तो “वुसितं ब्रह्मचरियं” ति अब्भञ्जासि । कतं करणीयं ति चतूसु^६ सच्चेषु चतूहि^७ मग्गेहि परिज्जापहानसच्छिकिरियाभावनावसेन^८ सोळसविधं पि
 R. 169 किच्चं निट्ठापितं ति अत्थो । पुथुज्जनकल्याणकादयो हि एतं^९ किच्चं
 10 करोन्ति, खीणासवो कतकरणीयो । तस्मा भगवा अत्तनो करणीयं पच्चवेक्खन्तो “कतं करणीयं” ति अब्भञ्जासि । नापरं इत्थत्ताया ति इदानी पुन इत्थभावाय^{१०} एवं सोळसकिच्चभावाय किलेसक्खयाय वा मग्गभावनाकिच्चं मे नत्थी ति अब्भञ्जासि ।

B. 138

इदानी एवं पच्चवेक्खणजाणपरिगहितं तं आसवानं खयजाणाधिगमं
 15 ब्राह्मणस्स दस्सेन्तो अयं खो मे ब्राह्मणा ति आदिमाह । तत्थ विज्जा ति अरहत्तमग्गजाणविज्जा । अविज्जा ति चतुसच्चपटिच्छादिका अविज्जा । सेसं वुत्तनयमेव । अयं पन विसेसो — अयं खो मे ब्राह्मण ततिया अभि-
 निब्बिदा^{११} अहोसी ति एत्थ अयं खो मम ब्राह्मण आसवानं खयजाणमुख-
 तुण्डकेन चतुसच्चपटिच्छादकं अविज्जण्डकोसं पदालेत्वा ततिया अभिनि-
 20 ब्बिदा ततिया^{१२} निक्खन्ति^{१३} ततिया अरियजाति^{१४} अहोसि, कुक्कुटच्छापक-
 स्सेव मुखतुण्डकेन वा पादनखसिखाय वा अण्डकोसं पदालेत्वा तम्हा अण्डकोसम्हा अभिनिब्बिदा निक्खन्ति कुक्कुटनिकाये पच्चाजाती ति ।

एत्तावता किं दस्सेती ति ? सो हि ब्राह्मण कुक्कुटच्छापको अण्डकोसं पदालेत्वा ततो निक्खमन्तो सकिदेव जायति, अहं पन पुब्बे-

१. पहीण०-सी०, रो० । २-२. वुट्ठं परिवुट्ठं-स्या० । ३. सेखा-सी०, रो० । ४. वुट्ठ-वासो-स्या० । ५. चतूसु-सी०, रो० । ६. चतूहि-सी०, रो० । ७. पहाण०-सी०; पहाण-सच्छिकिरिय०-रो० । ८. तं-स्या०, रो० । ९. इत्थम्भावाय-सी० । १०. अभिनिब्बिदा-स्या०, रो० । ११-११. सी० पोत्थके नत्थि । १२. अरिया जाति-स्या० ।

निवृत्त्यवखन्धपटिच्छादकं अविज्जण्डकोसं भिन्दित्वा पठमं ताव पुब्बेनिवासा-
 नुस्सतिआणविज्जाय जातो, ततो सत्तानं चुतिपटिसन्धिपटिच्छादकं
 अविज्जण्डकोसं पदालेत्वा दुतियं दिब्बचक्खुआणविज्जाय जातो, पुन चतुसच्च-
 पटिच्छादकं अविज्जण्डकोसं पदालेत्वा ततियं आसवानं खयआणविज्जाय
 जातो; एवं तीहि विज्जाहि तिव्वत्तुं जातोमिह । सा च मे जाति अरिया 5
 सुपरिसुद्धा^१ ति इदं दस्सेसि^२ । एवं दस्सेन्तो च पुब्बेनिवासआणेन अतीतंस-
 आणं दिब्बचक्खुना पच्चुप्पन्नानागतंसआणं आसवक्खयेन सकललोकिय-
 लोकुत्तरगुणं ति एवं तीहि विज्जाहि सब्बे पि सब्बञ्जुगुणे पकासेत्वा अत्तनो
 अरियाय जातिया जेट्ठसेट्ठभावं ब्राह्मणस्स दस्सेसि^३ ।

देसनानुमोदनकथा

10

१५. एवं वुत्ते वेरञ्जो ब्राह्मणो (८.२१) ति एवं भगवता लोकानुकम्पकेन R. 170
 ब्राह्मणं अनुकम्पमानेन विनिगूहितब्बे पि अत्तनो अरियाय जातिया जेट्ठसेट्ठ-
 भावे विज्जातयप्पकासिकाय^४ धम्मदेसनाय वुत्ते पीतिविप्फारपरिपुण्णगत-
 चित्तो वेरञ्जो ब्राह्मणो तं भगवतो अरियाय जातिया जेट्ठसेट्ठभावं विदित्वा B. 139
 “ईदिसं नामाहं सब्बलोकजेट्ठसेट्ठं” सब्बगुणसमन्नागतं सब्बञ्जु ‘अञ्जेसं 15
 अभिवादनादिकम्मं न करोती^५’ ति अवचं — ‘धिरत्थु वत रे अञ्जाणं’ ”
 ति अत्तानं गरहित्वा “अयं दानि लोके अरियाय जातिया पुरेजातट्ठेन जेट्ठो,
 सब्बगुणेहि अप्पटिसमट्ठेन सेट्ठो” ति निट्ठं गत्वा भगवन्तं एतदवोच — “जेट्ठो
 भवं गोतमो सेट्ठो भवं गोतमो” ति । एवं च पन वत्तो पुन तं भगवतो धम्म-
 देसनं अब्भनुमोदमानो “अभिकन्तं, भो गोतम, अभिकन्तं, भो गोतमा” ति 20
 आदिमाह । तत्थायं अभिकन्तसद्दो खयसुन्दराभिरूपअब्भनुमोदनेसु दिस्सति ।
 “अभिकन्ता, भन्ते, रत्ति; निक्खन्तो पठमो यामो, चिरनिसिन्नो भिक्खुसङ्घो”
 [अं०नि० ३-३१२] ति आदीसु^६ हि खये दिस्सति । “अयं इमेसं चतुन्तं
 पुगलानं अभिकन्ततरो च पणीततरो चा” [अं०नि० २-१०६] ति
 आदीसु सुन्दरे । 25

१. सुन्दरा परि०-स्या० । २. दस्सेति-म० । ३. दस्सेसीति-म० । ४. विज्जतयप्पका-
 सिकाय-म० । ५. ०लोकसेट्ठं-स्या० । ६. करोसी-सी० । ७. आदीसु-सी०, रो० । एवमु-
 परि पि ।

“को मे वन्दति पादानि, इद्धिया यससा जलं ।
अभिवक्न्तेन वण्णेन, सब्बा ओभासयं दिसा” ति ॥

[खु०नि०२-७७]

आदीसु अभिरूपे । “अभिवक्न्तं, भन्ते” [दी०नि०१-७४] ति आदीसु
अब्भनुमोदने । इधा पि अब्भनुमोदनेयेव । यस्मा च अब्भनुमोदने, तस्मा
5 “साधु साधु, भो गोतमा” ति वुत्तं होती ति वेदितब्बं ।

“भये कोधे पसंसायं, तुरिते कोतूहलच्छरे ।
हासे सोके पसादे च, करे आमेण्डितं बुधो” ति ॥

इमिना च लक्खणेन इध पसादवसेन पसंसावसेन चायं द्विक्खत्तुं वुत्तो
ति वेदितब्बो ।

10 अथ वा अभिवक्न्तं (ट.२२) ति अतिकन्तं^१ अतिइट्ठं अतिमनापं
अतिसुन्दरं ति वुत्तं होति । तत्थ एकेन अभिवक्न्तसद्देन देसनं थोमेति, एकेन
अत्तनो पसादं । अयं हि एत्थ अधिप्पायो – “अभिवक्न्तं भो गोतम यदिदं
भोतो गोतमस्स धम्मदेसना, अभिवक्न्तं यदिदं भोतो गोतमस्स धम्मदेसनं
आगम्म मम पसादो” ति^२ । भगवतोयेव वा वचनं द्वे द्वे अत्थे सन्धाय
थोमेति – भोतो गोतमस्स वचनं अभिवक्न्तं दोसनासनतो अभिवक्न्तं गुणा-
धिगमनतो, तथा सद्भाजननतो पञ्चाजननतो सात्थतो सब्यञ्जनतो उत्तान-
पदतो गम्भीरत्थतो कण्णसुखतो हृदयङ्गमतो अनत्तुक्कंसनतो अपरवम्भनतो
करुणासीतलतो पञ्चावदाततो आपाथरमणीयतो विमद्दक्खमतो सुय्यमान-
सुखतो वीमंसियमानहिततो ति एवमादीहि योजेतब्बं ।

20 ततो परं पि चतूहि^३ उपमाहि देसनंयेव थोमेति । तत्थ निक्कुज्जितं
ति अधोमुखठपितं, हेट्ठामुखजातं वा । उक्कुज्जेय्या ति उपरिमुखं करेय्य ।
पटिच्छन्नं ति तिणपण्णादिपटिच्छादितं^४ । विवरेय्या ति उग्घाटेय्य ।
मूळहस्सा ति दिसामूळहस्स । मग्गं आचिक्खेय्या ति हत्थे गहेत्वा एस मग्गो
ति वदेय्य । अन्धकारे ति काळपक्खचातुदसी अड्डुरत्त-घनवनसण्ड-मेघपट-
लेहि^५ चतुरङ्गे तमसि । अयं ताव अनुत्तानपदत्थो । अयं पन अधिप्पाय-

१. म० पोत्थके नत्थि । २. रो० पोत्थके नत्थि । ३. चतूहि-सी०, रो० । ४. तिण-
पण्णादीहि पटिच्छादितं-सी०; ०दिच्छादितं-स्या० । ५. ०रत्तिघण०-रो० ।

योजना — यथा कोचि निक्कुज्जितं उक्कुज्जेय्य, एवं सद्धम्मविमुखं असद्धम्मे^१
 पतिट्ठितं^२ मं असद्धम्मा बुद्धापेत्तेन^३; यथा पटिच्छन्नं विवरेय्य, एवं कस्सपस्स
 भगवतो सासनन्तरधाना पभुति^३ मिच्छादिट्ठिगहनपटिच्छन्नं^४ सासनं विवर-
 न्तेन; यथा मूळहस्स मग्गं आचिक्खेय्य, एवं कुम्मग्गमिच्छापपटिपन्नस्स मे
 सग्गमोक्खमग्गं आचिक्खन्तेन; यथा अन्धकारे तेलपज्जोतं धारेय्य, एवं
 मोहन्धकारे निमुग्गस्स मे बुद्धादिरतनत्तरूपानि^५ अपस्सतो तप्पटिच्छादक-
 मोहन्धकारविट्ठंसकदेसनापज्जोतं^६ धारेन्तेन^६, मय्हं भोता गोतमेन एतेहि
 परियायेहि पकासितत्ता अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो ति^७ ।

पसन्नाकारकथा

एवं देसनं^८ थोमेत्वा इमाय देसनाय रतनत्तये पसन्नचित्तो पसन्नाकारं 10
 करोन्तो “एसाहं” ति आदिमाह । तत्थ एसाहं (८.२६) ति एसो अहं । भवन्तं
 गोतमं सरणं गच्छामी ति भवन्तं गोतमं सरणं ति गच्छामि; “भवं मे गोतमो
 सरणं, परायणं, अवस्स ताता, हितस्स च विधाता” ति इमिना अधिप्पायेन
 भवन्तं गोतमं गच्छामि भजामि सेवामि पयिरूपासामि एवं^९ जानामि बुज्झामी R. 172
 ति । येसं हि धातूनं गतिअत्थो, बुद्धि पि तेसं अत्थो; तस्मा “गच्छामी” 15
 ति इमस्स जानामि बुज्झामी ति अयं पि अत्थो वुत्तो । धम्मं च भिक्खु-
 सङ्घं चा ति एत्थ पन अधिगतमग्गे सच्छिक्तनिरोधे यथानुसिट्ठं पटिपज्जमाने
 च चतुसु^{१०} अपायेसु अपतमाने^{११} धारेती ति धम्मो; सो अत्थतो अरियमग्गो
 चेव निब्बानं च । वुत्तं हेतं — “यावता, भिक्खवे, धम्मा सङ्खता^{१२}, अरियो
 अट्ठङ्गिको मग्गो तेसं अग्गमक्खायती” [अ० नि० २-३७] ति वित्थारो । न
 केवलं अरियमग्गो चेव निब्बानं च, अपि च खो अरियफलेहि सद्धि परि- 20
 यत्तिधम्मो पि । वुत्तं पि हेतं छन्नमाणवक्खिमाने—

“रागविरागमनेजमसोकं^{१३}, धम्ममसङ्खतमप्पटिकूलं ।

मधुरमिमं पणुणं सुविभत्तं, धम्ममिमं सरणत्थमुपेही” ति ॥

[खु० नि० २-८०]

१-१. असद्धम्मपतितं-स्या० । २. उट्ठापेत्तेन-सी०, रो० । ३. पभुति-स्या०, रो० ।
 ४. गहणं-रो० । ५. रतनरूपानि-सी०, स्या०, रो० । ६-६. पज्जोतधारन्तेन-रो० ।
 ७. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ८. धम्मादेसनं-स्या० । ९. एवं वा-म० । १०. चतुसु-
 रो०; सी०, स्या० पोत्थकेसु नत्थि । ११. कत्वा-सी० । १२. वा असङ्खता वा-स्या० ।
 १३. मनेज्ज-स्या० । एवमुपरि पि ।

एत्थ हि “रागविरागो” ति मग्गो कथितो । “अनेजमसोकं” ति फलं । “धम्ममसङ्घतं” ति निब्बानं । “अप्पटिकूलं मधुरमिमं पगुणं सुविभत्तं” ति पिटकत्तयेन विभत्तसब्बधम्मक्खन्धा^१ ति । दिट्ठिसीलसङ्घातेन संहतो ति सङ्घो, सो अत्थतो अट्ठअरियपुग्गलसमूहो । वुत्तं हेतं तस्मिंयेव विमाने—

- 5 “यत्थ च दिन्न महप्फलमाहु, चतूसु सुचीसु पुरिसयुगेषु ।
अट्ठ^२ च पुग्गलधम्मदसा ते, सङ्घमिमं सरणत्थमुपेही” ति ॥

[खु०नि०२-८०]

भिक्षून् सङ्घो भिक्षुसङ्घो (८.२७) । एत्तावता च ब्राह्मणो तीणि सरणगमनानि पटिवेदेसि ।

सरणगमनकथा

- 10 इदानीं तेस्वेव^३ तीसु सरणगमनेसु कोसल्लत्थं सरणं सरणगमनं, यो सरणं गच्छति, सरणगमनप्पभेदो, सरणगमनफलं, सङ्किलेसो, भेदो ति अयं विधि वेदितब्बो । सो पन इध वुच्चमानो अतिभारियं विनयनिदानं करोती ति न वुत्तो । अत्थिकेहि पन पपञ्चसूदनियं वा मज्झिमट्ठकथायं भयभेरव-
सुत्तवण्णनातो^४ [म०अ०१-१३६] सुमङ्गलविलासिनिधं वा दीघनिकाय-
15 ट्ठकथायं^५ सरणवण्णनातो^६ [दी०अ०१-२०५] गहेतब्बो ति ।

उपासकत्तपटिवेदनकथा

- B. 142 उपासकं मं भवं गोतमो धारतू ति मं भवं गोतमो “उपासको अयं”
R. 173 ति एवं धारेतू ति अत्थो । उपासकविधिकोसल्लत्थं पनेत्थ को उपासको,
कस्मा उपासको ति वुच्चति, किमस्स सीलं, को आजीवो, का विपत्ति,
20 का सम्पत्ती ति इदं^७ पकिण्णकं वेदितब्बं । तं अतिभारियकरणतो इध न विभत्तं । अत्थिकेहि पन पपञ्चसूदनियं मज्झिमट्ठकथायं [म०अ०१-१४०]
वुत्तनयेनेव वेदितब्बं । अज्जतग्गे ति एत्थ अयं अगगसद्दो आदिकोटिकोट्टास-
सेट्ठेसु दिस्सति । “अज्जतग्गे, सम्म दोवारिक, आवरामि द्वारं निगण्ठानं,

१. विभत्ता सब्ब०-म० । २. अत्थ-सो० । ३. ते स्वेव-स्या०, रो० । ४. वण्णनतो-म०, रो०, एवमुपरि पि; ०परमत्थजोतिकायं खुदकट्ठकथायं-स्या० । ५. दीघट्ठकथायं-रो० । ६. वण्णतो-रो०; वण्णनतो-म० । ७. इमं-सी०, रो० ।

निगण्ठीनं” [म०नि० २-५३] ति आदीसु हि आदिमिह दिस्सति । “तेनेव अङ्गुलग्गेन तं अङ्गुलग्गं परामसेय्य”, “उच्छग्गं वेळ्ळग्गं” ति आदीसु कोटियं । “अम्बिलग्गं^१ वा मधुरग्गं वा तित्तकग्गं वा^२” [सं०नि० ४-१२६] “अनुजानामि, भिक्खवे, विहारग्गेन वा परिवेणग्गेन वा गाहेतुं^३” [चु०व०-२६२] ति आदीसु कोट्टासे, “यावता, भिक्खवे, सत्ता अपदा वा द्विपदा^४ वा 5 ...पे०...तथागतो तेसं अग्गमक्खायती” [अं०नि० २-३७] ति आदीसु सेट्ठे । इध पनायं आदिमिह दट्ठब्बो । तस्मा अज्जतग्गे (ट. २७) ति अज्जतं आदि कत्वा ति एवमेत्थ अत्थो वेदितब्बो । अज्जतं ति अज्जभावं ति वुत्तं होति । अज्जदग्गे इच्चेव वा पाठो । दकारो पदसन्धिकरो । अज्ज अग्गं कत्वा ति वुत्तं होति । पाणुपेतं ति पाणेहि उपेतं, याव मे जीवितं पवत्तति ताव 10 उपेतं, अनञ्जसत्थुकं तीहि सरणगमनेहि सरणं^५ गतं^६ मं भवं गोतमो धारेतु जानातु, अहं हि सचे पि मे तिखिणेन असिना सीसं छिन्देय्युं, नेव बुद्धं “न बुद्धो” ति वा, धम्मं “न धम्मो” ति वा, सङ्खं “न सङ्खो” ति वा वदेय्यं ति । एत्थ च ब्राह्मणो पाणुपेतं सरणं गतं ति पुन सरणगमनं वदन्तो अत्त-सन्निय्यातनं^७ पकासेती ति वेदितब्बो । 15

एवं अत्तानं निय्यातेत्वा^८ भगवन्तं सपरिसं उपट्ठातुकामो आह — “अधिवासेतु च मे भवं गोतमो वेरञ्जायं वस्सावासं सद्धिं भिक्खुसङ्घेना” ति । किं वुत्तं होति ? उपासकं च मं भवं गोतमो धारेतु, अधिवासेतु च मे वेरञ्जायं वस्सावासं, तयो मासे वेरञ्जं उपनिस्साय मम अनुग्गहत्थं वस्सा- 20 वासं^९ सम्पटिच्छतू ति । अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेना ति अथस्स वचनं सुत्वा भगवा कायङ्गं वा वाचङ्गं वा अचोपेत्वा अब्भन्तरेयेव खान्ति धारेत्वा^{१०} तुण्हीभावेन अधिवासेसि; ब्राह्मणस्स अनुग्गहत्थं मनसा व सम्पटिच्छी ति वुत्तं होति । R. 174

अथ खो वेरञ्जो ब्राह्मणो भगवतो अधिवासनं विदित्वा ति अथ वेरञ्जो ब्राह्मणो सचे मे समणो गोतमो नाधिवासेय्य, कायेन वा वाचाय वा 25

१. वेळ्ळग्गं-स्या० ; वेळ्ळग्गं-रो० । २-२. अम्बिलं मधुरग्गं तित्तिकग्गं-स्या० ; अम्बिलं मधुरग्गं च तित्तिकग्गं-सी० । ३. भाजेतुं-स्या०, रो० । ४. द्विपदा-रो० । ५-५. सरणगतं-म०, रो० । एवमुपरि पि । ६. अत्तनिय्यातनं-रो० । ७. निय्यातेत्वा-स्या० । ८. वासं-म० । ९. चारेत्वा-रो० ।

पटिक्खपेय्य । यस्मा पन अपटिक्खपित्वा^१ अब्भन्तरे खन्तिं धारेसि^२, तस्मा मे मनसा व अधिवासेसी ति एवं आकारसल्लक्खणकुसलताय भगवतो अधिवासनं विदित्वा, अत्तनो निसिन्नासनतो वुट्ठाय चतूसु दिसासु भगवन्तं सक्कच्चं वन्दित्वा^३ तिक्खत्तुं पदक्खणं कत्वा आगतकालतोप्पभुति^४ जाति-
 5 महल्लकब्राह्मणानं अभिवादानादीनि न करोती ति विगरहित्वा पि इदानि विज्जातबुद्धगुणो कायेन वाचाय मनसा च अनेकक्खत्तुं वन्दन्तो पि अतित्तो-
 येव हुत्वा दसनखसमोधानसमुज्जलं अज्जलिं पग्गह्णं सिरस्मिं पतिट्ठापेत्वा याव दस्सनविसयो ताव पटिमुखोयेव अपक्कमित्वा दस्सनविसयं विजहन-
 टाने वन्दित्वा पक्कामि^५ ।

10

दुर्भिक्षकथा

१६. तेन खो पन समयेन वेरञ्जा दुर्भिक्षा होती (६.३) ति यस्मिं समये वेरञ्जेन ब्राह्मणेन भगवा वेरञ्जं उपनिस्साय वस्सावासं याचितो, तेन समयेन वेरञ्जा दुर्भिक्षा होति । दुर्भिक्षा ति दुल्लभभिक्षा; सा पन दुल्लभभिक्षा यत्थ मनुस्सा अस्सद्धा होन्ति अप्पसन्ना, तत्थ सुसस्सकाले
 15 पि अतिसमग्घे^६ पि पुब्बण्णापरण्णे होति । वेरञ्जायं पन यस्मा न तथा अहोसि । अपि च खो दुस्सस्सताय छातकदोसेन अहोसि तस्मा तमत्थं दस्सेन्तो द्वीहितिका ति आदिमाह ।

तत्थ द्वीहितिका ति द्विधा पवत्तईहितिका^७ । ईहितं^८ नाम^९ इरिया द्विधा पवत्ता - चित्तइरिया, चित्तईहा । “एत्थ लच्छाम नु खो किञ्चि
 20 भिक्खमाना न लच्छामा” ति, “जीवितुं वा सक्खिस्साम नु खो नो” ति अयमेत्थ अधिप्पायो । अथवा द्वीहितिका ति दुज्जीविका^{१०} । ईहितं^{११} ईहा इरियनं^{१२} पवत्तनं^{१३} जीवितं ति आदीनि हि^{१४} पदानि एकत्थानि । तस्मा दुक्खेन ईहितं एत्थ पवत्तती ति द्वीहितिका ति अयमेत्थ पदत्थो । सेतट्टिका^{१५}
 ति^{१६} सेतकानि अट्ठीनि एत्था ति सेतट्टिका । दिवसं पि याचित्वा किञ्चि

R. 175

१. अपटिक्खित्वा-रो० । २. चारेसि-रो० । ३. अभिवादेत्वा-सी०, स्या०, रो० ।
 ४. आगतकालतो पभुति-स्या०, रो०; आगतकालतो पभुति-म० । ५. पक्कमि-सी० ।
 ६. ०हग्घे-रो० । ७. ०ईहीतिका-सी० । ८-८. ईहितन्नाम-स्या०; ईहितिकं नाम-रो० ।
 ९. दुज्जीवितिका-रो० । १०. ईहितं-रो० । ११. इरीयनं-सी०, रो० । १२. वत्तनं-सी० ।
 १३. म० पोत्थके नत्थि । १४-१४. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

अलद्धा मतानं कपणमानुसकानं अहिच्छत्तकवण्णेहि अट्टिकेहि^१ तत्र तत्र परिकिण्णा ति वुत्तं होति । सेतट्टिका ति पि पाठो । तस्सत्थो – सेता अट्टि^२ एत्था ति सेतट्टिका । अट्टी^३ ति^३ आतुरता व्याधि^४ रोगो । तत्थ च सस्सानं गब्भगहणकाले^५ सेतकरोगेन उपहतमेव पच्छिन्नखीरं अगहिततण्डुलं^६ पण्डर-पण्डरं सालिसीसं वा यवगोधूमसीसं वा निक्खमति, तस्मा “सेतट्टिका” ति वुच्चति । 5

B. 144

वप्पकाले सुट्ठु अभिसङ्घरित्वा पि वुत्तसस्सं तत्थ सलाकायेव सम्प-ज्जती ति सलाकावुत्ता (९.४); सलाकाय वा तत्थ जीविकं^७ पवत्तेन्ती ति सलाकावुत्ता । किं वुत्तं होति ? तत्थ किर धञ्जविक्कयकानं सन्तिकं कयकेसु गतेसु दुब्बलमनुस्से अभिभवित्वा बलवमनुस्सा व धञ्जं किणित्वा गच्छन्ति । 10 दुब्बलमनुस्सा अलभमाना महासद्दं करोन्ति । धञ्जविक्कयका “सब्बेसं सङ्गहं करिस्सामा” ति धञ्जकरणट्टाने धञ्जमापकं निसीदापेत्वा एकपस्से वण्णज्झक्खं निसीदापेसुं । धञ्जत्थिका वण्णज्झक्खस्स सन्तिकं गच्छन्ति । सो आगतपटिपाटिया मूलं गहेत्वा “इत्थन्नामस्स एत्तकं दातब्बं” ति सलाकं लिखित्वा देति । ते तं गहेत्वा धञ्जमापकस्स सन्तिकं गन्त्वा दिन्नपटि- 15 पाटिया धञ्जं गण्हन्ति । एवं सलाकाय तत्थ जीवितं वत्तेन्ती^७ ति सलाकावुत्ता ।

न सुकरा उज्जेन पग्गहेन यापेतुं ति पग्गहेन यो उज्जे, तेन यापेतुं न सुकरा । पत्तं गहेत्वा यं अरिया उज्जे करोन्ति, भिक्खाचरियं चरन्ति, तेन उज्जेन यापेतुं न सुकरा ति वुत्तं होति । तदा किर तत्थ 20 सत्तट्ठुगामे पिण्डाय चरित्वा एकदिवसं पि यापनमत्तं न लभन्ति ।

तेन खो पन समयेन उत्तरापथका अस्सवाणिजा...पे०...अस्सोसि खो भगवा उदुक्खलसद्दं ति – तेना ति यस्मिं समये भगवा वेरञ्जं उप-निस्साय वस्सावासं उपगतो तेन समयेन । उत्तरापथवासिका उत्तरापथतो वा आगतत्ता एवं लद्धवोहारा अस्सवाणिजा उत्तरापथे अस्सानं उट्टानट्टाने 25 R. 176

१. अट्टीहि-म० । २. अट्टी-सी० । ३-३. अट्टति-स्या० । ४. व्याधि-सी०, रो० । ५. गब्भगहणकाले-सी०, रो० । ६. अगहित०-सी०, रो० । ७. जीवितं-सी०, स्या० । ८. पवत्तेन्ती-म० ।

B. 145

पञ्च अस्ससतानि गहेत्वा दिगुणं तिगुणं लाभं पत्थयमाना^१ देसन्तरं गच्छन्ता
तेहि अत्तनो विक्कायिकभण्डभूतेहि पञ्चमत्तेहि अस्ससतेहि वेरञ्जं^२ वस्सा-
वासं उपगता होन्ति । कस्मा ? न हि सक्का तस्मिं देसे वस्सिके चत्तारो
मासे अद्धानं पटिपज्जितुं । उपगच्छन्ता च वहिनगरे उदकेन अनज्झोत्थर-
णीये ठाने अत्तनो च वासागारानि अस्सानं च मन्दिरं कारापेत्वा वतिया
परिक्खिपिसु । तानि तेसं वसनट्टानानि “अस्समण्डलिकायो” ति पञ्चार्यिसु ।
तेनाह — “तेहि अस्समण्डलिकासु भिक्खून् पत्थपत्थपुलकं पञ्चत्तं होती” ति ।

पत्थपत्थपुलकं (६.६) ति एकमेकस्स भिक्खुनो पत्थपत्थप्पमाणं^३
पुलकं । पत्थो नाम नाळिमत्तं होति, एकस्स पुरिसस्स अलं यापनाय । वुत्तं
पि हेतं — “पत्थोदनो नालमयं^४ दुविन्नं” [जा० २-१०५] ति । पुलकं नाम
नित्युसं कत्वा उस्सेदेत्वा गहितयवतण्डुला वुच्चन्ति । यदि हि सथुसा होन्ति,
पाणका विज्झन्ति, अद्धानक्खमा न होन्ति । तस्मा ते वाणिजा अद्धानक्खमं
कत्वा यवतण्डुलं आदाय अद्धानं पटिपज्जन्ति “यत्थ अस्सानं खादनीयं”
तिणं^५ दुल्लभं भविस्सति, तत्थेतं अस्सभत्तं भविस्सती” ति ।

कस्मा पन तेहि तं भिक्खून् पञ्चत्तं ति ? वुच्चते — “न हि ते दक्खिणा-
पथमनुस्सा विय अस्सद्धा अप्पसत्ता, ते पन सद्धा पसत्ता बुद्धमामका, धम्म-
मामका, सङ्घमामका; ते पुब्बण्हसमयं^६ केनचिदेव करणीयेन नगरं पविसन्ता
द्वे तयो दिवसे अद्दसंसु सत्तट्ठ भिक्खू सुनिवत्थे सुपाखते इरियापथसम्पन्ने
सकलं पि नगरं पिण्डाय चरित्वा किञ्चि अलभमाने । दिस्वानं^७ नेसं एत-
दहोसि — “अय्या इमं नगरं उपनिस्साय वस्सं उपगता; छातकं च वत्तति,
न च किञ्चि लभन्ति, अतिविय किलमन्ति । मयं चम्हा^८ आगन्तुका^९, न
सक्कोम नेसं देवसिकं यागुं च भत्तं च पटियादेतुं । अम्हाकं पन अस्सा सायं
च पातो च द्विक्खत्तुं भत्तं लभन्ति । यन्नून मयं एकमेकस्स अस्सस्स पात-
रासभत्ततो एकमेकस्स भिक्खुनो पत्थपत्थपुलकं ददेय्याम । एवं अय्या च
न किलमिस्सन्ति, अस्सा च यापेस्सन्ती” ति । ते भिक्खून् सन्तिकं गत्वा

R. 177 25

१. पट्ठयमाना—स्मा० । २. वेरञ्जायं—स्या० । ३. पत्थपमाणं—रो०, म० । ४. नाळिमयं—
रो०, म० । ५. खादनियतिणं—सी०, रो० । ६. पुब्बण्हसमयं—सी० । एवमुपरि पि ।
७. दिस्वा—म० । ८. चम्हा—म०; चम्हागन्तुका—रो० ।

एतमत्थं आरोचेत्वा “भन्ते, तुम्हे पत्थपत्थपुलकं पटिग्गहेत्वा यं वा तं वा कत्वा परिभुञ्जथा” ति याचित्वा देवसिकं पत्थपत्थपुलकं पञ्जापेसुं^१ । तेन वुत्तं — “तेहि अस्समण्डलिकासु भिक्खुनं पत्थपत्थपुलकं पञ्जत्तं होती” ति । पञ्जत्तं (६.६) ति निच्चभत्तसङ्खेपेन ठपितं ।

B. 146

इदानीं भिक्खू पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा ति आदीसु पुब्बण्हसमयं 5
ति दिवसस्स पुब्बभागसमयं, पुब्बण्हसमये ति अत्थो । पुब्बण्हे वा समयं पुब्बण्हसमयं, पुब्बण्हे एकं खणं ति वुत्तं होति । एवं अच्चन्तसंयोगे उपयोगवचनं लब्धमिति । निवासेत्वा ति परिदहित्वा, विहारनिवासन-परिवत्तनवसेनेदं वेदितव्वं । न हि ते ततो पुब्बे अनिवत्था अहेसुं । पत्त-
चीवरं आदाया ति पत्तं हत्थेहि चीवरं कायेन^२ आदियित्वा सम्पटिच्छित्वा^३, 10
धारेत्वा ति अत्थो । येन^४ तेन वा हि पकारेण गण्हन्ता आदाय इच्चेव वुच्चन्ति, यथा “समादायेव पक्कमती” [दी० १-६३] ति । पिण्डं अलभ-
माना ति सकलं पि वेरञ्जं चरित्वा तिट्ठतु पिण्डो, अन्तमसो “अतिच्छथा”
ति वाचं पि अलभमाना । पत्थपत्थपुलकं आरामं हरित्वा ति गतगतद्वाने
लद्धं एकमेकं पत्थपत्थपुलकं गहेत्वा आरामं नेत्वा । उदुक्खले कोट्टेत्वा 15
कोट्टेत्वा परिभुञ्जन्ती^५ ति थेरानं कोचि कप्पियकारको नत्थि, यो नेसं^६ तं गहेत्वा यागुं वा भत्तं वा पचेय्य । सामं पि पचनं समणसारुपं न होति न च वट्ठति । ते एवं नो सल्लहुकवुत्तिता च भविस्सति, सामपाकपरिमोचनं
चा ति अट्ठं^७ अट्ठं जना वा दस दस जना वा एकतो हुत्वा उदुक्खले
कोट्टेत्वा कोट्टेत्वा सकं सकं पटिविसं उदकेन तेमेत्वा परिभुञ्जन्ति । एवं 20
परिभुञ्जित्वा अप्पोस्सुक्का समणधम्मं करोन्ति ।

भगवतो पन ते अस्सवाणिजा पत्थपुलकं च देन्ति, तदुपियं च सप्पि-
मधुसक्करं । तं आयस्मा आनन्दो आहरित्वा सिलायं पिसति^८ । पुञ्ज-
वता पण्डितपुरिसेन कतं मनापमेव होति । अथ नं पिसित्वा सप्पिआदीहि
समायोजेत्वा भगवतो उपनामेति^९ । अथेत्थ देवता दिब्बोजं पक्खपन्ति । 25 R. 178

१. पञ्जपेसुं-म० । २. कायेहि-रो० । सम्पटिच्छादेत्वा-म० । ४. येन वा-स्या० ।
५. स्या० पोत्थके नत्थि । ६. तेसं-स्या० । ७-७. अट्ठ-सी०, स्या०, रो० । ८. पिसति-
सी० स्या०, रो० । एवमुपरि पि । ९. उपनामेति-म० ।

तं भगवा परिभुञ्जति^१ । परिभुञ्जित्वा फलसमापत्तिया कालं अतिनामेति^२ ।
न ततो पट्टाय पिण्डाय चरति ।

किं पनान्दत्थेरो तदा भगवतो^३ उपट्ठाको होती ति ? न^४ होति^५, नो
च खो उपट्ठाकट्ठानं लद्धा । भगवतो हि पठमबोधियं वीसतिवस्सन्तरे निबद्धु-
५ पट्ठाको^६ नाम नत्थि । कदाचि नागसमालत्थेरो भगवन्तं उपट्ठासि, कदाचि
नागितत्थेरो, कदाचि सागतत्थेरो, कदाचि उपवाणत्थेरो, कदाचि सुनक्खत्तो
लिच्छविपुत्तो । ते अत्तनो रुचिया उपट्ठहित्वा यदा इच्छन्ति तदा पक्कमन्ति ।
आनन्दत्थेरो तेसु तेसु^७ उपट्ठहन्तेसु अप्पोस्सुक्को होति । पक्कन्तेसु सयमेव
वत्तपटिर्पत्तिं^८ करोति । भगवा पि^९ किञ्चा पि मे आतिसेट्ठो उपट्ठाकट्ठानं न
१० ताव लभति, अथ खो एवरूपेसु ठानेसु अयमेव पतिरूपो^{१०} ति अधिवासेसि^{११} ।
तेन वुत्तं — “आयस्मा आनन्दो पत्थपुलकं सिलायं पिसित्वा^{१२} भगवतो
उपनामेति^{१३}, तं भगवा परिभुञ्जती” ति ।

ननु च मनुस्सा दुग्भिक्खकाले अतिविय उस्साहजाता पुञ्जानि
करोन्ति, अत्तना अभुञ्जित्वा पि भिक्खूनं दातव्वं मञ्जन्ति । ते तदा
१५ कस्मा कटच्छुभिक्खं पि न अदंसु^{१४} ? अयं च वेरञ्जो ब्राह्मणो महता
उस्साहेन भगवन्तं वस्सावासं याचि, सो कस्मा भगवतो अत्थिभावं पि न
जानाती ति ? वुच्चते — मारावट्टनाय । वेरञ्जं हि ब्राह्मणं भगवतो
सन्तिका पक्कन्तमत्तमेव सकलं च^{१५} नगरं समन्ता च योजनमत्तं यत्थ सक्का
पुरेभत्तं पिण्डाय चरित्वा पच्चागन्तुं, तं सव्वं मारो आवट्टेत्वा मोहेत्वा
२० सव्वेसं असल्लक्खणभावं कत्वा पक्कामि^{१६} । तस्मा न कोचि अन्तमसो सामीचि-
कम्मं पि कत्तव्वं मञ्जित्थ । किं पन भगवा पि मारावट्टनं अजानित्वा
तत्थ वस्सं उपगतो ति ? नो अजानित्वा । अथ कस्मा चम्पा-सावत्थि^{१७}-
राजगहादीनं अञ्जतरस्मिं न उपगतो ति ? तिट्ठन्तु चम्पा-सावत्थि-राज-
२५ गहादीनि, सचे पि भगवा तस्मिं संवच्छरे उत्तरकुरुं वा तिदसपुरं वा गन्त्वा

R. 179

१. परिभुञ्जि-स्या० । २. वीतिनामेति-स्या० । ३. रो० पोत्थके नत्थि । ४-४. रो०
पोत्थके नत्थि; होति-म० । ५. निबद्धु-रो० । ६. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।
७. वत्तपटिर्वत्तं-सी०, रो० । ८. पि च-रो० । ९. पटिरूपो-स्या० । १०. अधिवासेति-
रो० । ११. पिसित्वा-सी०, स्या०, रो० । १२. उपनामेसि-म० । १३. अदंसु-सी०, रो० ।
१४. स्या० पोत्थके नत्थि । १५. पक्कमि-सी० । १६. सावत्थी-सी०, स्या० । एवमुपरि पि ।

वस्सं उपगच्छेय्य, तं पि मारो आवट्ठेय्य । सो किर तं संवच्छरं अतिविय
आघातेन परियुट्ठितचित्तो अहोसि । इध पन भगवा इमं अतिरेककारणं
अद्दस — “अस्सवाणिजा भिक्खूनं सङ्गहं करिस्सन्ती” ति । तस्मा वेरञ्जाय-
मेव वस्सं उपगच्छि^१ ।

किं पन मारो वाणिजके आवट्ठेतुं न सक्कोती ति ? नो न सक्कोति, 5
ते पन आवट्ठितपरियोसाने^२ आगमिस्सु । पटिनिवत्तित्वा कस्मा न^३ आव-
ट्ठेसी^३ ति ? अविसय्हताय^४ । न हि सो तथागतस्स अभिहट्ठभिक्षाय निबद्ध-
दानस्स अप्पितवट्ठस्स^५ अन्तरायं^६ कातुं विसहति ।

चतुन्नं हि न सक्का अन्तरायो कातुं । कतमेसं चतुन्नं ? तथा-
गतस्स अभिहट्ठभिक्षासङ्खेपेन वा निबद्धदानस्स^७ अप्पितवट्ठसङ्खेपेन वा 10
परिचत्तानं चतुन्नं पच्चयानं न सक्का केनचि अन्तरायो कातुं । बुद्धानं
जीवितस्स न सक्का केनचि अन्तरायो कातुं । असीतिया^८ अनुव्यञ्जनानं^९
व्यामप्पभायं^{१०} वा न सक्का केनचि अन्तरायो कातुं । चन्दिमसुरियदेव-
ब्रह्मानं^{११} पि हि पभा तथागतस्स अनुव्यञ्जनव्यामप्पभापदेसं^{१२} पत्वा विहता-
नुभावा^{१३} होन्ति । बुद्धानं सब्बञ्जुतजाणस्स न सक्का केनचि अन्तरायो 15
कातुं ति इमेसं चतुन्नं न सक्का केनचि अन्तरायो कातुं । तस्मा मारेन
अकतन्तरायं भिक्खं भगवा ससावकसङ्घो तदा परिभुञ्जती^{१४} ति वेदितब्बो ।

एवं परिभुञ्जन्तो च एकदिवसं अस्सोसि खो भगवा उदुक्खलसदं
(६.१२) ति भगवा पत्थपत्थपुलकं कोट्टेन्तानं भिक्खूनं मुसलसङ्घट्टजनितं उदु-
क्खलसदं सुणि । ततो परं जानन्ता पि तथागता ति एवमादि^{१५} यं^{१६} परतो “किन्नु 20
खो सो, आनन्द, उदुक्खलसदो” ति पुच्छि, तस्स परिहारदस्सनत्थं वुत्तं ।

तत्रायं सङ्खेपवण्णना — तथागता नाम जानन्ता पि सचे तादिसं
पुच्छाकारणं होति, पुच्छन्ति । सचे पन तादिसं पुच्छाकारणं नत्थि,
जानन्ता पि न पुच्छन्ति । यस्मा पन बुद्धानं अजाननं नाम नत्थि, तस्मा

R. 180

१. उपगच्छि—स्या०, रो० । २. मारावट्ठित—रो० । ३-३. नावट्ठेसी—म० ।
४. अविसय्हताय—रो० ; अविसहताय—म० । ५. वत्तस्स—स्या, म० । एवमुपरि पि ।
६. अन्तरायो—रो० । ७. दानसङ्खेपेन वा—रो० । ८-८. असीतियानुव्यञ्जनानं—सी०, रो० ।
९. व्यामप्पभाय—सी०, रो० । १०. सुरिय—म० । ११. व्यञ्जनव्याम—सी०, रो० ।
१२. विगता—सी०, रो० । १३. परिभुञ्जी—सी०, स्या०, रो० । १४-१४. एवमादियं—रो० ।

“अजानन्ता पी” ति न वुत्तं । कालं विदित्वा पुच्छन्ती (९.१३) ति सचे तस्सा पुच्छाय सो^१ कालो होति, एवं तं कालं विदित्वा पुच्छन्ति । सचे न होति, एवं पि कालं विदित्वा व न पुच्छन्ति । एवं पुच्छन्ता पि च अत्थसंहितं तथागता पुच्छन्ति, यं अत्थनिस्सितं कारणनिस्सितं तदेव पुच्छन्ति, नो अनत्थसंहितं^२ ।

5 कस्मा ? यस्मा अनत्थसंहिते सेतुघातो तथागतानं । सेतु वुच्चति मग्गो । मग्गेनेव तादिसस्स वचनस्स घातो, समुच्छेदो ति वुत्तं होति ।

इदानीं अत्थसंहितं ति एत्थ यं अत्थसन्निस्सितं वचनं तथागता पुच्छन्ति तं दस्सेन्तो “द्वीहि^३ आकारेही^४” ति आदिमाह । तत्थ आकारेही ति कारणेहि । धम्मं वा देसेस्सामा ति अट्ठुप्पत्तियुत्तं सुत्तं वा पुब्बचरितकारणयुत्तं
10 जातकं वा कथयिस्साम । सावकानं वा सिक्खापदं पञ्जापेस्सामा ति सावकानं वा ताव पुच्छाय वीतिक्कमं पाकटं कत्वा गरुक्कं वा लहुक्कं वा सिक्खापदं पञ्जापेस्साम आणं ठपेस्सामा ति ।

अथ खो भगवा...पे०...एतमत्थं आरोचेसी ति एत्थ नत्थि किञ्चि वत्तब्बं । पुब्बे वुत्तमेव हि^५ भिक्खूनं पत्थपत्थपुलकपटिलाभं सल्लहुक्क-
15 वुत्तितं सामपाकपरिमोचनं^६ च आरोचेन्तो एतमत्थं आरोचेसी ति वुच्चति । “साधु साधु, आनन्दा” ति इदं पन भगवा आयस्मन्तं आनन्दं सम्पहंसेन्तो आह । साधुकारं पन दत्वा द्वीसु आकारेसु एकं गहेत्वा धम्मं देसेन्तो आह - “तुम्हेहि, आनन्द, सप्पुरिसेहि विजितं, पच्छिमा जनता सालिमंसो-
दनं अतिमज्जिस्सती” ति ।

20 तत्रायमधिप्पायो - तुम्हेहि, आनन्द, सप्पुरिसेहि एवं दुब्भिकखे दुल्लभपिण्डे इमाय सल्लहुक्कवुत्तिताय इमिना च सल्लेखेन विजितं । किं विजितं ति ? दुब्भिकखं विजितं, लोभो विजितो, इच्छाचारो विजितो । कथं ? “अयं वेरञ्जा दुब्भिकखा, समन्ततो पन अनन्तरा^७ गामनिगमा फलभार-
नमितसस्सा सुभिकखा सुलभपिण्डा^८ । एवं सन्ते पि भगवा इधेव अम्हे
25 निग्गण्हित्वा^९ वसती” ति एकभिक्खुस्स^{१०} पि चिन्ता वा विघातो वा नत्थि । एवं ताव दुब्भिकखं विजितं अभिभूतं अत्तनो वसे वत्तितं ।

१. यो-रो० । २. संहितं-म० । एवमुपरि पि । ३-३. द्वीहाकारेहि-सी०, म० ।
४. रो० पोत्थके नत्थि । ५. सामं पाक--रो० । ६. अन्तरा रो० । एवमुपरि पि । ७. ०हन्द
मयं तत्थ गत्वा परिभुजिस्साम-स्या० । ८. गण्हित्वा-स्या०, रो० । ९. भिक्खुस्सा-स्या० ।

कथं लोभो विजितो ? “अयं वेरञ्जा दुग्भिक्खा, समन्ततो पन अनन्तरा गामनिगमा फलभारनमितसस्सा सुभिक्खा सुलभपिण्डा । हन्द मयं तत्थ गन्त्वा परिभुञ्जिस्सामा” ति लोभवसेन एकभिक्खुना पि रत्तिच्छेदो वा “पच्छिमिकाय तत्थ वस्सं उपगच्छामा” ति वस्सच्छेदो वा न कतो । एवं लोभो विजितो ।

R. 181

5

कथं इच्छाचारो विजितो ? “अयं वेरञ्जा दुग्भिक्खा, इमे च मनुस्सा अम्हे द्वे तयो मासे वसन्ते पि न किस्मिञ्चि^१ मञ्जन्ति । यन्नून मयं गुणवणिज्जं^२ कत्वा ‘असुको भिक्खु पठमस्स^३ भानस्स^३ लाभो’...पे०...‘असुको छल्लभिञ्जो’ ति एवं मनुस्सानं अञ्जमञ्जं पकासेत्वा कुञ्चि पटिजगित्वा पच्छा सीलं अधिट्ठहेय्यामा” ति एकभिक्खुना पि एवरूपा इच्छा न उप्पा- 10
दिता । एवं इच्छाचारो विजितो अभिभूतो अत्तनो वसे वत्तितो ति ।

अनागते पन पच्छिमा जनता विहारे निसिन्ना अप्पकसिरेनेव लभित्वा पि “किं इदं उत्तण्डुलं अतिकिलिन्नं अलोणं^४ अतिलोणं” अनम्बिलं अच्चम्बिलं, को इमिना अत्थो” ति आदिना नयेन सालिमंसोदनं अतिमञ्जिस्सति, ओजातं अवज्जातं^५ करिस्सति । अथ वा जनपदो नाम न सब्बकालं 15
दुग्भिक्खो होति । एकदा दुग्भिक्खो होति, एकदा सुभिक्खो होति । स्वायं यदा सुभिक्खो भविस्सति, तदा तुम्हाकं सप्पुरिसानं इमाय पटि-
पत्तिया पसन्ना मनुस्सा भिक्खुनं यागुखज्जकादिप्पभेदेन अनेकप्पकारं 20
सालिविकर्त्ति मंसोदनं च दातब्बं मञ्जिस्सन्ति । तं तुम्हे निस्साय
उप्पन्नं सक्कारं तुम्हाकं सब्बचारिसङ्खाता पच्छिमा जनता तुम्हाकं अन्तरे
निसीदित्वा अनुभवमाना व^६ अतिमञ्जिस्सति, तप्पच्चयं मानं च
ओमानं च करिस्सति । कथं ? कस्मा एत्तकं पक्कं, किं तुम्हाकं भाजनानि
नत्थि, यत्थ अत्तनो सन्तकं पक्खपित्वा ठपेय्याथा^७ ति ।

B. 150

20

महामोग्गल्लानसीहनादकथा

१७. अथ खो आयस्सा महामोग्गल्लानो (९.२१) ति आदीसु आयस्सा ति पियवचनमेतं गरुगारवसप्पतिस्साधिवचनमेतं । महामोग्गल्लानो ति महा च 25

१. किस्मिचि-रो० । २. ०वाणिज्जं-म० । ३-३. पठमभानस्स-रो० । ४. अल्लोणं-रो० । ५. अतिलोणं-रो० । ६. अवजातं-म०, रो० । ७. च-रो० । ८-८. ठपेय्याथ इति-सी० ।

R. 182

- सो गुणमहन्तताय^१ मोग्गल्लानो च गोत्तेना ति महामोग्गल्लानो । एतदवोचा
 (९.२३) ति एतं अवोच । इदानि वत्तब्बं “एतरहि भन्ते” ति आदिवचनं दस्सेति ।
 कस्मा अवोच ? थेरो किर पब्बजित्वा सत्तमे दिवसे सावकपारमिजाणस्स^२
 मत्थकं पत्तो, सत्थारा पि महिद्धिकताय एतदग्गे [अ०नि० १-२३] ठपितो ।
 5 सो तं अत्तनो महिद्धिकतं निस्साय चिन्तेसि — “अयं वेरञ्जा दुब्भिक्खा,
 भिक्खू च किलमन्ति । यन्नूनाहं पठवि^३ परिवत्तेत्वा भिक्खू पप्पटकोजं
 भोजेय्यं” ति । अथस्स एतदहोसि — “सचे पनाहं भगवतो सन्तिके
 विहरन्तो भगवन्तं अयाचित्वा एवं करेय्यं, न मेतं अस्स पतिरूपं^४; युगग्गाहो
 विय भगवता सद्धि कतो भवेय्या^५” ति^६ । तस्मा याचितुकामो आगन्त्वा
 10 भगवन्तं एतदवोच । हेट्ठिमतलं^७ सम्पन्नं ति पठविया किर हेट्ठिमतले पठवि-
 मण्डो^८ पठवोजो पठवि-पप्पटको^९ अत्थि, तं सन्धाय वदति । तत्थ सम्पन्नं
 ति मधुरं, सादुरसं ति अत्थो । यथेव हि “तत्रस्स रुक्खो सम्पन्नफलो
 च उप्पन्नफलो चा” [म०नि० २-३६] ति एत्थ मधुरफलो ति अत्थो; एव-
 मिधा पि सम्पन्नं ति मधुरं सादुरसं ति वेदितब्बं । सेय्यथापि खुद्दमधुं^{१०}
 15 अनीलकं^{११} ति इदं पनस्स मधुरताय ओपम्मनिदस्सनत्थं वुत्तं । खुद्दमधुं ति
 खुद्दकमक्खिकाहि कतमधु^{१२} । अनीलकं ति निम्मक्खिकं निम्मक्खिकण्डकं
 परिसुद्धं । एतं किर मधु^{१३} सब्बमधूहि अगं च सेट्ठं च सुरसं च ओजवन्तं
 च । तेनाह — “सेय्यथापि खुद्दमधुं अनीलकं एवमस्सादं” ति ।

B. 151

- साधाहं, भन्ते ति साधु अहं, भन्ते । एत्थ च^{१४} “साधू” ति आयाचन-
 20 वचनमेतं । पठवीपरिवत्तनं आयाचन्तो हि थेरो भगवन्तं एवमाह । परि-
 वत्तेय्यं ति उक्कुञ्जेय्यं, हेट्ठिमतलं उपरिमं करेय्यं । कस्मा ? एवं हि कते
 सुखेन भिक्खू पप्पटकोजं पठविमण्डं परिभुञ्जिस्सन्ती ति ।

अथ भगवा अननुञ्जातुकामो पि थेरं सीहनादं नदापेतुं पुच्छि —
 “ये पन ते, मोग्गल्लान, पठविनिस्सिता पाणा ते कथं करिस्ससी” ति । ये

१. महत्तेन-स्या० । २. पारमी०-सी०, स्या०, रो० । ३. पठवि-म०; पृथवि-
 रो० । एवमुपरि पि । ४. पटिरूपं-स्या० । ५-५ भवेय्य-रो० । ६. हेट्ठिमं तलं-सी०, रो० ।
 ७-७. पठवी०-स्या०; पथवि०-म० । ८. खुद्दं मधुं-रो० । ९. अनीलकं-म०, रो० । एवमुपरि
 पि । १०. कतमधुं-सी०, स्या०, रो० । एवमुपरि पि । ११. मधुं-सी०, स्या० रो० । १२. म०
 पोत्थके नत्थि ।

पठविनिस्सिता गामनिगमादीसु^१ पाणा, ते पठविया परिवत्तियमानाय
आकासे सण्ठातुं असक्कोन्ते कथं करिस्ससि, कथं ठपेस्ससी ति ? अथ थेरो
भगवता एतदग्गे ठपितभावानुरूपं अत्तनो इद्धानुभावं पकासेन्तो “एकाहं, भन्ते”
(९, २८) ति आदिमाह । तस्सत्थो — एकं अहं भन्ते हत्थं यथा अयं महापठवी
एवं अभिनिम्मिनिस्सामि, पठविसदिसं करिस्सामि । एवं कत्वा ये पठवि- 5
निस्सिता पाणा ते एकस्मिं हत्थतले ठिते पाणे दुतियहत्थतले सङ्कामेन्तो
विय तत्थ सङ्कामेस्सामी ति ।

अथस्स भगवा आयाचनं पटिक्खपन्तो “अलं मोग्गल्लाना” ति आदि-
माह । तत्थ अलं ति पटिक्खेपवचनं । विपल्लासं पि सत्ता पटिलभेय्युं ति
विपरीतग्गाहं^२ पि सत्ता सम्पापुणेय्युं । कथं ? “अयं नु खो पठवी उदाहु 10
न अयं” ति । अथ वा “अम्हाकं नु खो अयं गामो उदाहु अज्जेसं” ति । एवं
निगमजनपदखेत्तारामादीसु । न वा एस विपल्लासो, अचिन्तेय्यो हि इद्धि-
मतो इद्धिविसयो । एवं पन विपल्लासं पटिलभेय्युं — इदं दुब्भिकखं नाम न
इदानियेव होति, अनागते पि भविस्सति । तदा भिक्खू तादिसं इद्धिमन्तं
सब्रह्मचारिं कुतो लभिस्सन्ति ? ते सोतापन्न-सकदागामि-अनागामि-सुक्ख- 15
विपस्सक-भानलाभि^३-पटिसम्भिदप्पत्ता खीणासवा^४ पि समाना इद्धिवला-
भावा परकुलानि पिण्डाय उपसङ्कमिस्सन्ति । तत्र^५ मनुस्सानं एवं भवि-
स्सति — “बुद्धकाले भिक्खू सिक्खासु परिपूरकारिनो अहेसुं । ते गुणे
निब्बत्तेत्वा दुब्भिकखकाले पठवि परिवत्तेत्वा पप्पटकोजं परिभुज्जिसु ।
इदानि पन सिक्खाय परिपूरकारिनो नत्थि । यदि सियुं, तथेव करेय्युं । 20
न^६ अम्हाकं यं किञ्चि पक्कं वा आमं वा खादितुं^७ ददेय्युं” ति । एवं ते^८
सन्तेसुयेव^९ अरियपुग्गलेसु “नत्थि अरियपुग्गला” ति इमं विपल्लासं पटि-
लभेय्युं । विपल्लासवसेन च अरिये गरहन्ता उपवदन्ता अपायुपगा भवेय्युं ।
तस्मा मा ते रुच्चि पठविं परिवत्तेतुं ति ।

अथ थेरो इमं याचनं^१ अलभमानो अज्जं याचन्तो “साधु, भन्ते” ति 25
आदिमाह । तम्पिस्स भगवा पटिक्खपन्तो “अलं मोग्गल्लाना” ति आदि-

१. ० निगमादिमु-सी०, रो० । २. विपरीतगाहं-सी०, रो०, म० । ३-३. ० पटि-
सम्भिदापत्तखीणासवा-म०; भानलाभी पटि०-स्या० । ४. तत्र च-सी०, रो० । ५. सी०, रो०
पोत्थकेसु नत्थि । ६. खादितुं न-सी०, रो० । ७-७. तेसुयेव-म० । ८. आयाचनं-स्या० ।

माह । तत्थ किञ्चा पि न वुत्तं “विपल्लासं पि सत्ता पटिलभेय्युं” ति, अथ पुब्बे वुत्तनयेनेव गहेतब्बं; अत्थो पि चस्स वुत्तसदिसोयेव^१ वेदितब्बो । यदि पन भगवा अनुजानेय्य, थेरो किं करेय्या ति ? महासमुदं एकेन पद-
 5 कुरुअभिमुखं मगं नीहरित्वा उत्तरकुरुं गमनागमनसम्पन्ने ठाने कत्वा दस्सेय्य,
 यथा^२ भिक्खु गोचरगामं विय यथासुखं पिण्डाय पविसित्वा निक्खमेय्युं ति ।

निट्ठिता महामोग्गल्लानस्स सीहनादकथा ।

विनयपञ्चत्तियाचनकथा

१८. इदानीं आयस्मा उपालि विनयपञ्चत्तिया मूलतोप्पभुति^३ निदानं दस्सेतुं सारिपुत्तत्थेरस्स सिक्खापदविसंयुत्तं वितक्कुप्पादं दस्सेन्तो “अथ खो
 10 आयस्मतो सारिपुत्तस्सा” (१०.६) ति आदिमाह । तत्थ रहोगतस्सा ति रहसि गतस्स । पटिसल्लीनस्सा ति लीनस्स^४ सल्लीनस्स^५ एकीभावं गतस्स । कतमेसानं ति अतीतेसु विपस्सिआदीसु बुद्धेसु कतमेसं । चिरं अस्स ठिति चिरा वा अस्स ठिती ति चिरट्ठितिकं । सेसमेत्थ उत्तानपदत्थमेव^६ ।

किं पन थेरो इमं अत्तनो^७ परिवितक्कं^८ सयं विनिच्छित्तुं^९ न
 15 सक्कोती ति ? वुच्चे – सक्कोति च न सक्कोति च । अयं हि “इमेसं नाम बुद्धानं सासनं न चिरट्ठितिकं अहोसि, इमेसं चिरट्ठितिकं” ति एत्तकं सक्कोति विनिच्छित्तुं । “इमिना पन कारणेन न चिरट्ठितिकं अहोसि, इमिना चिरट्ठितिकं” ति एतं न सक्कोति । महापदुमत्थेरो पनाह – “एतं पि सोळस-
 विधाय पञ्जाय मत्थकं पत्तस्स अगगावकस्स न भारियं, सम्मासम्बुद्धेन
 20 पन सद्धि एकट्ठाने वसन्तस्स सयं विनिच्छयकरणं तुलं छड्डेत्वा हत्थेन तुलन-
 सदिसं होती ति भगवन्तयेव उपसङ्कमित्वा पुच्छी^{१०}” ति^{११} । अथस्स भगवा पुच्छं^{१२} विस्सज्जेन्तो “भगवतो च सारिपुत्त विपस्सिस्सा” ति आदि-
 माह । तं उत्तानत्थमेव ।

१. सदिसमेव-म०, रो० । २. ०पि-सी०, रो० । ३. मूलतो पभूति-स्या०; मूलतो पभुति-म०; ०प्पभूति-रो० । ४. स्या०, म० पोत्थकेसु नत्थि । ५. पटिसल्लीनस्स-स्या०; रो० पोत्थके नत्थि । ६. उत्तानत्थमेव-सी० । ७-७. अत्तपरिवितक्कं-स्या० । ८. विनिच्छित्तुं-सी०, रो० । ९-९. पुच्छं-स्या०, रो० । १०. तं-म०; पुच्छनं-स्या० ।

१६. पुन थेरो कारणं पुच्छन्तो कोनु खो, भन्ते, हेतू (१०.२२) ति आदिमाह । तत्थ को नु खो भन्ते ति कारणपुच्छा । तस्स कतमो नु खो भन्ते ति अत्थो । हेतु पच्चयो ति उभयमेतं कारणाधिवचनं; कारणं हि यस्मा तेन तस्स फलं हिनोति पवत्तति तस्मा हेतू ति वुच्चति । यस्मा तं पटिच्च एति पवत्तति तस्मा पच्चयो ति वुच्चति । एवं अत्थतो एकं 5 पि वोहारवसेन^१ वचनसिलिट्ठताय च तत्र तत्र एतं उभयं पि वुच्चति । सेसमेत्थ उत्तानत्थमेव ।

इदानीं तं हेतुं च पच्चयं च दस्सेतुं “भगवा^२ च सारिपुत्त विपस्सी” ति आदिमाह । तत्थ किलासुनो^३ अहेसुं ति न आलसियकिलासुनो अहेसुं^४ । न हि बुद्धानं आलसियं वा ओसन्नविरियता^५ वा अत्थि । बुद्धा हि एकस्स 10 वा द्वित्रं वा सकलचक्कवाळस्स वा धम्मं देसेन्ता समकेनेव उस्साहेन धम्मं^६ देसेन्ति । न परिसाय अप्पभावं दिस्वा ओसन्नविरिया होन्ति, नापि महन्तभावं दिस्वा उस्सन्नविरिया । यथा हि^७ सीहो मिगराजा सत्तन्नं दिवसानं अच्चयेन गोचराय पक्कमन्तो^८ खुद्दके वा महन्ते वा पाणे दिस्वा^९ एकसदिसेनेव^{१०} वेगेन पतति^{११}, तं किस्स हेतु ? “मा मे जवो परिहायी” ति । 15 एवं बुद्धा अप्पकाय^{१२} वा महतिया वा परिसाय^{१३} समकेनेव उस्साहेन धम्मं देसेन्ति, तं किस्स हेतु ? “मा नो धम्मगरुता परिहायी” ति । धम्मगरुतो हि बुद्धा धम्मगारवा ति ।

यथा पन अम्हाकं भगवा महासमुदं पूरयमानो विय वित्थारेन धम्मं देसेसि, एवं ते न देसेसुं । कस्मा ? सत्तानं अप्परजक्खताय । तेसं किर 20 काले दीघायुका सत्ता अप्परजक्खा अहेसुं । ते चतुसच्चपटिसंयुत्तं एकगाथं पि सुत्वा धम्मं अभिसमेन्ति । तस्मा न वित्थारेन धम्मं देसेसुं । तेनेव कारणेन अप्पकं च नेसं^{१४} अहोसि सुत्तं...पे०...वेदल्लं ति । तत्थ सुत्तादीनं नानत्तं पठमसङ्गीतिवण्णनायं वुत्तमेव ।

१. ०च-म० । २. भगवा भगवा-सी०, रो० । ३. किलासुनो-रो० । एवमुपरि पि । ४. म० पोत्थके नत्थि । ५. ०विरियता-म० । ६. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ७. रो० पोत्थके नत्थि । ८. पक्कन्तो-म० । ९. म०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । १०. एकसदिसेन-रो० । ११. धावति-म० । १२. अप्पिकाय-सी० । १३. परिसाय-रो० । १४. तेसं-रो० ।

B. 154

R. 186

अपञ्जत्तं^१ सावकानं सिक्खापदं (१०.२७) ति सावकानं निहोसताय
 दोसानुरूपतो^२ पञ्जापेतब्बं^३ सत्तापत्तिक्खन्धवसेन आणासिक्खापदं अप-
 ५ ज्जत्तं । अनुद्दिट्ठं पातिमोक्खं^४ ति अन्वद्धमासं^५ आणापातिमोक्खं अनुद्दिट्ठं
 अहोसि । ओवादपातिमोक्खमेव ते उद्दिंसि; तं पि च नो अन्वद्धमासं । तथा
 १० हि विपस्सी भगवा छन्नं छन्नं वस्सानं सकिं सकिं ओवादपातिमोक्खं उद्दिंसि;
 तं च खो सामयेव । सावका पनस्स अत्तनो अत्तनो वसनट्टानेसु न उद्दिंसि ।
 सकलजम्बुदीपे एकस्मियेव ठाने बन्धुमत्तिया राजधानिया खेमे म्मिगदाये
 विपस्सिस्स भगवतो वसनट्टाने सब्बो पि भिक्खुसङ्घो उपोसथं अकासि ।
 तं च खो सङ्घुपोसथमेव^६; न गणुपोसथं^७, न पुगलुपोसथं, न पारिसुद्धि-
 १० उपोसथं, न अधिट्टानुपोसथं^८ ।

तदा किर जम्बुद्वीपे चतुरासीतिविहारसहस्सानि होन्ति । एकमे-
 कस्मि विहारे अब्बोकिण्णानि दसं^९ पि वीसतिं^{१०} पि भिक्खुसहस्सानि वसन्ति,
 भिय्यो पि वसन्ति । उपोसथारोचितका^{११} देवता तत्थ तत्थ गन्त्वा आरो-
 चेन्ति — “मारिसा, एकं वस्सं अतिक्रन्तं, द्वे तीणि चत्तारि पञ्च वस्सानि
 १५ अतिक्रन्तानि, इदं छट्ठं वस्सं, आगामिनिया पुण्णमासिया^{१२} बुद्धदस्सनत्थं
 उपोसथकरणत्थं च गन्तव्वं ! सम्पत्तो वो सन्निपातकालो” ति । ततो
 सानुभावा भिक्खू अत्तनो अत्तनो आनुभावेन गच्छन्ति, इतरे देवतानु-
 भावेन । कथं ? ते किर भिक्खू पाचीनसमुद्दन्ते^{१३} पच्छिमउत्तरदक्खिणसमुद्दन्ते
 वा ठिता गमियवत्तं पूरेत्वा पत्तचीवरमादाय “गच्छामा” ति चित्तं उप्पादेन्ति;
 २० सहचित्तुप्पादा उपोसथगं गता व होन्ति । ते विप्पस्सिं^{१४} सम्मासम्बुद्धं^{१५}
 अभिवादेत्वा निसीदन्ति । भगवा पि सन्निसिन्नाय परिसाय इमं^{१६}
 ओवादपातिमोक्खं उद्दिंसति ।

“खन्ती परमं तपो तित्तिक्खा,
 निब्बानं परमं वदन्ति बुद्धा ।

१. अप्पञ्जत्तं-सी०, स्या० । एवमुपरि पि । २. दोसानुरूपताय-स्या० । ३. पञ्जापेतब्बं-
 म० । एवमुपरि पि । ४. पाटिमोक्खं-स्या० । एवमुपरि पि । ५. अन्वद्धमासं-स्या० । एवमुपरि पि ।
 ६. सङ्घु-सी०, स्या० । ७-७. गणूअधिट्टानू-सी०, स्या०, रो० । ८-८. दसं पि वीसं
 पि तिसं स्या०; ०वीसति-सी०, रो० । ९. उपोसथारोचिका-म० । १०. ०मासिनिया-रो० ।
 ११. ०वा-म० । १२-१२. विपस्सिसम्मा-म०, रो० । १३. इदं-रो० ।

न हि पब्बजितो परूपघाती,
समणो^१ होति परं विहेठयन्तो ॥

सब्बपापस्स अकरणं, कुसलस्स उपसम्पदा ।
सच्चित्तपरियोदपनं, एतं बुद्धान सासनं ॥
अनूपवादो^२ अनूपघातो^३, पातिमोक्खे च संवरो ।
मत्तञ्जुत्ता च भत्तस्मि, पत्तं^४ च सयनासनं ॥
अधिचित्ते च आयोगो, एतं बुद्धान सासनं” ति ॥

5 B. 155,
R. 187

[दी० २-३६, खु० १-३५]

एतेनेव उपायेन इतरेसं पि बुद्धानं पातिमोक्खुद्देशो वेदितब्बो ।
सब्बबुद्धानं हि इमा तिस्सो व^५ ओवादपातिमोक्खगाथायो^६ होन्ति । ता
दीघायुकबुद्धानं याव सासनपरियन्ता उद्देशमागच्छन्ति; अप्पायुकबुद्धानं^७ 10
पठमबोधियंयेव । सिक्खापदपञ्चत्तिकालतो पन^८ पभूति^९ आणापातिमोक्ख-
मेव उद्दिशीयति । तं च खो भिक्खूयेव उद्दिसन्ति, न बुद्धा । तस्मा अम्हाकं
पि भगवा पठमबोधियं वीसतिवस्समत्तमेव इदं ओवादपातिमोक्खं उद्दिसि ।
अथेकदिवसं पुब्बारामे मिगारमातुपासादे निसिन्नो भिक्खू आमन्तेसि —
“न दानाहं, भिक्खवे, इतो परं उपोसथं करेय्याथ, पातिमोक्खं उद्दिसेय्याथ । 15
अट्ठानमेतं, भिक्खवे, अनवकासो यं तथागतो अपरिसुद्धाय परिसाय उपो-
सथं करेय्य, पातिमोक्खं उद्दिसेय्या” [चु० व० ३५८; खु० नि० १-२४; अं०
नि० ३-३१३] ति । ततो पट्ठाय भिक्खू आणापातिमोक्खं उद्दिसन्ति ।
इदं आणापातिमोक्खं तेसं अनुद्दिट्ठं अहोसि । तेन वुत्तं — “अनुद्दिट्ठं
पातिमोक्खं” ति ।

20

तेसं बुद्धानं (१०.२८) ति तेसं विपस्सीआदीनं^{१०} तिण्णं बुद्धानं । अन्तर-
धानेना ति खन्धन्तरधानेन; परिनिब्बानेना ति वुत्तं होति । बुद्धानुबुद्धानं
ति ये तेसं बुद्धानं अनुबुद्धा सम्मुखसावका तेसं च खन्धन्तरधानेन । ये ते
सावका ति ये तेसं^{११} सम्मुखसावकानं सन्तिके पब्बजिता पच्छिमा सावका ।

१. न समणो-म० । २-२. अनुपवादो अनुपघातो-सी०, रो०, म० । ३. पत्तं-रो० ।
४. रो० पोत्थके नत्थि । ५. ०गाथा-रो० । ६. ०पन-स्या० । ७. रो० पोत्थके नत्थि ।
८. पभूति-स्या०, रो० । ९. विपस्सिआदीनं-सी०, स्या० । १०. ते-स्या० ।

- नानानामा (१०.२९) ति “बुद्धरक्खितो, धम्मरक्खितो” ति आदि नामवसेन विविधनामा । नानागोत्ता ति “गोतमो, मोग्गल्लानो” ति आदि गोत्तवसेन विविधगोत्ता । नानाजच्चा ति “खत्तियो, ब्राह्मणो” ति आदि जातिवसेन नाना-जच्चा । नानाकुला पब्बजिता ति खत्तियकुलादिवसेन^१ वा^१ उच्चनीचउळारुळारभो-
 B. 156 5 गादिकुलवसेन^२ वा विविधकुला निक्खम्म पब्बजिता । ते तं ब्रह्मचरियं ति ते
 R. 188 पच्छिमा^३ सावका^३ यस्मा एकनामा एकगोत्ता एकजातिका^४ एककुला पब्बजिता
 “अम्हाकं सासनं तन्ति पवेणी” ति अत्तनो भारं कत्वा ब्रह्मचरियं रक्खन्ति,
 चिरं परियत्तिधम्मं परिहरन्ति । इमे च तादिसा न होन्ति । तस्मा अञ्ज-
 मञ्जं विहेठेन्ता विलोमं गण्हन्ता “असुको^५ थेरो जानिस्सति, असुको थेरो
 10 जानिस्सती” ति सिथिलं करोन्ता तं^६ ब्रह्मचरियं खिप्पञ्जेव^७ अन्तरधापेसुं,
 सङ्गहं आरोपेत्वा न रक्खिसु । सेय्यथापी ति तस्सत्थस्स ओपम्मनिदस्सनं ।
 विकिरती ति विक्खिपति । विधमती ति ठानन्तरं नेति । विद्धंसेती ति ठित-
 ट्ठानतो अपनेति । यथा तं^८ सुत्तेन असङ्गहितत्ता^९ ति यथा सुत्तेन असङ्गहि-
 तत्ता अगन्थितत्ता अबद्धत्ता एवं विकिरति, यथा सुत्तेन असङ्गहितानि विकि-
 15 रियन्ति^{१०}, एवं विकिरती ति वुत्तं होति । एवमेव खो ति ओपम्मसम्पटि-
 पादनं । अन्तरधापेसुं ति वग्गसङ्गह-पण्णाससङ्गहादीहि असङ्गहन्ता यं यं
 अत्तनो रुञ्चति तं तदेव गहेत्वा सेसं विनासेसुं अदस्सनं नयिसु ।

अकिलासुनो^{११} च ते भगवन्तो अहेसुं सावके^{१२} चेतसा चेतो परिच्च
 ओवदितुं ति अपि च सारिपुत्त ते बुद्धा अत्तनो चेतसा सावकानं चेतो
 20 परिच्च परिच्छिन्दित्वा ओवदितुं अकिलासुनो अहेसुं, परचित्तं अत्वा अनु-
 सासनिं^{१३} न भारियतो न पपञ्चतो अहसंसु^{१४} । भूतपुब्बं सारिपुत्ता^{१५} ति आदि
 तेसं अकिलासुभावप्पकासनत्थं वुत्तं । भिसनके ति भयानके भयजनके । एवं
 वितक्केथा ति नेक्खम्मवितक्कादयो तयो वितक्के^{१६} वितक्केथ । मा एवं
 वितक्कयित्था ति कामवितक्कादयो तयो अकुसलवितक्के मा वितक्कयित्थ ।

१-१. ०वसेनेव-म०, रो०; ०वसेन-सी० । २. ०उळारानुळार०-स्या० । ३-३. पच्छिम-
 सावका-सी०, रो० । ४. एकजातिया-स्या० । ५. असुखो-रो० । एवमुपरि पि । ६. नं-रो० ।
 ७. खिप्पं येव-सी०, रो० । ८. स्या० पोत्थके नत्थि । ९. असङ्गहितत्ता-सी०, रो० ।
 १०. विकिरियन्ति-सी०, रो० । ११. किलासुनो-स्या० । एवमुपरि पि । १२. सावकानं-रो० ।
 १३. अनुसासनं स्या० । १४. अहसंसु-स्या० । १५. सारिपुत्ता-स्या० । १६. कुसल०-स्या० ।

एवं मनसिकरोथा (११.११) ति “अनिच्चं दुक्खं अनत्ता असुभं” ति मनसि
 करोथ । मा एवं मनसाकत्था ति “निच्चं सुखं अत्ता सुभं” ति मा मनसि
 करित्थ^१ । इदं पजहथा ति अकुसलं पजहथ । इदं उपसम्पज्ज विहरथा ति
 कुसलं उपसम्पज्ज पटिलभित्वा निप्फादेत्वा विहरथ । अनुपादाय आसवेहि
 चित्तानि विमुच्चिसू ति अगगहेत्वा^२ विमुच्चिसु । तेसं हि चित्तानि येहि आसवेहि 5
 विमुच्चिसु, न ते^३ तानि गहेत्वा विमुच्चिसु । अनुप्पादनिरोधेन पन निरुज्झमाना^४
 अगगहेत्वा^५ विमुच्चिसु । तेन वुत्तं — “अनुपादाय आसवेहि चित्तानि विमु-
 च्चिसू” ति । सब्बे पि ते अरहत्तं पत्ता^६ सुरियरंसिसम्फुट्टमिव^७ पदुमवनं
 विकसितचित्ता अहेसुं । तत्र सुदं सारिपुत्त भिसनकस्स वनसण्डस्स भिस-
 नकतस्मिं होती ति तत्रा ति पुरिमवचनापेक्खं^८; सुदं ति पदपूरणमत्ते 10
 निपातो; सारिपुत्ता ति आलपनं । अयं पनेत्थ अत्थयोजना — तत्रा ति यं
 वुत्तं “अञ्जतरस्मिं भिसनके वनसण्डे” ति, तत्र यो सो भिसनको ति
 वनसण्डो वुत्तो, तस्स भिसनकस्स वनसण्डस्स^९ भिसनकतस्मिं होति, भिसन-
 किरियाय होती ति अत्थो । किं होति ? इदं होति — “यो कोचि अवीत-
 रागो...पे०...लोमानि हंसन्ती” ति । 15

अथ वा तत्रा ति सामिअत्थे भुम्मं । सू^{१०} ति^{११} निपातो; “किं सु
 नाम ते भोन्तो समणब्राह्मणा” [म०नि०१-३७७] ति आदीसु विय । इदं
 ति अधिप्पेतमत्थं पच्चक्खं विय कत्वा दस्सनवचनं । सु इदं ति सुदं, सन्धि-
 वसेन इकारलोपो वेदितब्बो । “चक्खुन्द्रियं, इत्थिन्द्रियं, अनञ्जातञ्जस्सा-
 मीतिन्द्रियं” [विभ०-१५६], “किं सूध वित्तं” [सं०नि०१-३६, २१५; खु० 20
 नि०१-२६६] ति आदीसु विय । अयं पनेत्थ अत्थयोजना — तस्स सारि-
 पुत्त भिसनकस्स वनसण्डस्स भिसनकतस्मिं इदं सु होति । भिसनकतस्मिं
 ति भिसनकभावे ति अत्थो । एकस्स तकारस्स लोपो दट्ठब्बो । भिसनक-
 तस्मिं ति^{१२} येव वा पाठो । “भिसनकताय” इति वा वत्तब्बे लिङ्गविपल्लासो
 कतो । निमित्तत्थे चेतं भुम्मवचनं, तस्मा एवं सम्बन्धो वेदितब्बो — 25

१. अकत्थ-स्या०, रोः; अकरित्थ-म० । २. अगहेत्वा-सी० । एवमुपरि पि । ३. च
 ते-रो० । ४. निरुज्झमानानि-रो० । ५. अगहेत्वा व-रो० । ६-६. ०पत्वा सुरियरस्मि०-म०;
 अरहत्तपत्ता सुरियरस्मि०-रो० । ७. ०पेक्खनं-स्या० । ८. ०भिसनकभावो भिसनकता-स्या० ।
 ९-९. सु इति-म०, स्या०, रो० । १०. रो० पोत्थके नत्थि ।

भिसनकभावे इदं सु होति, भिसनकभावनिमित्तं भिसनकभावहेतु भिसनक-
भावप्पचया इदं सु होति । यो कोचि अवीतरागो तं वनसण्डं पविसति,
येभुज्येन लोमानि हंसन्ती (११.१६) ति बहुतरानि लोमानि हंसन्ति उद्धमु-
खानि^१ सूचिसदिसानि कण्टकसदिसानि च हुत्वा तिट्ठन्ति, अप्पानि न हंसन्ति ।

5 बहुतरानं वा सत्तानं हंसन्ति । अप्पकानं अतिसूरपुरिसानं न हंसन्ति ।

R. 190

इदानी अयं खो, सारिपुत्त, हेतू ति आदि निगमनं । यं चेत्थ अन्तर-
न्तरा न वुत्तं, तं उत्तानत्थमेव । तस्मा पालिक्कमेनेव वेदितब्बं । यं पन
पन वुत्तं न चिरट्ठितिकं अहोसी ति, तं पुरिसयुगवसेन वुत्तं ति वेदितब्बं ।
वस्सगणनाय हि विपस्सिस्स भगवतो असीतिवस्ससहस्सानि आयु, सम्मुख-

10 सावकानप्पिस्स तत्तकमेव । एवं^२ य्वास्स^२ सब्बपच्छिमको सावको, तेन
सह घटेत्वा सतसहस्सं सट्ठिमत्तानि च वस्ससहस्सानि ब्रह्मचरियं अट्ठासि ।

B. 158

पुरिसयुगवसेन पन युगपरम्पराय आगन्त्वा द्वेयेव पुरिसयुगानि अट्ठासि ।
तस्मा न चिरट्ठितिकं ति वुत्तं । सिखिस्स पन भगवतो सत्ततिवस्ससहस्सानि
आयु । सम्मुखसावकानं पिस्स तत्तकमेव । वेस्सभुस्स भगवतो सट्ठिवस्स-

15 सहस्सानि आयु । सम्मुखसावकानं पिस्स तत्तकमेव । एवं तेसं पि ये सब्ब-
पच्छिमका सावका तेहि सह घटेत्वा सतसहस्सतो उद्धं चत्तालीसमत्तानि^३
वीसतिमत्तानि च वस्ससहस्सानि ब्रह्मचरियं अट्ठासि । पुरिसयुगवसेन पन
युगपरम्पराय आगन्त्वा द्वेयेव पुरिसयुगानि अट्ठासि । तस्मा न चिरट्ठितिकं
ति वुत्तं ।

20 २०. एवं आयस्मा सारिपुत्तो तिण्णं बुद्धानं ब्रह्मचरियस्स न चिर-
ट्ठितिकारणं सुत्वा^४ इतरेसं तिण्णं ब्रह्मचरियस्स चिरट्ठितिकारणं सोतुकामो
पुन भगवन्तं “को पन भन्ते हेतू” ति आदिना नयेन पुच्छि । भगवा पिस्स
व्याकासि^५ । तं सब्बं वुत्तपटिपक्खवसेन वेदितब्बं । चिरट्ठितिकभावे पि

चेत्थ तेसं बुद्धानं आयुपरिमाणतो पि पुरिसयुगतो पि उभयथा चिरट्ठिति-
25 कता वेदितब्बा । ककुसन्धस्स हि भगवतो चत्तालीसं वस्ससहस्सानि
आयु, कोणागमनस्स भगवतो तिसवस्ससहस्सानि, कस्सपस्स भगवतो
वीसतिवस्ससहस्सानि; सम्मुखसावकानं पि नेसं^६ तत्तकमेव । बहूनि च नेसं

१. उद्धं मुखानि-म० । २-२. एवमस्स य्वायं-म० । ३. चत्तालीस-सी०, स्या०,
रो० । ४. सुत्तान-रो० । ५. व्याकासि-सी०, स्या० । ६. तेसं-स्या० ।

सावकयुगानि परम्पराय ब्रह्मचरियं पवत्तेसुं । एवं तेसं आयुपरिमाणतो
पि सावकयुगतो पि उभयथा ब्रह्मचरियं चिरद्वितिकं अहोसि ।

अम्हाकं पन भगवतो कस्सपस्स भगवतो उपड्डायुप्पमाणे^१ दसवस्स-
सहस्सायुककाले उप्पज्जितब्बं सिया । तं असम्भुणन्तेन पञ्चवस्ससहस्सा-
युककाले, एकवस्ससहस्सायुककाले, पञ्चवस्ससतायुककाले पि वा उप्पज्जि- 5
तब्बं सिया । यस्मा पनस्स बुद्धत्तकारके धम्मे एसन्तस्स परियेसन्तस्स
आणं परिपाचेन्तस्स गब्भं गण्हापेन्तस्स वस्ससतायुककाले आणं परिपाक-
मगमासि । तस्मा अतिपरित्तायुककाले उप्पन्नो । तेनस्स सावकपरम्परा-
वसेन चिरद्वितिकं पि ब्रह्मचरियं आयुपरिमाणवसेन वस्सगणनाय नचिर-
द्वितिकमेवा^२ ति वत्तुं वट्ठति ।

R. 191

10

२१. अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो (१२.६) तिको अनुसन्धि ? एवं
तिण्णं बुद्धानं ब्रह्मचरियस्स चिरद्वितिकारणं सुत्वा सिक्खापदपञ्जत्तियेव
चिरद्वितिकभावहेतू ति निट्ठं गत्वा भगवतो पि ब्रह्मचरियस्स चिरद्वितिक-
भावं इच्छन्तो आयस्मा सारिपुत्तो भगवन्तं सिक्खापदपञ्जत्तिं याचि । तस्सा
याचनविधिदस्सनत्थमेतं वुत्तं - अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो उड्डाया- 15
सना . . . पे० . . . चिरद्वितिकं ति । तत्थ अट्ठनियं ति अट्ठानक्खमं;
दीघकालिकं ति वुत्तं होति । सेसं उत्तानत्थमेव ।

B. 159

अथस्स भगवा “न तावायं सिक्खापदपञ्जत्तिकालो” ति पकासेन्तो
“आगमेहि त्वं सारिपुत्ता” ति आदिमाह । तत्थ आगमेहि त्वं ति तिट्ठ
ताव त्वं; अधिवासेहि ताव त्वं ति वुत्तं होति । आदरवसेन वेत्थ^३ द्विक्खत्तुं 20
वुत्तं । एतेन भगवा सिक्खापदपञ्जत्तिया सावकानं विसयभावं पटिक्खपित्वा
“बुद्धविसयो^४ सिक्खापदपञ्जत्ती” ति आविकरोन्तो “तथागतो वा” ति
आदिमाह । एत्थ च तत्था ति सिक्खापदपञ्जत्तियाचनापेक्खं भुम्मवचनं ।
तत्रायं योजना - यं वुत्तं तथा^५ “सिक्खापदं पञ्जापेय्या” ति, तत्थ तस्सा
सिक्खापदपञ्जत्तिया तथागतोयेव कालं जानिस्सती ति । एवं वत्वा अकालं 25
ताव दस्सेतुं “न ताव सारिपुत्ता” ति आदिमाह ।

१. उपड्डायुकप्पमाणे-म० । २. अचिर०-सी०-रो०; चिर०-स्या० । ३. चेत्तं-सी०,
स्या०, रो० । ४. ०व-म० । ५. आवीकरोन्तो-सी० । ६ म० पोत्थके नत्थि ।

R. 192

तत्थ आसवा तिट्ठन्ति एतेसु ति^१ आसवट्ठानीया^२ (१२.१२) । येसु
 दिट्ठधम्मिकसम्परायिका दुक्खासवा^३ किलेसासवा च^४ परूपवादविप्पटिसारवध-
 बन्धनादयो चेव अपायदुक्खविसेसभूता च आसवा तिट्ठन्तियेव, यस्मा नेसं
 ते कारणं होन्ती ति अत्थो । ते आसवट्ठानीया वीतिकमधम्मा याव न सङ्घे
 ५ पातुभवन्ति, न ताव सत्था सावकानं सिक्खापदं पञ्जापेती ति अयमेत्थ
 योजना । यदि हि पञ्जापेय्य, परूपवादा परूपारम्भा गरहदोसा न परि-
 मुच्चेय्य । कथं ? पञ्जापेत्तेन^५ हि “यो पन भिक्खु मेथुनं धम्मं पटिसेवेय्या^६”
 ति आदि सब्बं पञ्जापेतब्बं भवेय्य । अदिस्वा व^६ वीतिकमदोसं इमं
 पञ्जत्तिं जत्वा परे एवं उपवादं च उपारम्भं च गरहं च पवत्तेय्युं — “कथं
 १० हि नाम समणो गोतमो ‘भिक्खुसङ्घो मे अन्वायिको वचनकरो^७’ ति एत्तावता
 च^८ सिक्खापदेहि पळिवेठेस्सति^८, पाराजिकं पञ्जापेस्सति ? ननु इमे कुल-
 पुत्ता महन्तं भोगक्खन्धं महन्तं च जातिपरिवट्ठं हत्थगतानि रज्जानि पि पहाय
 पब्बजिता, घासच्छादनपरमताय सन्तुट्ठा, सिक्खाय तिब्बगारवा, काये च
 जीविते च निरपेक्खा विहरन्ति । तेसु नाम को लोकाभिसभूतं मेथुनं वा
 १५ पटिसेविस्सति, परभण्डं वा हरिस्सति, परस्स वा इट्ठं कन्तं अतिमधुरं
 जीवितं उपच्छिन्दिस्सति^९, अभूतगुणकथाय वा जीवितं^{१०} कप्पेस्सति ! ननु
 पाराजिके अपञ्जत्ते^{११} पि पब्बज्जासङ्घेपेनेवेतं पाकटं कतं” ति । तथागतस्स
 च^{१२} थामं च बलं च सत्ता न जानेय्युं । पञ्जत्तं पि सिक्खापदं कुप्पेय्य, न
 यथाट्टाने तिट्ठेय्य । सेत्थथापि नाम अकुसलो वेज्जो कञ्चि अनुप्पन्नगण्डं पुरिसं
 २० पक्कोसित्वा^{१३} “एहम्भो^{१४} पुरिस, इमस्मिं ते सरीरप्पदेसे महागण्डो उप्पज्जित्वा
 अनयव्यसनं पापेस्सति, पटिगच्चेव^{१५} नं तिकिच्छापेही” ति वत्वा “साधा-
 चरिय, त्वंयेव नं तिकिच्छस्सू” ति वुत्तो तस्स अरोगं सरीरप्पदेसं फालेत्वा
 लोहितं नीहरित्वा आलेपनबन्धनधोवनादीहि तं पदेसं सच्छर्वि^{१६} कत्वा तं
 पुरिसं वदेय्य — “महारोगो ते मया तिकिच्छितो, देहि मे देय्यधम्मं” ति ।

B. 160

१. ति आसवेहि ठातब्बा न विक्कमित्तत्वा ति वा-स्या० । २. आसवट्ठानीया-स्या० ।
 ३-३. रो० पोत्थके नत्थि; दुक्खासवा च०-स्या० । ४. पञ्जापेत्तेन-रो० । एवमुपरि पि । ५. पटि-
 सेवेय्या-सी०, रो० । ६. च-सी०, स्या० । ७. स्या० पोत्थके नत्थि । ८. पळि-रो० । ९. उपच्छिज्जि-
 स्सति-रो० । १०. जीविकं-रो० । ११. अपञ्जत्ते-सी०, स्या०, रो० । १२. पि-स्या० । १३.
 पक्कोसापेत्वा-म० । १४. एहि भो-म० । १५. पटिगच्चेव-म० । १६. सच्छर्वि-म०, स्या० ।

सो तं “किमयं बालो^१ वेज्जो^१ वदति ? कतरो किर मे इमिना रोगो तिकि-
च्छितो ? ननु मे अयं दुक्खं च जनेसि, लोहितक्खयं च मं पापेसी” ति
एवं उपवदेय्य चेव उपारम्भेय्य च गरहेय्य च, न चस्स^२ गुणं जानेय्य ।
एवमेव^३ यदि अनुप्पन्ने वीतिकमदोसे सत्था सावकानं सिक्खापदं पञ्जापेय्य,
परूपवादादीहि च न परिमुच्चेय्य, न चस्स थामं वा बलं वा सत्ता^५
जानेय्युं, पञ्जत्तं पि सिक्खापदं कुप्पेय्य, न यथाट्टाने तिट्ठेय्य । तस्मा
वुत्तं — “न ताव सारिपुत्त सत्था सावकानं ...पे०... पातु भवन्ती” ति ।

R. 193

एवं अकालं दस्सेत्वा पुन कालं दस्सेतुं “यतो च खो सारिपुत्ता” ति
आदिमाह । तत्थ यतो (१२.१७) ति यदा; यस्मिं काले ति वुत्तं होति ।
सेसं वुत्तानुसारेनेव वेदितव्वं । अयं वा हेत्थ सङ्खेपत्थो — यस्मिं नाम^४ काले^४ 10
“आसवट्टानीया धम्मा” ति सङ्खयं गता वीतिकमदोसा सङ्खे पातुभवन्ति,
तदा सत्था सावकानं सिक्खापदं पञ्जापेति^५, उद्दिशति पातिमोक्खं । कस्मा ?
तेसंयेव “आसवट्टानीया धम्मा” ति सङ्खयं गतानं वीतिकमदोसानं पटिघाताय ।
एवं पञ्जापेत्तो यथा नाम कुसलो वेज्जो उप्पन्नं गण्डं फालनालेपनबन्धन-
धोवनादीहि^६ तिकिच्छन्तो रोगं^७ वूपसमेत्वा^८ सच्छर्वि^८ कत्वा न त्वेव उप- 15
वादादिरहो होति, सके च आचरियके विदितानुभावो हुत्वा सक्कारं पापु-
णाति; एवं न च उपवादादिरहो^९ होति, सके च सब्बञ्जुविसये विदिता-
नुभावो हुत्वा सक्कारं पापुणाति । तं चस्स सिक्खापदं अकुप्पं होति,
यथाट्टाने तिट्ठती ति । एवं आसवट्टानीयानं धम्मानं अनुप्पत्तिं सिक्खापद-
पञ्जत्तिया अकालं उप्पत्तिं च कालं ति वत्वा इदानि तेसं धम्मानं अनु- 20
प्पत्तिकालं च उप्पत्तिकालं^{१०} च^{१०} दस्सेतुं “न ताव सारिपुत्त इधेकच्चे” ति
आदिमाह । तत्थ उत्तानत्थानि पदानि पालिवसेनेव वेदितव्वानि ।

B. 161

अयं पन अनुत्तानपदवण्णना — रत्तियो जानन्ती ति रत्तञ्जू^{११}, अत्तनो
पब्बजितदिवसतो पट्टाय पट्टा^{१२} रत्तियो जानन्ति, चिरपब्बजिता ति वुत्तं
होति । रत्तञ्जूहि महत्तं रत्तञ्जुमहत्तं; चिरपब्बजितेहि महन्तभावं ति 25

१-१. बालवेज्जो-म० । २. चास्स-स्या०, रो० । ३. एवमेवं-सी० । एवमुपरि पि ।
४-४. समये-म० । ५. पञ्जपेति-म०, रो० । एवमुपरि पि । ६. फालनलेपन-म० ।
७-७. रोपेत्वा-सी०, स्या० । ८. सच्छर्वि-म०, स्या० । ९. उपवादादिरहो-सी० । १०-१०. सी०,
स्या० पोत्थकेसु नत्थि । ११. रत्तञ्जु-रो० । १२. पट्टा-स्या०; बहुका-म० ।

R. 194

अत्थो । तत्र रत्तञ्जुमहत्तं पत्ते सङ्घे उपसेनं वज्झन्तपुत्तं आरब्धं सिक्खा-
पदं पञ्चत्तं ति वेदितव्वं । सो हायस्मा ऊनदसवस्से भिक्खू उपसम्पादेन्ते
दिस्वा एकवस्सो सद्विविहारिकं उपसम्पादेसि । अथ खो^१ भगवा सिक्खा-
पदं पञ्चापेसि – “न, भिक्खवे, ऊनदसवस्सेन उपसम्पादेतव्वो । यो उप-
५ सम्पादेय्य, आपत्तिं दुक्कटस्सा” [म० व०-५७] ति । एवं पञ्चत्ते सिक्खापदे
पुन भिक्खू “दसवस्समहं^२ दसवस्समहा^३” ति बाला अब्यत्ता उपसम्पादेन्ति ।
अथ भगवा अपरं पि सिक्खापदं पञ्चापेसि – “न, भिक्खवे, बालेन अब्य-
त्तेन दसवस्सेन उपसम्पादेतव्वो । यो उपसम्पादेय्य, आपत्तिं दुक्कटस्स ।
अनुजानामि, भिक्खवे, व्यत्तेन भिक्खुना पटिबलेन दसवस्सेन वा अतिरेक-
१० दसवस्सेन वा उपसम्पादेतुं” [म० व०-५७] ति रत्तञ्जुमहत्तं पत्तकाले द्वे
सिक्खापदानि पञ्चत्तानि ।

वेपुल्लमहत्तं (१२.२१) ति विपुलभावेन महत्तं । सङ्घो हि याव न
थेरनवमज्झिमानं वसेन वेपुल्लमहत्तं पत्तो होति, ताव सेनासनानि पहोन्ति ।
सासने एकच्चे आसवट्टानीया धम्मा न उपपज्जन्ति । वेपुल्लमहत्तं पत्ते^३ पन^३ ते
१५ उपपज्जन्ति । अथ सत्था^४ सिक्खापदं पञ्चापेति^५ । तत्थ वेपुल्लमहत्तं पत्ते सङ्घे
पञ्चत्तसिक्खापदानि “यो पन भिक्खु अनुपसम्पन्नेन उत्तरिद्विरत्ततिरत्तं^६
सहसेय्यं कप्पेय्य, पाचित्तियं” [पाचि०-३०] ; “या पन भिक्खुनी अनुवस्सं
वुट्ठापेय्य, पाचित्तियं” [पाचि०-३०] ; “या पन भिक्खुनी एकं वस्सं द्वे वुट्ठा-
पेय्य, पाचित्तियं” [पाचि०-४६८] ति इमिना नयेन वेदितव्वानि ।

B. 162

२० लाभग्गमहत्तं ति लाभस्स अग्गमहत्तं; यो लाभस्स अग्गो उत्तमो
महन्तभावो, तं पत्तो होती ति अत्थो । लाभेन वा अग्गमहत्तं पि, लाभेन
सेट्ठत्तं च महन्तत्तं च पत्तो ति अत्थो । सङ्घो हि याव न लाभग्गमहत्तं
पत्तो होति, ताव लाभं^७ पटिच्च आसवट्टानीया धम्मा न^८ उपपज्जन्ति । अथ
२५ सत्था^९ सिक्खापदं पञ्चापेति – “यो पन भिक्खु अचेलकस्स वा परिब्बाज-

R. 195

१. म० पोत्थके नत्थि । २-२. दसवस्समहं दसवस्समहा-म०; दसवस्समहा-स्या० ।
३-३. पन पत्ते-म० । ४. सत्था व-रो०; सत्था सावकानं-म० । ५. पञ्चपेति-रो०, म० ।
एवमुपरि पि । ६. उत्तरि०-सो०, रो०; उत्तरि दिरत्त०-म० । ७. न लाभं-स्या०, म० ।
८. म०, स्या० पोत्थकेमु नत्थि । ९. ०सावकानं-म० ।

कस्स वा परिब्बाजिकाय वा सहत्था खादनीयं^१ वा भोजनीयं^१ वा ददेय्य, पाचित्तियं” [पाचि०-१२८] ति । इदं हि लाभगमहत्तं पत्ते सङ्घे सिक्खापदं पञ्जत्तं ।

बाहुसच्चमहत्तं (१३.१) ति बाहुसच्चस्स महन्तभावं । सङ्घो हि याव न बाहुसच्चमहत्तं पत्तो होति, ताव न आसवट्टानीया धम्मा उप्पज्जन्ति । 5 बाहुसच्चमहत्तं पत्ते पन यस्मा एकं पि निकायं, द्वे पि...पे०...पञ्च पि निकाये उग्गहेत्वा अयोनिसो उम्मुज्जमाना पुग्गला रसेन रसं^२ संसन्दित्वा^३ उद्धम्मं उब्बिनयं सत्थुसासनं दीपेन्ति । अथ सत्था “यो पन भिक्खु एवं वदेय्य — तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि...पे०...समणुद्देशो पि चे एवं वदेय्या” [पाचि०-१८२, १८८] ति आदिना नयेन सिक्खापदं पञ्जापेती ति । 10

एवं भगवा आसवट्टानीयानं^४ धम्मानं अनुप्पत्तिकालं च उप्पत्तिकालं च दस्सेत्वा तस्मिं समये सब्बसो पि तेसं अभावं दस्सेन्तो “निरब्बुदो हि सारिपुत्ता” ति आदिमाह । तत्थ निरब्बुदो ति अब्बुदविरहितो; अब्बुदा^५ वुच्चन्ति चोरा, निच्चोरो ति अत्थो । चोरा^६ ति च इस्मिं अत्थे दुस्सीला व^७ अधिप्पेता । ते हि अस्समणा व^८ हुत्वा समणपटिञ्जाय परेसं पच्चये 15 चोरेन्ति । तस्मा निरब्बुदो ति निच्चोरो, निदुस्सीलो ति वुत्तं होति । निरादीनवो निरुपद्दवो निरुपस्सगो; दुस्सीलादीनवविरहितोयेवा ति वुत्तं होति । अपगतकाळको ति काळका वुच्चन्ति दुस्सीलायेव; ते हि सुवण्णवण्णा पि समाना काळकधम्मयोगा काळका त्वेव वेदितब्बा । तेसं अभावा अपगतकाळको । अपहतकाळको^९ ति पि पाठो । सुद्धो ति अपगतकाळकत्तायेव सुद्धो परियो- 20 दातो पभस्सरो । सारे पतिट्ठितो ति सारो^{१०} ति^{११} वुच्चन्ति सील-समाधि-पञ्जाविमुत्ति-विमुत्तिआणदस्सनगुणा, तस्मिं सारे पतिट्ठितत्ता सारे पतिट्ठितो ।

एवं सारे पतिट्ठितभावं वत्वा पुन सो चस्स सारे पतिट्ठितभावो एवं वेदितब्बो ति दस्सेन्तो इमेसं हि सारिपुत्ता ति आदिमाह । तत्रायं सङ्घेपवण्णना — यानिमानि वेरञ्जायं वस्सावासं उपगतानि पञ्च- 25 भिक्खुसतानि, इमेसं यो गुणवसेन पच्छिमको सब्बपरित्तगुणो भिक्खु,

१-१. खादनीयं वा भोजनीयं—रो० । २. स्या० पोत्थके नत्थि । ३. संसन्दित्वा—सी०, स्या० । ४. ऽट्टानियानं—स्या० । ५. ऽति—स्या० । ६. चोरो—स्या० । ७. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ८. स्या० पोत्थके नत्थि । ९. अपगत०—रो० । १०-१०. सारा—रो० ।

सो सोतापन्नो । सोतापन्नो (१३.६) ति सोतं आपन्नो; सोतो ति च मग्गस्सेतं अधिवचनं । सोतापन्नो ति तेन समन्नागतस्स पुग्गलस्स । यथाह—

“सोतो सोतो ति हिदं, सारिपुत्त, वुच्चति; कतमो नु खो, सारिपुत्त, सोतो” ति ? “अयमेव हि, भन्ते, अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो^१, सेय्यथीदं —
 5 सम्मादिट्ठि...पे०...सम्मासमाधी^२” ति । “सोतापन्नो सोतापन्नो ति हिदं, सारिपुत्त, वुच्चति; कतमो नु खो, सारिपुत्त, सोतापन्नो” ति ? “यो हि, भन्ते, इमिना अरियेन अट्ठङ्गिकेन मग्गेन समन्नागतो, अयं वुच्चति — सोता-
 पन्नो । सोयमायस्मा^३ एवंनामो एवंगोत्तो” [सं० नि० ४-२९५-९६]
 ति । इध पन मग्गेन फलस्स नामं दिन्नं । तस्मा फलट्ठो “सोतापन्नो” ति
 10 वेदितव्वो । अविनिपातधम्मो ति विनिपातेती ति विनिपातो; नास्स विनि-
 पातो धम्मो ति अविनिपातधम्मो, न अत्तानं अपायेसु विनिपातनसभावो
 ति वुत्तं होति । कस्मा ? ये धम्मा अपायगमनीया, तेसं परिकखया ।
 विनिपातनं वा विनिपातो, नास्स विनिपातो धम्मो ति अविनिपातधम्मो,
 अपायेसु विनिपातनसभावो अस्स नत्थी ति वुत्तं होति । सम्मत्तनियामेन
 15 मग्गेन नियतत्ता नियतो । सम्बोधि परं अयनं परा गति अस्सा ति
 सम्बोधिपरायणो^४ । उपरि मग्गतयं अवस्सं सम्पापको ति अत्थो । कस्मा ?
 पटिलद्धपठममग्गतो ति ।

बुद्धाचिण्णकथा

२२. एवं धम्मसेनार्पति पञ्जापेत्वा वेरञ्जायं तं वस्सावासं वीति-
 20 नामेत्वा वुत्थवस्सो^५ महापवारणाय पवारेत्वा अथ खो भगवा आयस्मन्तं
 आनन्दं आमन्तेसि । आमन्तेसी ति आलपि अभासि सम्बोधेसि । किन्ति ?
 “आचिण्णं खो पनेतं” ति एवमादि^६ । आचिण्णं ति चरितं वत्तं अनुधम्मता ।
 तं खो पनेतं आचिण्णं दुविधं होति — बुद्धाचिण्णं, सावकाचिण्णं ति ।

कतमं बुद्धाचिण्णं ? इदं ताव एकं — ये हि निमन्तिता वस्सं वसन्ति,
 B. 164 25 न ते अनपलोकेत्वा अनापुच्छित्वा जनपदचारिकं पक्कमन्ति । सावका पन
 अपलोकेत्वा वा अनपलोकेत्वा वा यथासुखं पक्कमन्ति ।

१. मग्गो सोतो-सं० नि० ४-२९५ पिट्ठे ना० सं० । २. रो० पोत्थके नत्थि ।
 ३. योयमायस्मा-रो०; स्वायं आयस्मा-ना० सं० । ४. परायणो-रो० । ५. बुद्धवस्सो-स्या० ।
 ६. एवमादि-सी०, स्या० ।

अपरं पि बुद्धाचिण्णं — वुत्थवस्सा पवारेत्वा जनसङ्गहत्थाय जन-
 पदचारिकं पक्कमन्तियेव । जनपदचारिकं चरन्ता च महामण्डलं मज्झिम-
 मण्डलं अन्तिममण्डलं ति इमेसं तिण्णं मण्डलानं अञ्जतरस्मिं मण्डले चरन्ति ।
 तत्थ “महामण्डलं” नवयोजनसतिकं, “मज्झिममण्डलं” छयोजनसतिकं,
 “अन्तिममण्डलं” तियोजनसतिकं । यदा महामण्डले चारिकं चरितुकामा 5
 होन्ति, तदा^१ महापवारणाय पवारेत्वा पाटिपददिवसे महाभिक्षुसङ्घ-
 परिवारा निक्खमित्वा गामनिगमादीसु^२ महाजनं आमिसपटिग्गहेन अनु-
 ग्गणहन्ता धम्मदानेन चस्स विवट्ठुपनिस्सितं कुललं वड्ढेन्ता नवहि मासेहि
 जनपदचारिकं परियोसापेन्ति । सचे पन अन्तोवस्से भिक्खूनां समथविपस्सना
 तरुणा होन्ति, महापवारणाय अपवारेत्वा पवारणासङ्गहं दत्वा कत्तिक- 10
 पुण्णमायं^३ पवारेत्वा मागसिरस्स^४ पठमदिवसे महाभिक्षुसङ्घपरिवारा
 निक्खमित्वा वुत्तनयेनेव मज्झिममण्डले अट्ठहि मासेहि चारिकं परियोसा-
 पेन्ति । सचे पन नेसं वुत्थवस्सानं अपरिपाकिन्द्रिया वेनेय्यसत्ता होन्ति,
 तेसं इन्द्रियपरिपाकं आगमेन्ता मागसिरमासं^५ पि तत्थेव वसित्वा फुस्समास-
 स्स पठमदिवसे महाभिक्षुसङ्घपरिवारा निक्खमित्वा वुत्तनयेनेव अन्तिम- 15
 मण्डले सत्तहि मासेहि चारिकं परियोसापेन्ति । तेसु च मण्डलेसु यत्थ
 कत्थचि विचरन्ता^६ पि ते ते सत्ते किलेसेहि वियोजेन्ता सोतापत्तिफलादीहि
 संयोजेन्ता^७ वेनेय्यवसेनेव नानावण्णानि पुण्फानि ओचिनन्ता विय चरन्ति ।

अपरं पि बुद्धानं आचिण्णं — देवसिकं पच्चूससमये सन्तं सुखं
 निब्बानं^८ आरम्भणं^९ कत्वा फलसमापत्तिसमापज्जनं, फलसमापत्तिया वुट्ठहित्वा^{१०} 20
 महाकरुणासमापत्तिया समापज्जनं, ततो^{१०} दससहस्सचक्कवाळे बोधनेय्यसत्त-
 समोलोकनं^{११} ।

अपरं पि बुद्धानं^{१२} आचिण्णं — आगन्तुकेहि सद्धि पठमतारं पटिसन्थार-
 करणं, अट्ठुप्पत्तिवसेन^{१३} धम्मदेसना, ओतिण्णे दोसे सिक्खापदपञ्चापनं ति ।
 इदं बुद्धाचिण्णं । 25

१. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । २. ०निगमादिमु—सो०, रो० । ३. ०पुण्णमाय—रो०,
 स्या० । ४. मगसिरस्स—स्या०, एवमुपरि पि; मग्गसिरस्स—रो० । ५. मग०—रो० । ६. चरन्ता—
 स्या० । ७. पयोजेन्ता—म० । ८-८. निब्बानारम्भणं—रो० । ९. ०देवसिकं—म० । १०. ०वुट्ठ-
 हित्वा—म० । ११. ०समवलोकनं—म० । १२. रो० पोत्थके नत्थि । १३. अत्थु०—स्या० ।

B. 165

R. 198

कतमं सावकाचिण्णं ? बुद्धस्स भगवतो काले द्विक्खत्तुं सन्निपातो पुरे वस्सूपनायिकाय च कमट्टानग्गहणत्थं, वुत्थवस्सानं^१ च अधिगतगुणारोचनत्थं उपरि कम्मट्टानग्गहणत्थं च । इदं सावकाचिण्णं । इध पन बुद्धाचिण्णं दस्सेन्तो आह — “आचिण्णं खो पनेतं, आनन्द, तथागतानं” (१३.८-९) ति ।

5 आयामा ति आगच्छ^२ याम^२ । अपलोकेस्सामा ति चारिकं चरण-
त्थाय आपुच्छिस्साम । एवं ति सम्पटिच्छन्नत्थे निपातो । भन्ते ति गारवा-
धिवचनमेतं; सत्थुनो पटिवचनदानं ति पि वट्टति । भगवतो पच्चस्सोसी ति
भगवतो वचनं पटिअस्सोसि^३, अभिमुखो हुत्वा सुणि सम्पटिच्छि । एवं ति
इमिना वचनेन पटिग्गहेसी ति वुत्तं होति ।

10 अथ खो भगवा निवासेत्वा ति इध पुब्बण्हसमयं ति वा सायन्ह-
समयं^४ ति वा न वुत्तं । एवं सन्ते पि भगवा कतभत्तकिच्चो मज्झन्हिकं^५
वीतिनामेत्वा आयस्मन्तं आनन्दं पच्छासमणं कत्वा नगरद्वारतो पट्टाय
नगरवीथियो सुवण्णरसपिञ्जराहि बुद्धरंसीहि^६ समुज्जोतयमानो येन वेर-
ज्जस्स ब्राह्मणस्स निवेसनं तेनुपसङ्कमि । घरद्वारे ठितमत्तमेव चस्स भग-
15 वन्तं दिस्वा परिजनो आरोचेसि । ब्राह्मणो सति पटिलभित्वा संवेगजातो
सहसा वुट्टाय महारहं आसनं पञ्जापेत्वा भगवन्तं पच्चुग्गम्म “इतो, भगवा,
उपसङ्कमतू” ति आह । भगवा उपसङ्कमित्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि ।
अथ खो वेरज्जो ब्राह्मणो भगवन्तं उपनिसीदितुकामो अत्तना ठितपदेसतो
येन भगवा तेनुपसङ्कमि । इतो परं उत्तानत्थमेव ।

20 यं पन ब्राह्मणो आह — अपि च यो देय्यधम्मो, सो न दिन्नो” ति ।
तत्रायमधिप्पायो — मया निमन्तितानं वस्संवुट्ठानं^७ तुम्हाकं तेमासं दिवसे
दिवसे^८ पातो यागुखज्जकं, मज्झन्हिके खादनीयं भोजनीयं, सायन्हे अनेक-
विधपानविकतिगन्धपुष्पादीहि पूजा सक्कारो ति एवमादिको यो देय्यधम्मो
दातव्वो अस्स, सो न दिन्नो ति । तं च खो नो असन्तं ति एत्थ पन
25 लिङ्गविपल्लासो वेदितव्वो । सो च खो देय्यधम्मो अम्हाकं नो असन्तो ति

१. वुट्ठो-स्या० । २-२. आगच्छेय्याम-रो०; आगच्छय्याम-स्या० । ३. पतिअस्सोसि-
सी०, रो० । ४. सायण्हसमयं-सी० । एवमुपरि पि । ५. मज्झन्तिकं-सी० रो० । एवमुपरि पि ।
६. ०रस्सीहि-रो०; रंसीहि-म० । ७. ०वुत्थानं-रो०, म० । ८. सी० पोत्थके नत्थि ।

अयं हेत्थ अत्थो । अथ वा यं दानवत्थुं^१ मयं तुम्हाकं ददेय्याम, तं च खो नो असन्तं ति एवम्पेत्थ अत्थो वेदितब्बो । नो पि अदातुकम्यता (१३.१६) ति अदातुकामता पि नो नत्थि^२, यथा पट्टवित्तूपकरणानं मच्छरीनं । तं कुतेत्थ लब्भा बहुकिच्चा घरावासा ति तत्रायं योजना — यस्मा बहुकिच्चा घरावासा तस्मा हेत्थ सन्ते पि देय्यधम्मे दातुकम्यताय च तं कुतो लब्भा^५ कुतो तं सक्का लद्धं, यं मयं तुम्हाकं देय्यधम्मं ददेय्यामा ति घरावासं गरहन्तो आह । सो किर मारेन आवट्ठितभावं न जानाति, “घरावासपलिबोधेन^३ मे सतिसम्मोसो जातो” ति मज्झि, तस्मा एवमाह । अपि च — तं कुतेत्थ लब्भा ति इमस्मिं तेमासब्भन्तरे यमहं तुम्हाकं ददेय्यं, तं कुतो लब्भा ? बहुकिच्चा हि घरावासा ति एवम्पेत्थ^४ योजना वेदितब्बा । 10

अथ ब्राह्मणो “यन्नूनाहं यं मे तीहि मासेहि दातब्बं सिया, तं सब्बं एकदिवसेनेव ददेय्यं” ति चिन्तेत्वा अधिवासेतु मे भवं गोतमो ति आदिमाह । तत्थ स्वातनाया ति यं मे तुम्हेसु सक्कारे^५ कते^६ स्वे भविस्सति पुञ्जञ्चैव पीतिपामोज्जं^७ च, तदत्थाय । अथ तथागतो “सचे^८ अहं^९ नाधिवासेय्यं, ‘अयं तेमासं किञ्चि अलद्धा कुपितो मज्जे, तेन मे याचियमानो एक- 15 भत्तं पि न पटिगण्हाति’, नत्थि इमस्मिं अधिवासनखन्ति, असब्बञ्जू अयं ति एवं ब्राह्मणो च वेरञ्जावासिनो च गरहित्वा^{१०} बहुं अपुञ्जं पसवेय्यं, तं तेसं मा अहोसी” ति तेसं अनुकम्पाय अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन ।

अधिवासेत्वा च अथ खो भगवा वेरञ्जं ब्राह्मणं “अलं घरावासपलिबोधचिन्ताया” ति सञ्जापेत्वा तद्ध्वणानुरूपाय धम्मिया कथाय दिट्ठधम्मिक- 20 सम्परायिकं अत्थं सन्दस्सेत्वा कुसले धम्मे समादपेत्वा गण्हापेत्वा तत्थ च नं समुत्तेजेत्वा सउस्साहं कत्वा ताय सउस्साहताय अञ्जेहि च विज्जमानगुणेहि सम्पहंसेत्वा धम्मरतनवस्सं वस्सेत्वा^{११} उट्ठायासना पक्कामि ।

पक्कन्ते च पन भगवति वेरञ्जो ब्राह्मणो पुत्तदारं आमन्तेसि — “मयं, भणे^{१२}, भगवन्तं तेमासं निमन्तेत्वा एकदिवसं एकभत्तं पि नादम्हा^{१३} । 25

१. यं-सी०, स्या०, रो० । २. अत्थि-रो० । ३. °पळिबोधेन-सी० । ४. एवम्पेत्थ-म० । ५-५. सक्कारं करोतो-म०, रो० । ६. °पामुज्जं-स्या०, रो० । ७-७. सचेहं-सी०, रो० । ८. पटिगण्हाति-म०; पतिगण्हाति-सी०, रो० । ९. गहेत्वा-रो० । १०. वसित्वा-स्या० । ११. भने-सी० । १२. नादम्हा-रो०, म० ।

R. 200

हन्द, दानि तथा दानं पटियादेथ यथा तेमासिको पि देय्यधम्मो स्वे एक-
दिवसेनेव दातुं सक्का होती” ति । ततो पणीतं दानं पटियादापेत्वा यं दिवसं

B. 167

भगवा निमन्तितो, तस्सा रत्तिया अच्चयेन आसनट्ठानं अलङ्कारापेत्वा महा-
रहानि आसनानि पञ्चापेत्वा गन्धधूमवासकुसुमविचित्रं^१ महापूजं^१ सज्जेत्वा
5 भगवतो कालं आरोचापेसि । तेन वुत्तं — “अथ खो वेरञ्जो ब्राह्मणो तस्सा
रत्तिया अच्चयेन...पे०...निद्वितं भत्तं” (१३.२३-२५) ति ।

२३. भगवा भिक्खुसङ्घपरिवुत्तो तत्थ अगमासि । तेन वुत्तं — “अथ
खो भगवा...पे०...निसीदि सद्धिं भिक्खुसङ्घेना” ति । अथ खो वेरञ्जो
ब्राह्मणो बुद्धप्पमुखं^२ भिक्खुसङ्घं ति बुद्धप्पमुखं ति बुद्धपरिणायकं; बुद्धं
10 सङ्घत्थेरं कत्वा निसिन्नं ति वुत्तं होति । पणीतेना ति उत्तमेन । सहत्था
ति सहत्थेन । सन्तप्पेत्वा ति सुट्ठु तप्पेत्वा, परिपुण्णं सुहितं यावदत्थं
कत्वा । सम्पवारेत्वा ति सुट्ठु पवारेत्वा ‘अलं’^३ अलं ति हत्थसञ्जाय^४
मुखसञ्जाय^५ वचीभेदेन च पटिक्खिपापेत्वा । भुत्ताविं ति भुत्तवन्तं ।
ओणीतपत्तपाणिं^६ ति पत्ततो ओणीतपाणिं; अपनीतहत्थं ति वुत्तं होति ।
15 तिचीवरेन अच्छादेसी ति तिचीवरं भगवतो अदासि । इदं पन वोहार-
वचनमत्तं होति “तिचीवरेन अच्छादेसी” ति, तस्मिं च^७ तिचीवरे एकमेको
साटको सहस्सं अग्वति । इति ब्राह्मणो भगवतो तिसहस्सगघनकं तिचीवर-
मदासि उत्तमं कासिकवत्थसदिसं^८ । एकमेकं च भिक्खुं एकमेकेन दुस्सयुगेना
ति एकमेकेन दुस्सयुगलेन^९ । तत्र एकसाटको पञ्चसतानि अग्वति । एवं
20 पञ्चन्नं भिक्खुसतानं पञ्चसतसहस्सगघनकानि दुस्सानि अदासि । ब्राह्मणो
एत्तकं पि दत्वा अतुट्ठो पुन सत्तदुसहस्सगघनके अनेकरत्तकम्बले च पट्ठुण-
पट्टपटे^{१०} च फालेत्वा फालेत्वा^{११} आयोगअंसवद्धककायबन्धनपरिस्सावनादीनं^{१२}
अत्थाय अदासि । सतपाकसहस्सपाकानं च भेसज्जतेलानं तुम्बानि पूरेत्वा एक-
25 मेकस्स भिक्खुनो अब्भञ्जनत्थाय सहस्सगघनकं तेलमदासि । किं बहुना,

१-१. ०विचित्रमहापूजं-रो० । २. बुद्धप्पमुखं-सी०, रो० । एवमुपरि पि । ३. म० पोत्थके
नत्थि । ४. ०च-स्या० । ५. ०च-स्या० । ६. ओणीत०-रो० । एवमुपरि पि । ७. रो०
पोत्थके नत्थि । ८. कासिय०-स्या० । ९. ०युगलेन-म० । १०. ०पत्तपटे-म० । ११. रो०
पोत्थके नत्थि । १२. अंसवद्धक०-रो० ।

चतुसु पच्चयेसु न कोचि परिक्वारो समणपरिभोगो अदिन्नो नाम अहोसि ।
पालियं पन चीवरमत्तमेव वुत्तं ।

R. 201

एवं महायागं यजित्वा सपुत्तदारं वन्दित्वा निसिन्नं अथ खो भगवा
वेरञ्जं ब्राह्मणं तेमासं मारावट्टनेन धम्मसवनामतरसपरिभोगपरिहीनं^१ एक-
दिवसेनेव धम्मामतवस्सं वस्सेत्वा परिपुण्णसङ्कप्पं कुरुमानो धम्मिया कथाय 5
सन्दस्सेत्वा...पे०...उट्ठायासना पक्कामि (१४.३-४) । ब्राह्मणो पि सपुत्तदारो
व भगवन्तं च भिक्खुसङ्घं च वन्दित्वा “पुन पि, भन्ते, अम्हाकं अनुगहं
करेय्याथा” ति एवमादीनि वदन्तो अनुवजित्वा^२ अस्सूनि पवत्तयमानो
निवत्ति ।

B. 168

अथ खो भगवा वेरञ्जायं यथाभिरन्तं विहरित्वा ति^३ यथाज्झासयं 10
यथारुचितं वासं वसित्वा वेरञ्जाय निक्खमित्वा महामण्डलचारिकाय^४
चरणकाले^५ गन्तब्बं बुद्धवीथिं पहाय दुब्भिक्खदोसेन किलन्तं भिक्खुसङ्घं
उजुना व मग्गेन गहेत्वा गन्तुकामो सोरेय्यादीनि अनुपगम्म पयागपतिट्ठानं
गत्वा तत्थ गङ्गा^६ नदिं^७ उत्तरित्वा येन वाराणसि तदवसरि । तेन अव-
सरि तदवसरि । तत्रापि यथाज्झासयं यथारुचितं^८ वा^९ विहरित्वा वेसालि 15
अगमासि । तेन वुत्तं — “अनुपगम्म सोरेय्यं...पे०...वेसालियं विहरति
महावने कूटागारसालायं” ति ।

समन्तपासादिकाय विनयसंवण्णनाय

वेरञ्जकण्डवणना

निट्ठिता ।

तत्रिदं^{१०} समन्तपासादिकाय समन्तपासादिकत्तस्मि—

आचरियपरम्परतो, निदानवत्थुप्पभेददीपनतो ।

परसमयविवज्जनतो, सकसमयविसुद्धितो चेव ॥

20

व्यञ्जनपरिसोधनतो, पदत्थतो पालियोजनक्कमतो ।

सिक्खापदनिच्छयतो, विभङ्गनयभेददस्सनतो ॥

१. ०सवनामतरसपरिभोगा परिहीनं-सी०, रो०; धम्मस्सवना०-स्या० । २. अनु-
वन्दित्वा-म०; अनुपज्जित्वा-रो० । ३. रो० पोत्थके नत्थि । ४-४. महामण्डले चारिकाय०-
म०; ०चारिकचरणकाले-स्या०, रो० । ५-५. गङ्गानदि-रो० । ६-६. स्या० पोत्थके नत्थि ।
७. तत्रिदं-रो० । ८. व्यञ्जन०-सी०, रो० ।

R. 202

सम्पस्सतं न दिस्सति, किञ्च^१ अपासादिकं यतो एत्थ ।
 विञ्जूनमयं तस्मा, समन्तपासादिका त्वेव ॥
 संवण्णना पवत्ता, विनयस्स विनेय्यदमनकुसलेन ।
 वुत्तस्स लोकनाथेन, लोकमनुकम्पमानेना^२ ति ॥

वेरञ्जकण्डवण्णना निट्ठिता ।

१. पाराजिककण्डं

१. पठमपाराजिकं

सुदिन्नभाणवारवण्णना

B. 169

१. इतो परं तेन खो पन समयेन वेसालिया अविदूरे (१५.१) ति
आदि येभुय्येन उत्तानत्थं । तस्मा अनुपदवण्णनं पहाय यत्थ यत्थ वत्तब्बं
अत्थि, तं तदेव वण्णयिस्साम । कलन्दगामो ति कलन्दका वुच्चन्ति कालका^१,
तेसं वसेन लद्धनामो गामो । कलन्दपुत्तो ति गामवसेन लद्धनामस्स राजसम्म-
तस्स चत्तालीसकोटिविभवस्स^२ कलन्दसेट्ठिनो पुत्तो । यस्मा पन तस्मि 5
गामे अञ्जे पि कलन्दनामका मनुस्सा अत्थि, तस्मा कलन्दपुत्तो ति वत्वा
पुन सेट्ठिपुत्तो ति वुत्तं । सम्बहुलेही ति बहुकेहि^३ । सहायकेही ति सुख-
दुक्खानि सह आयन्ति उपगच्छन्ती ति सहाया, सहाया एव सहायका, तेहि
सहायकेहि । सट्ठि ति एकतो । केनचिदेव करणीयेना ति केनचिदेव भण्ड-
प्पयोजनउद्धारसारणादिना^४ किच्चेन; कत्तिकनक्खत्तकीळाकिच्चेना ति पि 10
वदन्ति । भगवा हि कत्तिकजुण्हपक्खे वेसालिं सम्पापुणि । कत्तिकनक्खत्त-
कीळा चेत्थ उळारा होति । तदत्थं गतो ति वेदितब्बो ।

अदस^५ खो ति कथं अदस ? सो किर नगरतो भुत्तपातरासं
सुद्धुत्तरासज्जं मालागन्धविलेपनहत्थं बुद्धदस्सनत्थं धम्मस्सवनत्थं^६ च निक्ख-
मन्तं महाजनं दिस्वा “कुहिं गच्छथा” ति पुच्छि । “बुद्धदस्सनत्थं धम्म- 15
स्सवनत्थं चा” ति । तेन हि “अहं पि गच्छामी” ति गत्त्वा चतुब्बिधाय परि-
साय परिवुत्तं ब्रह्मस्सरेन धम्मं देसेन्तं भगवन्तं अदस । तेन वुत्तं — “अदस
खो...पे०...देसेन्तं” ति । दिस्वानस्सा ति दिस्वान अस्स । एतदहोसी ति
पुब्बे कतपुञ्जताय चोदियमानस्स भब्बकुलपुत्तस्स एतं अहोसि । किं
अहोसि ? यन्नूनाहं पि धम्मं सुणेय्यं ति । तत्थ यन्नूना ति परिवितक्क- 20

१. काळका-म०, रो० । २. चत्तालीस०-सी०, स्या०, रो० । ३. बहुलकेहि-रो० ।

४. भण्डपयोजन०-सी०, रो० । ५. अदसा खो-सी०, स्या० । ६. धम्मसवणत्थं-सी०, रो० ।
एवमुपरि पि । ७. क-म० ।

दस्सनमेतं । एवं किरस्स परिवितक्को उप्पन्नो “यमयं परिसा एकग्गचित्ता धम्मं सुणाति, अहो वताहं पि तं सुणेय्यं” ति ।

R. 203

B. 170

- अथ खो सुदिन्नो कलन्दपुत्तो येन सा परिसा (१५.७) ति इध कस्मा “येन भगवा” ति अवत्वा “येन सा परिसा” ति वुत्तं ति चे; भगवन्तं हि परिवारेत्वा उळाळारजना महती परिसा निसिन्ना, तत्र न सक्का इमिना पच्छा आगतेन भगवन्तं उपसङ्कमित्वा निसीदितुं । परिसाय पन एकस्मि पदेसे सक्का ति सो तं परिसं येव उपसङ्कमन्तो^१ । तेन वुत्तं — “अथ खो सुदिन्नो कलन्दपुत्तो येन सा परिसा” ति । एकमन्तं निसिन्नस्स खो सुदिन्नस्स कलन्दपुत्तस्स एतदहोसी ति न निसिन्नमत्तस्सेव अहोसि, अथ खो भगवतो
- 10 सिक्खात्तयूपसंहितं^२ थोकं धम्मकथं सुत्वा; तं पनस्स यस्मा एकमन्तं निसिन्नस्सेव अहोसि । तेन वुत्तं — “एकमन्तं निसिन्नस्स खो सुदिन्नस्स कलन्दपुत्तस्स एतदहोसी” ति । किं अहोसी ति ? यथा यथा खो ति आदि ।

- तत्रायं सङ्खेपकथा — अहं खो येन येन आकारेन भगवता धम्मं देसितं आजानामि, तेन तेन मे उपपरिक्खतो एवं होति यदेतं सिक्खा-
- 15 त्तयब्रह्मचरियं एकं^३ पि दिवसं^४ अखण्डं कत्वा चरिमकचित्तं पापेतब्बताय एकन्तपरिपुण्णं चरितब्बं, एकदिवसं पि च किलेसमलेन अमलीनं^५ कत्वा चरिमकचित्तं पापेतब्बताय एकन्तपरिसुद्धं । सङ्खलिखितं ति^६ लिखितसङ्ख-
- सदिसं धोतसङ्खसम्पटिभागं चरितब्बं । इदं न सुकरं अगारं अज्झावसता अगारमज्जे वसन्तेन एकन्तपरिपुण्णं...पे०...चरितुं । यन्नूनाहं केसे च
- 20 मस्सुं च ओहारेत्वा कसायरसपीतताय^७ कासायानि ब्रह्मचरियं चरन्तानं अनु-
- च्छविकानि वत्थानि^८ अच्छादेत्वा परिदहित्वा अगारम्हा^९ निक्खमित्वा अन-
- गारियं पव्वजेय्यं ति^{१०} । एत्थ च यस्मा अगारस्स हितं कसिवाणिज्जादिकम्मं^{११} अगारियं ति वुच्चति, तं च पव्वजाय नत्थि; तस्मा पव्वजा^{१२} “अनगारिया” ति जातब्बा । तं अनगारियं पव्वज्जं । पव्वजेय्यं ति परिब्बजेय्यं^{१३} ।

१. उपसङ्कन्तो—सी०, रो० । २. सिक्खत्तयु०—म० । एवमुपरि पि । ३-३. एक-
दिवसम्पि—स्या० । ४. अमलीनं—म० । ५. सो०, रो०, म० पोत्थकेसु नत्थि । ६. कासाय०—
स्या० । ७. स्या० पोत्थके नत्थि । ८. अगारस्मा—म० । ९. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।
१०. वणिज्जा०—सी०, स्या०, रो० । ११. पव्वजाय—स्या० । १२. पटिपजेय्यं—स्या०; परि-
वजेय्यं—रो० ।

२. अचिरबुद्धिताय परिसाय येन भगवा तेनुपसङ्गमी (१५.१५) ति सुदिन्नो अवुद्धिताय^१ परिसाय न भगवन्तं पब्बज्जं याचि । कस्मा ? तत्रस्स बहू^२ आतिसालोहिता^३ मित्तामच्चा सन्ति, ते “त्वं मातापितुन्नं^४ एकपुत्तको, न लब्भा तया पब्बजितुं^५ ति बाहायं पि गहेत्वा आकङ्खेय्युं, ततो पब्बज्जाय अन्तरायो भविस्सती” ति सहेव परिसायं बुद्धहिता^६ थोकं गत्वा पुन केनचि 5 सरीरकिच्चलेसेन निवत्तित्वा भगवन्तं उपसङ्गम्म पब्बज्जं याचि । तेन वुत्तं — “अथ खो सुदिन्नो कलन्दपुत्तो अचिरबुद्धिताय परिसाय...पे०... पब्बाजेतु मं भगवा” ति । भगवा पन यस्मा राहुलकुमारस्स पब्बजिततो^७ पभुति^८ मातापितूहि अननुज्जातं पुत्तं न पब्बाजेति, तस्मा तं^९ पुच्छि — “अनुज्जातो ति पन त्वं सुदिन्न मातापितूहि...पे०...पब्बज्जाया” ति । 10

R. 204

B. 171

३. इतो परं पाठानुसारेणेव गत्वा तं करणीयं तीरेत्वा ति एत्थ एवमत्थो वेदितब्बो — धुरनिकखेपनेव तं करणीयं निट्ठापेत्वा^{१०}; न हि पब्ब-ज्जाय तिब्बच्छन्दस्स भण्डप्पयोजनउद्धारसारणादीसु^{११} वा नक्खत्तकीळाय^{१२} वा चित्तं नमति । अम्म ताता ति एत्थ पन अम्मा ति मातरं आलपति; ताता ति पितरं । त्वं खोसी ति त्वं खो असि । एकपुत्तको ति एको व पुत्तको; 15 अज्जो ते जेट्ठो वा कनिट्ठो वा नत्थि । एत्थ च “एकपुत्तो” ति वत्तब्बे अनुकम्पावसेन “एकपुत्तको” ति वुत्तं । पियो ति पीतिजनको । मनापो ति मनवड्डनको । सुखेधितो ति सुखेन एधितो; सुखसंवड्डितो ति अत्थो । सुखपरिहतो^{१३} ति सुखेन परिहतो; जातकालतो पभुति^{१४} धातीहि अङ्कतो अङ्कं हरित्वा धारियमानो अस्सकरथकादीहि बालकीळनकेहि कीळमानो 20 सादुरसभोजनं भोजियमानो सुखेन परिहतो । न त्वं, तात सुदिन्न, किञ्चि दुक्खस्स जानासी ति त्वं तात सुदिन्न किञ्चि अप्पमत्तकं पि कलभागं दुक्खस्स न जानासि; अथ वा किञ्चि दुक्खेन नानुभोसी ति अत्थो । करणत्थे सामिवचनं, अनुभवनत्थे च जानना; अथ वा किञ्चि दुक्खं न^{१५} सरसी^{१६} ति

१. अचिरबुद्धिताय—रो० । २-२. बहुवाति सालोहिता—रो० । ३. मातापितुन्नं—म०; मातापीतुन्नं—स्या० । ४. उद्धहिता—म० । ५. पब्बज्जतो—सी०, स्या०, रो० । ६. पभुति—सी०, स्या०, रो० । ७. नं०—म० । ८. ०ति—म०; निट्ठपेत्वा—रो० । ९. भण्डपयो०—सी०, रो० । १०. ०कीळायं—म०, ०कीळाय—रो० । ११. सुखपरिहतो—सी०, स्या०; परिभटो—रो० । एवमुपरि पि । १२-१२. नस्सरसी—म० ।

R. 205

अत्थो । उपयोगत्थे सामिवचनं, सरणत्थे च जानना । विकप्पद्वये पि पुरिम-
पदस्स उत्तरपदेन समानविभत्तिलोपो दट्ठब्बो । तं सब्बं सद्दसत्थानुसारेण
जातब्बं । मरणेन पि मयं ते अकामका विना भविस्सामा (१६.२३) ति
सचे पि तव अम्हेसु जीवमानेसु मरणं भवेय्य, तेन ते मरणेन पि मयं
5 अकामका अनिच्छका न अत्तनो रुचिया, विना भविस्साम; तथा वियोगं वा
पापुणिस्सामा ति अत्थो । किं पन मयं तं ति एवं सन्ते किं पन किं नाम
तं कारणं येन मयं तं जीवन्तं अनुजानिस्साम; अथ वा किं पन मयं तं ति
केन पन कारणेन मयं तं जीवन्तं अनुजानिस्सामा ति एवमेत्थ अत्थो दट्ठब्बो ।

B. 172

४. तत्थेवा ति यत्थ नं ठितं मातापितरो नानुजानिंसु, तत्थेव
10 ठाने । अनन्तरहिताया ति केनचि अत्थरणेन अनत्थताय ।

५. परिचारेही ति गन्धब्बनटनाटकादीनि^१ पच्चुपट्ठापेत्वा^२ तत्थ
सहायकेहि सद्धिं यथासुखं इन्द्रियाणि चारेहि सञ्चारेहि; इतो चित्तो च उप-
नेही ति वुत्तं होति । अथ वा परिचारेही ति गन्धब्बनटनाटकादीनि पच्चु-
पट्ठापेत्वा तत्थ^३ सहायकेहि सद्धिं लळ^४, उपलळ^४, रम, कीळस्सू ति पि वुत्तं
15 होति । कामे परिभुञ्जन्तो ति अत्तनो पुत्तदारेहि सद्धिं भोगे भुञ्जन्तो ।
पुञ्जानि करोन्तो ति बुद्धं च धम्मं च सद्धं च आरब्भ दानप्पदानादीनि
सुगतिमग्गसंसोधकानि^५ कुसलकम्मानि करोन्तो । तुण्ही अहोसी ति कथा-
नुप्पवन्धविच्छेदनत्थं निरालापसल्लापो अहोसि । अथस्स मातापितरो
तिक्खत्तुं वत्वा पटिवचनं पि अलभमाना सहायके पक्कोसापेत्वा “एस वो
20 सहायको पब्बजितुकामो, निवारेथ नं” ति आहंसु । ते पि तं उपसङ्गमित्वा
तिक्खत्तुं अवोचुं, तेसं पि तुण्ही अहोसि । तेन वुत्तं — “अथ खो सुदिनस्स
कलन्दपुत्तस्स सहायका...पे०...तुण्ही अहोसी” ति ।

६. अथस्स सहायकानं एतदहोसि — “सचे अयं पब्बज्जं अलभमानो
न कोचि गुणो भविस्सति । पब्बजितं पन नं मातापितरो पि कालेन कालं
25 पस्सिस्सन्ति । मयं पि पस्सिस्साम । पब्बज्जा पि च नामेसा भारिया,
दिवसे दिवसे मत्तिकापत्तं गहेत्वा पिण्डाय चरितब्बं । एकसेय्यं^६ एकभत्तं

१. ०नाटकादीहि-रो० । २. ०पट्ठापेत्वा-रो० । ३. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४-४. लल उपलल-स्या० । ५. ०मग्गसोधकानि-म० । ६. एकसेय्या-रो० ।

ब्रह्मचरियं अतिदुक्करं । अयं च सुखुमालो नागरिकजातियो^१, सो तं चरितुं^२ असक्कोन्तो पुन^३ इधेव^३ आगमिस्सति । हन्दस्स मातापितरो अनुजानापेस्सामा^४” ति । ते तथा अकंसु । मातापितरो पि नं अनुजानिंसु । तेन वुत्तं — “अथ खो सुदिन्नस्स कलन्दपुत्तस्स सहायका येन सुदिन्नस्स कलन्दपुत्तस्स मातापितरो...पे०...अनुज्जातोसि मातापितूहि अगारस्मा अन- 5 गारियं पब्बज्जाया” ति ।

७. हट्ठो (१८.२४) ति तुट्ठो । उदग्गो ति पीतिवसेन अब्भुन्नतकायचित्तो । कतिपाहं ति कतिपयानि दिवसानि । बलं गाहेत्वा ति सप्पायभोजनानि भुञ्जन्तो, उच्छादननहानादीहि^५ च कायं परिहरन्तो, कायबलं जनेत्वा मातापितरो वन्दित्वा अस्सुमुखं जातिपरिवट्टं पहाय येन भगवा तेनुपसङ्गमि 10 ...पे०...पब्बाजेतु मं भन्ते भगवा ति । भगवा समीपे ठितं अञ्जतरं पिण्डचारिकं भिक्खुं आमन्तेसि — “तेन हि भिक्खु सुदिन्नं पब्बाजेहि चेव उपसम्पादेहि चा” ति । “साधु, भन्ते” ति खो सो भिक्खु भगवतो पटिस्सुणित्वा^६ सुदिन्नं कलन्दपुत्तं जिनदत्तियं सद्धिविहारिकं लद्धा पब्बाजेसि चेव उपसम्पादेसि च । तेन वुत्तं — “अलत्थ खो सुदिन्नो कलन्दपुत्तो भगवतो 15 सन्तिके पब्बज्जं, अलत्थ उपसम्पदं” ति ।

एत्थ पन ठत्वा सब्बअट्ठकथासु पब्बज्जा च उपसम्पदा च कथिता । मयं पन यथाठितपालिवसेनेव खन्धके कथयिस्साम । न केवलञ्चेतं^७, अञ्जं पि यं खन्धके वा परिवारे वा कथेतब्बं अट्ठकथाचरियेहि विभङ्गे कथितं, तं सब्बं तत्थ तत्थेव कथयिस्साम । एवं हि कथियमाने^८ पालि- 20 ककमेनेव वर्णना कता होति । ततो तेन तेन विनिच्छयेन अत्थिकानं पालिककमेनेव इमं विनयसंवर्णनं ओलोकेत्वा सो सो विनिच्छयो सुविञ्जेय्यो भविस्सती ति ।

अचिरूपसम्पन्नो ति अचिरं उपसम्पन्नो हुत्वा; उपसम्पदतो नचिरकालेनेवा^९ ति वुत्तं होति । एवरूपे ति एवंविधे एवंजातिके । धुतगुणे 25 ति किलेसनिद्धननके गुणे । समादाय वत्तती ति समादियित्वा^{१०} गण्हित्वा

१. नागरियजातियो—रो० । २. रो० पोत्थके नत्थि । ३-३. न चिरस्सेव—रो० ।

४. अनुजानापेमा—स्या०, रो० । ५. ंहापनादीहि—म० । ६. पटिस्सुत्वा—रो० । ७. केवलञ्च तं—स्या० । ८. कथीयमाने—रो० । ९. नचिरकालेनेवा—म० । १०. समादियित्वा—स्या० ।

R. 207

वत्तति चरति विहरति । आरञ्जिको होती (१९.२) ति गामन्तसेनासनं पटिक्खपित्वा आरञ्जिकधुतङ्गवसेन^१ अरञ्जवासिको होति । पिण्डपातिको ति अतिरेकलाभपटिक्खेपेन चुद्दस भत्तानि पटिक्खपित्वा पिण्डपातिकधुतङ्गवसेन^२ पिण्डपातिको होति । पंसुकूलिको ति गहपतिचीवरं पटिक्खपित्वा

5 पंसुकूलिकधुतङ्गवसेन पंसुकूलिको होति । सपदानचारिको ति लोलुप्पचारं पटिक्खपित्वा सपदानचारिकधुतङ्गवसेन^३ सपदानचारिको होति; घरपटिपाटिया भिक्खाय पविसति । वज्जिगामं ति वज्जीनं वा^४ गामं वज्जीसु वा गामं ।

B. 174

अड्ढा महद्दना ति आदीसु उपभोगपरिभोगूपकरणमहन्तताय अड्ढा; ये हि तेसं उपभोगा यानि च उपभोगूपकरणानि, तानि महन्तानि बहु-

10 लानि^५ सारकानी ति वुत्तं होति । निधेत्वा ठपितधनमहन्तताय महद्दना । महाभोगा ति दिवसपरिब्वयसङ्घातभोगमहन्तताय महाभोगा । अञ्जेहि उपभोगेहि जातरूपरजतस्सेव पहूतताय पहूतजातरूपरजता । अलङ्कारभूतस्स वित्तूपकरणस्स पीतिपामुज्जकरणस्स^६ पहूतताय पहूतवित्तूपकरणा । वोहारवसेन परिवत्तेन्तस्स धनधञ्जस्स पहूतताय पहूतधनधञ्जा ति वेदितब्बा ।

15 सेनासनं संसामेत्वा ति सेनासनं पटिसामेत्वा; यथा न विनस्सति तथा नं सुट्ठु ठपेत्वा ति अत्थो । सट्ठिमत्ते थालिपाके ति गणनपरिच्छेदतो सट्ठि^७ थालिपाके^८ । एकमेको चेत्य थालिपाको दसन्नं भिक्खूनं भत्तं गण्हाति । तं सब्बं पि छन्नं भिक्खुसतानं भत्तं होति । भत्ताभिहारं अभिहरिंसू ति एत्थ अभिहरीयती^९ ति अभिहारो । किं अभिहरीयति ? भत्तं । भत्तमेव

20 अभिहारो भत्ताभिहारो तं भत्ताभिहारं । अभिहरिंसू ति अभिमुखा^{१०} हरिंसु । तस्स सन्तिकं गहेत्वा^{११} आगमिंसू^{१२} ति अत्थो । एतस्स^{१३} किं पमाणं ति ? सट्ठि थालिपाका । तेन वुत्तं - “सट्ठिमत्ते थालिपाके भत्ताभिहारं अभिहरिंसू” ति । भिक्खूनं विस्सज्जेत्वा ति सयं उक्कट्टपिण्डपातिकत्ता सपदानचारिकं^{१४} चरितुकामो भिक्खूनं परिभोगत्थाय परिच्चजित्वा दत्वा । अयं

१. आरञ्जिक-सी०, रो० । २. पिण्डपातिय-स्या०, रो० । ३. ०चारिय-म० । सी०, स्या०, रो० । ४. म० पोत्थके नत्थि । ५. बहुलानि-सी०, स्या० । ६. ०पामोज-म०, स्या० । ७-७. सट्ठि-म०, रो० । ८. अभिहरियती-स्या०, म० । ९. अभिमुखं-सी० । १०. गन्त्वा-रो० । ११. अगमंसू-स्या०; आगमंसु-म०; अगमंसु-रो० । १२. ०तस्स-सी० । १३. सपदानचारं-रो०, म० ।

हि आयस्मा “भिक्षू च लाभं लच्छन्ति अहं च पिण्डकेन न किलमिस्सामी”
ति एतदत्थमेव आगतो । तस्मा अत्तनो आगमनानुरूपं करोन्तो भिक्षून्
विस्सज्जेत्वा सयं पिण्डाय पाविसि ।

R. 208

८. जातिदासी (१९.२०) ति आतकानं दासी^१ । आभिदोसिकं ति पारि-
वासिकं एकरत्तातिक्कन्तं पूतिभूतं । तत्रायं पदत्थो — पूतिभावदोसेन अभिभूतो^२
ति अभिदोसो, अभिदोसो व आभिदोसिको, एकरत्तातिक्कन्तस्स वा नामसञ्जा^३
एसा, यदिदं आभिदोसिको ति, तं आभिदोसिकं । कुम्मासं ति यवकुम्मासं ।
छड्डेतुकामा होती ति यस्मा अन्तमसो दासकम्मकरानं पि गोरूपानं पि
अपरिभोगारहो, तस्मा तं कचवरं विय बहि छड्डेतुकामा होति । सचेतं ति
सचे एतं । भगिनी ति अरियवोहारेण जातिदासि आलपति । छड्डुनीय-^४
धम्मं^५ ति छड्डेतव्वसभावं । इदं वुत्तं होति — “भगिनि, सचे^६ एतं^७ बहिछड्डु-
नीयधम्मं निस्सट्ठपरिगहं, इध^८ मे पत्ते आकिरा^९” ति ।

5

10

किं पन एवं वत्तुं लब्धति विज्जति वा पयुत्तवाचा वा न होती
ति ? न होति । कस्मा ? निस्सट्ठपरिगहत्ता । यं हि छड्डुनीयधम्मं निस्सट्ठ-
परिगहं, यत्थ सामिका अनालया होन्ति, तं सब्बं “देथ आहरथ इध^{१०}
आकिरथा” ति वत्तुं वट्टति । तथा हि अगगअरियवंसिको आयस्मा रट्टपालो
पि “छड्डुनीयधम्मं कुम्मासं इध मे पत्ते आकिरा” [म०नि० २-२८७]
ति अवच । तस्मा यं एवरूपं छड्डुनीयधम्मं अज्जं वा अपरिगहितं^{११} वन-
मूलफलभेसज्जादिकं^{१२} तं^{१३} सब्बं यथासुखं आहरापेत्वा परिभुज्जितव्वं, न
कुक्कुचायितव्वं ।

B. 175

20

हत्थानं ति भिक्षागहणत्थं^{१४} पत्तं उपनामयतो मणिबन्धतो पभुति
द्विन्नं पि हत्थानं । पादानं ति निवासनन्ततो पट्टाय द्विन्नं पि पादानं ।
सरस्सा ति “सचे तं भगिनी” ति वाचं निच्छारयतो सरस्स च । निमित्तं
अगगहेसी ति गिहिकाले^{१५} सल्लखितपुब्बं आकारं अगगहेसि सज्जानि सल्ल-
क्खेसि । सुदिन्नो हि भगवतो द्वादसमे वस्से पब्बजितो वीसतिमे वस्से^{१६}

25

१. दासि-रो० । २. नामं सञ्जा-रो० । ३. छड्डुनीय०-रो० । एवमुपरि पि ।
४-४. एतं सचे-स्या०, म० । ५. तं इध-म० । ६. आकिरा-स्या० । ७. अपरिगगहीतं-
रो० । ८. ०भेसज्जादि-स्या० । ९. रो० पोत्थके नत्थि । १०. भिक्षागहणत्थं-सी०, स्या०,
रो० । ११. गिहिकाले-सी०, रो० ।

आतिकुलं पिण्डाय पविट्टो सयं पब्बज्जाय अट्ठवस्सिको हुत्वा; तेन नं सा
आतिदासी दिस्वा व न सञ्जानि, निमित्तं पन अग्गहेसी ति ।

R. 209

सुदिन्नस्स मातरं एतदवोचा (१६.२७) ति अतिगरुना^१ पब्बज्जूपगतेन^२
सामिपुत्तेन सद्धिं “त्वं नु खो मे, भन्ते, अय्यो सुदिन्नो” ति आदिवचनं वत्तुं
५ अविसहन्ती वेगेन घरं पविसित्वा सुदिन्नस्स मातरं एतं अवोच । यग्घे ति
आरोचनत्थे निपातो । सचे जे सच्चं ति एत्थ जे ति आलपने निपातो ।
एवं हि तस्मिं देसे^३ दासिजनं^४ आलपन्ति, तस्मा “त्वं^५, भो^६ दासि, सचे
सच्चं भणसी” ति एवमेत्थ अत्थो दट्ठब्बो ।

८. अञ्जतरं कुड्डमूलं^७ ति तस्मिं किर देसे दानपतीनं घरेसु साला
१० होन्ति, आसनानि चेत्य पञ्जत्तानि होन्ति, उपट्ठापितं उदककञ्जियं; तत्थ
पब्बजिता पिण्डाय चरित्वा निसीदित्वा भुञ्जन्ति । सचे इच्छन्ति, दान-
पतीनं पि सन्तकं गणहन्ति । तस्मा तं पि अञ्जतरस्स कुलस्स ईदिसाय
सालाय अञ्जतरं कुड्डमूलं ति वेदितब्बं । न हि पब्बजिता कपणमनुस्सा
विय असारुप्पे ठाने निसीदित्वा भुञ्जन्तीति ।

15

अत्थि नाम ताता ति एत्थ अत्थी ति विज्जमानत्थे; नामा ति पुच्छ-
नत्थे मञ्जन्नत्थे च निपातो । इदं हि^८ वुत्तं होति — “अत्थि नु खो, तात
सुदिन्न, अम्हाकं धनं, न मयं निद्धना ति वत्तब्बा, येसं नो त्वं ईदिसे ठाने
निसीदित्वा आभिदोसिकं कुम्मासं भुञ्जिस्ससि^९”; तथा “अत्थि नु खो, तात
सुदिन्न, अम्हाकं जीवितं, न^{१०} मयं मता ति वत्तब्बा, येसं नो त्वं ईदिसे ठाने
२० निसीदित्वा आभिदोसिकं कुम्मासं परिभुञ्जिस्ससि^{११}”; तथा “अत्थि मञ्जे,
तात सुदिन्न, तव अब्भन्तरे सासनं निस्साय पटिलद्धो समणगुणो, यं त्वं
सुभोजनरससंवड्ढितो पि इमं जिगुच्छनेय्यं^{१२} आभिदोसिकं कुम्मासं अमतमिव
निब्बिकारो परिभुञ्जिस्ससी” ति ।

B. 176

20

सो पन गहपति दुक्खाभितुन्नताय एतमत्थं परिपुण्णं कत्वा वत्तुम-
२५ सक्कोन्तो “अत्थि नाम, तात सुदिन्न, आभिदोसिकं कुम्मासं परिभुञ्जि-

१-१. ०गरुनामपब्बज्जूपगतेन-रो० । २. पदेसे-स्या० । ३. दासोजनं-स्या० । ४-४.
हम्भो-स्या०, रो०; त्वं भोति-म० । ५. कुट्टमूलं-म० । ६. सो० रो० पोत्थकेसु नत्थि ।
७. परि०-स्या०, म० । ८. ननु-स्या० । ९. जिगुच्छनीयं-सी०, रो० ।

स्ससी” ति एत्तकमेव अवोच । अक्खरचिन्तका पनेत्थ इमं लक्खणं वदन्ति — अनोकप्पनामरिसनत्थवसेन^१ एतं^२ अत्थिनामसद्दे^३ उपपदे “परिभुज्जिस्ससी” ति अनागतवचनं कतं । तस्सायमत्थो — अत्थि नाम...पे०...परिभुज्जि- स्ससी ति इदं पच्चक्खं पि अहं न सद्दहामि न मरिसयामी^४ ति । तत्तायं^५ आभिदोसिको (२०.८) ति ततो तव गेहतो अयं आभिदोसिको कुम्मासो 5 लद्धो ति अत्थो । तत्तायं ति पि पाठो । तदायं ति पि पठन्ति, तं न सुन्दरं ।

R. 210

येन सकपितुनिवेसनं ति येन सकस्स पितु अत्तनो पितु निवेसनं ति अत्थो; थेरो पितरि पेमेनेव सुब्बच्चो हुत्वा अगमासि । अधिवासेसी ति थेरो उक्कट्टुपिण्डपातिको पि समानो “सचे एकभत्तं पि न गहेस्सामि, अतिविय नेसं दोमनस्सं भविस्सती” ति जातीनं अनुकम्पाय अधिवासेसि । 10

१०. ओपुज्जापेत्वा ति उपलिम्पापेत्वा । एकं* हिरञ्जस्सा ति एत्थ हिरञ्जं ति कहापणो वेदितब्बो । पुरिसो ति नातिदीघो^६ नातिरस्सो^७ मज्झिमप्पमाणो वेदितब्बो* । तिरोकरणीयं^८ ति करणत्थे भुम्मं; साणिपा- कारेन^९ परिक्खपित्वा ति अत्थो । अथ वा तिरोकरोन्ति एतेना ति तिरो- करणीयं, तं परिक्खपित्वा; समन्ततो कत्वा ति अत्थो । तेन ही ति यस्मा 15 अज्ज सुदिन्नो आगमिस्सति तेन कारणेन । हि इति पदपूरणमत्ते^{१०} निपातो । तेना ति अयं पि वा उय्योजनत्थे निपातोयेव ।

११. पुब्बण्हसमयं^{११} ति एत्थ किञ्चा पि पालियं^{१२} कालारोचनं न वुत्तं, अथ खो आरोचितेयेव काले अगमासी ति वेदितब्बो । इदं ते ताता ति द्वे^{१३} पुज्जे दस्सेन्तो आह । मातु इति जनेत्तिया । मत्तिकं ति मातितो 20 आगतं; इदं ते मातामहिया मातु इमं गेहं आगच्छन्तिया दिन्नधनं ति अत्थो । इत्थिकाय इत्थिधनं ति हीळेन्तो आह । इत्थिकाय नाम इत्थिपरि- भोगानयेव नहानचुण्णादीनं^{१४} अत्थाय लद्धं धनं कित्तकं भवेत्थ्य । तस्सा^{१५} पि ताव परिमाणं पस्स । अथ वा इदं ते तात सुदिन्न मातु धनं, तं च खो

B. 177

१-१. वसेनेतं-स्या० । २. अत्थिसद्दे-स्या० । ३. परिसयामी-रो० । ४. तत्रायं-रो० । ५-५. न अतिदीघो न अतिरस्सो-रो० । ६. ँकरणियं-रो० । ७. सानि०-रो० । ८. मत्थे-रो० । ९. पुब्बण्ह०-सी० । १०. पालियं-सी०, रो०, म० । ११. ते द्वे-रो० । १२. न्हान०-म० । एवमुपरि पि । १३. तस्स-रो० ।

* अयं पाठो स्या० पोत्थके अस्मियेव पिट्ठे ‘कत्वा ति अत्थो’ ति पाठतो उपरि विजति ।

R. 211

मत्तिकं, न मया दिन्नं, तव मातुयेव सन्तकं ति वुत्तं होति । तं पनेतं न कसिया न वाणिज्जाय सम्भतं^१, अपि च खो^२ इत्थिकाय इत्थिधनं । यं इत्थिकाय जातिकुलतो सामिकुलं^३ गच्छन्तिया लद्धब्बं नहानचुण्णादीनं अत्थाय इत्थिधनं, तं ताव एत्तकं ति एवम्पेत्थ^४ अत्थो दट्ठब्बो । अञ्जं^५ पेत्तिकं अञ्जं पितामहं (२१.४) ति यं पन ते पितु च पितामहानं च सन्तकं तं अञ्जयेव, निहितं च पयुत्तं च अतिविय^६ बहु^७; एत्थ च पितामहं ति तद्धितलोपं कत्वा वेदितब्बं । पेतामहं ति वा पाठो ।

लब्भा तात सुदिन हीनायावत्तित्वा ति तात, सुदिन, उत्तमं अरिय-द्वजं^८ पब्बजितलिङ्गं पहाय हीनाय गिहिभावाय^९ आवत्तित्वा लब्भा भोगा भुञ्जितुं, नालब्भा^{१०} भुञ्जितुं, न त्वं राजभीतो पब्बजितो, न इणायिकेहि पलिबुद्धो^{११} हुत्वा ति । तात न उस्सहामी ति एत्थ पन ताता ति वचनं गेहसितपेमेन आह, न समणतेजेन^{१२} । न उस्सहामी ति न सक्कोमि । न विसहामी ति नप्पहोमि, न समत्थोमिह ।

“वदेय्याम खो तं गहपती” ति इदं पन वचनं समणतेजेनाह । नाति-
 १५ कड्ढेय्यासी ति यं ते मयि पेमं पतिट्ठितं तं कोधवसेन न अतिकड्ढेयासि; सचे न कुञ्जेय्यासी ति वुत्तं होति । ततो सेट्ठि^{१३} “पुत्तो मे सङ्गहं मञ्जे कत्तुकामो” ति उदग्गचित्तो आह — “वदेहि तात सुदिना” ति । तेन ही ति उय्योजनत्थे विभत्तिपतिरूपको^{१४} निपातो । ततोनिदानं ति तंनिदानं तहेतुकं ति पच्चत्तवचनस्स तो-आदेसो वेदितब्बो; समासे^{१५} चस्स लोपाभावो ।
 २० भयं वा ति “किन्ति मे भोगे नेव राजानो हरेय्युं” ति आदिना नयेन वुत्तं राजादिभयं; चित्तुवासो ति अत्थो । छम्भितत्तं ति राजूहि वा चोरेहि वा “धनं देही” ति कम्मकारणं कारियमानस्स कायिञ्जनं कायकम्पो हृदयमंस-चलनं । लोमहंसो ति उप्पन्ने भये लोमानं हंसनं उदग्गभावो । आरक्खो ति अन्तो च बहि च रत्ति च दिवा च आरक्खणं ।

B. 178 25

१२. तेन हि वधू ति सेट्ठि गहपति धनं दस्सेत्वा पुत्तं अत्तना^{१६}

१. सम्भूतं-म० । २. रो० पोत्थके नत्थि । ३. सामिककुलं-म० । ४. एवम्पेत्थ-म० । ५-५. ञ्जं-स्या०; अतिवियवहु-रो० । ६. ञ्जं-रो० । ७. गिही-रो० । ८-८. नालब्भ-न्ति-रो०; न अलब्भा-म०; लब्भन्ति-स्या० । ९. पलिबुद्धो-सी०, रो० । १०. सपणपेमेन-सी० । ११. सेट्ठी-सी०, स्या० । १२. ञ्जं-स्या० । १३. समासो-रो० । १४. अत्तनो-रो० ।

गिहिभावत्थाय^१ पलोभेतुं असक्कोन्तो “मातुगामसदिसं दानि पुरिसानं बन्धनं नत्थी” ति मञ्जित्वा तस्स पुराणदुत्तियिकं आमन्तेसि — “तेन हि वधू” ति । पुराणदुत्तियिकं ति पुराणं दुत्तियिकं पुब्बे गिहिकाले^२ दुत्तियिकं, गेहसितसुख-पभोगसहायिकं^३ भूतपुब्बभरियं ति अत्थो । तेन ही (२१.२०) ति येन कारणेन मातुगामसदिसं बन्धनं नत्थि । पादेसु गहेत्वा ति पादे गहेत्वा; उपयोगत्थे 5 R. 212 भुम्मवचनं, पादेसु वा तं^४ गहेत्वा । “कीदिसा नाम ता अय्यपुत्त अच्छरायो” ति कस्मा एवमाह ? तदा किर सम्बहुले खत्तियकुमारे पि ब्राह्मणकुमारे पि सेट्ठिपुत्ते पि महासम्पत्तियो पहाय पब्बजन्ते दिस्वा पब्बज्जागुणं^५ अजानन्ता कथं समुट्ठापेन्ति — “कस्मा एते पब्बजन्ती” ति । अथञ्जे वदन्ति — “देवच्छरानं देवनाटकानं कारणं” ति । सा कथा वित्थारिका अहोसि । 10 तं गहेत्वा अयं एवमाहा ति । थेरो तं पटिक्खपन्तो न खो अहं भगिनी ति आह । समुदाचरती ति वोहरति वदेति^६ । तत्थेव मुच्छिता पपता ति तं भगिनिवादेन समुदाचरन्तं दिस्वा “अनत्थिको दानि मया अयं यो मं पजापतिं समानं अत्तना सद्धि एकमातुकुच्छिया सयितदारिकं विय मञ्जती” ति समुप्पन्नबलवसोका हत्वा तस्मिंयेव पदेसे मुच्छिता पपता; पतिता अत्थो । 15

मा नो विहेठयित्था ति मा अम्हे धनं दस्सेत्वा मातुगामं च उय्योजेत्वा विहेठयित्थ; विहेसा हेसा पब्बजितानं ति । तेन हि तात सुदिन्न बीजकं पि देही ति एत्थ तेन ही ति अभिरतियं उय्योजेति । सचे त्वं अभिरतो ब्रह्मचरियं चरसि, चर^७ । चरित्वा^८ आकासे निसीदित्वा परिनिब्बायिता होहि^९ । अम्हाकं पन कुलवंसबीजकं एकं पुत्तं देहि । मा नो अपुत्तकं सापतेय्यं 20 लिच्छवयो अतिहरापेसुं^{१०} ति मयं हि लिच्छवीनं गणराजूनं रज्जे वसाम, ते ते पितुनो अच्चयेन इमं सापतेय्यं एवं महन्तं अम्हाकं^{११} विभवं अपुत्तकं कुलधनरक्खकेन^{१२} पुत्तेन विरहितं अत्तनो राजन्तेपुरं अतिहरापेस्सन्ति^{१३}, तं ते मा अतिहरापेसुं, मा अतिहरापेन्तू ति । एतं खो मे अम्म सक्का कातुं

१. गिही०-सी०, रो० । २. गिही०-सी०, रो० । ३. सुखमभोग०-म० । ४. नं-सी०, रो० । ५. पब्बज्जाय गुणं-स्या० । ६. वदति-सी०, स्या० । ७. म० पोत्थके नत्थि । ८. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ९. होति-रो० । १०. अतिहरापेय्युं-रो० । ११. रो० पोत्थके नत्थि । १२. कुलधनं रक्खणकेन-सी०, रो० । १३. अतिहरापेय्युं-रो०; अतिहरापेसुं-स्या०; अतिहरापेय्युन्ति-म० ।

B. 179

ति कस्मा एवमाह ? सो किर चिन्तेसि — “एतेसं सापतेय्यस्स अहमेव सामी^१, अञ्जो नत्थि । ते मं सापतेय्यरक्खणत्थाय निच्चं अनुबन्धिस्सन्ति; तेनाहं न लच्छामि अप्पोस्सुक्को समणधम्मं कातुं, पुत्तकं पन लभित्वा ओर-
मिस्सन्ति, ततो अहं यथासुखं समणधम्मं करिस्सामी” ति इमं नयं पस्सन्तो

R. 213

5 एवमाहा ति ।

१३. पुष्फं (२२.२१) ति उतुकाले उप्पन्नलोहितस्स नामं । मातुगामस्स हि उतुकाले गब्भपतिट्ठानट्ठाने लोहितवण्णा पिळका सण्ठहित्वा सत्त दिव-
सानि वड्ढित्वा भिज्जन्ति, ततो लोहितं पग्घरति, तस्सेतं नामं “पुष्फं” ति ।
तं पन याव बलवं होति बहु पग्घरति, ताव दिन्ना पि पटिसन्धि न तिट्ठति,
10 दोसेनेव सद्धि पग्घरति; दोसे पन पग्घरिते सुद्धे वत्थुस्मिह दिन्ना पटिसन्धि
खिप्पं पतिट्ठाति । पुष्फंसा उप्पज्जी ति पुष्फं अस्सा उप्पज्जि; अकारलोपेन
सद्धि^२ संयोगलोपो^३ । पुराणदुतियिकाय वाहायं गहेत्वा ति पुराणदुतियिकाय
या वाहा, तत्र नं गहेत्वा ति अत्थो । अपज्जत्ते सिक्खापदे ति पठमपारा-
जिकसिक्खापदे अट्ठपिते । भगवतो किर पठमबोधियं वीसतिवस्सानि भिक्खू
15 चित्तं आराधयिसु, न एवरूपं अज्झाचारमकंसु । तं सन्धायेव इदं सुत्त-
माह — “आराधयिसु वत मे, भिक्खवे, भिक्खू एकं समयं चित्तं”
[म०नि०१-१६६] ति । अथ भगवा अज्झाचारं अपस्सन्तो पाराजिकं
वा सद्धादिसेसं वा न पज्जापेसि^४ । तस्मिं तस्मिं पन वत्थुस्मिं अवसेसे पञ्च-
खुद्दकापत्तिक्खन्धे व^५ पज्जापेसि । तेन वुत्तं — “अपज्जत्ते सिक्खापदे”
20 ति । अनादीनवदस्सो ति यं भगवा इदानि सिक्खापदं पज्जापेन्तो आदीनवं
दस्सेस्सति^६, तं अपस्सन्तो अनवज्जसञ्जी हुत्वा । सचे हि “अयं इदं न कर-
णीयं ति वा मूलच्छेज्जाय वा संवत्तती” ति जानेत्थ, सद्धापव्वजितो कुल-
पुत्तो ततोनिदानं जीवितक्खयं पापुणन्तो पि न करेत्थ । एत्थ पन आदीनवं
अपस्सन्तो निद्दोससञ्जी अहोसि । तेन वुत्तं — “अनादीनवदस्सो” ति ।
25 पुराणदुतियिकाया ति भुम्मवचनं । अभिविज्जापेसी ति पवत्तेसि; पवत्तना
पि हि कायविज्जत्तिचोपनतो “विज्जापना” ति वुच्चति । तिक्खत्तुं अभि-
विज्जापनं चेस गब्भसण्ठानसन्निट्ठानत्थमकासी ति वेदितव्वो ।

१. सामि-स्या०, रो० । २-२. सन्धि-म० । ३. पज्जापेसी-म० । एवमुपरि पि ।
४. एव-म० । ५. दस्सेति-रो० । ५. विज्जापणा-रो० ।

सा तेन गब्भं गण्ही (२३.६) ति सा च^१ तेनेव अज्झाचारेन गब्भं गण्ही, न अज्झथा । किं पन अज्झथा पि गब्भगहणं होती ति ? होति । कथं ? कायसंसग्गेन, चोलगहणेन^२, असुचिपानेन, नाभिपरामसनेन, रूपदस्सनेन^३, सद्देन, गन्धेन ।

R. 214

B. 180

इत्थियो हि एकच्चा उतुसमये छन्दरागरत्ता पुरिसानं हत्थग्गाह-वेणि- 5 ग्गाह-अङ्गपच्चङ्गपरामसनं^४ सादियन्तियो पि गब्भं गण्हन्ति । एवं काय-संसग्गेन गब्भगहणं^५ होति ।

उदायित्थेरस्स पन पुराणदुत्तियिका भिक्खुनी तं असुचि एकदेसं मुखेन अगगहेसि, एकदेसं चोलकेनेव सद्धि अङ्गजाते पक्खिपि । सा तेन गब्भं गण्ही । एवं चोलगहणेन गब्भगहणं होति । 10

भिगसिङ्गतापसस्स माता मिगी उतुसमये तापसस्स पस्सावट्ठानं आगन्त्वा ससम्भवं पस्सावं पिवि । सा तेन गब्भं गहित्वा भिगसिङ्गं विजायि* । एवं असुचिपानेन गब्भगहणं होति ।

सामस्स पन बोधिसत्तस्स मातापितुन्^६ चक्खुपरिहानिं जत्वा सक्को पुत्तं दातुकामो दुकुलपण्डितं^७ आह — “वट्ठति तुम्हाकं मेथुनधम्मो” ति ? 15 “अनत्थिका मयं एतेन, इसिपव्वज्जं पव्वजितम्हा” ति । “तेन हि इमिस्सा उतुसमये अङ्गुठेन नाभिं परामसेय्याथा” ति । सो तथा अकासि । सा तेन गब्भं गण्हित्वा सामं^८ तापसदारकं^९ विजायि । एवं नाभिपरामसनेन गब्भगहणं होति । एतेनेव नयेन मण्डव्यस्स^{१०} च चण्डपज्जोतस्स च वत्थु वेदितव्वं ।

कथं रूपदस्सनेन होति ? इधेकेच्चा इत्थी^{११} उतुसमये पुरिससंसग्गं 20 अलभमाना छन्दरागवसेन अन्तोगेहगता व^{१२} पुरिसं उपनिज्झायति राजो-रोधा विय, सा तेन गब्भं गण्हाति । एवं रूपदस्सनेन गब्भगहणं होति ।

बलाकासु पन पुरिसो नाम नत्थि, ता उतुसमये मेघसदं सुत्वा गब्भं गण्हन्ति । कुक्कुटियो पि कदाचि एकस्स कुक्कुटस्स सदं सुत्वा बहुका पि गब्भं गण्हन्ति । तथा गावी उसभस्स । एवं सद्देन गब्भगणं होति । 25

१. पि-स्या० । २. चोळ-म०; चोलगहणेन-सी०; चोळगहणेन रो० । एवमुपरि पि । ३. दस्सनेन-स्या० । एवमुपरि पि । ४. हत्थग्गाहवेणीग्गाह-सी०, रो० । ५. गब्भगहणं-सी०, रो० । ६. मातापितुन्-स्या०, म० । ७. दुकुल-म०; दुकुलक-स्या० । ८-८. सामतापस-स्या० । ९. मण्डव्यस्स-सी०, रो० । १०. इत्थि-रो० । ११. स्या० पोत्थके नत्थि ।

* निळिनिकाजातकं दट्ठव्वं ।

गावी^१ एव^१ च^२ कदाचि उसभगन्धेन गब्भं गण्हन्ति । एवं गन्धेन गब्भगगहणं होति ।

B. 181

इध पनायं अज्झाचारेन गब्भं गण्हि । यं सन्धाय वुत्तं — “माता-
पितरो च सन्निपतिता होन्ति, माता च उतुनी होति, गन्धब्बो च पच्चु-
५ पट्टितो होति, एवं तिण्णं सन्निपाता गब्भस्सावक्कन्ति होती” [म०नि०१-
३२७] ति ।

R. 215

भुम्मा देवा सद्मनुस्सावेसुं (२३.६) ति यस्मा नत्थि लोके रहो
नाम पापकम्मं पकुब्बतो । सब्बपठमं हिस्स तं पापं अत्ता^३ जानाति, ततो
आरक्खदेवता, अथज्जा पि परचित्तविदुनियो^४ देवता । तस्मास्स परचित्त-
१० विदू सकलवनसण्डनिस्सिता भुम्मा देवा तं अज्झाचारं दिस्वा सद्मं
अनुस्सावेसुं । यथा अज्जे पि देवा सुणन्ति, तथा निच्छारेसुं । किन्ति ?
निरब्बुदो वत, भो, ...पे०...आदीनवो उप्पादितो ति । तस्सत्थो वेरञ्जकण्डे
वुत्तनयेनेव वेदितब्बो ।

भुम्मानं देवानं सद्मं सुत्वा चातुम्महाराजिका^५ ति एत्थ पन भुम्मानं
१५ देवानं सद्मं आकासट्ठा^६ देवता^६ अस्सोसुं; आकासट्ठानं चातुम्महाराजिका ति
अयमनुक्कमो वेदितब्बो । ब्रह्मकायिका ति असज्जसत्ते च अरूपावचरे च
ठपेत्वा सब्बे पि ब्रह्मानो अस्सोसुं; सुत्वा च^७ सद्मनुस्सावेसुं ति वेदितब्बो^८ ।
इति ह तेन खणेना ति एवं तेन सुदिन्नस्स अज्झाचारक्खणेन । तेन मुहुत्तेना
ति अज्झाचारमुहुत्तेनेव । याव ब्रह्मलोका ति याव अकनिट्ठब्रह्मलोका ।
२० अब्भुगगच्छी^९ ति अभिउगगच्छि अब्भुट्ठासि^{१०} एककोलाहलमहोसी ति ।

पुत्तं विजायी ति सुवण्णबिम्बसदिसं पच्छिमभविकसत्तं जनेसि ।
बीजको ति नामं अकंसु ति न अज्जं नामं कातुमदंसु, “बीजकं पि देही” ति
मातामहिया^{११} वुत्तभावस्स पाकटत्ता “बीजको त्वेवस्स नामं होतु” ति
“बीजको” ति नाममकंसु । पुत्तस्स पन^{१२} नामवसेनेव च मातापितुन्नं पिस्स
२५ नाममकंसु । ते अपरेन समयेना ति बीजकं च बीजकमातरं च सन्धाय

१-१. गावीयेव-स्या० । २. रो० पोत्थके नत्थि । ३. अत्तना-म० । ४. ०विदूनियो-
रो० । ५. चातुमहाराजिका-म० । ६-६. आकासट्ठदेवता-म०, स्या० । ७. व-रो० । ८.
वेदितब्बा-स्या० । ९. अब्भुगगच्छी-सी०, स्या०, रो० । एवमुपरि पि । १०. अब्भुट्ठासि-रो० ।
११. पितामहिया-सी०, स्या०, रो० । १२. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

वुत्तं । बीजकस्स किर सत्तट्ठवस्सकाले तस्स माता भिक्खुनीसु
सो च भिक्खूसु पब्बजित्वा कल्याणमित्ते उपनिस्साय अरहत्ते पत्तिट्ठ-
हिंसु । तेन वुत्तं — “उभो अगारस्मा अनगारियं पब्बजित्वा अरहत्तं
सच्छाकंसू” (२३.२१-२२) ति ।

१४. एवं मातापुत्तानं पब्बज्जा सफला अहोसि । पिता पन^१ विप्पटि- 5
साराभिभूतो विहासि । तेन वुत्तं — “अथ खो आयस्मतो सुदिन्नस्स अहु-
देव कुक्कुच्चं” ति आदि । तत्थ अहुदेवा ति अहु एव; दकारो पदसन्धि-
करो । अहोसियेवा ति अत्थो । कुक्कुच्चं ति अज्झाचारहेतुको पच्छा-
नुतापो । विप्पटिसारो ति पि तस्सेव नामं । सो हि विञ्जूहि अकत्तब्बताय
कुच्छित्तिरियभावतो कुक्कुच्चं । कतं अज्झाचारं निवत्तेतुं असमत्थताय तं 10
पटिच्च विरूपं सरणभावतो विप्पटिसारो ति वुच्चति । अलाभा वत मे ति
मय्हं वत अलाभा; ये भानादीनं गुणानं अलाभा नाम, ते मय्हं, न अञ्जस्सा
ति अधिप्पायो । न वत मे लाभा ति ये पि मे पटिलद्धा पब्बज्जासरणगमन-
सिक्खासमादानगुणा, ते पि नेव मय्हं लाभा अज्झाचारमलिनत्ता^२ । दुल्लद्धं
वत मे ति इदं सासनं लद्धं पि मे दुल्लद्धं । न वत मे सुलद्धं ति यथा अञ्जेसं 15
कुलपुत्तानं, एवं न वत मे सुलद्धं । कस्मा ? “योहं^३ एवं स्वाक्खाते धम्म-
विनये ... पे० ... ब्रह्मचरियं” चरितुं ति । ब्रह्मचरियं ति सिक्खात्तयसङ्ग-
हितं^४ मग्गब्रह्मचरियं । किसो अहोसी ति खादितुं वा भुञ्जितुं वा अस-
क्कोन्तो तनुको अहोसि अप्पमंसलोहितो । उप्पण्डुप्पण्डुकजातो ति सज्जातु-
प्पण्डुप्पण्डुकभावो पण्डुपलासपटिभागो । धमनिसन्थतगत्तो ति परियादिन्न- 20
मंसलोहितत्ता सिराजालेनेव सन्थरितगत्तो । अन्तोमनो ति अनुसोचनवसेन
अब्भन्तरेयेव ठितचित्तो । हृदयवत्थुं निस्साय वत्तनवसेन^५ पन सब्बे पि
अन्तोमनायेव । लीनमनो ति उद्देसे परिपुच्छाय कम्मट्टाने अधिसीले अधि-
चित्ते अधिपञ्जाय वत्तपटिवत्तपूरणे^६ च निक्खित्तधुरो अविप्फारिको
अञ्जदत्थुकोसज्जवसेनेव^७ लीनो सङ्कुचितो मनो अस्सा ति लीनमनो । दुक्खी 25
ति चेतोदुक्खेन दुक्खी । दुम्मनो ति दोसेन दुट्ठमनो, विरूपमनो वा दोमनस्सा-

B. 182

R. 216

15

20

25

१. पनस्स-स्या० । २. ०मलीनत्ता-म० । ३. यमय्हं-म०; सोहं-रो० । ४.
सिक्खत्तय०-म०; ०सङ्गहीत०-रो० । ५. पवत्तनवसेन-म० । ६. ०पत्तिपूरणे-म० । ७.
अञ्जदत्थुं-स्या० ।

भिभूतताय । पञ्जायी ति विप्पटिसारवसेन वट्टच्छिन्नो विय गद्रभो तं तं चिन्तयि ।

१५. सहायका भिक्खू (२३. २६) ति तं एवम्भूतं गणसङ्गणिकापपञ्चेन वीतिनामेन्तं दिस्वा यस्स विस्सासिका कथाफासुका भिक्खू ते नं एतदवोचुं ।

- 5 पीणिन्द्रियो^१ ति पसादपतिट्ठानोकासस्स सम्पुण्णत्ता परिपुण्णचक्खादि-
इन्द्रियो^२ । सो दानि त्वं ति एत्थ दानी ति निपातो, सो पन त्वं ति
R. 217 वुत्तं होति । कच्चि नो त्वं ति कच्चि नु त्वं । अनभिरतो ति उक्कण्ठितो;
गिहिभावं^३ पत्थयमानो^४ ति अत्थो । तस्मा तमेव अनभिरति पटिक्खपन्तो
B. 183 आह — “न खो अहं, आवुसो, अनभिरतो” ति । अधिकुसलानं पन धम्मानं
10 भावनाय अभिरतो^५ वाहं^६ ति । अत्थि मे पापकम्मं^७ कतं ति मया कतं एकं
पापकम्मं अत्थि उपलब्धति संविज्जति, निच्चकालं अभिमुखं विय मे तिट्ठति ।
अथ नं पकासेन्तो “पुराणदुतियिकाया” ति आदिमाह ।

- अलं हि ते आवुसो सुदिन कुक्कुच्चाया ति आवुसो, सुदिन, तुय्हेतं
पापकम्मं अलं समत्थं कुक्कुच्चाय; पटिबलं कुक्कुच्चमुप्पादेतुं ति वुत्तं
15 होति । यं त्वं ति आदिमिह येन पापेन त्वं न सक्खिस्ससि ब्रह्मचरियं
चरितुं, तं ते पापं अलं कुक्कुच्चाया ति एवं सम्बन्धो वेदितव्वो । अथ नं
अनुसासन्ता “ननु आवुसो भगवता” ति आदिमाहं सु । तत्थ ननू^८ ति^९ अनु-
मतिगगहणत्थे निपातो । अनेकपरियायेना ति अनेकारणेन । विरागाया
ति विरागात्थाय । नो^{१०} सरागाया ति नो रागेन रज्जनत्थाय^{११} । भगवता
20 हि “इमं मे धम्मं सुत्वा सत्ता सब्बभवभोगेसु विरज्जिस्सन्ति, नो रज्जिस्सन्ती”
एतदत्थाय धम्मो देसितो ति अधिप्पायो । एस नयो सब्बपदेसु । इदं
पनेत्थ परियायवचनमत्तं । विसंयोगाया ति किलेसेहि विसंयुज्जनत्थाय ।
नो संयोगाया ति न संयुज्जनत्थाय । अनुपादानाया ति अगगहणत्थाय^{१२} ।
नो सउपादानाया^{१३} ति न सङ्गहणत्थाय ।

१. पीनिन्द्रियो-सी०, स्या० । २. ०चक्खुआदि०-म० । ३. गिहीभावं-सी०, रो० ।
४. पट्ठयमानो-स्या० । ५-५. ०व अहं-म०; अनभिरतो०-रो० । ६. पापं कम्मं-सी०, रो० ।
७-७. ननु इति-सी०, रो० । ८. सो-स्या० । ९. रज्जनत्थाय-म० । १०. अगगहणत्थाय-सी०,
रो० । ११. सवुपा०-रो० ।

तत्थ नाम त्वं (२४.१५) तित स्मिं नाम त्वं । सरागाय चेतैस्ससी ति सह^१ रागेन^२ वत्तमानाय मेथुनधम्माय चेतैस्ससि कप्पेस्ससि पक्कप्पेस्ससि^३; एत-
दत्थं वायमिस्ससी ति अत्थो । एस नयो सब्बत्थ । पुन रागविरागादीनि
नव पदानि निब्बत्तितलोकुत्तरनिब्बानमेव^४ सन्धाय वुत्तानि । तस्मा
रागविरागाया ति वा मदनिम्मदनाया ति वा वुत्ते पि “निब्बानत्थाया” ति 5
एवमेव^५ अत्थो दट्ठब्बो । निब्बानं हि यस्मा तं आगम्म आरब्भ पटिच्च
रागो विरज्जति न होति, तस्मा रागविरागो ति वुच्चति । यस्मा पन तं
आगम्म मानमद-पुरिसमदादयो मदा निम्मदा अमदा होन्ति विनस्सन्ति,
तस्मा मदनिम्मदनं ति वुच्चति । यस्मा वा तं आगम्म सब्बा पि काम- R. 218
पिपासा विनयं अब्भत्थं याति, तस्मा पिपासविनयो ति वुच्चति । यस्मा 10
पन तं आगम्म पञ्चकामगुणालया समुग्धातं गच्छन्ति, तस्मा आलस्य-
समुग्धातो ति वुच्चति । यस्मा च^६ तं आगम्म तेभूमकवट्टं^७ उपच्छिज्जति^८,
तस्मा वट्टपच्छेदो^९ ति वुच्चति । यस्मा पन तं आगम्म सब्बसो
तण्हा खयं गच्छति विरज्जति निरुज्जति च, तस्मा तण्हक्खयो, विरागो,
निरोधो ति वुच्चति । यस्मा पनेतं चतस्सो योनियो, पञ्च गतियो, सत्त 15 B. 184
विज्जाणट्ठितियो, नव च^{१०} सत्तावासे, अपरापरभावाय विननतो वानं^{११}
ति लद्धवोहाराय तण्हाय निक्खन्तं निस्सटं विसंयुत्तं, तस्मा निब्बानं ति
वुच्चती ति ।

कामानं पहानं^{१२} अक्खातं ति वत्थुकामानं, किलेसकामानं च पहानं
वुत्तं । कामसज्जानं परिज्जा ति सब्बासं पि कामसज्जानं जाततीरणपहान- 20
वसेन तिविधा परिज्जा अक्खाता । कामपिपासानं ति कामेसु पातव्यतानं
कामे वा पातुमिच्छानं^{१३} । कामवितक्कानं ति कामूपसंहितानं^{१४} वितक्कानं ।
कामपरिळाहानं ति पञ्चकामगुणिकरागवसेन उप्पन्नपरिळाहानं अन्तोदाहानं ।
इमेसु पञ्चसु ठानेसु किलेसक्खयकारो लोकुत्तरमग्गो व कथितो । सब्बपठमेसु
पन तीसु ठानेसु लोकियलोकुत्तरमिस्सको मग्गो कथितो ति वेदितब्बो । 25

१-१. सरागेन-रो० । २. स्या० पोत्थके नत्थि । ३. ०निब्बानमेव-सी०; निवट्ठित-
स्या० । एवमुपरि पि । ४. एवमेत्थ-रो० । ५. पन-स्या० । ६. तेभूमिक-स्या० । ७. उच्छिज्जति-
सी०, रो० । ८. वट्टप-स्या० । ९. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । १०. वानं-सी० ।
११. पहाणं-सी०, रो० । एवमुपरि पि । १२. ०मिच्छतं-रो० । १३. ०संहितानं-म० ।

नेतं आवुसो (२४.२३) ति न^१ एतं आवुसो, तव पापकम्मं^२ अप्पसन्नानं वा^३ पसादाय एवरूपानं पसादत्थाय न होति । अथ खो^४ तं ति अथ खो एतं । अथ खो तं पि पाठो । अञ्जथत्ताया ति पसादञ्जथाभावाय विप्पटिसाराय होति । ये मग्गेन अनागतसद्धा, तेसं पिप्पटिसारं करोति - “ईदिसे पि नाम
५ धम्मविनये मयं पसन्ना, यत्थेवं दुप्पटिपन्ना भिक्खू” ति । ये पन मग्गेनागत-सद्धा, तेसं सिनेरु विय वातेहि अचलो पसादो ईदिसेहि वत्थूहि इतो वा दारुणतरेहि । तेन वुत्तं - “एकच्चानं अञ्जथत्ताया” ति ।

R. 219

भगवतो एतमत्थं आरोचेसुं ति भगवतो एतं अत्थं आचिक्खिसु पटिवेदयिसु । आरोचयमाना च नेव पियकम्मयताय न भेदपुरेक्खारताय, न
१० तस्सायस्मतो अवण्णप्पकासनत्थाय, न कलिसासनारोपनत्थाय^५, नापि “इदं सुत्वा भगवा इमस्स सासने पतिट्ठानं” न दस्सति निक्कट्ठापेस्सति नं” ति मञ्जमाना आरोचेसुं । अथ खो “इमं सासने उप्पन्नं अब्बुदं जत्वा भगवा सिक्खापदं पञ्जापेस्सति, वेलं मरियादं आणं ठपेस्सती” ति आरोचेसुं ।

B. 185

१६. एतस्मिं निदाने एतस्मिं पकरणे ति एत्थ सुदिनस्स अञ्जाचार-
१५ वीतिक्रमो सिक्खापदपञ्जत्तिया कारणत्ता निदानं चेव पकरणं चा ति वुत्तो ति वेदितव्वो । कारणं हि यस्मा निदेति अत्तनो फलं “गण्हथ^६ नं” ति दस्सेन्तं विय अप्पेति, पकरोति च नं कत्तुं आरभति, करोतियेव वा; तस्मा निदानं चेव पकरणं चा ति वुच्चति । विगरहि बुद्धो भगवा ति बुद्धो भगवा विग-
रहि निन्दि; यथा तं वण्णावण्णारहानं^७ वण्णं च अवण्णं च भणन्तेसु^८ अग-
२० पुगगलो । न हि भगवतो सीलवीतिक्रमकारकं पुगगलं दिस्वा “अयं जातिया वा गोत्तेन वा कोलपुत्तियेन वा गन्थेन वा धुतङ्गेन वा जातो यसस्सी ईदिसं पुगगलं रक्खितुं वट्ठती” ति चित्तं उप्पज्जति, नापि पेसलं गुणवन्तं दिस्वा तस्स गुणं पटिच्छादेतुं चित्तं उप्पज्जति । अथ खो गरहितव्वं गरहति^९ एव^{१०}, पसंसितव्वं च पसंसति^{१०} एव^{१०}, अयं च गरहितव्वो; तस्मा तं तादिलक्खणे
२५ ठितो अविकम्पमानेन चित्तेन विगरहि बुद्धो भगवा “अननुच्छविकं” ति आदीहि वचनेहि ।

१. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । २. पापं कम्मं न-रो० । ३. च-म० । ४. कलिसासनं आरोपनत्थाय-स्या०, रो० । ५. पतिट्ठं-म० । ६. गण्हथ-म०, स्या० । ७. वण्णारहानं-स्या०, रो० । ८. भणन्तो-स्या० । ९-१०. गरहितियेव-स्या० । १०-१०. पसंसतियेव-स्या० ।

तत्थायं अत्थवण्णना - यदिदं तथा, मोघपुरिस, तुच्छमनुस्सकम्मं कतं, तं समणकरणानं धम्मानं मग्गफलनिब्बानसासनानं वा अननुच्छविकं^१ (२५.३), तेसं छविं छायं सुन्दरभावं न अन्वेति नानुगच्छति, अथ खो आरका^२ व तेहि धम्मेहि^३ । अननुच्छविकत्ता एव च अननुलोमिकं, तेसं न^३ अनुलोमेति^३; अथ खो विलोमं^४ पच्चनीकभावे^५ ठितं । अननुलोमिकत्ता एव च अप्पतिरूपं^५ पतिरूपं सदिसं पटिभागं न होति, अथ खो असदिसं अप्पटिभागमेव । अप्पतिरूपत्ता एव च अस्सामणकं, समणानं कम्मं न होति । अस्सामणकत्ता अकप्पियं, यं हि समणकम्मं न होति, तं तेसं न कप्पति । अकप्पियत्ता अकरणीयं । न हि समणा यं न कप्पति तं करोन्ति; तश्चेतं तथा कतं, तस्मा “अननुच्छविकं” ते, मोघपुरिस, कतं ... पे० ... अकरणीयं” ति । कथं हि^{१०} नामा ति केन नाम कारणेन, किं नाम कारणं पस्सन्तो ति वुत्तं होति । ततो कारणाभावं दस्सेन्तो परतो “ननु मया मोघपुरिसा” ति आदिमाह । तं सब्बं वुत्तत्थमेव ।

R. 220

इदानीं यस्मा यं तेन पापं कम्मं कतं, तं विपच्चमानं अतिविय दुक्ख-विपाकं होति, तस्मास्स तं विपाकं दस्सेतुं कतापराधं विय पुत्तं अनुकम्पका^{१५} मातापितरो दयालुकेन चित्तेन सुदिन्नं परिभासन्तो “वरं ते मोघपुरिसा” ति आदिमाह । तत्थ आसुं^६ सीघं एतस्स विसं आगच्छती ति आसीविसो^७, घोरं चण्डमस्स विसं ति घोरविसो, तस्स आसीविसस्स घोरविसस्स । पक्खित्तं ति एतस्स “वरं” ति इमिना सम्बन्धो । ईदिसस्स आसीविसस्स घोरविसस्स^८ मुखे अङ्गजातं वरं पक्खित्तं; सचे पक्खित्तं भवेय्य, वरं सिया;^{२०} सुन्दरं साधु सुट्ठु सिया ति अत्थो । न त्वेवा ति न त्वेव वरं न सुन्दरमेव न साधुमेव न सुट्ठुमेव । एस नयो सब्बत्थ । कण्हसप्पस्सा ति काळ-सप्पस्स । अङ्गारकासुया ति अङ्गारपुण्णकूपे, अङ्गाररासिम्हि वा । आदि-त्ताया ति पदित्ताय गहितअग्गिवण्णाय । सम्पज्जलिताया ति समन्ततो पज्जलिताय अच्चियो मुच्चन्तिया^९ । सज्जोतिभूताया ति सप्पभाय । समन्ततो^{२५} वुट्ठिताहि^{१०} जालाहि एकप्पभासमुदयभूताया ति वुत्तं होति ।

B. 186

१. न अनुच्छवियं-सी०, स्या०, म० । २-२. आरकावतेहि०-रो० । ३-३. अननुलोमेति-रो० । ४-४. विलोमपच्च०-रो० । ५. अननुच्छवियं-सी०, रो०, म० । ६. आसुं-स्या० । ७. आसि-विसो-रो० । एवमुपरि पि । ८. स्या० पोत्थके नत्थि । ९. मुच्चन्तिया-स्या० । १०. उट्ठिताहि-म० ।

तं किस्स हेतू (२५.२२) ति यं मया वुत्तं “वरं” ति तं किस्स हेतु
 कतरेन कारणेना ति चे । मरणं वा निगच्छेय्या ति यो तत्थ अङ्गजातं
 पक्खिपेय्य सो मरणं वा निगच्छेय्य, मरणमत्तं^१ वा दुक्खं^१ । इतोनिदानं च
 खो...पे०...उप्पज्जेय्या ति यं इदं मातुगामस्स अङ्गजाते अङ्गजातप्प-
 ५ क्खिपनं^२, इतोनिदानं तस्स कारको पुग्गलो निरयं उपपज्जेय्य; एवं
 कम्मस्स महासावज्जतं पस्सन्तो तं गरहि^३, न तस्स दुक्खागमं इच्छमानो ।
 तत्थ नाम त्वं ति तस्मि नाम एवरूपे कम्मे एवं महासावज्जे समाने पि त्वं ।
 यं त्वं ति एत्थ यं ति हीळनत्थे निपातो । त्वं ति तंसदस्स वेवचनं; द्वीहि
 पि यं वा तं वा हीळितमवज्जातं ति वुत्तं होति । असद्दम्मं ति असतं नीच-
 १० जनानं धम्मं; तेहि सेवितब्बं ति अत्थो । गामधम्मं ति गामानं धम्मं;
 गामवासिकमनुस्सानं धम्मं ति वुत्तं होति । वसलधम्मं ति पापधम्मे वसन्ति^४
 पग्घरन्ती ति वसला, तेसं वसलानं हीनपुरिसानं धम्मं, वसलं वा किलेस-
 पग्घरणकं धम्मं । दुट्ठुल्लं ति दुट्ठु^५ च किलेससंदूसितं^६ थूलं च असुखुमं,
 अनिपुणं^७ ति वुत्तं होति । ओदकन्तिकं ति उदककिच्चं अन्तिकं अवसानं
 १५ अस्सा ति ओदकन्तिको, तं ओदकन्तिकं । रहस्सं ति रहोभवं^८, पटिच्छन्ने
 ओकासे उप्पज्जनकं । अयं हि धम्मो जिगुच्छनीयत्ता न सक्का आवि^९ अज्जेसं
 दस्सनविसये कातुं, तेन वुत्तं - “रहस्स” ति । दयं दयं समापत्तिं ति द्वीहि
 द्वीहि समापज्जितब्बं, दयं दयं समापत्तिं ति पि पाठो । दयं^{१०} दयं समापत्तिं^{१०}
 ति पि पठन्ति, तं न सुन्दरं । समापज्जिस्ससी ति एतं “तत्थ नाम त्वं” ति
 २० एत्थ वुत्तनामसद्देन योजेतब्बं “समापज्जिस्ससि नामा” ति ।

बहून्^{११} खो...पे०...आदिकत्ता पुब्बङ्गमो ति सासनं सन्धाय वदति ।
 इमस्मि सासने त्वं बहून् पुग्गलानं अकुसलानं धम्मानं आदिकत्ता, सब्बपठमं
 करणतो; पुब्बङ्गमो सब्बपठमं एतं मगं पटिपन्नत्ता; द्वारन्ददो^{१२}, उपायदस्सको
 ति वुत्तं होति । इमं हि लेसं लद्धा तव अनुसिक्खमाना बहू^{१३} पुग्गला^{१३}

१-१. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । २. अङ्गजातं पक्खिपनं-रो० । ३. विगरहि-
 स्या० । ४. वसन्ति-म० । ५. दुट्ठु-सी०, रो० । ६. किलेसदूसितं-म० । ७. अनिपुणं-
 रो० । ८. रहोभवं-रो० । ९. आवी-सी०; आविकातुं-स्या० । १०-१०. दयदय०-स्या०;
 दयं दयं-म० । ११. बहून्-सी०, रो० । एवमुपरि पि । १२. द्वारन्ददो-स्या०; द्वारन्ददो-म० ।
 १३-१३. बहुपुग्गला-रो० ।

नानप्पकारके मक्कटिया मेथुनपटिसेवनादिके^१ अकुसलधम्मो करिस्सन्ती
ति अयमेत्थ अधिप्पायो ।

अनेकपरियायेना (२६.४) ति इमेहि “अननुच्छविकं” ति आदिना नयेन
वुत्तेहि । बहूहि कारणेहि । दुब्भरताय^२ ... पे० ... कोसज्जस्स अवण्णं भासित्वा
ति दुब्भरतादीनं वत्थुभूतस्स असंवरोस्स अवण्णं निन्दं गरहं भासित्वा ति 5
अत्थो । यस्मा हि असंवरे ठितस्स पुगलस्स अत्ता दुब्भरतं चेव दुप्पोसतं
च आपज्जति, तस्मा असंवरो “दुब्भरता, दुप्पोसता” ति च वुच्चति । यस्मा
पन असंवरे ठितस्स अत्ता चतूसु^३ पच्चयेसु महिच्छतं सिनेरुप्पमाणे पि च
पच्चये लद्धा असन्तुट्ठितं आपज्जति, तस्मा असंवरो “महिच्छिता, असन्तुट्ठिता” 10
ति च वुच्चति । यस्मा च असंवरे ठितस्स अत्ता गणसङ्गणिकाय चेव
किलेससङ्गणिकाय च संवत्तति, कोसज्जानुगतो च होति, अट्ठकुसीतवत्थु-
पारिपूरिया संवत्तति, तस्मा असंवरो “सङ्गणिका, चेव कोसज्जं चा” ति
वुच्चति ।

R. 222

सुभरताय...पे०...विरियारम्भस्स वण्णं भासित्वा ति सुभरतादीनं 15
वत्थुभूतस्स संवरस्स च^४ वण्णं भासित्वा ति अत्थो । यस्मा हि असंवरं
पहाय संवरे ठितस्स अत्ता सुभरो होति सुपोसो, चतूसु^५ च^६ पच्चयेसु अप्पि-
च्छतं नित्तण्हभावं आपज्जति, एकमेकस्मिं च पच्चये यथालाभ-यथाबल-
यथासारुप्पवसेन तिप्पभेदाय सन्तुट्ठिया संवत्तति, तस्मा संवरो “सुभरता चेव
सुप्पोसता च अप्पिच्छो च सन्तुट्ठो चा” ति वुच्चति । 20

यस्मा पन असंवरं पहाय संवरे ठितस्स अत्ता किलेसानं^७ सल्लेखताय^८
चेव निद्धुननताय च संवत्तति, तस्मा संवरो “सल्लेखो च धुतो” चा ति
वुच्चति । यस्मा च असंवरं पहाय संवरे ठितस्स अत्ता कायवाचानं अप्पासादिकं^९
अप्पसादनीयं^{१०} असन्तं असारुप्पं कायवचीदुच्चरितं चित्तस्स अप्पासादिकं
अप्पसादनीयं असन्तं असारुप्पं अकुसलवितक्कत्तयं च अनुपगम्म तब्बिपरी- 25
तस्स कायवचीसुचरितस्स^{११} कुसलवितक्कत्तयस्सेव च पासादिकस्स पसाद-

B. 188

१. पतिसेवना०-सी०, रो० । २. दुब्भरताय-सी० । एवमुपरि पि । ३. चतुसु-सी०,
रो० । एवमुपरि पि । ४. म० पोत्थके नत्थि । ५-५. चतुसु-सी०, रो० । ६-६. किलेससल्लेख-
ताय-म० । ७-७. अप्पासादिकं अप्प०-रो० । ८. ०चेव-म० ।

नीयस्स सन्तस्स साहप्पस्स पारिपूरिया संवत्तति, तस्मा संवरो “पासादिको”
ति वुच्चति ।

यस्मा पन असंवरं पहाय संवरे ठितस्स अत्ता सब्बकिलेसापचय-
भूताय, विवट्टाय, अट्टविरियारम्भवत्थुपारिपूरिया च संवत्तति, तस्मा संवरो
5 “अपचयो चेव विरियारम्भो चा” ति वुच्चति ।

R. 223

भिक्षूनं तदनुच्छविकं तदनुलोमिकं (२६.८) ति तत्थ सन्निपतितानं
भिक्षूनं यं इदानीं सिक्खापदं पञ्जापेस्सति तस्स अनुच्छविकं चेव अनुलोमिकं
च; यो चायं^१ सुभरतादीहि संवरो वुत्तो, तस्स अनुच्छविकं चेव अनुलोमिकं
च संवरप्पहानपटिसंयुत्तं असुत्तन्तनिबद्धं पालिविनिम्मुत्तं ओक्कन्तिकधम्मदेसनं
10 कत्वा ति अत्थो । भगवा किर ईदिसेसु ठानेसु पञ्चवण्णकुसुममालं करोन्तो
विय, रतनदामं सज्जेन्तो विय, ये पटिक्खिपनाधिप्पाया असंवराभिरता ते
सम्परायिकेन वट्टभयेन^२ तज्जेन्तो अनेकप्पकारं आदीनवं दस्सेन्तो, ये सिक्खा-
कामा संवरे ठिता ते अप्पेकच्चे अरहत्ते पतिट्ठापेन्तो अप्पेकच्चे अनागामि-
सकदागामि-सोतापत्तिफलेसु उपनिस्सयविरहिते पि सग्गमग्गे पतिट्ठापेन्तो
15 दीघनिकायप्पमाणं पि मज्झिमनिकायप्पमाणं पि धम्मदेसनं करोति । तं
सन्धायेतं वुत्तं — “भिक्षूनं तदनुच्छविकं तदनुलोमिकं धम्मिं कथं
कत्वा” ति ।

तेन ही ति तेन सुदिनस्स अज्झाचारेण कारणभूतेन । सिक्खापदं
ति एत्थ सिक्खितब्बा ति सिक्खा, पज्जेते इमिना ति पदं, सिक्खाय पदं
20 सिक्खापदं; सिक्खाय अधिगमुपायो ति अत्थो । अथ वा मूलं निस्सयो
पतिट्ठा ति वुत्तं होति, मेथुनविरतिया मेथुनसंवरस्सेतं अधिवचनं । मेथुनसंवरो
हि तदज्जेसं सिक्खासङ्घातानं सीलविपस्सनाञ्जाणमग्गधम्मानं^३ वुत्तत्थवसेन
पदत्ता इध “सिक्खापदं” ति अधिप्पेतो । अयं च अत्थो सिक्खापदविभज्जे
वुत्तनयेनेव वेदितब्बो । अपि च तस्सत्थस्स दीपकं वचनं पि “सिक्खापदं” ति
25 वेदितब्बं । वुत्तं पि चेतं — “सिक्खापदं ति यो तत्थ नामकायो पदकायो
निहत्तिकायो व्यञ्जनकायो” ति । अथ वा यथा “अनभिज्झा धम्मपदं” ति

१. वायं-म०; वा अयं-रो० । २. वग्गभयेन-सी० । ३. ०ञ्जान०-म०, रो० ।
४. व्यञ्जन०-रो० ।

वुत्ते अनभिज्झा एको धम्मकोट्टासो ति अत्थो होति, एवमिधा पि “सिक्खापदं” ति सिक्खाकोट्टासो सिक्खाय एको पदेसो ति पि अत्थो वेदितब्बो ।

दस अत्थवसे पटिच्चा (२६.६-१०) ति दस कारणवसे सिक्खापदपञ्च-
त्तिहेतु अधिगमनीये हितविसेसे पटिच्च आगम्म आरब्भ, दसन्नं हितविसे- 5
सानं निष्फात्ति सम्पस्समानो ति वुत्तं होति । इदानीं ते दस अत्थवसे दस्सेन्तो
“सङ्खसुट्ठुताया” ति आदिमाह । तत्थ सङ्खसुट्ठुता नाम सङ्खस्स सुट्ठुभावो,
“सुट्ठु देवा” ति आगतट्ठाने विय “सुट्ठु, भन्ते” ति वचनसम्पटिच्छन्नभावो;
यो च तथागतस्स वचनं सम्पटिच्छति, तस्स तं दीघरत्तं हिताय सुखाय
होति, तस्मा सङ्खस्स “सुट्ठु, भन्ते” ति मम वचनसम्पटिच्छन्नत्थं पञ्चा- 10
पेस्सामि, असम्पटिच्छने आदीनवं सम्पटिच्छने च आनिसंसं दस्सेत्वा, न
बलक्कारेन अभिभवित्वा ति एतमत्थं आविकरोन्तो आह — “सङ्खसुट्ठु-
ताया” ति । सङ्खफासुताया ति सङ्खस्स फासुभावाय; सहजोविताय सुख-
विहारत्थाया ति अत्थो ।

B. 189

R. 224

दुम्मङ्कूनं पुग्गलानं निग्गहाया ति दुम्मङ्कू नाम दुस्सीलपुग्गला; 15
ये मङ्कुतं आपादियमाना पि दुक्खेन आपज्जन्ति, वीतिक्कमं करोन्ता^१ वा
कत्वा वा न लज्जन्ति, तेसं निग्गहत्थाय; ते हि सिक्खापदे असति “किं
तुम्हेहि दिट्ठं, किं सुतं, किं अम्हेहि कतं; कतमस्मि^२ वत्थुस्मि कतमं आपत्ति
आरोपेत्वा अम्हे निग्गण्हत्था” ति सङ्खं विहेठेस्सन्ति, सिक्खापदे पन सति
ते सङ्खो सिक्खापदं दस्सेत्वा धम्मेन विनयेन सत्थुसासनेन निग्गहेस्सति । 20
तेन वुत्तं — “दुम्मङ्कूनं पुग्गलानं निग्गहाया” ति ।

पेसलानं भिक्खूनं फासुविहाराया ति पेसलानं पियसीलानं
भिक्खूनं फासुविहारत्थाय । पियसीला हि भिक्खू कत्तब्बाकत्तब्बं सावज्जा-
नवज्जं वेलं मरियादं अजानन्ता सिक्खात्तयपारिपूरिया^३ घटमाना
किलमन्ति^४, सन्दिट्ठमाना^५ उब्बाळ्हा होन्ति । कत्तब्बाकत्तब्बं पन सावज्जा- 25
नवज्जं वेलं मरियादं च^६ अत्वा सिक्खात्तयपारिपूरिया घटमाना^६ न किलमन्ति,

१. करोन्तो—सी०, रो० । २. स्या० पोत्थके नत्थि । ३. सिक्खत्तय०—म० । ४-४.

सन्दिट्ठमाना किलमन्ति—स्या० । ५. स्या० पोत्थके नत्थि । ६. घटन्ता—सी०, स्या०, रो० ।

सन्दिट्टमाना^१ न उब्बाळ्हा होन्ति । तेन नेसं^२ सिक्खापदपञ्चापनं^३ फासु-
विहाराय संवत्तति । यो वा दुम्मङ्कूनं पुग्गलानं^४ निग्गहो, स्वेव एतेसं
फासुविहारो । दुस्सीलपुग्गले निस्साय हि उपोसथो न^५ तिट्ठति, पवारणा
न^६ तिट्ठति, सङ्घकम्ममनि नप्पवत्तन्ति, सामग्गी^७ न होति, भिक्खू अनेकग्गा
५ उद्देसपरिपुच्छाकम्मट्टानादीनि अनुयुञ्जितुं न सक्कोन्ति । दुस्सीलेसु पन
B. 190 निग्गहितेसु सब्बो पि अयं उपद्दवो न होति । ततो पेसला भिक्खू फासु^८
विहरन्ति । एवं “पेसलानं भिक्खूनां फासु विहाराया” ति एत्थ द्विधा अत्थो
R. 225 वेदितब्बो ।

दिट्ठधम्मिकानं आसवानं संवराया (२६.११) ति दिट्ठधम्मिका आसवा
१० नाम असंवरे ठितेन तस्मिंयेव अत्तभावे वत्तब्बा पाणिप्पहार-दण्डप्पहार-हत्थ-
च्छेद-पादच्छेद-अकित्ति-अयस-विप्पटिसारादयो दुक्खविसेसा । इति इमेसं दिट्ठ-
धम्मिकानं आसवानं संवराय पिधानाय आगमनमग्गत्यकनाया^९ ति अत्थो ।

सम्परायिकानं आसवानं पटिघाताया ति सम्परायिका आसवा नाम
असंवरे ठितेन कतपापकम्ममूलका सम्पराये नरकादीसु पत्तब्बा दुक्ख-
१५ विसेसा, तेसं पटिघातत्थाय; पटिप्पस्सम्भनत्थाय वूपसमनत्थाया ति वुत्तं
होति ।

अप्पसन्नानं वा पसादाया ति सिक्खापदपञ्चत्तिया हि सति
सिक्खापदपञ्चत्तिं जत्वा वा यथापञ्चत्तं पटिपज्जमाने भिक्खू दिस्वा वा
ये पि अप्पसन्ना पण्डितमनुस्सा, ते “यानि वत लोके महाजनस्स सज्जन-
२० दुस्सनमुत्हनट्टानानि, तेहि इमे समणा सक्कपुत्तिया आरका विरता विह-
रन्ति, दुक्करं वत करोन्ति, भारियं वत करोन्ती” ति पसादं आपज्जन्ति,
विनयपिटके पोत्थकं दिस्वा मिच्छादिट्ठिक-तिवेदी ब्राह्मणो विय । तेन वुत्तं-
“अप्पसन्नानं पसादाया” ति ।

पसन्नानं भिय्योभावाया ति ये पि सासने पसन्ना कुलपुत्ता ते पि
२५ सिक्खापदपञ्चत्तिं वा^{१०} जत्वा^{१०} यथापञ्चत्तं पटिपज्जमाने भिक्खू वा दिस्वा
“अहो अय्या दुक्करकारिनो, ये यावजीवं एकभत्तं ब्रह्मचरियं विनयसंवरं अनु-

१. स्या० पोत्थके नत्थि । २. तेसं-रो० । ३. ०पञ्चापना-स्या०, म० । ४. स्या०
पोत्थके नत्थि । ५. रो० पोत्थके नत्थि । ६. सामग्गि-सी० । ७. फासुं-सी०, स्या० ।
८. ०मग्गत्यकनाया-स्या०, रो० । ९. म० पोत्थके नत्थि । १०. रो० पोत्थके नत्थि ।

पालेन्तो” ति भिय्यो भिय्यो पसीदन्ति । तेन वुत्तं — “पसन्नानं भिय्यो-
भावाया” ति ।

सद्धम्मट्टितिया (२६.१३) ति तिविधो सद्धम्मो — परियत्तिसद्धम्मो,
पटिपत्तिसद्धम्मो, अधिगमसद्धम्मो ति । तत्थ पिटकत्तयसङ्गहितं^१ सब्बं पि बुद्ध-
वचनं “परियत्तिसद्धम्मो” नाम । तेरस धुतगुणा, चुद्दस्स खन्धकवत्तानि, द्वे- 5
असीति महावत्तानि, सीलसमाधिविपस्सना ति अयं “पटिपत्तिसद्धम्मो” नाम ।
चत्तारो अरियमग्गा चत्तारि च सामञ्जफलानि निब्बानं चा ति अयं “अधि-
गमसद्धम्मो” नाम । सो सब्बो पि यस्मा सिक्खापदपञ्जत्तिया सति भिक्खू
सिक्खापदं च तस्स विभङ्गं च तदत्थजोतनत्थं अञ्जं च बुद्धवचनं परिया-
पुणन्ति, यथापञ्जत्तं च पटिपज्जमाना पटिपत्तिं पूरेत्वा पटिपत्तिया अधि- 10
गन्तब्बं लोकुत्तरधम्मं अधिगच्छन्ति, तस्मा सिक्खापदपञ्जत्तिया चिरट्टितिको
होति । तेन वुत्तं — “सद्धम्मट्टितिया” ति ।

B. 191

R. 226

विनयानुग्गहाया ति सिक्खापदपञ्जत्तिया हि सति संवरविनयो च
पहानविनयो^२ च समथविनयो च पञ्जत्तिविनयो चा ति चतुब्बिधो पि
विनयो अनुग्गहितो होति उपत्थम्भितो सूपत्थम्भितो । तेन वुत्तं “विनया- 15
नुग्गहाया” ति ।

सब्बानेव चेतानि पदानि “सिक्खापदं पञ्जापेस्सामी” ति इमिना
वचनेन सद्धिं योजेतब्बानि । तत्रायं पठमपच्छिमपदयोजना — “सद्धसुट्ठताय
सिक्खापदं पञ्जापेस्सामि, विनयानुग्गहाय^३ सिक्खापदं पञ्जापेस्सामी” ति ।

अपि चेत्यं यं सद्धसुट्ठं तं सद्धफासु, यं सद्धफासु तं दुम्मङ्कूनं 20
पुग्गलानं निग्गहाया ति एवं सद्धलिकनयं; यं सद्धसुट्ठं तं सद्धफासु, यं
सद्धसुट्ठं तं दुम्मङ्कूनं पुग्गलानं निग्गहाया ति एवं च एकेकपदमूलकं
दसक्खत्तुं योजनं कत्वा यं वुत्तं परिवारे—

“अत्थसत्तं धम्मसत्तं, द्वे च निरुत्तिसत्तानि ।

चत्तारि च जाणसत्तानि, अत्थवसे पकरणे” ति ॥

25

[परि०-२५५]

तं सब्बं वेदितब्बं ।

१. °सङ्गहीतं-सी०, रो० । २. पहाण०-सी०, रो० । ३. ...पे०...°-स्या० ।

तं पनेतं यस्मा परिवारेयेव आविभविविस्सति^१, तस्मा इध न वण्णितं ति ।

एवं सिक्खापदपञ्जत्तिया आनिसंसं दस्सेत्वा तस्मिं सिक्खापदे भिक्खुहि कत्तब्बकिच्चं दीपेन्तो “एवं च पन, भिक्खवे, इमं सिक्खापदं उद्दि-
 5 सेय्याथा” (२६.१३) ति आह । किं वुत्तं होति ? भिक्खवे, इमं पन मया इति सन्दस्सितानिसंसं सिक्खापदं एवं पातिमोक्खुद्देसे उद्दिसेय्याथ च परियापुणे-
 य्याथ च धारेय्याथ च अञ्जेसं च वाचेय्याथा ति । अतिरेकानयनत्थो हि एत्थ चसद्दो, तेनायमत्थो आनीतो होती ति ।

B. 192

इदानीं यं वुत्तं “इमं सिक्खापदं” ति तं दस्सेन्तो “यो पन भिक्खु
 10 मेथुनं धम्मं पटिसेवेय्य^२, पाराजिको होति असंवासो” ति आह । एवं मूल-
 च्छेज्जवसेन दब्धं कत्वा पठमपाराजिके पञ्जत्ते अपरं पि अनुप्पञ्जत्तत्थाय मक्कटीवत्थु^३ उदपादि । तस्सुप्पत्तिदीपनत्थमेतं वुत्तं — “एवञ्चिदं भगवता
 भिक्खूनं सिक्खापदं पञ्जत्तं होती” ति । तस्सत्थो — भगवता भिक्खूनं इदं सिक्खापदं एवं पञ्जत्तं होति च, इदं च अञ्जं वत्थु उदपादी ति ।

पठमपञ्जत्तिकथा निट्ठिता ।

सुदिन्नभाणवारं^४ निट्ठितं^५ ।

मक्कटीवत्थुकथा

R. 227 15

१७. इदानीं यं तं अञ्जं वत्थुं^६ उप्पन्नं, तं दस्सेतुं “तेन खो पन
 समयेना” ति आदिमाह । तत्रायं अनुत्तानपदवण्णना — मक्कटिं आमिसेना
 ति महावने भिक्खूनं खन्तिमेत्तादिगुणानुभावेन निरासङ्कचित्ता बहू मिगमोर-
 कुक्कुटमक्कटादयो तिरच्छाना पधानागारट्टानेसु विचरन्ति । तत्थ^७ एकं
 मक्कटिं आमिसेन यागुभत्तखज्जकादिना उपलापेत्वा, सङ्गण्हित्वा ति वुत्तं
 20 होति । तस्सा ति भुम्मवचनं । पटिसेवती ति पचुरपटिसेवनो होति; पचुर-
 त्ये हि वत्तमानवचनं । सो भिक्खु ति सो मेथुनधम्मपटिसेवनको भिक्खु ।
 सेनासनचारिकं आहिण्डन्ता ति ते भिक्खु आगन्तुका बुद्धदस्सनाय आगता

१. आवी०-सी० । एवमुपरि पि । २. पटिसेवेय्य-सी०, रो० । एवमुपरि पि ।

३. ०वत्थुं-रो० । ४-४. सी०, स्या० पोत्थकेसु नत्थि । ५. वत्थु-स्या०, म० । एवमुपरि पि ।

६. तत्र-म० ।

पातो व आगन्तुकभत्तानि लभित्वा कतभत्तकिच्चा भिक्खून् निवासनट्टानानि पस्सिस्सामा ति विचरिंसु । तेन वुत्तं — “सेनासनचारिकं आहिण्डन्ता” ति । येन ते भिक्खू तेनुपसङ्कमी (२७.४) ति तिरच्छानगता नाम एकभिक्खुना सद्धि विस्सासं कत्वा अञ्जेसु पि तादिसञ्जेव चित्तं उप्पादेन्ति । तस्मा सा मक्कटी येन ते भिक्खू तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा च^१ अत्तनो^२ विस्सासिक- 5 भिक्खुस्सेव तेसं पि तं विकारं दस्सेसि । छेप्पं ति नङ्गुट्ठं । ओट्टी^३ ति ति अभिमुखं ठपेसि । निमित्तं पि अकासी ति येन नियामेन याय किरियाय मेथुनाधिप्पायं ते जानन्ति तं अकासी ति अत्थो । सो भिक्खू ति यस्सायं विहारो । एकमन्तं निलीयिंसू ति एकस्मिं ओकासे पटिच्छन्ना अर्च्छसु ।

१८. सच्चं, आवुसो ति सभण्डगहितो^४ चोरो विय पच्चक्खं दिस्वा 10 B. 193 चोदितत्ता “किं वा मया कतं” ति आदीनि वत्तुं असक्कोन्तो “सच्चं, आवुसो” ति आह । ननु, आवुसो, तथैव तं होती ति आवुसो यथा मनुस्सित्थिया, ननु तिरच्छानगतित्थिया पि तं सिक्खापदं तथैव होति । मनुस्सित्थिया पि हि दस्सनं पि गहणं पि आमसनं पि फुसनं पि घट्टनं पि दुट्ठुल्लमेव । तिरच्छानगतित्थिया पि तं सब्बं दुट्ठुल्लमेव । को एत्थं विसेसो ? अलेस- 15 ट्टाने त्वं लेसं ओड्डेसी ति ।

१९. अन्तमसो तिरच्छानगताय पि पाराजिको होति असंवासो ति तिरच्छानगताय पि मेथुनं धम्मं पटिसेवित्वा पाराजिको एव होती ति दब्बह- तरं सिक्खापदमकासि ।

दुविधं हि सिक्खापदं — लोकवज्जं, पण्णत्तिवज्जं च । तत्थ यस्स 20 R. 228 सचित्तकपक्खे चित्तं अकुसलमेव होति, तं लोकवज्जं नाम । सेसं पण्णत्ति- वज्जं । तत्थ लोकवज्जे अनुपञ्जति^५ उप्पज्जमाना रुन्धन्ती^६ द्वारं पिद- हन्ती^७ सोतं पच्छिन्दमाना गाळहतं करोन्ती^८ उप्पज्जति, अञ्जत्र अधि- माना, अञ्जत्र सुपिनन्ता ति अयं पन वीतिक्रमाभावा अब्बोहारिकत्ता च वुत्ता । पण्णत्तिवज्जे अकते वीतिक्रमे उप्पज्जमाना सिथिलं करोन्ती मोचेन्ती^९ 25

१. स्या० पोत्थके नत्थि । २. अत्तना-रो० । ३. ओट्टी-म०; ओट्टिसी-स्या० । ४. सहो- ड्डगहितो-म०; सहोड्डगहितो-स्या० । ५. अनुपपञ्जति-सी०, रो० । ६. रुन्धन्ति-रो० । ७. पिद- हन्ति-रो० । ८. करोन्ति-रो० । ९. एवमुपरि पि । १०. मोचेन्ति-रो० ।

द्वारं ददमाना अपरापरं पि अनापत्तिं कुरुमाना उप्पज्जति^१, गणभोजनपरम्परभोजनादीसु अनुपज्जत्तियो विय । “अन्तमसो तद्धणिक्काय पी” ति एवरूपा पन कते वीतिक्रमे उप्पन्नत्ता पज्जत्तिगतिका व होति । इदं पन पठमसिक्खापदं यस्मा लोकवज्जं, न पण्णत्तिवज्जं; तस्मा अयमनुपज्जत्ति
 5 रुन्धन्ती द्वारं पिदहन्ती सोतं पच्छिन्दमाना गाळ्हतरं करोन्ती उप्पज्जि^२ ।

एवं द्वे पि वत्थूनि सम्पिण्डेत्वा मूलच्छेज्जवसेन दळ्हतरं कत्वा पठमपाराजिके पज्जत्ते अपरं पि अनुपज्जत्तत्थाय वज्जिपुत्तकवत्थु उदपादि । तस्सुप्पत्तिदस्सनत्थमेतं वुत्तं — “एवञ्चिदं भगवता भिक्खूनां सिक्खापदं पज्जत्तं होती” ति । तस्सत्थो — भगवता भिक्खूनां इदं सिक्खापदं एवं पज्जत्तं होति
 10 च इदं च अज्जं वत्थु उदपादी ति ।

सन्थतभाणवारो

वज्जिपुत्तकवत्थुवण्णना

B. 194

२०. इदानि यं तं अज्जं पि च वत्थुं उप्पन्नं, तं दस्सेतुं “तेन खो पन समयेना” (२८.२०) ति आदिमाह । तत्रा पि अयमनुत्तानपदवण्णना — वेसालिका ति वेसालिवासिनो । वज्जिपुत्तका ति वज्जिरट्ठे वेसालियं कुलानं पुत्ता । सासने किर यो यो उपह्वो आदीनवो अब्बुदमुप्पज्जि, सब्बं तं वज्जिपुत्तके
 15 निस्साय । तथा हि देवदत्तो पि वज्जिपुत्तके पक्खे लभित्वा सद्धं भिन्दि । वज्जिपुत्तका एव च वस्ससतपरिनिब्बुते भगवति उद्धम्मं उब्बिनयं सत्थुसासनं दीपेसुं । इमे पि तेसंयेव एकच्चे^३ एवं पज्जत्ते पि सिक्खापदे यादवत्थं भुञ्जिसुं^४...पे०...मेथुनं धम्मं पटिसेविसू ति ।

R. 229

जातिव्यसनेन पी ति एत्थ असनं^५ व्यसनं^६ विक्खेपो विद्धंसनं
 20 विनासो ति सब्बमेतं एकत्थं, जातीनं व्यसनं जातिव्यसनं, तेन जातिव्यसनेन राजदण्डव्याधिमरणविप्पवासनिमित्तेन जातिविनासेना ति अत्थो । एस नयो दुतियपदे पि । ततियपदे पन आरोग्यविनासको रोगो एव रोगव्यसनं, सो हि आरोग्यं व्यसति विक्खिपति विनासेती ति व्यसनं, रोगो व व्यसनं रोगव्यसनं, तेन रोगव्यसनेन । फुट्ठा ति अधिपत्ता अभिभूता
 25 समन्नागता ति अत्थो ।

१. च उप्पज्जति—रो० । २. उप्पज्जति—सी०, रो० । ३. एकच्चा—स्या०, रो० ।

४. नहयिसु—सी०, स्या०, रो०, । ५. विअसनं—स्या० । ६. व्यसनं—सी०, रो० ।

न मयं, भन्ते आनन्द, बुद्धगरहिनो (२८.२५) ति भन्ते आनन्द, मयं बुद्धं^१ न^१ गरहाम, न बुद्धस्स दोसं वदेम^२ । न धम्मगरहिनो, न सङ्गगरहिनो, अत्तगरहिनो मयं ति अत्तानमेव मयं गरहाम, अत्तनो दोसं वदेम । अलक्खिका ति निस्सिरिका^३ । अप्पपुञ्जा ति परित्तपुञ्जा । विपस्सका कुसलानं धम्मनं ति ये अट्ठतिसारम्मणेषु विभत्ता कुसला धम्मा, तेसं विपस्सका; ततो ततो 5 आरम्मणतो वुट्ठाय तेव^४ धम्मे विपस्समाना ति अत्थो । पुब्बरत्तापररत्तं ति रत्तिया पुब्बं पुब्बरत्तं, रत्तिया अपरं अपररत्तं, पठमयामं च पच्छिम-यामं चा ति वुत्तं होति । बोधिपक्खिकानं ति बोधिस्स पक्खे भवानं, अरहत्तमग्गजाणस्स उपकारकानं ति अत्थो । भावनानुयोगं ति वड्डनानु-योगं । अनुयुत्ता विहरेय्यामा ति गिहिपलिबोधं^५ आवासपलिबोधं च पहाय 10 विवित्तेसु सेनासनेसु युत्ता^६ पयुत्ता^६ अनञ्जकिच्चा विहरेय्याम । एवमावुसो ति थेरो एतेसं आसयं अजानन्तो इदं नेसं महागज्जितं सुत्वा “सचे इमे ईदिसा भविस्सन्ति, साधू” ति मञ्जमानो “एवमावुसो” ति सम्पटिच्छि ।

B. 195

अट्ठानमेतं अनवकासो ति उभयम्पेतं कारणपटिक्खेपवचनं । कारणं हि यस्मा तत्थ तदायत्तवुत्तिभावेन फलं तिट्ठति । यस्मा चस्स तं ओकासो 15 होति तदायत्तवुत्तिभावेन, तस्मा “ठानं च अवकासो चा” ति वुच्चति, तं पटिक्खपन्तो आह — “अट्ठानमेतं, आनन्द, अनवकासो” ति । एतं ठानं वा ओकासो वा^७ नत्थि । यं तथागतो ति येन तथागतो वज्जीनं वा...पे०... समूहनेय्य, तं कारणं नत्थी ति अत्थो । यदि हि भगवा एतेसं “लभेय्याम उपसम्पदं” ति याचन्तानं उपसम्पदं ददेय्य, एवं सन्ते “पाराजिको होति 20 असंवासो” ति पञ्जत्तं समूहनेय्य । यस्मा पन^८ तं^८ न समूहनति, तस्मा “अट्ठानमेतं” ति आदिमाह ।

R. 230

सो आगतो न उपसम्पादेतब्बो ति “यदि हि एवं आगतो उपसम्पदं लभेय्य, सासने अगारवो भवेय्य । सामणेरभूमियं पन ठितो सगारवो^९ भवि-स्सति, अत्तत्थं च करिस्सती” ति अत्वा अनुकम्पमानो व भगवा आह — 25

१-१. न बुद्धं-म० । २. देम-म० । एवमुपरि पि । ३. निस्सिरिका-सी०, रो० । ४. ते च-रो० । ५. गिहिपलिबोधं-सी० । एवमुपरि पि । ६-६. युत्तपयुत्ता-म०; युत्तप्पयुत्ता-स्या० । ७. रो० पोत्थके नत्थि । ८-८. पनेतं-म०, रो० । ९. ०च-म० ।

“सो आगतो न उपसम्पादेतब्बो” ति । सो आगतो उपसम्पादेतब्बो (२६.१६) ति “एवं^१ आगतो भिक्खुभावे ठत्वा अविप्पन्नसीलताय सासने सगारवो भविस्सति, सो सति उपनिस्सये नचिरस्सेव उत्तमत्थं पापुणिस्सती” ति अत्वा उपसम्पादेतब्बो ति आह ।

- 5 २१. एवं मेथुनं धम्मं पटिसेवित्वा^२ आगतेसु अनुपसम्पादेतब्बं च उपसम्पादेतब्बं च दस्सेत्वा तीणि पि वत्थूनि समोधानेत्वा परिपुण्णं कत्वा सिक्खापदं पञ्जापेतुकामो^३ “एवं च पन, भिक्खवे, इमं सिक्खापदं उद्दिसेय्याथा” ति वत्वा “यो पन भिक्खु...पे०...असंवासो” ति परिपुण्णं सिक्खापदं पञ्जापेसि ।

चतुर्विधविनयकथा

- 10 २२. इदानिस्स अत्थं विभजन्तो “यो पनाति, यो यादिसो” ति आदिमाह । तस्मिं पन सिक्खापदे च सिक्खापदविभङ्गे च सकले च विनय-विनिच्छये कोसल्लं पत्थयन्तेन^४ चतुर्विधो विनयो जानितब्बो—

चतुर्विधं हि विनयं, महाथेरा महिद्धिका ।
नीहरित्वा पकासेसुं, धम्मसङ्गाहका पुरा ॥

- B. 196 15 कतमं चतुर्विधं ? सुत्तं, सुत्तानुलोमं, आचरियवादो^५, अत्तनोमती^६ ति । यं सन्धाय वुत्तं — “आहच्चपदेन खो, महाराज, रसेन आचरियवंसता^७ अधिप्पाया” [मि०प०—१५०] ति, एत्थ हि “आहच्चपदं” ति सुत्तं अधि-प्पेतं, “रसो” ति सुत्तानुलोमं, “आचरियवंसो” ति आचरियवादो, “अधि-प्पायो” ति अत्तनोमति ।

- 20 तत्थ सुत्तं नाम सकलविनयपिटके पालि^८ ।

- R. 231 सुत्तानुलोमं नाम चत्तारो महापदेसा; ये भगवता एवं वुत्ता — “यं, भिक्खवे, मया ‘इदं न कप्पती’ ति अपटिक्खित्तं^९, तं चे^{१०} अकप्पियं अनुलो-मेति; कप्पियं पटिबाहति, तं वो न कप्पति । यं, भिक्खवे, मया ‘इदं न

१. यदि हि एवं—रो० । २. पति०—सी०, रो० । ३. पञ्जापेतु०—म० । एवमुपरि पि । ४. पटु०—स्या० । ५. ०वादं—स्या०, म० । ६. अत्तनोमतिन्ति—म०; अत्तनो मती—सी०, स्या० । ७-७. आचरियवंसेन अधिप्पाया—म० । ८. पाळि—सी०, रो०, म० । एवमुपरि पि । ९. अपटि०—म० । एवमुपरि पि । १०. चैव—सी० । एवमुपरि पि ।

कप्पती' ति अपटिक्खत्तं, तं चे कप्पियं अनुलोमेति; अकप्पियं पटिबाहति, तं वो कप्पति । यं, भिक्खवे, मया 'इदं कप्पती' ति अननुञ्जातं, तं चे अकप्पियं अनुलोमेति, कप्पियं पटिबाहति; तं वो न कप्पति । यं, भिक्खवे, मया 'इदं कप्पती' ति अननुञ्जातं, तं चे कप्पियं अनुलोमेति, अकप्पियं पटिबाहति; तं वो कप्पती" [म०व०-२६४] ति । 5

आचरियवादो नाम धम्मसङ्गाहकेहि पञ्चहि अरहन्तसतेहि ठपिता पालिविनिमुत्ता^१ ओक्कन्तिकविनिच्छियप्पवत्ता अट्ठकथातन्ति^२ ।

अत्तनोमति नाम सुत्त-सुत्तानुलोम-आचरियवादे मुञ्चित्वा अनुमानेन अत्तनो अनुबुद्धिया नयग्गाहेन उपट्ठिताकारकथनं ।

अपि च सुत्तन्ताभिधम्मविनयट्ठकथासु आगतो सब्बो पि थेरवादो 10 "अत्तनोमति" नाम । तं पन अत्तनो मतिं गहेत्वा कथेन्तेन न दब्बहग्गाहं^३ गहेत्वा वोहरितब्बं । कारणं सल्लक्खेत्वा अत्थेन पालिं, पालिया च अत्थं संसन्देत्वा कथेतब्बं । अत्तनोमति आचरियवादे ओतारेतब्बा । सचे तत्थ ओतरति चेव समेति, गहेतब्बा^४ । सचे नेव ओतरति न समेति, न गहेतब्बा । अयं हि अत्तनोमति नाम सब्बदुब्बला । अत्तनोमतितो आचरियवादो 15 बलवतरो ।

आचरियवादो पि सुत्तानुलोमे ओतारेतब्बो । तत्थ ओतरन्तो समेन्तो-येव गहेतब्बो, इतरो न गहेतब्बो । आचरियवादतो हि सुत्तानुलोमं बलवतरं ।

सुत्तानुलोमं पि सुत्ते ओतारेतब्बं । तत्थ ओतरन्तं समेन्तमेव गहेतब्बं, इतरं न गहेतब्बं । सुत्तानुलोमतो हि सुत्तमेव बलवतरं । सुत्तं हि अप्पति- 20 वत्तियं^५ कारकसङ्घसदिसं बुद्धानं ठितकालसदिसं । तस्मा यदा द्वे भिक्खू साकच्छन्ति, सकवादी सुत्तं गहेत्वा कथेति, परवादी सुत्तानुलोमं । तेहि अञ्जमञ्जं खेपं वा गरहं वा अक्त्वा सुत्तानुलोमं सुत्ते ओतारेतब्बं । सचे ओतरति समेति, गहेतब्बं । नो चे, न गहेतब्बं; सुत्तस्मिंयेव ठातब्बं ।

अथायं सुत्तं गहेत्वा कथेति, परो आचरियवादं । तेहि पि अञ्ज- 25 मञ्जं खेपं वा गरहं वा अक्त्वा आचरियवादो सुत्ते ओतारेतब्बो । सचे

१. पाळिविनिमुत्ता-सी०, रो०; पाळि०-म० । २. अट्ठकथा तन्ति-सी०, रो० ।

३. दब्बहग्गाहं-सी०, रो० । ४. गहेतब्बं-सी० । ५. अप्पटिवत्तियं-स्या०, म० ।

ओतरति समेति, गहेतब्बो । अनोतरन्तो असमेन्तो च गारय्हाचरियवादो न गहेतब्बो; सुत्तस्मिं येव ठातब्बं ।

R 232

अथायं सुत्तं गहेत्वा कथेति, परो अत्तनोमति । तेहि पि अञ्जमञ्जं खेपं वा गरहं वा अक्त्वा अत्तनोमति सुत्ते ओतारेतब्बा । सचे ओतरति 5 समेति, गहेतब्बा । नो चे, न गहेतब्बा, सुत्तस्मिं येव ठातब्बं ।

अथायं^१ सुत्तानुलोमं गहेत्वा कथेति, परो सुत्तं । सुत्तं^२ सुत्तानुलोमे ओतारेतब्बं । सचे ओतरति समेति, तिस्सो सङ्गीतियो आरूढं पालि-आगतं पञ्जायति, गहेतब्बं । नो चे तथा पञ्जायति न ओतरति न समेति, बाहिरकसुत्तं वा होति सिलोको वा अञ्जं वा गारय्हुसुत्तं गूळहवेस्सन्तर- 10 गूळहविनय-वेदल्लादीनं अञ्जतरतो आगतं, न गहेतब्बं; सुत्तानुलोमस्मिं येव ठातब्बं ।

अथायं सुत्तानुलोमं गहेत्वा कथेति, परो आचरियवादं । आचरिय-वादो सुत्तानुलोमे ओतारेतब्बो । सचे ओतरति समेति, गहेतब्बो । नो चे, न गहेतब्बो; सुत्तानुलोमे येव ठातब्बं ।

15 अथायं सुत्तानुलोमं गहेत्वा कथेति, परो अत्तनोमति । अत्तनोमति सुत्तानुलोमे ओतारेतब्बा । सचे ओतरति समेति, गहेतब्बा । नो चे, न गहेतब्बा; सुत्तानुलोमेयेव ठातब्बं ।

अथ पनायं आचरियवादं गहेत्वा कथेति, परो सुत्तं । सुत्तं आचरिय-वादे ओतारेतब्बं । सचे ओतरति समेति, गहेतब्बं । इतरं गारय्हुसुत्तं न 20 गहेतब्बं; आचरियवादेयेव ठातब्बं ।

B. 198

अथायं आचरियवादं गहेत्वा कथेति, परो सुत्तानुलोमं । सुत्तानुलोमं आचरियवादे ओतारेतब्बं । ओतरन्तं समेन्तमेव गहेतब्बं, इतरं न गहेतब्बं; आचरियवादेयेव ठातब्बं ।

अथायं आचरियवादं गहेत्वा कथेति, परो अत्तनोमति । अत्तनोमति 25 आचरियवादे ओतारेतब्बा । सचे ओतरति समेति, गहेतब्बा । नो चे, न गहेतब्बा; आचरियवादेयेव ठातब्बं^३ ।

१. अथ पनायं-म० । २. स्या० पोत्थके नत्थि । ३. ०अत्तनो गहणमेव बलियं कातब्बं-स्या० ।

अथ पनायं अत्तनोमतिं गहेत्वा कथेति, परो सुत्तं । सुत्तं अत्तनो-
मतियं ओतारेतब्बं । सचे ओतरति समेति, गहेतब्बं । इतरं गारय्हसुत्तं
न गहेतब्बं; अत्तनोमतियमेव ठातब्बं ।

अथायं अत्तनोमतिं गहेत्वा कथेति, परो सुत्तानुलोमं । सुत्तानुलोमं
अत्तनो मतियं ओतारेतब्बं । ओतरन्तं समेन्तमेव गहेतब्बं, इतरं न गहे- 5
तब्बं; अत्तनोमतियमेव ठातब्बं ।

अथायं अत्तनोमतिं गहेत्वा कथेति, परो आचरियवादं । आचरिय-
वादो अत्तनोमतियं ओतारेतब्बो । सचे ओतरति समेति, गहेतब्बो; इतरो
गारय्हाचरियवादो न गहेतब्बो । अत्तनो मतियमेव ठातब्बं । अत्तनो गहण-
मेव बलियं कातब्बं । सब्बट्टानेसु च खेपो वा गरहा वा न कातब्बा ति । 10

R. 233

अथ पनायं “कप्पियं” ति गहेत्वा कथेति, परो “अकप्पियं” ति । सुत्ते
च सुत्तानुलोमे च ओतारेतब्बं । सचे कप्पियं होति, कप्पिये ठातब्बं । सचे
अकप्पियं, अकप्पिये ठातब्बं ।

अथायं तस्स कप्पियभावसाधकं सुत्ततो बहुं कारणं च विनिच्छयं च
दस्सेति, परो कारणं न विन्दति । कप्पिये व^१ ठातब्बं । अथ परो तस्स 15
अकप्पियभावसाधकं सुत्ततो बहुं कारणं च विनिच्छयं च दस्सेति, अनेन
अत्तनो गहणं ति कत्वा दळ्हं आदाय न ठातब्बं । “साधू” ति सम्पटि-
च्छित्वा अकप्पिये एव ठातब्बं । अथ द्विन्नं पि कारणच्छाया दिस्सति,
पटिक्खित्तभावोयेव साधु, अकप्पिये ठातब्बं । विनयं हि पत्वा कप्पिया-
कप्पियविचारणमागम्म रुन्धितब्बं, गाळ्हं कातब्बं, सोतं पच्छिन्दितब्बं, 20
गरुकभावेयेव ठातब्बं ।

अथ पनायं “अकप्पियं” ति गहेत्वा कथेति, परो “कप्पियं” ति । सुत्ते
च सुत्तानुलोमे च ओतारेतब्बं । सचे कप्पियं होति, कप्पिये ठातब्बं । सचे
अकप्पियं, अकप्पिये ठातब्बं । अथायं बहूहि सुत्तविनिच्छयकारणेहि अक-
प्पियभावं दस्सेति, परो कारणं न विन्दति, अकप्पिये ठातब्बं । अथ परो 25
बहूहि सुत्तविनिच्छयकारणेहि कप्पियभावं दस्सेति, अयं कारणं न विन्दति,
कप्पिये ठातब्बं । अथ द्विन्नं पि कारणच्छाया दिस्सति, अत्तनो गहणं न

B. 199

१. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

विस्सज्जेतब्बं । यथा चायं कप्पियाकप्पिये^१ अकप्पियकप्पिये^२ च विनि-
च्छयो वुत्तो; एवं अनापत्तिआपत्तिवादे^३ आपत्तानापत्तिवादे च, लहुकगरुका-
पत्तिवादे गरुकलहुकापत्तिवादे चापि विनिच्छयो वेदितब्बो । नाममत्तं^३
येव हि एत्थ नानं, योजनानये नानं नत्थि, तस्मा न वित्थारितं ।

५ एवं कप्पियाकप्पियादिविनिच्छये उप्पन्ते यो सुत्त-सुत्तानुलोम-
आचरियवाद-अत्तनोमतीसु अतिरेककारणं लभति, तस्स वादे ठातब्बं ।
सब्बसो पन कारणं^४ विनिच्छयं^५ अलभन्तेन सुत्तं न जहितब्बं^६, सुत्तस्मियेव
ठातब्बं ति । एवं तस्मिं सिक्खापदे च सिक्खापदविभङ्गे च सकले च
विनयविनिच्छये कोसल्लं पत्थयन्तेन अयं चतुर्विधो विनयो जानितब्बो ।

R. 234 10

इमं च पन चतुर्विधं विनयं जत्वापि विनयधरेण पुग्गलेन ति-
लक्खणसमन्नागतेन भवितब्बं । तीणि हि विनयधरस्स लक्खणानि इच्छित-
ब्बानि । कतमानि तीणि ? “सुतञ्चस्स स्वागतं होति सुप्पवत्ति सुविनिच्छित्तं
सुत्ततो^७ अनुव्यञ्जनतो^८” ति इदमेकं लक्खणं । “विनये खो पन ठितो
होति असंहीरो^९” ति इदं दुतियं । “आचरियपरम्परा खो पनस्स सुग्गहिता^{१०}
१५ होति सुमनसिकता सूपधारिता” ति इदं ततियं ।

तत्थ “सुत्तं” नाम सकलं विनयपिटकं । तदस्स^१ “स्वागतं होती”
ति^{१०} सुट्ठु आगतं । “सुप्पवत्ती^{११}” ति सुट्ठु पवत्तं पगुणं वाचुग्गतं सुविनि-
च्छित्तं । “सुत्ततो अनुव्यञ्जनतो” ति पालितो^{१२} च परिपुच्छातो^{१३} च अट्ठ-
कथातो च सुविनिच्छित्तं होति, कल्लच्छेदं^{१४} कत्वा उग्गहितं^{१५} । “विनये खो
२० पन ठितो होती” ति विनये लज्जिभावेन^{१६} पतिट्ठितो होति । अलज्जी हि
बहुस्सुतोपि समानो लाभगरुकताय^{१७} तन्तिं विसंवादेत्वा उद्धम्मं उब्बिनयं
सत्थुसासनं दीपेत्वा सासने महन्तं उपद्दवं करोति । सङ्घभेदं पि सङ्घरारिजं

B. 200

१. ०च-स्या० । २. अकप्पियाकप्पिये-रो० । ३. नाममतो-सी०, रो०; ०मत्ते-स्या० ।
४-४. कारणविनिच्छयं-सी०, स्या० । ५. विजहितब्बं-स्या० । ६-६. सुत्तसो अनुव्यञ्जनसो-सी०;
०व्यञ्जनसो-रो०; ०व्यञ्जनसो-स्या० । एवमुपरि पि । ७. असंहीरो-स्या० । एवमुपरि पि । ८.
सुग्गहिता-सी०, रो० । एवमुपरि पि । ९. तञ्चस्स-म० । १०. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु
नत्थि । ११. ०पवत्तितं-स्या० । १२. पालितो-सी०, रो०, म० । १३. ०पुच्छतो-रो०, म० ।
१४. कल्लच्छेदं-सी०, रो०; कल्लच्छेदं-स्या० । १५. उग्गहितं-सी०, रो० । १६. लज्जी-
म० । १७. ०गरुताय-म० ।

पि उप्पादेति । लज्जी पन कुक्कुच्चको सिक्खाकामो जीवितहेतु पि तन्ति
 अविसंवादेत्वा धम्ममेव विनयमेव च दीपेति, सत्थुसासनं गरं कत्वा ठपेति ।
 तथा हि पुब्बे महाथेरा तिक्खत्तुं वाचं निच्छारेसुं - “अनागते लज्जी रक्खि-
 स्सति, लज्जी^१ रक्खिस्सति^१, लज्जी रक्खिस्सती” ति । एवं यो^२ लज्जी, सो विनयं
 अविजहन्तो^३ अवोक्कमन्तो लज्जिभावेन विनये ठितो होति सुप्पत्तिट्ठितो^४ ति । 5
 “असंहीरो” ति संहीरो^५ नाम पालिया^६ हेट्ठतो वा उपरितो वा पदपटि-
 पाटिया वा अट्ठकथाय वा^७ पुच्छियमानो^८ वित्थुनाति^९ विप्फन्दति सन्तिट्ठितुं
 न सक्कोति; यं यं परेन वुच्चति तं तं अनुजानाति; सकवादं छट्ठेत्वा^{१०}
 परवादं गण्हाति । यो^{११} पन पालियं वा अट्ठकथाय वा हेट्ठपरियेन वा
 पदपटिपाटिया वा पुच्छियमानो न वित्थुनाति^{१२} न विप्फन्दति, एकेकलोमं 10 R. 235
 सण्डासेन गण्हन्तो विय “एवं मयं वदाम; एवं नो आचरिया वदन्ती” ति
 ति विस्सज्जेति; यस्मिं पालि च पालिविनिच्छयो च सुवण्णभाजने पक्खित्त-
 सीहवसा विय परिक्खयं परियादानं अगच्छन्तो तिट्ठति, अयं वुच्चति
 “असंहीरो” ति ।

“आचरियपरम्परा खो पनस्स सुगहिता होती” ति थेरपरम्परा 15
 वंसपरम्परा चस्स^{१३} सुट्ठु गहिता होति । “सुमनसिकता” ति सुट्ठु मनसि-
 कता; आवज्जितमत्ते उज्जलितपदीपो विय होति । “सूपधारिता” ति सुट्ठु
 उपधारिता पुब्बापरानुसन्धितो अत्थतो कारणतो च उपधारिता; अत्तनो
 मतिं पहाय आचरियसुद्धिया वत्ता होति “मय्हं आचरियो असुकाचरियस्स
 सन्तिके उग्गहि, सो असुकस्सा” ति एवं सब्बं आचरियपरम्परं थेरवादङ्गं^{१४} 20
 आहरित्वा^{१५} याव उपालित्थेरो^{१६} सम्मासम्बुद्धस्स सन्तिके उग्गण्ही ति पापेत्वा
 ठपेति । ततो पि आहरित्वा उपालित्थेरो सम्मासम्बुद्धस्स सन्तिके उग्गण्ही,
 दासकत्थेरो अत्तनो उपज्झायस्स उपालित्थेरस्स, सोणकत्थेरो अत्तनो उप-

१-१. स्या० पोत्थके नत्थि । २. यो च-स्या० । ३. अजहन्तो-स्या० । ४. पत्तिट्ठितो-
 स्या०, रो० । ५. असंहीरो-स्या० । ६. संहीरो-स्या० । ७-७. यो पालियं वा अट्ठकथायं वा
 हेट्ठतो वा उपरितो वा पदपटिपाटिया वा-म०; उपरि वा-रो०; यो-स्या० । ८. परि-
 रो० । ९. वित्थुनति-म०, रो० । १०. छट्ठेत्वा-म० । ११. यो वा-रो० । १२. वित्थुनति-
 रो०; वित्थुनति-म० । १३. अस्स-सी०, स्या०; च अस्स-रो० । १४. थेरतरङ्गं-सी०, स्या०,
 रो० । एवमुपरि पि । १५. हरित्वा-सी०, स्या० । १६. उपाळि०-सी०, रो० । एवमुपरि पि ।

B. 201

जम्भायस्स दासकत्थेरस्स, सिग्गवत्थेरो अत्तनो उपजम्भायस्स सोणकत्थेरस्स, मोग्गलिपुत्ततस्सत्थेरो अत्तनो उपजम्भायस्स सिग्गवत्थेरस्स चण्डवज्जित्थे रस्स चा^१ ति^१ । एवं सब्बं आचरियपरम्परं थेरवादज्जं आहरित्वा अत्तनो आचरियं पापेत्वा ठपेति । एवं उग्गहिता हि आचरियपरम्परा सुग्गहिता
 5 होति । एवं असक्कोन्तेन पन अवस्सं द्वे तयो परिवट्ठा उग्गहेतब्बा । सब्ब-
 पच्छिमेन हि नयेन यथा आचरियो च आचरियाचरियो च पालिञ्च परिपुच्छं
 च वदन्ति, तथा जातुं वट्ठति ।

इमेहि च पन तीहि लक्खणेहि समन्नागतेन विनयधरेन वत्थुविनि-
 च्छयत्थं सन्निपतिते सङ्घे ओतिण्णे वत्थुस्मिं चोदकेन च^२ चुदितकेन च वुत्ते
 10 वत्तब्बे सहसा अविनिच्छिनित्वा व छ ठानानि ओलोकेतब्बानि । कतमानि
 छ ? वत्थुं^३ ओलोकेतब्बं, मातिका ओलोकेतब्बा, पदभाजनीयं^४ ओलोके-
 तब्बं, तिकपरिच्छेदो ओलोकेतब्बो, अन्तरापत्ति ओलोकेतब्बा, अनापत्ति
 ओलोकेतब्बा ति^५ ।

R. 236

वत्थुं ओलोकेन्तो पि हि “तिणेन वा पण्णेन वा पटिच्छादेत्वा आग-
 15 न्तब्बं, न त्वेव नग्गेन आगन्तब्बं; यो आगच्छेय्य, आपत्ति दुक्कटस्सा”
 [पारा०-३०७] ति एवं एकच्चं आपत्ति पस्सति । सो तं सुत्तं आनेत्वा
 तं अधिकरणं वूपसमेस्सति ।

मातिकं ओलोकेन्तो पि “सम्पजानमुसावादे पाचित्तियं” [पाचि०-५]
 ति आदिना नयेन पञ्चन्नं आपत्तीनं अञ्जतरं आपत्ति पस्सति, सो तं सुत्तं
 20 आनेत्वा तं अधिकरणं वूपसमेस्सति ।

पदभाजनीयं ओलोकेन्तो पि “अक्खयिते सरीरे मेथुनं धम्मं पटिसेवति^६,
 आपत्ति पाराजिकस्स । येभुय्येन खयिते^७ सरीरे मेथुनं धम्मं पटिसेवति,
 आपत्ति थुल्लच्चयस्सा” [पारा०-३६] ति आदिना नयेन सत्तन्नं आपत्तीनं
 अञ्जतरं आपत्ति पस्सति, सो पदभाजनीयतो सुत्तं आनेत्वा तं अधिकरणं
 25 वूपसमेस्सति ।

तिकपरिच्छेदं ओलोकेन्तो पि तिकसङ्घादिसं वा तिकपाचित्तियं

१-२. च-स्या० । २. म० पोत्थके नत्थि । ३. वत्थु-स्या०, म० । ४. पदभाजनीयं-
 रो० । एवमुपरि पि । ५. स्या० पोत्थके नत्थि । ६. पति०-सी०, रो० । एवमुपरि पि ।
 ७. खयिते-रो० । ८. अयं पाठो तत्थ अत्थतो व दिस्सति, न अक्खरतो ।

वा तिकदुक्कटं वा अज्जतरं वा आपत्तिं तिकपरिच्छेदे^१ पस्सति, सो ततो सुत्तं आनेत्वा तं अधिकरणं वूपसमेस्सति ।

अन्तरापत्तिं ओलोकेन्तो पि “पटिलातं उक्खिपति, आपत्तिं दुक्कटस्सा” [पाचि०-१५६] ति एवं या^२ सिक्खापदन्तरेसु अन्तरापत्तिं होति तं पस्सति, सो तं सुत्तं आनेत्वा तं अधिकरणं वूपसमेस्सति । 5

अनापत्तिं ओलोकेन्तो पि “अनापत्तिं भिक्खु असादियन्तस्स [पारा०-४५], अथेय्यचित्तस्स [पारा०-७१], न मरणाधिप्पायस्स [पारा-९८], अनुल्लपनाधिप्पायस्स [पारा०-१०४], न मोचनाधिप्पायस्स [पारा०-१६४], असच्चिच्च, असतिया, अजानन्तस्सा” [पारा०९७] ति एवं तस्मिं सिक्खापदे निदिट्ठं अनापत्तिं पस्सति, सो तं सुत्तं आनेत्वा 10 तं अधिकरणं वूपसमेस्सति ।

यो हि भिक्खु चतुब्बिधविनयकोविदो तिलक्खणसम्पन्नो इमानि छ^३ ठानानि^३ ओलोकेत्वा अधिकरणं वूपसमेस्सति, तस्स विनिच्छयो अप्पत्तिवत्तियो^४, बुद्धेन सयं निसीदित्वा विनिच्छित्तसदिसो होति ।

तं चे एवं^५ विनिच्छयकुसलं भिक्खुं कोचि कतसिक्खापदवीतिकमो 15 भिक्खु उपसङ्कमित्वा अत्तनो कुक्कुच्चं पुच्छेय्य; तेन साधुकं सल्लक्खेत्वा सचे अनापत्तिं होति, “अनापत्ती” ति वत्तब्बं । सचे पन आपत्तिं होति, “आपत्ती” ति वत्तब्बं । सा देसनागामिनी चे, “देसनागामिनी” ति वत्तब्बं । बुट्ठानगामिनी^६ चे, “बुट्ठानगामिनी” ति वत्तब्बं ।

अथस्स पाराजिकच्छाया दिस्सति, “पाराजिकापत्ती” ति न ताव^७ 20 R. 237 वत्तब्बं । कस्मा ? मेथुनधम्मवीतिकमो च^८ उत्तरिमनुस्सधम्मवीतिकमो च ओळारिको । अदिन्नादानमनुस्सविग्गहवीतिकमा पन सुखुमा चित्तलहुका । ते सुखुमेनेव आपज्जति, सुखुमेन रक्खति, तस्मा विसेसेन तंवत्थुकं कुक्कुच्चं पुच्छियमानो “आपत्ती” ति अवत्वा सचस्स आचरियो धरति, ततो तेन सो भिक्खु “अम्हाकं आचरियं पुच्छा” ति पेसेतब्बो । सचे सो 25

१. परिच्छेदे-स्या० । २. स्या० पोत्थके नत्थि । ३-३. छट्ठानानि-स्या० । ४. अप्पटि०-म०; अपटि०-स्या० । ५-५. तब्बेवं-म०; तब्बे एवं-स्या० । ६. उट्ठान०-रो० । ७. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ८. हि-स्या०, म० ।

पुन आगत्वा “तुम्हाकं आचरियो सुत्ततो नयतो^१ ओलोकेत्वा ‘सतेकिच्छो’
ति मं आहा” ति वदति, ततो तेन^२ सो “साधु सुट्ठु यं आचरियो भणति
तं करोहि” ति वत्तब्बो ।

अथ पनस्स आचरियो नत्थि, सर्द्धि उग्गहितत्थेरो पन अत्थि, तस्स
५ सन्तिकं पेसेतब्बो – “अम्मेहि सर्द्धि^३ उग्गहितत्थेरो गणपामोक्खो, तं गत्वा
पुच्छा” ति । तेना पि “सतेकिच्छो” ति विनिच्छित्ते “साधु सुट्ठु तस्सेव
वचनं करोही” ति वत्तब्बो ।

अथ^४ सर्द्धि उग्गहितत्थेरो पि नत्थि, अन्तेवासिको पण्डितो अत्थि,
तस्स सन्तिकं पेसेतब्बो – “असुकदहरं” गत्वा पुच्छा” ति । तेना पि
१० “सतेकिच्छो” ति विनिच्छित्ते “साधु सुट्ठु तस्सेव^५ वचनं करोही” ति
वत्तब्बो । अथ दहरस्सा पि पाराजिकच्छाया व उपट्ठाति, तेना पि “पारा-
जिकोसी” ति न वत्तब्बो । दुल्लभो हि बुद्धुप्पादो, ततो दुल्लभतरा पब्बज्जा
च उपसम्पदा च । एवं पन वत्तब्बो^६ – “विवित्तं ओकासं सम्मज्जित्वा
दिवाविहारं निसीदित्वा सीलानि सोधेत्वा द्वत्तिसाकारं ताव मनसि^७
१५ करोही” ति । सचे तस्स अरोगं^८ सीलं कम्मट्ठानं घटीयति^९, सङ्खारा
पाकटा हुत्वा उपट्ठहन्ति, उपचारप्पनाप्पत्तं^{१०} विय चित्तं^{११} एकगं होति, दिवसं
अतिक्कमन्तं^{१२} पि न जानाति । सो दिवसातिक्रमे उपट्ठानं आगतो एवं
वत्तब्बो – “कीदिसा^{१३} ते चित्तप्पवती” ति । आरोचिताय चित्तप्पवत्तिया
वत्तब्बो – “पब्बज्जा नाम चित्तविमुद्धत्थाय, अप्पमत्तो समणधम्मं
२० करोही” ति ।

यस्स पन सीलं भिन्नं होति, तस्स कमट्ठानं न घटीयति, पतोदाभि-
तुन्नं^{१४} विय चित्तं विकम्पति, विप्पटिसारगिना ड्य्हति^{१५}, तत्तपासाणे निसिन्नो
विय तद्धण्येव वुट्ठाति । सो आगतो “का ते चित्तप्पवती^{१६}” ति पुच्छ-

१. विनयतो-स्या० । २. ग्रनेन-म० । ३. सह-स्या० । ४. अथस्स-स्या० । ५.
असुकं दहरं-स्या० । ६. तस्स-स्या०, म० । ७. वत्तब्बं-स्या०, म० । ८-८. मनसिकरोही-
सी०, रो० । ९. ‘अभेदं’ ति पि पाठो दिस्सति । १०. घटयति-म०; घटियति-स्या० । ११.
प्पणाप्पत्तं-सी०; पत्तं-रो० । १२. प्पि-म० । १३. क्कन्तं-स्या०, म० । १४.
कीदिसो-स्या० । १५. पतोदाभितुर्ग-रो०; पटोदा-स्या० । १६. द्य्हति-स्या० । १७.
पवतीति-रो० ।

तब्बो । आरोचिताय च चित्तप्पवत्तिया “नत्थि लोके रहो नाम पापकम्मं पकुब्बतो । सब्बपठमं हि पापं करोन्तो अत्तना जानाति । अथस्स आर-
कखदेवता परचित्तविदू समणब्राह्मणा अज्जा^१ च देवता^२ जानन्ति, त्वंयेव दानि तव सोत्थि परियेसाही” ति वत्तब्बो ।

चतुब्बिधविनयकथा विनयधरस्स च लक्खणादिकथा निट्ठिता ।

पदभाजनीयवण्णना

भिक्षुपदभाजनीयवण्णना

इदानीं सिक्खापदविभङ्गस्स अत्थं वण्णयिस्साम । यं वुत्तं यो पना^५
(२६.२१) ति यो यादिसो ति आदि । एत्थ यो पना ति विभजितब्बं पदं; यो
यादिसो ति आदीनि तस्स विभजनपदानि । एत्थ च यस्मा पना ति निपात-
मत्तं; यो ति अत्थपदं; तं च अनियमेन पुगलं दीपेति, तस्मा^३ तस्स^३ अत्थं
दस्सेन्तो अनियमेन पुगलदीपकं योसद्मेव आह । तस्मा एत्थ एवमत्थो
वेदितब्बो – यो पना ति^४ यो कोचो ति वुत्तं होति । यस्मा पन यो^५ सो^६ 10
यो कोचि नामेसो^७ अवस्सं लिङ्ग-युत्त-जाति-नाम-गोत्त-सील-विहार-गोचर-
वयेसु एकेनाकारेण पञ्चायति, तस्मा तं तथा आपेतुं तं पभेदं^८ पकासेन्तो
“यादिसो” ति आदिमाह । तत्थ यादिसो ति लिङ्गवसेन यादिसो वा
तादिसो वा होतु; दीघो वा रस्सो वा काळो^९ वा ओदातो वा मङ्गुरच्छवि
वा किसो वा थूलो वा ति अत्थो । यथायुत्तो ति योगवसेन येन वा तेन वा 15
होतु; नवकम्मयुत्तो वा उद्देसयुत्तो वा वासधुरयुत्तो वा ति अत्थो । यथा-
जच्चो ति जातिवसेन यंजच्चो वा तंजच्चो वा होतु; खत्तियो वा ब्राह्मणो वा
वेस्सो वा सुद्धो वा ति अत्थो । यथानामो ति नामवसेन यथानामो वा
तथानामो वा होतु; बुद्धरक्खितो वा धम्मरक्खितो वा सङ्खरक्खितो वा ति
अत्थो । यथागोत्तो ति गोत्तवसेन यथागोत्तो वा तथागोत्तो वा येन वा तेन 20
वा गोत्तेन होतु; कच्चायनो वा वासेट्ठो^{१०} वा कोसियो वा ति अत्थो । यथासीलो
ति सीलेसु यथासीलो वा तथासीलो वा होतु; नवकम्मसीलो वा उद्देससीलो
वा वासधुरसीलो वा ति अत्थो । यथाविहारी ति विहारेसु पि यथाविहारी

B. 204

१. अब्जे-सी०, स्या०, रो० । २. देवा-सी० । ३-३. तस्मास्स-रो० । ४. ०यो-म० ।

५-५. म०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ६. नाम, सो-म०, रो० । ७. वा भेदं-रो० । ८. कालो-सी०,
स्या०, रो० । ९. वासिट्ठो-सी०, म० ।

R. 239

वा तथाविहारी वा होतु; नवकम्मविहारी वा उद्देसविहारी वा वासधुरविहारी वा ति अत्थो । यथागोचरो (२९.२२) ति गोचरेसु पि यथागोचरो वा तथा- गोचरो वा होतु; नवकम्मगोचरो वा उद्देसगोचरो वा वासधुरगोचरो वा ति अत्थो । थेरो वा ति आदीसु^१ वयोवुड्ढादीसु^२ यो वा सो वा होतु; परिपुण्णदस-
 5 वस्सताय^३ थेरो वा ऊनपञ्चवस्सताय नवो वा अतिरेकपञ्चवस्सताय मज्झिमो वा ति अत्थो । अथ खो सब्बो व इमस्मि अत्थे एसो वुच्चति “यो पना” ति ।

भिक्षुनिद्देसे भिक्षती ति भिक्षको; लभन्तो वा अलभन्तो वा अरियाय याचनाय याचती ति अत्थो । बुद्धादीहि अज्झपगतं^४ भिक्षा-
 चरियं अज्झपगतत्ता भिक्षाचरियं अज्झपगतो नाम । यो हि कोचि अप्पं
 10 वा महन्तं वा भोगक्खन्धं पहाय अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो, सो कसि-
 गोरक्खादीहि जीविककप्पनं^५ हित्वा लिङ्गसम्पटिच्छनेनेव भिक्षाचरियं
 अज्झपगतो ति भिक्षु; परिपटिबद्धजीविकत्ता वा विहारमज्झे काजभत्तं
 भुञ्जमानो पि भिक्षाचरियं अज्झपगतो ति भिक्षु; पिण्डियालोपभोजनं
 निस्साय पब्बजाय उस्साहजातत्ता वा भिक्षाचरियं अज्झपगतो ति भिक्षु ।

B. 205

15 अग्घफस्सवण्णभेदेन भिन्नं पटं धारेती ति भिन्नपटधरो । तत्थ सत्थक-
 च्छेदनेन अग्घभेदो वेदितब्बो । सहस्सग्घनको पि हि पटो सत्थकेन खण्डा-
 खण्डिकं छिन्नो भिन्नग्घो होति । पुरिमग्घतो उपड्डं पि न अग्घति । सुत्त-
 संसिब्बनेन फस्सभेदो वेदितब्बो । सुखसम्फस्सो^६ पि हि पटो सुत्तेहि संसि-
 ब्बितो भिन्नफस्सो होति । खरसम्फस्सतं पापुणाति । सूचिमलादीहि
 20 वण्णभेदो वेदितब्बो । सुपरिसुद्धो^७ पि हि पटो सूचिकम्मतो पट्टाय सूचि-
 मलेन, हत्थसेदमलजल्लिकाहि^८, अवसाने रजनकप्पकरणेहि च भिन्नवण्णो
 होति; पकतिवण्णं विजहति । एवं तीहाकारेहि भिन्नपटधारणतो भिन्नपट-
 धरो ति भिक्षु । गिहिवत्थविसभागानं^९ वा कासावानं धारणमत्तेनेव भिन्न-
 पटधरो ति भिक्षु ।

25

समञ्जाया^{१०} ति पञ्जत्तिया वोहारेना ति अत्थो । समञ्जाय एव
 हि एकच्चो “भिक्षू” ति पञ्जायति । तथा हि निमन्तनादिमिह^{१०} भिक्षूसु

१. आदिसु-सी०, रो० । २. ०वत्थासु-रो० । ३. अज्झपगतं-म० । एवमुपरि पि । ४. जीवित०-स्या०, म० । ५. अति० ति पि पाठो । ६. परिसुद्धो-रो० । ७. ०जल्लिकाहि-स्या० । ८. गिही०-सी०, रो० । ९. सामञ्जाय-रो० । एवमुपरि पि । १०. निमन्तणादिमिह-सी० ।

गणियमानेसु सामणेरे पि गहेत्वा “सतं भिक्खू सहस्सं भिक्खू” ति वदन्ति ।
 पटिञ्जाया (२६.५) ति अत्तनो पटिजाननेन वा पटिञ्जाय पि हि
 एकच्चो “भिक्खू” ति पञ्जायति । तस्स “‘को’ एत्था” ति ? ‘अहं, आवुसो,
 भिक्खू’ ” [अ० नि० ४-२५८] ति एवमादीसु सम्भवो दट्ठब्बो । अयं पन
 आनन्दत्थेरेन वुत्तत्ता धम्मिका पटिञ्जा, रत्तिभागे पन दुस्सीला पि पटिपथं ५
 आगच्छन्ता “को एत्था” ति वुत्ते अधम्मिकाय पटिञ्जाय अभूतत्थाय
 “मयं भिक्खू” ति वदन्ति ।

R. 240

एहि भिक्खू ति भिक्खु^३ नाम भगवतो “एहि भिक्खू” [म० व०-
 २१] ति वचनमत्तेन^३ भिक्खुभावं एहिभिक्खूपसम्पदं पत्तो । भगवा हि
 एहिभिक्खुभावाय उपनिस्सयसम्पन्नं पुग्गलं दिस्वा रत्तपंसुकूलन्तरतो १०
 सुवण्णवण्णं दक्खिणहत्थं नीहरित्वा ब्रह्मघोसं निच्छारेन्तो “एहि, भिक्खु,
 चर ब्रह्मचरियं सम्मा दुक्खस्स अन्तकिरियाया” [म० व०-२१] ति वदति ।
 तस्स सहेव भगवतो वचनेन गिहिलिङ्गं अन्तरधायति, पब्बज्जा च उपसम्पदा
 च रुहति^४ । भण्डु कासाववसनो^५ होति । एकं निवासेत्वा एकं पारुपित्वा
 एकं अंसे ठपेत्वा वामंसकूटे आसत्तनीलुप्पलवण्णमत्तिकापत्तो— १५

“तिचीवरञ्च पत्तो च, वासि सूचि च बन्धनं ।

परिस्सावनेन अट्ठेते, युत्तयोगस्स भिक्खुनो” ति ॥

एवं वुत्तेहि अट्ठहि परिक्वारेहि सरीरे पटिमुक्केहियेव वस्ससतिक-
 त्थेरो^६ विय इरियापथसम्पन्नो बुद्धाचरियको बुद्धुपञ्जायको^७ सम्मासम्बुद्धं
 वन्दमानोयेव तिट्ठति । २०

B. 206

भगवा हि पठमबोधियं एकास्मि काले एहिभिक्खूपसम्पदाय^८ एव
 उपसम्पादेसि^९ । एवं उपसम्पन्नानि च सहस्सस्सुपरि^{१०} एकचत्तालीसुत्तरानि
 तीणि भिक्खुसतानि अहेसुं; सेय्यथीदं — पञ्च पञ्चवग्गिया थेरा, यसो कुल-
 पुत्तो, तस्स परिवारा चतुपण्णास सहायका, तिस भद्दवग्गिया, सहस्स-

१-१. क्वेथ आवुसो-तिपिटके ना० सं० । २. एहि०-म०, रो० । ३. एवं वचन०-स्या० ।
 ४. रुहति-रो० । ५. कासाय०-म०; कासाव०-सी०, रो० । ६. वस्ससट्ठिकत्थेरो-रो०,
 सट्ठिवस्सिकत्थेरो-म० । ७. बुद्ध०-स्या०, रो० । ८. एहिभिक्खुउपसम्पदाय-सी०, स्या०,
 रो० । ९. उपसम्पादेति-स्या०, म० । १०. सहस्सुपरि-स्या०, रो० ।

पुराणजटिला^१, द्वीहि अगसावकेहि अडुतेय्यसता परिब्बाजका, एको अङ्गुलिमालत्थेरो ति । वुत्तञ्चेतं अट्टकथायं—

“तीणि सतं सहस्सं च, चत्तालीसं पुनापरे ।

एको च थेरो सप्पञ्जो, सब्बे ते एहिभिक्खुका” ति ॥

R. 241

5 न केवलं च एते एव^२, अञ्जे पि बहू सन्ति । सेय्यथीदं — तिसत्त-
परिवारो सेलो ब्राह्मणो, सहस्सपरिवारो महाकप्पिनो, दससहस्सा कपिल-
वत्थुवासिनो कुलपुत्ता, सोळससहस्सा पारायणिकब्राह्मणा ति एवमादयो ।
ते पन विनयपिटके पालियं न निदिट्ठत्ता न वुत्ता । इमे तत्थ निदिट्ठत्ता
वुत्ता ति ।

10

“सत्तवीस सहस्सानि, तीणियेव सतानि च ।

एते हि सब्बे सङ्घाता, सब्बे ते एहिभिक्खुका” ति ॥

तीहि सरणगमनेहि उपसम्पन्नो (३०.१) ति “बुद्धं सरणं गच्छामी”
ति आदिना नयेन तिकखत्तुं वाचं भिन्दित्वा वुत्तेहि तीहि सरणगमनेहि
उपसम्पन्नो ।

15

अयं हि उपसम्पदा नाम अट्टविधा — एहिभिक्खुउपसम्पदा^३, सरण-
गमनउपसम्पदा, ओवादपटिग्गहणउपसम्पदा, पञ्चव्याकरणउपसम्पदा, गरु-
धम्मपटिग्गहणउपसम्पदा, दूतेन उपसम्पदा, अट्टवाचिका उपसम्पदा, अत्ति-
चतुत्थकम्मउपसम्पदा^४ ति ।

20 तत्थ एहिभिक्खुउपसम्पदा, सरणगमनउपसम्पदा च वुत्ता एव ।
ओवादपटिग्गहणउपसम्पदा नाम “तस्मातिह ते, कस्सप, एवं सिक्खितब्बं —
‘तिब्बं मे हिरोत्तप्पं पच्चुपट्ठितं भविस्सति थेरेसु नवेसु मज्झिमेसु^५ चा’ ति^६ ।
एवं हि ते, कस्सप, सिक्खितब्बं । तस्मातिह ते, कस्सप, एवं सिक्खितब्बं —
‘यं किञ्चि धम्मं सोस्सामि’ कुसलूपसंहितं, सब्बं तं अट्ठि^७ कत्वा^८ मनसि
कत्वा^९ सब्बचेतसा^{१०} समन्नाहरित्वा ओहितसोतो धम्मं सोस्सामी” ति । एवं

B. 207

१. सहस्सं—सो०, रो० । २. सो०, स्या० रो० पोत्थकेसु नत्थि । ३-३. एहिभिक्खुप-
सम्पदा, सरणगमनूप० गहणूप० व्याकरणूप० गरुधम्मूप० दूतेनूप० वाचिकूप० कम्मूप०—म० । एवमु-
परि पि । ४-४. मज्झिमेसु ति तिपिटके ना० सं० । ५. सोस्सामि—सो०, रो०; सुणिस्सामि-
ना० सं० । एवमुपरि पि । ६-६. अट्ठिकत्वा—सो०, स्या०, रो० । ७. करित्वा—ना० सं० ।
८. सब्बं चेतसा—सो०; सब्बं चेतसो—स्या०; सब्बं चेतसो—रो० ।

हि ते, कस्सप, सिक्खितब्बं । तस्मातिह ते, कस्सप, एवं सिक्खितब्बं —
‘सातसहगता च मे कायगतासति न विजहिस्सती’ ति । एवं हि ते, कस्सप,
सिक्खितब्बं” [सं० नि० २-१८४] ति इमिना ओवादपटिग्गहणेन महाकस्सप-
त्थेरस्स अनुज्जातउपसम्पदा ।

पञ्चव्याकरणउपसम्पदा नाम सोपाकस्स अनुज्जातउपसम्पदा । 5
भगवा किर पुब्बारामे अनुचङ्कमन्तं सोपाकं^१ सामणेरं^२ “उद्धुमातकसञ्जा’
ति वा, सोपाक, ‘रूपसञ्जा’ ति वा इमे धम्मा नानत्था^३ नानाव्यञ्जना^३,
उदाहु एकत्था, व्यञ्जनमेव नानं” ति दस असुभनिस्सिते पञ्हे पुच्छि ।
सो ते व्याकासिं^४ । भगवा तस्स साधुकारं दत्वा “कतिवस्सोसि त्वं, सोपाका”
ति पुच्छि । “सत्तवस्सोहं, भगवा” ति । “सोपाक, त्वं मम सब्बञ्जुतजाणेन 10
सिद्धि संसन्देत्वा पञ्हे व्याकासी” ति आरद्धचित्तो उपसम्पदं अनुजानि । अयं
पञ्चव्याकरणउपसम्पदा ।

R. 242

गरुधम्मपटिग्गहणउपसम्पदा नाम महापजापतिया अट्ठगरुधम्मस्स^५
पटिग्गहणेन^५ अनुज्जातउपसम्पदा ।

दूतेन उपसम्पदा नाम अट्ठकासिया गणिकाय अनुज्जातउपसम्पदा । 15

अट्ठवाचिका उपसम्पदा नाम भिक्खुनिया भिक्खुनिसङ्घतो^६ जत्ति-
चतुत्थेन भिक्खुसङ्घतो जत्तिचतुत्थेना ति इमेहि द्वीहि कम्मेहि उपसम्पदा ।

जत्तिचतुत्थकम्मउपसम्पदा नाम भिक्खूनं एतरहि उपसम्पदा ।

इमासु अट्ठसु उपसम्पदासु या^७ अयं — “अनुजानामि, भिक्खवे, इमेहि
तीहि सरणगमनेहि पब्वज्जं उपसम्पदं” [म० व०-२४] ति एवं अनुज्जाता^८, 20
इमाय उपसम्पदाय उपसम्पन्नो ति वुत्तं होति ।

भद्रो (३०.२) ति अपापको । कल्याणपुथुज्जनादयो हि याव अरहा ताव
भद्रेन सीलेन समाधिना पञ्चाय विमुत्तिया विमुत्तिजाणदस्सनेन च समन्नाग-

१-१. सोपाकसामणेरं-म० । २. नानट्ठा-सी०; नानट्ठाना-रो० । ३. व्यञ्जना-सी०,
रो० । एवमुपरि पि । ४. व्याकासि-सी०, रो० । एवमुपरि पि । ५-५. धम्मपटि०-स्या०;
अट्ठगरुधम्मपटिग्गहणे-सी०, रो० । ६. भिक्खुनी०-स्या०, रो० । ७-७. “या सा भिक्खवे मया
तीहि सरणगमनेहि उपसम्पदा अनुज्जाता तं (ताहं) अज्जतग्गे पटिक्खिपामि । अनुजानामि,
भिक्खवे, जत्तिचतुत्थेन कम्मेन उपसम्पादेतुं” [म० व०-५३]-म० । ८. अनुज्जाताय-म० ।

B. 208

R. 243

तत्ता “भद्रो^१ भिक्खू” ति सङ्ख्य^२ गच्छन्ति । सारो (३०.२) ति तेहिमेव सील-
 सारादीहि समन्नागतत्ता नीलसमन्नागमेन नीलो पटो विय “सारो भिक्खू”
 ति वेदितब्बो । विगतकिलेसफेगुभावतो वा^३ खीणासवो व “सारो” ति
 वेदितब्बो । सेखो^४ ति पुथुज्जनकल्याणकेन सद्धिं सत्त अरिया तिस्सो सिक्खा
 ५ सिक्खन्ती ति सेखा । तेसु यो कोचि “सेखो भिक्खू” ति वेदितब्बो । न
 सिक्खती ति असेखो^५, सेखधम्म^६ अतिकम्म अगगफले ठितो ततो उत्तरि^७
 सिक्खितब्बाभावतो खीणासवो असेखो ति वुच्चति । समग्गेन सङ्गेना ति
 सब्बन्तिमेन परियायेन पञ्चवग्गकरणीये कम्मे यावतिका भिक्खू कम्मप्पत्ता,
 तेसं आगतत्ता छन्दारहानं छन्दस्स आहटत्ता सम्मुखीभूतानं च अपटिक्कोस-
 १० नतो एक्किम्म कम्मे समग्गभावं उपगतेन सङ्गेन^८ । जत्तिचतुत्थेना ति
 तीहि अनुस्सावनाहि^९ एकाय च^{१०} जत्तिया कत्तब्बेन^{११} । कम्मेना ति धम्मि-
 केन विनयकम्मेन । अकुप्पेना ति वत्थु-जत्ति-अनुस्सावन-सीमा-परिससम्पत्ति-
 सम्पन्नता अकोपेतब्बतं अप्पटिक्कोसितब्बतं^{१२} उपगतेन । ठानारहेना ति
 कारणारहेन सत्थुसासनारहेन । उपसम्पन्नो नाम उपरिभावं समापन्नो;
 १५ पत्तो ति अत्थो । भिक्खुभावो हि उपरिभावो, तश्चेस यथावुत्तेन कम्मेन
 समापन्नत्ता “उपसम्पन्नो” ति वुच्चति ।

एत्थ च जत्तिचतुत्थकम्मं एकमेव आगतं । इमस्मिं पन ठाने ठत्वा
 चत्तारि सङ्खकम्मानि नीहरित्वा वित्थारतो कथेतब्बानी ति सब्बअट्ठकथासु
 वुत्तं । तानि च “अपलोकनकम्मं जत्तिकम्मं जत्तिदुतियकम्मं जत्तिचतुत्थ-
 २० कम्मं” ति पटिपाटिया ठपेत्वा वित्थारेन खन्धकतो परिवारावसाने कम्म-
 विभङ्गतो च पालि^{१३} आहरित्वा कथितानि । तानि मयं परिवारावसाने
 कम्मविभङ्गेयेव वण्णयिस्साम । एवं हि सति पठमपाराजिकवण्णना च^{१४} न
 भारिया भविस्सति । यथाठिताय च पालिया वण्णना सुविञ्जेथ्या भविस्सति ।
 तानि च ठानानि असुञ्जानि भविस्सति । तस्मा अनुपदवण्णनमेव करोम ।

१. भद्रा—सी०, रो० । २. सङ्खं—सी०, रो० । ३. रो० पोत्थके नत्थि । ४. सेखो—
 स्या० । एवमुपरि पि । ५. असेखो—स्या० । एवमुपरि पि । ६. सेखधम्म—स्या०, म० ।
 ७. उत्तरि—म० । ८. म० पोत्थके नत्थि । ९. अनुसावणाहि—सी०, रो० । एवमुपरि पि ।
 १०. रो० पोत्थके नत्थि । ११. कातब्बेन—म० । १२. ०च—म० । १३. पाळि—सी०, रो०, म० ।
 १४. स्या० पोत्थके नत्थि ।

तत्रा (३०.४) ति तेसु “भिक्षको” ति आदिना नयेन वुत्तेसु भिक्षूसु ।
 खायं भिक्षू ति यो अयं भिक्षु । समग्गेन सङ्गेन...पे०...उपसम्पन्नो
 ति अट्ठसु उपसम्पदासु जत्तिचतुत्थेनेव कम्मेन उपसम्पन्नो । अयं इमस्मि
 अत्थे अधिप्पेतो भिक्षू ति अयं इमस्मि “मेथुनं धम्मं पटिसेवित्वा पारा-
 जिको होती” ति अत्थे “भिक्षू” ति अधिप्पेतो । इतरे पन “भिक्षको” 5
 ति आदयो अत्थुद्धारवसेन वुत्ता । तेसु च “भिक्षको” ति आदयो निरुत्ति-
 वसेन वुत्ता, “समञ्जाय भिक्षु, पटिञ्जाय भिक्षू” ति इमे द्वे अभिलाप-
 वसेन वुत्ता, “एहि भिक्षू” ति बुद्धेन उपज्झायेन पटिलद्धउपसम्पदावसेन
 वुत्तो^१ । सरणगमनभिक्षु अनुप्पन्नाय कम्मवाचाय उपसम्पदावसेन वुत्तो,
 “भद्रो” ति आदयो गुणवसेन वुत्ता ति वेदितब्बा^२ । 10

B. 209

सिक्खासाजीवपदभाजनीयवण्णना

इदानीं भिक्षून् ति इदं^३ पदं विसेसत्थाभावतो अविभजित्वा व यं
 सिक्खं च साजीवं च समापन्नत्ता भिक्षून् सिक्खासाजीवसमापन्नो होति,
 तं दस्सेन्तो “सिक्खा” ति आदिमाह । तत्थ सिक्खितब्बा ति सिक्खा ।
 तिस्रो ति गणनपरिच्छेदो । अधिसीलसिक्खा ति अधिकं उत्तमं सीलं ति
 अधिसीलं; अधिसीलं च तं सिक्खितब्बतो सिक्खा चा ति अधिसीलसिक्खा । 15
 एस नयो अधिचित्त-अधिपञ्चासिक्खासु ।

R. 244

कतमं पनेत्थ सीलं, कतमं अधिसीलं, कतमं चित्तं, कतमं अधिचित्तं,
 कतमा पञ्चा, कतमा अधिपञ्चा ति ? वुच्चते — पञ्चङ्गदसङ्गसीलं ताव
 सीलमेव । तं हि बुद्धे उप्पन्ने पि अनुप्पन्ने पि लोके पवत्तति । उप्पन्ने बुद्धे
 तस्मिं सीले बुद्धा पि सावका पि महाजनं समादपेन्ति । अनुप्पन्ने बुद्धे पच्चेक- 20
 बुद्धा च कम्मवादिनो च^४ धम्मिका समणब्राह्मणा^५ चक्कवत्ती^६ च महा-
 राजानो^७ महाबोधिसत्ता च समादपेन्ति । सामं पि पण्डिता समणब्राह्मणा
 समादियन्ति । ते तं कुसलं^८ धम्मं^९ परिपूरेत्वा देवेसु च मनुस्सेसु च सम्पत्तिं
 अनुभोन्ति ।

१. वुत्ता—स्या० । २. वेदितब्बो—रो० । ३. इमं—सी०, स्या०, रो० । ४. सी०, स्या०,
 रो० पोत्थकेसु नत्थि । ५. ०च—स्या० । ६. चक्कवत्ति—रो० । एवमुपरि पि । ७. महाराजा-
 स्या०, रो० । एवमुपरि पि । ८-८. कुसलकम्म—स्या० ।

पातिमोक्खसंवरसीलं^१ पन “अधिशीलं” (३०.६) ति वुच्चति, तं हि सुरियो^२ विय पज्जोतानं सिनेरु विय^३ पब्बतानं सब्बलोकियसीलानं अधिकं चैव उत्तमं च बुद्धुप्पादेयेव च पवत्तति, न विना बुद्धुप्पादा । न हि तं पञ्जति उद्धरित्वा अज्जो सत्तो ठपेतुं सक्कोति । बुद्धा एव पन सब्बसो कायवचीद्वार-
 5 ज्ञाचारसोत्^४ छिन्दित्वा तस्स तस्स वीतिकमस्स अनुच्छविकं तं सीलसंवरं पञ्जापेन्ति^५, पातिमोक्खसंवरतो पि च मग्गफलसम्पयुत्तमेव सीलं अधिशीलं । तं पन इध अनधिप्पेतं । न हि तं समापन्नो भिक्खु मेथुनं धम्मं पटिसेवति^६ ।

कामावचरानि पन अट्ठ कुसलचित्तानि लोकिअट्ठसमापत्तिचित्तानि च एकज्जं कत्वा चित्तमेवा ति वेदितब्बानि । बुद्धुप्पादानुप्पादे चस्स पवत्ति
 10 समादपनं^७ समादानं^८ च सीले वुत्तयेनेव वेदितब्बं । विप्पस्सनापादकं^९ अट्ठसमापत्तिचित्तं पन^{१०} “अधिचित्तं” ति वुच्चति । तं हि अधिशीलं विय सीलानं सब्बलोकियचित्तानं अधिकञ्चैव उत्तमं च बुद्धुप्पादे एव च होति, न विना बुद्धुप्पादा । ततो पि च मग्गफलचित्तमेव अधिचित्तं । तं पन इध अनधिप्पेतं, न हि तं समापन्नो भिक्खु मेथुनं धम्मं पटिसेवति ।

15 “अत्थि दिन्नं, अत्थि यिट्ठं” [म०नि०३-८६; ध०सं०-२६२; विभ०-३८६] ति आदिनयप्पवत्तं पन कम्मस्सकतज्जाणं^{११} पञ्जा । सा हि बुद्धे उप्पन्ने पि अनुप्पन्ने पि लोके पवत्तति । उप्पन्ने बुद्धे तस्सा पञ्जाय बुद्धा पि सावका^{१२} पि महाजनं समादपेन्ति । अनुप्पन्ने बुद्धे पच्चेकबुद्धा कम्मवादिनो च धम्मिका समणब्राह्मणा चक्कवत्ती च महाराजानो महाबोधि-
 20 सत्ता च समादपेन्ति । सामं पि पण्डितसत्ता^{१३} समादियन्ति । तथा हि हि अङ्कुरो दसवस्ससहस्सानि महादानं अदासि । वेलामो, वेस्सन्तरो, अज्जे च बहू पण्डितमनुस्सा महादानानि अदंसु । ते तं कुसलं^{१४} धम्मं परिपूरेत्वा देवेसु च मनुस्सेसु च सम्पत्तिं अनुभविंसु^{१५} । तिलक्खणाकारपरिच्छेदकं^{१६} पन विपस्सनाज्जाणं “अधिपञ्जा” ति वुच्चति । सा हि अधिशील-अधिचित्तानि

१. पाटि०-स्या० । २. सुरियो-म० । ३. सिनेरु०-रो० । ४. द्वार अज्जा०-स्या०, म० । ५. पेन्ती ति-स्या०; पज्ज०-सी०; पज्जपेन्ती ति-रो० । ६. पति०-रो० । एवमुपरि पि । ७. पनसमादानं-रो० । ८. द-द. ०पादकअट्ठ०-रो० । ९. ०कता०-स्या० । १०. बुद्धसावका-म० । ११. पण्डिता सत्ता-स्या० । १२. कुसलधम्मं-स्या० । १३. ०भविंसुं-रो० । १४. तिलक्खणपरि०-रो० ।

विय सीलचित्तानं सब्बलोकियपञ्ञानं अधिका चेव उत्तमा च, न च^१
विना बुद्धुप्पादा लोके पवत्तति । ततो पि च मग्गफलपञ्ञा व अधि-
पञ्ञा । सा पन इध अनधिप्पेता । न हि तं समापन्नो भिक्खु मेथुनं
धम्मं पटिसेवती ति ।

तत्रा ति (३०.६) तासु तीसु सिक्खासु । यायं अधिसीलसिक्खा ति ^५
या अयं पातिमोक्खसीलसङ्घाता अधिसीलसिक्खा । एतं साजीवं नामा ति
एतं सब्बं पि भगवता विनये ठपितं सिक्खापदं, यस्मा एत्थ नाना देसजाति-
गोत्तादिभेद-भिन्ना^२ भिक्खू सह जीवन्ति एकजीविका सभागजीविका^३ सभाग-
वृत्तिनो होन्ति, तस्मा “साजीवं” ति वुच्चति । तस्मिं सिक्खती ति किञ्चा^४
पि^५ तं सिक्खापदं चित्तस्स अधिकरणं कत्वा “यथासिक्खापदं नु खो ^{१०}
सिक्खामि न सिक्खामी” ति चित्तेन ओलोकेन्तो सिक्खति । न केवलं^६ चाय-
मेव तस्मिं^७ साजीवसङ्घाते सिक्खापदेयेव सिक्खति, सिक्खाय पि सिक्खति,
“एतं साजीवं नामा” ति इमस्स पन अनन्तरस्स पदस्स वसेन “तस्मिं
सिक्खती” ति वुत्तं । किञ्चा पि तं एवं वुत्तं । अथ खो एवमेत्थ^८ अत्थो
दट्ठब्बो – “तस्सा च सिक्खाय सिक्खं परिपूरेन्तो सिक्खति, तस्मिं च ^{१५}
सिक्खापदे अवीतिकमन्तो सिक्खती” ति । तेन वुच्चति – साजीवसमापन्नो ति
इदं पि अनन्तरस्स साजीवपदस्सेव^९ वसेन वुत्तं । यस्मा पन सो सिक्खं पि
समापन्नो तस्मा सिक्खासमापन्नो ति पि अत्थतो वेदितब्बो । एवं हि सति
“सिक्खासाजीवसमापन्नो” ति एतस्स पदस्स पदभाजनं पि^{१०} परिपुण्णं होति ।

B. 211

R. 246

सिक्खापच्चक्खानविभङ्गवर्णना

सिक्खं अपच्चक्खाय दुब्बल्यं अनाविकत्वा ति सिक्खं च अपटि- ^{२०}
क्खपित्वा दुब्बलभावं च अप्पकासेत्वा । यस्मा च दुब्बल्ये आविकते^१ पि
सिक्खा अपच्चक्खाता व होति, सिक्खाय पन पच्चक्खाताय दुब्बल्यं आवि-
कतमेव होति तस्मा “दुब्बल्यं अनाविकत्वा” ति इमिना पदेन न कोचि
विसेसत्थो लब्धति । यथा पन^२ “दिरत्ततिरत्तं^३ सहसेयं कप्पेय्या” [पाचि०-

१. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । २. भेदं भिन्ना-सी० । ३. सी०, रो० पोत्थकेसु
नत्थि । ४-४. स्या०, म० पोत्थकेसु नत्थि । ५-५. केवलञ्चायमेतस्मि-स्या०, म० । ६.
अयमेत्थ-म० । ७. पदस्स-रो० । ८. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ९. आविकते-सी० ।
एवमुपरि पि । १०. च०-स्या० । ११. द्विरत्त०-सी०, रो० । एवमुपरि पि ।

३०] ति वुत्ते^१ दिरत्तवचनेन न कोचि विसेसत्थो लब्धति, केवलं लोक-
वोहारवसेन व्यञ्जनसिलिट्ताय^२ मुखारूढताय एतं वुत्तं । एवमिदं पि
वोहारसुखताय व्यञ्जनसिलिट्ताय मुखारूढताय^३ वुत्तं ति वेदितव्वं ।

यस्मा वा भगवा सात्थं सब्यञ्जनं धम्मं देसेति तस्मा “सिक्खं अप-
५ च्चक्खाया” ति इमिना अत्थं सम्पादेत्वा “दुब्बल्यं अनाविकत्वा” ति इमिना
व्यञ्जनं सम्पादेति । परिवारकपदविरहितं^४ हि एकमेव अत्थपदं वुच्चमानं
परिवारविरहितो राजा विय, वत्थालङ्कारविरहितो विय च पुरिसो न
सोभति; परिवारकेन पन अत्थानुलोमेन सहायपदेन सद्धिं तं सोभती^५ ति^६ ।

यस्मा वा सिक्खापच्चक्खानस्स एकच्चं दुब्बल्याविकम्मं अत्थो होति
१० तस्मा तं^७ सन्धाय “सिक्खं अपच्चक्खाया” ति पदस्स अत्थं विवरन्तो “दुब्बल्यं
अनाविकत्वा” ति आह । तत्थ सिया-यस्मा न सब्बं दुब्बल्याविकम्मं सिक्खा-
पच्चाक्खानं, तस्मा “दुब्बल्यं अनाविकत्वा” ति पठमं वत्वा तस्स अत्थनियम-
नत्थं “सिक्खं अपच्चक्खाया” ति वत्तव्वं ति, तं च न; कस्मा ? अत्थानु-
क्कमाभावतो । “सिक्खासाजीवसमापन्नो” ति हि वुत्तत्ता यं सिक्खं समापन्नो
१५ तं अपच्चक्खाया ति वुच्चमानो अनुक्कमेन^८ अत्थो वुत्तो होति, न अञ्जथा ।
तस्मा इदमेव पठमं वुत्तं ति । अपि च अनुपटिपाटिया पि एत्थ अत्थो
वेदितव्वो । कथं ? “सिक्खासाजीवसमापन्नो” ति एत्थ यं सिक्खं समापन्नो
तं अपच्चक्खाय यं च साजीवं समापन्नो तत्थ दुब्बल्यं अनाविकत्वा ति ।

B. 212

R. 247

इदानीं सिक्खापच्चक्खानदुब्बल्याविकम्मानं विसेसाविसेसं सिक्खा-
२० पच्चक्खानलक्खणं च दस्सेन्तो “अत्थि भिक्खवे” ति आदिमाह । तत्थ “अत्थि
भिक्खवे” ति आदीनि द्वे मातिकापदानि; तानि विभजन्तो “कथं च भिक्खवे”
ति आदिमाह । तत्रायं अनुत्तानपदवण्णना — कथं (३०.१४) ति केन आकारेन ।
दुब्बल्याविकम्मं चा ति दुब्बल्यस्स आविकम्मं च । इधा ति इमस्मिं सासने ।
उक्कण्ठितो ति अनभिरतिया इमस्मिं सासने किच्छजीविकप्पत्तो^९ । अथ वा
२५ अज्ज यामि, स्वे यामि, इतो यामि, एत्थ यामी ति उद्धं कण्ठं कत्वा विहर-

१. वुत्तेन-स्या० । २. व्यञ्जन०-सी०, रो० । एवमुपरि पि । ३. ०रूढ०-सी०,
स्या० । ४. परिवारिक०-स्या० । ५-५. सोभति-स्या० । ६. नं-म० । ७. अनुक्कमेनेव-म० ।
८. ०जीविकं पत्तो-सी०, रो० ।

मानो, विक्खित्तो अनेकगो ति वुत्तं होति । अनभिरतो ति (३०.२२) सासने
 अभिरतिविरहितो । सामञ्जा चवितुकामो ति समणभावतो अपगन्तुकामो ।
 भिक्खुभावं ति भिक्खुभावेन । करणत्थे उपयोगवचनं । “कण्ठे आसत्तेन
 अट्टीयेय्या” [पारा०-८४] ति आदीसु पन यथालक्खणं करणवचनेनेव वुत्तं ।
 अट्टीयमानो ति अट्टं पीळितं दुक्खितं विय अत्तानं आचरमानो; तेन वा 5
 भिक्खुभावेन अट्टो^१ कयिरमानो^२ पीळियमानो ति अत्थो । हरायमानो ति
 लज्जमानो । जिगुच्छमानो^३ ति असुचि विय तं जिगुच्छन्तो । गिहिभावं^४
 पत्थयमानो ति आदीनि उत्तानत्थानि येव । यन्नूनाहं बुद्धं पच्चक्खेय्यं ति
 एत्थ यन्नूना ति परिवितक्कदस्सने निपातो । इदं वुत्तं होति — “सचाहं
 बुद्धं पच्चक्खेय्यं, साधु वत मे सिया” ति । वदति विज्जापेती^५ ति^६ इममत्थं 10
 एतेहि वा^७ अज्जेहि वा^८ व्यञ्जनेहि वचीभेदं कत्वा वदति चेव, यस्स च
 वदति, तं विज्जापेति जानापेति । एवं पी ति उपरि^९ अत्थसम्पिण्डनत्थो^{१०}
 पिकारो । एवं पि दुब्बल्याविकम्मं चेव होति सिक्खा च अपच्चक्खाता,
 अज्जथा पि ।

इदानि तं अज्जथा पि दुब्बल्याविकम्मं सिक्खाय च अपच्चक्खानं 15
 दस्सेन्तो “अथ वा पना” ति आदिमाह । तं सब्बं अत्थतो उत्तानमेव । पदतो
 पनेत्थ आदितो पट्ठाय “बुद्धं पच्चक्खेय्यं, धम्मं, सद्धं, सिक्खं, विनयं, पात्ति-
 मोक्खं, उद्देसं, उपज्झायं, आचरियं, सद्धिविहारिकं, अन्तेवासिकं, समानु-
 पज्झायकं, समानाचरियकं, सब्रह्मचारि पच्चक्खेय्यं” ति इमानि चुद्दस
 पदानि पच्चक्खानाकारेण^१ वुत्तानि । गिही अस्सं ति आदीनि^२ “गिही, 20
 उपासको, आरामिको, सामणेरो, तित्थियो, तित्थियसावको, अस्समणो,
 असक्यपुत्तियो अस्सं” ति इमानि अट्ट पदानि “अस्सं” ति इमिना भाव-
 विकप्पाकारेण वुत्तानि । एवं “यन्नूनाहं” ति इमिना पटिसंयुत्तानि द्वावीसति
 पदानि ।

२३. यथा च एतानि, एवं “यदि पनाहं, अपाहं, हन्दाहं, होति मे” 25

१. अट्टीयेय्या-सी०, स्या०, रो० । एवमुपरि पि । २-२. अट्टियमानो-स्या०; ०करिय०-म० ।
 ३. गिही०-सी०, रो० । एवमुपरि पि । ४-४. विज्जापेति-रो० । ५. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।
 ६. रो० पोत्थके नत्थि । ७-७. उपरिमत्थ०-म०; उपरि अत्थं सम्पिण्डनत्थो-स्या०; उपरि०-रो० ।
 ८. पच्चक्खना०-रो० । ९. आदीनि-स्या० ।

ति इमेसु एकमेकेन पटिसंयुत्तानि द्वावीसती ति सब्बानेव सतं च दस च पदानि होन्ति ।

२४. ततो परं सरित्त्ववत्थुदस्सननयेन पवत्तानि “मातरं सरामी” ति आदीनि सत्तरस पदानि । तत्थ खेत्तं (३१.२४) ति सालिक्खेत्तादि^१ । वत्थुं ति
5 तिणपण्णसाकफलाफलसमुट्ठानट्ठानं । सिप्पं ति कुम्हकारपेसकारसिप्पादिकं ।

२५. ततो परं सकिञ्चनसपलिबोधभावदस्सनवसेन^२ पवत्तानि “माता मे अत्थि, सा मया पोसेतब्बा” ति आदीनि नव पदानि ।

२६. ततो परं सनिस्सयसप्पतिट्ठभावदस्सनवसेन पवत्तानि “माता मे अत्थि, सा मं पोसेस्सती” ति आदीनि सोळस पदानि ।

10 २७. ततो परं एकभत्तएकसेय्यब्रह्मचरियानं^३ दुक्करभावदस्सनवसेन पवत्तानि “दुक्करं” ति आदीनि अट्ठ पदानि ।

तत्थ दुक्करं (३३.२) ति एकभत्तादीनं करणे दुक्करतं दस्सेति । न सुक्करं ति सुक्करभावं पटिक्खपति । एवं दुच्चरं न सुचरं ति एत्थ । न उस्सहामी ति तत्थ उत्साहाभावं असक्कुणेय्यतं दस्सेति । न विसहामी ति असय्हतं
15 दस्सेति । न रमामी ति रतिया अभावं दस्सेति । नाभिरमामी ति अभिरतिया अभावं दस्सेति । एवं इमानि च पञ्जास^४, पुरिमानि^५ च दसुत्तर-सतं ति सट्ठिसतं पदानि दुब्बल्याविकम्मवारे वुत्तानी ति वेदितब्बानि ।

B. 214

२८. सिक्खापच्चक्खानवारे पि “कथं च भिक्खवे” ति आदि^६ सब्बं अत्थतो उत्तानमेव । पदतो पनेत्था पि “बुद्धं पच्चक्खामि, धम्मं, सङ्घं,
20 सिक्खं, विनयं, पातिमोक्खं, उद्देसं, उपज्झायं, आचरियं, सद्धिविहारिकं, अन्तेवासिकं, समानुपज्झायकं, समानाचरियकं, सब्रह्मचारि पच्चक्खामी” ति इमानि चुद्दस पदानि सिक्खापच्चक्खानवचनसम्बन्धेन पवत्तानि । सब्बपदेसु च “वदति विज्जापेती” ति वचनस्स अयमत्थो — वचीभेदं कत्वा^७ वदति,
R. 249 यस्स च वदति तं तेनेव वचीभेदेन “अयं सासनं जहितुकामो सासनतो
25 मुच्चितुकामो^८ भिक्खुभावं चजितुकामो^९ इमं वाक्यभेदं करोती” ति विज्जापेति सावेति जानापेति ।

१. सालि०-रो० । २. पळि०-सी०, रो० । ३. सेय्या०-सी०, रो० । ४-४. पञ्जास-पुरिमानि-रो० । ५. आदिमाह-रो० । ६. कत्वा च-सी०, रो० । ७. मुच्चितु०-स्या० । ८. जहितु०-सी०, स्या०, रो० ।

सचे पनायं “बुद्धं पच्चक्खामी” ति वत्तुकामो पदपच्चाभट्ठं कत्वा
 “पच्चक्खामि बुद्धं” ति वा वदेय्य, मिलक्खभासासु^१ वा अञ्जतरभासाय
 तमत्यं वदेय्य, “बुद्धं पच्चक्खामी” ति वत्तुकामो उप्पटिपाटिया “धम्मं पच्च-
 क्खामी” ति वा “सब्रह्मचारि पच्चक्खामी” ति वा वदेय्य, सेय्यथापि उत्तरिमनुस्स-
 धम्मविभङ्गे “पठमज्झानं^२ समापज्जामी” ति वत्तुकामो “दुतियज्झानं^३”^५
 ति वदति, सचे यस्स वदति सो “अयं भिक्खुभावं चजितुकामो^४ एतमत्यं
 वदती” ति एत्तकमतं पि जानाति, विरद्धं नाम नत्थि; खेतमेव ओतिण्णं,
 पच्चक्खाता^५ व^६ होति सिक्खा । सक्कत्ता वा ब्रह्मत्ता वा चुतसत्तो विय
 चुतो व होति सासना ।

सचे पन “बुद्धं पच्चक्खि” ति वा “बुद्धं पच्चक्खिस्सामी” ति वा^{१०}
 “बुद्धं पच्चक्खेय्यं” ति वा ति^७ अतीतानागतपरिकप्पवचनेहि वदति, दूतं वा
 पहिणाति^८, सासनं वा पेसेति, अक्खरं वा छिन्दति, हत्थमुद्दाय वा तमत्यं
 आरोचेति, अपच्चक्खाता होति सिक्खा । उत्तरिमनुस्सधम्ममारोचनं पन
 हत्थमुद्दाय पि सीसं एति । सिक्खापच्चक्खानं मनुस्सजातिकसत्तस्स^९ सन्तिके
 चित्तसम्पयुत्तं^{१०} वचीभेदं^{११} करोन्तस्सेव सीसं एति । वचीभेदं कत्वा विज्जा-^{१५}
 पेन्तो पि च यदि “अयमेव जानातू” ति एकं नियमेत्वा आरोचेति, तं च सो
 एव जानाति, पच्चक्खाता होति सिक्खा । अथ सो न जानाति, अञ्जो
 समीपे ठितो जानाति, अपच्चक्खाता होति सिक्खा । अथ द्विन्नं ठितट्टाने
 द्विन्नं पि नियमेत्वा “एतेसं आरोचेमी” ति वदति, तेसु एकस्मिं जानन्ते पि
 द्वीसु जानन्तेसु पि पच्चक्खाता व^{१२} होति सिक्खा । एवं सम्बहुलेसु पि वेदि-^{२०}
 तब्बं । सचे पन अनभिरतिया पीळितो सभागे भिक्खू परिसङ्कमानो “यो
 कोचि जानातू” ति उच्चासहं करोन्तो “बुद्धं पच्चक्खामी” ति वदति, तं च
 अविदूरे ठितो नवकम्मिको^{१३} वा अञ्जो वा समयञ्जू पुरिसो सुत्वा “उक्क-
 ण्ठितो अयं समणो गिहिभावं पत्थयति^{१४}, सासनतो चुतो” ति जानाति,
 पच्चक्खाता व होति सिक्खा । तद्धणञ्जेव पन अपुब्बं अचरिमं दुज्जानं,^{२५}

B. 215

R. 250

१. भासादीसु-रो० । २. पठमं भानं-स्या०, म० । एवमुपरि पि । ३. दुतियं भानं-
 स्या०, म० । एवमुपरि पि । ४. जहितु०-स्या० । ५-५. पच्चक्खा ताव-रो०; पच्चक्खाता-स्या० ।
 ६. स्या० पोत्थके नत्थि । ७. पहिणाति-स्या० । ८. जातिय०-स्या० । ९-९. युत्तवची०-रो० ।
 १०. स्या० पोत्थके नत्थि । ११. वन०-सी०, स्या० । १२. पट्टेति-स्या०; पत्थेति-म० ।

सचे आवज्जनसमये^१ जानाति; यथा पकतिया लोके मनुस्सा वचनं सुत्वा जानन्ति, पच्चक्खाता व^२ होति सिक्खा । अथ^३ अपरभागे^३ “किं इमिना वुत्तं” ति कङ्खन्तो चिरेन जानाति, अपच्चक्खाता व होति सिक्खा । इदं हि सिक्खापच्चक्खानं च उपरि अभूतारोचनदुट्ठुल्लवाचा-अत्तकामदुट्ठदोसभूता-
 5 रोचनसिक्खापदानि^५ च एकपरिच्छेदानि, आवज्जनसमये^५ जाते एव सीसं एन्ति । “किं अयं भणती” ति कङ्खता चिरेन जाते सीसं न एन्ति । यथा चायं “बुद्धं पच्चक्खामी” ति पदे विनिच्छयो वुत्तो; एवं सब्बपदेसु वेदितब्बो ।

यस्मा च यदा सिक्खा पच्चक्खाता होति तदा “यन्नूनाहं बुद्धं पच्चक्खेय्यं” ति आदीनि अवदता पि दुब्बल्यं आविकतमेव होति; तस्मा
 10 सब्बेसं पदानं अवसाने वुत्तं — “एवं पि, भिक्खवे, दुब्बल्याविकम्मश्चेव होति सिक्खा च पच्चक्खाता” [पारा०-३४] ति ।

ततो परं गिही ति मं धारेही (३३.२५) ति एत्थ सचे पि^६ “गिही भविस्सामी” ति वा “गिही होमी” ति वा “गिही जातोम्ही” ति वा “गिहिम्ही” ति वा^७ वदति, अपच्चक्खाता व^८ होति सिक्खा । सचे पन “अज्ज पट्टाय ‘गिही’ ति
 15 मं धारेही” ति वा “जानाही” ति वा “सञ्जानाही” ति वा “मनसिकरोही” ति वा वदति, अरियकेन वा वदति मिलक्खकेन वा; एवमेव^९ तस्मिं अत्थे वुत्ते यस्स वदति सचे सो जानाति, पच्चक्खाता होति सिक्खा । एस नयो सेसेसु पि “उपासको” ति आदीसु सत्तसु पदेसु । एवं इमानि च अट्ठ, पुरिमानि च चुट्ठसा ति द्वावीसति पदानि होन्ति ।

20 २९. इतो परं पुरिमानेव चुट्ठस पदानि^{१०} “अलं मे, किन्नु मे, न ममत्थो, सुमुत्ताहं” ति इमेहि चतूहि योजेत्वा वुत्तानि छप्पञ्जास होन्ति । तत्थ अलं ति होतु, परियत्तं ति अत्थो । किन्नु मे ति किं मत्थं किच्चं, किं करणीयं, किं साधेतब्बं ति अत्थो । न ममत्थो ति नत्थि मम अत्थो । सुमुत्ताहं ति सुमुत्तो अहं । सेसमेत्थ वुत्तनयमेव । एवं इमानि च छप्पञ्जास
 B. 216
 R. 251 25 पुरिमानि च द्वावीसती ति अट्ठसत्तति पदानि सरूपेनेव वुत्तानि ।

१. ०समयेन-स्या०; ०समये न-रो० । २. स्या०, म० पोत्थकेसु नत्थि । ३-३. अथा-परभागे-सी०, रो० । ४. ०वाच०-स्या०, रो० । ५. ०समयेन-स्या०, रो० । ६. रो० पोत्थके नत्थि । ७-७. रो० पोत्थके नत्थि । ८. स्या० पोत्थके नत्थि । ९-९. एवमेतस्मिं-स्या०, म० । १०. रो० पोत्थके नत्थि ।

३०. यस्मा पन तेसं वेवचनेहि पि सिक्खापच्चक्खानं होति तस्मा
 “यानि वा पनञ्जानि पी” ति आदिमाह । तत्थ यानि वा पनञ्जानि पी
 (३४.१३) ति पालिया^१ “बुद्धं” ति आदीनि आगतपदानि ठपेत्वा यानि अञ्जानि
 अत्थि बुद्धवेवचनानि वा ति बुद्धस्स वा परियायनामानि...पे०...असक्यपुत्ति-
 यस्स वा^२ । तत्थ वण्णपट्टाने आगतं नामसहस्सं उपालिगाथामु^३ [म०नि०— 5
 ५९] नामसतं अञ्जानि च गुणतो लब्भमानानि नामानि “बुद्धवेवचनानी”
 ति वेदितब्बानि । सब्बानि पि धम्मस्स नामानि धम्मवेवचनानी ति वेदि-
 तब्बानि । एस नयो सब्बत्थ ।

अयं पनेत्थ योजना — “बुद्धं पच्चक्खामी” ति न वेवचनेन पच्च-
 क्खानं यथारुतमेव । “सम्मासम्बुद्धं पच्चक्खामि, अतन्तबुद्धिं, अतोमबुद्धिं, 10
 बोधिपञ्चाणं, धीरं, विगतमोहं, पभित्तखीलं, विजितविजयं पच्चक्खामी” ति
 एवमादिबुद्धवेवचनेन सिक्खापच्चक्खानं होति^४ ।

धम्मं पच्चक्खामी ति न वेवचनेन, पच्चक्खानं यथारुतमेव ।
 “स्वाक्खातं धम्मं पच्चक्खामि, सन्दिट्टिकं, अकालिकं, एहिप्पस्सिकं, ओप-
 नयिकं^५, पच्चतं वेदितब्बं विञ्जूहि धम्मं पच्चक्खामि, असङ्खतं धम्मं पच्चक्खामि; 15
 विरागं, निरोधं, अमत्तं धम्मं पच्चक्खामि, दीघनिकायं पच्चक्खामि, ब्रह्मजालं
 पच्चक्खामि^६, मज्झिमनिकायं, मूलपरियायं, संयुत्तनिकायं, ओघतरणं^७,
 अङ्गुत्तरनिकायं, चित्तपरियादानं, खुद्दकनिकायं, जातकं^८, अभिधम्मं, कुसलं
 धम्मं, अकुसलं धम्मं, अब्याकतं धम्मं, सतिपट्टानं, सम्मप्पधानं, इद्धिपादं,
 इन्द्रियं, बलं, बोज्जङ्गं, मग्गं, फलं, निब्बानं पच्चक्खामी” ति चतुरासीति- 20
 धम्मक्खन्धसहस्सेसु^९ एकधम्मक्खन्धस्सा^{१०} पि नामं धम्मवेवचनमेव । एवं
 धम्मवेवचनेन सिक्खापच्चक्खानं होति ।

सङ्खं पच्चक्खामी ति न वेवचनेन पच्चक्खानं । “सुप्पटिपन्नं^{११} सङ्खं
 पच्चक्खामि, उजुप्पटिपन्नं^{१२}, आयप्पटिपन्नं^{१३}, सामीचिप्पटिपन्नं^{१४} सङ्खं, चतु-

१. पाळिया—सी०, रो०, म० । २. वा ति—रो० । ३. उपाळि०—सी०, रो० । ४. स्या०,
 रो०, म० पोत्थकेसु नत्थि । ५. ओपनेयिकं—म० । ६. म० पोत्थके नत्थि । ७-७. अङ्गुत्तर-
 निकायं जातकनिकायं—सी०, स्या०, रो० । ८-८. ०क्खामि—सी०, स्या० । ९. ०च—रो० ।
 १०. ०स्स—म० । ११. सुपटिपन्नं—सी०, स्या०, रो० । १२-१४. ०पटिपन्नं—सी०, स्या०, रो० ।

पुरिसयुगं सङ्घं, अट्टपुरिसपुगलं सङ्घं, आहुनेय्यं^१ पाहुनेय्यं दक्खिण्यं अञ्जलि-
करणीयं अनुत्तरं पुञ्जकखेतं सङ्घं पच्चक्खामी” ति एवं सङ्घवेवचनेन
सिक्खापच्चक्खानं होति ।

R. 252

B. 217

सिक्खं पच्चक्खामी (३४.१४) ति न वेवचनेन पच्चक्खानं । “भिक्षुसिक्खं
५ पच्चक्खामि, भिक्षुनीसिक्खं पच्चक्खामि^२, अधिसीलसिक्खं, अधिचित्तसिक्खं,
अधिपञ्जासिक्खं पच्चक्खामी” ति एवं सिक्खावेवचनेन सिक्खापच्चक्खानं
होति ।

विनयं पच्चक्खामी ति न वेवचनेन पच्चक्खानं । “भिक्षुविनयं
पच्चक्खामि, भिक्षुनीविनयं पच्चक्खामि, पठमं पाराजिकं, दुतियं ततियं
१० चतुत्थं पाराजिकं, सङ्घादिसेसं, थुल्लच्चयं, पाचित्तियं, पाटिदेसनीयं, दुक्कटं,
दुब्भासितं पच्चक्खामी” ति एवमादिना^३ विनयवेवचनेन सिक्खापच्च-
क्खानं होति ।

पातिमोक्खं पच्चक्खामी ति न वेवचनेन पच्चक्खानं । “भिक्षुपाति-
मोक्खं भिक्षुनीपातिमोक्खं पच्चक्खामी” ति एवं पातिमोक्खवेवचनेन
१५ सिक्खापच्चक्खानं होति ।

उद्देसं पच्चक्खामी ति न वेवचनेन पच्चक्खानं । “भिक्षुपातिमोक्खु-
द्देसं, भिक्षुनीपातिमोक्खुद्देसं, पठमं पातिमोक्खुद्देसं, दुतियं ततियं चतुत्थं
पञ्चमं पातिमोक्खुद्देसं, सम्मासम्बुद्धुद्देसं अनन्तबुद्धिउद्देसं, अनोमबुद्धिउद्देसं,
बोधिपञ्चाणुद्देसं, धीरुद्देसं, विगतमोहुद्देसं, पभिन्नखीलुद्देसं^४, विजितविजयु-
२० द्देसं पच्चक्खामी” ति एवमादिउद्देसवेवचनेन सिक्खापच्चक्खानं होति ।

उपज्झायं पच्चक्खामी ति न वेवचनेन पच्चक्खानं । “यो मं पब्बा-
जेसि, यो मं उपसम्पादेसि, यस्स मूलेनाहं पब्बजितो, यस्स मूलेनाहं उप-
सम्पन्नो, यस्स मूलिका मय्हं पब्बजा, यस्स मूलिका मय्हं उपसम्पदा ताहं
पच्चक्खामी” ति एवं उपज्झायवेवचनेन सिक्खापच्चक्खानं होति ।

२५ आचरियं पच्चक्खामी ति न वेवचनेन पच्चक्खानं । यो मं पब्बा-
जेसि, यो मं अनुसावेसि, याहं निस्साय वसामि, याहं उद्दिसापेमि, याहं

परिपुच्छामि, यो मं उद्दिशति, यो मं परिपुच्छापेति ताहं पच्चक्खामी” ति एवं आचरियवेवचनेन सिक्खापच्चक्खानं होति ।

सद्धिविहारिकं पच्चक्खामी (३४.१६) ति न वेवचनेन पच्चक्खानं । याहं पब्बाजेसि, याहं उपसम्पादेसि, मय्हं मूलेन यो पब्बजितो, मय्हं मूलेन यो उपसम्पन्नो, मय्हं मूलिका यस्स पब्बज्जा, मय्हं मूलिका यस्स उपसम्पदा 5 ताहं पच्चक्खामी” ति एवं सद्धिविहारिकवेवचनेन सिक्खापच्चक्खानं होति ।

R. 253

अन्तेवासिकं पच्चक्खामी ति न वेवचनेन पच्चक्खानं । “याहं पब्बाजेसि, याहं अनुसावेसि, यो मं निस्साय वसति, यो मं उद्दिशपेति, यो मं परिपुच्छति, यस्साहं उद्दिशामि, याहं परिपुच्छापेमि तं पच्चक्खामी” ति एवं अन्तेवासिकवेवचनेन सिक्खापच्चक्खानं होती ।

10

समानुपज्झायिकं पच्चक्खामी ति न वेवचनेन पच्चक्खानं । “मय्हं उपज्झायो यं पब्बाजेसि, यं उपसम्पादेसि, यो तस्स मूलेन^१ पब्बजितो, यो तस्स मूलेन उपसम्पन्नो, यस्स तम्मूलिका पब्बज्जा, यस्स तम्मूलिका उपसम्पदा तं पच्चक्खामी” ति एवं समानुपज्झायकवेवचनेन सिक्खापच्चक्खानं होति ।

15

समानाचरियकं पच्चक्खामी ति न वेवचनेन पच्चक्खानं । “मय्हं आचरियो यं पब्बाजेसि, यं^२ उपसम्पादेसि^३, यं अनुसावेसि, यो तं निस्साय वसति, यो तं उद्दिशपेति परिपुच्छति, यस्स मे आचरियो उद्दिशति, यं परिपुच्छापेति तं पच्चक्खामी” ति एवं समानाचरियकवेवचनेन सिक्खापच्चक्खानं होति ।

20

सब्रह्मचारिं पच्चक्खामी ति न वेवचनेन पच्चक्खानं । “येनाहं सद्धि अधिसीलं सिक्खामि, अधिचित्तं अधिपज्जं सिक्खामि तं पच्चक्खामी” ति एवं सब्रह्मचारिवेवचनेन सिक्खापच्चक्खानं होति ।

गिही ति मं धारेही ति न वेवचनेन पच्चक्खानं । “आगारिको^४ ति मं धारेहि, कस्सको वाणिजो गोरक्खो ओतल्लको^५ मोलिबद्धो^६ कामगुणिको 25 ति मं धारेहो” ति एवं गिहीवेवचनेन सिक्खापच्चक्खानं होति ।

१. मूले-रो० । २-२. म० पोत्थके नत्थि । ३. अगारिको-सी० । ४. ओकल्लको-म०, ओगल्लको-स्या० । ५. मोल्लि०-म० ।

उपासको ति मं धारेही (३४.१८) ति न वेवचनेन पच्चक्खानं । “‘द्वेवाचिको उपासको’ ति मं धारेहि, ‘तेवाचिको उपासको’, बुद्धं सरणगमनिको, धम्मं सङ्घं सरणगमनिको, पञ्चसिक्खापदिको दससिक्खापदिको उपासको’ ति मं धारेही” ति एवं उपासकवेवचनेन सिक्खापच्चक्खानं होति ।

B. 219 5 **आरामिको ति मं धारेही** ति न वेवचनेन पच्चक्खानं । “‘कप्पियकारको’ ति मं धारेहि, ‘वेय्यावच्चकरो, अप्पहरितकारको, यागुभाजको, फलभाजको, खज्जकभाजको’ ति मं धारेही” ति एवं आरामिकवेवचनेन सिक्खापच्चक्खानं होति ।

R. 254 10 **सामणेरो ति मं धारेही** ति न वेवचनेन पच्चक्खानं । “‘कुमारको’ ति मं धारेहि, ‘चेल्लको^१ चेटको^२ मोल्लिगल्लो^३ (म०व०-८६) समणुद्देशो’ ति मं धारेही” ति एवं सामणेरवचनेन सिक्खापच्चक्खानं होति ।

तित्थियो ति मं धारेही ति न वेवचनेन पच्चक्खानं । “‘निगण्ठो’ ति मं धारेहि, ‘आजीवको तापसो परिब्बाजको पण्डरङ्गो’ ति मं धारेही” ति एवं तित्थियवेवचनेन सिक्खापच्चक्खानं होति ।

15 **तित्थियसावको ति मं धारेही** ति न वेवचनेन पच्चक्खानं । “‘निगण्ठसावको’ ति मं धारेही” ति एवं तित्थियसावकवेवचनेन सिक्खापच्चक्खानं होति ।

अस्समणो ति मं धारेही ति न वेवचनेन पच्चक्खानं । “‘दुस्सीलो’ ति मं धारेहि, ‘पापधम्मो असुचिसङ्कस्सरसमाचारो पटिच्छन्नकम्मन्तो’ 20 अस्समणो समणपटिञ्जो अब्रह्मचारी ब्रह्मचारिपटिञ्जो^४ अन्तोपूति अवस्सुतो कसम्बुजातो कोण्डो” ति मं धारेही” ति एवं अस्समणवेवचनेन सिक्खापच्चक्खानं होति ।

असक्यपुत्तियो ति मं धारेही ति न वेवचनेन पच्चक्खानं । “‘न सम्मासम्बुद्धपुत्तो’ ति मं धारेहि, न अनन्तबुद्धिपुत्तो, न अनोमबुद्धिपुत्तो, न 25 बोधिपञ्चाणपुत्तो, न धीरपुत्तो, न विगतमोहपुत्तो, न पभित्तखीलपुत्तो, न विजितविजयपुत्तो’ ति मं धारेही” ति एवमादिसक्यपुत्तियवेवचनेन सिक्खापच्चक्खानं होति ।

१. रो० पोत्थके नत्थि । २-२. चेटको पेटको-स्या० । ३. मोनिगल्लो-सी०, रो०; मोणि०-स्या० । ४. ब्रह्मचारी-सी०, रो० । ५. कोण्डो-म० ।

तेहि आकारेहि तेहि लिङ्गेहि तेहि निमित्तेही (३४.२०)ति तेहि “बुद्धवे-
वचनानि वा” ति आदिना नयेन वुत्तेहि बुद्धादीनं वेवचनेहि । वेवचनानि हि
सिक्खापच्चक्खानस्स^१ कारणत्ता आकारा^२, बुद्धादीनं सण्ठानदीपनत्ता सिक्खा-
पच्चक्खानसण्ठानत्ता एव वा लिङ्गानि, सिक्खापच्चक्खानस्स सञ्जानन-
हेतुतो मनुस्सानं तिलकादीनि विय निमित्तानी ति वुच्चन्ति । एवं खो 5 B. 220
भिक्खवे ति इतो परं अञ्जस्स सिक्खापच्चक्खानकारणस्स अभावतो निय-
मेन्तो आह । अयं हेत्थ अत्थो । एवमेव दुब्बल्याविकम्मं चेव होति
सिक्खापच्चक्खानं च, न इतो परं कारणमत्थो ति ।

३१. एवं सिक्खापच्चक्खानलक्खणं दस्सेत्वा अपच्चक्खाने^३ अस-
म्मोहत्थं तस्सेव च सिक्खापच्चक्खानलक्खणस्स पुग्गलादिवसेन विपत्तिदस्स- 10
नत्थं “कथं च भिक्खवे अपच्चक्खाता” ति आदिमाह । तत्थ येहि आकारेही
ति आदि वुत्तनयमेव उम्मत्तको ति यक्खुम्मत्तको वा पित्तुम्मत्तको वा
यो कोचि विपरीतसञ्जो, सो सचे पच्चक्खाति अपच्चक्खाता होति R. 255
सिक्खा । उम्मत्तकस्सा ति तादिसस्सेव उम्मत्तकस्स; तादिसस्स हि सन्तिके
सचे पकतत्तो सिक्खं पच्चक्खाति, उम्मत्तको न जानाति, अपच्चक्खाता 15
होति सिक्खा । खित्तचित्तो ति यक्खुम्मत्तको वुच्चति । पुरिमपदे पन
उम्मत्तकसामञ्जेन वुत्तं “यक्खुम्मत्तको वा पित्तुम्मत्तको वा” ति^४ । उभिन्नं
पि विसेसो अनापत्तिवारे आविभविस्सति^५ । एवं खित्तचित्तो सिक्खं^६
पच्चक्खाति, अपच्चक्खाता होति^७ । तस्स सन्तिके पच्चक्खाता पि तम्हि
अजानन्ते अपच्चक्खाता व होति । 20

वेदनट्ठो^८ ति बलवतिया दुक्खवेदनाय फुट्ठो मुच्छापरेतो; तेन विप्प-
लपन्तेन^९ पच्चक्खाता पि अपच्चक्खाता व^{१०} होति । तस्स सन्तिके पच्च-
क्खाता पि तम्हि अजानन्ते अपच्चक्खाता होति । देवताय सन्तिके ति
भुम्मदेवतं आदि कत्वा याव अकनिट्ठदेवताय^{१०} सन्तिके पच्चक्खाता
पि अपच्चक्खाता व होति । तिरच्छानगतस्सा ति नागमाणवकस्स 25

१. ०एव-सी० । २. आकारानि-म०; आकाराति-स्या० । ३. अपच्चक्खाने-म० ।
एवमुपरि पि । ४. रो० पोत्थके नत्थि । ५. आवी भविस्सति-सी० । ६-६. पच्चक्खाता पि
अपच्चक्खाता होति-रो०; ०व होति-म० । ७. वेदनट्ठो-रो०; वेदनाट्ठो-म० । ८. विलपन्तेन-म० ।
९. स्या०, रो० पोत्थके नत्थि । १०. ०देवतायं-सी० ।

वा सुपण्णमाणवकस्स वा किन्नर-हत्थि-मक्कटादीनं वा यस्स कस्सचि
सन्तिके पच्चक्खाता पि अपच्चक्खाता व होति । तत्र उम्मत्तकादीनं
सन्तिके अजाननभावेन अपच्चक्खाता ति आह । देवताय सन्तिके अतिखिप्पं
जाननभावेन । देवता नाम महापञ्जा तिहेतुकपटिसन्धिका^१ अतिखिप्पं
5 जानन्ति । चित्तञ्च नामेतं लहुपरिवत्तं, तस्मा चित्तलहुकस्स पुगलस्स चित्त-
वसेनेव “मा अतिखिप्पं विनासो अहोसी” ति देवताय सन्तिके सिक्खापच्च-
क्खानं पटिक्खपि । मनुस्सेसु पन नियमो नत्थि । यस्स कस्सचि सभागस्स
वा विसभागस्स वा गहट्टस्स वा पब्बजितस्स वा विञ्जुस्स सन्तिके पच्च-
क्खाता पच्चक्खाता व होति । सचे पन सो न जानाति अपच्चक्खाता व
10 होती ति^२ एतमत्थं दस्सेन्तो “अरियकेना” (३५.४) ति आदिमाह ।

B. 221

तत्थ अरियकं नाम अरियवोहारो; मागधभासा^३ । मिलक्खकं नाम
यो कोचि अनरियको अन्धदमिळादि । सो च न पटिविजानाती ति भास-
न्तरे वा अनभिञ्जताय, बुद्धसमये वा अकोविदताय “इमं नाम अत्थं एस
भणती” ति न^४ पटिजानाति^५ । दवाया ति सहसा अञ्जं भणितुकामो
15 सहसा “बुद्धं पच्चक्खामी” ति भणति । रवाया ति रवा भञ्जेन “अञ्जं
R. 256 भणिस्सामी” ति अञ्जं भणन्तो । पुरिमेन को विसेसो ति चे ? पुरिमं
पण्डितस्सा पि सहसा वसेन अञ्जभणनं । इदं पन मन्दत्ता मोमूहत्ता अपकत-
ञ्जुता^६ पक्खलन्तस्स “अञ्जं भणिस्सामी” ति अञ्जं^७ भणनं^८ ।

असावेतुकामो सावेती ति इमस्स सिक्खापदस्स पालि^९ वाचेति
20 परिपुच्छति उग्गण्हाति सज्झायं करोति वण्णेति, अयं वुच्चति “असावेतु-
कामो सावेती” ति । सावेतुकामो न सावेती ति दुब्बलभावं आविकत्वा
सिक्खं पच्चक्खन्तो वचीभेदं न करोति, अयं वुच्चति “सावेतुकामो न
सावेती” ति । अविञ्जुस्स सावेती ति महल्लकस्स वा पोत्थकरूपसदिसस्स
वा गरुमेधस्स वा समये अकोविदस्स, गामदारकानं वा अविञ्जुतं पत्तानं
25 सावेति । विञ्जुस्स न सावेती ति पण्डितस्स जातुं समत्थस्स न सावेति ।
सब्बसो वा पना ति “बुद्धं पच्चक्खामी” ति आदीसु येन येन^{१०} परियायेन

१. तिहेतुपटि०-रो० । २. स्या० पोत्थके नत्थि । ३. मगध०-सी०, स्या०, रो० ।
४-४. नप्पटि०-स्या०, म० । ५. स्या० पोत्थके नत्थि । ६-६. अञ्जभणनं-म० । ७. पालि-
सी०, रो०, म० । ८. स्या० पोत्थके नत्थि ।

सिक्खा पच्चक्खाता होति, ततो एकं पि वचीभेदं कत्वा न सावेति । एवं खो (३५.१५) ति अपच्चक्खानलक्खणं नियमेति । अयं हि एत्थ अत्थो — “एवमेव सिक्खा अपच्चक्खाता होति, न अञ्जेन कारणेना” ति ।

मूलपञ्चत्तिवण्णना

३२. इदानीं “मेथुनं धम्मं पटिसेवेय्या” ति आदीनं अत्थ-
दस्सनत्थं “मेथुनधम्मो नामा” ति आदिमाह । तत्थ मेथुनधम्मो नामा 5
ति इदं निद्विसितव्वस्स मेथुनधम्मस्स उद्देसपदं । असद्धम्मो ति असतं
नीचजनानं धम्मो । गामधम्मो ति गामवासीनं सेवनधम्मो । वसलधम्मो
ति वसलानं धम्मो; किलेसवस्सनतो वा सयमेव वसलो धम्मो ति वसल-
धम्मो । दुट्ठुल्लं ति दुट्ठुं^३ च किलेसेहि दुट्ठत्ता, थूलं च अनिपुणभावतो
ति दुट्ठुल्लं । इतो पट्टाय च तीसु पदेसु “यो सो” ति इदं परिवत्तेत्वा “यं 10
तं” ति कत्वा योजेतव्वं — “यं तं दुट्ठुल्लं, यं तं ओदकन्तिकं, यं तं रहस्सं”
ति । एत्थ च यस्मा तस्स कम्मस्स परिवारभूतं दस्सनं पि गहणं पि
आमसनं पि फुसनं पि घट्टनं पि दुट्ठुल्लं, तस्मा पि तं कम्मं दुट्ठुल्लं ।
यं तं दुट्ठुल्लं सो मेथुनधम्मो । उदकं अस्स अन्ते सुद्धत्थं आदियती^३ ति उदकन्तं,
उदकन्तमेव ओदकन्तिकं; यं तं ओदकन्तिकं, सो मेथुनधम्मो । रहोपटि- 15
च्छन्ने ओकासे कत्तव्वताय रहस्सं । यं तं रहस्सं, सो मेथुनधम्मो ति एवं
योजना वेदितव्वा ।

B. 222

15 R. 257

द्वयेन द्वयेन समापज्जितव्वतो द्वयंद्वयसमापत्ति । तत्थ योजना — “या
सा द्वयंद्वयसमापत्ति सो मेथुनधम्मो नामा” ति । इध पन तं सब्बं एकज्झं
निगमेन्तो आह “एसो मेथुनधम्मो नामा” ति । किं कारणा वुच्चति मेथुन- 20
धम्मो ति ? उभिन्नं रत्तानं सारत्तानं अवस्सुतानं परियुट्ठितानं उभिन्नं
सदिसानं धम्मो ति, तं कारणा वुच्चति मेथुनधम्मो ति ।

पटिसेवति नामा ति इदं “पटिसेवेय्या” ति एत्थ येनाकारेण पटिसेवेय्या
ति वुच्चति, तस्साकारस्स दस्सनत्थं मातिकापदं । यो निमित्तेन निमित्तं
ति आदीसु यो भिक्खु इत्थिया निमित्तेन अत्तनो निमित्तं, इत्थिया अङ्ग- 25
जातेन अत्तनो अङ्गजातं सब्बन्तिमेन पमाणेन एकतिलबीजमतं पि वातेन

असम्फुट्टे अल्लोकासे पवेसेति, एसो पटिसेवति नाम; एतकेन सीलभेदं पापुणाति, पाराजिको होति ।

एत्थ च इत्थिनिमित्ते चत्तारि पस्सानि, वेमज्झं चा ति पञ्च ठानानि लब्धन्ति । पुरिसनिमित्ते चत्तारि पस्सानि, मज्झं, उपरी ति छ । तस्मा
 5 इत्थिनिमित्ते हेट्ठा पवेसेन्तो पि पाराजिको होति । उपरितो पवेसेन्तो पि, उभोहि पस्सेहि पवेसेन्तो पि चत्तारि ठानानि मुञ्चित्वा मज्झेन पवेसेन्तो पि पाराजिको होति । पुरिसनिमित्तं पन हेट्ठाभागेन छुपन्तं पवेसेन्तो पि पाराजिको होति । उपरिभागेन छुपन्तं पवेसेन्तो पि, उभोहि पस्सेहि छुपन्तं पवेसेन्तो पि, मज्झेनेव छुपन्तं पवेसेन्तो पि
 10 सम्मिञ्चितङ्गुलि^१ विय मज्झिमपब्बपिट्ठिया सङ्कोचेत्वा उपरिभागेन छुपन्तं पवेसेन्तो पि पाराजिको होति । तत्थ तुलादण्डसदिसं पवेसेन्तस्सा पि चत्तारि पस्सानि, मज्झं चा ति पञ्चठानानि^२; सङ्कोचेत्वा^३ पवेसेन्तस्सा पि चत्तारि पस्सानि, उपरिभागमज्झं चा ति पञ्च ठानानि — एवं सब्बानि पि पुरिसनिमित्ते दस ठानानि होन्ति ।

B. 223

15 निमित्ते जातं अनट्टकायप्पसादं चम्मखीलं वा पिळकं^४ वा पवेसेति, आपत्ति पाराजिकस्स । नट्टकायप्पसादं मतचम्मं वा सुक्खपिळकं वा पवेसेति, आपत्ति दुक्कटस्स । मेथुनस्सादेन लोमं वा अङ्गुलि-अङ्गुट्ठबीजादीनि^५ वा पवेसेन्तस्सा पि दुक्कटमेव । अयं च मेथुनकथा नाम यस्मा दुट्ठुल्लकथा^६ असम्भकथा^७, तस्मा एतं वा अज्झं वा विनये ईदिसं ठानं कथेन्तेन पटिकूल-
 20 मनसिकारं^८ च समणसज्झं च हिरोत्तप्पं च पच्चुपट्टपेत्वा^९ सम्मासम्बुद्धे गारवं उप्पादेत्वा असमकारुणिकस्स^{१०} लोकनाथस्स करुणागुणं आवज्जेत्वा^{११} कथेतब्बा^{१२} । सो हि नाम भगवा सब्बसो कामेहि विनिवत्तमानसो पि सत्तानुदयाय^{१३} लोकानुकम्पाय^{१४} सत्तेसु कारुज्जतं पटिच्च सिक्खापदपञ्चा-
 पनत्थाय^{१५} ईदिसं कथं कथेसि । “अहो सत्थु करुणागुणो” ति एवं लोक-
 25 नाथस्स करुणागुणं आवज्जेत्वा^{१६} कथेतब्बं ।

R. 258

१. सम्मिञ्चितङ्गुलि-म०, सम्मिञ्चितङ्गुली-स्या० । २. पञ्च ठानानि-म० । ३. सङ्कोचेत्वा-सी० स्या० । ४. तिलकं-सी०, पीळकं-स्या० । ५. बीजानी-स्या० । ६. दुट्ठुल्ल कथा-स्या०, म० । ७. असम्भकथा-स्या०, म० । ८. पटिकूल-स्या० । ९. पच्चुपट्टा-रो० । १०. करुणस्स-रो० । ११. आवज्जित्वा-स्या० । १२. कथेतब्बं-स्या०, म० । १३-१४. उदयलोका-रो०; उदयाय-स्या० । १५. पप्पन्ना-स्या० । १६. आवज्जित्वा-सी०, स्या०, रो० ।

अपि च यदि भगवा सब्बाकारेण ईदिसं कथं न कथेय्य, को जानेय्य एत्तकेसु ठानेसु पाराजिकं, एत्तकेसु थुल्लच्चयं, एत्तकेसु दुक्कटं ति । तस्मा सुणन्तेना^१ पि कथेत्तेना^२ पि वीजनकेन^३ मुखं अपिधाय दन्तविदंसकं हसमानेन न निसीदितब्बं । “सम्मासम्बुद्धेना पि ईदिसं कथितं” ति पच्चवेक्खित्वा उस्साहेन^४ गम्भीतेन^५ हिरोत्तप्पसम्पन्नेन सत्थुपटिभागेन हुत्वा कथेतब्बं ति । 5

मूलपञ्चत्तं निट्ठितं ।

अनुप्पञ्जत्तिवारे—

अन्तमसो (३५.२१) ति सब्बन्तिमेन परिच्छेदेन । तिरच्छानगताय पी ति पटिसन्धिवसेन तिरच्छानेसु गताय पि^६ । पगेव मनुस्सित्थिया ति पठमतं मनुस्सजातिकाय इत्थिया । पाराजिकवत्थुभूता एव चेत्य तिरच्छानगतित्थी^७ तिरच्छानगता ति गहेतब्बा, न सब्बा । तत्रायं परिच्छेदो —

10

अपदानं अहि मच्छा, द्विपदानं च कुक्कुटो ।

B. 224

चतुप्पदानं मज्जारो^८, वत्थु पाराजिकस्सिमा ति ॥

तत्थ अहिगहणेन^९ सब्बा पि अजगरगोनसादिभेदा^{१०} दीघजाति सङ्गहिता^{११} । तस्मा दीघजातीसु यत्थ तिण्णं मग्गानं अञ्जतरस्मि सक्का तिलफलमत्तं^{१२} पवेसेतुं, सा पाराजिकवत्थु । अवसेसा दुक्कटवत्थु ति वेदितब्बा । 15 मच्छगहणेन^{१३} सब्बा पि मच्छकच्छपमण्डूकादिभेदा ओदकजाति^{१४} सङ्गहिता । तत्रा पि दीघजातियं वुत्तनयेनेव पाराजिकवत्थु^{१५} च दुक्कटवत्थु^{१६} च वेदितब्बं । अयं पन विसेसो — खरङ्कमुखमण्डूका^{१७} नाम होन्ति तेसं मुखसण्ठानं महन्तं, छिद्दं अप्पकं, तत्थ पवेसनं नप्पहोति; मुखसण्ठानं पन वणसङ्खेपं गच्छति, तस्मा तं थुल्लच्चयवत्थु ति वेदितब्बं । कुक्कुटिगहणेन^{१८} सब्बा पि काक- 20 कपोतादिभेदा पक्खिजाति सङ्गहिता । तत्रा पि वुत्तनयेनेव पाराजिकवत्थु च दुक्कटवत्थु च वेदितब्बं । मज्जारिगहणेन^{१९} सब्बा पि रुक्खसुनख-मुङ्गुस-

१. सुणन्तेन—स्या०, म० । २. कथेत्तेन—स्या०, म० । ३. वीजकेन—म०; विजनकेन—स्या० । ४. स्या०, म० पोत्थकेसु नत्थि । ५. गम्भीतेन—सी०, रो०; गम्भीतेन—स्या० । ६. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ७. गतित्थि—सी०, रो० । ८. मज्जारि—रो० । ९. अहिगहणेन—सी०, रो० । १०. गोगोनि—रो० । ११. सङ्गहिता—सी०, रो० । एवमुपरि पि । १२. अपि—म० । १३. मच्छगहणेन—सी०, रो० । १४. उदक—स्या० । १५. वत्थु—स्या०, म० । एवमुपरि पि । १६. खरक—स्या०; पतङ्ग—म०; बरङ्क—रो० । १७. कुक्कुटिगहणेन—सी०, रो० । १८. मज्जारिगहणेन—रो०; मज्जारोगहणेन—सी० ।

गोधादिभेदा^१ चतुष्पदजाति सङ्गहिता । तत्रा पि वृत्तनयेनेव पाराजिकवत्थुं च दुक्कटवत्थुं च वेदितब्बं ।

पाराजिको (३५.२४) ति पराजितो, पराजयं आपन्नो । अयं हि पाराजिकसद्वो सिक्खापदापत्तिपुग्गलेसु वत्तति । तत्थ “अट्टानमेतं, आनन्द, अनव-
 ५ कासो यं तथागतो वज्जीनं वा वज्जिपुत्तकानं वा कारणा सावकानं पाराजिकं सिक्खापदं पञ्चत्तं समूहनेय्या” [पारा०-२६] ति एवं सिक्खापदे वत्तमानो वेदितब्बो । “आपत्ति त्वं, भिक्खु, आपन्नो पाराजिक” [पारा०-४३] ति एवं आपत्तियं^२ । “न मयं पाराजिका, यो अवहटो सो पाराजिको” [पारा०-७९] ति एवं पुग्गले वत्तमानो वेदितब्बो । “पाराजिकेन धम्मेन
 १० अनुद्धंसेय्या” [पारा०-४५] ति आदीसु पन धम्मे वत्तती ति वदन्ति । यस्मा पन तत्थ धम्मो ति कत्थचि आपत्ति, कत्थचि सिक्खापदमेव अधि-
 प्पेतं, तस्मा सो विसुं न वत्तब्बो । तत्थ सिक्खापदं यो तं अतिक्कमति, तं पराजेति, तस्मा “पाराजिकं” ति वुच्चति । आपत्ति पन यो तं अज्भा-
 R. 260 पब्बति, तं पराजेति, तस्मा “पाराजिका” ति वुच्चति । पुग्गलो यस्मा परा-
 १५ जितो पराजयमापन्नो, तस्मा “पाराजिको” ति वुच्चति । एतमेव हि अत्थं सन्धाय परिवारे (२६३) पि—

B. 225

“पाराजिकं ति यं वुत्तं, तं सुणोहि^३ यथातथं ।

चुतो परद्धो भट्ठो च, सद्धम्मा^४ हि निरद्धतो^५ ।

संवासो पि^६ तर्हि नत्थि, तेनेतं इति वुच्चती” ति वुत्तं ।

२० अयं हेत्थ अत्थो — “तं सिक्खापदं वीतिक्कमन्तो आपत्ति च आपन्नो पुग्गलो चुतो होती ति सब्बं योजेतब्बं । तेन वुच्चती^७ ति^८ येन कारणेन अस्समणो होति असक्यपुत्तियो परिभट्ठो छिन्नो पराजितो सासनतो, तेन वुच्चति । किन्ति ? “पाराजिको होती” ति ।

सह वसन्ति एत्था ति संवासो, तं दस्सेतुं “संवासो नामा” ति वत्वा
 २५ “एककम्मं^९” ति आदिमाह । तत्रायं सद्धि योजनाय संवणनार् — चतुब्बिधं पि सद्धकम्मं सीमापरिच्छिन्नेहि पकतत्तेहि भिक्खूहि एकतो कत्तब्बत्ता

१. ०मुणख०-रो० । २. आपत्तिया-स्या०, रो० । ३. सुणोहि-स्या० । ४-४. ०भिनिर-
 ङ्कतो-रो० । ५. च-सी०, रो० । ६-६. वुच्चति-सी० । ७. एकं कम्मं-सी०, रो० ।
 ८. वण्णना-म०, रो० ।

एककम्मं (३५२७) नाम । तथा पञ्चविधोऽपि पातिमोक्खुद्देसो एकतो उद्दि-
सितव्वत्ता एकुद्देसो नाम । पञ्चत्तं पन सिक्खापदं सब्बेहि पि लज्जिपुग्गलेहि
समं सिक्खितव्वभावतो समसिक्खता^१ नाम । एत्थ यस्मा सब्बे पि लज्जिनो
एतेसु कम्मादीसु^२ सह वसन्ति, न एकोऽपि ततो बहिद्धा सन्दिस्सति, तस्मा
तानि सब्बानि पि गहेत्वा “एसो संवासो नामा” ति आदिमाह । सो च वुत्तप्प- 5
कारो संवासो तेन पुग्गलेन सद्धिं नत्थि, तेन कारणेन सो^३ पाराजिको
पुग्गलो असंवासो ति वुच्चती ति ।

३३. एवं उद्दिट्ठसिक्खापदं पदानुक्रमेण विभजित्वा इदानीं यं तं
“पटिसेवेय्या” ति एत्थ येनाकारेण पटिसेवेय्या ति वुच्चति । तस्साकारस्स
दस्सनत्थं “पटिसेवति नामा” ति इदं मातिकापदं ठपेत्वा “निमित्तेन 10
निमित्तं अङ्गजातेन अङ्गजातं” ति वुत्तं । तत्थ यस्मा न केवलं इत्थिया
एव निमित्तं पाराजिकवत्थु^४, न च^५ मनुस्सित्थिया एव, सुवण्णरजतादिमयान
च इत्थीनं पि निमित्तं वत्थुमेव न होति; तस्मा यं यं वत्थु होति, तं
तं दस्सेतुं “तिस्सो इत्थियो” ति आदिना नयेन येसं निमित्तानि वत्थूनि
होन्ति, ते सत्ते वत्वा “मनुस्सित्थिया तयो मग्गे” ति आदिना नयेन तानि” 15
वत्थूनि आह ।

तत्थ तिस्सो इत्थियो, तयो उभतोव्यञ्जनका, तयो पण्डका, तयो
पुरिसा ति पाराजिकवत्थूनं निमित्तानं निस्सया द्वादस सत्ता होन्ति । तेसु
इत्थिपुरिसा पाकटा एव । पण्डकउभतोव्यञ्जनकभेदो पव्वज्जाखन्धकवण्ण-
नायं पाकटो भविस्सति ।

B. 226

R. 261

20

मनुस्सित्थिया तयो मग्गे मेथुनं धम्मं पटिसेवन्तस्सा ति एत्थ च
मनुस्सित्थिया तीसु मग्गेसू ति अत्थो वेदितव्वो । एवं सब्बत्थ । सब्बे एव
चेते मनुस्सित्थिया तयो मग्गा, अमनुस्सित्थिया तयो, तिरच्छानगतित्थिया
तयो ति नव; मनुस्सउभतोव्यञ्जनकादीनं नव; मनुस्सपण्डकादीनं द्वे द्वे कत्वा
छ; तथा मनुस्सपुरिसादीनं ति समत्तिस^६ मग्गा होन्ति । एतेसु निमित्त- 25
सङ्घातेसु यत्थ कत्थचि अत्तनो अङ्गजातं तिलफलमत्तं पि पवेसेत्वा मेथुनं
धम्मं पटिसेवन्तो पाराजिकं आपज्जति ।

१. ०सिक्खाता-सी० । २. ०दिमु-सी०, रो० । ३. स्या० पोत्थके नत्थि । ४-४,
०वत्थु नाम-रो० । ५. तीणि-स्या० । ६. समत्तिस-स्या० ।

पठमचतुष्ककथावण्णना

३४. आपज्जन्तो पन यस्मा सेवनचित्तेनेव आपज्जति, न विना तेन;
तस्मा तं लक्खणं दस्सेन्तो भगवा “भिक्षुस्स सेवनचित्तं उपट्ठिते” ति आदि-
माह । तत्थ भिक्षुस्सा (३६.१६) ति मेथुनसेवनकस्स भिक्षुस्स । सेवनचित्तं
उपट्ठिते ति भुम्मत्थे पच्चत्तवचनं, सेवनचित्ते पच्चुपट्ठिते ति अत्थो । वच्चमग्गं
५ अङ्गजातं पवेसेन्तस्सा ति येन मग्गेन वच्चं निक्खमति तं मग्गं अत्तनो
अङ्गजातं पुरिसनिमित्तं तिलफलमत्तं पि पवेसेन्तस्स । आपत्ति पाराजिकस्सा
ति आपत्ति पाराजिका अस्स होती ति अत्थो । अथवा आपत्ती ति आप-
ज्जनं होति । पाराजिकस्सा ति पाराजिकधम्मस्स । एस नयो सब्बत्थ ।

३५. एवं सेवनचित्तेनेव पवेसेन्तस्स आपत्ति^१ दस्सेत्वा इदानी
१० यस्मा तं पवेसनं नाम न केवलं अत्तूपक्कमेन^२, परूपक्कमेना पि होति । तत्रा
पि च सादियन्तस्सेव आपत्ति पटिसेवनचित्तसमङ्गिस्स^३, न इतरस्स ।
तस्मा ये सद्धापब्बजिता कुलपुत्ता सम्मापटिपन्नका परूपक्कमेन पवेसने
पि सति न सादियन्ति, तेसं रक्खणत्थं “भिक्षुपच्चत्थिका मनुस्सित्थि” ति
आदिमाह । तत्थ पटिपक्खं अत्थयन्ति^४ इच्छन्ती ति पच्चत्थिका, भिक्षु
१५ एव पच्चत्थिका भिक्षुपच्चत्थिका; विसभागानं वेरिभिक्षूनमेतं^५ अधिवचनं ।
मनुस्सित्थि भिक्षुस्स^६ सन्तिके आनेत्वा ति इस्सापकता तं भिक्षुं नासेतु-
कामा आमिसेन वा उपलापेत्वा मित्तसन्थववसेन वा “इदं अम्हाकं किच्चं
करोही” ति वत्वा कच्चि^७ मनुस्सित्थि रत्तिभागे तस्स भिक्षुस्स वसनोकासं
आनेत्वा । वच्चमग्गेन अङ्गजातं अभिनिसीदेन्ती ति तं भिक्षुं हत्थपादसीसा-
२० दीसु सुग्गहितं निप्परिप्फन्दं गहेत्वा इत्थिया वच्चमग्गेन तस्स भिक्षुनो
अङ्गजातं अभिनिसीदेन्ति; सम्पयोजेन्ती ति अत्थो । सो चे ति आदीसु
सो चे भिक्षु वच्चमग्गब्भन्तरं अत्तनो अङ्गजातस्स पवेसनं सादियति
अधिवासेति तस्मि खणे सेवनचित्तं उपट्ठेति^८, पविट्ठं सादियति अधि-
वासेति, पविट्ठकाले सेवनचित्तं उपट्ठेति, ठितं सादियति अधिवासेति, ठान-
२५ प्तकाले सुक्कविसट्ठिसमये सेवनचित्तं उपट्ठेति, उद्धरणं सादियति अधि-

B. 227

R. 262

१. पच्चुपट्ठिते-रो० । २. आपत्ति-रो० । ३. ०मेनेव-म० । ४. सेवनचित्त०-रो० ।
एवमुपरि पि । ५. अर्थं यन्ति-रो० । ६. वेरी०-सी०, रो० । ७. भिक्षुनो-स्या०, रो० ।
८. किच्चि-रो० । ९. उपट्ठापेति-म०, रो० । एवमुपरि पि ।

वासेति नीहरणकाले पटिसेवनचित्तं^१ उपट्टापेति; एवं चतुसु^२ ठानेसु सादियन्तो
 “मम वेरिसमणेहि^३ इदं कतं” वत्तुं न लभति । पाराजिकापत्तिमेव आप-
 ज्जति । यथा च इमानि चत्तारि सादियन्तो आपज्जति; एवं पुरिमं एकं
 असादियित्वा तीणि सादियन्तो पि, द्वे असादियित्वा द्वे सादियन्तो पि,
 तीणि असादियित्वा एकं सादियन्तो पि आपज्जतियेव । सब्बसो पन असादि- 5
 यन्तो आसीविसमुखं^४ विय अङ्गारकासुं विय च पविट्ठं अङ्गजातं मञ्ज-
 मानो नापज्जति । तेन वुत्तं — “पवेसनं न सादियति...पे०...उद्धरणं न
 सादियति, अनापत्ती” ति । इमं हि एवरूपं आरद्धविपस्सकं काये च
 जीविते च अनपेक्खं एकादसहि अग्गीहि सम्पज्जलितानीव^५ सब्बायतनानि^६
 उक्खित्तासिके विय च वधके पञ्चकामगुणे पस्सन्तं पुग्गलं रक्खन्तो भगवा 10
 पच्चत्थिकानं चस्स मनोरथविघातं करोन्तो इमं “पवेसनं न सादियती” ति
 आदिकं चतुक्कं नीहरित्वा ठपेसीति^७ ।

एकूनसत्ततिद्विसतचतुक्ककथा

३६-३७. एवं पठमचतुक्कं^८ दस्सेत्वा इदानि यस्मा भिक्खुपच्च-
 त्तिका इत्थि आनेत्वा न केवलं वच्चमग्गेनेव अभिनिसीदेन्ति, अथ खो
 पस्सावमग्गेन पि मुखेन पि । इत्थि आनेन्ता^९ पि च केचि जागरन्ति (३७.१६) 15
 आनेन्ति, केचि सुत्तं, केचि मत्तं, केचि उम्मत्तं, केचि पमत्तं अञ्जविहितं
 विक्खित्तचित्तं ति अत्थो । केचि मत्तं अक्खायितं^{१०}, सोणसिगालादीहि^{११}
 अक्खायितनिमित्तं ति अत्थो । केचि मत्तं येभ्य्येन अक्खायितं, येभ्य्येन 20
 अक्खायिता नाम यस्सा निमित्ते वच्चमग्गे वा^{१२} पस्सावमग्गे वा^{१३} मुखे वा
 बहुतरो ओकासो अक्खायितो होति । केचि मत्तं येभ्य्येन खायितं^{१४}, 20
 येभ्य्येन खायिता नाम यस्सा वच्चमग्गादिके निमित्ते बहुं खायितं होति,
 अप्पं अक्खायितं । न केवलं च मनुस्सिस्थिमेव आनेन्ति, अथ खो अमनु-
 स्सिस्थि पि तिरच्छानगतिस्थि पि । न केवलं च वुत्तप्पकारं इत्थिमेव,
 उभतोव्यञ्जनकं पि पण्डकं पि पुरिसं पि आनेन्ति । तस्मा तेसं वसेन

B. 228

R. 263

१. सेवन०-रो० । २. चतुसु-सी०, रो० । ३. वेरी०-सी०, रो० । ४. आसि०-रो० ।
 ५. ०तानि च-म०; तानि व-रो० । ६. ०उपट्टुहन्तं-सी० । ७. ठपेती-स्या० । ८. पठमं चतुक्कं-
 स्या० । ९. आनेत्वा-म० । १०. अक्खायितं-सी०, स्या०, रो० । एवमुपरि पि सब्बत्थ ।
 ११. ०सिङ्गाला०-सी०, म० । १२. सी०, म० पोत्थकेसु नत्थि । १३. खयितं-सी०, स्या०, रो० ।
 एवमुपरि पि सब्बत्थ ।

अञ्जानि पि चतुष्कानि दसेन्तो “भिक्षुपचत्थिका मनुस्सिस्थि जागरन्ति”
ति आदिमाह ।

तत्थ पालिया^१ असम्मोहत्थं वुत्तचतुष्कानि एवं सङ्ख्यातो^२ वेदित-
ब्बानि — मनुस्सिस्थिया तिण्णं मग्गानं वसेन “तीणि सुद्धिकचतुष्कानि, तीणि
5 जागरन्तिचतुष्कानि, तीणि सुत्तचतुष्कानि, तीणि मत्तचतुष्कानि, तीणि उम्मत्त-
चतुष्कानि, तीणि पमत्तचतुष्कानि, तीणि मत्तअक्खायितचतुष्कानि, तीणि
येभ्य्येन अक्खायितचतुष्कानि, तीणि येभ्य्येन खायितचतुष्कानी” ति सत्त-
वीसति चतुष्कानि; तथा अमनुस्सिस्थिया; तथा तिरच्छानगतित्थिया ति
इत्थिवारे एकासीति चतुष्कानि । यथा च इत्थिवारे एवं उभतोव्यञ्जनक-
10 वारे । पण्डकपुरिसवारेसु पन द्विन्नं मग्गानं वसेन चतुपण्णास चतुपण्णास
होन्ति । एवं सब्बानि पि द्वे सतानि, सत्तति च चतुष्कानि होन्ति, तानि
उत्तानत्थानियेव ।

सब्बवारेसु पनेत्थ “मत्तं येभ्य्येन^३ अक्खायितं खायितं^३” ति एतस्मि
ठाने अयं विनिच्छयो — “तम्बपण्णिदीपे किर द्वे विनयधरा समानाचरियका
15 थेरा अहेसुं — उपतिस्सत्थेरो च, फुस्सदेवत्थेरो च । ते महाभये उप्पन्ने
विनयपिटकं परिहरन्ता रक्खिसु । तेसु उपतिस्सत्थेरो व्यत्ततरो । तस्सा पि
द्वे अन्तेवासिका अहेसुं — महापदुमत्थेरो च महासुम्मत्थेरो^४ च । तेसु महा-
सुम्मत्थेरो विनयपिटकं अस्सोसि, महापदुमत्थेरो तेन सद्धि नवक्खत्तुं, विसुं
R. 264 च एको व नवक्खत्तुं ति अट्टारसक्खत्तुं अस्सोसि; अयमेतेसु^५ व्यत्ततरो ।
B. 229 20 तेसु महासुम्मत्थेरो नवक्खत्तुं विनयपिटकं सुत्वा आचरियं मुञ्चित्वा अपरगङ्गं
अगमासि । ततो महापदुमत्थेरो आह — ‘सूरो वत, रे, एस विनयधरो यो
धरमानकंयेव आचरियं मुञ्चित्वा अञ्जत्थ वसितब्बं मञ्जति । ननु आचरिये
धरमाने विनयपिटकं च अट्ठकथा च अनेकक्खत्तुं गहेत्वा पि न विस्सज्जेतब्बं,
निच्चकालं सोतब्बं, अनुसंवच्छरं सज्जायितब्बं” ति ।

25 एवं विनयगस्कानं भिक्खूनं काले एकदिवसं उपतिस्सत्थेरो पन^६
महापदुमत्थेरप्पमुखानं^७ पञ्चन्नं अन्तेवासिकसतानं पठमपाराजिकसिक्खापदे

१. पाळिया—सी०, रो०, म० । २. सङ्ख्यातो—रो० । ३-३. ०अक्खयितं येभ्य्येन
खयितं—स्या० । ४. ०सुम्मत्थेरो—स्या०, म० । एवमुपरि पि । ५. अयमेव तेसु—स्या०, म० ।
६. म० पोत्थके नत्थि । ७. ०त्थेरप्पमुखानं—सी०, रो० ।

इमं पदेसं वण्णेन्तो निसिन्नो होति । तं अन्तेवासिका पुच्छिसु — “भन्ते, येभुय्येन अक्खायिते पाराजिकं, येभुय्येन खायिते थुल्लच्चयं, उपड्डक्खायिते केन भवितव्वं” ति ? थेरो आह — “आवुसो, बुद्धा नाम पाराजिकं पञ्ञापेन्ता^१ न सावसेसं कत्वा पञ्ञापेन्ति, अनवसेसं कत्वा^२ सब्बं परियादियित्वा सोतं छिन्दित्वा पाराजिकवत्थुस्मिं पाराजिकमेव पञ्ञापेन्ति । इदं हि 5
सिक्खापदं लोकवज्जं, न पण्णत्तिवज्जं । तस्मा यदि उपड्डक्खायिते पाराजिकं भवेय्य, पञ्ञापेय्य सम्मासम्बुद्धो । पाराजिकच्छाया पनेत्थ न दिस्सति, थुल्लच्चयमेव दिस्सती” ति ।

अपि च मतसरीरे पाराजिकं पञ्ञापेन्तो भगवा येभुय्येन अक्खा-
यिते ठपेसि “ततो परं पाराजिकं नत्थी” ति दस्सेतुं । थुल्लच्चयं पञ्ञा- 10
पेन्तो येभुय्येन खायिते ठपेसि “ततो परं थुल्लच्चयं नत्थी” ति दस्सेतुं ति
पि वेदितव्वं । खायिताखायितं च नामेतं मतसरीरस्मियेव वेदितव्वं, न
जीवमाने । जीवमाने हि नखपिट्ठिप्पमाणे पि^३ छविमंसे^४ वा न्हारम्हि^५ वा
सति पाराजिकमेव होति । यदि पि निमित्तं सब्बसो खायितं छविचम्मं
नत्थि, निमित्तसण्ठानं पञ्ञायति, पवेसनं जायति, पाराजिकमेव । निमित्त- 15
सण्ठानं पन अनवसेसेत्वा सब्बस्मिं निमित्ते छिन्दित्वा समन्ततो तच्छेत्वा
उप्पाटिते वणसङ्खेपवसेन थुल्लच्चयं । निमित्ततो पतिताय मंसंपेसिया उपक्क-
मन्तस्स दुक्कटं । मतसरीरे पन यदि पि सब्बं सरीरं खायितं होति, यदि
पि अक्खायितं, तयो पन मग्गा अक्खायिता, तेसु उपक्कमन्तस्स पाराजिकं ।
येभुय्येन अक्खायिते पाराजिकमेव । उपड्डक्खायिते च येभुय्येन खायिते च 20
थुल्लच्चयं ।

R. 265

मनुस्सानं जीवमानकसरीरे^६ अक्खिनासकण्णच्छिद्दवत्थिकोसेसु सत्थका-
दीहि कतवणे वा मेथुनरागेन तिलफलमत्तं पि अङ्गजातं पवेसेन्तस्स
थुल्लच्चयमेव । अवसेससरीरे उपक्कच्छकादीसु दुक्कटं^७ । मते अल्लसरीरे पारा-
जिकक्खेत्ते पाराजिकं, थुल्लच्चयक्खेत्ते थुल्लच्चयं, दुक्कटक्खेत्ते दुक्कटं । यदा पन सरीरं 25
उद्धुमातकं होति कुथितं नीलमक्खिकसमाकिण्णं किमिकुलसमाकुलं नवहि

B. 230

१. पञ्ञापेन्तो—म०, एवमुपरि पि; पञ्ञापेन्तो—रो० । २. एव कत्वा—सी०; येव कत्वा—म० ।

३. रो० पोत्थिके नत्थि । ४. मंसे—स्या० । ५. न्हारम्हि—स्या०, म० । ६. जीवमानसरीरे—
स्या० । ७. दुक्कटं—रो० ।

वणमुखेहि पगलितपुब्बकुणपभावेन^१ उपगन्तुं पि असक्कुणेय्यं तदा पाराजिक-
वत्थुं च थुल्लच्चयवत्थुं च विजहति; तादिसे सरीरे यत्थ कत्थचि उपकमतो
दुक्कटमेव ।

तिरच्छानगतानं हत्थि-अस्स-गो-गद्रभ-ओट्ट-महिसादीनं^२ नासाय थुल्ल-
५ चयं । वत्थिकोसे थुल्लच्चयमेव । सब्बेसं पि तिरच्छानगतानं अक्खिक्कण-
वणेषु दुक्कटं व अवसेससरीरे पि^३ दुक्कटमेव ।

मतानं अल्लसरीरे पाराजिकक्खेत्ते पाराजिकं, थुल्लच्चयक्खेत्ते थुल्लच्चयं,
दुक्कटक्खेत्ते दुक्कटं । कुत्थितकुणपे पन^४ पुब्बे वुत्तनयेनेव सब्बत्थ दुक्कटं ।

कायसंसग्गरागेन वा मेथुनरागेन वा जीवमानकपुरिसस्स वत्थि-
१० कोसं अप्पवेसेन्तो निमित्तेन^५ निमित्तं छुपति, दुक्कटं । मेथुनरागेन इत्थिया
अप्पवेसेन्तो निमित्तेन निमित्तं छुपति, थुल्लच्चयं । महाअट्टकथायं पन “इत्थि-
निमित्तं मेथुनरागेन मुखेन छुपति थुल्लच्चयं” ति वुत्तं । चम्मक्खन्धके
“छब्बगिया भिक्खु अचिरवतिया^६ नदिया^७ गावीनं तरन्तीनं विसाणेषु पि
गण्हन्ति, कण्णेषु पि गण्हन्ति, गीवाय पि गण्हन्ति, छेप्पाय पि गण्हन्ति,
१५ पिट्ठि पि अभिरुहन्ति^८, रत्तचित्ता पि अङ्गजातं छुपन्ती” [म०व०-२१०]
ति इमिस्सा अट्ठुप्पत्तिया^९ अविसेसेन वुत्तं - “न च, भिक्खवे, रत्तचित्तेन
अङ्गजातं छुपितब्बं, यो छुपेय्य, आपत्ति थुल्लच्चयस्सा” [म०व०-२१०]
ति । तं सब्बं पि संसन्देत्वा^{१०} यथा न विरुज्झति तथा गहेत्तब्बं । कथं च
न विरुज्झति ? यं ताव महाअट्टकथायं वुत्तं “मेथुनरागेन मुखेन छुपती”
२० ति । तत्र किर निमित्तमुखं “मुखं” ति अधिप्पेतं । “मेथुनरागेना” ति च
वुत्तता पि अयमेव तत्थ अधिप्पायो ति वेदितब्बो । न हि इत्थिनिमित्ते
पकतिमुखेन मेथुनुपक्कमो होति । खन्धके पि ये पिट्ठि अभिरुहन्ता मेथुन-
रागेन अङ्गजातेन अङ्गजातं छुप्पिसु, ते सन्धाय थुल्लच्चयं वुत्तं ति वेदि-
तब्बं । इतरथा हि दुक्कटं सिया । केचि पनाहु “खन्धके पि मुखेनेव
२५ छुपनं^{११} सन्धाय ओळारिकत्ता कम्मस्स थुल्लच्चयं वुत्तं । अट्टकथायं पि तं

R. 266

१. पगलितपुब्बं कुणपभावेन-सी०; पगलित०-स्या०; ०पुब्बं कुणप०-रो० । २. ०गोण०
महिसादीनं-म०; ०गोण०-सी० । ३. रो० पोत्थके नत्थि । ४. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।
५. निमित्ते-स्या० । ६-६. अचिरवतिनदिया-रो० । ७. अभिरुहन्ति-रो० । ८. अत्थु०-स्या०;
अट्ठु०-रो० । ९. संसन्देत्वा-म० । १०. छुपन्तं-रो० ।

सन्धायभासितं गहेत्वा व मेथुनरागेन मुखेन छुपति थुल्लच्चयं ति वुत्तं” ति ।
तस्मा सुट्ठु सल्लक्खेत्वा उभोसु विनिच्छयेसु यो युत्ततरो सो गहेतब्बो ।
विनयञ्जू पन पुरिमं पसंसन्ति । कायसंसगारागेन पन पकतिमुखेन^१ निमित्त-
मुखेन वा इत्थिनिमित्तं छुपन्तस्स सङ्खादिसेसो^२ । तिरच्छानगतित्थिया
पस्सावमग्गं निमित्तमुखेन छुपन्तस्स वुत्तनयेनेव थुल्लच्चयं । कायसंसगारागेन 5
दुक्कटं ति ।

B. 231

अवसेसएकूनसत्ततिद्विसतचतुक्ककथा^३ निट्ठिता ।

सन्थतचतुक्कभेदकथा

३८-३९. एवं भगवा पटिपन्नकस्स^४ भिक्खुनो रक्खणत्थं सत्ततिद्वि-
सतचतुक्कानि नीहरित्वा “इदानि ये अनागते पापभिक्खू ‘सन्थतं इमं न
किञ्चि उपादिन्नकं उपादिन्नकेन छुपति, को एत्थ दोसो’ ति सञ्चिच्च लेसं 10
ओड्डेस्सन्ति, तेसं सासने पतिट्ठा एव न भविस्सतो” ति दिस्वा तेसु सत्तति-
द्विसतचतुक्केसु एकमेकं चतुक्कं चतूहि सन्थतादिभेदेहि भिन्दित्वा दस्सेन्तो
भिक्खुपच्चत्थिका मनुस्सित्थि भिक्खुस्स सन्तिके आनेत्वा वच्चमग्गेन पस्साव-
मग्गेन मुखेन अङ्गजातं अभिनिसीदेन्ति सन्थताय असन्थतस्सा (३८.२४) ति
आदिमाह ।

15

तत्थ सन्थताय असन्थतस्सा ति आदीसु सन्थताय इत्थिया वच्च-
मग्गेन पस्सावमग्गेन मुखेन असन्थतस्स भिक्खुस्स अङ्गजातं अभिनिसीदेन्ती
ति इमिना नयेन योजना वेदितब्बा । तत्थ सन्थता नाम यस्सा तीसु
मग्गेसु यो कोचि मग्गो पलिवेठेत्वा^५ वा अन्तो वा पवेसेत्वा येन केनचि
वत्थेन वा पण्णेन वा वाकपट्टेन वा चम्मेन वा तिपुसीसादीनं पट्टेन 20
वा पटिच्छन्नो । सन्थतो नाम यस्स अङ्गजातं तेसंयेव वत्थादीनं
येन केनचि पटिच्छन्नं । तत्थ उपादिन्नकेन वा अनुपादिन्नकं घट्टीयतु,
अनुपादिन्नकेन वा उपादिन्नकं, अनुपादिन्नकेन वा अनुपादिन्नकं,
उपादिन्नकेन वा उपादिन्नकं, सचे यत्तके पविट्ठे पाराजिकं होती
ति वुत्तं, तत्तकं पविसति, सब्बत्थ सादियन्तस्स पाराजिकक्खेत्ते पारा- 25

R. 267

१. ०वा-म०, स्या० । २. सङ्खादिसेसं-रो० । ३. एकूनसत्तति०-म० । ४. विप्पटि०-
रो० । ५. पळि०-सी०, रो० ।

B. 232

जिकं; थुल्लच्चयक्खेत्ते थुल्लच्चयं, दुक्कटक्खेत्ते दुक्कटमेव होति । सचे
इत्थिनिमित्तं खाणुं कत्वा सन्थतं, खाणुं घट्टेन्तस्स दुक्कटं । सचे पुरिस-
निमित्तं खाणुं कत्वा सन्थतं, खाणुं पवेसेन्तस्स^१ दुक्कटं । सचे उभयं खाणुं
कत्वा सन्थतं, खाणुना खाणुं घट्टेन्तस्स दुक्कटं । सचे इत्थिनिमित्ते वेळुनळ-
५ पब्बादीनं^२ किञ्चि पक्खित्तं, तस्स हेट्ठाभागं चे पि फुसन्तो तिलफलमत्तं
पवेसेति, पाराजिकं । उपरिभागं चे पि उभोसु पस्सेसु एकं^३ पस्सं^३ चे पि
फुसन्तो पवेसेति, पाराजिकं । चत्तारि पि पस्सानि अफुसन्तो पवेसेत्वा तस्स
तलं चे पि फुसति, पाराजिकं । यदि पन पस्सेसु वा तलेसु^४ अफुसन्तो
आकासगतमेव कत्वा पवेसेत्वा नीहरति, दुक्कटं । बहिद्धा खाणुके फुसति
१० दुक्कटमेव । यथा च इत्थिनिमित्ते वुत्तं, एवं सब्बत्थ लक्खणं वेदितब्बं ति ।

भिक्षुपच्चत्थिकचतुक्कभेदवण्णना

४०-४१. एवं सन्थतचतुक्कभेदं वत्था इदानि यस्मा न केवलं मनु-
स्सिस्थिआदिके भिक्षुस्स एव^५ सन्तिके आनेन्ति । अथ खो भिक्षुं पि
तासं सन्तिके आनेन्ति, तस्मा तं^६ पभेदं^६ दस्सेन्तो “भिक्षुपच्चत्थिका भिक्षुं
मनुस्सिस्थिया सन्तिके” ति आदिना नयेन सब्बानि तानि चतुक्कानि पुन
१५ पि नीहरित्वा दस्सेसि । तेसु विनिच्छयो वुत्तनयेनेव वेदितब्बो ति ।

भिक्षुपच्चत्थिकवसेन चतुक्कभेदवण्णना निट्ठिता ।

राजपच्चत्थिकादिचतुक्कभेदकथा

R. 268

४२. यस्मा पन न भिक्षुपच्चत्थिका एव एवं करोन्ति, राजपच्च-
त्थिकादयो पि करोन्ति । तस्मा तं पि भेदं^७ दस्सेन्तो “राजपच्चत्थिका” ति
आदिमाह । तत्थ राजानोयेव पच्चत्थिका राजपच्चत्थिका (४१.२७); ते च सयं
२० आनेन्ता पि अञ्जेहि आणापेन्ता^८ पि आनेन्तियेवा ति वेदितब्बा । चोरा
एव पच्चत्थिका चोरपच्चत्थिका । धुत्ता ति मेथुनूपसंहितखिड्डापसुता नाग-
रिककेराटियपुरिसा^९, इत्थिधुत्तसुराधुत्तादयो वा; धुत्तायेव पच्चत्थिका
धुत्तपच्चत्थिका । गन्धं ति हृदयं वुच्चति, तं उप्पाटेन्ती ति उप्पलगन्धा, उप्पल-
गन्धा एव पच्चत्थिका उप्पलगन्धपच्चत्थिका । एते^{१०} किर न कसिवणिज्जादीहि

B. 233

१. पवेसन्तस्स-रो० । २. वेत्थ-सी० । ३-३. एकपस्सं-म० । ४. तले-म०, स्या० ।
५. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ६-६. तप्पभेदं-म० । ७. पभेदं-म० । ८. आणापेन्ता-सी०,
स्या०, रो० । ९. नागरियकेराटिक-सी०; ०केराजिय-स्या०; ०केराटिय-रो० । १०. ते-स्या० ।

जीवन्ति, पन्थघातगामघातादीनि^१ कत्वा पुत्तदारं पोसेन्ति । ते कम्मसिद्धिं पत्थयमाना देवतानं^२ आयाचित्वा^३ तासं बलिकम्मत्थं मनुस्सानं हृदयं उप्पा-
टेन्ति । सब्बकालं च मनुस्सा दुल्लभा । भिक्खुं पन अरञ्जे विहरन्ता
सुलभा होन्ति । ते सीलवन्तं भिक्खुं गहेत्वा “सीलवतो वधो नाम भारियो
होती” ति मञ्जमाना तस्स सीलविनासनत्थं मनुस्सिस्थिआदिके वा आनेन्ति;
तं वा तत्थ नेन्ति । अयमेत्थ विसेसो । सेसं वुत्तनयेनेव वेदितब्बं ।
भिक्खुपच्चत्थिकवारे वुत्तनयेनेव च इमेसु चतूंसु पि वारेसु चतुक्कानि
वेदितब्बानि । पालियं^४ पन सङ्घित्तेन वुत्तानि ।

सब्बाकारेण चतुक्कभेदकथा निद्विता ।

आपत्तानापत्तिवारवर्णना

४३. इदानीं यं वुत्तं “मनुस्सिस्थिया तयो मग्गे मेथुनं धम्मं पटि- 10
सेवन्तस्सा” ति आदि, एत्थ असम्मोहत्थं “मग्गेण मग्गं” ति आदिमाह ।
तत्थ मग्गेण मग्गं ति इत्थिया तीसु मग्गेसु अञ्जतरेण मग्गेण अत्तनो अङ्ग-
जातं पवेसेति; अथ वा सम्भिन्नेसु द्वीसु मग्गेसु पस्सावमग्गेण वच्चमग्गं वच्च-
मग्गेण वा पस्सावमग्गं पवेसेति । मग्गेण अमग्गं (४१.२६) ति पस्सावादि-
मग्गेण पवेसेत्वा तस्स सामन्तवणेन^५ नीहरति । अमग्गेण मग्गं ति मग्गसामन्त- 15 R. 269
वणेन^६ पवेसेत्वा मग्गेण नीहरति । अमग्गेण अमग्गं ति द्वीसु सम्भिन्नवणेसु
एकेन वणेन पवेसेत्वा दुतियेन नीहरति । इमस्स सुत्तस्स अनुलोमवसेन
सब्बत्थ वणसङ्घेपे थुल्लच्चयं वेदितब्बं ।

इदानीं यं परतो वक्खति “अनापत्ति अजानन्तस्स असादियन्तस्सा”
ति, तत्थ असम्मोहत्थं “भिक्खु सुत्तभिक्खुम्ही” ति आदिमाह । तत्रायं 20
अधिप्पायो – यो पटिबुद्धो सादियति सो “सुत्तम्हि मयि एसो विप्पटिपज्जि,
नाहं जानामी” ति न मुच्चति । उभो नासेतब्बा ति एत्थं^७ द्वे पि लिङ्ग-
नासनेन नासेतब्बा । तत्र दूसकस्स पटिञ्जाकरणं नत्थि । दूसितो ति^८
पुच्छित्वा पटिञ्जाय नासेतब्बो । सचे न सादियति, न नासेतब्बो । एस
नयो सामणेरवारे पि ।

25

१. पन्थघातादीहि-स्या० । २. देवता-रो० । ३. आयाचेत्वा-म० । ४. पालि-रो०;
पालियं-सी०, म० । ५. सामन्ता वणेन-म०, स्या० । ६. मग्गसामन्तेन वणेन-म०; सामन्ता
वणेन-स्या० । ७. चेत्य-म० । ८. स्या०, म० पोत्थकेसु नत्थि ।

B. 234

४४. एवं तत्थ तत्थ तं तं आपत्तिं च अनापत्तिं च दस्सेत्वा इदानीं अनापत्तिमेव दस्सेन्तो “अनापत्तिं अजानन्तस्स” ति आदिमाह । तत्थ अजानन्तो (४२.१०) नाम यो महानिदं ओक्कन्तो परेन कतं उपक्कमं पि न जानाति वेसालियं महावने दिवाविहारं^१ गतो^२ भिक्खु विय । एवरूपस्स
 5 अनापत्ति । वुत्तं पि चेतं – “‘नाहं भगवा जानामी’ ति; ‘अनापत्ति, भिक्खु, अजानन्तस्सा’” [पारा०-४८] ति । असादियन्तो नाम यो जानित्वा पि न सादियति, तत्थेव सहसा उट्ठितभिक्खु विय । वुत्तं पि चेतं – “‘नाहं भगवा सादियि’ ति । ‘अनापत्ति, भिक्खु, असादियन्तस्सा’” [पारा०-४८] ति ।

- 10 उम्मत्तको नाम पित्तुम्मत्तको । दुविधं हि पित्तं – बद्धपित्तं, अबद्ध-
 पित्तं^३ चा ति^३ । तत्थ^३ अबद्धपित्तं लोहितं विय सब्बङ्गगतं, तम्हि कुपिते
 सत्तानं कण्डुकच्छुसरीरकम्पादीनि होन्ति । तानि भेसज्जकिरियाय वूप-
 सम्मन्ति^४ । बद्धपित्तं पन पित्तकोसके ठितं । तम्हि कुपिते सत्ता उम्मत्तका
 होन्ति विपल्लत्थसज्जा हिरोत्तप्पं छड्डेत्वा असारुप्पाचारं^५ चरन्ति । लहुक-
 15 गुरूकानि सिक्खापदानि मद्दन्ता पि न जानन्ति । भेसज्जकिरियाय पि
 अतेकिच्छा होन्ति । एवरूपस्स उम्मत्तकस्स अनापत्ति । खित्तचित्तो नाम
 विस्सट्ठचित्तो यक्खुम्मत्तको वुच्चति । यक्खा किर भेरवानि^६ वा आरम्मणानि^६
 R. 270 दस्सेत्वा मुखेन हत्थं पवेसेत्वा हृदयरूपं वा मद्दन्ता सत्ते विक्खित्तचित्ते^७
 विपल्लत्थसज्जे करोन्ति । एवरूपस्स खित्तचित्तस्स अनापत्ति । तेसं पन
 20 अभिन्नं अयं विसेसो – पित्तुम्मत्तको निच्चमेव उम्मत्तको होति, पकतिसज्जं
 न लभति । यक्खुम्मत्तको अन्तरन्तरा पकतिसज्जं पटिलभति । इध पन
 पित्तुम्मत्तको वा होतु यक्खुम्मत्तको वा, यो सब्बसो मुट्ठस्सति किञ्चि न
 जानाति, अग्गिं पि सुवण्णं पि गूथं पि चन्दनं पि एकसदिसं मद्दन्तो^८
 विचरति, एवरूपस्स अनापत्ति । अन्तरन्तरा सज्जं पटिलभित्वा अत्वा
 25 करोन्तस्स पन आपत्तियेव । वेदनट्ठो^९ नाम यो अधिमत्ताय दुक्खवेदनाय
 आतुरो किञ्चि न जानाति, एवरूपस्स अनापत्ति । आदिकम्मिको नाम यो

१-१. विहारगतो-म० । २-२. ०च-स्या०, रो० । ३. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।
 ४. वूपसमेन्ति-स्या० । ५. ०चारियं-रो०; असारुप्पाचारं-सो० । ६-६. भेरवारम्मणानि-रो० ।
 ७. स्या०पोत्थके नत्थि । ८. ०व-म० । ९. वेदनाट्ठो-म० ।

तस्मिं तस्मिं कम्मे आदिभूतो; इध पन सुदिन्नत्थेरो आदिकम्मिको, तस्स अनापत्ति । अवसेसानं मक्कटीसमणवज्जिपुत्तकादीनं आपत्तियेवा ति ।

पदभाजनीयवण्णना निट्ठिता ।

पकिण्णककथा

इमस्मिं पन सिक्खापदे कोसल्लत्थं इमं^१ पकिण्णकं वेदितब्बं—

B. 235

“समुट्ठानं च किरिया अथो सञ्जा सचित्तकं ।

लोकवज्जं च कम्मं च कुसलं वेदनाय^२ चा” ति^३ ॥

5

तत्थ “समुट्ठानं” ति सब्बसङ्गाहियवसेन^३ छ सिक्खापदसमुट्ठानानि । तानि परिवारे आविभवस्सन्ति^४ । समासतो पन सिक्खापदं नाम — अत्थि छसमुट्ठानं, अत्थि चतुसमुट्ठानं, अत्थि तिसमुट्ठानं, अत्थि कठिनसमुट्ठानं, अत्थि एळकलोमसमुट्ठानं, अत्थि धुरनिकखेपादिसमुट्ठानं ति ।

तत्रा पि किञ्चि किरियतो समुट्ठाति, किञ्चि अकिरियतो समुट्ठाति, 10 किञ्चि किरियाकिरियतो समुट्ठाति, किञ्चि सिया किरियतो, सिया अकिरियतो समुट्ठाति, किञ्चि सिया किरियतो सिया किरियाकिरियतो समुट्ठाति ।

तत्रापि अत्थि सञ्जाविमोक्खं, अत्थि नोसञ्जाविमोक्खं, तत्थ यं चित्तज्जं लभतियेव, तं सञ्जाविमोक्खं; इतरं नोसञ्जाविमोक्खं ।

पुन अत्थि सचित्तकं, अत्थि अचित्तकं । यं सहेव चित्तेन आपज्जति, 15 तं सचित्तकं; यं विना पि चित्तेन आपज्जति, तं अचित्तकं ।

R. 271

तं सब्बं पि लोकवज्जं पण्णत्तिवज्जं ति दुविधं । तेसं लक्खणं वुत्तमेव ।

कम्मकुसलवेदनावसेन पि चेत्थ अत्थि सिक्खापदं कायकम्मं, अत्थि वचीकम्मं । तत्थ यं कायद्वारिकं, तं कायकम्मं; यं वचीद्वारिकं, तं वची- 20 कम्मं ति वेदितब्बं ।

20

अत्थि पन सिक्खापदं कुसलं, अत्थि अकुसलं, अत्थि अब्याकतं^५ । द्वत्तिसेव हि आपत्तिसमुट्ठापकचित्तानि — अट्ठ कामावचरकुसलानि^६, द्वादस अकुसलानि, दस कामावचरकिरियचित्तानि^७, कुसलतो च किरियतो च द्वे

१. इदं-स्याः, म० । २-२. ०च-सी०, रो० । एवमुपरि पि । ३. सङ्गाहक०-म० ।

४. आवी०-सी० । ५. अब्याकतं-सी०, रो० । ६. ०कुसलचित्तानि-स्या० । ७. ०किरिया-चित्तानि-स्या० ।

अभिञ्चाचित्तानी ति । तेसु यं कुसलचित्तेन आपज्जति, तं कुसलं; इतरेहि इतरं ।

अत्थि च सिक्खापदं तिवेदनं, अत्थि द्विवेदनं, अत्थि एकवेदनं । तत्थ यं आपज्जन्तो तीसु वेदनासु अञ्जतरवेदनासमङ्गी हुत्वा आपज्जति, 5 तं तिवेदनं; यं आपज्जन्तो सुखसमङ्गी वा उपेक्खासमङ्गी वा आपज्जति, तं द्विवेदनं; यं आपज्जन्तो दुक्खवेदनासमङ्गीयेव आपज्जति, तं एकवेदनं ति वेदितब्बं । एवं—

B. 236

“समुद्धानं च किरिया, अथो सञ्जा सचित्तकं ।

लोकवज्जं च कम्मं च कुसलं वेदनाय चा” ति ॥

10 इमं^१ पकिण्णकं विदित्वा तेसु समुद्धानादीसु इदं^२ सिक्खापदं समुद्धानतो एकसमुद्धानं । अङ्गवसेन दुक्खसमुद्धानं, कायचित्ततो समुद्धाति । किरिय-समुद्धानं^३ च करोन्तोयेव हि एतं^४ आपज्जति । मेथुनपटिसंयुत्ताय काम-सञ्जाय अभावेन मुच्चनतो सञ्जाविमोक्खं । “अनापत्ति अजानन्तस्स असादियन्तस्सा” ति हि वुत्तं । मेथुनचित्तेनेव न आपज्जति, न विना 15 चित्तेना ति सचित्तकं । रागवसेनेव आपज्जितब्बतो लोकवज्जं । कायद्वारे-नेव समुद्धानतो कायकम्मं । चित्तं पनेत्थ अङ्गमत्तं होति, न तस्स वसेन कम्मभावो लब्भति । लोभचित्तेन आपज्जितब्बतो अकुसलचित्तं । सुख-समङ्गी वा उपेक्खासमङ्गी वा तं आपज्जती ति द्विवेदनं ति वेदितब्बं । सब्बं चेतं आपत्तियं युज्जति । सिक्खापदसीसेन पन सब्बअट्ठकथासु^५ देसना 20 आरुब्भा, तस्मा एवं वुत्तं ति ।

विनीतवत्थुवण्णना

R. 272

मक्कटी वज्जिपुत्ता च...पे०...बुड्ढपब्बजितो^६ मिगो (४२.१२-२१) ति इदं किं ? इमां^७ विनीतवत्थूनं भगवता सयं विनिच्छित्तानं तेसं तेसं वत्थूनं उद्धानगाथा नाम । तानि वत्थूनि “सुखं विनयधरा उग्गण्हिस्सन्ती” ति धम्म-सङ्गाहकत्थेरेहि ठपितानि^८ । वत्थुगाथा पन धरमानेयेव भगवति उपालित्थेरेन 25 ठपिता “इमिना लक्खणेन आर्याति विनयधरा विनयं विनिच्छिनिस्सन्ती” ति ।

१. इदं-रो० । २. इमं-सी०, रो० । ३. किरिया०-स्या० । ४. एव तं-रो० । ५. अट्ठकथासु-रो० । ६. बुड्ढ०-सी०, रो० । ७. इमानि-रो० । ८. ठपिता-सी०, स्या० ।

तस्मा एत्थ वुत्तलक्खणं साधुकं सल्लक्खेत्वा पठमसिक्खापदं विनिच्छिनि-
तब्बं । दुतियादीनं च विनीतवत्थूसु वुत्तलक्खणेन दुतियादीनि । विनीत-
वत्थूनि हि सिप्पिकानं पटिच्छन्नकरूपानि^१ विय विनयधरानं पटिच्छन्नक-
वत्थूनि होन्ती ति ।

४५. तत्थ पुरिमानि द्वे वत्थूनि अनुपञ्जत्तियंयेव वुत्तत्थानि । 5
ततिये वत्थुम्हि गिहिलिङ्गेना^२ (४३.६) ति गिहिवेसेन ओदातवत्थो हुत्वा ।
चतुत्थे नत्थि^३ किञ्चि वत्तब्बं । ततो परेसु सत्तसु वत्थूसु^४ कुसचीरं ति कुसे
गन्थित्वा^५ कतचीरं । वाकचीरं नाम तापसानं वक्कलं । फलकचीरं नाम
फलकसण्ठानानि फलकानि सिब्बेत्वा^६ कतचीरं । केसकम्बलो ति केसेहि
तन्ते वायित्वा कतकम्बलो । वालकम्बलो^७ ति चमरवालेहि^८ वायित्वा कत- 10
कम्बलो । उल्लूकपक्खिकं^९ ति उल्लूकसकुणस्स^{१०} पक्खेहि कतनिवासनं । अजिन-
क्खिपं ति सलोमं सखुरं अजिनमिगचम्मं । द्वादसमे वत्थुम्हि सारत्तो
ति कायसंसगगरागेन सारत्तो; तं रागं अत्वा भगवा “आपत्ति सङ्घादि-
सेसस्सा” ति आह ।

B. 237

४६. तेरसमे वत्थुम्हि उप्पलवण्णा ति सा थेरी सावत्थियं सेट्ठिधीता 15
सतसहस्सकप्पे अभिनीहारसम्पन्ना । तस्सा पकतिया पि अतिदस्सनीया^{११}
नीलुप्पलवण्णा^{१२} कायच्छवि^{१३}, अब्भन्तरे पन किलेससन्तापस्स अभावेन अति-
विय विरोचति । सा तायेव वण्णपोक्खरताय “उप्पलवण्णा” ति नामं
लभि । पटिबद्धचित्तो ति गिहिकालतो^{१४} पट्टाय रत्तचित्तो; सो किर तस्मा
जातिदारको होति । अथ खो ति अनन्तरत्थे निपातो; मञ्चके निसिन्नान- 20
न्तरमेवा ति वुत्तं होति । दिवा बाहिरतो आगत्वा द्वारं पिधाय निसि-
न्नानं हि पठमं^{१५} अन्धकारं होति । सो यावस्सा तं अन्धकारं न नस्सति,
तावदेव एवमकासी ति अत्थो । दूसेसी ति पधसेसि । थेरी पन अनवज्जा
अत्तनो समणसञ्जं पच्चुपट्टपेत्वा असादियन्ती^{१६} निसीदि^{१७} असद्धम्माधि-

R. 273

१. पटिच्छन्नक-सी०, रो० । एवमुपरि पि । २. गिही०-सी०, रो० । एवमुपरि
पि । ३. न-रो० । ४. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ५. गन्थित्वा-म०; गण्ठित्वा-स्या० ।
६. सिब्बित्वा-म० । ७. वाल०-रो० । ८. वाळेहि-रो०; चामरि०-स्या० । ९. उल्लूकपक्खं-
सी० स्या०; उल्लूक०-रो० । एवमुपरि पि । १०. सकुणस्स-रो० । ११. दस्सनीया-रो० ।
१२-१२. वण्णकाय०-रो० । १३. गिही०-सी०, रो० । १४. स्या० पोत्थके नत्थि ।
१५. असादियन्ति-रो० । १६. निसीदी-रो० ।

प्पायेन परामट्टा अग्गिक्खन्ध-सिलात्थम्भ-खदिरसारखाणुका^१ विय । सो पि अत्तनो मनोरथं पूरेत्वा गतो । तस्सा^२ थेरिया दस्सनपथं विजहन्तस्सेव अयं महापठवी सिनेरुपब्बतं^३ धारेतुं समत्था पि तं पापपुरिसं ब्याममत्त-कलेवरं^४ धारेतुं असक्कोन्ती^५ विय भिज्जित्वा विवरमदासि । सो तद्ध्वणञ्जेव^६
 ५ अवीचिजालानं इन्धनभावं अगमासि । भगवा तं सुत्वा “अनापत्ति, भिक्खवे, असादियन्तिया” ति वत्वा थेरि सन्धाय धम्मपदे इमं गाथं अभासि—

“वारि पोक्खरपत्तेव, आरग्गेरिव सासपो ।

यो न लिम्पति^७ कामेसु, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं” ति ॥

[खु० नि० १-५५]

- 10 चुद्दसमे वत्थुम्हि इत्थिलिङ्गं पातुभूतं (४४.४-५) ति रत्तिभागे निदं ओक्क-
 न्तस्स पुरिससण्ठानं मस्सुदाठिकादि सब्बं अन्तरहितं इत्थिसण्ठानं उप्पन्नं । तं^८
 B. 238 येव^९ उपज्झं तमेव^{१०} उपसम्पदं ति पुब्बे गहितउपज्झमेव^{११} पुब्बे कतउपसम्पद-
 मेव च अनुजानामि^{१२} । पुन उपज्झा^{१३} न गहेत्तब्बा^{१४}; उपसम्पदा न कातब्बा
 R. 274 ति अत्थो । तानि^{१५} वस्सानी ति भिक्खूपसम्पदतोप्पभुति^{१६} या^{१७} वस्सगणना^{१८},
 15 तं येव वस्सगणनं अनुजानामि । न इतो पट्टाय वस्सगणना कातब्बा ति
 अत्थो । भिक्खुनीहि सङ्गमितुं^{१९} ति भिक्खुनीहि चस्सा^{२०} सद्धि सङ्गमितुं
 सङ्गन्तुं समङ्गीभवितुं अनुजानामी ति अत्थो । इदं वुत्तं होति - अप्पतिरूपं^{२१}
 दानिस्सा भिक्खूनं मज्जे वसितुं, भिक्खुनुपस्सयं^{२२} गत्वा भिक्खुनीहि सद्धि
 वसतू^{२३} ति^{२४} । या आपत्तियो भिक्खूनं भिक्खुनीहि साधारणा ति या
 20 देसानागामिनियो वा उट्ठानगामिनियो वा आपत्तियो भिक्खूनं भिक्खुनीहि

१. ०सिलाथम्भ-स्या०, म० । २. तस्स-रो० । ३. सिनेरु-रो० । ४. ब्याममत्तं कलेवरं-रो०; ०कलेवरं-म० । ५. असक्कोन्ति-रो० । ६. तं खणंयेव-स्या० । ७. लिम्पति-स्या० । ८-८ तब्बेव-सी०, स्या०; तमेव-म० । ९. तं-स्या० । १०. उपज्झायमेव-म० । ११. स्या०, म० पोत्थकेसु नत्थि । १२-१२. उपज्झं न गहेत्तब्बं-रो० । १३. तानि येव-म० । १४. भिक्खुउप-सम्पदतो पभुति-म०; ०सम्पदतो पभूति-स्या० । १५. याव-म०, रो० । १६. ०च-रो० । १७. सङ्गमितुं-सी०, स्या०, रो० । एवमुपरि पि । १८. म० पोत्थके नत्थि । १९. अपटिरूपं-स्या० । १९. भिक्खुनीउपस्सयं-सी०, स्या०, रो० । एवमुपरि पि । २०. वसितुन्ति-रो०; वसतु-सी० ।

सद्धि साधारणा । ता आपत्तियो भिक्खुनीनं सन्तिके वुट्ठातुं (४४.७-८) ति ता सब्बा पि भिक्खुनीहि कातब्बं विनयकम्मं कत्वा भिक्खुनीनं सन्तिके वुट्ठातुं अनुजानामी ति अत्थो । ताहि आपत्तीहि अनापत्ती ति या पन भिक्खूनं भिक्खुनीहि असाधारणा सुक्कविसट्ठि-आदिका^१ आपत्तियो, ताहि अनापत्ति^२ । लिङ्गपरिवत्तनेन ता आपत्तियो वुट्ठिता^३ व होन्ति । पुन पकतिलिङ्गे 5 उपपन्ने पि ताहि आपत्तीहि तस्स अनापत्तियेवा ति अयं तावेत्थ पालिविनिच्छयो^४ ।

अयं पन पालिमुत्तो ओक्कन्तिकविनिच्छयो - इमेसु ताव द्वीसु लिङ्गेसु पुरिसलिङ्गं उत्तमं, इत्थिलिङ्गं हीनं; तस्मा पुरिसलिङ्गं बलव-अकुसलेन अन्तरधायति । इत्थिलिङ्गं दुब्बलकुसलेन पतिट्ठाति । इत्थिलिङ्गं 10 पन अन्तरधायन्तं दुब्बलअकुसलेन अन्तरधायति । पुरिसलिङ्गं बलव-कुसलेन पतिट्ठाति । एवं उभयं पि अकुसलेन अन्तरधायति, कुसलेन पटिलब्धति ।

तत्थ सचे द्विन्नं भिक्खूनं एकतो सज्जायं वा धम्मसाकच्छं वा कत्वा एकागारे निपब्बित्वा निदं ओक्कन्तानं एकस्स इत्थिलिङ्गं पातुभवति, 15 उभिन्नं पि सहसेय्यापत्ति होति । सो चे पटिबुज्झित्वा^५ अत्तनो तं विप्पकारं दिस्वा दुक्खी दुम्मनो रत्तिभागेयेव इतरस्स आरोचेय्य, तेन समस्सा-सेतब्बो - “होतु, मा चिन्तयित्थ । वट्टस्सेवेसो दोसो । सम्मासम्बुद्धेन द्वारं दिन्नं, भिक्खु वा होतु भिक्खुनी वा, अनावटो धम्मो अवारितो सग्गमग्गो” ति । समस्सासेत्वा च एवं वत्तब्बं - “तुम्हेहि भिक्खुनुपस्सयं गन्तुं वट्टति । 20 अत्थि वो काचि सन्दिट्ठा भिक्खुनियो” ति । सचस्सा होन्ति तादिसा भिक्खुनियो “अत्थी” ति, नो चे होन्ति “नत्थी” ति वत्वा सो भिक्खु वत्तब्बो - “मम सङ्गहं करोथ; इदानि^६ येव^७ मं^८ भिक्खुनुपस्सयं नेथा” ति । तेन भिक्खुना तं गहेत्वा तस्सा वा सन्दिट्ठानं अत्तनो वा सन्दिट्ठानं भिक्खु-नीनं सन्तिकं गन्तब्बं । गच्छन्तेन च न एक्केन गन्तब्बं । चतुहि पञ्चहि 25 भिक्खुहि सद्धि जोतिकं च कत्तरदण्डं च गहेत्वा संविदहनं परिमोचेत्वा

R. 275

B. 239

१. विसट्ठिका-रो० । २. अनापत्ती ति-सी०, रो० । ३. उट्ठिता-सी०, रो० । ४. पाळि-सी०, म० । एवं सब्बत्थ । ५. बुज्झित्वा-स्या० । ६-६. इदानि-म० । ७. मं पठमं-म० ।

- “मयं अमुकं^१ नाम ठानं गच्छामा” ति गन्तव्वं । सचे बहि गामे दूरे विहारो होति, अन्तरामगे गामान्तर-नदीपार-रत्तिविप्पवास-गणओहीयना-पत्तीहि^२ अनापत्ति । भिक्खुनुपस्सयं गत्वा ता भिक्खुनियो वत्तव्वा — “असुकं नाम भिक्खुं जानाथा” ति ? “आम, अय्या” ति । “तस्स इत्थिलिङ्गं
- 5 पातुभूतं, सङ्गहं दानिस्सा^३ करोथा” ति । ता चे “साधु, अय्या, इदानि मयं पि सङ्गायिस्साम, धम्मं सोस्साम, गच्छथ तुम्हे” ति क्त्वा सङ्गहं करोन्ति, आराधिका च होन्ति सङ्गाहिका लज्जिनियो, ता कोपेत्वा अञ्जत्थ न गन्तव्वं । गच्छति चे, गामन्तर-नदीपार-रत्तिविप्पवास-गणओहीयना-पत्तीहि न मुच्चति । सचे पन लज्जिनियो होन्ति, न सङ्गाहिकायो;
- 10 अञ्जत्थ गन्तुं लब्धति । सचे पि अलज्जिनियो होन्ति, सङ्गहं पन करोन्ति; ता पि परिच्चजित्वा अञ्जत्थ गन्तुं लब्धति । सचे लज्जिनियो च सङ्गाहिका च, आतिका न होन्ति, आसन्नगामे पन अञ्जा^४ आतिका^५ होन्ति पटि-जग्गनिका^६, तासं पि सन्तिकं गन्तुं वट्ठती ति वदन्ति । गत्वा सचे भिक्खुभावे पि निस्सयपटिपन्नो, पतिरूपाय^७ भिक्खुनिया सन्तिके निस्सयो
- 15 गहेतव्वो । मातिका वा विनयो वा उग्गहितो सुग्गहितो, पुन उग्गहण-कारणं नत्थि । सचे भिक्खुभावे^८ परिसावचरो, तस्स सन्तिके ये^९ उपसम्पन्ना सूपसम्पन्ना । अञ्जस्स^{१०} सन्तिके निस्सयो गहेतव्वो । पुब्बे तं निस्साय वसन्तेहि पि अञ्जस्स सन्तिके निस्सयो गहेतव्वो । परिपुण्णवस्ससामणेरेना-पि अञ्जस्स सन्तिके^{११} उपज्झा गहेतव्वा ।
- 20 यं पनस्स भिक्खुभावे अधिट्ठितं तिचीवरं च पत्तो च, तं अधिट्ठानं विजहति, पुन अधिट्ठातव्वं । सङ्कच्चिका च उदकसाटिका च गहेतव्वा । यं अतिरेकचीवरं वा अतिरेकपत्तो वा विनयकम्मं क्त्वा ठपितो होति, तं सव्वं पि विनयकम्मं विजहति, पुन कातव्वं । पटिग्गहिततेलमधुफाणिता-दीनि पि पटिग्गहणं विजहन्ति । सचे पटिग्गहणतो सत्तमे दिवसे लिङ्गं
- 25 परिवत्तति, पुन पटिग्गहेत्वा सत्ताहं वट्ठति^{१२} । यं पन भिक्खुकाले अञ्जस्स

R. 276

B. 240

१. अमुकं-म० । २. ओहीयना-रो० । ३. दानिस्स-स्या०, म० । ४. रो० पोत्थके नत्थि । ५. आतिकायो-म० । ६. पटिजग्गनिका-स्या०, रो० । ७. पटि०-स्या० । ८. अपि-सी० । ९. येव-स्या०, म० । १०. तस्स-रो० । ११. येव-म० । १२. वत्तति-स्या० ।

भिक्षुनो सन्तकं पटिग्गहितं, तं पटिग्गहणं न विजहति । यं पि^१ उभिन्नं साधारणं अविभजित्वा ठपितं, तं पकतत्तो रक्खति । यं पन विभत्तं एतस्सेव सन्तकं, तं पटिग्गहणं विजहति । वुत्तं पि^२ चेतं परिवारे—

“तेलं^३ मधुं फाणितं चा पि^३ सर्पि,
सामं गहेत्वान निक्खिपेय्य ।
अवीतिवत्ते सत्ताहे,
सति^४ पच्चये परिभुञ्जन्तस्स आपत्ति ।
पञ्चामेसा कुसलेहि चिन्तिता” ति ॥

5

[परि०-३८०]

इदं हि लिङ्गपरिवत्तनं सन्धाय वुत्तं । पटिग्गहणं नाम लिङ्गपरिवत्तनेन^५ कालकिरियाय^६ सिक्खापच्चक्खानेन हीनायावत्तनेन अनुपसम्पन्नस्स 10 दानेन, अनपेक्खविस्सज्जनेन, अच्छिन्दित्वा गाहेन^७ च विजहति । तस्मा सचे पि हरीटकखण्डं^८ पि पटिग्गहेत्वा ठपितमत्थि, सब्बमस्स पटिग्गहणं विजहति । भिक्षुविहारे पन यं किञ्चिस्सा^९ सन्तकं पटिग्गहेत्वा वा अप्पटिग्गहेत्वा वा ठपितं, सब्बस्स साव इस्सरा, आहरापेत्वा गहेत्तब्बं । यं पनेत्थ थावरं तस्सा^{१०} सन्तकं सेनासनं वा उपरोपका वा, ते यस्सिच्छति, तस्स 15 दातब्बा । तेरससु सम्मुतीसु^{११} या भिक्षुकाले लद्धा सम्मुति, सब्बा ता^{१२} पटिप्पस्सम्भन्ति^{१३} । पुरिमिकाय सेनासनग्गाहो^{१४} पटिप्पस्सम्भति । सचे पच्छिमिकाय सेनासने गहिते लिङ्गं परिवत्तति, भिक्षुनीसङ्घो चस्सा उप्पन्नं लाभं दातुकामो होति, अपलोकेत्वा दातब्बो । सचे भिक्षुनीहि साधारणाय पटिच्छन्नाय आपत्तिया परिवसन्तस्स लिङ्गं परिवत्तति, पक्ख- 20 मानत्तमेव दातब्बं । सचे मानत्तं चरन्तस्स परिवत्तति, पुन पक्खमानत्तमेव दातब्बं । सचे चिण्णमानत्तस्स परिवत्तति, भिक्षुनीहि अब्भानकम्मं कातब्बं । सचे अकुसलविपाके^{१५} परिकखीणे पक्खमानत्तकाले पुनदेव लिङ्गं

R. 277

१. म० पोत्थके नत्थि । २. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ३-३. तेलमधुफाणितं वापि-
स्या० । ४. सचे-सी० । ५. ०वत्तेन-स्या०, रो० । ६. कालं किरियाय-म० । ७. गहणेन-
म० । ८. हरीटक०-स्या० । ९. किञ्चिस्सा-स्या०, म० । १०. तस्स-रो० । ११. सम्मुतीसु-
स्या० । एवमुपरि पि । १२. सा-म०; स्या० पोत्थके नत्थि । १३. ०स्सम्भति-स्या०, म० ।
१४. ०गाहो-सी०, रो० । १५. अकुले विपाके-सी० ।

परिवत्तति, छारत्तमानत्तमेव^१ दातब्बं । सचे चिण्णे पक्खमानत्ते परिवत्तति, भिक्खूहि अब्भानकम्मं कातब्बं ति ।

B. 241

अनन्तरे भिक्खुनिया लिङ्गपरिवत्तनवत्थुमिह इध वुत्तनयेनेव सब्बो विनिच्छयो वेदितब्बो । अयं पन विसेसो — सचे पि भिक्खुनिकाले^२ आपन्ना सञ्चरित्तापत्ति पटिच्छन्ना होति, परिवासदानं नत्थि । छारत्तमानत्तमेव दातब्बं । सचे पक्खमानत्तं चरन्तिया लिङ्गं परिवत्तति, न^३ तेनत्थो^३, छारत्तमानत्तमेव दातब्बं । सचे चिण्णमानत्ताय परिवत्तति, पुन मानत्तं अदत्त्वा भिक्खूहि अब्भेतब्बो । अथ भिक्खूहि मानत्ते अदिन्ने पुन लिङ्गं परिवत्तति, भिक्खुनीहि पक्खमानत्तमेव दातब्बं । अथ छारत्तमानत्तं चरन्तस्स पुन
10 परिवत्तति, पक्खमानत्तमेव दातब्बं । चिण्णमानत्तस्स पन लिङ्गपरिवत्ते जाते भिक्खुनीहि अब्भानं^४ कातब्बं । पुन परिवत्ते च लिङ्गे भिक्खुनिभावे^५ ठिताय पि या आपत्तियो पुब्बे पटिप्पस्सद्धा, ता सुप्पटिप्पस्सद्धा एवा ति ।

४७. इतो परानि मातुया मेशुनं धम्मं (४४.१७) ति आदीनि चत्तारि वत्थूनि उत्तानत्थानियेव ।

15

R. 278

४८. मुदुपिट्ठिकवत्थुमिह^६ सो किर भिक्खु नटपुब्बको । तस्स सिप्पकोसल्लत्थं परिकम्मकता पिट्ठि मुदुका अहोसि । तस्मा एवं कातुं असक्खि ।

लम्बीवत्थुमिह तस्स भिक्खुस्स अङ्गजातं दीघं होति लम्बति, तस्मा लम्बी ति वुत्तो ।

इतो परानि द्वे वणवत्थूनि उत्तानानेव । लेपचित्तवत्थुमिह लेपचित्तं
20 नाम चित्तकम्मरूपं ।

दारुधीतलिकवत्थुमिह^७ दारुधीतलिका नाम कटुरूपं । यथा च इमेसु द्वीसु एवं अञ्जेसु पि दन्तरूप-पोत्थकरूप-लोहरूपादीसु अनुपादिन्नकेसु इत्थिरूपेसु निमित्ते मेशुनरागेन उपक्कमन्तस्स असुचि मुच्चतु वा मा वा, दुक्कटमेव । कायसंसंगारागेन उपक्कमन्तस्सा पि तथेव दुक्कटं । मोचनरागेन पन उपक्कम-
25 न्तस्स मुत्ते सङ्घादिसेसो, अमुत्ते थुल्लच्चयं ति ।

१. छारत्तं मानत्तमेव-स्या०, म० । एवमुपरि पि । २. भिक्खुनिकाले-सी०, स्या०, रो० । ३-३. ततो तत्थेव-रो० । ४. अब्भानकम्मं-म०, स्या० । ५. भिक्खुनी०-सी०, स्या०, रो० । ६. ०पिट्ठिवत्थुमिह-स्या० । ७. दारुधित०-स्या० । एवमुपरि पि ।

४९. सुन्दरवत्थुम्हि अयं सुन्दरो (४५.१५) नाम राजगहे कुलदारको सद्भाय पब्बजितो; अत्तभावस्स अभिरूपताय “सुन्दरो” ति नामं लभि । तं रथिकाय^१ गच्छन्तं दिस्वा समुप्पन्नच्छन्दरागा सा इत्थी इमं विप्पकारं अकासि । थेरो पन अनागामी । तस्मा सो न सादियि । अञ्जेसं पन अविसयो एसो ।

5

इतो परेसु चतूसु वत्थूसु ते भिक्खू जळा दुम्मेधा मातुगामस्स वचनं गहेत्वा तथा कत्वा पच्छा कुक्कुच्चारियसु ।

B. 242

५०. अक्खायितादीनि तीणि वत्थूनि उत्तानत्थानेव । द्वीसु छिन्नसीस-वत्थूसु अयं विनिच्छयो — वत्तकते^२ मुखे विवटे अङ्गजातं पवेसेन्तो सचे हेट्ठा वा उपरि वा उभयपस्सेहि^३ वा छुपन्तं पवेसेति, पाराजिकं । चतूहि^४ 10 पस्सेहि अच्छुपन्तं^५ पवेसेत्वा अब्भन्तरे तालुकं छुपति, पाराजिकमेव । चत्तारि पस्सानि तालुकं च अच्छुपन्तो आकासगतमेव कत्वा पवेसेति च नीहरति च, दुक्कटं । यदि पन दन्ता^६ सुफस्सिता^७, अन्तोमुखे ओकासो नत्थि, दन्ता च बहि ओट्टमंसेन पटिच्छन्ना, तत्थ वातेन असम्फुट्टं अल्लोकासं तिलफलमत्तं पि पवेसेन्तस्स^८ पाराजिकमेव । उप्पाटिते पन ओट्टमंसे दन्तेसु- 15 येव^९ उपक्कमन्तस्स थुल्लच्चयं । यो पि दन्तो बहि निक्खमित्वा तिट्ठति, न सक्का ओट्टेहि पिदहितुं । तत्थ उपक्कमन्ते पि बहिनिक्खन्तजिह्वाय उपक्कमन्ते पि थुल्लच्चयमेव । जीवमानसरीरे^{१०} पि बहिनिक्खन्तजिह्वाय थुल्लच्चयमेव । यदि पन बहिनिक्खन्तजिह्वाय^{११} पलिवेठेत्वा^{१२} अन्तोमुखं पवेसयति^{१३}, पाराजिकमेव । उपरिगीवाय छिन्नसीसस्सा^{१४} पि अधोभागेन 20 अङ्गजातं पवेसेत्वा तालुकं छुपन्तस्स पाराजिकमेव ।

R. 279

अट्टिकवत्थुम्हि सुसानं गच्छन्तस्सा पि दुक्कटं । अट्टिकानि सङ्कड्डन्तस्सा पि, घट्टेन्तस्सा^{१५} पि, निमित्ते मेथुनरागेन उपक्कमन्तस्सा पि, कायसंसग्ग-

१. रथिया—स्या०; रथियाय—रो० । २. वट्टकते—स्या०, म० । ३. उभयपस्से—सी०, रो० । ४. ०पि०—म०; चतुहि—सी०, रो० । ५. अछुपन्तं—म० । एवमुपरि पि । ६. दन्तादि—रो० । ७. सुफुसिता—म०; सुफुसिता—स्या० । ८. पवेसन्तस्स—रो० । ९. दन्तेयेव—स्या० । १०. ०मानक०—म० । ११. बहिजिह्वाय—स्या०, म० । १२. पळि०—सी०, रो० । १३. पवेसेति—म० । १४. ०सीसस्स—म० । १५. म० पोत्थके नत्थि; सण्ठपेत्तस्सा—स्या० ।

रागेन उपक्कमन्तस्सा पि^१, मुच्चतु वा मा वा, दुक्कटमेव । मोचनरागेन पन उपक्कमन्तस्स मुच्चन्ते सङ्घादिसेसो, अमुच्चन्ते थुल्लच्चयं^२ ।

नागीवत्थुम्हि^३ नागमाणविका वा होतु किन्नरीआदीनं वा अञ्जतरा, सब्बत्थ पाराजिकं ।

5 यक्खीवत्थुम्हि सब्बा पि देवता यक्खिणियो^४ व^५ ।

पेतीवत्थुम्हि^६ निज्झामतण्हिकादिपेतियो अल्लीयितुं पि न सक्का, विमानपेतियो पन अत्थि; यासं कालपक्खे^७ अकुसलं विपच्चति, जुण्हपक्खे देवता विय सम्पत्ति अनुभोन्ति । एवरूपाय पेतिया वा यक्खिया वा सचे दस्सन-गहण-आमसन-फुसन-घट्टनानि^८ पञ्चायन्ति, पाराजिकं । अथा पि
B. 243 10 दस्सनं नत्थि, इतरानि पञ्चायन्ति, पाराजिकमेव । अथ^९ दस्सनग्गहणानि न पञ्चायन्ति, आमसनफुसनघट्टनेहि पञ्चायमानेहि तं पुग्गलं विसञ्चं कत्वा अत्तनो मनोरथं पूरेत्वा गच्छति, अयं अविसयो नाम । तस्मा एत्थ अवि-
सयत्ता अनापत्ति ।

पण्डकवत्थु पाकटमेव ।

15 उपहतिन्द्रियवत्थुम्हि उपहतिन्द्रियो (४७.४) ति उपहतकायप्पसादो खाणुकण्टकमिव सुखं वा दुक्खं वा न वेदियति^{१०} । अवेदियन्तस्सा पि सेवन-
चित्तवसेन आपत्ति ।

R. 280

छुपितमत्तवत्थुस्मिं यो “मेथुनं धम्मं पटिसेविस्सामी” ति मातुगामं गण्हित्वा मेथुने विरजित्वा विप्पटिसारी होति, दुक्कटमेवस्स होति । मेथुन-
20 धम्मस्स हि पुब्बप्पयोगा^{११} हत्थग्गाहादयो^{१२} याव सीसं न पापुणन्ति^{१३} ताव दुक्कटे तिट्ठन्ति । सीसे पत्ते^{१४} पाराजिकं होति । पठमपाराजिकस्स हि दुक्कटमेव सामन्तं । इतरेसं तिण्णं थुल्लच्चयं । अयं पन भिक्खु मेथुनधम्मो विरजित्वा कायसंसग्गं सादियो ति वेदितब्बो । तेनाह भगवा – “आपत्ति सङ्घादिसेस्सा” ति ।

१. पि अमुचि-स्या० । २. ०च्चयमेव-म० । ३. नागि०-सी०; नागित०-रो० ।
४-४. यक्खीमेव-स्या०, म०; यक्खियो-रो० । ५. पेति०-रो० । ६. काळ०-स्या०, म० ।
७. ०ग्गहण०-स्या० । ८. अथ वा-स्या० । ९. वेदयति-म० । एवमुपरि पि । १०. पुब्ब-
पयोगा-सी०, रो०, म० । ११. हत्थग्गाहा०-सी०, रो० । १२. पापुणाति-म०, स्या० ।
१३. सम्पत्ते-स्या० ।

५१. भद्दियवत्थुस्मि भद्दियं (४७.११) नाम तं नगरं । जातियावनं नाम जातिपुप्फगुम्बानं उसन्नताय एवं लद्धनामं; तं तस्स नगरस्स उपचारे वनं होति^१ । सो तत्थ निपन्नो तेन वातूपत्थम्भेन महानिदं ओक्कमि । एकरसं भवङ्गमेव पवत्तति^२ । किलिन्नं पस्सित्वा ति असुचिकिलिट्ठं पस्सित्वा ।

५२. इतो परानि सादियनपटिसंयुत्तानि^३ चत्तारि वत्थूनि, अजानन- 5
वत्थु चा ति पञ्च उत्तानत्थानेव ।

५३. द्वीसु असादियनवत्थूसु सहसा बुद्धासी ति आसीविसेन^४ दट्ठो विय अग्गिना दड्ढो विय च तुरितं बुद्धासि । अक्कमित्वा पवत्तेसी^५ ति अप्पमत्तो भिक्खु आरद्धविपस्सको उपट्ठितस्सति^६ खिप्पं बुद्धहन्तो व अक्क-
मित्वा भूमियं वट्ठेन्तो^७ परिवट्ठेन्तो^८ विलोठेन्तो^९ पातेसि; पुत्थुज्जनकल्याणकेन^{१०} 10
हि^{११} एवरूपेसु ठानेसु चित्तं रक्खितब्बं । अयं च तेसं अञ्जतरो सङ्गाम-
सीसयोधो भिक्खु ।

५४. द्वारं विवरित्वा निपन्नवत्थुम्हि दिवा पटिसल्लीयन्तेना^{१२} ति 15 B. 244
दिवा निपज्जन्तेन । द्वारं संवरित्वा पटिसल्लीयितुं ति द्वारं पिदहित्वा
निपज्जितुं । एत्थ च किञ्चा पि पालियं “अयं नाम आपत्ती” ति न वुत्ता ।
विवरित्वा निपन्नदोसेन पन उप्पन्ने वत्थुस्मि “अनुजानामि, भिक्खवे, दिवा
पटिसल्लीयन्तेन द्वारं संवरित्वा पटिसल्लीयितुं” ति वुत्तता असंवरित्वा
पटिसल्लीयन्तस्स दुक्कटं वुत्तं । भगवतो हि अधिप्पायं गत्वा उपालित्थेरादीहि
अट्ठकथा ठपिता । “अत्थापत्ति दिवा आपज्जति नो रत्ति” [परि०-२१७]
ति इमिना पि चेतं सिद्धं । 20

कीदिसं पन द्वारं संवरितब्बं, कीदिसं न संवरितब्बं ? रुक्खपदर-
वेणुपदर-किलञ्जपण्णादीनं^{१३} येन केनचि क्वाटं कत्वा हेट्ठा उदुक्खले उपरि
उत्तरपासके च पवेसेत्वा कतं परिवत्तकद्वारमेव संवरितब्बं । अञ्जं गोरूपानं
वजेसु^{१४} विय^{१५} रुक्खसूचिकण्टकद्वारं^{१६}, गामे^{१७} गामत्थकनकं^{१८} चक्कलकयुत्तद्वारं,

R. 281

१. स्या० पोत्थके नत्थि । २. वत्तति-म०, स्या० । ३. ०पटियुत्तानि-रो० । ४. आसी-
विसो-सी०, रो० । ५. पवट्ठेसी-सी०, स्या०, रो० । ६. उपट्ठितस्सति-सी०, रो० । ७. पवट्ठेन्तो-
स्या० । ८. स्या० पोत्थके नत्थि । ९. विहेठेन्तो-म०; लोलेन्तो-स्या० । १०-१० ०कल्याणकेहि-
स्या० । ११. पति०-सी०, रो० । एवमुपरि पि । १२. वेळु०-स्या०, म० । १३-१३. वजेसु-
स्या० । १४. ०सुचि०-रो० । १५-१५. गामत्थकनकं-म० ।

फलकेसु वा किटिकासु वा द्वे तीणि चक्कलकानि योजेत्वा कतं संसरण-
किटिकद्वारं, आपणेषु विय कतं उग्घाटनकिटिकद्वारं, द्वीसु तीसु ठानेसु
वेणुसलाका गोप्फेत्वा^१ पण्णकुटीसु कतं सलाकहत्थकद्वारं, दुस्ससाणिद्वारं ति
एवरूपं द्वारं न संवरितब्बं । पत्तहत्थस्स कवाटपणामने पन एकं दुस्ससाणि-
5 द्वारमेव अनापत्तिकरं । अवसेसानि पणामेन्तस्स आपत्ति । दिवा पटिसल्ली-
यन्तस्स पन परिवत्तकद्वारमेव आपत्तिकरं । सेसानि संवरित्वा वा असंवरित्वा
वा निपन्नस्स^२ आपत्ति नत्थि । संवरित्वा पन निपज्जितब्बं, एतं वत्तं ।

परिवत्तकद्वारं पन कित्तकेन संवुतं होति ? सूचिघटिकादीसु^३
दिन्नासु सुसंवुतमेव^४ होति । अपि च खो सूचिमत्ते^५ पि दिन्ने वट्टति ।
10 घटिकामत्ते^६ पि दिन्ने वट्टति । द्वारबाहं फस्सेत्वा^७ पिहितमत्ते^८ पि वट्टति ।
ईसकं अफस्सिते पि वट्टति । सब्बन्तिमेन विधिना यावता सीसं नप्पविसति
तावता अफस्सिते पि वट्टती^९ ति^{१०} । सचे बहून्^{११} वलञ्जनट्टानं^{१२} होति,
भिक्षुं वा सामणेरं वा “द्वारं, आवुसो, जग्गाही” ति वत्वा पि^{१३} निपज्जितुं^{१३}
वट्टति । अथ भिक्षू चीवरकम्मं वा अञ्जं वा किञ्चि करोन्ता^{१४} निसिन्ना
15 होन्ति, “एते^{१५} द्वारं जग्गिस्सन्ती” ति आभोगं कत्वा पि निपज्जितुं वट्टति ।
कुरुन्दट्टकथायं पन “उपासकं पि आपुच्छित्वा वा^{१६}, ‘एस जग्गिस्सती’ ति
आभोगं कत्वा वा निपज्जितुं वट्टति । केवलं भिक्षुनि वा मातुगामं वा
R. 282 आपुच्छितुं न वट्टती” ति वुत्तं । अथ द्वारस्स उदुक्खलं वा उत्तरपासको
वा भिन्नो^{१७} होति अट्टपितो वा, संवरितुं न सक्कोति, नवकम्मत्थं वा पन
20 इट्टकपुञ्जो वा मत्तिकादीनं वा रासि अन्तोद्वारे कतो होति, अट्टं वा
B. 245 बन्धन्ति, यथा संवरितुं न सक्कोति^{१८}; एवरूपे अन्तराये सति^{१९} असंवरित्वा पि
निपज्जितुं वट्टति । यदि पन कवाटं नत्थि, लद्धकप्पमेव । उपरि सयन्तेन
निस्सेणिं आरोपेत्वा निपज्जितब्बं । सचे निस्सेणिमत्थके थकनकं होति,

१. गोपेत्वा—स्या० । २. निपज्जन्तस्स—स्या०, रो० । ३. ०घटिकासु—सी०, स्या० ।
४. संवुतमेव—म० । ५. सुचि—रो० । ६. घटिकामत्ते—रो० । ७. फुसित्वा—म०; फुसेत्वा—स्या० ।
एवमुपरि पि । ८. पिहितं—स्या० । ९-१०. वत्तति—सी०, रो० । १०. बहून्—स्या०, म० । ११.
वलञ्जं—म०, रो० । १२. रो० पोत्थके नत्थि । १३. निपज्जितुं—सी०, रो० । एवमुपरि पि ।
१४. करोन्तो—रो० । १५. एतं—स्या० । १६. स्या० पोत्थके नत्थि । १७. ०वा—म० । १८. सक्कति—
स्या० । १९. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

थकेत्वा^१ निपज्जितब्बं । गब्भे निपज्जन्तेन गब्भद्वारं वा पमुखद्वारं वा यं किञ्चि संवरित्वा निपज्जितुं वट्टति । सचे एककुट्टुके^२ गेहे द्वीसु पस्सेसु द्वारानि कत्वा वलज्जन्ति^३, द्वे पि द्वारानि जग्गितब्बानि ।

तिभूमके पि पासादे द्वारं जग्गितब्बमेव । सचे भिक्खाचारा पटि-
क्कम्म लोहपासादसदिसं पासादं बहू भिक्खू दिवाविहारत्थं पविसन्ति, ^५
सङ्घत्थेरेन द्वारपालस्स “द्वारं जग्गाही” ति वत्वा वा “द्वारजग्नं एतस्स
भारो” ति आभोगं कत्वा वा पविसित्वा निपज्जितब्बं । याव सङ्घनवकेन
एवमेव कत्तब्बं^४ । पुरे पविसन्तानं “द्वारजग्नं नाम पच्छिमानं भारो” ति
एवं आभोगं कातुं पि वट्टति । अनापुच्छा वा आभोगं वा अक्त्वा अन्तो-
गब्भे वा असंवृतद्वारे^५ वा^६ बहि वा निपज्जन्तानं आपत्ति । गब्भे वा बहि ^{१०}
वा निपज्जनकाले पि “द्वारजग्नं नाम^७ महाद्वारे द्वारपालस्स भारो” ति
आभोगं कत्वा निपज्जितुं वट्टतियेव । लोहपासादादीसु^८ आकासतले निप-
ज्जन्तेना पि द्वारं संवरितब्बमेव ।

अयं हेत्थ सङ्घेपो — इदं हि^९ दिवा पटिसल्लीयनं^{१०} येन केनचि परि-
क्खित्ते सद्धारबन्धे^{११} ठाने^{१२} कथितं । तस्मा अब्भोकासे वा रुक्खमूले वा ^{१५}
मण्डपे वा यत्थ कत्थचि सद्धारबन्धे निपज्जन्तेन द्वारं संवरित्वा व निपज्जि-
तब्बं । सचे महापरिवेणं होति, महाबोधियङ्गणलोहपासादङ्गणसदिसं
बहुन्नं^{१३} ओसरणट्टानं^{१४}, यत्थ द्वारं संवृतं पि संवृतट्टाने न तिट्ठति, द्वारं अल-
भन्ता पाकारं आरुहित्वा पि पविसन्ति^{१५}, तत्थ संवरणकिच्चं नत्थि । रत्ति
द्वारं विवरित्वा निपन्नो अरुणे उग्गते उट्ठहति, अनापत्ति । सचे^{१६} पबु- ^{२०} R. 283
ज्झित्वा पुन सुपति, आपत्ति । यो पन “अरुणे उग्गते वुट्ठहिस्सामी^{१७}” ति
परिच्छिन्दित्वा व द्वारं असंवरित्वा रत्ति निपज्जति, यथापरिच्छेदमेव च^{१८}
वुट्ठाति, तस्स आपत्तियेव । महापच्चरिथं पन “एवं निपज्जन्तो अनादरिय-
दुक्कटा^{१९} न मुच्चती” ति वुत्तं ।

१. ०पि-म० । २. ०कुट्टुके-म० । ३. वळ-म०; वळजेन्ति-स्या० । ४. कातब्बं-
स्या० । ५. असंवृत-रो० । ६. म० पोत्थके नत्थि । ७. नाम-सी० । ८. ०दिसु-सी०, रो० ।
९. स्या०, म० पोत्थकेसु नत्थि । १०. ०सल्लियनं-स्या०; पति-सी०, रो० । ११-११.
०बन्धट्टाने-स्या० । १२. बहू-स्या०, म० । १३. ओसरण-स्या०, रो० । १४. विचरन्ति-
स्या०, म० । १५. ०पन-स्या० । १६. उट्ठहि-सी०, रो० । एवमुपरि पि । १७. च न-
म०; स्या० पोत्थके नत्थि । १८. ०पि-म० ।

B. 246

यो पन बहुदेव^१ रत्ति जग्गित्वा^२ अद्धानं वा गत्वा दिवा किलन्तरूपो मञ्चे निसिन्नो पादे भूमितो अमोचेत्वा व निद्दावसेन निपज्जति, तस्स अनापत्ति । सचे ओक्कन्तनिद्दो अजानन्तो पि पादे मञ्चकं आरोपेति, आपत्तियेव । निसीदित्वा अपस्साय सुपन्तस्स अनापत्ति । यो पि च “निद्दं विनोदे-
 5 स्सामी” ति चङ्कमन्तो पतित्वा सहसा व^३ बुद्धाति, तस्स पि अनापत्ति । यो पन पतित्वा तत्थेव सयति, न बुद्धाति, तस्स आपत्ति ।

को मुच्चति, को न मुच्चती ति ? महापच्चरियं ताव “एकभज्जेन निपन्नकोयेव मुच्चति । पादे पन भूमितो मोचेत्वा निपन्नो^४ यक्खगहितको पि विसञ्जीभूतो^५ पि न मुच्चती” ति वुत्तं । कुरुन्दट्टकथायं पन^६
 10 “बन्धित्वा निपज्जापितो व मुच्चती” ति वुत्तं । महाअट्टकथायं पन “यो चङ्कमन्तो मुच्छित्वा^७ पतितो तत्थेव सुपति, तस्सा पि अवसत्ता^८ आपत्ति न दिस्सति । आचरिया पन एवं न कथयन्ति । तस्मा आपत्ति येवा ति महापदुमत्थेरेन वुत्तं । द्वे पन जना आपत्तितो मुच्चन्तियेव, यो च यक्खगहितको यो च बन्धित्वा निपज्जापितो” ति ।

15 ५५. भारुकच्छवत्थुम्हि अनापत्ति सुपिनन्तेना ति यस्मा सुपिनन्ते अविसयत्ता^९ एवं होति, तस्मा उपालित्थेरो भगवता अविनिच्छितपुब्बं पि इमं वत्थुं नयग्गाहेन विनिच्छिनि । भगवा पि च सुत्वा “सुकथितं, भिक्खवे, उपालिना; अपदे पदं करोन्तो विय, आकासे पदं दस्सेन्तो विय उपालि इमं पज्झं कथेसी” ति वत्वा थेरं एतदग्गे ठपेसि — “एतदग्गं, भिक्खवे, मम
 20 सावकानं भिक्खुनं विनयधरानं यदिदं उपाली” [अ० नि० १-२५] ति ।

R. 284

इतो परानि सुपब्बादीनि^{१०} वत्थूनि उत्तानत्थानेव ।

५६-५८. भिक्खुनीसम्पयोजनादीसु ते लिच्छविकुमारका खिड्डा-
 पसुता^{११} अत्तनो अनाचारेण एवं अकंसु । ततो पट्ठाय च लिच्छवीनं विनासो
 एव^{१२} उदपादि ।

25 ५९. बुद्धपब्बजितवत्थुम्हि^{१३} दस्सनं अगमासी (५०१५) ति अनुकम्पाय

१. बहुमेव-स्या० । २. जागरित्वा-रो० । ३. स्या० पोत्थके नत्थि । ४. ०पि-रो० ।
 ५. विसञ्जि-रो० । ६. रो० पोत्थके नत्थि । ७. मुच्चित्वा-म० । ८. अविसयत्ता-म० ।
 ९. अवसत्ता-रो० । १०. सुपवासादीनि-स्या० । ११. खिड्डा०-म० । १२. एवं-सी०, स्या० ।
 १३. बुद्ध०-सी०, रो० ।

“तं दक्खिस्सामी” ति गेहं अगमासि । अथस्स^१ सा^१ अत्तनो च दारकानं च नानप्पकारेहि अनाथभावं संवण्णेसि । अनपेक्खं च नं गत्वा कुपिता “एहि विब्भमाही” ति बलक्कारेण अगगहेसि । सो अत्तानं मोचेतुं पटिक्कमन्तो जरादुब्बलताय उत्तानो परिपति । ततो सा अत्तनो मनं अकासि । सो पन भिक्खु अनागामी समुच्छिन्नकामरागो तस्मा न सादियी ति । 5

६०. मिगपोतकवत्थु उत्तानत्थमेवा ति ।

B. 247

समन्तपासादिकाय विनयसंवण्णनाय
पठमपाराजिकवण्णना
निट्ठिता ।

तत्रिदं समन्तपासादिकाय समन्तपासादिकत्तस्मि—

आचरियपरम्परतो, निदानवत्थुप्पभेददीपनतो ।
परसमयविवज्जनतो, सकसमयविसुद्धितो चेव ॥
व्यञ्जनपरिसोधनतो^२, पदत्थतो पालियोजनक्कमतो^३ । 10
सिक्खापदनिच्छयतो^४, विभङ्गनयभेददस्सनतो ॥
सम्पस्सतं न दिस्सति, किञ्चि अपासादिकं यतो एत्थ ।
विञ्चूनमयं तस्मा, समन्तपासादिका त्वेव ॥
संवण्णना पवत्ता, विनयस्स विनेय्यदमनकुसलेन^५ ।
वुत्तस्स लोकनाथेन, लोकमनुकम्पमानेना ति ॥ 15

१-१. अथ अस्सा-रो० । २. व्यञ्जन०-सी० । ३. पाळि०-सी०, रो०, म० । ४. ०विनि०-
स्या० । ५. विनय०-स्या० ।

२. दुतियपाराजिकं

दुतियं अदुतियेन, यं जिनेन पकासितं ।
पाराजिकं तस्स दानि, पत्तो संवण्णनाक्कमो ॥
यस्मा तस्मा सुविज्जेय्यं, यं पुब्बे च^१ पकासितं ।
तं सब्बं वज्जयित्वान^२, होति संवण्णना अयं ॥

धनियवत्थुवण्णना

5 ६१. तेन समयेन बुद्धो भगवा राजगहे विहरति गिज्झकूटे पब्बते
(५१.१) ति तत्थ^३ राजगहे ति एवंनामके^४ नगरे, तं हि मन्धातु-महागोविन्दा-
दीहि परिग्गहितत्ता^५ “राजगहं” ति वुच्चति । अज्जे पेत्य पकारे वण्णयन्ति ।
किं तेहि ! नाममेतं तस्स नगरस्स । तं पनेतं बुद्धकाले च चक्खवत्तिकाले^६
E. 248 च नगरं होति । सेसकाले सुज्जं होति यक्खपरिग्गहितं, तेसं वसन्तवनं^७ हुत्वा
10 तिद्वति । एवं गोचरगामं दस्सेत्वा निवासट्ठानमाह — “गिज्झकूटे पब्बते”
ति । सो च — गिज्झा वास्स^८ कूटे^९ वसिसु, गिज्झसदिसानि वा^{१०} तस्स^{१०}
कूटानि; तस्मा गिज्झकूटो ति वुच्चती^{११} ति वेदितब्बो^{११} ।

R. 286 15 सम्बहुला ति विनयपरियायेन तयो जना सम्बहुला ति वुच्चन्ति,
ततो परं सङ्घो । सुत्तन्तपरियायेन तयो तयो एव, ततो पट्ठाय सम्बहुला ।
इध पन^{१२} सुत्तन्तपरियायेन सम्बहुला ति वेदितब्बो^{१३} । सन्दिट्ठा ति नाति-
विस्सासिका न दळ्हमित्ता वुच्चन्ति^{१४}; तत्थ तत्थ सङ्गम्म दिट्ठत्ता हि ते
सन्दिट्ठा ति वुच्चन्ति । सम्भत्ता ति अतिविस्सासिका^{१५} दळ्हमित्ता^{१६} वुच्चन्ति^{१७};
ते हि सुट्ठ भत्ता भजमाना एकसम्भोगपरिभोगा ति कत्वा “सम्भत्ता” ति
वुच्चन्ति । इसिगिलिपस्से ति इसिगिलि^{१८} नाम पब्बतो, तस्स पस्से । पुब्बे

१. व-रो० । २. ०त्वास्स-स्या०, रो० । ३. स्या० पोत्थके नत्थि । ४. एवं नामके-
सी०, स्या०, रो० । ५. परिग्गहीतत्ता-सी०, रो० । एवमुपरि पि । ६. ०वत्ती०-रो० ।
७. वसन०-स्या० । ८. तस्स-म० । ९. कूटेसु-म० । १०-१०. वास्स-स्या०, रो० ।
११-११. वुच्चति-स्या० । १२. ०ते-म०; स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । १३. ०तब्बो-रो० ।
१४. म० पोत्थके नत्थि । १५. विस्सासिका-रो० । १६. ०ति-रो० । १७. म० पोत्थके नत्थि ।
१८. ०गिली-रो० ।

किर पञ्चसतमत्ता पच्चेकसम्बुद्धा^१ कासिकोसलादीसु^२ जनपदेसु पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं तस्मिं पब्बते सन्निपतित्वा समापत्तिया वीतिनामेन्ति । मनुस्सा ते पविसन्तेव पस्सन्ति न निक्खमन्ते । ततो आहंसु — “अयं पब्बतो इमे इसी^३ गिलती” ति । तदुपादाय तस्स “इसिगिलि” त्वेव समञ्जा उदपादि । तस्स पस्से पब्बतपादे ।

5

तिणकुटियो करित्वा (५१.३) ति तिणच्छदना^४ सद्धारबन्धा^५ कुटियो कत्वा । वस्सं उपगच्छन्तेन हि नालकपटिपदं पटिपन्नेना पि पञ्चन्नं छदनानं अञ्जतरेन छन्नेयेव सद्धारबन्धे सेनासने उपगन्तब्बं । वुत्तं हेतं — “न, भिक्खवे, असेनासनिकेन वस्सं उपगन्तब्बं । यो उपगच्छेय्य, आपत्ति दुक्कटस्सा” [म०व०-१५६] ति । तस्मा वस्सकाले सचे सेनासनं लभति, इच्चेतं^६ 10 कुसलं; नो चे लभति, हत्थकम्मं परियेसित्वा^७ पि^८ कातब्बं । हत्थकम्मं अलभन्तेन सामं पि कातब्बं । न त्वेव असेनासनिकेन वस्सं उपगन्तब्बं । अयमनुधम्मता^९ । तस्मा ते भिक्खू तिणकुटियो करित्वा रत्तिट्ठानदिवाट्ठानादीनि परिच्छिन्दित्वा कतिकवत्तानि च खन्धकवत्तानि च अधिट्ठाय तीसु सिक्खासु सिक्खमाना वस्सं उपगच्छिंसु ।

15

आयस्मा पि धनियो ति न केवलं ते थेरा व, इमस्स सिक्खापदस्स आदिकम्मिको^{१०} आयस्मा धनियो पि । कुम्भकारपुत्तो^{११} ति कुम्भकारस्स पुत्तो; तस्स हि नामं धनियो, पिता कुम्भकारो, तेन वुत्तं — “धनियो कुम्भकार-पुत्तो” ति । वस्सं उपगच्छी^{१२} ति तेहि थेरेहि सद्धि एकट्ठानेयेव तिणकुटिकं करित्वा वस्सं उपगच्छि । वस्संवुत्था^{१३} ति पुरिमिकाय उपगता महापवा- 20 रणाय पवारिता पाटिपददिवसतो पट्ठाय “वुत्थवस्सा” ति वुच्चन्ति । एवं वस्संवुत्था हुत्वा ।

B. 249

R. 287

तिणकुटियो भिन्दित्वा ति न दण्डमुगगरप्पहारादीहि^{१४} चुण्णविचुण्णं कत्वा, वत्तसीसेन पन तिणं च दारुवल्ली-आदीनि च ओरोपेत्वा ति अत्थो ।

१. पच्चेकबुद्धा-म० । २. ०लादिमु-सी०, रो० । एवमुपरि पि । ३. इसयो-म० । ४-४. ०दनसद्धार०-रो० । ५. ०येसेत्वा-रो० । ६. सी० रो० पोत्थकेसु नत्थि । ७. अयं अनु०-रो० । ८. ०कम्मिक-रो० । ९. ०गळ्छी-स्या०, रो० । एवमुपरि पि । १०. वस्सं वुट्ठा-स्या०; वस्सं वुत्था-सी०, रो० । एवमुपरि पि । ११. दण्डमुगगरादीहि-म० ।

येन हि विहारपच्चन्ते कुटि^१ कता होति, तेन सचे आवासिका भिक्खू होन्ति, ते आपुच्छित्त्वा । “सचे इमं कुटि पटिजग्गित्वा कोचि वसितुं उस्सहति, तस्स^२ देथा” ति वत्वा पक्कमितब्बं । येन अरञ्जे वा कता होति, पटि-
जग्गनकं वा न लभति, तेन “अञ्जेसं पि परिभोगं भविस्सती” ति पटि-
५ सामेत्वा गन्तब्बं । ते पन भिक्खू अरञ्जे कुटियो कत्वा पटिजग्गनकं अलभन्ता तिणं च कट्ठं च पटिसामेत्वा सङ्गोपेत्वा ति अत्थो । यथा च ठपितं तं^३ उपचिकाहि न खज्जति, अनोवस्सकं च होति, तथा ठपेत्वा “इदं^४ ठानं आगन्त्वा वसितुकामानं सब्बहाचारीनं उपकाराय भविस्सती” ति गमिय-
वत्तं पूरेत्वा ।

- १० जनपदचारिकं पक्कमिसू (५१.६) ति अत्तनो अत्तनो चित्तानुकूलं जनपदं अगमंसु । आयस्मा पन^५ धनियो कुम्भकारपुत्तो तत्थेव वस्सं वसी ति आदि उत्तानत्थमेव । यावततियकं ति यावततियवारं^६ । अनवयो ति अनु अवयो; सन्धिवसेन उकारलोपो । अनु अनु अवयो, यं यं कुम्भकारेहि कत्तब्बं नाम अत्थि, सब्बत्थ अनूतो परिपुण्णसिप्पो ति अत्थो । सकेति अत्तन्नो
१५ सन्तके । आचरियके ति आचरियकम्मे । कुम्भकारकम्मे ति कुम्भकारानं कम्मे; कुम्भकारेहि कत्तब्बकम्मे ति अत्थो । एतेन सकं आचरियकं सरूपतो दस्सितं होति । परियोदात्तसिप्पो ति परिसुद्धसिप्पो । अनवयत्ते पि सति अञ्जेहि असदिससिप्पो ति वुत्तं होति ।

- सब्बमत्तिकामयं ति पिट्टिसङ्घाटकवाटसूचिघटिकवातपानकवाट-
२० मत्तं^७ ठपेत्वा अवसेसं भित्तिच्छदनकट्टकम्मादिभेदं^८ सब्बं गेहसम्भारं मत्तिका-
मयमेव कत्वा ति अत्थो । तिणं च कट्ठं च गोमयं च सङ्गड्ढित्वा तं कुटिकं पची ति तं^९ सब्बमत्तिकामयं कत्वा पाणिकाय धंसित्वा सुक्खापेत्वा तेलतम्ब-
मत्तिकाय परिमज्जित्वा अन्तो च बहि च तिणादीहि पूरेत्वा यथा पक्का सुपक्का होति, एवं पचि । एवं पक्का च पन सा अहोसि कुटिका । अभिरूपा
२५ ति सुरूपा । पासादिका ति पसादजनिका । लोहितिका ति लोहितवण्णा ।

B. 250,
R. 288

१. कुटी-स्या०, रो० । तस्सेव-स्या० । २. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ४. इमं-सी०, स्या०, रो० । ५. स्या० पोत्थके नत्थि । ६. यावततियकं वारं-स्या०; याव ततियकं वारं-रो० । ७. सुची-रो० । ८. भित्तिच्छदनिट्टकथम्भादि-म० । ९. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

किङ्किणिकसदो^१ (५१.२५) ति किङ्किणिकजालस्स सदो । यथा किर नानारतनेहि कतस्स किङ्किणिकजालस्स सदो होति, एवं तस्सा कुटिया^२ वातपानन्तरिकादीहि पविट्ठेन वातेन समाहताय सदो अहोसि । एतेनस्सा अन्तो च बहि च सुपक्कभावो दस्सितो होति । महाअट्टकथायं पन “‘किङ्किणिका’ ति कंसभाजनं, तस्मा यथा^३ अभिहतस्स कंसभाजनस्स सदो, 5 एवमस्सा वातप्पहताय^४ सदो अहोसी” ति वुत्तं ।

६२. किं एतं, भिक्खवे ति एत्थ जानन्तो व भगवा कथासमुट्ठाप-
नत्थं पुच्छि । भगवतो एतमत्थं आरोचेसुं ति सब्बमत्तिकामयाय कुटिकाय
करणभावं आदितो पट्ठाय भगवतो आरोचेसुं । कथं हि नाम सो, भिक्खवे,
...पे०...कुटिकं^५ करिस्सती ति इदं अतीतत्थे अनागतवचनं; अकासी ति 10
वुत्तं होति । तस्स लक्खणं सदसत्थतो परियेसितब्बं । न हि नाम,
भिक्खवे, तस्स मोघपुरिसस्स पाणेषु अनुदया^६ अनुकम्पा अविहेसा भवि-
स्सती ति एत्थ अनुदया ति अनुरक्खणा; एतेन मेत्तापुब्बभागं^७ दस्सेति ।
अनुकम्पा ति परदुक्खेन चित्तकम्पना । अविहेसा ति अविहिंसना; एतेहि
करुणापुब्बभागं दस्सेति । इदं वुत्तं होति — “भिक्खवे, तस्स मोघपुरिसस्स 15
पठविखणनचिक्खल्लमद्दनअग्गिदानेसु^८ बहू^९ खुद्धानुखुद्दके पाणे ब्याबाधेन्तस्स
विनासेन्तस्स तेषु पाणेषु मेत्ताकरुणानं पुब्बभागमत्ता पि अनुदया अनुकम्पा
अविहेसा ‘न हि नाम’^{१०} भविस्सती”^{११} ति^{१२} अप्पमत्तका^{१३} पि नाम न भवि-
स्सती^{१४} ति^{१५} । मा पच्छिमा जनता पाणेषु पातव्यतं आपज्जी ति पच्छिमो
जनसमूहो पाणेषु पातव्यभावं मा आपज्जि । “बुद्धकाले पि भिक्खूहि एवं 20
कतं, ईदिसेसु ठानेसु पाणातिपातं करोन्तानं नत्थि दोसो” ति मज्झित्वा
इमस्स दिट्ठानुगतिं आपज्जमाना पच्छिमा जनता मा पाणेषु^{१६} पातब्बे^{१७}
घंसितब्बे एव^{१८} मज्जी ति वुत्तं होति ।

एवं धनियं गरहित्वा न च, भिक्खवे, सब्बमत्तिकामया कुटिका

R. 289

१. किङ्किणिक०-म० । एवमुपरि पि । २. कुटिकाय-म० । ३. स्या० पोत्थके नत्थि ।
४. वाताहताय-सी०, स्या०, रो० । ५. तं-रो० । ६. अनुदया-स्या० । एवमुपरि पि । ७. ०भावं-
रो० । ८. पथवी०-रो० । एवमुपरि पि । ९. बहु-रो० । १०. रो० पोत्थके नत्थि । ११-११.
भविस्सति-स्या०, म० । १२. ०मत्तिका-सी० । १३-१३. भविस्सति-रो० । १४. पाणे-सी,
रो० । १५. पातब्बे-म० । १६. एवं-स्या०, म० ।

- कातब्बा (५२.११) ति आर्यति तादिसाय कुटिकाय करणं पटिक्खपि; पटिक्ख-
पित्वा च “यो करेय्य आपत्ति दुक्कटस्सा” ति सब्बमत्तिकामयकुटिका-
करणे आपत्ति ठपेसि । तस्मा यो पि पठवीखणनादिना^१ पाणेसु पातव्यतं
B. 251 अनापज्जन्तो तादिसं पि^२ कुटिकं करोति, सो पि दुक्कटं आपज्जति । पठवी-
5 खणनादीहि पन पाणेसु पातव्यतं आपज्जन्तो यं यं वत्थुं वीतिक्कमति, तत्थ
तत्थ वुत्तमेव आपत्ति आपज्जति । धनियत्थेरस्स^३ आदिकम्मिकत्ता अना-
पत्ति । सेसानं सिक्खापदं अतिक्कमित्वा करोन्तानं पि कतं लभित्वा तत्थ
वसन्तानं पि दुक्कटमेव । दब्बसम्भारमिस्सका पन यथा^४ तथा वा मिस्सका^५
होतु, वट्ठति । सुद्धमत्तिकामया व न वट्ठति । सा पि इट्ठकाहि गिञ्जका-
10 वसथसङ्खेपेन कता वट्ठति । एवं भन्ते ति खो...पे०...तं कुटिकं भिन्दिसू
ति भगवतो वचनं सम्पटिच्छित्वा कट्ठेहि च पासाणेहि च तं कुटिकं विकि-
रन्ता भिन्दिसु ।

- अथ खो आयस्मा धनियो ति आदिमिह अयं सङ्खेपत्थो^६ — धनियो
एकपस्से दिवाविहारं निसिन्नो तेन सद्देन आगत्त्वा ते भिक्खू “किस्स मे
15 तुम्हे, आवुसो, कुटिकं^७ भिन्दथा” ति पुच्छित्वा “भगवा भेदापेती” ति
सुत्वा सुवचताय सम्पटिच्छि ।

- कस्मा पन भगवा इमिना अतिमहन्तेन उस्साहेन अत्तनो वसनत्थं
कतं कुटिकं भेदापेसि, ननु एतस्सेत्थ वयकम्मं पि अत्थी ति ? किञ्चा पि
अत्थि, अथ खो तं^८ भगवा अकप्पिया ति भिन्दापेसि, तित्थियधजो ति
20 भिन्दापेसि । अयमेत्थ विनिच्छयो । अट्ठकथायं पन अञ्जानि पि कार-
णानि वुत्तानि — सत्तानुदयाय, पत्तचीवरगुत्तत्थाय, सेनासनबाहुल्लपटिसेधनाया
ति आदीनि । तस्मा इदानि पि यो भिक्खु बहुस्सुतो विनयञ्जू अञ्जं
भिक्खुं अकप्पियपरिक्खारं^९ गहेत्वा विचरन्तं दिस्वा तं^{१०} छिन्दापेय्य वा
भिन्दापेय्य वा अनुपवज्जो, सो नेव चोदेतब्बो, न सारेतब्बो; न तं लब्भा
25 वत्तुं “मम परिक्खारो तथा नासितो, तं मे देही” ति ।

१. पथवी०—म० । एवमुपरि पि । २. रो०, म० पोत्थकेसु नत्थि । ३. ०इध—स्या० ।
४. ०वा—म० । ५. मिस्सा—स्या०, म० । ६. सङ्खेपतो—रो० । ७. कुटि—सी०, रो०, म० ।
८. नं—म० । ९. अकप्पियं परि०—म० । १०. नं०—रो० ।

पालिमुत्तकविनिच्छयो

तत्रायं पालिमुत्तको^१ कप्पियाकप्पियपरिक्खारविनिच्छयो — केचि
 तालपण्णच्छत्तं अन्तो वा बहि वा पञ्चवण्णेन सुत्तेन सिब्बेत्वा^२ वण्णमट्टं^३
 करोन्ति, तं न वट्टति, एकवण्णेन पन नीलेन वा पीतकेन वा येन केनचि
 सुत्तेन अन्तो वा बहि वा सिब्बितुं छत्तदण्डग्गाहणकं^४ सलाकपज्जरं वा^५
 विनन्धितुं वट्टति, तच्च खो थिरकरणत्थं, न वण्णमट्टथाय । छत्तपण्णेसु^६
 मकरदन्तकं वा अड्डचन्दकं वा छिन्दितुं न वट्टति, छत्तदण्डे गेहत्थम्भेसु^७
 विय घटको वा वालरूपकं^८ वा न वट्टति, सचे पि सब्बत्थ आरग्गेन
 लेखा दिन्ना होति, सा पि न वट्टति । घटकं पि वालरूपकं^९ पि भिन्दित्वा
 धारेतब्बं । लेखा पि घंसित्वा वा अपनेतब्बा । सुत्तकेन वा दण्डो वेठे- 10
 तब्बो । दण्डबुन्दे पन अहिच्छत्तकसण्ठानं वट्टति । वातप्पहारेन अचलनत्थं
 छत्तमण्डलिकं^{१०} रज्जुकेहि गाहेत्वा^{११} दण्डे बन्धन्ति, तस्मि बन्धनट्टाने वलय-
 मिव उक्किरित्वा लेखं ठपेन्ति, सा^{१२} वट्टति ।

R. 290

B. 252

चीवरमण्डनत्थाय नानासुत्तकेहि सतपदीसदिसं^{१२} सिब्बन्ता आगन्तुक-
 पत्तं^{१३} ठपेन्ति, अज्जं पि यं किञ्चि सूचिकम्मविकारं करोन्ति, पत्तमुखे^{१४} 15
 वा परियन्ते वा वेणिं वा सङ्खलिकं वा, एवमादि सब्बं न वट्टति, पकति-
 सूचिकम्ममेव वट्टति । गण्ठिकपट्टकं च पासकपट्टकं^{१५} च अट्टकोणकं^{१६} पि
 सोळसकोणकं^{१७} पि करोन्ति, तत्थ अग्घियगदामुग्गरादीनि^{१८} दस्सेन्ति, कक्कट-
 कखीनि उक्किरन्ति^{१९}, सब्बं न वट्टति, चतुकोणमेव वट्टति । कोणसुत्तक-
 पिलका^{२०} च^{२१} चीवरे रत्ते दुविज्जेय्यरूपा वट्टन्ति । कञ्जिकपिट्टखलिआदीसु^{२२} 20
 चीवरं पक्खपितुं न वट्टति । चीवरकम्मकाले पन हत्थमलसूचिमलादीनं
 धोवनत्थं वट्टति । गन्धं वा लाखं वा तेलं वा रजने पक्खपितुं न वट्टति ।

R. 281

१. पाळि०-सी०, रो०, म० । २. सिब्बन्ता-म० । ३. ०मट्टं-रो० । एवमुपरि पि ।
 ४. ०दण्डगाहनकं-सी०, रो०; ०ग्गाहकं-म० । ५. ०पण्णकेसु-म० । ६. गेहत्थम्भेसु-म० ।
 ७. वाल०-म०; वालरूपं-रो० । ८. वालरूपं-सी०, रो०, म० । ९. ०ळिकं-रो० । १०. गहेत्वा-
 रो० । ११. सा व-सी० । १२. ०पदि०-रो० । १३. पट्टं-म०; पटं-स्या० । १४. पट्ट०-म०;
 पट०-स्या० । १५. ०पट्टं-म० । १६. ०कोणं-स्या०, म० । १७. अग्घियाहय०-रो०; ०गय०-
 स्या०, म० । १८. उक्की०-स्या० । १९. ०पिलका-रो० । एवमुपरि पि । २०. व-स्या० ।
 २१. ०कलिआदिमु-रो० ।

चीवरं रजित्वा^१ सङ्घेन वा मणिना वा येन केनचि न घट्टेतब्बं ।
भूमियं जानुकानि^२ निहन्त्वा हत्थेहि गहेत्वा दोणियं पि न घंसितब्बं ।
दोणियं वा फलके वा ठपेत्वा अन्ते^३ गाहापेत्वा हत्थेन^४ पहरितुं पन वट्टति,
तं पि मुट्ठिना न कातब्बं । पोराणकत्थेरा पन दोणियं पि न ठपेसुं । एको
५ गहेत्वा तिट्ठति; अपरो हत्थे कत्वा हत्थेन पहरति । चीवरस्स कण्णसुत्तकं
न वट्टति, रजितकाले छिन्दितब्बं । यं पन “अनुजानामि, भिक्खवे, कण्ण-
सुत्तक” [म०व०-३०३] ति एवं अनुज्जातं, तं अनुवाते पासकं कत्वा
बन्धितब्बं रजनकाले लग्नन्त्याय । गण्ठिके पि सोभाकरणत्थं लेखा वा
पिळ्ळा वा न वट्टति, नासेत्वा परिभुञ्जितब्बं ।

१० पत्ते वा थालके वा आरग्गेन लेखं करोन्ति, अन्तो वा बहि वा न
वट्टति । पत्तं भमं आरोपेत्वा मज्जित्वा पचन्ति — “मणिवण्णं करिस्सामा”
ति, न वट्टति; तेलवण्णो पन वट्टति । पत्तमण्डले भित्तिकम्मं^५ न वट्टति,
मकरदन्तकं पन वट्टति ।

धम्मकरकच्छत्तकस्स^६ उपरि वा हेट्ठा वा धम्मकरककुच्छियं वा
१५ लेखा न वट्टति, छत्तमुखवट्ठियं पनस्स लेखा वट्टति ।

B. 253

कायबन्धनस्स सोभनत्थं तर्हि तर्हि दिगुणं^७ सुत्तं कोट्टेन्ति, कक्कट-
कच्छीनि^८ उट्ठापेन्ति^९, न वट्टति । उभोसु पन अन्तेसु दसामुखस्स
थिरभावाय दिगुणं कोट्टेतुं वट्टति । दसामुखे पन घटकं वा मकरमुखं वा
देड्डुभसीसं^{१०} वा यं किञ्चि विकाररूपं कातुं न वट्टति । तत्थ तत्थ अच्छीनि
२० दस्सेत्वा मालाकम्मादीनि^{११} वा कत्वा कोट्टितकायबन्धनं पि न वट्टति ।
उज्जुकमेव पन मच्छकण्टकं वा खज्जुरिपत्तकं^{१२} वा मट्ठपट्टिकं^{१३} वा कत्वा
कोट्टितुं^{१४} वट्टति । कायबन्धनस्स दसा एका वट्टति, द्वे तीणि चत्तारि पि
वट्टन्ति; ततो परं न वट्टन्ति । रज्जुककायबन्धनं एकमेव वट्टति । पामङ्ग-
सट्ठानं पन एकं पि न वट्टति । दसा पन पामङ्गसण्ठाना पि वट्टति ।

R. 292

१. रजित्वा-रो० । २. जानुका-रो०; जानु०-म० । ३. अन्तो-रो० । ४. हत्थेहि-म० ।
५. भित्तिकम्म-स्या०, रो० । ६. करणछत्त०-म० । एवमुपरि पि । ७. दुगुणं- रो० । एव-
मुपरि पि । ८. कक्कटच्छीनि-म० । ९. उट्ठापेन्ति-म०, स्या० । १०. देड्डुभ०-रो० । ११. माला-
कम्मलताकम्मादीनि-म० । १२. खज्जुरी०-स्या०; खज्जुरि०-रो० । १३. पट्टिका-रो०;
पट्टिकं-स्या० । १४. कोट्टितं-सी०, रो० ।

बहुरज्जुके एकतो कत्वा एकेन निरन्तरं वेठेत्वा कतं बहुरज्जुकं ति न वत्तब्बं, तं^१ वट्टति ।

कायबन्धनवीठे^२ अट्टमङ्गलादिकं यं किञ्चि विकाररूपं न वट्टति, परिच्छेदलेखामत्तं पि^३ वट्टति । वीठकस्स उभोसु अन्तेसु थिरकरणत्थाय घटकं करोन्ति, अयं पि वट्टति ।

5

अञ्जनियं इत्थिपुरिसचतुप्पदसकुणरूपं वा मालाकम्म-लताकम्म-मकरदन्तक-गोमुत्तक-अद्धचन्दकादिभेदं^४ वा विकाररूपं न वट्टति । घंसित्वा वा छिन्दित्वा वा यथा वा न पञ्चायति, तथा सुत्तकेन^५ वेठेत्वा वलञ्जे-तब्बा^६ । उज्जुकेन पन चतुरस्सा^७ वा अट्टंसा वा सोळसंसा वा अञ्जनी^८ वट्टति । हेट्टतो पिस्सा द्वे वा तिस्सो वा वट्टलेखायो वट्टन्ति । गोवायम्पिस्सा 10 पिधानकबन्धनत्थं एका वट्टलेखा वट्टति ।

अञ्जनिसलाकाय^९ पि वण्णमट्टकम्मं^{१०} न वट्टति । अञ्जनित्थवि-काय^{११} पि यं किञ्चि नानावण्णेन सुत्तेन वण्णमट्टकम्मं न वट्टति । एसेव नयो कुञ्चिकाकोसके^{१२} पि । कुञ्चिकाय^{१३} वण्णमट्टकम्मं न वट्टति, तथा सिपाटि-काय^{१४} । एकवण्णसुत्तेन पनेत्थ येन केनचि सिब्बितुं^{१५} वट्टति ।

15

आरकण्टके पि वट्टमणिकं वा अञ्जं वा वण्णमट्टं न वट्टति । गोवाय^{१६} पन परिच्छेदलेखा वट्टति । पिप्फलके^{१७} पि मणिकं पा पिळकं वा यं किञ्चि उट्ठापेतुं^{१८} न वट्टति । दण्डके पन परिच्छेदलेखा वट्टति । नखच्छेदनं वलि-तकंयेव^{१९} करोन्ति, तस्मा तं वट्टति । उत्तरारणियं वा अधरारणियं^{२०} वा^{२०} अरणधनुके वा उपरिपेत्तनदण्डके वा मालाकम्मादिकं वा^{२१} यं किञ्चि वण्ण- 20 R. 293 मट्टं न वट्टति, पेत्तनदण्डकस्स पन वेमज्जे मण्डलं होति, तत्थ परिच्छेद- B. 254

१. रोः पोत्थके नत्थि । २. वीठे-रो०; विथे-स्या०; विथे-म० । एवमुपरि पि । ३. स्या०, म० पोत्थकेसु नत्थि । ४. दन्तं गोमुत्तक अद्ध-रो०; अट्ट-स्या०, म० । ५. सुत्तेन-म० । ६. वल-म०, रो० । ७. चतुरंसा-म० । ८. अञ्जनि-रो० । ९. अञ्जनीसलाकायं-स्या० । १०. मट्टं-रो० । ११. अञ्जनीयविकायं-स्या०; कायं-म०- । १२. कुञ्चिक-रो० । १३. कुञ्चिके-रो० । १४. कायं-म० । १५. यद्धिञ्चि सिब्बितुं-स्या० । १६. गोवायं-स्या०, म० । १७. पिप्फलिके-म० । १८. उट्ठापेतुं-म०; ठपेतुं-स्या०, रो० । १९. वलतकं-सो०; वलिकतं-रो० । २०-२०. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । २१. स्या०, रो०, म० पोत्थकेसु नत्थि ।

लेखामत्तं वट्टति । सूचिसण्डासं करोन्ति, येन सूचिं डंसापेत्वा घंसन्ति । तत्थ मकरमुखादिकं यं किञ्चि वण्णमट्ठं न वट्टति, सूचिडंसनत्थं पन मुखमत्तं होति, तं वट्टति ।

दन्तकट्टच्छेदनवासियं पि यं किञ्चि वण्णमत्थं न वट्टति, उजुकमेव^१
 ५ कप्पियलोहेन उभोसु वा पस्सेसु चतुरस्सं वा अट्ठंसं वा बन्धितुं वट्टति ।
 कत्तरदण्डे पि यं किञ्चि वण्णमट्ठं न वट्टति, हेट्ठा एका वा द्वे वा वट्टलेखा
 वा उपरिअहिच्छत्तकमकुलमत्तं^२ च वट्टति ।

तेलभाजनेसु विसाणे वा नाळियं वा अलाबुके वा आमण्डसारके वा
 ठपेत्वा इत्थिरूपं^३ पुरिसरूपं च अवसेसं सब्बं पि वण्णमट्ठकम्मं वट्टति ।

१० मञ्चपीठे भिसिबिम्बोहने भुम्मत्थरणे^४ पादपुञ्छने^५ चङ्कमणभिसिया^६
 सम्मुञ्जनियं^७ कचवरच्छट्टनके रजनदोणिकाय पानीयउलुङ्के^८ पानीयघटे पाद-
 कठलिकाय^९ फलकपोठके वलयाधारके दण्डाधारके^{१०} पत्तपिधाने तालवण्टे च^{११}
 वीजने^{१२} — एतेसु सब्बं मालाकम्मादिवण्णमट्ठकम्मं वट्टति । सेनासने पन द्वार-
 कवाटवातपानकवाटादीसु सब्बरतनमयं पि वण्णमट्ठकम्मं वट्टति ।

१५ सेनासने किञ्चि पटिसेधेतब्बं नत्थि, अञ्जत्र विरुद्धसेनासना । विरुद्ध-
 सेनासनं नाम अञ्जेसं सीमाय राजवल्लभेहि कतसेनासनं वुच्चति, तस्मा ये
 तादिसं सेनासनं करोन्ति, ते वत्तब्बा — “मा अम्हाकं सीमाय सेनासनं
 करोथा” ति । अनादियित्वा करोन्तियेव, पुन पि वत्तब्बा — “मा एवं अकत्थ,
 मा अम्हाकं उपोसथपवारणानं^{१३} अन्तरायमकत्थ, मा सामग्गि भिन्दिथ,
 २० तुम्हाकं सेनासनं कतं पि कतट्ठाने न ठस्सती” ति । सचे बलक्कारेन
 करोन्तियेव, यदा तेसं लज्जिपरिसा उस्सन्ना होति, सक्का च होति लद्धं
 धम्मिको विनिच्छयो, तदा तेसं पेसेतब्बं — “तुम्हाकं^{१४} आवासं हरथा” ति ।
 सचे यावततियं पेसिते हरन्ति, साधु; नो चे हरन्ति, ठपेत्वा बोधिं च
 चेतियं च अवसेससेनासनानि भिन्दितब्बानि, नो च खो अपरिभोगं करो-

R. 294

१. उजुकं—रो० । २. ०मकुलं—म० । ३. इत्थिरूपं—स्या० । ४-४. ०रणपादपुञ्जने-
 रो० । ५. ०भिसियं—स्या० । ६. सम्मुञ्जनियं—रो० । ७. ०उलुङ्कं—म०, स्या० । ८. ०कथ-
 लिकाय—म० । ९. दण्डधारिकाय—रो० । १०. म० पोत्थके नत्थि । ११. विजाने—रो० ।
 १२. ०पवारणादीनं—रो० । १३. ०तं—रो० ।

त्तेहि, पटिपाटिया पन छदन-गोपानसि-इट्टकादीनि अपनेत्वा तेसं पेसेतब्बं —
 “तुम्हाकं^१ दब्बसम्भारे हरथा” ति । सचे हरन्ति, साधु; नो चे हरन्ति,
 अथ तेसु दब्बसम्भारेसु हिमवस्सवातातपादीहि^२ पूतीभूतेसु वा चोरेहि वा
 हटेसु अग्गिना वा दड्डेसु सीमसामिका^३ भिक्खू अनुपवज्जा, न लब्भा चोदेतुं
 “तुम्हेहि अम्हाकं दब्बसम्भारा नासिता” ति वा “तुम्हाकं गीवा” ति^४ 5
 वा^५ । यं पन सीमसामिकेहि भिक्खूहि कतं, तं सुकतमेव होती ति ।

पालिमुत्तकविनिच्छयो निट्ठितो ।

६३. एवं भिन्नाय पन कुटिकाय^६ धनियस्स परिवितकं च पुन^७
 कुटिकरणत्थाय उस्साहं च दस्सेतुं “अथ खो आयस्मतो” ति आदि वुत्तं । तत्थ
 दारुगहे गणको (५२.२०) ति रज्जो दारुभण्डागारे दारुगोपको । देवगह-
 दारुनी^८ ति देवेन गहितदारुनि । राजपरिग्गहभूतानि^९ दारुनि ति अत्थो । 10
 नगरपटिसङ्घारिकानी ति नगरस्स पटिसङ्घारूपकरणानि । आपदत्थाय
 निक्खित्तानी ति अग्गिदाहेन^{१०} वा पुराणभावेन वा पटिराजूपहन्धनादिना वा
 गोपुरट्टालकराजन्तेपुर-हत्थिसालादीनं विपत्ति आपदा ति वुच्चति । तदत्थं
 निक्खित्तानी ति वुत्तं होति । खण्डाखण्डिकं छेदापेत्वा ति अत्तनो कुटिया
 पमाणं सल्लक्खेत्वा किञ्चि अग्गे किञ्चि मज्जे किञ्चि मूले खण्डाखण्डं करोन्तो 15
 छेदापेसि ।

६४. वस्सकारो ति तस्स ब्राह्मणस्स नामं । मगधमहामत्तो ति
 मगधरट्टे महामत्तो, महत्तिया इस्सरियमत्ताय समन्नागतो, मगधरज्जो वा
 महामत्तो; महाअमच्चो ति वुत्तं होति । अनुसज्जायमानो ति तत्थ तत्थ
 गत्वा पच्चवेक्खमानो । भणे ति इस्सरानं नीचट्टानिकपुरिसालपनं । बद्धं^{११} 20
 आणापेसी^{१२} ति ब्राह्मणो पकत्तिया पि तस्मिं इस्सापकतो व । सो रज्जो
 “आणापेही” ति वचनं सुत्वा यस्मा “पक्कोसापेही” ति रज्जो न^{१३} वुत्तं,
 तस्मा “न हत्थेसु च^{१४} पादेसु च बद्धं कत्वा आणापेस्सामी” ति बद्धं

B. 255

R. 295

१. रो० पोत्थके नत्थि । २. वस्सातपादीहि-रो० । ३. सीमा०-सी० । एवमुपरि पि ।
 ४-४. वा ति-रो० । ५. कुटिया-सी० । ६. पुनरेव-स्या० । ७. गहण०-स्या० । ८. पटि-
 गहितभूतानि-म०; गहितानि-रो० । ९. डाहेन-सी०, रो० । १०. बन्ध-स्या०, म० । एव-
 मुपरि पि । ११. आणापेसी-सी० । एवमुपरि पि । १२. रो० पोत्थके नत्थि । १३. सी०, रो०
 पोत्थकेसु नत्थि ।

आणापेसि । अद्दसा^१ खो आयस्मा धनियो (५३.२२) ति कथं अद्दस ? सो किर अत्तना लेसेन दारूनं हट्भावं अत्वा “निस्संसयं एस दारूनं कारणा राज-कुलतो वधं वा बन्धं^२ वा पापुणिस्सति, तदा नं अहमेव मोचेस्सामी” ति निच्चकालं तस्स पर्वत्ति सुणन्तोयेव विचरति । तस्मा तं खणञ्जेव गन्त्वा
 5 अद्दस । तेन — “अद्दसा खो आयस्मा धनियो” ति । दारूनं किञ्चा ति दारूनं कारणा । पुराहं हञ्जामी ति अहं पुरा हञ्जामि; याव अहं न हञ्जामि, ताव त्वं एय्यासी ति अत्थो ।

B. 256

६५. इङ्ग, भन्ते, सरापेही ति एत्थ इङ्गा ति चोदनत्थे निपातो । पठमाभिसित्तो ति अभिसित्तो हुत्वा पठमं । एवरूपिं वाचं भासिता ति
 10 “दिन्नञ्जेव समणब्राह्मणानं तिणकट्ठोदकं परिभुञ्जतू” ति इमं एवरूपिं वाचं अभिसित्तो हुत्वा पठममेव यं त्वं अभासि, तं सयमेव भासित्वा इदानी सरसि, न सरसी ति वुत्तं होति । राजानो किर अभिसित्तमत्तायेव^३ धम्म-भेरिं चरापेन्ति — “दिन्नञ्जेव समणब्राह्मणानं तिलकट्ठोदकं परिभुञ्जन्तू” ति तं^४ सन्धाय एस वदति । तेसं मया सन्धाय भासितं ति तेसं अप्पमत्तके पि
 15 कुक्कुच्चायन्तानं समित्ताहितपापानं समणब्राह्मणानं तिणकट्ठोदकहरणं सन्धाय मया एवं^५ भासितं; न तुम्हादिसानं ति अधिप्पायो । तं च खो अरञ्जे अपरिग्गहितं ति तं च तिणकट्ठोदकं यं अरञ्जे अपरिग्गहितं होति; एतं सन्धाय मया भासितं ति दीपेति ।

लोमेन त्वं मुत्तोसी^६ ति एत्थ लोममिव लोमं, किं पन तं ? पब्ब-
 20 ज्जालिङ्गं । किं वुत्तं होति ? यथा नाम धुत्ता “मंसं खादिस्सामा” ति महग्घलोमं एल्लकं गण्हेय्युं । तमेनं अञ्जो विञ्जू पुरिसो दिस्वा “इमस्स एल्लकस्स मंसं कहापणमत्तं^७ अग्घति । लोमानि पन लोमवारे लोमवारे अनेके कहापणे अग्घन्ती^८” ति द्वे अलोमके एल्लके दत्त्वा गण्हेय्य । एवं सो एल्लको विञ्जुपुरिसमागम्मं^९ लोमेन मुच्चेय्य । एवमेव त्वं इमस्स कम्मस्स
 25 कतत्ता वधवन्धनारहो । यस्मा पन अरहद्दजो सन्नि अवज्जरूपो, त्वं च

R. 296

१. अद्दस-म० । २. बन्धनं-रो० । ३. ०मत्तोयेव-रो० । ४. नं-रो० । ५. एतं-म०, रो० । ६. मुक्कोसी-सी० । ७. कहापन-रो० । ८. अग्घती-रो० । ९. विञ्जू-सी०, रो० ।

सासने पब्बजितत्ता तं^१ पब्बज्जलिङ्गभूतं अरहद्धजं धारेसि । तस्मा त्वं
इमिना पब्बज्जालिङ्गलोमेन एळको विञ्जुपुरिसं आगम्म मुत्तोसी ति ।

मनुस्सा उज्झायन्ती (५४.१८) ति रञ्जो परिसत्ति^२ भासमानस्स सम्मुखा
च परम्मुखा च सुत्वा तत्थ तत्थ मनुस्सा उज्झायन्ति, अवज्झायन्ति, अव-
जानन्ता तं भायन्ति ओलोकेन्ति लामकतो वा चिन्तेन्ती ति अत्थो । खियन्ती^३ 5
ति तस्स अवण्णं कथेन्ति पकासेन्ति । विपाचेन्ती ति वित्थारिकं करोन्ति,
सब्बत्थ पत्थरन्ति; अयं च अत्थो सट्ठसत्थानुसारेण वेदितब्बो । अयं पनेत्थ
योजना — “अलज्जिनो इमे समणा सक्कपुत्तिया” ति आदीनि चिन्तेन्ता उज्झा-
यन्ति । “नत्थि इमेसं सामञ्जं” ति आदीनि भणन्ता खियन्ति । “अपगता
इमे सामञ्जा” ति आदीनि तत्थ तत्थ वित्थारेन्ता विपाचेन्ती ति । एतेन 10
नयेन इमेसं पदानं इतो परं पि तत्थ तत्थ आगतपदानुरूपेण योजना वेदि-
तब्बा । ब्रह्मचारिनो ति सेट्ठचारिनो । सामञ्जं ति समणभावो । ब्रह्मञ्जं
ति सेट्ठभावो । सेसं उत्तानत्थमेव ।

B. 257

रञ्जो दारूनी ति आदिमिह “अदिन्नं आदियिस्सती” ति अयं उज्झा-
यन्त्थो । यं पनं^४ अदिन्नं आदियि, तं दस्सेतुं “रञ्जो दारूनी” ति वुत्तं । 15
इति वचनभेदे असम्मुहन्तेहि अत्थो वेदितब्बो ।

पुराणवोहारिको महामत्तो ति भिक्खुभावतो पुराणे गिहिकाले विनि-
च्छयवोहारे नियुत्तत्ता “वोहारिको” ति सङ्खं गतो महाअमच्चो । अथ खो
भगवा तं भिक्खुं एतदवोचा ति भगवा सामञ्जेव^५ लोकवोहारं पि जानाति,
अतीतबुद्धानं पञ्जत्ति पि जानाति — “पुब्बे पि बुद्धा एत्तकेन पाराजिकं 20
पञ्जापेन्ति^६, एत्तकेन थुल्लच्चयं, एत्तकेन दुक्कटं” ति । एवं सन्ते पि सचे
अञ्जेहि लोकवोहारञ्जुहि^७ सद्धि असंसन्देत्वा^८ पादमत्तेन पाराजिकं पञ्जा-
पेत्थ, तेनस्स सियुं वत्तारो “सीलसंवरो नाम एकभिक्खुस्स पि अप्पमेत्थो अस-
ङ्खेत्थो महापठवी-समुद्द-आकासानि विय अतिवित्थिण्णो, कथं^९ हि नाम भगवा
पादमत्तकेन नासेसी^{१०}” ति ! ततो तथागतस्स ञाणबलं अजानन्ता सिक्खा- 25

R. 297

१. यं-म०; स्या० पोत्थके नत्थि । २. परिसत्ति-स्या०, म० । ३. खियन्ती-सी०, रो० ।
४. पनेतं-म० । ५. सामयेव-म० । ६. पञ्जपेन्ति-म० । एवमुपरि पि । ७. ०विञ्जुहि-म० ।
एवमुपरि पि । ८. असंसन्देत्वा-म०, रो० । एवमुपरि पि । ९. तं-सी०, स्या०, रो० ।
१०. नासेती-सी० ।

पदं कोपेय्युं, पञ्चत्तं पि सिक्खापदं यथाठाने न तिद्वेय्य । लोकवोहारञ्जूहि
 पन सद्धि संसन्देत्वा पञ्चत्ते सो उपवादो न होति । अञ्जदत्थु^१ एवं वत्तारो
 होन्ति - “इमे हि नाम अगारिका पि पादमत्तेन चोरं हनन्ति पि बन्धन्ति
 पि पब्बाजेन्ति पि । कस्मा भगवा पब्बजितं न नासेस्सति; येन परसन्तकं
 5 तिणसलाकमत्तं पि न गहेतब्बं” ति ! तथागतस्स च जाणबलं जानिस्सन्ति ।
 पञ्चत्तं पि च सिक्खापदं अकुप्पं भविस्सति, यथाठाने ठस्सति । तस्मा
 लोकवोहारञ्जूहि सद्धि संसन्देत्वा पञ्जापेतुकामो सब्बावन्तं परिसं अनु-
 विलोकेन्तो अथ खो भगवा अविदूरे निसिन्नं दिस्वा तं भिक्खुं एतदवोचा^२ ति^३
 एतं^३ अवोच^३ - “कित्तकेन खो भिक्खु राजा मागधो सेनियो बिम्बिसारो
 10 चोरं गहेत्वा हनति वा बन्धति वा पब्बाजेति वा” ति ।

B. 258

तत्थ मागधो (५५.११) ति मगधानं इस्सरो । सेनियो ति सेनाय
 सम्पन्नो । बिम्बिसारो ति तस्स नामं । पब्बाजेति वा ति रट्ठतो निक्खामेति ।
 सेसमेत्थ उत्तानत्थमेव । पञ्चमासको पादो ति तदा राजगहे वीसतिमासको
 कहापणो होति, तस्मा पञ्चमासको पादो । एतेन लक्खणेन सब्बजनपदेसु
 15 कहापणस्स चतुत्थो भागो “पादो” ति वेदितब्बो । सो च खो पोरणस्स
 नीलकहापणस्स वसेन, न इतरेसं रुद्रदामकादीनं । तेन^४ पादेन अतीता^५
 बुद्धा^५ पि पाराजिकं पञ्जापेसुं, अनागता पि पञ्जापेस्सन्ति । सब्बबुद्धानं^६
 हि पाराजिकवत्थुम्हि वा पाराजिके वा नानत्तं नत्थि । इमानेव चत्तारि
 पाराजिकवत्थूनि । इमानेव चत्तारि पाराजिकानि । इतो ऊनं वा अतिरित्तं^७
 20 वा नत्थि । तस्मा भगवा पि धनियं विगरहित्वा पादेनेव दुतियपाराजिकं
 पञ्जापेन्तो “यो पन भिक्खु अदिन्नं थेय्यसङ्घातं” ति आदिमाह ।

R. 298

६६. एवं मूलच्छेज्जवसेन दळ्हं कत्वा दुतियपाराजिके पञ्चत्ते अपरं
 पि अनुप्पञ्जत्तत्थाय रजकभण्डिकवत्थुं उदपादि । तस्सुप्पत्तिदीपनत्थमेतं
 वुत्तं - “एवञ्चिदं भगवता भिक्खूनं सिक्खापदं पञ्चत्तं होती” ति ।
 25 तस्सत्थो च^८ अनुपञ्जत्तिसम्बन्धो च पठमपाराजिकवण्णनायं वुत्तनयेनेव
 वेदितब्बो । यथा च इध, एवं इतो परेसु सब्बसिक्खापदेसु यं यं^९ पुब्बे

१. ऽदत्थुं-स्या० । २-२. एतदवोच-सी०, रो०, म० । ३-३. म० पोत्थके नत्थि । ४. तेन
 हि-म० । ५-५. अतीतबुद्धा-म० । ६. ऽपि-सी०, रो० । ७. अतिरेकं-म० । ८. रो० पोत्थके
 नत्थि । ९. यं हि-स्या० ।

वुत्तं, तं^१ तं^१ सब्बं वज्जेत्वा उपरूपरि अपुब्बमेव वण्णयिस्साम । यदि हि यं यं वुत्तनयं तं तं पुन पि वण्णयिस्साम, कदा वण्णनाय अन्तं गमिस्साम ! तस्मा यं यं पुब्बे वुत्तं, तं^१ तं^१ सब्बं साधुकं उपसल्लव्हेत्वा तत्थ तत्थ अत्थो च योजना च वेदितब्बा^२ । अपुब्बं पन यं किञ्चि अनुत्तानत्थं सब्बं मयमेव वण्णयिस्साम ।

5

६७-६८. रजकत्थरणं गन्त्वा (५५.२३) ति रजकतित्थं गन्त्वा; तं हि यस्मा तत्थ रजका वत्थानि अत्थरन्ति, तस्मा रजकत्थरणं ति वुच्चति । रजकभण्डिकं ति रजकानं भण्डिकं; रजका सायन्हसमये^३ नगरं पविसन्ता बहूनि वत्थानि एकेकं भण्डिकं बन्धन्ति । ततो एकं भण्डिकं तेसं पमादेन अपस्सन्तानं अवहरित्वा थेनेत्वा ति अत्थो ।

10

पदभाजनीयवण्णना

६९. गामो नामा ति एवमादि “गामा वा अरञ्जा वा” ति एत्थ वुत्तस्स गामस्स च अरञ्जस्स च पभेददस्सनत्थं वुत्तं । तत्थ यस्मिं गामे एका एव कुटि^४, एकं गेहं, सेय्यथापि मलयजनपदे; अयं एककुटिको गामो नाम । एतेन नयेन अपरे^५ पि^६ वेदितब्बा । अमनुस्सो नाम यो सब्बसो वा मनुस्सानं अभावेन यक्खपरिग्गहभूतो; यतो वा मनुस्सा केनचि कारणेन पुन पि आगन्तुकामा एव अपक्कन्ता । परिक्खित्तो नाम इट्ठकपाकारं आदि कत्वा अन्तमसो कण्टकसाखाहि^७ पि परिक्खित्तो^८ । गोनिसादिनिविट्ठो नाम वीथिसन्निवेशादिवसेन अनिविसित्वा यथा गावो तत्थ तत्थ द्वे तिस्सो^९ निसीदन्ति, एवं तत्थ तत्थ द्वे तीणि घरानि कत्वा निविट्ठो । सत्थो ति जङ्घसत्थसकटसत्थादीसु यो कोचि । इमस्मिं च सिक्खापदे निगमो पि नगरं पि गामग्गहणेनेव^{१०} गहितं ति वेदितब्बं ।

B. 259

R. 299

20

गामूपचारो ति आदि अरञ्जपरिच्छेददस्सनत्थं वुत्तं । इन्दखीले ठितस्सा ति यस्स गामस्स अनुराधपुरस्सेव द्वे इन्दखीला, तस्स अब्भन्तरिमे इन्दखीले ठितस्स; तस्स हि बाहिरो इन्दखीलो आभिधम्मिकनयेन^{११} अरञ्ज-सङ्खेपं गच्छति । यस्स पन एको, तस्स गामद्वारबाहानं वेमज्जे ठितस्स ।

25

१-१. तं-सी०, रो० । २. वेदितब्बो-रो० । ३. सायन्हसमये-सी०, स्या०, रो० ।

४. कुटी-स्या० । ५-५. परे-रो०, अपरे-स्या० । ६-६. साखापरि-रो० । ७. तथो-म० ।

८. गामग्गहणे-सी०, रो० । ९. अभि०-स्या०, रो० ।

यत्रा पि हि इन्द्रखीलो नत्थि, तत्र गामद्वारबाहानं वेमज्झमेव “इन्द्रखीलो”
ति वुच्चति । तेन वुत्तं - “गामद्वारबाहानं वेमज्झे ठितस्सा” ति । मज्झिमस्सा
(५७.४) ति थाममज्झिमस्स, नो पमाणमज्झिमस्स, नेव अप्पथामस्स, न
महाथामस्स; मज्झिमथामस्सा^१ ति वुत्तं होति । लेड्डुपातो ति यथा मातुगामो
5 काके उट्ठापेन्तो^२ उजुकमेव हत्थं उक्खिपित्वा लेड्डुं खिपति, यथा च उद-
कुक्खेपे उदकं खिपन्ति, एवं अक्खिपित्वा^३ यथा तरुणमनुस्सा अत्तनो बलं
दस्सेन्ता बाहं पसारेत्वा लेड्डुं खिपन्ति, एवं खित्तस्स लेड्डुस्स पतनट्ठानं ।
पतितो पन लुठित्वा यत्थ गच्छति, तं न गहेतब्बं ।

अपरिक्खित्तस्स गामस्स घरूपचारे ठितस्स मज्झिमस्स पुरिसस्स
10 लेड्डुपातो ति एत्थ पन निम्बकोसस्स^४ उदकपातट्ठाने ठितस्स मज्झि-
मस्स^५ पुरिसस्स^६ सुप्पपातो वा मुसलपातो वा घरूपचारो^७ नाम । तस्मि
B. 260 घरूपचारे ठितस्स लेड्डुपातो “गामूपचारो” ति कुरुन्दट्ठकथायं वुत्तं ।
महापच्चरियं पि तादिसमेव । महाअट्ठकथायं पन “घरं नाम, घरूपचारो
नाम, गामो नाम, गामूपचारो नामा” ति मातिकं ठपेत्वा निम्बकोसस्स
15 उदकपातट्ठानम्भन्तरं घरं नाम । यं पन द्वारे ठितो मातुगामो भाजन-
धोवनउदकं छड्ढेति, तस्स पतनट्ठानं च मातुगामेनेव अन्तोगेहे ठितेन पक-
R. 300 तिया बहि खित्तस्स सुप्पस्स वा सम्मुञ्जनिया^८ वा पतनट्ठानं च, घरस्स^९
पुरतो द्वीसु कोणेषु सम्बन्धित्वा मज्झे रुक्खसूचिद्वारं^{१०} ठपेत्वा गोरूपानं
पवेसननिवारणत्थं^{११} कतपरिक्खेपो^{१२} च, अयं सब्बो पि घरूपचारो नाम ।
20 तस्मि घरूपचारे ठितस्स मज्झिमस्स पुरिसस्स लेड्डुपातम्भन्तरं गामो
नाम । ततो अज्झस्स लेड्डुपातस्स अम्भन्तरं गामूपचारो नामा ति वुत्तं ।
इदमेत्थ पमाणं । यथा च एत्थ, एवं सब्बत्थ यो यो^{१३} अट्ठकथावादो वा
थेरवादो वा पच्छा वुच्चति सो पमाणतो दट्ठब्बो ।

यञ्चेतं महाअट्ठकथायं वुत्तं तं पालिया विरुद्धमिव दिस्सति । पालियं
25 हि - “घरूपचारे ठितस्स मज्झिमस्स पुरिसस्स लेड्डुपातो” ति एत्तकमेव

१. ०त्थामस्सा-स्या० । २. उट्ठापेन्तो-रो० । ३. अक्खिपित्वा-म० । ४. निम्ब०-म० ।

५-५. मातुगामस्स-रो० । ६. ०चारे-रो० । ७. समुज्जनिया-रो० । ८. ०एव-रो० । ९. ०सुचि०-
रो० । १०. पवेसननिवा०-रो० । ११. ०क्खेपे-रो० । १२. सो-रो० ।

वुत्तं । अट्ठकथायं पन तं लेड्डुपातं गामसङ्खेपं कत्वा ततो परं गामूपचारो
वुत्तो ति ? वुच्चते - सब्बमेतं^१ पालियं वुत्तं, अधिप्पायो पनेत्थ वेदितब्बो ।
सो च अट्ठकथाचरियानमेव विदितो । तस्मा यथा “घरूपचारे ठितस्सा”
ति एत्थ घरूपचारलक्खणं पालियं अवुत्तं पि अट्ठकथायं^२ वुत्तवसेन गहितं ।
एवं सेसं पि गहेतब्बं ।

5

तत्रायं नयो - इध गामो नाम दुविधो होति^३ - परिक्खित्तो च
अपरिक्खित्तो च । तत्र^४ परिक्खित्तस्स परिक्खेपोयेव परिच्छेदो । तस्मा
तस्स^५ विसुं परिच्छेदं अवत्वा “गामूपचारो नाम परिक्खित्तस्स गामस्स
इन्दखीले ठितस्स मज्झिमस्स पुरिसस्स लेड्डुपातो” ति पालियं वुत्तं ।
अपरिक्खित्तस्स पन गामस्स गामपरिच्छेदो वत्तब्बो । तस्मा तस्स गामस्स
परिच्छेददस्सनत्थं “अपरिक्खित्तस्स गामस्स घरूपचारे ठितस्स मज्झिमस्स
पुरिसस्स लेड्डुपातो” ति पालियं^६ वुत्तं । गामपरिच्छेदे च दस्सिते गामू-
पचारलक्खणं पुब्बे वुत्तनयेनेव सक्का जातुं ति पुन “तत्थ ठितस्स
मज्झिमस्स पुरिसस्स लेड्डुपातो” ति न वुत्तं । यो पन घरूपचारे ठितस्स
लेड्डुपातयेव “गामूपचारो” ति वदति, तस्स घरूपचारो गामो ति आप-
ज्जति । ततो घरं, घरूपचारो, गामो, गामूपचारो ति एस विभागो
सङ्करीयति^७ । असङ्करतो चेत्थ विनिच्छयो वेदितब्बो विकाले गामप्पवे-
सनादीसु । तस्मा पालि च अट्ठकथं च संसन्देत्वा वुत्तनयेनेवेत्थ गामो च
गामूपचारो च वेदितब्बो । यो पि च गामो पुब्बे महा हुत्वा पच्छा कुलेसु
नट्टेसु अप्पको होति, सो घरूपचारतो लेड्डुपातेनेव परिच्छिन्दितब्बो ।
पुरिमपरिच्छेदो पनस्स परिक्खित्तस्सा पि अपरिक्खित्तस्सा पि अप्पमाण-
मेवा ति ।

B. 261

R. 301

अरञ्जं नाम ठपेत्वा गामं च गामूपचारं चा (५७.६) ति इमं^८
यथावुत्तलक्खणं गामं च गामूपचारं च ठपेत्वा इमस्मिं अदिन्नादानसिक्खापदे
अवसेसं “अरञ्जं” नामा ति वेदितब्बं । अभिधम्मे पन “अरञ्जं ति
निक्खमित्वा बहि इन्दखीला सब्बमेतं अरञ्जं” [विभ०-३०२] ति वुत्तं ।

25

१. सब्बमेव-स्याः; सच्चमेव-म० । २. कथायं-स्याः, म० । ३. स्या० पोत्थके
नत्थि । ४. तत्थ-स्याः । ५. स्या० पोत्थके नत्थि । ६. म० पोत्थके नत्थि । ७. सङ्करीयति-
स्याः; सङ्करीयति-रो० । ८. इदं-स्याः ।

आरञ्जकसिक्खापदे^१ “आरञ्जकं नाम सेनासनं पञ्चधनुसतिकं पच्छिमं”
[पारा०-३७१]ति वुत्तं । तं इन्दखीलतो पट्टाय आरोपितेन आचरियधनुना
पञ्चधनुसतप्पमाणं ति वेदितब्बं । एवं भगवता “गामा वा अरञ्जा वा” ति
एतस्स अत्थं विभजन्तेन “घरं, घरूपचारो, गामो, गामूपचारो अरञ्जं” ति
५ पापभिक्ष्वूनं लेसोकासनिसेधनत्थं पञ्च कोट्टासा दस्सिता । तस्मा घरे वा^२
घरूपचारे वा गामे वा गामूपचारे वा अरञ्जे वा पादग्घनकतो पट्टाय सस्सा-
मिकं भण्डं अवहरन्तस्स पाराजिकमेवा ति वेदितब्बं ।

इदानी “अदिन्नं थेय्यसङ्घातं आदियेय्या” ति आदीनं अत्थदस्सनत्थं
“अदिन्नं नामा” ति आदिमाह । तत्थ अदिन्नं ति दन्तपोनसिक्खापदे अत्तनो
१० सन्तकं पि अप्पटिग्गहितकं कप्पियं अज्झोहरणीयं वुच्चति । इध पन यं
किञ्चि परपरिग्गहितं सस्सामिकभण्डं^३, तदेतं तेहि सामिकेहि कायेन वा
वाचाय वा न दिन्नं ति अदिन्नं । अत्तनो हत्थतो वा यथाठितट्टानतो वा न
निस्सट्ठं ति अनिस्सट्ठं । यथाठाने ठितं पि अनपेक्खताय न परिच्चत्तं ति
अपरिच्चत्तं (५७.८) । आरक्खसंविधानेन रक्खितत्ता^४ रक्खितं । मज्जूसादीसु
१५ पक्खपित्वा गोपितत्ता गोपितं । “मम इदं” ति तण्हाममत्तेन ममायितत्ता
ममायितं । ताहि अपरिच्चागरक्खणगोपनाहि तेहि भण्डसामिकेहि परेहि
परिग्गहितं ति परपरिग्गहितं । एतं अदिन्नं नाम ।

R. 302

B. 262

थेय्यसङ्घातं ति एत्थ थेनो ति चोरो, थेनस्स भावो थेय्यं; अवहरण-
चित्तस्सेतं अधिवचनं । “सङ्घा, सङ्घातं” ति अत्थतो एकं; कोट्टासस्सेतं
२० अधिवचनं, “सञ्जानिदाना हि पपञ्चसङ्घा” [खु०नि०१-४०३] ति आदीसु
विय । थेय्यं च तं सङ्घातं चा ति थेय्यसङ्घातं, थेय्यचित्तसङ्घातो एको
चित्तकोट्टासो ति अत्थो । करणत्थे चेतं पच्चत्तवचनं, तस्मा थेय्यसङ्घातेना
ति अत्थतो दट्ठब्बं । यो च थेय्यसङ्घातेन आदियति, सो यस्मा थेय्यचित्तो
होति, तस्मा व्यञ्जनं^५ अनादियित्वा अत्थमेव दस्सेतुं थेय्यचित्तो अवहरण-
२५ चित्तो ति एवमस्स पदभाजनं वुत्तं ति वेदितब्बं ।

आदियेय्य, हरेय्य, अवहरेय्य, इरियापथं विकोपेय्य, ठाना चावेय्य,

१. अरञ्ज०-रो० । २. च-रो० । ३. ०मिकं भण्डं-स्या०, म० । ४. व्यञ्जनं-सी०,
रो० । एवमुपरि पि ।

सङ्केतं वीतिनामेय्या ति एत्थ पन पठमपदं अभियोगवसेन वुत्तं, दुतियपदं अञ्जेसं भण्डं हरन्तस्स गच्छतो वसेन, ततियपदं उपनिक्खित्तभण्डवसेन, चतुत्थं सविञ्जाणकवसेन, पञ्चमं थले निक्खित्तादिवसेन, छट्ठं परिकप्पवसेन वा सुङ्कधातवसेन वा वुत्तं ति वेदितब्बं । योजना पनेत्थ एकभण्डवसेन^१ पि नानाभण्डवसेन^१ पि होति । एकभण्डवसेन च सविञ्जाणकेनेव लब्भति,^५ नानाभण्डवसेन सविञ्जाणकाविञ्जाणकमिस्सकेन^२ ।

तत्थ नानाभण्डवसेन ताव एवं वेदितब्बं^३ – आदियेय्या (५७.११) ति आरामं अभियुञ्जति, आपत्ति दुक्कटस्स । सामिकस्स विमति उप्पादेति, आपत्ति थुल्लच्चयस्स । सामिको “न मय्हं भविस्सती” ति धुरं निक्खिपति,^{१०} आपत्ति पाराजिकस्स ।

हरेय्या ति अञ्जस्स भण्डं हरन्तो सीसे भारं थेय्यचित्तो आमसति, आपत्ति दुक्कटस्स । फन्दापेति, आपत्ति थुल्लच्चयस्स । खन्धं ओरोपेति, आपत्ति पाराजिकस्स ।

अवहरेय्या ति उपनिक्खित्तं भण्डं “देहि मे भण्डं” ति बुच्चमानो “नाहं गण्हामी” ति भणति, आपत्ति दुक्कटस्स । सामिकस्स विमति उप्पादेति,^{१५} आपत्ति थुल्लच्चयस्स । सामिको “न मय्हं दस्सती” ति धुरं निक्खिपति, आपत्ति पाराजिकस्स ।

R. 303

B. 263

इरियापथं विकोपेय्या ति “सहभण्डहारकं नेस्सामी” ति पठमं पादं सङ्कामेति, आपत्ति थुल्लच्चयस्स । दुतियं पादं सङ्कामेति, आपत्ति पाराजिकस्स ।^{२०}

ठाना चावेय्या ति थलट्ठं भण्डं थेय्यचित्तो आमसति, आपत्ति दुक्कटस्स । फन्दापेति, आपत्ति थुल्लच्चयस्स । ठाना चावेति, आपत्ति पाराजिकस्स ।

सङ्केतं वीतिनामेय्या ति परिकप्पितट्ठानं पठमं पादं अतिक्कामेति, आपत्ति थुल्लच्चयस्स । दुतियं पादं अतिक्कामेति, आपत्ति पाराजिकस्स । अथ वा पठमं पादं सुङ्कधातं अतिक्कामेति, आपत्ति थुल्लच्चयस्स । दुतियं पादं^{२५} अतिक्कामेति, आपत्ति पाराजिकस्सा ति – अयमेत्थ नानाभण्डवसेन योजना ।

एकभण्डवसेन पन सस्सामिकं दासं वा तिरच्छानं वा यथावुत्तेन अभियोगादिना नयेन आदियति वा हरति वा अवहरति वा इरियापथं वा

१. ०वसेना-रो० । २. ०वा-सी० । ३. वेदितब्बा-सी०, स्या०, रो० ।

विकोपेति^१, ठाना वा^२ चावेति, परिच्छेदं वा अतिक्कामेति — अयमेत्थ एक-
भण्डवसेन योजना ।

पञ्चवीसतिश्रवहारकथा

अपि च इमानि छप्पदानि^३ वण्णयन्तेन^४ पञ्च पञ्चके समोधानेत्वा
पञ्चवीसति श्रवहारा दस्सेतब्बा । एवं वण्णयता^५ हि इदं अदिन्नादानपारा-
जिकं सुवण्णितं होति । इमस्मिं च ठाने सब्बअट्ठकथा^६ आकुला लुलिता^७
दुविज्जेय्यविनिच्छया^८ । तथा हि — सब्बअट्ठकथासु यानि तानि पालियं
“पञ्चहाकारेहि अदिन्नं आदियन्तस्स आपत्ति पाराजिकस्स, परपरिग्गहितं च
होती” ति आदिना नयेन अवहारङ्गानि वुत्तानि, तानि पि गहेत्वा कत्थचि
एकं पञ्चकं दस्सितं, कत्थचि “छहाकारेही” ति आगतेहि सद्धि द्वे पञ्चकानि
दस्सितानि । एतानि च पञ्चकानि न होन्ति । यत्थ हि एकेकेन पदेन
अवहारो सिज्जति, तं पञ्चकं नाम वुच्चति । एत्थ पन सब्बेहि पि पदेहि
एकोयेव अवहारो । यानि च^९ तत्थ लब्भमानानियेव पञ्चकानि दस्सितानि,
तेसं पि न सब्बेसं अत्थो पकासितो । एवमिमस्मिं ठाने सब्बअट्ठकथा
आकुला लुलिता दुविज्जेय्यविनिच्छया । तस्मा पञ्च पञ्चके समोधानेत्वा
दस्सियमाना इमे पञ्चवीसति श्रवहारा साधुकं सल्लक्खेतब्बा ।

B. 264

R. 304

पञ्च पञ्चकानि नाम — नानाभण्डपञ्चकं, एकभण्डपञ्चकं, साहित्यिक-
पञ्चकं, पुब्बपयोगपञ्चकं, थेय्यावहारपञ्चकं ति । तत्थ नानाभण्डपञ्चकं च
एकभण्डपञ्चकं च “आदियेय्य, हरेय्य, अवहरेय्य, इरियापथं विकोपेय्य, ठाना
चावेय्या” ति इमेसं पदानं वसेन लब्भन्ति । तानि पुब्बे योजेत्वा दस्सित-
नयेनेव वेदितव्वानि । यं पनेतं “सद्धेतं वीतिनामेय्या” ति छट्ठं पदं, तं
परिकप्पावहारस्स च निस्सगियावहारस्स च साधारणं । तस्मा तं तत्तिय-
पञ्चमेसु पञ्चकेसु लब्भमानपदवसेन योजेतव्वं । वुत्तं नानाभण्डपञ्चकं च
एकभण्डपञ्चकं च ।

कतमं साहित्यिकपञ्चकं ? पञ्च श्रवहारा — साहित्यिको, आण-
त्तिको, निस्सगियो, अत्थसाधको, धुरनिक्खेपो ति । तत्थ “साहित्यिको”

१. कोपेति—रो० । २. रो० पोत्थके नत्थि । ३. छ पदानि—म०; स्या० पोत्थके नत्थि ।
४. वण्णयन्तेन—म० । ५. वण्णितं यथा—रो० । ६. सब्बअट्ठकथा—सी० । ७. लुलिता—म० । एवमुपरि
पि । ८. दुविज्जेय्य—सी० । एवमुपरि पि । ९. पि च—सी०, रो० ।

नाम परस्स भण्डं सहत्था अवहरति । “आणत्तिको” नाम “असुकस्स भण्डं अवहरा” ति अञ्जं आणापेति । “निस्सग्गियो” नाम अन्तोसुङ्कघाते^१ ठितो बहिसुङ्कघातं^२ पातेति, आपत्ति पाराजिकस्सा ति, इमिना च सद्धि “सङ्केतं वीतिनामेय्या” ति इदं पदं^३ योजनं^३ लभति । “अत्थसाधको” नाम “असुकं नाम भण्डं यदा सक्कोसि, तदा अवहरा” ति आणापेति । तत्थ 5 सचे परो अनन्तरायिको हुत्वा तं अवहरति, आणापको आणत्तिक्खणेयेव पाराजिको होति । अवहारको पन अवहट्काले । अयं अत्थसाधको । “धुर-निक्खेपो” पन उपनिक्खित्तभण्डवसेन वेदितब्बो ति । इदं साहत्थिकपञ्चकं ।

कतमं पुब्बपयोगपञ्चकं ? अपरे पि पञ्च^४ अवहारा^४ — पुब्ब-पयोगो, सहपयोगो, संविदावहारो, सङ्केतकम्मं, निमित्तकम्मं ति । तत्थ 10 आणत्तिवसेन “पुब्बपयोगो” वेदितब्बो । ठाना^५ चावनवसेन^५ “सहपयोगो” । इतरे पन तयो पालियं [पारा०-६४-६५] आगतनयेनेव वेदितब्बा ति । इदं पुब्बपयोगपञ्चकं ।

कतमं थेय्यावहारपञ्चकं ? अपरे पि पञ्च अवहारा — थेय्यावहारो, पसह्यावहारो, परिकप्पावहारो, पटिच्छन्नावहारो, कुसावहारो ति । ते 15 पञ्चा^६ पि “अञ्जतरो भिक्खु सङ्घस्स चीवरे भाजियमाने थेय्यचित्तो कुसं सङ्कामेत्वा चीवरं अगहेसी” [पारा०-७२] ति एतस्मि कुससङ्का-मनवत्थुस्मि वण्णयिस्साम । इदं थेय्यावहारपञ्चकं । एवमिमानि पञ्च^७ पञ्चकानि समोधानेत्वा इमे पञ्चवीसति अवहारा वेदितब्बा ।

B. 265

इमेसु च पन पञ्चसु पञ्चकेसु कुसलेन विनयधरेण ओत्तिणं वत्थुं 20 सहसा अविनिच्छिन्नित्वा व “पञ्च ठानानि” ओलोकेतब्बानि । यानि सन्धाय पोराणा आहु —

R. 395

“वत्थुं कालञ्च देसञ्च, अग्घं परिभोगपञ्चमं ।

तुलयित्वा पञ्च ठानानि, धारेय्यत्थं विचक्खणो” ति ।

तत्थ “वत्थुं” ति भण्डं; अवहारकेन हि “मया इदं नाम अवहट्” 25

१. ०घाटे-स्या०; अन्तो सुङ्कघाते-रो० । २. बहि सुङ्क-रो० । ३-३. पदयोजनं-म०, रो० । ४-४. पञ्चअवहारा-रो० । एवमुपरि पि । ५-५. ठानाचावन-रो० । ६. पञ्च-म० । ७. स्या० पोत्थके नत्थि ।

ति बुत्ते पि आपत्ति अनारोपेत्वा व “तं भण्डं सस्सामिकं वा अस्सामिकं वा”
ति उपपरिक्खितब्बं । सस्सामिके पि सामिकानं सालयभावो वा निरालय-
भावो वा उपपरिक्खितब्बो । सचे तेसं सालयकाले अवहट्^१, भण्डं अग्घापेत्वा
आपत्ति कातब्बा । सचे निरालयकाले, न पाराजिकेन कारेतब्बो । भण्ड-
५ सामिकेसु पन भण्डं आहरापेन्तेसु भण्डं दातब्बं । अयमेत्थ सामीचि ।

इमस्स पनत्थस्स दीपनत्थमिदं वत्थु — भातियराजकाले किर महा-
चेतियपूजाय दक्खिणदिसतो एको भिक्खु सत्तहत्थं पण्डुकासावं अंसे
करित्वा चेतियङ्गणं पाविसि; तङ्गणमेव च^२ राजा पि चेतियवन्दनत्थं
आगतो । ततो^३ उस्सारणाय^४ वत्तमानाय महाजनसम्मदो अहोसि । अथ
१० खो^५ सो भिक्खु जनसम्मदपीळितो^६ अंसतो पतन्तं कासावं अदिस्वा व
निक्खन्तो; निक्खमित्वा च^७ कासावं अपस्सन्तो “को ईदिसे जनसम्मदो
कासावं लच्छति^८, न दानि तं मय्हं” ति धुरनिक्खेपं कत्वा गतो । अथज्जो
भिक्खु पच्छा आगच्छन्तो तं^९ कासावं दिस्वा थेय्यचित्तेन गहेत्वा पुन विप्प-
टिसारी हुत्वा “अस्समणो दानिम्हि, विब्भमिस्सामी” ति चित्ते उप्पन्ने^{१०}
१५ “विनयधरे पुच्छित्वा अस्सामी^{११}” ति चिन्तेसि ।

तेन च^{१२} समयेन चूलसुमनत्थेरो^{१३} नाम सब्बपरियत्तिधरो विनया-
चरियपामोक्खो महाविहारे पटिवसति । सो भिक्खु थेरं उपसङ्गमित्वा
R. 306 वन्दित्वा ओकासं कारेत्वा अत्तनो कुक्कुच्चं पुच्छि । थेरो तेन भट्ठे जन-
काये पच्छा आगन्त्वा गहितभावं अत्वा “अत्थि दानि एत्थ ओकासो” ति
B. 266 २० चिन्तेत्वा आह — “सचे कासावसामिकं भिक्खुं आनेय्यासि, सक्का भवेय्य तव
पतिट्ठा कातुं” ति । “कथाहं, भन्ते, तं दक्खिस्सामी” ति ? “तहि तहि
गन्त्वा ओलोकेही” ति । सो पञ्च पि महाविहारे ओलोकेत्वा नेव अदक्खि ।
ततो नं थेरो पुच्छि — “कतराय दिसाय बहू भिक्खू आगच्छन्ती” ति ?
“दक्खिणदिसाय, भन्ते,” ति । “तेन हि कासावं दीघतो च तिरियं च
२५ मिनित्वा ठपेहि । ठपेत्वा दक्खिणदिसाय विहारपटिपाटिया विचिन्तित्वा

१. हटं-सी०, रो० । २. स्या० पोत्थके नत्थि । ३. तत्थ-म० । ४. ०रनाय-
रो० । ५. स्या०, म० पोत्थकेसु नत्थि । ६. महाजन०-स्या० । ७. रो० पोत्थके नत्थि ।
८. लभति-स्या० । ९. नं-सी०, रो० । १०. ०पि-म० । ११. जानिस्सामी-स्या० ।
१२. रो० पोत्थके नत्थि । १३. चूल०-स्या०, म०; चूलभयसुमन०-रो० ।

तं भिक्षुं आनेही” ति । सो तथा कत्वा तं भिक्षुं दिस्वा थेरस्स सन्तिकं आनेसि । थेरो पुच्छि — “तवेदं कासावं” ति ? “आम, भन्ते” ति । “कुहि ते पातितं” ति ? सो सब्बं आचिक्खि । थेरो पन^१ तेन कतं धुरनिकखेपं सुत्वा इतरं पुच्छि — “तया इदं कुहि दिस्वा गहितं” ति ? सो पि सब्बं आरोचेसि । ततो नं थेरो आह — “सचे ते सुद्धचित्तेन गहितं अभविस्स, 5 अनापत्तियेव ते अस्स । थेय्यचित्तेन पन गहितत्ता दुक्कटं आपन्नोसि । तं देसेत्वा अनापत्तिको होहि । इदं च कासावं अत्तनो सन्तिकं कत्वा एतस्सेव भिक्षुनो देही” ति । सो भिक्षु^२ अमतेनेव अभिसित्तो परमस्सासप्पत्तो^३ अहोसी ति । एवं वत्थु ओलोकेतब्बं ।

“कालो” ति अवहारकालो । तदेव हि भण्डं कदाचि समग्घं होति, 10 कदाचि महग्घं । तस्मा तं भण्डं यस्मिं काले अवहटं, तस्मियेव काले यो तस्स अग्घो होति, तेन अग्घेन आपत्ति कारेतब्बा । एवं कालो ओलोकेतब्बो ।

“देसो” ति अवहारदेसो । तं हि भण्डं यस्मिं देसे अवहटं, तस्मियेव देसे यो तस्स अग्घो होति, तेन अग्घेन आपत्ति कारेतब्बा । भण्डुद्दान- 15 देसे^४ हि भण्डं समग्घं होति, अञ्जत्थ महग्घं ।

इमस्सा पि च अथस्स दीपनत्थमिदं वत्थु — अन्तरसमुद्दे किर एको भिक्षु सुसण्ठानं नाळिकेरं लभित्वा भमं आरोपेत्वा सङ्ख्खालकसदिसं मनोरमं पानीयथालकं कत्वा तत्थेव ठपेत्वा चेतियगिरिं अगमासि । अथञ्चो भिक्षु अन्तरसमुद्दं गन्त्वा तस्मिं विहारे पटिवसन्तो तं थालकं दिस्वा 20 थेय्यचित्तेन गहेत्वा चेतियगिरिमेव गतो^५ । तस्स तत्थ यागुं पिवन्तस्स तं थालकं दिस्वा थालकसामिको भिक्षु आह — “कुतो ते इदं लद्धं” ति ? “अन्तरसमुद्गतो मे आनीतं” ति । सो तं “नेतं तव सन्तिकं, थेय्याय ते गहितं” ति सङ्खमज्झं आकड्ढि । तत्थ च^६ विनिच्छयं अलभित्वा महा- विहारं अगमिषु । तत्थ भेरिं पहरापेत्वा^७ महाचेतियसमीपे सन्निपातं कत्वा 25 विनिच्छयं आरभिषु । विनयधरत्थेरा अवहारं पञ्जापेसुं ।

R. 307

B. 267

१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । २. रो० पोत्थके नत्थि । ३. ०सप्पत्तो—सी०, स्या० रो० । ४. भण्डुद्दानं—स्या० । ५. आगतो—स्या०, म० । ६. स्या० पोत्थके नत्थि । ७. पहारां—रो० । ८. सञ्जापेसुं—म० ।

तस्मिं च^१ सन्निपाते आभिधम्मिकगोदत्तत्थेरो^२ नाम विनयकुसलो
 होति । सो एवमाह - “इमिना इमं^३ थालकं कुहि अवहटं” ति ? “अन्तर-
 समुद्दे अवहटं” ति । “तत्रिदं किं अगघती” ति ? “न किञ्चि अगघति ।
 तत्र हि नाळिकेरं भिन्दित्वा मिञ्जं खादित्वा कपालं छद्हेन्ति^४, दारुअत्थं पन
 ५ फरती” ति । “इमस्स भिक्खुनो एत्थ हत्थकम्मं किं अगघती” ति ? “मासकं
 वा ऊनमासकं वा” ति । “अत्थि पन कत्थचि सम्मासम्बुद्धेन मासकेन^५ वा
 ऊनमासकेन^६ वा पाराजिकं पञ्चत्तं” ति । एवं वुत्ते “साधु ! साधु !
 सुकथितं सुविनिच्छित्तं” ति एकसाधुकारो अहोसि । तेन च समयेन भातिय-
 राजा पि चेतियवन्दनत्थं नगरतो निक्खमन्तो तं सद्दं सुत्वा “किं इदं” ति
 १० पुच्छित्वा सब्बं पटिपाटिया सुत्वा नगरेभेरि चरापेसि - “मयि सन्ते भिक्खून्
 पि भिक्खूनीन्^७ पि गिहीनं पि अधिकरणं आभिधम्मिकगोदत्तत्थेरेन विनि-
 च्छित्तं सुविनिच्छित्तं, तस्स विनिच्छिये अतिट्ठमानं राजाणाय^८ ठपेमी” ति ।
 एवं देसो ओलोकेतब्बो ।

“अगघो” ति भण्डगघो । नवभण्डस्स हि यो अगघो होति, सो
 १५ पच्छा परिहायति; यथा - नवधोतो पत्तो अट्ठ वा दस वा अगघति, सो
 पच्छा भिन्नो^९ वा छिद्दो वा आणिगण्डिकाहतो^{१०} वा अप्पगघो होति ।
 तस्मा न सब्बदा भण्डं पकतिअगघेनेव कातब्बं ति । एवं अगघो
 ओलोकेतब्बो ।

“परिभोगो” ति भण्डपरिभोगो; परिभोगेना पि हि वासिआदि-
 २० भण्डस्स अगघो परिहायति । तस्मा एवं उपपरिक्खितब्बं - सचे कोच्चि
 R. 308 कस्सचि पादगघनकं वासिं हरति, तत्र वासिसामिको पुच्छित्तब्बो - “तया
 अयं वासि कित्तकेन कीता” ति ? “पादेन, भन्ते” ति । “किं पन ते
 किणित्वा व ठपिता, उदाहु तं वलञ्जेसी^{११}” ति ? सचे वदति “एकदिवसं
 मे दन्तकट्ठं वा रजनच्छल्लि^{१२} वा पत्तपचनकदारु^{१३} वा छिन्न^{१४}, घंसित्वा वा
 २५ निसिता” ति । अथस्सा^{१५} पोरानो अगघो भट्ठो ति वेदित्तब्बो । यथा च

१. रो० पोत्थके नत्थि । २. गोघत्थेरो-रो० । एवमुपरि पि । ३. इदं-स्या०, म० । ४.
 छद्देन्ति-रो० । ५-५. मासके वा ऊनमासके-स्या०, रो० । ६. भिक्खुनीन्-सी० । ७. राजाणाय-
 रो० । ८-८. रो० पोत्थके नत्थि । ९. आनि०-रो०; आणिगण्डिकाहतो-म० । १०. वळ-
 म० । ११. रजनच्छल्लि-म० । १२. पचनदारु-रो० । १३. छिन्ना-स्या० । १४. अथस्स-रो० ।

वासिया; एवं अञ्जनिया वा अञ्जनिसलाकाय वा कुञ्चिकाय वा पलालेन वा धुसेहि वा इट्ठकचुण्णेन वा एकवारं घंसित्वा धोवितमत्तेना^१ पि अग्घो भस्सति । तिपुमण्डलस्स मकरदन्तच्छेदनेना पि परिमज्जनमत्तेना^२ पि, उदक-साटिकाय सर्कि निवासनपारुपनेना पि परिभोगसीसेन अंसे वा सीसे वा ठपनमत्तेना पि, तण्डुलादीनं पप्फोटनेना पि ततो एकं वा द्वे वा अपनयनेना^३ 5 पि, अन्तमसो एकं पासाणसक्खरं उद्धरित्वा छड्डितमत्तेना^४ पि, सप्पितेलादीनं भाजनन्तरपरिवत्तनेना पि, अन्तमसो ततो मक्खिकं वा किपिल्लिकं^५ वा उद्धरित्वा छड्डितमत्तेना^६ पि, गुळपिण्डकस्स मधुरभावजाननत्थं नखेन विज्झित्वा अणुमत्तं^७ गहितमत्तेना पि अग्घो भस्सति । तस्मा यं किञ्च पादग्घनकं वुत्तनयेनेव सामिकेहि परिभोगेन ऊनकं^८ कतं होति, न तं अवहटो भिक्खु 10 पाराजिकेन कारेतब्बो^९ । एवं परिभोगो^{१०} ओलोकेतब्बो । एवं इमानि तुलयित्वा पञ्च ठानानि धारेय्यत्थं विचक्खणो, आपत्ति वा अनापत्ति वा गरुक्कं वा लहुक्कं वा आपत्ति यथाठाने ठपेय्या ति ।

B. 268

निद्रितो “आदियेय्य...पे०...सङ्केतं वीतिनामेय्या” ति इमेसं पदानं विनिच्छयो ।

15

इदानीं यमिदं “यथारूपे अदिन्नादाने” ति आदीनि विभजन्तेन “यथारूपं नामा” ति आदि वुत्तं । तत्थ यथारूपं (५७.१३) ति यथाजातिकं । तं पन यस्मा पादतो पट्ठाय होति, तस्मा “पादं वा पादारहं वा अतिरेकपादं वा” ति आह । तत्थ पादेन कहापणस्स चतुत्थभागं अकप्पियभण्डमेव दस्सेति । पादारहेन पादग्घनकं कप्पियभण्डं । अतिरेकपादेन उभयं पि । 20 R. 309 एत्तावता सब्बाकारेन दुतियपाराजिकप्पहोनकवत्थु^{११} दस्सितं होति ।

पथव्या^{१२} राजा ति सकलपथविया राजा दीपचक्कवत्ती असोकसदिसो, यो वा पनञ्जो पि एकदीपे राजा, सीहलराजसदिसो^{१३} । पदेसराजा ति एकदीपस्स पदेसिस्सरो, बिम्बिसार-पसेनदि-आदयो विय । मण्डलिका नाम

१. धोवनं-स्या०, म० । २. परिमज्जितं-म०; मज्जनं-स्या० । ३. छड्डितं-रो० । ४. कपिं-रो०; किपीलिकं-स्या० । ५. छड्डनं-सी०; छड्डनं-रो० । ६. अणुं-रो० । ७. ऊनं-स्या०, म० । ८. कातब्बो-म०; कातब्बो ति-रो० । ९. अग्घो-रो० । १०. पाराजिक-पहोनवत्थुं-रो० । ११. पथव्या-सी०, रो०, म० । १२. सीहलं-म०, रो० ।

B. 269

ये दीपपदेसे^१ पि एकमेकं मण्डलं भुञ्जन्ति । अन्तरभोगिका (५७.१४) नाम द्विन्नं राजूनं अन्तरा कतिपयगामसामिका । अक्खदस्सा ति धम्मविनिच्छनका, ते धम्मसभायं निसीदित्वा अपराधानुरूपं चोरानं हत्थपादच्छेज्जादि अनु-
 5 सासन्ति । ये पन ठानन्तरप्पत्ता अमच्चा वा राजकुमारा वा कतापराधा होन्ति, ते रञ्जो आरोचेन्ति, गरुक्कं ठानं सयं न विनिच्छन्ति । महामत्ता ति ठानन्तरप्पत्ता महाअमच्चा; ते पि तत्थ तत्थ गामे वा निगमे वा निसीदित्वा राजकिच्चं करोन्ति । ये वा पना ति अञ्जे पि ये राजकुलनिस्सिता वा सकिस्सरियनिस्सिता^२ वा हुत्वा छेज्जभेज्जं अनुसासन्ति, सब्बे पि ते इमस्मि अत्थे “राजानो” ति दस्सेति ।

10 हनेय्युं ति पोथेय्युं चेव छिन्देय्युं च^३ । पब्बाजेय्युं ति नीहरेय्युं । चोरोसी ति एवमादीनि च वत्वा परिभासेय्युं; तेनेवाह — “परिभासो एसो” ति । पुरिमं उपादाया ति मेथुनधम्मं^४ पटिसेवित्वा^५ पाराजिकं आपत्ति आपन्नं पुगलं उपादाय । सेसं पुब्बे वुत्तनयत्ता उत्तानपदत्थत्ता च पाकट-
 मेवा ति ।

R. 310

15 एवं उद्दिट्टसिक्खापदं पदानुक्रमेण विभजित्वा इदानीं यं तं आदियेय्या ति आदीहि छहि पदेहि सङ्खेपतो आदानं दस्सेत्वा सङ्खेपतो एवं “पादं वा पादारहं वा अतिरेकपादं वा” ति आदातब्बभण्डं^६ दस्सितं, तं^७ यत्थ यत्थ^८ ठितं^९, यथा यथा आदानं गच्छति, अनागते पापभिक्षूनं लेसोकासनिरुद्धनत्थं^{१०} तथा तथा^{११} वित्थारतो दस्सेतुं “भूमट्टं थलट्टं” ति आदिना नयेन मातिकं
 20 ठपेत्वा “भूमट्टं”^{१२} नाम भण्डं भूमियं निक्खित्तं होती” ति आदिना नयेन तस्स विभज्जं आह ।

भूमट्टकथा

७१. तत्रायं अनुत्तानपदवण्णनाय सद्धिं विनिच्छयकथा । निखातं ति भूमियं^{१३} खनित्वा^{१४} ठपितं । पटिच्छन्नं ति पंसुइट्टकादीहि पटिच्छन्नं ।

१. दीपदेसे-रो० । २. सककिरिय०-रो० । ३. ति-रो०; सी० पोत्थके नत्थि । ४. मेथुनं धम्मं-स्या०, म० । ५. पति०-रो० । ६. आदातब्बं भण्डं-रो० । ७. रो० पोत्थके नत्थि । ८. यत्थट्ठितं-रो० । ९. निरुद्धं-रो० । १०. रो० पोत्थके नत्थि । ११. भूमट्टं-सी०, स्या०, रो० । १२. भूमिया-रो० । १३. निक्खनित्वा-स्या०; खनित्वा-म० ।

भूमद्वं भण्डं...पे०...गच्छति वा, आपत्ति दुक्कटस्सा (५८.१५-१६) तितं एवं
निखनित्वा वा पटिच्छादेत्वा वा ठपितत्ता भूमियं ठितं भण्डं यो भिक्खु केनचि-
देव उपायेन अत्वा “आहरिस्सामी”^१ ति थेय्यचित्तो हुत्वा रत्तिभागे उट्ठाय
गच्छति, सो भण्डद्वानं अप्पत्वा^२ पि सब्बकायवचीविकारेसु दुक्कटं आपज्जति ।
कथं ? सो हि तस्स आहरणत्थाय उट्ठहन्तो यं यं अङ्गपच्चङ्गं फन्दापेति, 5
सब्बत्थ दुक्कटमेव । निवासनपारुपनं सण्ठपेति, हत्थवारे हत्थवारे दुक्कटं ।
“महन्तं निधानं न सक्का एकेन आहरितुं, दुतियं परियेसिस्सामी” ति कस्सचि
सहायस्स सन्तिकं गन्तुकामो द्वारं विवरति, पदवारे च हत्थवारे च दुक्कटं ।
द्वारपिदहने पन अञ्जस्मि वा गमनस्स अनुपकारे अनापत्ति । तस्स निप-
न्नोकासं गन्त्वा “इत्थन्नामा” ति पक्कोसति, तमत्थं आरोचेत्वा “एहि 10
गच्छामा” ति वदति, वाचाय वाचाय दुक्कटं । सो तस्स वचनेन उट्ठहति, तस्सा
पि दुक्कटं । उट्ठहित्वा तस्स सन्तिकं गन्तुकामो निवासनपारुपनं सण्ठपेति,
द्वारं विवरित्वा तस्स समीपं गच्छति, हत्थवारपदवारेसु सब्बत्थ दुक्कटं ।
सो तं पुच्छति “असुको च असुको च कुहि, असुकं च असुकं च पक्कोसाही”
ति, वाचाय वाचाय दुक्कटं । सब्बे समागते दिस्वा “मया असुर्कस्मि नाम 15
ठाने एवरूपो निधि उपलब्धो, गच्छाम तं गहेत्वा पुञ्जानि च करिस्साम,
सुखं च जीविस्सामा” ति वदति, वाचाय वाचाय दुक्कटमेव ।

B. 270

एवं लद्धसहायो कुदालं^३ परियेसति । सचे पनस्स अत्तनो कुदालो
अत्थि, “तं आहरिस्सामी” ति गच्छन्तो च गण्हन्तो च आहरन्तो च सब्बत्थ^४
हत्थवारपदवारेसु^५ दुक्कटं आपज्जति । सचे नत्थि, अञ्जं भिक्खुं वा गहद्वं 20
वा गन्त्वा याचति, याचन्तो च सचे “कुदालं मे देहि, कुदालेन मे अत्थो,
किञ्चि कातब्बमत्थि, तं कत्वा पच्चाहरिस्सामी” ति मुसा^६ अभणन्तो^७
याचति, वाचाय वाचाय दुक्कटं । सचे “मातिका सोधेतब्बा अत्थि, विहारे
भूमिकम्मं कातब्बं अत्थी” ति मुसा पि भणति, यं यं वचनं मुसा, तत्थ तत्थ
पाचित्तियं । महाअट्ठकथायं पन सच्चे पि अलिके पि दुक्कटमेव वुत्तं, तं 25
पमादलिखितं ति वेदितब्बं । न हि अदिन्नादानस्स पुब्बपयोगे^८ पाचित्तियद्वाने^९

R. 311

१. अवहरिस्सामी-रो० । २. अपत्वा-रो० । ३. कुदालं-म० । एवमुपरि पि । ४-४.
सब्बहत्थ-रो० । ५. पच्चा हरि-रो० । ६. आहरन्तो च मुसा-रो० । ७. भणन्तो-रो० ।
८-८. ०पयोगपाचि-रो० ।

दुक्कटं नाम अत्थि । सचे पन कुदालस्स दण्डो नत्थि, “दण्डं करि-
स्सामी” ति वासि वा फरसुं वा निसेति, तदत्थाय गच्छति, गन्त्वा
सुखकटुं छिन्दति, तच्छति, आकोटेति, सब्बत्थ हत्थवारपदवारेसु दुक्कटं ।
अल्लरुक्खं छिन्दति, पाचित्तियं । ततो परं सब्बपयोगेसु दुक्कटं । सङ्खेपट्ट-
5 कथायं पन महापच्चरियं च तत्थ जातककटुलताछेदनत्थं^१ वासिफरसुं परि-
येसन्तानं पि दुक्कटं वुत्तं । सचे पन तेसं^२ एवं होति “वासिफरसुकुदाले
याचन्ता^३ आसङ्किता भविस्साम, लोहं समुट्ठापेत्वा करोमा” ति ।

ततो आकरं^४ गन्त्वा लोहबीजत्थं पठवि खनन्ति, अकप्पियपठवि
खनन्तानं दुक्कटेहि सद्धि पाचित्तियानी ति महापच्चरियं वुत्तं । यथा च इध,
B. 271 10 एवं सब्बत्थ पाचित्तियट्ठाने दुक्कटा न मुच्चति । कप्पियपठवि^५ खनन्तानं
दुक्कटानियेव । बीजं पन गहेत्वा ततो परं सब्बकिरियासु पयोगे पयोगे
दुक्कटं । पिटकपरियेसने पि हत्थवारपदवारेसु^६ वुत्तनयेनेव दुक्कटं । मुसावादे
पाचित्तियं । पिटकं कातुकामताय वल्लिच्छेदने पाचित्तियं ति सब्बं पुरिम-
नयेनेव वेदितब्बं ।

15 गच्छति वा आपत्ति दुक्कटस्सा (५८.१६) ति एवं परियिट्ठसहायकुदाल-
पिटको निधिट्ठानं गच्छति, पदवारे पदवारे दुक्कटं । सचे पन गच्छन्तो “इमं निर्धि-
लद्धा बुद्धपूजं वा धम्मपूजं^७ वा^८ सङ्गभत्तं वा करिस्सामी” ति कुसलं उप्पा-
R. 312 देति, कुसलचित्तेन गमने अनापत्ति । कस्मा ? “थेय्यचित्तो दुत्तियं वा...
पे०...गच्छति वा, आपत्ति दुक्कटस्सा” ति वुत्तत्ता । यथा च^९ इध; एवं
20 सब्बत्थ अथेय्यचित्तस्स अनापत्ति । मग्गतो ओक्कम्म निधानट्ठानगमनत्थाय^{१०}
मगं करोन्तो भूतगामं छिन्दति, पाचित्तियं । सुखकटुं छिन्दति, दुक्कटं ।
तत्थजातकं^{११} ति चिरनिहिताय कुम्भिया उपरिजातकं । कटुं वा लतं वा
ति न केवलं कटुलतमेव, यं किञ्चि अल्लं वा सुखं वा तिणरुक्खलतादि
छिन्दन्तस्स सहपयोगत्ता दुक्कटमेव होति ।

25 अट्ठविधं हेतं दुक्कटं नाम इमस्मि ठाने समोधानेत्वा थेरेहि दस्सितं —

१. जातकं कटुलता छेद०-रो० । २. नेसं-स्या० । ३. याचन्ता-रो० । ४. अरब्जं-
म० । ५. कप्पियं पठवि-रो० । ६. पदवारवाचासु-रो० । ७-७. रो० पोत्थके नत्थि । ८.
स्या० पोत्थके नत्थि । ९. ण्डानं गम०-म० । १०. तत्थ जातकं-सी०, स्या०, रो० ।

पुब्बपयोगदुक्कटं, सहपयोगदुक्कटं, अनामासदुक्कटं, दुरूपचिण्णदुक्कटं, विनय-
 दुक्कटं, आतदुक्कटं, अत्तिदुक्कटं, पटिस्सवदुक्कटं ति । तत्थ “थेय्यचित्तो
 दुतियं वा परियेसति^१, कुद्दालं वा पिटकं वा परियेसति गच्छति वा, आपत्ति
 दुक्कटस्सा” ति इदं “पुब्बपयोगदुक्कटं” नाम । एत्थ हि दुक्कटट्टाने
 दुक्कटं, पाचित्तियट्टाने पाचित्तियमेव होति । “तत्थजातकं कट्टं वा 5
 लतं वा छिन्दति, आपत्ति दुक्कटस्सा” ति इदं “सहपयोगदुक्कटं” नाम ।
 एत्थ पन^२ पाचित्तियवत्थु च दुक्कटवत्थु च दुक्कटट्टानेयेव तिट्ठति । कस्मा ?
 अवहारस्स सहपयोगत्ता ति । यं पन दसविधं रतनं, सत्तविधं धञ्जं, सब्बं
 च आवुधभण्डादि आमसन्तस्स दुक्कटं वुत्तं, इदं “अनामासदुक्कटं” नाम ।
 यं कदलिनालिकेरादीनं^३ तत्थजातकफलानि आमसन्तस्स दुक्कटं वुत्तं, इदं 10
 “दुरूपचिण्णदुक्कटं” नाम । यं पन पिण्डाय चरन्तस्स पत्ते रजे पतिते
 पत्तं अप्पटिग्गहेत्वा^४ वा अधोवित्वा वा तत्थ भिक्खं गण्हन्तस्स दुक्कटं
 वुत्तं, इदं “विनयदुक्कटं” नाम । “सुत्वा न वदन्ति, आपत्ति दुक्कटस्सा”
 [पारा०-२६४] ति इदं “आतदुक्कटं” नाम । यं एकादससु समनुभासनासु
 “अत्तिया दुक्कटं” [पारा०-२६२ आदीसु] ति वुत्तं, इदं “अत्तिदुक्कटं” 15
 नाम । “तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो पुरिमिका च न पञ्जायति, पटिस्सवे
 च आपत्ति दुक्कटस्सा” [म०व०-१६१] ति इदं “पटिस्सवदुक्कटं” नाम ।
 इदं पन सहपयोगदुक्कटं । तेन वुत्तं - “यं किञ्चि अल्लं वा सुक्खं वा
 तिणरुक्खलतादि छिन्दन्तस्स सहपयोगत्ता दुक्कटमेव होती” ति ।

B. 272

सचे पनस्स तत्थजातके तिणरुक्खलतादिमिह छिन्ने पि लज्जिधम्मो 20
 ओक्कमति, संवरो उप्पज्जति, छेदनपच्चया दुक्कटं देसेत्वा मुच्चति । अथ
 धुरनिकखेपं अकत्वा सउस्साहो व पंसुं खनति^५, छेदनदुक्कटं पटिप्पस्सम्भति,
 खननदुक्कटे पतिट्ठाति । अकप्पियपठावि खनन्तो पि हि इध सहपयोगत्ता
 दुक्कटमेव आपज्जति । सचे पनस्स सब्बदिसासु खनित्वा कुम्भिमूलं पत्तस्सा
 पि लज्जिधम्मो ओक्कमति, खननपच्चया दुक्कटं देसेत्वा मुच्चति । 25

R. 313

१. स्या०, रो०, म० पोत्थकेसु नत्थि । २. स्या० पोत्थकेसु नत्थि । ३. कदलीनालिकेर-
 आदीनं स्या०; ०केरआदीनं-सी०, रो०; ०नाळि०-म० । ४. अपटि०-सी०, स्या०, रो० ।
 ५. खनति-म०, रो० । एवमुपरि पि ।

व्यूहति^१ वा (५८.१७) ति अथ पन सउस्साहो व^२ पंसुं वियूहति, एक-
पस्से रासिं करोति, खननदुक्कटं पटिप्पस्सम्भति, वियूहनदुक्कटे पतिट्ठाति ।
तं च पंसुं तत्थ तत्थ पुञ्जं करोन्तो पयोगे पयोगे दुक्कटं आपज्जति । सचे
पन रासिं कत्वा पि धुरनिक्खेपं करोति, लज्जिधम्मं आपज्जति, वियूहनदुक्कटं
५ देसेत्वा मुच्चति ।

उद्धरति वा ति अथ पन सउस्साहो व पंसुं उद्धरित्वा बहि पातेति,
वियूहनदुक्कटं पटिप्पस्सम्भति, उद्धरणदुक्कटे पतिट्ठाति । पंसुं पन कुदा-
लेन वा हत्थेहि वा पच्छिया वा तर्हि तर्हि पातेन्तो पयोगे पयोगे दुक्कटं
आपज्जति । सचे पन सब्बपंसुं^३ नीहरित्वा कुम्भि थलट्ठं कत्वा पि लज्जि-
१० धम्मं आपज्जति, उद्धरणदुक्कटं देसेत्वा मुच्चति । अथ पन सउस्साहो व
कुम्भि आमसति, उद्धरणदुक्कटं पटिप्पस्सम्भति, आमसनदुक्कटे पति-
ट्ठाति । आमसित्वा पि च लज्जिधम्मं आपज्जन्तो आमसनदुक्कटं देसेत्वा
मुच्चति । अथ सउस्साहो व कुम्भि फन्दापेति, आमसनदुक्कटं पटिप्पस्स-
म्भति, “फन्दापेति, आपत्ति थुल्लच्चयस्सा” ति वुत्तथुल्लच्चये पतिट्ठाति ।

१५ तत्रायं दुक्कटथुल्लच्चयानं द्विन्नं पि वचनत्थो — पठमं तावेत्थ दुट्ठु
कतं सत्थारा वुत्तकिच्चं विराधेत्वा कतं ति दुक्कटं । अथ वा दुट्ठं कतं,
P. 273 विरूपा सा किरिया भिक्खुकिरियानं मज्जे न सोभती ति एवं पि दुक्कटं ।
वुत्तञ्चेतं—

“दुक्कटं^४ इति^५ यं वुत्तं, तं सुणोहि यथातथं ।
२० अपरद्धं विरद्धं च, खलितं यं च दुक्कटं ॥
यं मनुस्सो करे पापं, आवि^६ वा यदि वा रहो ।
दुक्कटं ति पवेदेन्ति, तेनेतं इति वुच्चती” ति ॥

[परि०-२६४]

R. 314

इतरं पन थूलत्ता, अच्चयत्ता च थुल्लच्चयं । “सम्पराये च दुग्गति”
[सं०नि०१-३२] “य^७ होति कट्ठकप्पल” [खु०नि०१-२३] ति आदीसु
२५ विय चेत्थ संयोगभावो वेदितब्बो । एकस्स सन्तिके देसेतब्बेसु हि अच्चयेसु

१. वियूहति—सी०, स्या०, रो० । २. रो० पोत्थके नत्थि । एवमुपरि पि । ३. सब्बं
पंसु-म० । ४-४. दुक्कटन्ति च—सी०, स्या०, रो० । ५. आवी—सी० । ६. तं—रो० ।

तेन समो थूलो अच्यो नत्थि । तस्मा वुत्तं “थूलत्ता अच्यत्ता च थुल्लच्चयं”
ति । वुत्तञ्चेत्तं—

“थुल्लच्चयं ति यं वुत्तं, तं सुणोहि यथातथं ।
एकस्स मूले^१ देसेति, यो च तं^२ पटिगण्हति ।
अच्यो तेन समो नत्थि, तेनेतं इति वुच्चती” ति ॥

5

[परि०-२६३]

फन्दापेन्तस्स च पयोगे पयोगे थुल्लच्चयं । फन्दापेत्वा पि च लज्जि-
धम्मं ओक्कन्तो थुल्लच्चयं देसेत्वा मुच्चति । सहपयोगतो पट्टायेव चेत्य
पुरिमा पुरिमा आपत्ति पटिप्पस्सम्भति । सहपयोगं पन अक्त्वा लज्जि-
धम्मं ओक्कन्तेन या पुब्बपयोगे दुक्कटपाचित्तिया^३ आपन्ना, सब्बा ता
देसेतब्बा । सहपयोगे च तत्थजातकच्छेदने बहुकानि पि दुक्कटानि पंसु- 10
खननं पत्वा पटिप्पस्सम्भन्ति । एकं खननदुक्कटमेव होति । खनने बहुकानि
पि वियूहनं, वियूहने बहुकानि पि उद्धरणं, उद्धरणे बहुकानि पि आमसनं,
आमसने बहुकानि पि फन्दापनं पत्वा पटिप्पस्सम्भन्ति । पंसुखननादीसु च
लज्जिधम्मे उप्पन्ने बहुका पि आपत्तियो होन्तु, एकमेव देसेत्वा मुच्चती ति
कुरुन्दट्टकथायं वुत्तं । पुरिमापत्तिपटिप्पस्सद्धि च नामेसा “अत्तिया दुक्कटं, 15
द्वीहि कम्मवाचाहि थुल्लच्चया पटिप्पस्सम्भन्ती” [पारा०-२६२] ति एवं
अनुसावणासुयेव^४ सुत्ते^५ आगता । इध पन द्वितीयपाराजिके अट्टकथाचरिय-
प्पमाणेन गहेतब्बा ति ।

ठाना चावेति, आपत्ति पाराजिकस्सा (५८.१९) ति यो पन फन्दापेत्वा
पि लज्जिधम्मं अनोक्कमित्वा व तं कुम्भि ठानतो अन्तमसो केसग्गमत्तं पि 20
चावेति, पाराजिकमेव आपज्जती ति अत्थो । ठाना चावनं चेत्य छहि^६
आकारेहि^७ वेदितब्बं । कथं ? कुम्भिमुखवट्टियं^८ गहेत्वा अत्तनो अभिमुखं
आकड्डन्तो इमिना अन्तेन फुट्टोकासं केसग्गमत्तं पि पारिमन्तेन अतिक्कामेति,
पाराजिकं । तथेव गहेत्वा परतो पेलेन्तो^९ पारिमन्तेन फुट्टोकासं केसग्गमत्तं

B. 274

R. 315

१. मूले यो—स्या०, म० । २. नं—रो० । ३. ०पाचित्तियो—रो० । ४-४. अनुसावना-
सुत्तेसुयेव—म०; ०सावना—स्या० । ५-५. छहाकारेहि—म० । ६. कुम्भि मुख०—म०; कुम्भी०—
स्या० । ७. पेलेन्तो—स्या० ।

- पि इमिना अन्तेन अतिक्कामेति, पाराजिकं । वामतो वा दक्खिणतो वा
अपनामेन्तो वामन्तेन फुट्टोकासं केसग्गमत्तं पि दक्खिणन्तेन अतिक्कामेति,
पाराजिकं । दक्खिणन्तेन वा फुट्टोकासं केसग्गमत्तं पि वामन्तेन अतिक्का-
मेति, पाराजिकं । उद्धं^१ उक्खिपन्तो केसग्गमत्तं पि भूमितो मोचेति,
5 पाराजिकं । खनित्वा हेट्ठतो ओसीदेन्तो बुन्देन^२ फुट्टोकासं केसग्गमत्तं पि
मुखवट्ठिया अतिक्कामेति, पाराजिकं ति एवं एकट्ठाने ठिताय कुम्भिया ।
यदि पन कुम्भमुखवट्ठिया पासं कत्वा लोहखाणुं वा खदिरसारादिखाणुं वा
पठवियं^३ आकोटेत्वा तत्थ सङ्खलिकाय बन्धित्वा ठपेन्ति, एकस्सा दिसाय
एकाय सङ्खलिकाय बद्धाय^४ द्वे ठानानि लब्धन्ति^५, द्वीसु तीसु चतूसु दिसासु
10 चतूहि सङ्खलिकाहि बद्धाय पञ्च ठानानि लब्धन्ति ।

- तत्थ एकखाणुके बद्धकुम्भिया पठमं खाणुकं वा उद्धरति, सङ्ख-
लिकं वा छिन्दन्ति, थुल्लच्चयं । ततो कुम्भि यथावुत्तनयेन केसग्गमत्तं
पि ठाना चावेति, पाराजिकं । अथ पठमं कुम्भि उद्धरति, थुल्लच्चयं । ततो
खाणुकं^६ केसग्गमत्तं पि ठाना चावेति, सङ्खलिकं वा छिन्दति, पाराजिकं ।
15 एतेन^७ उपायेन^८ द्वीसु तीसु चतूसु खाणुकेसु बद्धकुम्भिया पि पच्छिमे^९ ठाना
चावने^{१०} पाराजिकं । सेसेसु^{११} थुल्लच्चयं वेदितव्वं ।

- सचे खाणु नत्थि, सङ्खलिकाय अग्गे वलयं कत्वा तत्थजातके मूले
पवेसितं होति, पठमं कुम्भि उद्धरित्वा पच्छा मूलं छेत्वा व वलयं नीहरति,
पाराजिकं । अथ मूलं अच्छेत्वा वलयं इतो चितो च सारेति, रक्खति ।
20 सचे पन मूलतो अनीहरित्वा पि हत्थेन गहेत्वा आकासगतं करोति,
पाराजिकं । अयमेत्थ विसेसो । सेसं वुत्तनयमेव ।

B. 275,
R. 316

- केचि पन निमित्तत्थाय कुम्भिमत्थके निग्रोधरूखादीनि रोपेन्ति,
मूलानि कुम्भि विनन्धित्वा ठितानि होन्ति, “मूलानि छिन्दित्वा कुम्भि
गहेस्सामी” ति छिन्दन्तस्स पयोगे पयोगे^{१२} दुक्कटं । छिन्दित्वा ओकासं कत्वा
25 कुम्भि केसग्गमत्तं पि ठाना चावेति, पाराजिकं । मूलानि छिन्दतो व

१. रो० पोत्थके नत्थि । २. बुन्देन-स्या० । ३. पथविया-म० । ४. बद्धा-सी०,
स्या० । एवमुपरि पि । ५. लभति-स्या० । एवमुपरि पि । ६. वा-सी० । ७-७. एतेनुपायेन-
म० । ८. पच्छिमेन-सी० । ९. चावनेन-सी० । १०. सेसे-रो० । ११. सी० पोत्थके नत्थि ।

लुठित्वा^१ कुम्भी निन्नट्टानं गता, रक्खति ताव । गतट्टानतो उद्धरति,
पाराजिकं । सचे छिन्नेसु मूलेसु एकमूलमत्तेन कुम्भी तिठ्ठति, सो च तं
“इमस्मि मूले छिन्ने पतिस्सती” ति छिन्दति, छिन्नमत्ते पाराजिकं । सचे पन
एकमूलेनेव पासे बद्धसूकरो विय ठिता होति, अञ्जं किञ्चि लग्नकं नत्थि,
तस्मिं पि मूले छिन्नमत्ते पाराजिकं । सचे कुम्भिमत्थके महापासाणो ठपितो 5
होति, तं दण्डेन उक्खिपित्वा अपनेतुकामो कुम्भिमत्थके जातक्खं^२
छिन्दति, दुक्कटं । तस्सा समीपे जातकं छेत्वा आहरति, अतत्थजातकत्ता
तं^३ छिन्दतो पाचित्तियं ।

अत्तनो भाजनं (५८.२५) ति सचे पन कुम्भि उद्धरितुं असक्कोन्तो
कुम्भिगतभण्डगहणत्थं अत्तनो भाजनं पवेसेत्वा अन्तोकुम्भियं पञ्चमासकं वा 10
अतिरेकपञ्चमासकं वा अग्वनकं थेय्यचित्तो आमसति, आपत्ति दुक्कटस्स ।
परिच्छेदो चेत्थ पाराजिकनियमनत्थं वुत्तो । थेय्यचित्तेन पन ऊनपञ्चमासकं
पि आमसन्तो दुक्कटं आपज्जतियेव ।

फन्दापेती ति एत्थ याव एकाबद्धं कत्वा अत्तनो भाजनं पवेसेति,
ताव फन्दापेती ति वुच्चति । अपि च इतो चितो च अपब्यूहन्तो पि फन्दा- 15
पेतियेव, सो थुल्लच्चयं आपज्जति । यदा पन एकाबद्धभावो छिन्नो, कुम्भिगतं
कुम्भियमेव, भाजनगतं पि भाजनेयेव होति, तदा अत्तनो भाजनगतं नाम
होति । एवं कत्वा कुम्भितो अनीहटे^४ पि^५ भाजने पाराजिकं आपज्जति ।

मुट्ठि वा छिन्दती ति एत्थ यथा अङ्गुलन्तरेहि निक्खन्तकहापणा
कुम्भिगते कहापणे न सम्फुसन्ति, एवं मुट्ठि करोन्तो मुट्ठि छिन्दति नाम; सो 20
पि पाराजिकं आपज्जति ।

सुत्तारूढं ति सुत्ते आरूढं; सुत्तेन^६ आवुत्तस्सा पि सुत्तमयस्सा
पि^७ एतं अधिवचनं । पामङ्गादीनि^८ सोवणमयानि पि होन्ति, रूपियमयानि
पि, सुत्तमयानि पि, मुत्तावलिआदयो^९ पि एत्थेव सङ्गहं गता ।

वेठनं ति सीसवेठनपटो^{१०} वुच्चति । एतेसु यं किञ्चि थेय्यचित्तो 25 B. 276

१. लुथित्वा-स्या० । २. जातं क्खं-म० । ३. नं-सी०, रो० । ४-४. ०हते पि च-म० ।

५-५. सुत्ते आवुत्तस्स पि सुत्तमयस्स पि-स्या०, रो० । ६. ०दीनि हि-म० । ७. ०वली-
सी० । ८. ०पटो-सी०, रो० ।

आमसति, दुष्कटं । फन्दापेति, थुल्लच्चयं^१ । पामङ्गादीनि^१ कोटियं गहेत्वा आकासद्वं अकरोन्तो उच्चारेति^२, थुल्लच्चयं ।

घंसन्तो नीहरती (५८.२५) ति एत्थ पन परिपुण्णाय कुम्भिया उपरि समतित्तिकं कुम्भि कत्वा ठपितं वा एकं कोटि बुन्दे^३ एकं कोटि मुखवट्टियं
 ५ कत्वा ठपितं वा घंसन्तस्स नीहरतो थुल्लच्चयं । कुम्भिमुखा मोचेन्तस्स पारा-
 जिकं । यं पन उपड्डुकुम्भियं वा रिक्तकुम्भियं वा ठपितं, तस्स अत्तनो फुट्टोकासो
 व ठानं, न सकला कुम्भी^४, तस्मा तं घंसन्तस्सा पि नीहरतो पतिट्ठितोकासतो
 केसग्गमत्ते मुत्ते पाराजिकमेव । कुम्भिया पन परिपुण्णाय वा ऊनाय वा
 उजुकमेव उद्धरन्तस्स हेट्ठिमकोटिया पतिट्ठितोकासा मुत्तमत्ते^५ च पाराजिक-
 १० मेव^६ । अन्तोकुम्भियं ठपितं यं किञ्चि पाराजिकपहोनकं भण्डं सकल-
 कुम्भियं चारेन्तस्स, पामङ्गादि च घंसित्वा नीहरन्तस्स याव मुखवट्टि नाति-
 क्रमति, ताव थुल्लच्चयमेव । तस्स हि सब्बा पि कुम्भी^७ ठानं^८ ति सङ्खेप-
 महापच्चरियादीसु वुत्तं । महाअट्ठकथायं पन “ठपितट्ठानमेव ठानं, न^९ सकला
 कुम्भी । तस्मा यथाठितट्ठानतो केसग्गमत्तं पि मोचेन्तस्स पाराजिकमेवा”
 १५ ति वुत्तं, तं पमाणं । इतरं पन आकासगतं अकरोन्तस्स चीवरवंसे
 ठपितचीवरवेठनकनयेन वुत्तं, तं न गहेतब्बं । विनयविनिच्छये हि
 आगते गरुके ठातब्बं, एसा विनयधम्मता । अपि च “अत्तनो भाजनगतं
 वा करोति, मुट्ठि वा छिन्दती” ति वचनतो पेतं वेदितब्बं । यथा अन्तो-
 २० कुम्भियं ठितस्स न सब्बा कुम्भी ठानं ति ।

R. 318

सप्पिआदीसु यं किञ्चि पिवतो एकपयोगेन पीतमत्ते “पाराजिकं” ति
 महाअट्ठकथायं वुत्तं । महापच्चरियादीसु पन अयं विभागो दस्सितो – “मुखं
 अपनेत्वा^{१०} आकड्डन्तस्स पिवतो सचे परगलगतं पादं न अग्घति, मुखगतेन
 सद्धि अग्घति, रक्खति ताव । कण्ठेन पन परिच्छिन्नकालेयेव पाराजिकं
 २५ होति । सचे पि ओट्टेहि परिच्छिन्दन्तो ओट्टे पिदहति, पाराजिकमेव ।
 उप्पलदण्डवेळुनाळिनळनाळिआदीहि^{११} पिवन्तस्सा पि सचे परगलगतमेव

१-१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । २. उच्चारेति-सी०, स्या०, रो० । ३. बुन्दे-स्या० ।
 ४. कुम्भि-सी०, रो० । ५-५. मुत्तमत्तेव पाराजिकं-म०; मुत्तमत्ते पाराजिकं-स्या० । ६-६. कुम्भि-
 ठानं-सी०, रो० । ७. नो-सी०, रो० । ८. अपनेत्वा-स्या०, म० । ९. वेळुनाळिनलनालि-
 रो०; वेळ-सी० ।

पादं अग्नति, पाराजिकं । सचे सह मुखगतेन अग्नति, न^१ ताव पाराजिकं होति^१ । उप्पलदण्डादिगतेन सद्धि एकाबद्धभावं कोपेत्वा ओट्टेहि परिच्छिन्न-मत्ते पाराजिकं । सचे उप्पलदण्डादिगतेन सद्धि अग्नति, उप्पलदण्डादीनं बुन्दे अङ्गुलियापि पिहितमत्ते पाराजिकं । पादगघनके परगलं अप्पविट्टे उप्पलदण्डादीसु च मुखे च अतिरेकपादं^२ पि एकाबद्धं हुत्वा तिट्ठति, रक्खति- 5 येवा” ति । तं सब्बं पि यस्मा “अत्तनो भाजनगतं वा करोति, मुट्ठि वा छिन्दती” ति इमं नयं भजति, तस्मा सुदस्सितमेव । एस ताव एकाबद्धे नयो ।

B. 277

सचे पन हत्थेन वा पत्तेन वा थालकादिना वा केनचि^३ भाजनेन गहेत्वा पिवति, यम्हि पयोगे पादगघनकं पूरेति^४, तम्हि कते^५ पाराजिकं । 10 अथ महग्घं होति, सिप्पिकाय^६ पि^७ एकपयोगेनेव पादगघनकं गहेतुं सक्का^८ होति^९, एकुद्धारेयेव पाराजिकं । भाजनं पन निमुज्जापेत्वा गण्हन्तस्स याव एकाबद्धं होति, ताव रक्खति । मुखवट्ठिपरिच्छेदेन वा उद्धारेन वा पाराजिकं । यदा पन सप्पि वा तेलं वा अच्छं तेलसदिसमेव मधुफाणितं वा कुम्भि आवट्टेत्वा^{१०} अत्तनो भाजने पवेसेति, तदा तेसं अच्छताय एकाबद्धता 15 नत्थी^{११} ति^{१२} पादगघनके मुखवट्ठितो गलितमत्ते^{१३} पाराजिकं ।

यं^{१४} पचित्वा ठपितं पन मधुफाणितं सिलेसो विय चिक्कनं^{१५} आकड्डनविकड्डनयोगं होति, उप्पन्ने कुक्कुच्चे एकाबद्धमेव हुत्वा पटिनीहरितुं सक्कोति, एतं मुखवट्ठिया निक्खमित्वा भाजने पविट्ठं पि बाहिरेन सद्धि एकाबद्धता रक्खति, मुखवट्ठितो छिन्नमत्ते पन पाराजिकं । यो पि थेय्य- 20 चित्तेन परस्स कुम्भिया पादगघनकं सप्पि वा तेलं वा अवस्सपिवनकं^{१६} यं किञ्चि दुकूलसाटकं वा चम्मखण्डादीनं वा अञ्जतरं पक्खपति, हत्थतो मुत्तमत्ते पाराजिकं ।

R. 319

रित्तकुम्भिया “इदानि तेलं आकिरिस्सन्ती^{१७}” ति जत्वा यं किञ्चि

१-१. स्या० पोत्थके नत्थि । २. पादारहं-स्या०, म० । ३. येन केनचि-स्या० । ४. पूरति-सी०, स्या० । ५. गते-म० । ६-६. सप्पिका यम्हि-रो० । ७-७. सक्कोति-रो० । ८. आविच्छित्वा-म०; आवज्जेत्वा-रो० । ९-९. नत्थि-सी० । १०. गलितं-म० । ११. स्या०, म० पोत्थकेसु नत्थि । १२. चिक्कणं-सी० । १३. अवस्सं पिवनकं-स्या०, म० । १४. आकीरि-स्या० । एवमुपरि पि ।

भण्डं थैय्यचित्तो पक्खिपति, तं चे तत्थ तेले आकिण्णे पञ्चमासकअग्घनकं पिवति, पीतमत्ते “पाराजिकं” ति महाअट्ठकथायं वुत्तं । तं पन तत्थेव सुक्खतळाके सुक्खमातिकाय उज्जुकरणविनिच्छयेन विहज्जति, अवहार-लक्खणं चेत्य न पज्जायति, तस्मा न गहेतब्बं । महापच्चरियादीसु पन 5 तस्स उद्दारे पाराजिकं वुत्तं, तं युत्तं ।

B. 278

परस्स रित्तकुम्भिया सङ्गोपनत्थाय भण्डं^१ ठपेत्वा तत्थ तेले आकिण्णे “सचे अयं जानिस्सति, मं पलिबुज्झिस्सती^२” ति भीतो पादग्घनकं^३ तेलं पीतं^४ भण्डं थैय्यचित्तेन उद्धरति, पाराजिकं । सुद्धचित्तेन उद्धरति, परे आहरापेत्ते भण्डदेय्यं^५ । “भण्डदेय्यं” नाम यं परस्स नट्ठं, तस्स मूलं वा तदेव 10 वा भण्डं दातब्बं ति अत्थो । नो चे देति, सामिकस्स धुरनिक्खेपे पाराजिकं । सचे परस्स कुम्भियं^६ अज्जो सर्पि वा तेलं वा आकिरति, तत्र चायं थैय्यचित्तेन तेलपिवनकं भण्डं पक्खिपति, वुत्तनयेनेव पाराजिकं । अत्तनो रित्तकुम्भिया परस्स सर्पि वा तेलं वा आकिरणभावं जत्वा थैय्यचित्तेन भण्डं निक्खिपति, पुब्बनयेनेव^७ उद्दारे पाराजिकं । सुद्धचित्तो 15 निक्खिपित्वा पच्छा थैय्यचित्तेन उद्धरति, पाराजिकमेव । सुद्धचित्तो व उद्धरति, नेव अवहारो, न गीवा; महापच्चरियं पन अनापत्तिमत्तमेव वुत्तं । “किस्स मम कुम्भियं तेलं आकिरसी^८” ति कुपितो अत्तनो भण्डं उद्धरित्वा छट्ठेति, नो भण्डदेय्यं” ति कुरुन्दियं वुत्तं । थैय्यचित्तेन मुखवट्ठियं गहेत्वा कुम्भि आविज्जति^९ तेलं गलेतुकामो^{१०}, पादग्घनके गलिते पाराजिकं । थैय्य- 20 चित्तेनेव जजरं करोति “सवित्वा गमिस्सती” ति पादग्घनके सवित्वा गते पाराजिकं । थैय्यचित्तेनेव छिद्दं करोति ओमट्ठं वा उम्मट्ठं वा वेमट्ठं वा, इदं पन सम्मोहट्ठानं; तस्मा सुट्ठु सल्लेक्खेतब्बं । अयं हेत्थ विनिच्छयो — “ओमट्ठं” नाम अधोमुखछिद्दं; “उम्मट्ठं” नाम उद्धमुखछिद्दं; “वेमट्ठं” नाम उलुङ्कस्सेव^{११} उजुगतछिद्दं^{१२}; तत्थ^{१३} ओमट्ठस्स बहि पट्ठाय कतस्स अब्भन्तर- 25 न्ततो पादग्घनके तेले गलिते बहि अनिक्खन्ते पि पाराजिकं । कस्मा ?

R. 320

१. चम्मादिभण्डं—स्या० । २. पळि—सी०, स्या०, रो० । ३. पादग्घनकतेलं—मः ; तेलपीतं—स्या० । ४. भण्डदेय्यं—रो० । ५. कुम्भिया—म० । ६. पुब्बे वुत्तं—म० । ७. आकीरसी—स्या० । ८. आविज्जति—म० । ९. गलेतु—म० । एवमुपरि पि । १०. उलुङ्कस्सेव—सी० रो० । ११. उजुगतं—सी० । १२. तत्र—म० ।

यस्मा ततो गलितमत्तमेव बहि गतं नाम होति, न कुम्भगतसङ्ख्यं लभति^१ । अन्तो पट्टाय कतस्स बाहिरन्ततो पादग्घनके गलिते पाराजिकं । उम्मट्टस्स यथा तथा वा कतस्स बाहिरन्ततो पादग्घनके^२ गलिते पाराजिकं । तं हि याव बाहिरन्ततो न गलति, ताव कुम्भगतमेव^३ होति । “वेमट्टस्स^४ कपालमज्झतो^५ गलितवसेन कारेतब्बो” ति अट्टकथासु वुत्तं । तं पन अन्तो^६ च बहि च पट्टाय मज्झे ठपेत्वा कतच्छिद्दे तळाकस्स^७ मरियादाभेदेन^८ समेति^९ । अन्तो पट्टाय कते पन बाहिरन्तेन, बहि पट्टाय कते अब्भन्तरन्तेन कारेतब्बो ति इदमेत्थ युत्तं । यो पन “वट्टित्वा^{१०} गच्छिस्सती” ति थेय्यचित्तेन कुम्भिया आधारकं वा उपत्थम्भनलेड्डुके वा अपनेति, वट्टित्वा गताय पाराजिकं । तेलाकिरणभावं^{११} पन अत्वा रिक्तकुम्भिया जञ्जरभावे वा^{१२} छिद्देसु वा कतेसु पच्छा निक्खन्ततेलप्पमाणेन भण्डदेय्यं होति । अट्टकथासु पन कत्थचि “पाराजिकं” ति पि लिखितं, तं पमादलिखितं ।

परिपुण्णाय कुम्भिया उपरि कठलं^{१३} वा पासाणं वा “पतित्वा भिन्दिस्सति, ततो तेलं पग्घरिस्सती” ति थेय्यचित्तेन दुब्बन्धं वा करोति, दुट्ठपितं वा ठपेति, अवस्सपतनकं तथा करोन्तस्स कतमत्ते पाराजिकं । रिक्त-^{१४} कुम्भिया उपरि करोति, तं पच्छा पुण्णकाले पतित्वा भिन्दति, भण्डदेय्यं । ईदिसेसु हि ठानेसु भण्डस्स नत्थिकाले कतपयोगत्ता आदितो व पाराजिकं न होति । भण्डविनासद्वारस्स पन कतत्ता भण्डदेय्यं होति । आहरापेन्तेसु अददतो सामिकानं धुरनिक्खेपेन पाराजिकं ।

थेय्यचित्तेन मातिकं उजुकं करोति “वट्टित्वा वा गमिस्सति, वेलं^{१५} वा उत्तरापेस्सती” ति; वट्टित्वा वा गच्छतु, वेलं वा उत्तरतु, उजुकरणकाले पाराजिकं । ईदिसा हि पयोगा पुब्बपयोगावहारे सङ्गहं गच्छति । सुक्खमातिकाय उजुकताय पच्छा उदके आगते वट्टित्वा वा गच्छतु, वेलं वा उत्तरतु, भण्डदेय्यं । कस्मा ? ठाना चावनपयोगस्स अभावा । तस्स लक्खणं नावट्टे आविभविस्सति^{१६} ।

१. लभति न कुम्भयं सण्ठाति-स्या० । २. स्या० पोत्थके नत्थि । ३. कुम्भो-स्या० । ४. ०च-म० । ५. बाहिर-सी० । ६. मरियाद-म० । ७. न समेति-रो० । ८. वट्टित्वा-स्या०, रो० । एवमुपरि पि । ९. ०कोरणभावं-स्या० । १०. कट्ट-स्या०; कथलं-म० । ११. आवी-सी० ।

तत्थेव भिन्दति वा (५९.४) ति आदीसु अट्टकथायं ताव वुत्तं —
 “भिन्दति वा ति मुग्गरेण पोथेत्वा भिन्दति । छड्ढेति वा ति उदकं वा वालिकं
 वा आकिरित्वा उत्तरापेति । झापेति वा ति दारुणि आहरित्वा भापेति ।
 अपरिभोगं वा करोती ति अखादितब्बं वा अपातब्बं वा करोति; उच्चारं वा
 5 पस्सावं वा विसं वा उच्छिट्ठं^१ वा कुणपं वा पातेति । आपत्ति दुक्कटस्सा ति
 ठाना चावनस्स नत्थिताय दुक्कटं, बुद्धविसयो नामेसो । किञ्चा पि दुक्कटं,
 आहरापेत्ते^२ भण्डदेय्यं” ति । तत्थ पुरिमद्वयं न समेति । तं हि कुम्भि-
 जज्जरकरणेन च मातिकाउजुकरणेन च सद्धि एकलक्खणं । पच्छिमं पन
 द्वयं ठाना अचावेत्तेना^३ पि सक्का कातुं । तस्मा एत्थ एवं विनिच्छयं
 10 वदन्ति — “अट्टकथायं किर ‘ठाना चावनस्स नत्थिताय दुक्कटं’ ति इदं
 पच्छिमद्वयं सन्वाय वुत्तं । ठाना चावनं अकरोन्तोयेव हि थेय्यचित्तेन वा
 विनासेतुकामताय वा^४ भापेय्या^५ पि, अपरिभोगं पि करेय्य । पुरिमद्वये पन
 वुत्तनयेन भिन्दन्तस्स वा छड्ढेन्तस्स^६ वा^७ ठाना चावनं अत्थि, तस्मा तथा^८
 करोन्तस्स विनासेतुकामताय भण्डदेय्यं, थेय्यचित्तेन पाराजिकं” ति ।
 B. 280 15 पालियं “दुक्कटं” ति वुत्तत्ता अयुत्तं ति चे ? न; अञ्जथा गहेतब्बत्थतो ।
 R. 322 पालियं हि थेय्यचित्तपक्खे “भिन्दति वा ति उदकेन सम्भिन्दति, छड्ढेति वा
 ति तत्थ^९ वच्चं^{१०} वा पस्सावं^{११} वा छड्ढेती” ति एवमेके वदन्ति ।

अयं पनेत्थ सारो — विनीतवत्थुम्हि तिणज्झापको विय ठाना अचा-
 वेतुकामो व केवलं भिन्दति, भिन्नत्ता पन तेलादीनि निक्खमन्ति, यं वा
 20 पनेत्थ पत्थिन्नं, तं एकावद्धमेव तिट्ठति । अछड्ढेतुकामोयेव^{१२} च केवलं तत्थ
 उदकवालिकादीनि आकिरति^{१३}, आकिणत्ता पन तेलं छड्ढीयति^{१४} । तस्मा
 वोहारवसेन “भिन्दति वा छड्ढेति वा” ति वुच्चती ति । एवमेतेसं पदानं
 अत्थो गहेतब्बो । नासेतुकामतापक्खे पन इतरथा पि युज्जति । एवं हि
 कथीयमाने^{१५} पालि च अट्टकथा च पुब्बापरेण संसन्देत्वा सुकथिता^{१६} होन्ति ।

१. उच्चिट्ठं—सी०, रो० । २. ०पन—म०; आहरापेत्तो—रो० । ३. चावेत्तेना—स्या० ।
 ४. वा तं—सी० । ५. भापेय्य—म०, स्या० । ६-६. सी० पोत्थके नत्थि । ७. रो० पोत्थके
 नत्थि । ८. वमनं—स्या०; वमति—म० । ९. उच्चारं वा पस्सावं—स्या० । १०. अछट्ठेतु—म० ।
 ११. आकीरति—स्या० । १२. छड्ढीयति—स्या० । १३. कथियं—स्या०, म० । १४. कथिता—
 म०, रो० ।

एत्तावता पि च सन्तोसं अक्त्वा आचरिये पयिरुपासित्वा विनिच्छयो वेदितब्बो ति^१ ।

थलट्टकथा

७२. थलट्टे थले निक्खित्तं (५६.६) ति भूमितले वा पासादपब्बत-
तलादीसु^२ वा यत्थ कत्थच्च पटिच्छन्ने वा अपटिच्छन्ने वा ठपितं थलट्टं ति
वेदितब्बं । तं सचे रासीकतं होति, अन्तोकुम्भियं भाजनगतकरणमुट्ठिच्छेदन- 5
विनिच्छयेन विनिच्छित्तब्वं^३ । सचे एकाबद्धं सिलेसनिथ्यासादि^४ पक्क-
मधुफाणितविनिच्छयेन^५ विनिच्छित्तब्वं । सचे गरुक्कं होति भारबद्धं
लोहपिण्ड-गुळपिण्ड-तेलमधुघटादि^६ वा, कुम्भिया^७ ठाना चावनविनिच्छयेन
विनिच्छित्तब्वं । सङ्गलिकबद्धस्स च ठानभेदो सल्लक्खेतब्बो । पत्थ-
रित्वा ठपितं पन पावारत्थरणसाटकादि उजुक्कं गहेत्वा आकट्ठति, पारिमन्ते 10
ओरिमन्तेन फुट्ठोकासं अतिक्कन्ते पाराजिकं । एवं सब्बदिसासु सल्लक्खे-
तब्बं । वेठेत्वा उद्धरति, केसग्गमत्तं आकासगतं करोन्तस्स पाराजिकं ।
सेसं वुत्तनयमेवा ति ।

आकासट्टकथा

७३. आकासट्टे मोरस्स छहि^१ आकारेहि^२ ठानपरिच्छेदो वेदितब्बो—
पुरतो मुखतुण्डकेन, पच्छतो कलापग्गेन, उभयपस्सेसु पक्खपरियन्तेहि, अधो 15
पादनखसिखाय, उद्धं सिखग्गेना ति । भिक्खु “सस्सामिकं आकासट्टं मोरं
गहेस्सामी” ति पुरतो वा तिट्ठति, हत्थं वा पसारेति, मोरो आकासेयेव
पक्खे चारेति^३, वातं गाहापेत्वा गमनं उपच्छिन्दित्वा तिट्ठति । तस्स
भिक्खुनो दुक्कटं । तं अफन्देन्तो हत्थेन आमसति, दुक्कटमेव । ठाना अचा-
वेन्तो फन्दापेति, थुलच्चयं । हत्थेन पन गहेत्वा वा अगगहेत्वा वा मुख- 20
तुण्डकेन फुट्ठोकासं कलापग्गं, कलापग्गेन वा फुट्ठोकासं मुखतुण्डकं अतिक्का-
मेति, पाराजिकं^४ । तथा वामपक्खपरियन्तेन फुट्ठोकासं दक्खिणपक्खपरि-
यन्तं, दक्खिणपक्खपरियन्तेन वा फुट्ठोकासं वामपक्खपरियन्तं अतिक्कामेति,

B. 281,
R. 323

१. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । २. पासाणतल०—म० । ३. ०च्छेतब्बं—सी० । एवमुपरि
पि । ४-४. ०नियासादिपक्क०—रो०; ०सादिपक्क०—सी० । ५. लोहपिण्ड गुळपिण्ड०—म०;
०पिण्डी०पिण्डी तेल०—स्या०; लोहपिण्डतेलघटादीनं—रो० । ६. कुम्भियं—म० । ७-७. छहाका-
रेहि—म० । ८. पसारेति—स्या० । ९. सचे पादं अगवति पाराजिकं—स्या० ।

पाराजिकं । तथा पादनखसिखाय फुट्टोकासं सिखग्गं, सिखग्गेन वा फुट्टोकासं पादनखसिखं अतिक्रामेति, पाराजिकं ।

आकासेन गच्छन्तो मोरो सीसादीसु यस्मि अङ्गे निलीयति, तं तस्स ठानं । तस्मा तं हत्थे निलीनं इतो च करोन्तो पि फन्दापेत्तियेव, यदि पन
5 इतरेन हत्थेन गहेत्वा ठाना चावेति, पाराजिकं । इतरं हत्थं उपनेति, मोरो सयमेव उड्डेत्वा तत्थ निलीयति, अनापत्ति । अङ्गे निलीनभावं जत्वा थेय्यचित्तेन एकं पदवारं गच्छति, थुल्लच्चयं । दुतिये पाराजिकं ।

भूमियं ठितमोरो द्विन्नं वा पादानं कलापस्स च वसेन तीणि ठानानि लभति । तं उक्खिपन्तस्स याव एकं पि ठानं पठविं फुसति, ताव थुल्ल-
10 च्वयं । केसग्गमत्तं पि पठविया मोचितमत्ते पाराजिकं । पञ्जरे ठितं सह पञ्जरेण उद्धरति, पाराजिकं । यदि पन पादं न अग्घति, सब्बत्थ अग्घवसेन कातब्बं । अन्तोवत्थुम्हि चरन्तं मोरं थेय्यचित्तेन पदसा^१ बहिवत्थुं नीहरन्तो द्वारपरिच्छेदं अतिक्रामेति, पाराजिकं । वजे ठितबलिवद्दस्स^२ हि वजो विय अन्तोवत्थु तस्स ठानं । हत्थेन पन गहेत्वा अन्तोवत्थुस्मि पि आकास-
15 गतं करोन्तस्स पाराजिकमेव । अन्तोगामे चरन्तं पि गामपरिक्खेपं अति-
R. 324 क्कामेन्तस्स पाराजिकं । सयमेव निक्खमित्वा बहि^३ गामूपचारे वा वत्थू-
पचारे वा चरन्तं पन थेय्यचित्तो कट्टेन वा कठलाय^४ वा उत्रासेत्वा अटवि-
B. 282 मुखं करोति, मोरो उड्डेत्वा अन्तोगामे वा अन्तोवत्थुम्हि वा छदनपिट्ठे वा निलीयति, रक्खति । सवे पन अटविमुखो उड्डेति वा गच्छति वा “अटवि
20 पवेसेत्वा गहेस्सामी” ति परिकप्पे असति^५ पठवितो केसग्गमत्तं पि उप्पत्तित-
मत्ते^६ वा दुतियपदवारे वा पाराजिकं । कस्मा ? यस्मा गामतो निक्ख-
न्तस्स ठितट्टानमेव ठानं होति । कपिञ्जरादीसु पि अयमेव विनिच्छयो ।

साटकं वा (५६.११) ति वातवेगुक्खित्तं पठवितले पत्थरित्वा ठपित-
मिव आकासेन गच्छन्तं खलिवद्धं^७ साटकं अभिमुखागतं हत्थेन एकस्मि अन्ते
25 गण्हाति, इतो चित्तो च ठानं अविकोपेन्तोयेव गमनूपच्छेदे दुक्कटं । ठाना-

१. उत्रासेत्वा पदसा-स्या० । २. ठितबलीवद्दस्स-म०; ठितस्स बलिवद्दस्स-स्या० ।
३. म० पोत्थके नत्थि । ४. कथलाय-म० । ५. सति-रोः । ६. उड्डित-म० । ७. खलितथद्धं-
स्या०, रोः ।

चावनं अकरोन्तो चालेति, फन्दापने थुल्लच्चयं । ठाना चावेति, पाराजिकं ।
ठानपरिच्छेदो चस्स मोरस्सेव छहि आकारेहि वेदितब्बो ।

अबद्धसाटको पन एकस्मिन् अन्ते गहितमत्तेव^१ दुतियेनन्तेन पतित्वा
भूमियं पतिट्ठाति, तस्स द्वे ठानानि होन्ति - हत्थो चेव भूमि च । तं यथा-
गहितमेव पठमं गहितोकासप्पदेसतो चालेति, थुल्लच्चयं । पच्छा भूमितो 5
दुतियहत्थेन वा पादेन वा उक्खिपति, पाराजिकं । पठमं वा भूमितो उद्ध-
रति, थुल्लच्चयं । पच्छा गहितोकासप्पदेसतो चावेति, पाराजिकं । गहणं
वा अमुञ्चन्तो उजुक्मेव हत्थं ओनामेत्वा^२ भूमिगतं कत्वा तेनेव हत्थेन
उक्खिपति, पाराजिकं । वेठने (५६.११) पि अयमेव विनिच्छयो ।

हिरञ्जं वा सुवण्णं वा छिज्जमानं ति मनुस्सानं अलङ्करोन्तानं 10
गीवेय्यकादिपिलन्धनं^३ वा सुवण्णसलाकं छिन्दन्तानं सुवण्णकारानं सुवण्ण-
खण्डं वा छिज्जमानं पतति, तञ्चे भिक्खु आकासेन आगच्छन्तं थेय्यचित्तो
हत्थेन गण्हाति, गहणमेव ठानं । गहितप्पदेसतो हत्थं अपनेति, पाराजिकं ।
चीवरे पतितं हत्थेन उक्खिपति, पाराजिकं । अनुद्धरित्वा व याति, दुतिये
पदवारे पाराजिकं । पत्ते पतिते पि एसेव नयो । सीसे वा मुखे वा पादे 15
वा पतिट्ठितं^४ हत्थेन गण्हाति, पाराजिकं । अग्गहेत्वा व याति, दुतिये पद-
वारे पाराजिकं । यत्थ कत्थचि पतति, तस्स पतिट्ठितोकासो^५ व ठानं, न
सब्बं अङ्गपच्चङ्गं पत्तचीवरं वा ति ।

R. 325

वेहासट्टकथा

७४. वेहासट्टे मञ्चपीठादीसु ठपितं भण्डं आमासं वा होतु अना-
मासं वा, थेय्यचित्तेन आमसन्तस्स दुक्कटं । मञ्चपीठेसु ठपितभण्डेसु चेत्थ^६ 20
थलट्टे वुत्तनयेनेव विनिच्छयो वेदितब्बो । अयं पन विसेसो - सचे खलिया
बद्धसाटको^७ मञ्चे वा पीठे वा पत्थटो मज्झेन मञ्चतलं न फुसति, मञ्चपादेव
फुसति, तेसं वसेन ठानं वेदितब्बं । पादानं उपरि फुट्टोकासमेव हि अति-
क्कमितमत्तेन^८ तत्थ पाराजिकं होति । सह मञ्चपीठेहि हरन्तस्स पन मञ्च-
पीठपादानं पतिट्ठितोकासवसेन ठानं वेदितब्बं ।

25

B. 283

१. मत्तो व-रो० । २. ओनामेत्वा-स्या०; ओणा०-रो० । ३. पिळ०-सी०, स्या०,
म० । ४. पतितं-स्या० । ५. पतितोकासो-म० । ६. पनेत्थ-म० । ७. थद्ध०-स्या० । ८.
अतिक्का०-स्या०, रो० ।

चीवरवंसे वा^१ (५६.५७) ति चीवरठपनत्थाय^२ बन्धित्वा ठपिते वंसे वा कट्टदण्डके वा; तत्थ संहरित्वा पारतो अन्तं ओरतो भोगं कत्वा ठपितचीवरस्स पतिट्ठितोकासेन फुट्टोकासो व ठानं, न सब्बो चीवरवंसो । तस्मा थेय्य-चित्तेन तं भोगे गहेत्वा आकड्डन्तस्स पारतो वंसे पतिट्ठितोकासं ओरतो चीव-
 5 रेन वंसस्स फुट्टप्पदेसं^३ अतिक्कामेन्तस्स एकद्वड्डगुलमत्ताकड्डनेनेव पाराजिकं । अन्ते^४ गहेत्वा कड्डन्तस्सा^५ पि एसेव नयो । तत्थेव पन चीवरवंसे वामतो वा दक्खिणतो वा सारेन्तस्स^६ वामन्तेन दक्खिणन्तट्ठानं दक्खिणन्तेन वा वामन्तट्ठानं अतिक्कन्तमत्ते दसद्वादसङ्गुलमत्तसारणेनेव पाराजिकं । उद्धं उक्खिपन्तस्स केसग्गमत्तुक्खिपनेन पाराजिकं । चीवरवंसं फुसन्तं वा अफु-
 10 सन्तं वा रज्जुकेन बन्धित्वा ठपितचीवरं मोचेन्तस्स थुल्लच्चयं । मुत्ते पाराजिकं । मुत्तमत्तमेव हि तं “ठाना” चुतं^७ ति सङ्गच्छं गच्छति । वंसे वेठेत्वा ठपितं निब्बेठेन्तस्स थुल्लच्चयं, निब्बेठितमत्ते पाराजिकं । वलयं कत्वा ठपिते वलयं छिन्दति वा मोचेति वा एकं वा वंसकोटि मोचेत्वा नीहरति, थुल्लच्चयं । छिन्नमत्ते मुत्तमत्ते नीहटमत्ते च पाराजिकं । तथा
 15 अकत्वा व^८ चीवरवंसे इतो चितो च सारेति, रक्खति ताव । वलयस्स हि सब्बो पि चीवरवंसो ठानं । कस्मा ? तत्थ संसरणधम्मताय । यदि^९ पन नं हत्थेन गहेत्वा आकासगतं करोति, पाराजिकं । पसारेत्वा ठपितस्स पतिट्ठितोकासेन फुट्टोकासो व ठानं । तत्थ संहरित्वा ठपिते वुत्तनयेन विनिच्छयो वेदितब्बो ।

R. 326

10

15

B. 284 20

यं पन एकेनन्तेन भूमिं फुसित्वा ठितं होति, तस्स चीवरवंसे च भूमियं च पतिट्ठितोकासवसेन द्वे ठानानि । तत्थ भूमियं एकेनन्तेन पतिट्ठिते अबद्धसाटके वुत्तनयेनेव विनिच्छयो वेदितब्बो । चीवररज्जुया पि अयमेव विनिच्छयो ।

अङ्कुसके लग्गेत्वा ठपितभण्डं पन भेसज्जघटो वा भेसज्जत्थविका
 25 वा सचे भित्ति वा भूमिं वा अफुसित्वा ठितं^{१०} लग्गनकं घंसन्तस्स नीहरतो

१. रो० पोत्थके नत्थि । २. ंट्टपनाय-स्या० । ३. फुट्टप्पदेसं-सी०, रो० । ४. अन्तो-रो० । ५. आकः-म० । ६. चारे०-रो०; ओसारे०-स्या० । ७-७. ठानं मुत्तं-रो० । ८. रो० पोत्थके नत्थि । ९. यदा-म० । १०. ठपितं-म० ।

अङ्कुसकोटितो^१ निक्खन्तमत्ते पाराजिकं । लग्गनकं बद्धं^२ होति, बुन्देन उक्खिपित्वा आकासगतं करोन्तस्स अङ्कुसकोटितो अनिक्खन्ते पि पाराजिकं । भित्तिनिस्सितं होति, पठमं अङ्कुसकोटितो नीहरति, थुल्लच्चयं । पच्छा भित्ति मोचेति, पाराजिकं । पठमं भित्ति मोचेत्वा पच्छा अङ्कुसतो नीहरन्तस्सा पि एसेव नयो । सचे पन भारियं^३ भण्डं नीहरितुं 5 असक्कोन्तो सयं भित्तिनिस्सितं कत्वा अङ्कुसतो नीहरति, पुन भित्ति अमोचेत्वा पि अङ्कुसतो नीहटमत्तेयेव पाराजिकं । अत्तना कतट्ठानं हि ठानं न होति । भूमि फुसित्वा ठितस्स पन द्वे एव ठानानि । तत्थ वुत्तो-येव विनिच्छयो । यं पन सिक्काय पक्खिपित्वा लग्गितं होति, तं सिक्कातो नीहरन्तस्सा पि सह सिक्काय अङ्कुसतो नीहरन्तस्सा पि पाराजिकं । 10 भित्तिभूमिसन्निस्सितवसेन^४ चेत्य ठानभेदो पि^५ वेदितब्बो ।

R. 327

भित्तिखीलो (५९.१७) ति उजुकं कत्वा भित्तियं आकोटितो वा तत्थ-जातको एव वा; नागदन्तो पन वड्ढो आकोटितो एव । तेसु लग्गेत्वा ठपितं अङ्कुसके वुत्तनयेनेव^६ विनिच्छित्तब्बं^६ । द्वीसु तीसु पन पटिपाटिया ठितेसु आरोपेत्वा ठपितं कुन्तं वा भिण्डवालं^७ वा अग्गे वा बुन्दे^८ वा गहेत्वा आक- 15 ड्ढुति, एकमेकस्स फुट्टोकासमत्ते अतिक्कन्ते पाराजिकं । फुट्टोकासमत्तमेव हि तेसं ठानं होति, न सब्बे खीला वा नागदन्ता वा । भित्तिअभिमुखो ठत्वा मज्जे गहेत्वा आकड्ढुति, ओरिमन्तेन फुट्टोकासं पारिमन्तेन अतिक्कन्तमत्ते पाराजिकं । परतो पेल्लन्तस्सा पि एसेव नयो । हत्थेन गहेत्वा उजुकं^९ उक्खिपन्तो केसग्गमत्तं पि आकासगतं करोति, पाराजिकं । भित्ति निस्साय 20 ठपितं भित्ति घंसन्तो आकड्ढुति, अग्गेन फुट्टोकासं बुन्दं, बुन्देन वा फुट्टोकासं अग्गं अतिक्कामेन्तस्स^{१०} पाराजिकं । भित्तिअभिमुखो ठत्वा आकड्ढुन्तो एकेन^{११} अन्तेन^{११} फुट्टोकासं अपरन्तं अतिक्कामेति, पाराजिकं । उजुकं उक्खिपन्तो केसग्गमत्तं आकासगतं करोति, पाराजिकं ।

B. 285

रुक्खे वा लग्गितं ति तालरुक्खादीसु ओरोपेत्वा लग्गिते अङ्कुस- 25

१. अङ्कुसकोटितो—सी०, रो० । २. बद्धं—रो० । ३. भारिकं—रो० । ४. भूमि-निस्सितं—सी०, रो० । ५. रो० पोत्थके नत्थि । ६-६. वुत्तनयेन विनिच्छित्तब्बं—सी०, रो० । ७. भिन्दि०—म०; भिण्डि वा वालं वा—स्या० । ८. बुन्दे—स्या० । ९. रो० पोत्थके नत्थि । १०. अतिक्क०—रो० । ११-११. एकेनन्तेन—म० ।

कादीसु वृत्तनयेन विनिच्छयो वेदितव्यो । तत्थजातकं पन तालपिण्ड^१
चालेन्तस्स थुल्लच्चयं^२ । यस्मिं फले पाराजिकवत्थुं^३ पूरेति^४, तस्मिं बन्धना
मुत्तमत्ते पाराजिकं । पिण्ड छिन्दति, पाराजिकं । अग्गेन पण्णन्तरं आरो-
पेत्वा ठपिता द्वे ठानानि लभति^५ - ठपितट्टानं च वण्टट्टानं च; तत्थ
५ वृत्तनयेन विनिच्छयो वेदितव्यो । यो पन “छिन्नमत्ता पतमाना सहं करेय्या”
ति भयेन सयं अग्गेन पण्णन्तरं आरोपेत्वा छिन्दति, छिन्नमत्ते पाराजिकं ।
R. 328 अत्तना कतट्टानं हि ठानं न होति । एतेन उपायेन सब्बख्खानं पुप्फफलेसु
विनिच्छयो वेदितव्यो ।

पत्ताधारके पी ति एत्थ रुक्खधारको वा होतु वलयाधारको वा
१० दण्डाधारको वा यं किञ्चि पत्तट्टपनकं पच्छिका पि होतु पत्ताधारको त्वेव
सङ्ख्यं गच्छति । तत्थ ठपितपत्तस्स पत्तेन फुट्टोकासो एव ठानं । तत्थ
रुक्खाधारके पञ्चहाकारेहि ठानपरिच्छेदो होति । तत्थ ठितं^६ पत्तं^७ मुख-
वट्ठियं^८ गहेत्वा चतूसु दिसासु यतो कुतोचि कड्डन्तो एकेनन्तेन फुट्टोकासं
अपरं^९ अन्तं^{१०} अतिक्कामेति, पाराजिकं । उद्धं केसग्गमत्तं उक्खिपतो पारा-
१५ जिकं । सहाधारकेन^{११} हरन्तस्सा पि एसेव नयो ति ।

उदकट्टकथा

७५. उदकट्टे - उदके निक्खित्तं होती ति राजभयादिभीतेहि^{१२}
उदकेन अविनस्सनधम्मेसु तम्बलोहभाजनादीसु सुप्पटिच्छन्नं कत्वा पोक्ख-
रणीआदीसु असन्दनके उदके निक्खित्तं । तस्स पतिट्ठितोकासोयेव ठानं,
न सब्बं उदकं । गच्छति वा आपत्ति दुक्कटस्सा ति अगम्भीरे उदके पदसा
B. 286 २० गच्छन्तस्स पदवारे पदवारे दुक्कटं । गम्भीरे हत्थेहि वा पादेहि वा पयोगं
करोन्तस्स हत्थपादेहि^{१०} वा पयोगे पयोगे दुक्कटं । एसेव नयो कुम्भि-
गहणत्थं निमुज्जनुम्मज्जनेसु^{११} । सचे पन अन्तरा किञ्चि^{१२} उदकसप्पं वा वाळ-
मच्छं वा दिस्वा भीतो पलायति, अनापत्ति । आमसनादीसु भूमिगताय

१. पिण्डं-रो० । २. स्या० पोत्थके नत्थि । ३-३. ०वत्थु पूरति-स्या०, म० ।
४. लभन्ति-रो० । ५-५. ठितपत्तं-स्या० । ६. ०वट्ठि-रो० । ७-७. अपरन्तं-म०, रो० ।
८. सब्बत्थ च भण्डं अग्घापेत्वा कारेतव्वं । सहाधारकेन-स्या० । ९. ०भयादीहि-स्या० ।
१०. हत्थवारेहि वा पदवारेहि-म० । ११. निम्मुज्ज-सी०, रो० । १२. कञ्चि-सी०, रो० ।

कुम्भिया वुत्तनयेनेव विनिच्छयो वेदितब्बो । अयं पन विसेसो — तत्थ भूमिं खनित्वा^१ कड्ढति, इध कद्दमे ओसादेति^२ । एवं छहाकारेहि ठानपरिच्छेदो होति ।

उप्पलादीसु यस्मिं पुप्फे वत्थुं पूरेति, तस्मिं छिन्नमत्ते पाराजिकं । उप्पलजातिकानं चेत्थ याव एकस्मिं पि पस्से वाको न छिज्जति, ताव ५ रक्खति । पद्दुमजातिकानं पन दण्डे छिन्ने अब्भन्तरे सुत्तं अच्चिन्नं पि न रक्खति । सामिकेहि छिन्दित्वा ठपितानि पि^३ उप्पलादीनि होन्ति, यं वत्थुं पूरेति, तस्मिं उद्धटे पाराजिकं । हत्थकबद्धानि होन्ति, यस्मिं हत्थके वत्थुं पूरेति, तस्मिं उद्धटे पाराजिकं । भारबद्धानि होन्ति, तं भारं छन्नं आकारानं येन केनचि आकारेण ठाना चावेन्तस्स भूमद्वकुम्भियं^४ वुत्तनयेन १० पाराजिकं । दीघनाळानि उप्पलादीनि होन्ति, पुप्फेसु वा नाळेसु वा वेण्णि कत्वा उदकपिट्ठे रज्जुकेसु^५ तिणानि सन्थरित्वा ठपेन्ति वा बन्धन्ति वा, तेसं दीघतो पुप्फगेण च नाळन्तेन च तिरियं परियन्तेहि हेट्ठा पतिट्ठितोकासेन उद्धं उपरि ठितस्स पिट्ठिया ति छहि आकारेहि ठाना चावनपरिच्छेदो वेदितब्बो । १५

R. 329

यो पि उदकपिट्ठियं ठपितपुप्फकलापं^६ उदकं चालेत्वा वीचि उट्ठापेत्वा केसग्गमत्तं पि यथाठितट्ठानतो चावेति, पाराजिकं । अथ पन परिकप्पेति “एत्थ गतं गहेस्सामी” ति, रक्खति ताव; गतट्ठाने पन उद्धरतो पाराजिकं । उदकतो अच्चुगगतस्स पुप्फस्स सकलमुदकं ठानं, तं उप्पाटेत्वा उजुकं उद्धरन्तस्स नाळन्ते केसग्गमत्तं उदकतो अतिकन्ते पाराजिकं । पुप्फे^७ २० गहेत्वा अपनामेत्वा आकड्ढन्तो उप्पाटेति, न उदकं ठानं, उप्पाटितमत्ते पाराजिकं । कलापबद्धानि पुप्फानि उदकट्ठाने वा रक्खे वा गच्छे वा बन्धित्वा ठपेन्ति, बन्धनं अमोचेत्वा इतो चितो च करोन्तस्स थुल्लच्चयं, बन्धने मुत्तमत्ते पाराजिकं । पठमं बन्धनं मोचेत्वा पच्छा हरति, एत्थ छहाकारेहि ठानपरिच्छेदो ति इदं उभयं महापचारियादीसु वुत्तं । पद्दुमि- २५ नियं पुप्फानि सह पद्दुमिनिया गण्हितुकामस्स पुप्फनाळेहि च पत्तनाळेहि च

B. 287

१. खणित्वा—म०, रो० । २. ओसारेति—म०, रो० । ३. म०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

४. वत्थु—स्या०, म० । एवमुपरि पि । ५. भुम्मद्वु—सी०, स्या०, रो० । ६. केहि—रो० ।

७. कलापकं—रो० । ८. पुप्फं—स्या० ।

फुट्टुदकवसेन उद्धञ्चैव तिरियं च ठानपरिच्छेदो वेदितब्बो । तं पनस्स पदुमिनियं^१ अनुप्पाटेत्वा पुप्फानि वा पत्तानि वा अत्तनो अभिमुखं आकट्टन्तस्स थुल्लच्चयं । उप्पाटितमत्ते पाराजिकं ।

R. 330

पुष्पपत्तनाळे ठानतो अचावेत्वा पि पठमं पदुमिनि उप्पाटेन्तस्स
 ५ थुल्लच्चयं । पच्छा पुष्पपत्तनाळेसु ठाना चावितेसु पाराजिकं । उप्पाटिताय पदुमिनिया पुष्पं गण्हन्तो पन भण्डं अग्घापेत्वा कारेतब्बो । बहि ठपिते रासिकतकलापवद्धभारवद्धपुप्फे^२ पि एसेव नयो । भिसं वा मुलालं^३ वा, येन वत्थुं^४ पूरेति^५, तं उप्पाटेन्तस्स पाराजिकं । कट्टमे फुट्टोकासवसेन चेत्य ठानं परिच्छिन्दितब्बं । तानि उप्पाटेन्तस्स सुखुमं^६ पि मूलं^७ अच्छिन्नं
 १० होति, रक्खति ताव । भिसपब्बे जातं पत्तं वा पुष्पं वा होति, तं पि रक्खती ति महाअट्टकथायमेव वुत्तं । भिसगण्ठिम्हि पन कण्टको होति, योब्बनप्पत्तानं मुखपिळका विय, अयं अदीघत्ता न रक्खति । सेसं उप्पलादीसु वुत्तनयमेव ।

मच्छकच्छपानं सस्सामिकानं वापिआदीसु सकलमुदकं ठानं, तस्मा
 १५ यो पटिजगगनट्टाने सस्सामिकं मच्छं बळिसेन^८ वा जालेन वा कुमिनेन^९ वा हत्थेन वा गण्हति^{१०}, तस्स येन मच्छेन वत्थुं पूरेति, तस्मिं केसगमत्तं पि उदकतो उद्धट्टमत्ते पाराजिकं । कोचि मच्छो गट्ठमानो इतो चितो च धावति, आकासं वा^{११} उप्पतति, तीरे वा^{१२} पतति, तं^{१३} आकासे वा ठितं तीरे वा पतितं^{१४} गण्हतो पि पाराजिकमेव । कच्छपं पि बहि गोचरत्थं गतं
 २० गण्हतो एसेव नयो । उदकट्टं पन उदका मोचयतो पाराजिकं ।

तेसु तेसु पन जनपदेसु सब्बसाधारणस्स महातळाकस्स निद्धमननुम्बं निस्साय सब्बसाधारणमेव कुन्नदीसदिसं उदकवाहकं खनन्ति । ततो खुद्दकमातिकायो नीहरित्वा मातिकाकोटियं अत्तनो अत्तनो वळञ्जनत्थाय आवाटे खनन्ति । तेसं पन यदा उदकेन अत्थो होति, तदा आवाटे खुद्दकमातिकायो

१. पदुमिनि-म०, रो० । २. रासिकट०-रो०; ०कलापवद्धपुप्फे-सी० । ३. मुलालं-म०, मुलालं-स्या० । ४-४. वत्थु पूरति-स्या०, म० । एवमुपरि पि । ५-५. सुखुमं मूलं पि-स्या० । ६. वळिसेन-स्या०, रो० । ७. कुमिनेन-स्या०, कुमीनेन-म० । ८. गण्हति-म० । ९. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । १०. रो० पोत्थके नत्थि । ११. रो०, म० पोत्थकेसु नत्थि । १२. पतिट्ठितं-रो० ।

उदकवाहकं च सोधेत्वा निद्धमनतुम्बं उग्घाटेन्ति । ततो उदकेन सद्धि
मच्छा निक्खमित्वा अनुपुब्बेन आवाटे पत्वा वसन्ति । तत्थ तळाके च
उदकवाहकेसु^१ च मच्छे गहन्ते न वारेन्ति । खुद्दकासु^२ पन अत्तनो अत्तनो
मातिकासु उदकआवाटेसु च पविट्ठमच्छे गण्हितुं न देन्ति, वारेन्ति; तत्थ यो
तळाके वा निद्धमनतुम्बे वा उदकवाहके वा मच्छे गण्हाति, अवहारेण सो^३ 5
न कारेतब्बो । खुद्दकमातिकासु पन आवाटेसु^४ वा पविट्ठं गण्हन्तो गहितस्स
अग्घवसेन कारेतब्बो । सचे ततो गय्हमानो मच्छो आकासे वा उप्पतति,
तीरे वा पतति, तं आकासट्ठं वा^५ तीरट्ठं वा उदकविनिमुत्तं गण्हतो अव-
हारो नत्थि । कस्मा ? यस्मा अत्तनो परिग्गहट्ठाने ठितस्सेव ते सामिका ।
एवरूपा हि तत्थ कतिका । कच्छपे पि एसेव नयो ।

B. 288,
R. 331

19

सचे पन मच्छो गय्हमानो आवाटतो खुद्दकमातिकं आरुहति, तत्थ नं
गण्हतो पि अवहारोयेव । खुद्दकमातिकतो^६ पन उदकवाहकं, ततो च तळाकं
आरूळ्हं गण्हतो अवहारो नत्थि । यो आवाटतो भत्तसित्थेहि पलोभेत्वा
मातिकं आरोपेत्वा गण्हाति, अवहारो व । ततो पन पलोभेत्वा उदकवाहकं
आरोपेत्वा गण्हन्तस्स अवहारो नत्थि । केचि पन कुतोचिदेव सब्बसाधा- 15
रणट्ठानतो मच्छे आनेत्वा पच्छिमवत्थुभागे उदकावाटे^७ खिपित्वा पोसेत्वा^८
दिवसे दिवसे द्वे तीणि उत्तरिभङ्गत्थाय मारेन्ति । एवरूपं मच्छं उदके वा
आकासे वा तीरे वा यत्थ कत्थचि ठितं गण्हतो अवहारो एव । कच्छपे
पि एसेव नयो ।

निदाघकाले पन नदिया सोते पच्छिन्ने कत्थचि निन्नट्ठाने उदकं 20
तिट्ठति, तत्थ मनुस्सा मच्छानं विनासाय मदनफलविसादीनि पक्खित्वा
गच्छन्ति, मच्छा तानि खादन्ता^९ मरित्वा उत्ताना उदके पलवन्ता^{१०} तिट्ठन्ति ।
यो तत्थ गन्त्वा “याव सामिका नागच्छन्ति, ताविमे मच्छे गण्हिस्सामी” ति
गण्हाति^{११}, अग्घवसेन कारेतब्बो । पंसूकूलसञ्जाय गण्हतो अवहारो नत्थि,

१. ०वाहके-सी०, स्या० । २. खुद्दिकासु-सी०, रो० । ३. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।
४. आवाटे-सी०, स्या० । ५. रो० पोत्थके नत्थि । ६. ०मातिकतो-सी०, रो० । ७. उदक-
आवाटे-स्या०, म० । ८. पोसित्वा-रो० । ९. खादन्तो-रो० । १०. पलवन्ता-म०; पिलवन्ता-
सी० । ११. गण्हति-रो० ।

आहरापेन्ते पन भण्डदेय्यं । मच्छविसं पक्खिपित्वा गतमनुस्सा भाजनानि
आहरित्वा पूरेत्वा गच्छन्ति, याव “पुन पि आगच्छिस्सामा” ति सालया
होन्ति, ताव ते सस्सामिकमच्छा व । यदा पन ते “अलं अम्हाकं” ति
निरालया पक्कमन्ति, ततो पट्टाय थेय्यचित्तेन गण्हन्तस्स दुक्कटं । पंसूकूल-
R. 332 5 सञ्चिस्स अनापत्ति । यथा च मच्छकच्छपेसु, एवं सब्बाय पि ओदक-
जातिया^१ विनिच्छियो वेदितब्बो ति^२ ।

नावट्टकथा

B. 289

७६. नावट्टे — पठमं ताव नावं दस्सेन्तो “नावा नाम याय तरती”
ति आह^३ । तस्मा इध अन्तमसो रजनदोणिका^४ पि वेणुकलापको पि
10 “नावा” त्वेव वेदितब्बो^५ । सीमासम्मन्नने पन धुवनावा अन्तो खनित्वा
वा फलकेहि बन्धित्वा वा कता सब्बन्तिमेन परिच्छेदेन तिण्णं वाहनिका^६
एव वट्टति । इध पन एकस्स पि वाहनिका “नावा” त्वेव वुच्चति । नावाय
निक्खित्तं (६०.१) ति यं किञ्चि इन्द्रियबद्धं वा अनिन्द्रियबद्धं वा; तस्स अव-
हारलक्खणं थलट्टे वुत्तनयेनेव वेदितब्बं । नावं अवहरिस्सामी ति आदिमिह
15 च दुतियपरियेसनगमनआमसनफन्दापनानि वुत्तनयानेव । बन्धनं मोचेती
ति एत्थ पन याव बन्धने^७ मुत्तमत्ते ठाना न चवति, तस्सा बन्धनं याव न
मुत्तं होति, ताव दुक्कटं । मुत्ते पन थुल्लच्चयं पि पाराजिकं पि होति,
तं परतो आविभवस्सति । सेसं वुत्तनयमेव । अयं ताव पालिवण्णना ।

अयं पनेत्थ पालिमुत्तकविनिच्छयो — चण्डसोते बन्धित्वा ठपित-
20 नावाय एकं ठानं बन्धनमेव, तस्मिं मुत्तमत्ते पाराजिकं । तत्थ युत्ति पुब्बे
वुत्ता एव । विप्पनट्टनावा पन यं यं उदकप्पदेसं फरित्वा ठिता होति,
स्वास्सा ठानं । तस्मा तं उद्धं वा उच्चारन्तस्स, अधो वा ओपिलापेन्तस्स^८
चतूसु वा दिसासु फुट्टोकासं अतिक्रामेन्तस्स अतिक्रान्तमत्ते पाराजिकं । निच्चले
उदके अबन्धनं अत्तनो धम्मताय ठितनावं पुरतो वा पच्छतो वा वाम-
25 दक्खिणपस्सतो वा कड्डन्तस्स एकेनन्तेन फुट्टोकासं अपरेण उदके पतिट्ठितन्तेन

१. उदकजातिया—स्या० । २. रो० पोत्थके नत्थि । ३. आदिमाह—रो० । ४. रजक०—
रो० । ५. वेदितब्बा—रो० । ६. वहनिका—स्या० । एवमुपरि पि । ७. बन्धना—रो० ।
८. ओपिळा०—रो० ।

अतिक्रन्तमत्ते पाराजिकं । उद्धं केसग्गमत्तं उदकतो मोचिते अधो नावा-
तलेन फुट्टोकासं मुखवट्ठि अतिक्रन्तमत्ते पाराजिकं । तीरे बन्धित्वा निच्छले
उदके ठपितनावाय बन्धनं च ठितोकासो चा ति द्वे ठानानि । तं पठमं
बन्धना मोचेति, थुल्लच्चयं । पच्छा छन्नं आकारानं अञ्जतरेन ठाना चावेति,
पाराजिकं । पठमं ठाना चावेत्वा पच्छा बन्धनमोचने^१ पि^२ एसेव नयो । 5
थले उस्सादेत्वा^३ उक्कुज्जित्वा^३ ठपितनावाय फुट्टोकासो व ठानं । तस्सा
पञ्चहाकारेहि ठानपरिच्छेदो वेदितब्बो ।

R. 333

निकुज्जित्वा^४ ठपितनावाय पन मुखवट्ठिया फुट्टोकासो व ठानं, तस्सा
पि पञ्चहाकारेहि ठानपरिच्छेदं जत्वा यतो कुतोचि फुट्टोकासं उद्धं च केस-
ग्गमत्तं अतिक्रन्तमत्ते पाराजिकं वेदितब्बं । थलं^५ पन उस्सादेत्वा द्विन्नं 10
दारुघटिकानं उपरि ठपितनावाय दारुघटिकानं फुट्टोकासोयेव ठानं, तस्मा
तत्थ मञ्चपादमत्थकेसु^६ येव पत्थटबद्धसाटके^७ नागदन्तेसु ठपितभिण्डिवाले
च वुत्तनयेन विनिच्छयो वेदितब्बो ।

B. 290

योत्तबद्धाय पन नावाय सट्ठिसत्ततिव्यामप्पमाणं योत्तं अमोचेत्वा व
आकट्ठित्वा पठविलगं कत्वा सह योत्तेन थले ठपिताय नावाय न फुट्टोकास- 15
मत्तमेव ठानं । अथ खो योत्तकोटितो पट्टाय याव नावाय पठवियं पति-
ट्टितोकासस्स पच्छिमन्तो ताव दीघतो, तिरियं पन नावाय च योत्तस्स च
पठवियं पतिट्टितपरियन्तप्पमाणं^८ ठानं ति वेदितब्बं । तं दीघतो वा तिरि-
यतो वा कट्ठन्तस्स एकेनन्तेन फुट्टोकासं अपरेन पठवियं पतिट्टितन्तेन अति-
क्कन्तमत्ते, उद्धं केसग्गमत्तं सह योत्तेन पठवितो मोचिते पाराजिकं । यो 20
पन तित्थे ठितनावं आरुहित्वा^९ थेय्यचित्तो अरित्तेन वा फियेन^{१०} वा पाजेति,
पाराजिकं । सचे पन छत्तं वा पणामेत्वा चीवरं वा पादेहि अक्कमित्वा
हत्येहि उक्खिपित्वा लकारसदिसं^{११} कत्वा वातं गण्हापेति, बलवा च^{१२} वातो
आगम्म नावं हरति, वातेनेव सा हटा होति; पुग्गलस्स नत्थि अवहारो ।

१-१. बन्धनं मोचेति-रो० । २. उस्सारेत्वा-सी० । ३. उक्कुज्जेत्वा-सी०, रो० ।

४. निकुज्जेत्वा-सी०; रो०; निकुज्जेत्वा-स्या० । ५. थले-म० । ६. मत्थके-रो० । ७. पति-
ट्टितत्थट्ठसाटके-स्या०; पतिट्टित०-रो० । ८. यन्तपमाणं-सी०, रो० । ९. अभिरुहित्वा-
स्या० । १०. पियेन-सी० । ११. लङ्कारसदिसं-स्या०, म० । १२. स्या० पोत्थके नत्थि ।

R. 334

पयोगो अत्थि, सो पन ठाना चावनपयोगो न होति । यदि पन तं नावं एवं गच्छन्तं^१ पकतिगमनं उपच्छिन्दित्वा अञ्जं दिसाभागं नेति, पाराजिकं । सयमेव यं किञ्चि गामतित्थं सम्पत्तं ठाना अचावेन्तो^२ व विक्किणित्वा गच्छति, नेव अत्थि अवहारो । भण्डदेय्यं पन होती ति ।

यानट्टकथा

B. 291

- 5 ७७. यानट्टे — यानं ताव दस्सेन्तो “यानं नाम वय्हं” ति आदि-
माह । तत्थ उपरि मण्डपसदिसं पदरच्छन्नं सब्बपलिगुण्ठिमं^३ वा छादेत्वा कतं
वय्हं (६०.१०) । उभोसु पस्सेसु सुवण्णरजतादिमया गोपानसियो दत्त्वा
गरुळपक्खकनयेन^४ कता सन्दमानिका । रथो च सकटं च पाकटमेव । तेसु
यत्थ कत्थचि सविञ्जाणकं वा अविञ्जाणकं वा रासिआदिवसेन ठपितं
10 भण्डं थेय्यचित्तेन ठाना चावेन्तस्स नावट्टे च^५ थलट्टे च वुत्तनयेनेव पारा-
जिकं वेदितब्बं ।

- अयं पन विसेसो — यानट्टं तण्डुलादिभण्डं पिटकेन^६ गण्हतो पिटके
अनुक्खित्ते पि पिटकं पहरित्वा^७ तण्डुलादीनं एकावद्धभावे विकोपिते^८ पारा-
जिकं । थलट्टादीसु पि अयं नयो लब्धति । यानं अवहरिस्सामी ति
15 आदिमिह दुतियपरियेसनादीनि वुत्तनयानेव । ठाना चावेती ति एत्थ पन
दुकयुत्तस्स यानस्स द्विन्नं गोणानं अट्ट पादा, द्वे च चक्कानी ति दस ठानानि ।
तं थेय्यचित्तस्स धुरे^९ निसीदित्वा पाजयतो गोणानं पादुद्वारे थुल्लच्चयं ।
चक्कानं पन पठवियं पतिट्ठितप्पदेसतो^{१०} केसग्गमत्ते अतिकन्ते पाराजिकं ।
सचे पन गोणा “नायं अम्हाकं सामिको” ति अत्वा धुरं छड्ढेत्वा^{११} आकडुन्ता
20 तिट्ठन्ति वा फन्दन्ति वा, रक्खति ताव । गोणे पुन उजुकं पटिपादेत्वा धुरं
आरोपेत्वा दळ्हं योजेत्वा पाचनेन विज्झित्वा पाजेन्तस्स वुत्तनयेनेव तेसं
तेसं पादुद्वारे थुल्लच्चयं । चक्कातिकमे पाराजिकं ।

R. 335

सचे पि सकटमे मग्गे एकं चक्कं कट्टमे लग्गं होति, दुतियं चक्कं
गोणा परिवत्तेन्ता पवत्तेन्ति^{१२}, एकस्स ठितत्ता न ताव अवहारो होति । गोणे

१. गच्छन्ति-म० । २. अच्चा०-स्या० । ३. ०पळि०-सी०; ०परि०-स्या० । ४. पक्ख-
नयेन-स्या० । ५. स्या० पोत्थके नत्थि । ६. पिटके-स्या० । ७. अपहरित्वा-म० । ८. विको-
पिते-स्या० । ९. आरुहित्वा धुरे-स्या० । १०. ०ट्ठितपदेसतो-सी०, रो० । ११. छड्ढेत्वा-
रो० । १२. पवट्टेन्ति-स्या०; पवेट्टन्ति-रो० ।

पन^१ पुन उजुकं पटिपादेत्वा पाजेन्तस्स ठितचक्के केसग्गमत्तं फुट्टोकासं अति-
क्कन्ते पाराजिकं । चतुयुत्तकस्स पन अट्टारसट्टानानि । अट्टयुत्तकस्स
चतुत्तिसा ति — एतेनुपायेन युत्तयानस्स ठानभेदो वेदितब्बो ।

यं पन अयुत्तकं धुरे एकाय पच्छतो च द्वीहि उपत्थम्भिनीहि उपत्थ-
म्भेत्वा ठपितं, तस्स तिण्णं उपत्थम्भिनीनं चक्कानं च वसेन पञ्च ठानानि । 5
सचे धुरे उपत्थम्भिनी हेट्ठाभागे कप्पकता होति, छ ठानानि । पच्छतो पन
अनुपत्थम्भेत्वा धुरे उपत्थम्भितस्सेव उपत्थम्भिनीवसेन तीणि वा चत्तारि वा
ठानानि । धुरेन फलकस्स वा दारुकस्स वा उपरि ठपितस्स तीणि ठानानि ।
तथा पठवियं ठपितस्स । तं^२ कड्डित्वा वा उक्खिपित्वा वा पुरतो च पच्छतो
च ठाना चावेन्तस्स थुल्लच्चयं । चक्कानं पतिट्ठितट्टाने केसग्गमत्तं अतिक्कन्ते 10
पाराजिकं । चक्कानि अपनेत्वा द्वीहि अक्खसीसेहि दारूनं उपरि ठपितस्स
द्वे ठानानि । तं कड्डन्तो^३ वा उक्खिपन्तो वा फुट्टोकासं अतिक्कामेति,
पाराजिकं । भूमियं ठपितस्स धुरेन च चतूहि च अक्खुद्धीहि पतिट्ठितवसेन
पञ्च ठानानि । तं धुरे गहेत्वा कड्डतो उद्धीनं पच्छिमन्तेहि पुरिमत्ते अति-
क्कन्ते पाराजिकं । उद्धीसु गहेत्वा कड्डतो उद्धीनं पुरिमन्तेहि पच्छिमन्ते 15
अतिक्कन्ते पाराजिकं । पस्से गहेत्वा कड्डतो उद्धीनं येव तिरियं पतिट्ठित-
ट्टानस्स अतिक्कमेन पाराजिकं । मज्झे गहेत्वा उक्खिपतो केसग्गमत्ते^४ पठवितो
मुत्ते पाराजिकं । अथ उद्धिखाणुका न होन्ति, सममेव बाहं^५ कत्वा मज्झे
विज्झित्वा अक्खसीसानि पवेसितानि होन्ति, तं हेट्ठिमतलस्स सामन्ता^६
सब्बं पठवि फुसित्वा तिट्ठति । तत्थ चतूसु दिसासु उद्धं च फुट्टट्टानातिक्कम- 20
वसेन पाराजिकं वेदितब्बं । भूमियं नाभिया ठपितचक्कस्स एकमेव ठानं,
तस्स पञ्चहाकारेहि परिच्छेदो । नेमिपस्सेन च नाभिया च फुसित्वा ठितस्स
द्वे ठानानि । नेमिया उट्ठितभागं पादेन अक्कमित्वा^७ भूमियं फुसापेत्वा
अरेसु वा नेमिया वा गहेत्वा उक्खिपन्तस्स अत्तना कतट्टानं ठानं न होति,
तस्मा तस्मि ठिते पि अवसेसट्टाने अतिक्कन्तमत्ते पाराजिकं । 25

B. 292

R. 336

भित्ति निस्साय ठपितचक्कस्सा^८ पि द्वे ठानानि । तत्थ पठमं
भित्तितो मोचेन्तस्स थुल्लच्चयं । पच्छा पठवितो केसग्गमत्तुद्धारे पाराजिकं ।

१-१. पन-सो०, रो० । २. तं धुरं-म०, स्या० । ३. कड्डन्तो-रो० । ४. ०मत्तं-म० ।
५. भागं-रो० । ६. समन्ता-स्या०, म० । ७. अतिक्क-रो० । ८. ०चक्कस्स स्या०, रो० ।

पठमं भूमितो मोचेन्तस्स पन सचे भित्तिं पतिट्ठित्ठानं न कुप्पति, एसेव नयो । अथ अरेसु^१ गहेत्वा हेट्ठा कड्डन्तस्स भित्तिं फुसित्वा ठितोकासस्स उपरिमो अन्तो हेट्ठिमं अतिक्कमति, पाराजिकं । मग्गप्पटिपन्ने^२ याने यानसामिको केनचिदेव करणीयेन ओरोहित्वा मग्गा ओक्कन्तो होति,
 5 अथञ्चो भिक्खु पटिपथं आगच्छन्तो आरक्खसुञ्चं पस्सित्वा, “यानं अव-
 हरिस्सामी” ति आरोहति, तस्स पयोगं विनायेव गोणा गहेत्वा पक्कन्ता,
 अवहारो नत्थि । सेसं नावाय वुत्तसदिसं ति ।

भारट्टकथा

B. 293

७८. इतो परं भारो (६०.१७) येव भारट्टं । सो सीसभारादिवसेन चतुधा दस्सितो । तत्थ सीसभारादीसु असम्मोहत्थं सीसादीनं परिच्छेदो वेदितब्बो ।
 10 तत्थ सीसस्स^३ ताव पुरिमगले गलवाटको, पिट्ठिगले केसञ्चि केसन्ते आवट्ठो होति, गलस्सेव उभोसु पस्सेसु केसञ्चि केसा ओरुह जायन्ति, ये “कण्ण-
 चूळिका” ति वुच्चन्ति, तेसं अधोभागो चा ति अयं हेट्ठिमपरिच्छेदो, ततो उपरि सीसं । एत्थन्तरे ठितभारो सीसभारो नाम ।

उभोसु पस्सेसु कण्णचूळिकाहि पट्टाय हेट्ठा, कप्परेहि^४ पट्टाय उपरि,
 15 पिट्ठिगलवत्ततो च गलवाटकतो च पट्टाय हेट्ठा, पिट्ठिवेमज्जावत्ततो च उपरिच्छेदमज्जे हृदयआवाटतो च पट्टाय उपरि खन्धो । एत्थन्तरे ठित-
 भारो खन्धभारो नाम ।

पिट्ठिवेमज्जावत्ततो पन हृदयआवाटतो च पट्टाय^५ हेट्ठा याव पादनख-
 सिखा, अयं कटिपरिच्छेदो । एत्थन्तरे समन्ततो सरीरे ठितभारो कटि-
 20 भारो नाम ।

कप्परतो पट्टाय पन हेट्ठा याव हत्थनखसिखा, अयं ओलम्बक-
 परिच्छेदो । एत्थन्तरे ठितभारो ओलम्बको नाम ।

R. 337

इदानि सीसे भारं ति आदीसु^६ अयं अपुब्बविनिच्छयो^७ — यो भिक्खु “इदं गहेत्वा एत्थ याही” ति सामिकेहि अनाणत्तो सयमेव “मय्हं
 25 इदं नाम देथ, अहं वो भण्डं वहामी” ति तेसं भण्डं सीसेन आदाय गच्छन्तो

१. अरे-रो० । २. मग्गपटि०-सी०, रो० । ३. सीसं-रो० । ४. कुप्परेहि-स्या० ।
 ५. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ६. आदीसु-सी० । ७. अनुपुब्ब०-स्या० ।

थेय्यचित्तेन तं भण्डं आमसति, दुक्कटं । यथावुत्तसीसपरिच्छेदं अनत्तिक्का-
मेन्तो व इतो चितो^१ च घंसेन्तो^२ सारेति पि पच्चासारेति पि, थुल्लच्चयं ।
खन्धं ओरोपितमत्ते किञ्चा पि सामिकानं “वहू” ति चित्तं अत्थि, तेहि पन
अनाणत्तत्ता पाराजिकं । खन्धं पन अनोरोपेत्वा^३ पि सीसतो केसग्गमत्तं
मोचेन्तस्स पाराजिकं । यमकभारस्स पन एको भारो^४ सीसे पत्तिट्ठाति, 5
एको पिट्ठियं, तत्थ द्वित्रं ठानानं वसेन विनिच्छयो वेदितब्बो । अयं पन
सुद्धसीसभारादीनंयेव वसेन देसना आरद्धा । यो चायं सीसभारे वुत्तो,
खन्धभारादीसु पि अयमेव विनिच्छयो ।

हत्थे भारं (६०.२३) ति एत्थ पन हत्थेन गहितत्ता ओलम्बको “हत्थे
भारो” ति वुत्तो । सो पठमंयेव भूमितो वा गहितो होतु, सुद्धचित्तेन सीसादीहि 10
वा, “हत्थे भारो” त्वेव सङ्खच्चं गच्छति । तं थेय्यचित्तेन तादिसं गहनट्ठानं
दिस्वा भूमियं वा गच्छादीसु वा निक्खिपन्तस्स हत्थतो मुत्तमत्ते पाराजिकं ।
भूमितो गण्हाती ति एत्थ पन तेसं भारानं यं किञ्चि पातरासादिकारणा
सुद्धचित्तेन भूमियं निक्खिपित्वा पुन थेय्यचित्तेन केसग्गमत्तं पि^५ उद्धरन्तस्स
पाराजिकं ति ।

B. 294

15

आरामट्ठकथा

७६. आरामट्ठे पि – आरामं ताव दस्सेन्तो “आरामो नाम पुष्फा-
रामो फलारामो” ति आह । तेसु वस्सिकादीनं पुष्फनको पुष्फारामो ।
अम्बफलादीनं फलनको^६ फलारामो । आरामे चतुहि^७ ठानेहि निक्खित्तस्स
विनिच्छयो भूमट्ठादीसु^८ वुत्तनयो एव ।

तत्थजातके पन मूलं ति उसीरहरिवेरादिकं^९ यं किञ्चि मूलं, तं 20
उप्पाटेत्वा वा उप्पाटितं वा गण्हन्तस्स^{१०} येन मूलेन वत्थु^{११} पूरति^{११}, तस्मि
गहिते पाराजिकं । कन्दो पि मूलेनेव सङ्गहीतो^{१२} । उप्पाटेन्तस्स चेत्थ
अप्पमत्तके पि अच्छिन्ने थुल्लच्चयमेव । तत्थ विनिच्छयो भिसे वुत्तनयेनेव^{१३}

R. 338

१. चीतो-स्या० । २. घंसेन्तो-स्या०, म० । ३. अना०-रो० । ४. भारो-रो० । ५. रो०
पोत्थके नत्थि । ६. फलनके-रो० । ७. चतुहि-सी०, रो० । एवमुपरि पि । ८. भूमट्ठादीसु-सी०;
भूमट्ठादीसु-स्या०, रो० । ९. ०हिर०-स्या० । १०. गण्हतो-स्या०, रो० । ११-११. वत्थुं
पूरति-रो० । एवमुपरि पि । १२. सङ्गहीतो-सी०, रो० । एवमुपरि पि । १३. वुत्तनयेन-
सी०, रो० ।

वेदितब्बो । तच्चं ति भेसज्जत्थाय वा रजनत्थाय वा उपयोगगमनूपगं^१ यं किञ्चि रक्खत्तच्चं; तं उप्पाटेत्वा वा^२ उप्पाटितं वा गण्हन्तस्स मूले वुत्तनयेन पाराजिकं । पुप्फं ति वस्सिकमल्लिकादिकं यं किञ्चि पुप्फं, तं ओचि-
नित्वा वा ओचिनितं^३ वा गण्हन्तस्स उप्पलपदुमेसु वुत्तनयेन पाराजिकं ।
५ पुप्फानं पि हि वण्टं वा बन्धनं वा अच्छिन्नं रक्खति । वण्टभन्तरे पन केसञ्चि सूचिका होति, सा न रक्खति । फलं ति अम्बफलतालफलादिकं^४ यं किञ्चि, तं रक्खतो गण्हन्तस्स विनिच्छयो रक्खे लगितकथायं^५ वुत्तो ।
अपनेत्वा ठपितं भूमट्टादीसु सङ्गहितमेव ।

आरामं अभियुञ्जती (६१.२) ति परसन्तकं “मम सन्तको अयं” ति मुसा
B. 295 10 भणित्वा अभियुञ्जति, अदिन्नादानस्स पयोगत्ता दुक्कटं । सामिकस्स विमतिं
उप्पादेती ति विनिच्छयकुसलताय बलवनिस्सितादिभावेन वा आरामसामि-
कस्स संसयं जनेति । कथं ? तं हि तथाविनिच्छयप्पसुतं^६ दिस्वा सामिको
चिन्तेति — “सक्खिस्सामि नु खो अहं इमं आरामं अत्तनो कातुं, न सक्खि-
स्सामि नु खो” ति । एवं तस्स विमतिं^७ उप्पज्जमाना तेन उप्पादिता होति,
15 तस्मा थुल्लच्चयं आपज्जति ।

धुरं निक्खिपती ति यदा पन सामिको “अयं थद्धो कक्खळो जीवित-
ब्रह्मचरियन्तरायं पि मे करेय्य, अलं दानि मय्हं इमिना आरामेना” ति
धुरं निक्खिपति, अभियुञ्जको पाराजिकं आपज्जति । सचे सयं पि कतधुर-
निक्खेपो होति, अथ च^८ पन सामिकेन धुरे निक्खित्ते पि अभियुञ्जको धुरं
20 अनिक्खिपित्वाव “इमं सुट्ठु पीळेत्वा मम आणापर्वात्ति दस्सेत्वा किङ्कार-
प्पटिस्साविभावे^९ नं ठपेत्वा दस्सामी” ति दातव्वभावे सउस्साहो होति^{१०},
R. 339 रक्खति ताव । अथा^{११} पि^{१२} अभियुञ्जको “अच्छिन्दित्वा न दानि नं इमस्स
दस्सामी” ति धुरं निक्खिपति, सामिको पन धुरं न निक्खिपति, पक्खं
परियेसति, कालं आगमेति, “लज्जिपरिसं ताव लभामि, पच्छा जानिस्सामी”
25 ति पुन गहणेयेव सउस्साहो होति, रक्खतियेव । यदा पन सो पि “न

१. ०गमनकं—स्या०; उपभोग०—रो० । २. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ३. ओचितं—
स्या०, रो० । ४. ०फलादि—स्या०, रो० । ५. लगितकथायं—रो० । ६. ०यपसुतं—सी०,
रो० । ७. विमतिं—रो० । ८. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ९. किङ्कारप्पटिस्साविभावे—सी०,
रो० । १०. रो० पोत्थके नत्थि; व—स्या० । एवमुपरि पि । ११-१२. अथ—रो० ।

दस्सामी” ति, सामिको पि “न लच्छामी” ति — एवं उभो पि^१ धुरं निक्खि-
पन्ति, तदा अभियुञ्जकस्स पाराजिकं । अथ पन अभियुञ्जित्वा विनिच्छयं
कुरुमानो अनिट्ठिते विनिच्छये सामिकेन पि धुरनिक्खेपे अकते अत्तनो अस्सा-
मिकभावं जानन्तोयेव ततो किञ्चि पुप्फं वा फलं वा गण्हाति, भण्डग्घेन
कारेतब्बो ।

5

धम्मं चरन्तो (६१.५) ति भिक्खुसङ्घे वा राजकुले वा विनिच्छयं
करोन्तो । सामिकं पराजेती ति विनिच्छयिकानं उक्कोचं दत्वा कूटसक्खि ओता-
रेत्वा आरामसामिकं जिनाती ति अत्थो । आपत्ति पाराजिकस्सा ति न केवलं
तस्सेव, सञ्चिच्च तस्स अत्थसाधने पवत्तानं कूटविनिच्छयिकानं पि कूट-
सक्खीनं पि सब्बेसं पाराजिकं । एत्थ च सामिकस्स धुरनिक्खेपवसेनेव 10
पराजयो वेदितब्बो । अनिक्खित्तधुरो हि अपराजितो व होति । धम्मं
चरन्तो परउज्जती ति सचे पि धम्मेन विनयेन सत्थुसासनेन विनिच्छयस्स
पवत्तत्ता सयं पराजयं पापुणाति; एवं पि मुसावादेन सामिकानं पीळाकरण-
प्पच्चया थुल्लच्चयं आपज्जती ति ।

विहारट्टकथा

८०. विहारट्टे पि — चतुहि^२ ठानेहि निक्खित्तं वुत्तनयमेव । अभियोगे 15 B. 296
पि चेत्य चातुद्दिसं^३ सङ्घं^३ उद्दिस्स भिक्खूनं दिन्नं विहारं वा परिवेणं वा
महन्तं पि खुद्दकं पि अभियुञ्जतो अभियोगो न रुहति^४ । अच्छिन्दित्वा गण्हितुं
पि न सक्कोति । कस्मा ? सब्बेसं धुरनिक्खेपाभावतो । न हेत्थ सब्बे चातु-
द्दिसा भिक्खू धुरनिक्खेपं करोन्ती ति । दीघभाणकादिभेदस्स पन गणस्स^५
एकपुग्गलस्स वा सन्तकं अभियुञ्जित्वा गण्हन्तो सक्कोति ते धुरं निक्खिपा- 20
पेतुं । तस्मा तत्थ आरामे वुत्तनयेन विनिच्छयो वेदितब्बो ति ।

खेतट्टकथा

८१. खेतट्टे पि — खेतं ताव दस्सेन्तो “खेतं नाम यत्थ पुब्बण्णं^६
वा अपरण्णं^६ वा जायती” ति आह । तत्थ पुब्बण्णं ति सालिआदीनि सत्त

R. 340

१. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । २. चतुहि—सी०, रो० । एवमुपरि पि । ३-३. ०द्दिसि-
सङ्घं—स्या० । ४. रुहति—सी०, रो० । ५. ०वा—स्या० । ६-६. पुब्बन्तं वा अपरन्तं—सी०,
स्या० । एवमुपरि पि ।

धञ्जानि; अपरर्णं (६१.१५) ति मुग्गमासादीनि; उच्छुखेत्तादिकं पि एत्थेव सङ्ग-
हितं । इधा पि चतूहि ठानेहि निक्खित्तं वुत्तनयमेव । तत्थजातके पन सालि-
सीसादीनि निरुम्भित्वा^१ वा एकमेकं हत्थेनेव छिन्दित्वा वा असितेन लायित्वा
वा बहूनि एकतो उप्पाटेत्वा वा गण्हन्तस्स यस्मिं बीजे वा सीसे वा मुट्ठियं
५ वा मुग्गमासादिफले वा वत्थुं^२ पूरति^३, तस्मिं बन्धना मोचितमत्ते पारा-
जिकं । अच्छिज्जमानो पन दण्डको वा वाको वा तचो वा अप्पमत्तको पि
रक्खति ।

वीहिनाळं दीघं पि होति, याव अन्तोनाळतो^३ वीहिसीसदण्डको न
निक्खमति, ताव रक्खति । केसग्गमत्तं पि नाळतो दण्डकस्स हेट्ठिमतले
१० निक्खन्ते भण्डग्घेन^४ कारेतब्बो । असितेन लायित्वा गण्हतो पन मुट्ठिगतेसु
हेट्ठा छिन्नेसु पि सचे सीसानि जटितानि, रक्खन्ति^५ ताव । विजटेत्वा पन केस-
ग्गमत्तं पि उक्खिपतो सचे वत्थुं पूरति, पाराजिकं । सामिकेहि पन लायित्वा
ठपितं सभुसं वा अभुसं वा कत्वा गण्हतो येन वत्थुं पूरति, तस्मिं गहिते
पाराजिकं । सचे परिकप्पेति "इदं मद्दित्वा पप्फोटेत्वा सारमेव गण्हस्सामी"
१५ ति रक्खति ताव । मद्दनपप्फोटनेसु ठाना चावेन्तस्सा पि पाराजिकं नत्थि,
पच्छा भाजनगते कतमत्ते पाराजिकं । अभियोगो पनेत्थ वुत्तनयो एव ।

खीलसङ्कमनादीसु पठवी नाम अनग्घा । तस्मा सचे एकेनेव खीलेन
केसग्गमत्तं^६ पि पठविप्पदेसं सामिकानं पस्सन्तानं वा अपस्सन्तानं वा अत्तनो
२० सन्तकं करोति, तस्मिं खीले नामं छिन्दित्वा वा^७ अच्छिन्दित्वा वा सङ्का-
मितमत्ते तस्स च, ये चस्स एकच्छन्दा, सब्बेसं पाराजिकं । सचे पन द्वीहि
खीलेहि गहेतब्बं होति, पठमे खीले थुल्लच्चयं; दुतिये पाराजिकं । सचे
तीहि गहेतब्बं होति^८, पठमे दुक्कटं, दुतिये थुल्लच्चयं, ततिये पाराजिकं ।
एवं बहुकेसु पि अवसाने द्वे ठपेत्वा पुरिमेहि दुक्कटं, अवसाने द्विन्नं एकेन
थुल्लच्चयं, इतरेण पाराजिकं वेदितब्बं । तं च खो सामिकानं धुरनिक्खेपेन ।
एवं सब्बत्थ ।

१. निरप्पित्वा-स्या० । २-२. वत्थुं पूरेति सी०, रो० । एवमुपरि पि । ३. नाळितो-
रो० । ४. ंग्घवेन-रो० । ५. रक्खति-सी०, रो० । ६. इतो केसग्गमत्तं-म० । ७. व-रो० ।
८. सी० पोत्थके नत्थि ।

रज्जुं वा (६१.२६) ति “मम सन्तकं इदं” ति आपेतुकामो रज्जुं वा पसारति, यद्वि^१ वा पातेति, दुक्कटं । “इदानीं द्वीहि पयोगेहि अत्तनो सन्तकं करिस्सामी” ति तेसं पठमे थुल्लच्चयं, दुतिये पाराजिकं ।

वतिं वा ति परस्स खेतं परिक्खेपवसेन अत्तनो कातुकामो दारुणि निखनति^२, पयोगे पयोगे दुक्कटं । एकास्मि अनागते थुल्लच्चयं, तस्मि आगते 5 पाराजिकं । सचे तत्तकेन असक्कोन्तो साखापरिवारेनेव अत्तनो कातुं सक्कोति^३, साखापातेन पि एसेव नयो । एवं येन येन^४ परिक्खिपित्वा अत्तनो कातुं सक्कोति, तत्थ तत्थ पठमपयोगेहि^५ दुक्कटं । अवसाने द्वित्रं एकेन थुल्लच्चयं, इतरेण पाराजिकं वेदितव्वं ।

मरियादं वा ति परस्स खेतं “मम इदं” ति आपेतुकामो अत्तनो 10 खेतमरियादं केदारपालि^६ यथा परस्स खेतं अतिक्कमति, एवं सङ्कामेति, पंसुमत्तिकादीहि वा वड्ढेत्वा वित्थतं करोति, अकतं वा पन पतिट्ठापेति, पुरिमपयोगेहि^७ दुक्कटं । द्वित्रं पच्छिमानं एकेन थुल्लच्चयं, इतरेण पाराजिकं ति ।

वत्थुड्ढकथा

८२. वत्थुड्ढे पि — वत्थुं ताव दस्सेन्तो वत्थु नाम “आरामवत्थु विहार- 15 B. 298 वत्थु” ति आह । तत्थ बीजं वा उपरोपके वा अरोपेत्वा व केवलं भूमिं सोधेत्वा तिण्णं पाकारानं येन केनचि परिक्खिपित्वा वा अपरिक्खिपित्वा^८ वा^९ पुप्फारामादीनं अत्थाय ठपितो भूमिभागो आरामवत्थु नाम । एतेनेव नयेन एकविहारपरिवेणआवासानं अत्थाय ठपितो भूमिभागो विहारवत्थु नाम । यो पि पुब्बे आरामो च विहारो च हुत्वा पच्छा विनस्सित्वा 20 भूमिमत्तो^{१०} ठितो, आरामविहारकिच्चं न करोति, सो पि आरामविहार-वत्थुसङ्गहेनेव सङ्गहितो । विनिच्छयो पनेत्थ खेत्टे^{११} वुत्तसदिसोयेवा ति ।

गामड्ढकथा

८३. गामड्ढे यं वत्तव्वं तं वुत्तमेव^{१२} ।

१. सट्ठि-रो० । २. निखणति-म०, रो० । एवमुपरि पि । ३. सो० पोत्थके नत्थि । ४. केनचि-स्या० । ५. पठमेहि पयोगेहि-रो० । ६. ०पालि-म०; ०पालि-सो० । ७. ०पयोगेसु-स्या० । ८-८. स्या० पोत्थके नत्थि । ९. भूमिभागमत्तो-स्या० । १०. खेत्ते-रो० । ११. वुत्त-नयमेव-रो० ।

अरञ्जदुकथा

R. 342

८४. अरञ्जदु - अरञ्जं ताव दस्सेन्तो “अरञ्जं नाम यं मनुस्सानं परिग्गहितं होत्ति, तं अरञ्जं” ति आह । तत्थ यस्मा अरञ्जं नाम (६२.१५) मनुस्सानं परिग्गहितं पि अत्थि, अपरिग्गहितं पि; इध पन यं परिग्गहितं सारक्खं, यतो न विना मूलेन कटुलतादीनि गहेतुं लब्भन्ति, तं अधिप्पेतं । तस्मा
5 “यं मनुस्सानं परिग्गहितं होती” ति वत्वा पुन “अरञ्जं” ति वुत्तं । तेन इममत्थं दस्सेति - “न परिग्गहितभावो अरञ्जस्स लक्खणं । यं पन अत्तनो^१ अरञ्जलक्खणेन अरञ्जं मनुस्सानं च परिग्गहितं, तं इमस्मि अत्थे अरञ्जं” ति । तत्थ विनिच्छयो आरामट्टादीसु^२ वुत्तसदिसो ।

तत्थजातकेसु पनेत्थ एकास्मि पि महग्घस्सुक्खे छिन्नमत्ते पाराजिकं ।
10 लतं वा ति एत्थ^३ वेत्तो पि लता पि लता एव; तत्थ यो वेत्तो वा लता वा दीघा होत्ति, महास्सुक्खे च गच्छे च विनिविज्झित्वा वा वेठेत्वा वा गता, सा मूले छिन्ना पि अवहारं न जनेति अग्गे छिन्ना पि, यदा पन अग्गे पि मूले पि छिन्ना होत्ति, तदा अवहारं जनेति । सचे पन^४ वेठेत्वा ठिता होत्ति, वेठेत्वा ठिता पन सुक्खतो मोचितमत्ता अवहारं जनेति ।

B. 299 15

तिणं वा ति एत्थ तिणं वा होतु पण्णं वा, सब्बं तिणग्गहणेन^५ सङ्गहितं^६; तं गेहच्छदनादीनमत्थाय^७ परेहि छिन्नं वा अत्तना छिन्दित्वा वा गण्हन्तो भण्डग्घेन कारेतब्बो । न केवलं च तिणपण्णमेव, अञ्जं पि यं किञ्चि वाकच्छल्लि आदि^८, यत्थ सामिका सालया, तं गण्हन्तो भण्डग्घेन कारेतब्बो । तच्छेत्वा ठपितो अद्धगतो पि सुक्खो न गहेतब्बो । यो पन
20 अग्गे च मूले च छिन्नो होत्ति, साखा पिस्सा पूतिका जाता, छल्लियो पि गलिता^९, “अयं सामिकेहि छट्ठितो^{१०}” ति^{११} गहेतुं वट्ठति । लक्खणच्छिन्नस्सा पि यदा लक्खणं छल्लिया परियोनद्धं होत्ति, तदा गहेतुं वट्ठति । गेहादीनं अत्थाय सुक्खे छिन्दित्वा यदा तानि कतानि अज्भावुत्थानि च होन्ति, दाखुनि पि अरञ्जे वस्सेन च आतपेन च विनस्सन्ति, ईदिसानि पि दिस्वा “छट्ठि-

१. रो० पोत्थके नत्थि । २. आरामट्टादिमु-सी० । ३. एत्थ च-म० । ४. न-स्या० । ५-५. तिणग्गहणेनेव गहितं-म०; गहितं-रो० । ६. च्छन्नादीन०-रो० । ७. आदि-स्या०, रो० । ८. गलिता-म०, रो० । ९. छट्ठितो-म० । १०. सी० पोत्थके नत्थि ।

तानी” ति गहेतुं वट्टति । कस्मा ? यस्मा अरञ्जसामिका एतेसं अनि-
स्सरा । येहि अरञ्जसामिकानं देय्यधम्मं दत्त्वा छिन्नानि, ते एव इस्सरा,
तेहि च तानि छड्डितानि, निरालया तत्थ जानाति ।

R. 343

यो पि^१ भिक्खु पठमंयेव अरञ्जपालानं देय्यधम्मं दत्त्वा अरञ्जं
पविसित्वा यथारुचिते रुक्खे गाहापेति, तस्स तेसं आरक्खट्टानं अगन्त्वा पि 5
यथारुचितेन मग्गेन गन्तुं वट्टति । अथा पि पविसन्तो अदत्त्वा^२ “निक्खमन्तो
दस्सामी” ति रुक्खे गाहापेत्वा निक्खमन्तो^३ तेसं दातब्बं दत्त्वा गच्छति,
वट्टति एव । अथा पि आभोगं कत्वा गच्छति “देही” ति वुत्ते “दस्सामी^३” ति,
“देही” ति वुत्ते^३ दातब्बमेव । सचे कोचि अत्तनो धनं दत्त्वा “भिक्खुस्स गन्तुं
देथा” ति वदति, लद्धकप्पमेव, गन्तुं वट्टति । सचे पन कोचि इस्सर- 10
जातिको धनं अदत्त्वा व “भिक्खूनं भागं मा गण्हथा” ति वारेति, अरञ्जपाला
च “मयं भिक्खूनं तापसानं च भागं^४ अगण्हन्ता कुतो लच्छाम, देथ, भन्ते”
ति वदन्ति, दातब्बमेव ।

यो पन अरञ्जपालेसु निद्दायन्तेसु वा कीळापसुतेसु वा कत्थचि
पक्कन्तेसु वा आगन्त्वा “कुहि अरञ्जपाला” ति पक्कोसित्वा पि अदिस्वा 15
गच्छति, भण्डदेय्यं । यो पि आरक्खट्टानं पत्वा कम्मट्टानादीनि मनसि-
करोन्तो^५ वा अञ्जविहितो^६ वा असतिया अतिक्कमति, भण्डदेय्यमेव ।
यस्सा पि तं ठानं पत्तस्स चोरो वा हत्थी वा वाल्मिगो वा महामेघो वा
वुट्ठहति, सो च तम्हा उपद्वा मुच्चितुकम्यताय^७ सहसा तं ठानं अतिक्क-
मति, रक्खति ताव, भण्डदेय्यं पन होति । इदं पन अरञ्जे^८ आरक्खट्टानं 20
नाम सुङ्कधाततो पि गरुक्तरं । सुङ्कधातस्स हि परिच्छेदं अनोक्कमित्वा^९
दूरतो व^{१०} परिहरन्तो दुक्कटमेव आपज्जति । इदं पन थेय्यचित्तेन परिहरन्तस्स
आकासेन गच्छतो पि पाराजिकमेव । तस्मा एत्थ अप्पमत्तेन भवितब्बं ति ।

B. 300

उदककथा

८५. उदके पन — भाजनगतं (६२.२३) ति उदकदुल्लभकाले^{११} उदक-
मणिकादीसु भाजनेसु सङ्गोपित्वा^{१२} ठपितं; तं यस्मि भाजने ठपितं होति, तं भाजनं 25

१. रो० पोत्थके नत्थि । २-३. सी० पोत्थके नत्थि । ३-३. रो० पोत्थके नत्थि ।
४. स्या०, रो०, पोत्थकेसु नत्थि । ५. मनसि करोन्तो-सी०, म० । ६. अञ्जविहितो-स्या० ।
७. मुच्चितुकम्यताय-सी०; रो० मुच्चितुकामताय-स्या० । ८. रञ्जे-रो० । ९. अनुक्कमित्वा-
रो० । १०. स्या० पोत्थके नत्थि । ११. उदकं-स्या० । १२. सङ्गोपित्वा-म० ।

R. ३४४

आविञ्जित्वा^१ वा छिदं कत्वा वा तत्थ पोक्खरणीतळाकेसु^२ च अत्तनो
भाजनं पवेसेत्वा^३ गण्हन्तस्स सप्पित्तेलेसु वुत्तनयेन^४ विनिच्छयो वेदितब्बो ।

- मरियादच्छेदने पन तत्थ जातकभूतगामेन सद्धिं पि मरियादं
छिन्दन्तस्स अदिन्नादानपयोगत्ता दुक्कटं । तं च पन पहारे पहारे^५ होति ।
५ अन्तोठत्वा बहिमुखो छिन्दन्तो बहि अन्तेन कारेतब्बो । बहि ठत्वा
अन्तोमुखो छिन्दन्तो अन्तोअन्तेन कारेतब्बो । अन्तो च बहि च छिन्दित्वा^६
मज्झे ठपेत्वा^७ तं छिन्दन्तो मज्जेन कारेतब्बो । मरियादं दुब्बलं कत्वा
गावो पक्कोसति^८, गामदारकेहि वा पक्कोसापेति, ता आगन्त्वा खुरेहि
मरियादं छिन्दन्ति, तेनेव छिन्ना होति । मरियादं दुब्बलं कत्वा गावो
१० उदके पवेसेति^९, गामदारकेहि वा पवेसापेति, ताहि^{१०} उट्ठापितवीचियो
मरियादं भिन्दित्वा गच्छन्ति । गामदारके वा “उदके कीळथा” ति वदति,
कीळन्ते वा उत्रासेति, तेहि उट्ठापितवीचियो पि मरियादं भिन्दित्वा
गच्छन्ति । अन्तोउदके जातस्खवं^{११} छिन्दति, अञ्जेन वा छिन्दापेति, तेन
पि पतन्तेन उट्ठापितवीचियो मरियादं भिन्दित्वा गच्छन्ति, तेनेव छिन्ना
१५ होति । मरियादं दुब्बलं कत्वा तळाकरक्खणत्थाय तळाकतो निब्बहन-
उदकं वा निद्धमनतुम्बं वा पिदहति, अञ्जतो गच्छन्तं वा उदकं यथा एत्थ
पविसति, एवं पालि वा बन्धति, मातिकं वा उजुकं करोति, तस्स उपरि-
भागे ठितं अत्तनो तळाकं वा भिन्दति, उस्सन्नं उदकं मरियादं गहेत्वा
गच्छति, तेनेव छिन्ना होति । सब्बत्थ निक्खन्तउदकग्धानुरूपेन अवहारेन
२० कारेतब्बो ।

B. ३०१

निद्धमनपणालि^{१२} उग्घाटेत्वा नीहरन्तस्सा पि एसेव नयो । सचे पन
तेन मरियादाय दुब्बलाय कताय अत्तनो^{१३} धम्मताय आगन्त्वा वा अना-
णत्तेहि गामदारकेहि आरोपिता वा गावियो खुरेहि मरियादं भिन्दन्ति,
अत्तनोयेव धम्मताय अनाणत्तेहि वा गामदारकेहि उदकं पवेसिता वीचियो

१. ०छिदत्वा-म० । २. पोक्खरणीतळाकेसु-सी०, स्या०, म० । ३. ०वा-स्या० ।
४. ०नयेनेव-स्या० । ५. रो० पोत्थके नत्थि । ६. छिन्दन्तो-सी०, रो०; मुखो छिन्दन्तो-स्या० ।
७. ठत्वा-स्या० । ८. पक्कोसेति-रो० । ९. पवेसति-रो० । १०. तेहि-स्या० । ११. जातं
स्खवं-रो० । १२. निद्धमनपणालि-सी०; निद्धमननालि-स्या० । एवमुपरि पि । १३. अत्तनो
येव-सी०, स्या० ।

उट्टापेन्ति, गामदारका वा सयमेव पविसित्वा कीळन्ता उट्टापेन्ति अन्तोउदके
वा रुक्खो अञ्जेन^१ छिज्जमानो पतित्वा उट्टापेति, ता^२ वीचियो मरियादं
छिन्दन्ति^३, सचे पि मरियादं दुब्बलं कत्वा सुक्खतळाकस्स उदकनिब्बहन-
ट्टानं वा^४ उदकनिद्धमनतुम्बं वा पिदहति, अञ्जतो गमनमग्गे वा पालि^५
बन्धति^६, सुक्खमातिकं वा उजुकं करोति, पच्छा देवे वुट्ठे^७ उदकं आगन्त्वा 5
मरियादं भिन्दति, सब्बत्थ भण्डदेय्यं ।

R. 345

यो पन निदाघे^८ सुक्खवापिया मरियादं याव तलं पापेत्वा छिन्दति,
पच्छा देवे वुट्ठे आगतागतं उदकं पलायति, भण्डदेय्यं । यत्तकं तप्पच्चया
सस्सं उप्पज्जति, ततो पादमत्तग्गवनकं पि अदेन्तो सामिकानं धुरनिकखेपेन
अस्समणो होति ।

10

यं पन सब्बसाधारणं तळाकं होति; तळाके उदकस्स सब्बे पि
मनुस्सा इस्सरा । हेट्ठतो पनस्स सस्सानि करोन्ति, सस्सपालनत्थं^९ तळाकतो
महामातिका निक्खमित्वा खेत्तमज्जेन याति, सा पि सदा^{१०} सन्दनकाले
सब्बसाधारणा । ततो पन खुद्दकमातिका नीहरित्वा अत्तनो अत्तनो केदारसु
उदकं पवेसेन्ति । तं अञ्जेसं गहेतुं न देन्ति । निदाघसमये व उदके 15
मन्दीभूते वारेन उदकं देन्ति, यो उदकवारे सम्पत्ते न लभति, तस्स सस्सानि
मिलायन्ति; तस्मा अञ्जेसं वारे अञ्जो गहेतुं न लभति । तत्थ यो
भिक्षु परेसं खुद्दकमातिकतो वा केदारतो वा उदकं थेय्यचित्तेन अत्तनो
वा परस्स वा मातिकं वा केदारं वा पवेसेति, अटविमुखं वा वाहेति,
अवहारो वस्स होति ।

20

यो पि “चिरेन मे उदकवारो भविस्सति, इदं च सस्सं मिलायती”
ति परेसं केदारे पविसन्तस्स उदकस्स पविसनमग्गं पिदहित्वा अत्तनो
केदारं पवेसेति, अवहारो एव । सचे पन तळाकतो अनिग्गते परेसं मातिका-
मुखं असम्पत्ते वा उदके सुक्खमातिकेयेव यथा आगच्छन्तं उदकं अञ्जेसं
केदारे अप्पविसित्वा^{११} अत्तनोयेव केदारं^{१२} पविसति, एवं तत्थ तत्थ बन्धति । 25

B. 302

१. अब्बेहि-स्या० । २. उट्टापिता-म०, रो० । ३. भिन्दन्ति-रो० । ४. सी०; स्या०, रो० ।
पोत्यकेसु नत्थि । ५. पालि-स्या०, रो० । ६. बद्धति-सी०, स्या० । ७. वट्ठे-सी० । एवमुपरि पि ।
८. निदाघेसु-रो० । ९. पायनत्थं-सी०, रो० । १०. यदा-सी०; रो० पोत्यके नत्थि ।
११. अप्पविसित्वा-सी०, रो० । १२. केदार-स्या० ।

R. 346

अनिक्खन्ते^१ बद्धा^२ सुबद्धा^३, निक्खन्ते बद्धा, भण्डदेयं । तळाकं गन्त्वा सयमेव निद्धमनपनाळि उग्घाटेत्वा अत्तनो केदारं पवेसेन्तस्सा पि नत्थि अवहारो । कस्मा ? तळाकं निस्साय खेत्तस्स कतत्ता । कुरुन्दियादीसु^३ पन “अवहारो” ति वुत्तं । तं “वत्थुं कालं च देसं चा” ति इमिना 5 लक्खणेन न समेति । तस्मा महाअट्ठकथायं वुत्तमेव युत्तं ति ।

दन्तपोणकथा

८६. दन्तपोणं^४ (६३.४) आरामट्टकविनिच्छयेन विनिच्छित्तब्बं । अयंपन^५ विसेसो – यो सङ्घस्स वेतनभतो^६ हुत्वा देवसिकं वा पक्खमासवारेन वा दन्तकट्टं आहरति, सो तं आहरित्वा छिन्दित्वा पि याव भिक्खुसङ्घं न सम्पटिच्छापेति^७, ताव तस्सेव होति । तस्मा तं थेय्यचित्तेन गण्हन्तो 10 भण्डगघेन कारेतब्बो । तत्थजातकं पन गरुभण्डं, तं पि भिक्खुसङ्घेन रक्खित-गोपितं गण्हन्तो भण्डगघेन कारेतब्बो । एसेव नयो गणपुग्गलगिहिमनुस्स-सन्तके^८ पि छिन्नके अछिन्नके च । तेसं आरामुय्यानभूमीसु जातं^९ सामणेरा वारेन भिक्खुसङ्घस्स दन्तकट्टं आहरन्ता आचरियउपज्झायानं पि आहरन्ति, तं याव छिन्दित्वा सङ्घं न पटिच्छापेन्ति, ताव सब्बं तेसंयेव होति । 15 तस्मा तं पि थेय्यचित्तेन गण्हन्तो भण्डगघेन कारेतब्बो । यदा पन ते छिन्दित्वा सङ्घस्स पटिच्छापेत्वा दन्तकट्टमाळके^{१०} निक्खिपन्ति, “यथासुखं भिक्खुसङ्घो परिभुञ्जतू” ति; ततो पट्टाय अवहारो नत्थि, वत्तं पन जानितब्बं । यो हि देवसिकं सङ्घमज्जे ओसरति, तेन दिवसे दिवसे एक-मेव दन्तकट्टं गहेतब्बं । यो पन देवसिकं न ओसरति, पधानघरे वसित्वा 20 धम्मस्सवने^{११} वा^{१२} उपोसथग्गे वा दिस्सति, तेन पमाणं सल्लक्खेत्वा चत्तारि पञ्चदन्तकट्टानि अत्तनो वसनट्टाने ठपेत्वा खादितब्बानि । तेसु खीणेषु सचे पुन^{१३} पि^{१३} दन्तकट्टमाळके बहूनि होन्तियेव, पुन पि^{१४} आहरित्वा खादित-ब्बानि । यदि पन पमाणं असल्लक्खेत्वा आहरति, तेसु अक्खीणेषुयेव

B. 303

20

१. अनिक्खन्तेसु-रो० । २-२. बद्धा-रो० । ३. कुरुन्दियादिमु-सी० । ४. दन्तपोन-सी०, स्या०, म० । एवमुपरि पि । ५. पनेत्थ-स्या० । ६. वेतनभटो-स्या०; वेतनाभतो-रो० । ७. पटिच्छापेति-सी०, स्या० । ८. ंगिही०-सी०, रो० । ९. जाते-सी०स्या० । १०. ०मालके-सी०, स्या० । एवमुपरि पि । ११. ०सवणे-सी०, रो०; धम्मसवने-म० । १२. रो० पोत्थके नत्थि । १३-१३. पन-स्या० । १४. स्या० पोत्थके नत्थि ।

माळके खीयन्ति, ततो^१ केचि थेरा “येहि गहितानि, ते पटिआहरन्तू” ति वदेय्युं, केचि “खादन्तु, पुन सामणेरा आहरिस्सन्ती” ति, तस्मा विवादपरिहारत्थं^२ पमानं सल्लक्खेतब्बं । गहणे पन दोसो नत्थि । मग्गं गच्छन्तेना पि एकं वा द्वे वा थविकाय पक्खिपित्वा गन्तब्बं ति^३ ।

R. 347

वनप्पतिकथा

८७. वनप्पती^४ (६३.७) ति वनस्स पति वनप्पति^५; वनजेट्टकरुक्खस्सेतं^६ 5 अधिवचनं । इध पन सब्बो पि मनुस्सेहि परिगहितरुक्खो अधिप्पेतो अम्बलबुज्जपनसादिको । यत्थ वा पन मरिचवल्लिआदीनि आरोपेन्ति^७, सो छिज्जमानो सचे एकाय पि छल्लिया वा वाकेन वा सकलिकाय वा फेग्गुना वा सम्बन्धो व हुत्वा भूमियं पतति, रक्खति^८ ताव^९ ।

यो पन छिन्नो पि वल्लीहि वा सामन्तरुक्खसाखाहि वा^{१०} सन्धारि- 10 तत्ता उजुकमेव तिट्ठति, पतन्तो वा भूमिं न पापुणाति, नत्थि तत्थ परिहारो, अवहारो एव होति । यो पि ककचेन छिन्नो अच्छिन्नो विय हुत्वा तथेव^{११} तिट्ठति, तस्मिं पि एसेव नयो ।

यो पन रुक्खं दुब्बलं कत्वा पच्छा चालेत्वा पातेति, अज्जेन वा चालापेति; अज्जं वास्स सन्तिके रुक्खं छिन्दित्वा अज्भोत्थरति, परेन वा 15 अज्भोत्थरापेति; मक्कटे वा परिपातेत्वा तत्थ आरोपेति, अज्जेन वा आरोपापेति; वग्गुलियो वा तत्थ आरोपेति, परेन वा आरोपापेति; ता तं रुक्खं पातेन्ति, तस्सेव अवहारो ।

सचे पन तेन रुक्खे दुब्बले कते अज्जो अनाणत्तो एव तं चालेत्वा पातेति, रुक्खेन वा अज्भोत्थरति, अत्तनो धम्मताय मक्कटा वा वग्गुलियो 20 वा आरोहन्ति, परो वा अनाणत्तो आरोपेति, सयं वा एस वातमुखं सोधेति, बलववातो आगन्त्वा रुक्खं पातेति; सब्बत्थ भण्डदेय्यं । वातमुखसोधनं पनेत्थ असम्पत्ते वाते सुक्खमातिकाय उजुकरणादीहि समेति, नो अज्जथा ।

B. 304

१. रो० पोत्थके नत्थि । २. परिहरणत्थं—म० । ३. दन्तकट्टकथा निट्ठिता—सी०, स्या०, रो०; दन्तपोणकथा निट्ठिता—म० । ४-४. वनस्स पतीति वनप्पति—म०; वनस्पतीति वनस्पति—सी०, रो० । ५. रोपेन्ति—रो० । ६-६. ताव रक्खति—सी० । ७. वा सम्बद्धो—म०; सम्बन्धो—रो० । ८. तथेव—स्या० ।

रुक्खं आविज्झित्वा^१ सत्थेन वा आकोटेति^२, अग्गिं वा देति, मण्डुक-
कण्टकं^३ वा विसं वा आकोटेति, येन सो मरति, सब्बत्थ भण्डदेय्यमेवा ति ।

हरणककथा

R. 348

८८. हरणके - अञ्जस्स हरणकं^४ भण्डं^५ थेय्यचित्तो आमसती
(६३.११) ति परं सीसभारादीहि भण्डं आदाय गच्छन्तं दिस्वा “एतं हरिस्सामी”
५ ति वेगेन गत्वा आमसति, एत्तावतास्स^६ दुक्कटं । फन्दापेती ति आकड्डुन-
विकड्डुनं करोति, सामिको न मुञ्चति, तेनस्स थुल्लच्चयं । ठाना चावेती ति
आकड्डित्वा सामिकस्स हत्थतो मोचेति, तेनस्स पाराजिकं । सचे पन तं
भण्डसामिको उट्टुहित्वा पोथेत्वा पुन तं^७ भण्डं मोचापेत्वा गण्हेय्य, भिक्खु
पठमग्गहणेनेव^८ पाराजिको । सीसतो वा कण्णतो वा गीवतो वा हत्थतो
१० वा अलङ्कारं छिन्दित्वा वा^९ मोचेत्वा वा गण्हन्तस्स सीसादीहि मोचितमत्ते
पाराजिकं । हत्थे पन वलयं वा कटकं वा अनीहरित्वा अग्गवाहं घंसन्तो व
अपरापरं वा सारेति, आकासगतं वा करोति, रुक्खमूल-
चीवरवंसेसु वलयमिव न पाराजिकं जनेति । कस्मा ? सविञ्जाणकत्ता ।
सविञ्जाणककोट्टासगतं हि याव ततो न नीहटं, ताव तत्थेव होति । एसेव
१५ नयो अङ्गुलिमुद्दिकपादकटककटूपगपिलन्धनेसु^{१०} ।

यो पन परस्स निवत्थसाटकं अच्छिन्दति, परो च सलज्जिताय^{११}
सहसा न मुञ्चति^{१२}, एकेनन्तेन चोरो कड्डुति, एकेनन्तेन परो, रुक्खति ताव ।
परस्स हत्थतो मुत्तमत्ते पाराजिकं । अथा पि^{१३} कड्डुन्तस्स^{१४} छिन्दित्वा^{१५} एक-
देसो हत्थगतो होति, सो च पादं अग्घति पाराजिकमेव । सहभण्डहारकं ति
२० “सभण्डहारकं भण्डं नेस्सामी” ति चिन्तेत्वा “इतो याही” ति भण्डहारकं
तज्जेति, सो भीतो चोरेन अधिप्पेतदिसाभिमुखो हुत्वा एकं पादं सङ्कामेति,
चोरस्स थुल्लच्चयं; दुतिये पाराजिकं । पातापेती ति अथा पि चोरो भण्डहार-

B. 305

१. आविज्झित्वा-सी० । २. आकोटेति-स्या० । ३. मण्डुककण्टकं-स्या०, रो० । ४-४. हरणक-
भण्डं-रो० । ५. एत्तावता अस्स-म०, रो० । ६. नं-स्या० । ७. गहणेनेव-सी०, रो० ।
८. रो० पोथ्यके नत्थि । ९. पिळ्ळन्धनेसु-म०; मुद्दिके पादूपगकटूपग०-स्या० । १०. सलज्ज-
ताय-सी०, स्या० । ११. मुञ्चति-रो० । १२. पि तं-म० । १३. आकड्डुन्तस्स-स्या० ।
१४. छिन्दित्वा-स्या०, म०; वा-रो० ।

कस्स हत्थे आवुधं दिस्वा सासङ्को हुत्वा पातापेत्वा गहेतुकामो एकमन्तं पटिक्कम्म सन्तज्जेत्वा पातापेति, परस्स हत्थतो मुत्तमत्ते पाराजिकं ।

“पातापेति, आपत्तिदुक्कटस्सा” (६३.१५) ति आदि पन परिकप्पवसेन वुत्तं । यो हि भण्डं पातापेत्वा “यं मम रुच्चति, तं गहेस्सामी” ति परिकप्पेत्वा पातापेति, तस्स पातापने च आमसने च दुक्कटं, फन्दापने थुल्लच्चयं । पाद- 5 ग्वनकस्स ठाना चावने पाराजिकं । तं पच्छा परिपातियमानस्स^१ मुञ्चतो पि नत्थियेव समणभावो । यो पि भण्डहारकं अतिक्कमन्तं दिस्वा अनुबन्धन्तो “तिट्ठ, तिट्ठ, भण्डं पातेही” ति वत्वा पातापेति, तस्सा^२ पि तेन हत्थतो मुत्तमत्ते पाराजिकं ।

यो पन “तिट्ठ तिट्ठ” ति वदति, “पातेही” ति न वदति; इतरो च 10 तं^३ ओलोकेत्वा “सच्चे एस मं पापुण्येय, ‘घातेय्या पि मं’” ति सालयो व हुत्वा तं भण्डं गहनट्टाने पक्खिपित्वा “पुन निवत्तित्वा गहेस्सामी” ति पक्कमति, पातनप्पच्चया^४ पाराजिकं नत्थि । आगन्त्वा पन थेय्यचित्तेन गण्हतो उद्दारे पाराजिकं । अथ पनस्स एवं होति — “मया पातापेत्तेनेव इदं^५ मम सन्तकं कत्तं” ति ततो नं सकसञ्जाय गण्हाति; गहणे रक्खति, 15 भण्डदेय्यं पन होति । “देही” ति वुत्ते अन्देन्तस्स सामिकानं धुरनिक्खेपे पाराजिकं । “सो इमं छड्डेत्वा गतो, अनज्झावुत्थकं दानि इदं” ति पंसु-कूलसञ्जाय गण्हतो पि एसेव नयो । अथ^६ पन सामिको “तिट्ठ तिट्ठ” ति वुत्तमत्तेनेव ओलोकेन्तो तं दिस्वा “न दानि^७ इदं मय्हं” ति धुरनिक्खेपं कत्वा निरालयो छड्डेत्वा पलायति, तं थेय्यचित्तेन गण्हतो उद्दारे दुक्कटं । 20 आहरापेत्ते दातब्बं, अदेन्तस्स पाराजिकं । कस्मा ? तस्स पयोगेन छड्डितत्ता ति महाअट्ठकथायं वुत्तं । अञ्जेसु पन विचारणा एव नत्थि । पुरिमनयेनेव सकसञ्जाय वा पंसुकूलसञ्जाय वा गण्हन्ते पि अयमेव विनिच्छयो ति ।

उपनिधिकथा

८६. उपनिधिम्हि — नाहं गण्हामी (६३.२०) ति सम्पजानमुसावादे पि अदिन्नादानस्स पयोगत्ता^८ दुक्कटं । “किं तुम्हे भणथ ? नेविदं मय्हं अनुरूपं, न 25

R. 349

B. 306

१. पटिपाति०—म० । २. तस्स—रो० । ३. नं—स्या० । ४. पातनप्पच्चया—स्या०, म० ।

५. इमं—सी०, रो० । ६. अथ वा—सी०, रो० । ७. इदानि—म० । ८. पुब्बपयोगत्ता—स्या० ।

R. 350

- तुम्हाकं” ति आदीनि वदन्तस्सा पि दुक्कटमेव । “रहो मया एवस्स हत्थे
ठपितं, न अञ्जो कोचि जानाति, ‘दस्सति नु खो मे नो’” ति सामिको
विमति उप्पादेति, भिक्खुस्स थुल्लच्चयं । तस्स फरुसादिभावं दिस्वा सामिको
“न मय्हं दस्सती” ति धुरं निक्खिपति, तत्र सचायं भिक्खु “किलमेत्वा नं^१
5 दस्सामी” ति दाने सउस्साहो, रक्खति ताव । सचे पि सो दाने निरुस्साहो,
भण्डसामिको पन गहणे सउस्साहो, रक्खतेव । यदि पन तस्मिं^२ दाने
निरुस्साहो^३ भण्डसामिको^४ “न मय्हं दस्सती” ति धुरं निक्खिपति, एवं
उभिन्नं धुरनिक्खेपेन भिक्खुनो पाराजिकं । यदि पि मुखेन “दस्सामी” ति
वदति, चित्तेन पन अदातुकामो, एवं पि सामिकस्स धुरनिक्खेपे पाराजिकं ।
10 तं पन उपनिधि नाम सङ्गोपनत्थाय अत्तनो हत्थे परेहि ठपितभण्डं अगुत्त-
देसतो ठाना चावेत्वा गुत्ते^५ ठाने^६ ठपनत्थाय हरतो अनापत्ति । थेय्य-
चित्तेन पि ठाना चावेन्तस्स अवहारो नत्थि । कस्मा ? अत्तनो हत्थे निक्खि-
त्तत्ता, भण्डदेय्यं पन होति । थेय्यचित्तेन परिभुञ्जतो पि एसेव नयो ।
तावकालिकगहणे^७ पि तथेव । धम्मं चरन्तो ति^८ आदि वुत्तनयमेव ।
15 अयं ताव पालिवण्णना ।

- पालिमुत्तकविनिच्छयो पनेत्थ पत्तचतुक्कादिवसेन एवं वुत्तो – “एको
किर भिक्खु परस्स महग्घे पत्ते लोभं उप्पादेत्वा तं हरितुकामो ठपितट्ठान-
मस्स सुट्ठु सल्लक्खेत्वा अत्तनो पि पत्तं तस्सेव सन्तिके ठपेसि । सो^९ पच्चूस-
समये आगन्त्वा धम्मं वाचापेत्वा निद्दायमानं महाथेरमाह^{१०} – ‘वन्दामि,
20 भन्ते’ ति । ‘को एसो’ ति ? ‘अहं, भन्ते, आगन्तुकभिक्खु, कालस्सेवम्हि
गन्तुकामो, असुक्स्मि च मे ठाने ईदिसेन नाम अंसवद्धकेन^{११} ईदिसाय पत्त-
त्थविकाय पत्तो ठपितो । साधाहं, भन्ते, तं लभेय्यं’ ति थेरो पविसित्वा तं
गण्हि । उद्धारेयेव चोरस्स पाराजिकं । सचे आगन्त्वा ‘कोसि त्वं अवेलाय
आगतो’ ति वुत्ते^{१२} भीतो पलायति, पाराजिकं पत्वा व पलायति । थेरस्स
25 पन सुद्धचित्तत्ता अनापत्ति । थेरो ‘तं गण्हिस्सामी’ ति अञ्जं गण्हि, एसेव

R. 351,
B. 307

१. तं-सी, रो० । २. सो-म० । ३. निरुस्साहे-सी०, रो० । ४. भण्डस्सामिको
पि-म० । ५-५. गुत्तट्ठाने-म० । ६. कगहणे-सी०, रो० । ७. ति पि-स्या० । ८. एकं-
रो० । ९. सो पि-स्या० । १०. महाथेरं एवमाह-स्या० । ११. अंसवद्धकेन-सी०, रो० ।
१२. वुत्तो-म० ।

नयो । अयं पन अञ्जं तादिसमेव गण्हन्ते युज्जति, मनुस्सविग्गहे आणत्तसदिस-
वत्थुस्मिं^१ विय । कुरुन्दिअं पन “पदवारेन कारेतब्बो” ति वुत्तं, तं तादिस-
मेव गण्हन्ते युज्जति ।

तं मञ्जमानो अत्तनो पत्तं गण्हित्वा अदासि, चोरस्स सामिकेन
दिन्नत्ता पाराजिकं नत्थि, असुद्धचित्तेन^२ गहितत्ता दुक्कटं । तं मञ्जमानो 5
चोरस्सेव पत्तं गण्हित्वा अदासि, इधा पि चोरस्स अत्तनो सन्तकत्ता पारा-
जिकं नत्थि, असुद्धचित्तेन पन गहितत्ता दुक्कटमेव । सब्बत्थ थेरस्स
अनापत्ति ।

अपरो “पत्तं चोरेस्सामी” ति तथेव निद्दायमानं थेरं वन्दि । “को
अयं” ति च वुत्ते ‘अहं, भन्ते, गिलानभिक्षु, एकं ताव मे पत्तं देथ, गाम- 10
द्वारं गन्त्वा भेसज्जं आहरिस्सामी” ति । थेरो “इध गिलानो नत्थि, चोरो
अयं भविस्सती” ति सल्लेक्खेत्वा “इमं हरतू” ति अत्तनो वेरिभिक्षुस्स
पत्तं नीहरित्वा अदासि, द्विन्नं पि उद्धारेयेव पाराजिकं । “वेरिभिक्षुस्स
पत्तो” ति सञ्जाय अञ्जस्स पत्तं उद्धरन्ते पि एसेव नयो । सचे पन “वेरि-
स्सायं” ति सञ्जाय चोरस्सेव^३ पत्तं उद्धरित्वा देति, वुत्तनयेनेव थेरस्स 15
पाराजिकं, चोरस्स दुक्कटं । अथ^४ “वेरिस्सायं” ति मञ्जमानो अत्तनो
पत्तं देति, वुत्तनयेनेव उभिन्नं पि दुक्कटं ।

एको महाथेरो उपट्ठाकं दहरभिक्षुं “पत्तचीवरं गण्ह, असुकं नाम
गामं गन्त्वा पिण्डाय चरिस्सामा” ति आह । दहरो गहेत्वा थेरस्स पच्छतो^५
पच्छतो^६ गच्छन्तो थेय्यचित्तं उप्पादेत्वा सचे सीसे भारं खन्धे करोति, पारा- 20
जिकं नत्थि । कस्मा ? आणत्तिया गहितत्ता । सचे पन मग्गतो ओक्कम्म
अट्ठवि पविसति, पदवारेन कारेतब्बो^७ । अथ निवत्तित्वा विहाराभिमुखो
पलायित्वा विहारं पविसित्वा गच्छति, उपचारातिक्कमे पाराजिकं । अथा
पि महाथेरस्स निवासनपरिवत्तनट्ठानतो^८ गामाभिमुखो पलायति, गामूप-
चारातिक्कमे पाराजिकं । यदि पन उभो पि^९ पिण्डाय चरित्वा भुत्वा^{१०} वा 25 R. 352

१. वत्थु-स्या०; वधस्मि-रो० । २. पन-म० । ३. चोरस्स-रो० । ४. अथस्स-
स्या० । ५. वेरिस्सा-सी०, रो० । ६-६. पच्छतो-सी०, स्या०, रो० । ७. कातब्बो-रो० ।
८. वत्तक०-रो० । ९. रो० पोत्थके नत्थि । १०. भुज्जित्वा-म० ।

E. 308

गहेत्वा वा निक्खमन्ति, थेरो च पुन पि तं वदति^१ — “पत्तचीवरं गण्ह,
विहारं गमिस्सामा” ति । तत्र^२ चे सो पुरिमनयेनेव थेय्यचित्तेन^३ सीसे भारं
खन्धे करोति, रक्खति ताव । अट्ठवि पविसति, पदवारेन कारेतब्बो । निव-
त्तित्वा गामाभिमुखोयेव पलायति, गामूपचारातिक्कमे पाराजिकं । पुरतो
5 विहाराभिमुखो पलायित्वा विहारे अठ्ठा^४ अनिसीदित्वा अवूपसन्तेनेव^५
थेय्यचित्तेन गच्छति, उपचारातिक्कमे पाराजिकं । यो पन अनाणत्तो गण्हाति,
तस्स सीसे भारं खन्धे करणादीसु पि^६ पाराजिकं । सेसं पुरिमसदिसमेव ।

यो पन “असुकं नाम विहारं गन्त्वा चीवरं धोवित्वा रजित्वा वा
एही” ति वुत्ते^७ “साधू” ति गहेत्वा गच्छति, तस्सा पि अन्तरामग्गे थेय्य-
10 चित्तं उप्पादेत्वा सीसे भारं खन्धे करणादीसु पाराजिकं नत्थि । मग्गा
ओक्कमने पदवारेन कारेतब्बो । तं विहारं गन्त्वा तत्थेव वसन्तो थेय्यचित्तेन
परिभुञ्जन्तो जीरापेति, चोरा वास्स^८ तं हरन्ति, अवहारो नत्थि, भण्डदेय्यं
पन होति । ततो निक्खमित्वा आगच्छतो^९ पि एसेव नयो ।

यो^{१०} पन अनाणत्तो थेरेन निमित्ते वा कते सयमेव वा किलिट्ठं
15 सल्लक्खेत्वा “दिथ, भन्ते, चीवरं; असुकं^{११} नाम^{१२} गामं गन्त्वा रजित्वा आहरि-
स्सामी” ति गहेत्वा गच्छति; तस्स अन्तरामग्गे थेय्यचित्तं उप्पादेत्वा सीसे
भारं खन्धे करणादीसु पाराजिकं । कस्मा ? अनाणत्तिया गहितत्ता ।
मग्गा ओक्कमतो पि पटिनिवत्तित्वा तमेव विहारं आगन्त्वा विहारसीमं
अतिक्कमतो पि वुत्तनयमेव^{१३} पाराजिकं । तत्थ गन्त्वा रजित्वा पच्चा-
20 गच्छतो पि थेय्यचित्ते^{१४} उप्पत्ते एसेव नयो । सचे पन यत्थ गतो, तत्थ वा
अन्तरामग्गे विहारे वा तमेव विहारं पच्चागन्त्वा तस्स एकपस्से वा उपचार-
सीमं अनतिक्कमित्वा वसन्तो थेय्यचित्तेन परिभुञ्जन्तो जीरापेति, चोरा
वास्स तं हरन्ति, यथा वा तथा वा नस्सति, भण्डदेय्यं । उपचारसीमं
अतिक्कमतो पन पाराजिकं ।

१. वदेति-रो० । २. तत्थ-स्या० । ३. रो० पोत्थके नत्थि । ४. अठ्ठा-स्या० ।
५. अवूपसन्तेनेव-सी० । ६. स्या० पोत्थके नत्थि । ७. वुत्तो-सी०, म० । ८. वा तस्स-म० ।
एवमुपरि पि । ९. आगच्छतो-स्या० । १०. सो-रो० । ११-१२. असुकं-म०; अमुकन्नाम-
स्या० । १३. वुत्तनयेनेव-म०, रो० । १४. चित्तेन-रो० ।

यो पन थेरेन निमित्ते कयिरमाने^१ “देथ, भन्ते, अहं रजित्वा आहरिस्सामी” ति वत्वा “कत्थ गन्त्वा, भन्ते, रजामी” ति पुच्छति । थेरो च^२ नं^३ “यत्थ इच्छसि, तत्थ गन्त्वा रजाही” ति वदति, अयं “विस्सट्ठुतो” नाम । थेय्यचित्तेन पलायन्तो पि न अवहारेन कारेतब्बो । थेय्यचित्तेन पन पलायतो पि परिभोगेन वा अञ्जथा वा नासयतो पि भण्डदेय्यमेव होति । 5
भिक्षु भिक्षुस्स हत्थे कञ्चि^४ परिकखारं पहिणाति^५ — “अमुकविहारे अमुक-भिक्षुस्स देही” ति, तस्स थेय्यचित्ते उप्पन्ने सब्बट्ठानेसु “अमुकं नाम विहारं गन्त्वा चीवरं धोवित्वा रजित्वा वा एही” ति एत्थ वुत्तसदिसो विनिच्छयो ।

अपरो भिक्षुं^६ पहिणितुकामो निमित्तं करोति — “को नु खो गहेत्वा गमिस्सती” ति, तत्र चे एको — “देथ, भन्ते, अहं गहेत्वा गमिस्सामी” ति 10 गहेत्वा गच्छति, तस्स थेय्यचित्ते उप्पन्ने सब्बट्ठानेसु “देथ, भन्ते, चीवरं, अमुकं^७ नाम गामं गन्त्वा रजित्वा आहरिस्सामी” ति एत्थ वुत्तसदिसो विनिच्छयो ।

थेरेन चीवरत्थाय वत्थं लभित्वा उपट्ठाककुले ठपितं होति । अथस्स अन्तेवासिको वत्थं हरितुकामो तत्र^८ गन्त्वा “तं किर वत्थं देथा” ति थेरेन 15 पेसितो विय वदति; तस्स वचनं सद्वह्तिवा उपासकेन ठपितं उपासिका वा, उपासिकाय ठपितं उपासको वा अञ्जो वा, कोचि नीहरित्वा देति, उद्दारे-येवस्स पाराजिकं ।

सचे पन थेरस्स उपट्ठाकेहि “इमं थेरस्स दस्सामा” ति अत्तनो वत्थं ठपितं होति । अथस्स अन्तेवासिको तं हरितुकामो तत्थ गन्त्वा “थेरस्स 20 किर वत्थं दातुकामत्थ, तं देथा” ति वदति । ते चस्स सद्वह्तिवा “मयं, भन्ते, ‘भोजेत्वा दस्सामा’ ति ठपयिम्ह, हन्द गण्हाही” ति देन्ति । सामिकेहि दिन्नत्ता पाराजिकं नत्थि, अमुद्धचित्तेन पन गहितत्ता दुक्कटं, भण्डदेय्यं च होति ।

भिक्षु भिक्षुस्स वत्वा गामं गच्छति, “इत्थन्नामो मम वस्सा-वासिकं दस्सति, तं गहेत्वा ठपेय्यासी” ति । “साधू” ति सो भिक्षु तेन 25 दिन्नं महग्घसाटकं अत्तना लद्धेन अप्पग्घसाटकेन सद्धिं ठपेत्वा तेन

१. करियमाने-स्या० । २. पन-स्या० । ३. तं-सी०, रो० । ४. रजा-सी०, स्या० ।

५. किञ्चि-म० । ६. पहिणति-म० । ७. भिक्षु-स्या० । ८. अमुकं-सी० । ९. तत्थ-स्या० ।

R. 354

आगतेन अत्तनो महग्घसाटकस्स लद्धभावं जत्वा वा अज्जत्वा^१ वा “देहि मे वस्सावासिकं” ति वुत्ते^२ “तव थूलसाटको लद्धो, मय्हं पन साटको महग्घो, द्वे पि असुर्कस्मि^३ नाम ओकासे ठपिता, पविसित्वा गण्हाही” ति वदति । तेन पविसित्वा थूलसाटके गहिते इतरस्स इतरं गण्हतो उद्धारे
 5 पाराजिकं । अथा पि तस्स साटके अत्तनो नामं अत्तनो च साटके तस्स नामं लिखित्वा “गच्छ नामं वाचेत्वा गण्हाही” ति वदति, तत्रा पि एसेव नयो ।

B. 310

यो पन अत्तना च तेन च लद्धसाटके एकतो ठपेत्वा तं एवं वदति—
 “तया च मया च लद्धसाटका द्वे पि अन्तोगब्भे ठपिता, गच्छ यं इच्छसि, तं विचिनित्वा गण्हाही^४” ति । सो च लज्जाय आवासिकेन लद्धं थूलसाटकमेव
 10 गण्हेय्य, तत्रावासिकस्स विचिनित्वा गहितावसेसं इतरं गण्हतो अनापत्ति ।

आगन्तुको भिक्खु आवासिकानं चीवरकम्मं करोन्तानं समीपे पत्त-
 चीवरं ठपेत्वा “एते सङ्गोपेस्सन्ती^५” ति मज्जमानो न्हायितुं^६ वा अज्जत्र
 वा गच्छति । सचे नं^७ आवासिका सङ्गोपेन्ति, इच्चेतं कुसलं । नो चे, नट्टे
 गोवा न होति । सचे पि सो “इदं, भन्ते, ठपेथा” ति वत्वा गच्छति,
 15 इतरे च किच्च-पसुतत्ता^८ न जानन्ति, एसेव नयो । अथा पि ते “इदं, भन्ते,
 ठपेथा” ति वुत्ता “मयं व्यावटा^९” ति पटिक्खपन्ति, इतरो च “अवस्सं
 ठपेस्सन्ती” ति अनादियित्वा गच्छति, एसेव नयो । सचे पन तेन^{१०} याचिता
 वा अयाचिता वा “मयं ठपेस्साम; त्वं गच्छा” ति वदन्ति; तं सङ्गोपितब्बं ।
 नो चे सङ्गोपेन्ति, नट्टे गोवा । कस्मा ? सम्पटिच्छितत्ता ।

20

यो भिक्खु भण्डागारिको हुत्वा पच्चूससमये एव भिक्खूनं पत्त-
 चीवरानि हेट्ठापासादं ओरोपेत्वा द्वारं अपिदहित्वा तेसं पि अनारोचेत्वा व^{११}
 दूरे भिक्खाचारं गच्छति; तानि चे^{१२} चोरा हरन्ति, तस्सेव गोवा । यो पन
 भिक्खूहि “ओरोपेथ, भन्ते, पत्तचीवरानि; कालो सलाकगगहणस्सा^{१३}” ति
 वुत्तो^{१४} “समागतत्था” ति पुच्छित्वा “आम, समागतम्हा” ति वुत्ते पत्त-

१. अज्जत्वा-स्या० । २. वुत्तो-सी०, म० । ३. असुर्कस्मि-सी०, रो० । ४. गण्हा-
 सी० । ५. सङ्गोपिस्सन्ति-सी०, स्या०, रो० । ६. न्हायितुं-म० । ७. तं-रो० । ८. सकिच्चप्प-
 सुतत्ता-म०; ०प्पसुतत्ता-स्या० । ९. व्यावटा-सी०, रो० । १०. रो० पोत्थके नत्थि ।
 ११. स्या० पोत्थके नत्थि । १२. ते-रो० । १३. ०कगहणस्सा-सी०, रो० । १४. वुत्ते-रो० ।

चीवरानि नीहरित्वा निक्खपित्वा भण्डागारद्वारं बन्धित्वा “तुम्हे पत्तचीवरानि गहेत्वा हेट्ठापासादद्वारं पटिजगित्वा^१ गच्छेय्याथा” ति वत्वा गच्छति । तत्र चेको अलसजातिको भिक्खु भिक्खूसु गतेसु पच्छा अक्खीनि पुच्छन्तो^२ उट्ठित्वा उदकट्टानं^३ मुखधोवनत्थं वा^४ गच्छति, तं खणं दिस्वा चोरा तस्स^५ पत्तचीवरं हरन्ति, सुहटं । भण्डागारिकस्स गोवा न होति ।

R. 355

5

सचे पि कोचि भण्डागारिकस्स अनारोचेत्वा व भण्डागारे अत्तनो परिकखारं ठपेति, तस्मिं पि नट्टे भण्डागारिकस्स गोवा न होति । सचे पन भण्डागारिको तं दिस्वा “अट्टाने ठपितं” ति गहेत्वा ठपेति, नट्टे तस्स गोवा । सचे पि^६ ठपितभिक्खुना “मया, भन्ते, ईदिसो नाम परिकखारो ठपितो, उप- धारेय्याथा” ति वुत्तो^७ “साधू” ति सम्पटिच्छति, दुन्निक्खित्तं वा मञ्जमानो^८ 10 अञ्जस्मिं ठाने ठपेति, तस्सेव गोवा । “नाहं जानामी” ति पटिक्खपन्तस्स पन नत्थि गोवा । यो पि तस्स पस्सन्तस्सेव ठपेति, भण्डागारिकं च न सम्पटिच्छापेति, नट्टं सुनट्टमेव । सचे तं भण्डागारिको अञ्जत्र ठपेति, नट्टे गोवा । सचे भण्डागारं सुगुत्तं, सब्बो सद्धस्स च चेतियस्स च परिकखारो तत्थेव ठपीयति^९, भण्डागारिको च बालो अब्यत्तो द्वारं विवरित्वा धम्मकथं 15 वा सोतुं, अञ्जं वा किञ्चि कातुं कथञ्चि गच्छति, तं खणं दिस्वा यत्तकं चोरा हरन्ति, सब्बं तस्स गोवा । भण्डागारतो निक्खमित्वा बहि चङ्कमन्तस्स वा द्वारं विवरित्वा सरीरं उतुं गाहापेन्तस्स वा तत्थेव समणधम्ममानुयोगेन निसिन्नस्स वा तत्थेव निसीदित्वा केनचि कम्मेन व्यावटस्स^{१०} वा उच्चारपस्साव- पीळितस्स^{११} पि^{१२} सतो^{१३} तत्थेव उपचारे विज्जमाने बहि गच्छतो वा अञ्जेन 20 वा केनचि आकारेण पमत्तस्स सतो द्वारं विवरित्वा वा विवटमेव पविसित्वा वा सन्धिं छिन्दित्वा वा यत्तकं तस्स पमादप्पच्चया^{१४} चोरा हरन्ति, सब्बं तस्सेव गोवा । उण्हसमये पन वातपानं विवरित्वा निपज्जितुं वट्टती ति वदन्ति । उच्चारपीळितस्स^{१५} पन तस्मि उपचारे असति अञ्जत्थ गच्छन्तस्स गिलानपक्खे ठितत्ता अविसयो; तस्मा गोवा न होति ।

25

१. जगित्वा-रो० । २. पुच्छन्तो-म०, रो० । ३. वा-स्या०, रो० । ४. म० पोत्थके नत्थि । ५. रो० पोत्थके नत्थि । ६. स्या० पोत्थके नत्थि । ७. वुत्ते-सी०, रो० । ८. ठपियति-स्या० । ९. व्यावटस्स-रो० । १०-१०. तस्स वा-रो० । ११. ततो-म० । १२. दपच्चया-स्या०, म० । १३. उच्चारपस्सावपीळितस्स-स्या० ।

R. 356

यो पन अन्तो उण्हपीळितो द्वारं सुगुत्तं कत्वा बहि निक्खमति, चोरा च न^१ गहेत्वा “द्वारं विवरा” ति वदन्ति, याव ततियं न विवरितब्बं । यदि पन ते चोरा “सचे न विवरसि, तं च मारेस्साम, द्वारं च भिन्दित्वा^२ परिक्खारं हरिस्सामा” ति फरसुआदीनि उक्खिपन्ति । “मयि च मते सङ्घस्स
 5 च सेनासने विनट्ठे गुणो नत्थी” ति विवरितुं वट्ठति । इधा पि अविसयत्ता गीवा नत्थी ति वदन्ति । सचे कोचि आगन्तुको कुञ्चिकं वा देति, द्वारं वा विवरति, यत्तकं चोरा हरन्ति, सब्बं तस्स गीवा । सङ्घेन वा^३ गणेन वा^३ भण्डागार-
 गुत्तत्थाय सूचियन्तकं च कुञ्चिकमुद्दिका च योजेत्वा दिन्ना होति, भण्डा-
 गारिको घटिकमत्तं दत्वा निपज्जति, चोरा विवरित्वा परिक्खारं हरन्ति,
 10 तस्सेव गीवा । सूचियन्तकं च कुञ्चिकमुद्दिकं च योजेत्वा निपन्नं पनेतं सचे चोरा आगन्त्वा “विवरा” ति वदन्ति, तत्थ पुरिमनयेनेव पटिपज्जितब्बं । एवं गुत्तं^४ कत्वा निपन्ने पन सचे भित्ति वा छदनं वा भिन्दित्वा उम्मग्गेन^५ वा पविसित्वा हरन्ति, न तस्स गीवा । सचे भण्डागारे अञ्जे पि थेरा वसन्ति, विवटे द्वारे अत्तनो परिक्खारं गहेत्वा गच्छन्ति, भण्डागारिको तेसु गतेसु द्वारं
 15 न^६ जग्गति, सचे तत्थ किञ्चि अवहरीयति^७, भण्डागारिकस्स इस्सरताय भण्डा-
 गारिकस्सेव गीवा । थेरेहि पन सहायेहि भवितब्बं । अयं तत्थ^८ सामीचि ।

B. 312

यदि^९ भण्डागारिको “तुम्हे बहि ठत्वा व तुम्हाकं परिक्खारं गण्हथ, मा पविसित्था” ति वदति, तेसं च एको लोलमहाथेरो सामणेरेहि चेव उप-
 ट्टाकेहि च सद्धि भण्डागारं पविसित्वा निसीदति चेव निपज्जति च, यत्तकं
 20 भण्डं नस्सति, सब्बं तस्स गीवा । भण्डागारिकेन पन अवसेसत्थेरेहि च सहायेहि भवितब्बं । अथ भण्डागारिको व लोलसामणेरे च उपट्टाके च गहेत्वा भण्डागारे निसीदति चेव निपज्जति च, यं तत्थ नस्सति, सब्बं तस्सेव गीवा । तस्मा भण्डागारिकेनेव तत्थ वसितब्बं । अवसेसेहि अप्पेव^{१०} रुक्ख-
 मूले^{१०} वसितब्बं, न च भण्डागारे^{११} ति^{११} ।

25

ये^{१२} पन अत्तनो अत्तनो सभागभिक्खुनं वसनगब्भेसु परिक्खारं ठपेन्ति,

१. तं-रो० । २. छिन्दित्वा-सी०, रो० । ३. स्या०, म० पोत्थकेसु नत्थि । ४. गुत्ति-
 स्या०, रो० । ५. उम्मङ्गेन-म०; उम्मङ्गेन-स्या० । ६. रो० पोत्थके नत्थि । ७. अवहरियति-
 स्या०, अवहरति-रो० । ८. रो० पोत्थके नत्थि । ९. यदि पन-स्या० । १०-१०. मण्डपे च
 रुक्खमूले च-स्या० । ११-११. भण्डागारेहि-रो० । १२. यो-रो० ।

परिक्खारे नट्टे येहि ठपितो, तेसंयेव गीवा । इतरेहि पन सहायेहि भवितब्बं । यदि पन सङ्खो भण्डागारिकस्स विहारेयेव यागुभत्तं दापेति, सो च भिक्खा-
चारत्थाय गामं गच्छति, नट्टं तस्सेव गीवा । भिक्खाचारं पविसन्तेहि अति-
रेकचीवररक्खणत्थाय ठपितविहारवारिकस्सा^१ पि यागुभत्तं वा निवापं वा
लभमानस्सेव भिक्खाचारं गच्छतो यं तत्थ नस्सति, सब्बं गीवा । न केवलं^५
च एत्तकमेव^२, भण्डागारिकस्स विय यं तस्स^३ पमादप्पच्चया^३ नस्सति, सब्बं
गीवा ।

सचे विहारो महा होति, अज्झं पदेसं रक्खितुं गच्छन्तस्स अज्झस्मि
पदेसे निक्खित्तं हरन्ति, अविसयत्ता गीवा न होति । ईदिसे पन विहारे^४
वेमज्जे^५ सब्बेसं ओसरणट्टाने परिक्खारे ठपेत्वा निसीदितब्बं । विहार-^{१०}
वारिका^६ वा द्वे तयो ठपेतब्बा । सचे तेसं पि^७ अप्पमत्तानं इतो चितो च
रक्खित्तंयेव किञ्चि नस्सति, गीवा न होति । विहारवारिके बन्धित्वा
हरितभण्डं पि चोरानं पटिपथं गतेसु अज्जेन मग्गेन हरितभण्डं पि न तेसं
गीवा । सचे विहारवारिकानं विहारे दातब्बं यागुभत्तं वा निवापो वा न
होति, तेहि पत्तब्बलाभतो अतिरेका द्वे तिस्सो यागुसलाका, तेसं पहोनक-^{१५}
भत्तसलाका च ठपेतुं वट्टति । निबद्धं कत्वा पन न ठपेतब्बा, मनुस्सा हि
विप्पटिसारिनो होन्ति, “विहारवारिकायेव अम्हाकं भत्तं भुञ्जन्ती” ति ।
तस्मा परिवत्तेत्वा^८ ठपेतब्बा । सचे तेसं सभागा सलाकभत्तानि आहरित्वा
देन्ति, इच्चेतं कुसलं; नो चे देन्ति, वारं गाहापेत्वा नीहरापेतब्बानि । सचे
विहारवारिको द्वे तिस्सो यागुसलाका^९, चत्तारि पञ्च सलाकभत्तानि च^{२०}
लभमानो व भिक्खाचारं गच्छति, भण्डागारिकस्स विय सब्बं नट्टं गीवा
होति । सचे सङ्खस्स विहारपालानं दातब्बं भत्तं वा निवापो वा नत्थि,
भिक्खू^{१०} विहारवारं गहेत्वा अत्तनो अत्तनो निस्सितके जग्गेन्ति^{११}, सम्पत्त-
वारं^{१२} अगहेतुं न लभन्ति^{१३}, यथा अज्जे भिक्खू करोन्ति, तथेव कातब्बं ।

१. ०चारिकस्सा पि-रो० । २. एवमेव-स्या०, रो० । ३-३. तस्स च पमादप्पच्चया-स्या० ।
४-४. विहारवेमज्जे-स्या० । ५. ०चारिका-रो० । एवमुपरि पि । ६. म० पोत्थके नत्थि ।
७. परिवत्तेत्वा परिवत्तेत्वा-स्या० । ८. सलाका-रो० । ९. भिक्खु-स्या०, रो० । १०. जग्गेन्ति-
स्या०, रो० । ११-११. सम्पत्तं वारं अगहेतुं न लभन्ति-सी०, रो०; सम्पत्तं वारं-स्या० ।

भिक्षुहि पन असहायस्स^१ वा अत्तदुतियस्स^२ वा यस्स सभागो भिक्षु भत्तं आनेत्वा दाता नत्थि, एवरूपस्स वारो न पापेतब्बो ।

R. 358

यं पि पाकवट्ठथाय^३ विहारे ठपेन्ति, तं गहेत्वा उपजीवन्तेन ठातब्बं । यो तं न उपजीवति, वारं^४ न गाहापेतब्बो^५ । फलाफलत्थाय पि विहारे
5 भिक्षुं ठपेन्ति, जग्गित्वा गोपेत्वा फलवारेन भाजेत्वा खादन्ति । यो तानि खादति, तेन ठातब्बं । अनुपजीवन्तो न गाहापेतब्बो । सेनासनमञ्चपीठ-
पच्चत्थरणरक्खणत्थाय पि ठपेन्ति, आवासे वसन्तेन ठातब्बं । अब्भोकासिको पन रुक्खमूलिको वा न गाहापेतब्बो^६ ।

एको नवको होति, बहुस्सुतो पन बहूनं^७ धम्मं वाचेति, परिपुच्छं
10 देति, पार्लि^८ वण्णेति, धम्मकथं कथेति, सङ्घस्स भारं नित्थरति, अयं लाभं परिभुञ्जन्तो पि आवासे वसन्तो पि वारं न गाहेतब्बो । “पुरिसविसेसो नाम जातब्बो” ति वदन्ति ।

B. 314

उपोसथागारपटिमाघरजग्गकस्स^९ पन द्विगुणं^{१०} यागुभत्तं देवसिकं तण्डुलनाळि^{११} संवच्छरे तिचीवरं, दसवीसघनकं कप्पियभण्डं च दातब्बं ।
15 सचे पन तस्स तं लभमानस्सेव पमादेन तत्थ किञ्चि नस्सति, सब्बं गीवा । बन्धित्वा बलक्कारेन अच्चिन्नं पन न गीवा । तत्थ चेतियस्स वा सङ्घस्स वा सन्तकेन चेतियस्स सन्तकं रक्खापेतुं वट्ठति । चेतियस्स सन्तकेन सङ्घस्स सन्तकं रक्खापेतुं न वट्ठति । यं पन चेतियस्स सन्तकेन सद्धि^{१२} सङ्घस्स सन्तकं ठपितं होति, तं चेतियस्स^{१२} सन्तके^{१२} रक्खापिते रक्खितमेव
20 होती ति एवं वट्ठति । पक्खवारेन उपोसथागारादीनि रक्खतो पि पमाद-
वसेन नट्ठं गीवायेवा ति ।

सुङ्कधातकथा

६०. सुङ्कं ततो हनन्ती ति सुङ्कधातं; (६३.२४) सुङ्कट्टानस्सेतं अधिवचनं । तं हि यस्मा ततो सुङ्कारहं भण्डं सुङ्कं अदत्वा नीहरन्ता रज्जो सुङ्कं हनन्ति,

१. असहायकस्स-म० । २. अदुतियस्स-सी०, रो० । ३. ०वत्तत्थाय-म०, रो० । ४. सो वारं-म० । ५. गाहापेतब्बं-रो० । ६. गाहेतब्बो-रो० । ७. बहूनं-सी०, रो० । ८. पार्लि-सी०, रो०, म० । ९. ०रजग्गकस्स-रो० । १०. द्वेगुणं-स्या०; दिगुणं-म० । ११. ०नाळी-स्या० । १२-१२. चेतियसन्तके-म०, रो० ।

विनासेन्ति, तस्मा सुङ्कघातं (६३.२४) ति वृत्तं । तत्र पविसित्वा ति तत्र पब्बत-
खण्डादीसु रज्ज्वा परिच्छेदं कत्वा ठपिते सुङ्कट्टाने पविसित्वा । राजग्गं^१ भण्डं
ति राजारहं भण्डं; यतो रज्ज्वा पञ्चमासकं वा अतिरेकपञ्चमासकं वा अघनकं
सुङ्कं दातव्वं होति, तं भण्डं ति अत्थो । राजकं ति पि पाठो । अयमेवत्थो ।
थेय्यचित्तो ति “इतो रज्ज्वा सुङ्कं न दस्सामी” ति थेय्यचित्तं उप्पादेत्वा तं 5
भण्डं आमसति, दुक्कटं । ठपितट्टानतो गहेत्वा थविकायं^२ वा पक्खिपति,
पटिच्छन्नट्टाने वा ऊरुना सद्धि बन्धति, थुल्लच्चयं । सुङ्कट्टानेन परिच्छिन्नत्ता
ठाना चावनं न होति । सुङ्कट्टानपरिच्छेदं दुतियं पादं अतिक्कामेति,
पाराजिकं ।

R. 359

बहिसुङ्कघातं पातेती ति राजपुरिसानं अज्जविहितभावं^३ पस्सित्वा 10
अन्तो ठितो व बहि पतनत्थाय^४ खिपति । तञ्चे अवस्सं^५ पतनकं, हत्थतो
मुत्तमत्ते पाराजिकं । तञ्चे रक्खे वा खाणुम्हि वा पटिहतं बलववातवेगु-
क्खित्तं वा हुत्वा पुन अन्तोयेव पतति, रक्खति । पुन गण्हित्वा खिपति,
पुब्बे वृत्तनयेनेव पाराजिकं । भूमियं पतित्वा वट्टन्तं पुन अन्तो पविसति,
पाराजिकमेव । कुरुन्दिसङ्केपट्टकथासु^६ पन “सचे बहि पतितं ठत्वा^७ वट्टन्तं 15
पविसति, पाराजिकं । सचे अतिट्टमानयेव वट्टित्वा पविसति रक्खती”
ति वृत्तं ।

अन्तो ठत्वा हत्थेन वा पादेन वा यट्ठिया वा वट्टेति, अज्जेन वा
वट्टापेति, सचे अठत्वा^८ वट्टमानं गतं, पाराजिकं । अन्तो ठत्वा बहि गच्छन्तं
रक्खति, “वट्टित्वा गमिस्सती” ति वा “अज्जो नं वट्टेस्सती” ति वा अन्तो 20
ठपितं पच्छा सयं वा वट्टमानं अज्जेन वा वट्टितं बहि गच्छति, रक्खति
येव । सुद्धचित्तेन ठपिते पन तथा गच्छन्ते वत्तव्वमेव नत्थि । द्वे पुटके
एकाबद्धे कत्वा सुङ्कट्टानसीमन्तरे ठपेति, किञ्चा पि बहिपुटके सुङ्कं पादं
अग्घति, तेन सद्धि एकाबद्धताय पन अन्तो पुटको रक्खति । सचे पन
परिवत्तेत्वा^९ अब्भन्तरिमं बहि ठपेति, पाराजिकं । काजे पि एकाबद्धं कत्वा 25

B. 315

१. राजग्घं-सी०, स्या०, रो० । २. थविकाय-म० । ३. विहित०-रो०; अज्जा०-
स्या० । ४. पातनत्थाय-स्या० । ५-५. अवस्सपतनकं-सी०, रो० । ६. कुरुन्दिय०-रो०;
कुरुन्दी०-म० । ७. ठत्वा ठत्वा-सी०, रो० । ८. अट्टत्वा-स्या०, म० । ९. परिवत्तित्वा-म० ।

ठपिते एसेव नयो । सचे पन अबन्धित्वा काजकोटियं ठपितमत्तमेव होति, पाराजिकं ।

R. 360 5 गच्छन्ते याने वा अस्सपिट्ठिआदीसु वा ठपेति “बहि नीहरिस्सती”^१ ति नीहटे पि अवहारो नत्थि, भण्डदेय्यं पि न होति । कस्मा ? “अत्र पविट्ठस्स सुङ्कं गण्हन्तु” ति वुत्तत्ता इदं च सुङ्कट्टानस्स बहि ठितं, न च तेन नीतं, तस्मा नेव भण्डदेय्यं न पाराजिकं ।

ठितयानादीसु ठपितेसु^२ विना तस्स पयोगं गतेसु थेय्यचित्ते पि सति नेवत्थि अवहारो । यदि पन ठपेत्वा यानादीनि पाजेन्तो अतिक्रामेति, हत्थिसुत्तादीसु^३ वा कतपरिचयत्ता पुरतो ठत्वा “एहि, रे” ति पक्कोसति, 10 सीमातिक्रमे पाराजिकं । एळकलोमसिक्खापदे इमस्मिं ठाने अञ्जं हरापेति, अनापत्ति, इध पाराजिकं । तत्र अञ्जस्स याने वा भण्डे वा अजानन्तस्स पक्खपित्वा तियोजनं अतिक्रामेति, निस्सगियानि होन्ती ति पाचित्तियं । इध अनापत्ति ।

सुङ्कट्टाने^४ सुङ्कं दत्वा व गन्तुं वट्टति । एको आभोगं कत्वा गच्छति 15 “सचे ‘सुङ्कं देही’ ति वक्खन्ति, दस्सामि; नो चे वक्खन्ति, गमिस्सामी” ति । तं दिस्वा एको सुङ्कि को “एसो भिक्खु गच्छति, गण्हथ नं सुङ्क” ति वदति, अपरो “कुतो पब्बजितस्स सुङ्कं गच्छतू” ति वदति, लद्धकप्पं होति, गन्तब्बं । “भिक्खूनं सुङ्कं अदत्वा गन्तुं न वट्टति, गण्हथ” उपासका” ति वुत्ते पन “भिक्खुस्स सुङ्कं गण्हन्तेहि पत्तचीवरं गहेतब्बं भविस्सति, किं 20 तेन, गच्छतू” ति वुत्ते पि लद्धकप्पमेव । सचे पि^५ सुङ्कि का निहायन्ति वा जूतं वा कीळन्ति, यत्थ कत्थचि वा गता, अयं च “कुहि सुङ्कि का” ति पक्कोसित्वा पि न पस्सति, लद्धकप्पमेव । सचे पि सुङ्कट्टानं पत्वा अञ्ज-विहितो, किञ्चि चिन्तेन्तो वा सज्झायन्तो वा मनसिकारं अनुयुञ्जन्तो वा चोरहत्थिसीहव्यग्घादीहि सहसा वुट्ठाय समनुबद्धो वा, महामेघं वुट्ठितं^६ दिस्वा 25 पुरतो सालं पविसितुकामो वा हुत्वा तं ठानं अतिक्रमति^७, लद्धकप्पमेव ।

१. नीहरोयिस्सति-स्या० । २. ठपिते पि तेसु-स्या०; ठपिते-म०, रो० । ३. ०दिमु-सो०; ०सिप्पादीसु-रो० । ४. सुङ्कट्टानेसु-सो० । ५. गण्ह-म० रो०; गण्हाथ-स्या० । ६. स्या० पोत्थके नत्थि । ७. उट्ठितं-म० । ८. अतिक्रामेति-सो०, रो० ।

सुङ्गं परिहरती (६३.३०) ति एत्थ उपचारं ओक्कमित्वा किञ्चा पि परिहरति, अवहारोयेवा ति कुरुन्दट्टकथायं वुत्तं । महाअट्टकथायं पन “‘परिहरन्तं राजपुरिसा विहेठेन्ती’ ति केवलं आदीनवं दस्सेत्वा उपचारं ओक्कमित्वा परिहरतो दुक्कटं^१, अनोक्कमित्वा परिहरतो अनापत्ती” ति वुत्तं । इदं पालिया^२ समेति । एत्थ द्वीहि लेड्डुपातेहि उपचारो परिच्छिन्दितब्बो ति । ⁵

B. 316

R. 361

पाणकथा

६१. इतो परस्मि एकसेन अवहारपहोनकपाणं दस्सेन्तो^३ “मनुस्स-पाणो” ति आह । तं पि भुजिस्सं हरन्तस्स अवहारो नत्थि । यो पि भुजिस्सो मातरा वा पितरा वा आठपितो होति, अत्तना वा अत्तनो उपरि कत्वा पञ्जासं वा सर्द्धि वा अग्गहेसि, तं पि हरन्तस्स अवहारो नत्थि; धनं पन गतट्टाने व^४ वड्डति । अन्तोजातक-धनक्कीत-करमरानीतप्पभेदं^५ पन दासयेव ¹⁰ हरन्तस्स अवहारो होति । तमेव हि सन्धाय इदं वुत्तं — “पाणो नाम मनुस्सपाणो वुच्चती” ति । एत्थ च गेहदासिया कुच्छिस्मिह^६ दासस्स जातो “अन्तोजातको”, धनेन कीतो “धनक्कीतो”^७, परदेसतो पहरित्वा^८ आनेत्वा दासव्यं^९ उपगमितो “करमरानीतो” ति वेदितब्बो । एवरूपं पाणं “हरि-स्सामी” ति आमसति, दुक्कटं । हत्थे वा पादे वा गहेत्वा उक्खिपन्तो ¹⁵ फन्दापेति, थुल्लच्चयं । उक्खिपित्वा पलायितुकामो केसग्गमत्तं पि ठितट्टानतो अतिक्रामेति, पाराजिकं । केसेसु वा हत्थेसु वा गहेत्वा कड्डति, पदवारेन कारेतब्बो ।

पदसा नेस्सामी ति तज्जेन्तो वा पहरन्तो वा “इतो गच्छाही” ति वदति, तेन वुत्तदिसाभागं^{१०} गच्छन्तस्स द्वितीयपदवारे^{११} पाराजिकं । ये पि ²⁰ तेन सर्द्धि एकच्छन्दा होन्ति, सब्बेसं एकक्खणे पाराजिकं । भिक्खु दासं दिस्वा सुखदुक्खं पुच्छित्वा वा अपुच्छित्वा वा “गच्छ, पलायित्वा सुखं जीवा” ति वदति, सो चे पलायति, द्वितीयपदवारे पाराजिकं । तं अत्तनो

१. दुक्कटं—रो० । २. पालिया—सी०, म० । ३. दस्सेन्ते—सी० । ४. स्या० पोत्थके नत्थि । ५. ०धनक्कीतकरमरानीतकप्पभेदं—स्या० । ६. कुच्छिस्मि—सी०, रो० । ७. धनक्कीतको—स्या० । ८. आहरित्वा—स्या०; हरित्वा—रो० । ९. दासव्यं—सी०, रो० । १०. वुत्तं दिसाभागं—स्या० । ११. ०पदवारेन—म० ।

B. 317

समीपं आगतं अञ्जो “पलाया”^१ ति वदति, सचे^२ भिक्खुसतं पटिपाटिया अत्तनो समीपमागतं वदति, सब्बेसं पाराजिकं । यो पन वेगसा पलायन्तं

R. 362

येव “पलाय, याव तं सामिका न गण्हन्ती” ति भणति, अनापत्ति पाराजिकस्स । सचे पन सनिकं^३ गच्छन्तं भणति, सो च तस्स वचनेन सीधं
5 गच्छति, पाराजिकं । पलायित्वा अञ्जं गामं वा देसं वा गतं दिस्वा ततो पि पलापेन्तस्स पाराजिकमेव ।

अदिन्नादानं नाम परियायेन मुच्चति । यो हि एवं वदति — “त्वं इध किं करोसि, किं ते पलायितुं न वट्ठती ति वा, किं कत्थचि गन्त्वा सुखं जीवितुं न वट्ठती ति वा, दासदासियो^४ पलायित्वा अमुकं नाम पदेसं गन्त्वा
10 सुखं जीवन्ती” ति वा, सो च तस्स वचनं सुत्वा पलायति, अवहारो नत्थि । यो पि “मयं अमुकं^५ नाम^६ पदेसं^६ गच्छाम, तत्र^७ गता^८ सुखं जीवन्ति^८, अम्हेहि च सद्धि गच्छन्तानं अन्तरामग्गे पि पाथेय्यादीहि किलमथो नत्थी”
ति वत्वा सुखं^९ अत्तना सद्धि आगच्छन्तं गहेत्वा गच्छति मग्गगमनवसेन न थेय्यचित्तेन, नेवत्थि अवहारो । अन्तरामग्गे च चोरेसु उट्ठितेसु “अरे !
15 चोरा वुट्ठिता^{१०}, वेगेन पलाय^{११}, एहि, याही” ति वदन्तस्सा पि चोरन्तराय-मोचनत्थाय वुत्तत्ता अवहारं न वदन्ती^{१२} ति^{१२} ।

अपदकथा

अपदेसु अहि (६४.५) नाम सस्सामिको अहितुण्डिकादीहि^{१३} गहितसप्पो; यं कीळापेन्तो अड्ढं पि पादं पि कहापणं पि लभन्ति, मुञ्चन्ता पि हिरञ्जं वा सुवण्णं वा गहेत्वा व मुञ्चन्ति । ते कस्सचि भिक्खुनो निसिन्नोकासं गन्त्वा
20 सप्पकरण्डं ठपेत्वा निदायन्ति वा, कत्थचि वा गच्छन्ति, तत्र चे सो भिक्खु थेय्यचित्तेन तं करण्डं आमसति, दुक्कटं । फन्दापेति, थुल्लच्चयं । ठाना चावेति, पाराजिकं । सचे पन करण्डकं^{१४} उग्घाटेत्वा सप्पं गीवाय गण्हति, दुक्कटं । उद्धरति, थुल्लच्चयं । उजुकं कत्वा उद्धरन्तस्स करण्डतलतो सप्पस्स नड्गुट्ठे

१. पलाही-स्या०; पलायाही-रो० । २. सचे पि-सी० । ३. सणिकं-स्या०, म० । ४. दासादासियो-स्या०, रो० । ५-५. असुकन्नाम-स्या० । ६. देसं-स्या० । ७-७. तत्रागता-म० । ८. जीवन्ती ति वा-म० । ९. स्या० पोत्थके नत्थि । १०. उट्ठिता-म० । ११. पलायाहि-सी०, रो०; पलाहि-स्या० । १२-१२. वदन्ति-सी०, रो० । १३. अहितुण्डिकादीहि-सी०, रो० । १४. करण्डं-स्या० ।

केसगमत्ते मुत्ते पाराजिकं । घंसित्वा कडुन्तस्स नङ्गुट्टे मुखवट्टितो मुत्त-
मत्ते पाराजिकं । करण्डमुखं ईसकं विवरित्वा पहारं वा दत्त्वा “एहि, रे”
ति नामेन पक्कोसित्वा निक्खामेति, पाराजिकं । तथेव विवरित्वा मण्डूक-
सद्वं वा मूसिकसद्वं वा लाजाविकिरणं वा कत्वा नामेन पक्कोसति, अच्छरं
वा पहरति, एवं निक्खन्ते पि पाराजिकं । मुखं अविवरित्वा पि एवं कते 5
छातो सप्पो सीसेन करण्डपुटं आहच्च ओकासं कत्वा पलायति, पाराजिकमेव ।
सचे पन मुखे विवरिते सयमेव सप्पो निक्खमित्वा पलायति, भण्डदेय्यं ।
अथा पि मुखं विवरित्वा वा अविवरित्वा वा केवलं मण्डूकमूसिकसद्वं^१ लाजा-
विकिरणमेव^२ च^३ करोति, न नामं गहेत्वा पक्कोसति, न अच्छरं वा पहरति^३,
सप्पो च^४ छातत्ता “मण्डूकादीनि खादिस्सामी” ति निक्खमित्वा पलायति, 10
भण्डदेय्यमेव । मच्छो केवलं इध अपदग्गहणेन^५ आगतो । यं पनेत्थ वत्तब्बं,
तं उदकट्टे वुत्तमेवा ति ।

B. 318

R. 363

द्विपदकथा

६२. द्विपदेसु^६ — ये अवहरितुं सक्का, ते दस्सेन्तो “मनुस्सा पक्खजाता”^७
(६४.७) ति आह । देवता पन अवहरितुं न सक्का । पक्खा जाता एतेसं ति
पक्खजाता । ते लोमपक्खा चम्मपक्खा अट्ठिपक्खा ति तिविधा । तत्थ मोर- 15
कुक्कुटादयो लोमपक्खा, वग्गुलिआदयो चम्मपक्खा, भमरादयो अट्ठिपक्खा
ति वेदितब्बा । ते सब्बे पि मनुस्सा च पक्खजाता च केवलं इध द्विपद-
ग्गहणेन आगता । यं पनेत्थ वत्तब्बं, तं आकासट्टे च पाणे च वुत्तनयमेवा ति ।

चतुष्पदकथा

६३. चतुष्पदेसु — पसुक्का ति पालियं^८ आगतावसेसा सब्बा चतुष्पद-
जातो^९ ति^{१०} वेदितब्बा । हत्थिआदयो पाकटायेव । तत्थ थेय्यचित्तेन हत्थि 20
आमसन्तस्स दुक्कटं, फन्दापेन्तस्स थुल्लच्चयं । यो पन महाबलो बलमदेन
तरुणं भिङ्गच्छापं^{११} नाभिमूले सीसेन उद्वारेत्वा^{१२}, गण्हन्तो चत्तारो पादे, सोण्डं

B. 319

१-१. सद्दलाजा-रो० । २. वा-स्या० । ३. हन्ति-रो० । ४. रो० पोत्थके नत्थि ।
५. दग्गहणेन-सी०, रो० । एवमुपरि पि । ६. द्विपदेसु-रो० । ७. पक्खजातो-रो० ।
८. पालियं-सी०, म० । ९-९. जाति-स्या०, म० । १०. भिक्कच्छापं-स्या० । ११. उच्चा-
रेत्वा-म० ।

R. 364

च भूमितो केसग्गमत्तं पि मोचेति, पाराजिकं । हत्थी पन कोचि हत्थि-
 सालायं बन्धित्वा ठपितो होति, कोचि अबद्धो व तिट्ठति, कोचि अन्तोवत्थुम्हि
 तिट्ठति, कोचि राजङ्गणे तिट्ठति^१, तत्थ हत्थिसालायं गीवाय बन्धित्वा ठपि-
 तस्स गीवाबन्धनं च चत्तारो च पादा ति पञ्च ठानानि होन्ति । गीवाय^२
 5 च एकस्मि च पादे अयसङ्गलिकाय बद्धस्स छ ठानानि । गीवायं च द्वीसु
 पादेसु बद्धस्स सत्त^३ ठानानि^३ । तेसं वसेन फन्दापनठानाचावनादीनि^४ वेदि-
 तब्बानि । अबद्धस्स सकला हत्थिसाला ठानं । ततो अतिक्रामेति^५, पारा-
 जिकं । अन्तोवत्थुम्हि ठितस्स सकलं अन्तोवत्थुमेव ठानं । तस्स वत्थु-
 द्वारातिक्कमने^६ पाराजिकं । राजङ्गणे ठितस्स सकलनगरं ठानं । तस्स नगर-
 10 द्वारातिक्कमने पाराजिकं । बहिनगरे ठितस्स ठितट्टानमेव ठानं । तं हरन्तो
 पदवारेन कारेतब्बो । निपन्नस्स एकमेव ठानं । तं^७ थेय्यचित्तेन उट्ठापेन्तस्स
 उट्ठितमत्ते पाराजिकं । अस्से पि अयमेव विनिच्छयो । सचे पन सो चतूसु
 पादेसु बद्धो होति, अट्ठ^८ ठानानि^९ वेदितब्बानि । एस नयो ओट्ठे पि ।

गोणो पि कोचि गेहे बन्धित्वा ठपितो होति । कोचि अबद्धो व
 15 तिट्ठति, कोचि पन वजे बन्धित्वा ठपितो होति, कोचि अबद्धो व तिट्ठति ।
 तत्थ गेहे बन्धित्वा ठपितस्स चत्तारो पादा, बन्धनं चा ति पञ्च ठानानि;
 अबद्धस्स सकलं गेहं । वजे पि बद्धस्स पञ्च ठानानि । अबद्धस्स सकलो
 वजो । तं वजद्वारं अतिक्रामेति, पाराजिकं । वजं भिन्दित्वा हरन्तो
 खण्डद्वारं अतिक्रामेति, पाराजिकं । द्वारं वा विवरित्वा वजं वा
 20 भिन्दित्वा बहि ठितो नामेन पक्कोसित्वा निक्खामेति, पाराजिकं । साखा-
 भङ्गं दस्सेत्वा पक्कोसन्तस्सा पि एसेव नयो । द्वारं अविवरित्वा वजं
 अभिन्दित्वा केवलं साखाभङ्गं चालेत्वा पक्कोसति, गोणो छातताय वजं
 लङ्घेत्वा^{१०} निक्खमति, पाराजिकमेव । सचे पन द्वारे विवरिते वजे वा भिन्ते
 सयमेव निक्खमति, भण्डदेय्यं । द्वारं विवरित्वा वा अविवरित्वा वा वजं^{१०}
 R. 365 25 भिन्दित्वा वा अभिन्दित्वा वा केवलं साखाभङ्गं चालेति, न पक्कोसति, गोणो

१. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । २. गीवायं-सी० । एवमुपरि पि । ३. ठानानि-
 सी०, स्या० । ४. ठाना-सी०; ०चावनानि-स्या० । ५. अतिक्रामने-स्या०, ०तिक्रामणे-सी० ।
 एवमुपरि पि । ६. स्या० पोत्थके नत्थि । ७-७. अट्ठठानानि-सी०, स्या० । ८. स्या०, म०
 पोत्थकेसु नत्थि । ९. लङ्घित्वा-सी० । एवमुपरि पि । १०. वजं पि-म० ।

छातताय पदसा वा लङ्घेत्वा वा निक्खमति, भण्डदेय्यमेव । एको मज्झे गामे बद्धो^१ ठितो, एको निपन्नो । ठितगोणस्स पञ्च ठानानि होन्ति, निपन्नस्स द्वे ठानानि; तेसं वसेन फन्दापनट्टानाचावनानि वेदितब्बानि ।

यो^२ पन निपन्नं अनुट्ठापेत्वा तत्थेव घातेति, भण्डदेय्यं । सुपरि-
क्खित्ते पन द्वारयुत्ते गामे ठितगोणस्स सकलगामो ठानं । अपरिक्खित्ते^३
ठितस्स वा चरन्तस्स वा पादेहि अक्कन्तट्टानमेव^४ ठानं गद्रभपसुकादीसु^५ पि
अयमेव विनिच्छयो ति ।

B. 320

बहुपदकथा

९४. बहुपदेसु — सचे एकाय सतपदिया वत्थुं^६ पूरति, तं पदसा
नेन्तस्स नवनवुति थुल्लच्चयानि, एकं पाराजिकं । सेसं वुत्तनयमेवा ति ।

ओचरककथा

९५. ओचरती ति ओचरको (६४.२३), तत्थ तत्थ अन्तो अनुप- 10
विसती ति वुत्तं होति । ओचरित्वा ति सल्लक्खेत्वा, उपधारेत्वा ति अत्थो ।
आचिक्खती ति परकुलेसु वा विहारादीसु वा दुट्ठपितं असंविहितारक्खं भण्डं
अञ्जस्स चोरकम्मं कातुं पटिबलस्स आरोचेति । आपत्ति उभिन्नं पाराजि-
कस्सा ति अवस्सं हारिये भण्डे ओचरकस्स आपत्तिक्खणे इतरस्स ठाना-
चावने^७ ति एवं आपत्ति उभिन्नं पाराजिकस्स । यो पन^८ “पुरिसो गेहे नत्थि, 15
भण्डं असुकस्मिं^९ नाम पदेसे ठपितं असंविहितारक्खं, द्वारं असंवुत्तं, गत-
मत्तेनेव सक्का हरितुं, नत्थि नाम कोचि पुरिसकारूपजीवी, यो तं गन्त्वा
हरेय्या” ति आदिना नयेन परियायकथं^{१०} करोति, तं च सुत्वा अञ्जो “अहं
दानि हरिस्सामी” ति गन्त्वा हरति, तस्स ठानाचावने पाराजिकं, इतरस्स
पन अनापत्ति । परियायेन हि अदिन्नादानतो मुच्चती ति ।

20

ओणिरक्खकथा

ओणि^{११} रक्खती ति ओणिरक्खो । यो परेन अत्तनो वसनट्टाने आभतं
भण्डं “इदं ताव, भन्ते, मुहुत्तं ओलोकेथ, याव^{१२} अहं^{१३} इदं नाम किच्चं कत्वा

B. 321

१. बन्धो-रो० । २. सो-रो० । ३. अक्कन्ताक्कन्तट्टानमेव-स्या० । ४. ०पसुकासु-म०;
०पसुकादिसु-सी० । ५. वत्थु-म० । ६. ठाना चावने-सी० । एवमुपरि पि । ७. पन भिक्खु-
स्या० । ८. अमुकं-स्या० । ९. परियायं-स्या० । १०. ओणी-स्या० । ११-१२. यावाहं-म० ।

R. 366

आगच्छामी” ति वृत्तो^१ रक्खति, तस्सेतं अधिवचनं। तेनेवाह — “ओणिरक्खो नाम आहतं भण्डं गोपेन्तो” (६४.२६) ति। तत्थ ओणिरक्खो येभुय्येन वन्धित्वा लग्गेत्वा^२ ठपितभण्डं अमोचेत्वा व हेट्ठा पसिब्बकं वा पुटकं वा छिन्दित्वा किञ्चिमत्तं^३ गहेत्वा सिब्बनादि पुन पाकतिकं करोति, “एवं गण्हिस्सामी”
 5 ति आमसनादीनि करोन्तस्स अनुरूपा आपत्तियो वेदितव्वा ति।

संविदावहारकथा

संविधाय अवहारो संविदावहारो; अञ्जमञ्जसञ्जत्तिया^४ कता-
 वहारो ति वृत्तं होति। संविदहित्वा ति एकच्छन्दताय एकज्झासयताय
 सम्मन्तयित्वा ति अत्थो। तत्रायं विनिच्छयो — सम्बहुला भिक्खू “असुकं
 नाम गेहं गन्त्वा, छदनं वा^५ भिन्दित्वा, सन्धि वा छिन्दित्वा भण्डं हरिस्सामी”
 10 ति संविदहित्वा गच्छन्ति। तेसु एको भण्डं अवहरति। तस्सुद्धारे सब्बेसं
 पाराजिकं। परिवारे पि चेत्तं वृत्तं—

“चतुरो जना संविधाय गरुभण्डं अवाहरुं”।

तयो पाराजिका एको^६ न पाराजिको।

पञ्हा मेसा कुसलेहि चिन्तिता” ति ॥

[परि०-३८०]

15 तस्सायं अत्थो — चत्तारो जना आचरियन्तेवासिका छम्मासकं^७ गरु-
 भण्डं आहरितुकामा^८ जाता। तत्थ आचरियो “त्वं एकं मासकं हर, त्वं एकं,
 त्वं एकं, अहं तयो हरिस्सामी” ति आह। अन्तेवासिकेसु पन पठमो “तुम्हे,
 भन्ते, तयो हरथ, त्वं एकं हर, त्वं एकं, अहं एकं हरिस्सामी” ति आह।
 इतरे पि द्वे एवमेव^९ आहंसु। तत्थ अन्तेवासिकेसु एकमेकस्स एकेको^{१०}
 B. 322 20 मासको साहत्थिको होति, तेन तेसं^{११} दुक्कटापत्तियो; पञ्च आणत्तिका, तेहि
 तिण्णं पि पाराजिकं। आचरियस्स पन तयो साहत्थिका, तेहिस्स थुल्लच्चयं।
 तयो आणत्तिका, तेहि पि थुल्लच्चयमेव। इमस्मि हि अदिन्नादानसिक्खापदे

१. वृत्ते-रो०। २. लज्जेत्वा-स्या०। ३. ०वा-रो०। ४. ०सञ्जत्तिया-रो०। ५. वा
 भित्ति वा-स्या०। ६. हरिस्सामी-म०। ७. अवहरुं-रो०। ८. वृत्ता एको च-सी०, वृत्ता
 एको-रो०। ९. छमासकं-म०; छमासिकं-रो०। १०. हरितु-रो०। ११. एवमेवं-सी०,
 रो०। १२. एको-स्या०, रो०। १३. नेसं-म०।

साहत्थिकं^१ वा आणत्तिकस्स^२, आणत्तिकं वा साहत्थिकस्स अङ्गं न होति ।
साहत्थिकं पन साहत्थिकेनेव कारेतब्बं, आणत्तिकं आणत्तिकेनेव । तेन
वुत्तं—

“चतुरो जना संविधाय...पे०....

पञ्हा मेसा कुसलेहि चिन्तिता” ति ॥

5

[परि०-३८०]

अपि च संविदावहारे असम्मोहत्थं “एकभण्डं^३ एकट्ठानं, एकभण्डं
नानाट्ठानं^४; नानाभण्डं एकट्ठानं, नानाभण्डं नानाट्ठानं” ति इदं पि चतुक्कं
अत्थतो सल्लक्खेतब्बं । तत्थ “एकभण्डं एकट्ठानं” ति एककुलस्स आपण-
फलके पञ्चमासकं भण्डं दुट्ठपितं दिस्वा सम्बहुला भिक्खू^५ एकं आणापेन्ति
“गच्छेतं^६ आहरा” ति, तस्सुद्धारे सब्बेसं पाराजिकं । “एकभण्डं नानाट्ठानं” 10
ति एककुलस्स पञ्चसु आपणफलकेसु एकेकं^७ मासकं^८ दुट्ठपितं दिस्वा सम्ब-
हुला एकं आणापेन्ति “गच्छेते आहरा” ति, पञ्चमस्स मासकस्स उद्धारे
सब्बेसं पाराजिकं । “नानाभण्डं एकट्ठानं” ति बहुन्नं^९ सन्तकं पञ्चमासकं
वा अतिरेकपञ्चमासकं वा अघनकं भण्डं एकस्मिं ठाने दुट्ठपितं दिस्वा
सम्बहुला एकं आणापेन्ति “गच्छेतं^{१०} आहरा” ति, तस्सुद्धारे सब्बेसं पारा- 15
जिकं । “नानाभण्डं नानाट्ठानं” ति पञ्चन्नं कुलानं पञ्चसु आपणफलकेसु
एकेकमासकं दुट्ठपितं दिस्वा सम्बहुला एकं आणापेन्ति “गच्छेते आहरा”
ति, पञ्चमस्स मासकस्स उद्धारे सब्बेसं पाराजिकं ति ।

सङ्केतकम्मकथा

९६. सङ्केतकम्मं (६५.२) ति सञ्ज्ञाननकम्मं; कालपरिच्छेदवसेन सञ्ज्ञा-
णकरणं ति अत्थो । एत्थ च “पुरेभत्तं अवहरा” ति वुत्ते^{११} अज्ज वा पुरेभत्तं 20
अवहरतु, स्वे वा, अनागते वा संवच्छरे, नत्थि विसङ्केतो; उभिन्नं पि ओच-
रके वुत्तनयेनेव पाराजिकं । सचे पन “अज्ज पुरेभत्तं अवहरा^{१२}” ति वुत्ते^{१३}

१. साहत्थियं—सी०, रो० । एवमुपरि पि । २. आणत्तियस्स—सी०, रो० । एवमुपरि
पि । ३. एकं भण्डं—सी०, रो० । एवमुपरि पि । ४. नानाठानं—स्या०, म० । एवमुपरि पि ।
५. स्या० पोत्थके नत्थि । ६. गच्छे तं—रो० । ७-७. एकेकमासकं—म०, रो० । ८. अणा—
रो० । ९. बहुन्नं—म० । १०. गच्छेते—सी०, स्या० रो० । ११. वुत्तो—सी०, स्या० । १२. आहरा—
रो० । १३. वुत्तो—सी० । एवमुपरि पि ।

B. 323

R. 368

स्वे पुरेभत्तं^१ अवहरति^२, “अज्जा” ति नियामितं^३ तं सङ्केतं अतिकम्म पच्छा^४
 अवहटं होति । सचे “स्वे पुरेभत्तं अवहरा” ति वुत्ते अज्ज पुरेभत्तं हरति^५,
 “स्वे” ति नियामितं तं सङ्केतं अप्पत्वा पुरे अवहटं होति; एवं अवहर-
 न्तस्स अवहारकस्सेव पाराजिकं, मूलट्टस्स अनापत्ति । “स्वे पुरेभत्तं” ति
 5 वुत्ते तदहेव वा स्वे पच्छाभत्तं वा हरन्तो पि तं सङ्केतं पुरे च पच्छा च
 हरती ति वेदितब्बो । एस^६ नयो पच्छाभत्तरत्तिन्दिवेसु पि । पुरिमयाम-
 मज्झिमयाम-पच्छिमयाम-कालजुण्ह-मास-उतु-संवच्छरादिवसेना^७ पि चेत्थ
 सङ्केतविसङ्केतता वेदितब्बा । “पुरेभत्तं हरा” ति वुत्ते “पुरेभत्तमेव हरि-
 स्सामी” ति वायमन्तस्स पच्छाभत्तं होति; एत्थ कथं ति ? महासुमत्थेरो^८
 10 ताव आह — “पुरेभत्तप्पयोगो व एसो, तस्मा मूलट्टो न मुच्चती” ति । महा-
 पदुमत्थेरो पनाह — “कालपरिच्छेदं अतिकन्तत्ता विसङ्केतं, तस्मा मूलट्टो
 मुच्चती” ति ।

निमित्तकम्मकथा

९७. निमित्तकम्मं (६५.७) ति सञ्जुप्पादनत्थं कस्सचि निमित्तस्स
 करणं, तं “अक्खिं^९ वा निखणिस्सामी” ति आदिना नयेन तिधा वुत्तं । अज्जं
 15 पि पनेत्थ हत्थलङ्घन-पाणिप्पहार-अङ्गुलिफोटन-गीवुत्तामन-उक्कासनादि-
 मनेकप्पकारं^{१०} सङ्गहेतव्वं । सेसमेत्थ सङ्केतकम्मे वुत्तनयमेवा ति ।

आणत्तिकथा

९८. इदानि एतेस्वेव सङ्केतकम्मनिमित्तकम्मेसु असम्मोहत्थं
 “भिक्खुं^{११} भिक्खुं आणापेती” हि आदिमाह । तत्थ सो तं मज्जमानो तं
 ति सो अवहारको यं आणापकेन निमित्तसज्जं कत्वा वुत्तं, तं एतं ति
 20 मज्जमानो तमेव अवहरति, उभिन्नं पाराजिकं । सो तं मज्जमानो अज्जं
 ति यं अवहारा ति वुत्तं^{१२}, तं एतं ति मज्जमानो अज्जं तस्मियेव ठाने
 ठपितं अवहरति, मूलट्टस्स अनापत्ति । अज्जं मज्जमानो तं ति आणापकेन
 निमित्तसज्जं कत्वा वुत्तभण्डं अप्पग्घं, इदं अज्जं तस्सेव समीपे ठपितं सार-

B. 324

१-१. हरति-सी०, स्या०, रो० । २. नियमितं-रो० । ३. पच्छा पच्छा-रो० ।
 ४. अवहरति-रो०, म० । ५. एसेव-स्या० । ६. काल-रो० । ७. महासुमत्थेरो-सी०,
 रो० । ८. अक्खि-रो० । ९. अङ्गुलिपोथनगीवुत्तामनखिपित-स्या०; उक्कासनादि अनेक-
 प्पकारं-म०; लङ्घणं पोठन-रो० । १०. स्या० पोत्थके नत्थि । ११. वुत्तो-सी० ।

भण्डं ति एवं अञ्जं मञ्जमानो तमेव अवहरति, उभिन्नं पि^१ पाराजिकं ।
अञ्जं मञ्जमानो अञ्जं (६५.२२) ति पुरिमनयेनेव इदं अञ्जं तस्सेव
समीपेठपितं सारभण्डं ति मञ्जति, तञ्चे अञ्जमेव होति, तस्सेव पाराजिकं ।

R. 369

इत्थन्नामस्स पावदा ति आदीसु एको आचरियो तयो बुद्धरक्खित-
धम्मरक्खित-सङ्घरक्खितनामका अन्तेवासिका दट्ठ्वा । तत्थ भिक्खु भिक्खुं 5
आणापेती ति आचरियो किञ्चि भण्डं कत्थचि सल्लक्खेत्वा तस्स हरणत्थाय
बुद्धरक्खितं आणापेति । इत्थन्नामस्स पावदा ति गच्छ त्वं, बुद्धरक्खित,
एतमत्थं धम्मरक्खितस्स पावद । इत्थन्नामो इत्थन्नामस्स पावदतू ति धम्म-
रक्खितो पि सङ्घरक्खितस्स पावदतु । इत्थन्नामो इत्थन्नामं भण्डं अवहरतू 10
ति एवं तया आणत्तेन धम्मरक्खितेन आणत्तो सङ्घरक्खितो इत्थन्नामं भण्डं
अवहरतु, सो हि अम्हेसु वीरजातिको पटिबलो इमस्मि कम्मे ति । आपत्ति
दुक्कटस्सा ति एवं आणापेन्तस्स आचरियस्स ताव दुक्कटं । सचे पन सा
आणत्ति यथाधिप्पायं गच्छति, यं परतो थुल्लच्चयं वुत्तं, आणत्तिकवणे तदेव
होति । अथ तं भण्डं अवस्सं हारियं होति, यं परतो “सब्बेसं आपत्ति
पाराजिकस्सा” ति वुत्तं, ततो इमस्स तङ्खणेयेव पाराजिकं होती ति अयं 15
युत्ति सब्बत्थ वेदितव्वा ।

सो इतरस्स आरोचेती ति बुद्धरक्खितो धम्मरक्खितस्स, धम्म-
रक्खितो च^२ सङ्घरक्खितस्स “अम्हाकं आचरियो एवं वदति — ‘इत्थन्नामं
किर भण्डं अवहर, त्वं किर अम्हेसु^३ वीरपुरिसो” ति आरोचेति, एवं तेसं
पि दुक्कटं । अवहारको पटिगणहाती^४ ति “साधु हरिस्सामी” ति सङ्घ- 20
रक्खितो सम्पटिच्छति । मूलद्वस्स आपत्ति थुल्लच्चयस्सा ति सङ्घरक्खितेन
पटिगहितमत्ते आचरियस्स थुल्लच्चयं, महाजनो हि तेन पापे नियोजितो ति ।
सो तं भण्डं ति सो चे सङ्घरक्खितो तं भण्डं अवहरति, सब्बेसं चतुन्नं^५ पि
पि जनानं पाराजिकं । न केवलं च चतुन्नं, एतेन उपायेन विसङ्केतं अकत्वा
परम्पराय आणापेन्तं समणसतं समणसहस्सं वा होतु, सब्बेसं पाराजिकमेव । 25

द्वितीयवारे — सो अञ्जं आणापेती ति सो आचरियेन आणत्तो
बुद्धरक्खितो धम्मरक्खितं अदिस्वा वा अवत्तुकामो वा हुत्वा सङ्घरक्खित-

१. स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि । २. रो० पोत्यके नत्थि । ३. अम्हेसु च-म० ।

४. पतिगण्हाति-सी० । ५. चतुण्णं-सी० । एवमुपरि पि ।

B. 325

मेव उपसङ्गमिता “अम्हाकं आचरियो एवमाह — ‘इत्थन्नामं किर भण्डं अवहरा’” ति आणापेति । आपत्ति दुक्कटस्सा (६६.१) ति आणत्तिया ताव बुद्धरक्खितस्स दुक्कटं । पटिग्गण्हाति आपत्ति दुक्कटस्सा ति सङ्घरक्खितेन

R. 370

सम्पटिच्छित्ते मूलदुस्सेव दुक्कटं ति^१ वेदितव्वं । सचे पन सो तं भण्डं अव-
 5 हरति, आणापकस्स च बुद्धरक्खितस्स, अवहारकस्स च सङ्घरक्खितस्सा
 ति उभिन्नं पि पाराजिकं । मूलदुस्स पन आचरियस्स विसङ्केतत्ता पारा-
 जिकेन अनापत्ति । धम्मरक्खितस्स अजाननताय^२ सब्बेन सब्बं अनापत्ति ।
 बुद्धरक्खितो पन द्विन्नं सोत्थिभावं कत्वा अत्तना नट्ठो ।

इतो परेसु चतुसु आणत्तिवारेसु पठमे ताव सो गन्त्वा पुन पच्चा-
 10 गच्छती ति भण्डट्टानं गन्त्वा अन्तो च बहि च आरक्खं दिस्वा अवहरितुं
 असक्कोन्तो आगच्छति । यदा सक्कोसि तदा ति किं अज्जेव अवहटं^३ होति ?
 गच्छ यदा सक्कोसि तदा नं अवहरा ति । आपत्ति दुक्कटस्सा ति एवं पुन
 आणत्तिया पि दुक्कटमेव होति । सचे पन तं भण्डं अवस्स^४ हारियं^५ होति,
 अत्थसाधकचेतना नाम मग्गानन्तरफलसदिसा, तस्मा अयं आणत्तिक्खणे
 15 येव पाराजिको । सचे पि अवहारको सट्ठिवस्सातिक्रमेन तं भण्डं अवहरति,
 आणापको^६ च पन^७ अन्तरायेव कालं वा^८ करोति, हीनाय वा आवत्तति;
 अस्समणो व हुत्वा कालं वा^९ करिस्सति, हीनाय वा आवत्तिस्सति, अवहार-
 कस्स पन अवहारक्खणेयेव पाराजिकं ।

दुतियवारे — यस्मा तं सनिकं^{१०} वा भणन्तो तस्स वा बधिरताय “मा
 20 अवहरी” ति एतं वचनं न सावेति^{१०}, तस्मा मूलदुो न मुत्तो । ततियवारे —
 पन सावितत्ता मुत्तो । चतुत्थवारे — तेन च सावितत्ता, इतरेन च^{११} “साधू”
 ति सम्पटिच्छित्त्वा ओरतत्ता^{१२} उभो पि मुत्ता^{१३} ति ।

आपत्तिभेदो

६६. इदानीं तत्थ तत्थ ठाना चावनवसेन वुत्तस्स अदिन्नादानस्स
 अङ्गवत्थुभेदेन च आपत्तिभेदं दस्सेन्तो “पञ्चहि^{१४} आकारेही^{१४}” ति आदिमाह ।

१. रो० पोत्थके नत्थि । २. अजाननत्ता-स्या० । ३. हटं-सी०; हटं हटं-स्या० ।
 ४-४. अवस्सहारियं-सी०, रो० । ५. अणापको-रो० । ६. स्या०, म० पोत्थकेसु नत्थि । ७. स्या०,
 रो० पोत्थकेसु नत्थि । ८. सणिकं-स्या०, म० । ९. अवहरा-रो० । १०. सावेसि-सी०,
 रो० । ११. रो० पोत्थके नत्थि । १२. ओरमितत्ता-सी०, स्या० । १३. मुत्तो-रो० ।
 १४-१४. पञ्चहाकारेहि-सी०, स्या०, रो० ।

तत्थ पञ्चहि आकारेही (६६.१६) ति पञ्चहि कारणेहि; पञ्चहि अङ्गेही ति वुत्तं होति । तत्रायं सङ्खेपत्थो — अदिन्नं आदियन्तस्स “परपरिग्गहितं^१ च होती” ति आदिना नयेन वुत्तेहि पञ्चहाकारेहि पाराजिकं होति, न ततो ऊनेही ति । तत्रिमे पञ्च आकारा — परपरिग्गहितं, परपरिग्गहितसञ्जा^२, परिक्खारस्स गरुक्भावो, थेय्यचित्तं, ठानाचावनं ति । इतो परेहि पन द्वीहि वारेहि लहुके 5 परिक्खारे वत्थुभेदेन थुल्लच्चयं च दुक्कटं च दस्सितं ।

B. 326

R. 371

१०२-७. “छहाकारेही” ति आदिना नयेन वुत्तवारत्तये पन^३ न सकसञ्जिता, न विस्सासग्गाहिता, न तावकालिकता, परिक्खारस्स गरुक्भावो, थेय्यचित्तं, ठानाचावनं ति एवं छ आकारा वेदितब्बा । वत्थुभेदेन पनेत्था पि पठमवारे पाराजिकं । दुतियततियवारेसु^४ थुल्लच्चयदुक्कटानि वुत्तानि । ततो 10 परेसु पन तीसु वारेसु विज्जमाने पि वत्थुभेदे वत्थुस्स परेहि अपरिग्गहितत्ता दुक्कटमेव वुत्तं । तत्र यदेतं “न च परपरिग्गहितं” ति वुत्तं, तं अनज्झावत्थुकं^५ वा होतु छड्डितं छिन्नमूलकं अस्सामिकवत्थु, अत्तनो सन्तकं वा, उभयं पि “न च परपरिग्गहितं” त्वेव सङ्खयं^६ गच्छति । यस्मा पनेत्थ परपरिग्गहितसञ्जा च अत्थि, थेय्यचित्तेन च गहितं, तस्मा अनापत्ति न 15 वुत्ता ति ।

अनापत्तिभेदो

१०८. एवं वत्थुवसेन च चित्तवसेन च आपत्तिभेदं दस्सेत्वा इदानीं अनापत्तिभेदं^७ दस्सेन्तो “अनापत्ति ससञ्जिस्सा” ति आदिमाह । तत्थ ससञ्जिस्सा ति सकसञ्जिस्स, “मय्हं सन्तकं इदं भण्डं” ति एवं ससञ्जिस्स परभण्डं पि गण्हतो गहणे अनापत्ति, गहितं पन^८ पुन^९ दातब्बं । सचे सामि- 20 केहि “देही” ति वुत्तो^{१०} न देति, तेसं धुरनिक्खेपे पाराजिकं ।

विस्सासग्गाहे^{१३} ति विस्सासग्गहणे पि अनापत्ति । विस्सासग्गाहलक्खणं पन इमिना सुत्तेन जानितब्बं — “अनुजानामि, भिक्खवे, पञ्चहङ्गेहि

१. ०गहीतं-सी०, रो० । एवमुपरि पि । २. ०सञ्जिता-म०; ०सञ्जी-रो० । ३. छाका-रेही-रो० । ४. पन पि-स्या०; पि-रो० । ५. ०ततियेसु-स्या०, म० । ६. अनज्झावत्थुकं-स्या० । ७. सङ्खं-सी०, । एवमुपरि पि । ८. अनापत्ति-सी०, स्या०, रो० । ९. सकसञ्जिस्सा-स्या० । १०. स्या० पोत्थके नत्थि । ११. सी०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । १२. वुत्ते-रो० । १३. विस्सासग्गाहे-सी०, रो० ।

B. 327

R. 372

समन्नागतस्स विस्सासं गहेतुं - सन्दिट्ठो च होति, सम्भत्तो च, आलपितो च, जीवति च, गहिते च^१ अत्तमनो” [म०व०-३१२] ति । तत्थ “सन्दिट्ठो” ति दिट्ठमत्तकमित्तो, “सम्भत्तो” ति दळ्हमित्तो, “आलपितो” ति “मम सन्तकं यं इच्छसि, तं गण्हेय्यासि, आपुच्छित्वा गहणे कारणं नत्थी” ति वुत्तो । “जीवती” ति अनुट्ठानसेय्याय सयितो पि याव जीवतिन्द्रियूप-
च्छेदं^२ न पापुणाति । “गहिते च अत्तमनो” ति गहिते तुट्ठचित्तो होति, एवरूपस्स सन्तकं “गहिते^३ मे^३ अत्तमनो भविस्सती” ति जानन्तेन गहेतुं वट्ठति । अनवसेसपरियादानवसेन^४ चेतानि पञ्चङ्गानि वुत्तानि । विस्सास-
ग्गाहो^५ पन तीहि^६ अङ्गेहि^६ रुहति - सन्दिट्ठो, जीवति, गहिते अत्त-
मनो; सम्भत्तो, जीवति, गहिते अत्तमनो; आलपितो, जीवति, गहिते अत्तमनो ति ।

यो पन न जीवति, न च गहिते अत्तमनो होति; तस्स सन्तकं विस्सास-
ग्गाहेन गहितं पि पुन दातब्बं । ददमानेन च मतकधनं ताव ये तस्स धने इस्सरा गहट्ठा वा पब्बजिता वा, तेसं दातब्बं । अनत्तमनस्स सन्तकं
१५ तस्सेव दातब्बं । यो पन पठमंयेव “सुट्ठु कतं तथा मम सन्तकं गण्ह-
न्तेना” ति वचीभेदेन वा चित्तुप्पादमत्तेन वा अनुमोदित्वा पच्छा केनचि
कारणेन कुपितो, पच्चाहरापेतुं न लभति । यो पि अदातुकामो चित्तेन पन
अधिवासेति न किञ्चि वदति, सो पि पुन पच्चाहरापेतुं न लभति । यो
पन “मया तुम्हाकं सन्तकं गहितं वा परिभुत्तं वा” ति वुत्ते “गहितं वा
२० होतु, परिभुत्तं वा, मया पन^७ तं केनचिदेव^८ करणीयेन^८ ठपितं, तं पाक-
तिकं कातुं वट्ठती” ति वदति । अयं पच्चाहरापेतुं लभति ।

तावकालिके (६८.५) ति “पटिदस्सामि पटिकरिस्सामी” ति एवं गण्ह-
न्तस्स तावकालिके पि गहणे अनापत्ति । गहितं पन सचे भण्डसामिको पुग्गलो
वा गणो वा “तुह्येवेतं होतु” ति अनुजानाति, इच्चेतं कुसलं । नो चे
२५ अनुजानाति, आहरापेन्ते दातब्बं । सङ्खसन्तकं पन पटिदातुमेव वट्ठति ।

१. मे-तिपि० (ना० सं०) । २. युपच्छेदं-म० । ३-३. गहितमेव-रो० । ४. अवसेस०-
स्या०, अवसेस०-रो० । ५. विस्सासग्गाहो-सी०, स्या०, रो० । एवमुपरि पि । ६-६. तीहङ्गेहि-
म० । ७. पुन-रो० । ८-८. केनचि देवकरणीयेन-सी०, रो० ।

पेतपरिग्गहे (६८.५) ति एत्थ पन पेत्तिविसये^१ उप्पन्ना पि कालं कत्वा तस्मिंयेव^२ अत्तभावे निब्बत्ता पि चातुम्महाराजिकादयो^३ देवा पि सब्बे^४ “पेता” त्वेव सङ्ख्यं^५ गता, तेसं परिग्गहे अनापत्ति । सचे पि हि सक्को देवराजा आपणं पसारेत्वा निसिन्नो होति, दिब्बचक्खुको च भिक्खु तं ज्ञत्वा अत्ततो चीवरत्थाय सतसहस्सरघनकं^६ पि साटकं तस्स “मा गण्ह, मा गण्ह” ति 5 R. 373, B. 328 विरवन्तस्सा^७ पि गहेत्वा गच्छति, वट्टति । देवताय^८ पन उद्दिस्स बलिकम्मं करोन्तेहि रुक्खादीसु लग्गितसाटके वत्तब्बमेव नत्थि ।

तिरच्छानगतपरिग्गहे ति तिरच्छानगतानं पि परिग्गहे अनापत्ति । सचे पि हि नागराजा वा सुपण्णमाणवको वा मनुस्सरूपेण आपणं पसारेति, ततो चस्स सन्तकं कोचि भिक्खु पुरिमनयेनेव गहेत्वा गच्छति, वट्टति । 10 सीहो वा व्यग्घो वा मिगमहिसादयो^९ वधित्वा खादन्तो पि^{१०} जिघच्छापीळितो आदितो व न वारेतब्बो । अनत्थं पि हि करेत्थ । यदि पन थोके खादिते^{११} वारेतुं सक्कोति, वारेत्वा गहेतुं वट्टति । सोणादयो^{१२} पि आमिसं गहेत्वा गच्छन्ते पातापेत्वा गण्हितुं वट्टति ।

पंसुकूलसज्जिस्सा ति “अस्सामिकं इदं पंसुकूलं” ति एवंसज्जिस्सा 15 पि गहणे अनापत्ति । सचे पन तं सस्सामिकं होति, आहरापेन्ते दातब्बं । उम्मत्तकस्सा ति पुब्बे वुत्तप्पकारस्स उम्मत्तकस्सा पि अनापत्ति । आदिकम्मिकस्सा ति इध धनियो आदिकम्मिको, तस्स अनापत्ति । अवसेसानं पन रजकभण्डिकादिचोरानं छब्बगियादीनं आपत्तियेवा ति ।

पदभाजनीयवण्णना निट्ठिता ।

पकिण्णककथा

समुट्ठानञ्च किरिया, अथो सज्जा सचित्तकं ।

20

लोकवज्जञ्च कम्मञ्च, कुसलं वेदनाय चा ति ॥

इमस्मि पन पकिण्णके इदं सिक्खापदं^{१३} तिसमुट्ठानं — साहत्थिकं कायतो च चित्ततो च समुट्ठाति, आणत्तिकं वाचतो च चित्ततो च समुट्ठाति,

१. पित्तविसये—स्या०, रो० । २. तस्मिंयेव—सी०, रो० । ३. चातुमहा०—म० । ४. सब्बे पि—रो० । ५. सङ्खं—सी० । ६. रघनिकं—सी०, रो० । ७. वदन्तस्सा—म० । ८. देवता—स्या०, म० । ९. मर्हिहादयो—म० । १०. स्या० पोत्थके नत्थि । ११. खायिते—स्या०, म० । १२. सेनादयो—स्या०, म० । १३. स्या० पोत्थके नत्थि ।

साहस्यिकाणत्तिकं कायतो च वाचतो च चित्ततो च समुद्गाति । किरिया-
समुद्गानञ्च, करोन्तोयेव हि एतं आपज्जति न अकरोन्तो । “अदिन्नं आदि-
यामी” ति सञ्जाय अभावेन मुच्चनतो सञ्जाविमोक्खं, सचित्तकं, लोकवज्जं,
कायकम्मं, वचीकम्मं, अकुसलचित्तं, तुट्ठो वा भोतो वा मज्झतो वा तं
5 आपज्जती ति तिवेदनं^१ ति सब्बं पठमसिक्खापदे वुत्तनयेनेव वेदितब्बं ।

विनीतवत्थुवण्णना

B. 329,
R. 374

१०९-११. विनीतवत्थुकथासु^२ छब्बग्गियवत्थु^३ अनुप्पज्जत्तियं^४
वुत्तमेव ।

दुतियवत्थुम्हि - चित्तं नाम पुथुज्जनानं रागादिवसेन पक्कति विज-
हित्वा^५ धावति सन्धावति विधावति । सचे भगवा कायवचीद्वारभेदं विना
10 पि चित्तुप्पादमत्तेन आपत्तिं^६ पञ्जापेय्यं^७, को सक्कुण्णेय्य अनापत्तिकं अत्तानं
कातुं ! तेनाह^८ - “अनापत्ति भिक्खु चित्तुप्पादे” (६६.१५) ति । चित्त-
वसिकेन पन न भवितब्बं, पटिसङ्खानबलेन चित्तं निवारेतब्बमेवा ति ।

आमसन-फन्दापन-ठानाचावनवत्थूनि उत्तानत्थानेव, ततो परानि
च थेय्यचित्तो भूमितो अग्गहेसी ति वत्थुपरियोसानानि^९ ।

15 ११२. निरुत्तिपथवत्थुस्मि आदियी ति गण्हि, “चोरोसि त्वं” ति
परामसि । इतरो पन “केन अवहटं” ति वुत्ते “मया अवहटं” ति पुच्छा-
सभागेन पटिज्जं अदासि । यदि हि इतरेण “केन गहितं, केन अपनीतं,
केन ठपितं” ति वुत्तं अभविस्स, अथ^{१०} अयं पि “मया गहितं, अपनीतं,
ठपितं” ति वा वदेय्य । मुखं नाम भुज्जनत्थाय च कथनत्थाय च कतं, थेय्य-
20 चित्तं पन विना अवहारो नत्थि । तेनाह भगवा - “अनापत्ति भिक्खु निरुत्ति-
पथे” ति । वोहारवचनमत्ते अनापत्ती ति अत्थो । ततो परं वेठनवत्थु परि-
योसानं सब्बं उत्तानत्थमेव^{११} ।

११४. अभिन्नसरीरवत्थुस्मि अधिवत्थो^{१२} ति साटकतण्हाय तस्मिंयेव
सरीरे निब्बत्तो । अनादियन्तो^{१३} ति तस्स वचनं अगण्हन्तो, आदरं वा

१. तिवेदनिकं-स्या० । २. ०गाथासु-स्या० । ३. ०वत्थुं-रो० । ४. अनुप्पज्जत्तियं-म० ।
५. जहित्वा-रो० । ६. आपत्ति-रो० । ७. पञ्जापेय्य-म० । ८. ०भगवा-स्या० । ९. ०च-
रो० । १०. अद्धा-स्या०, रो० । ११. ०मेवा ति-सी०, रो० । १२. अधिवत्तो-रो० ।
१३. अनादियन्तो-रो० ।

अकरोन्तो । तं सरीरं उट्ठित्वा (७१.२६) ति पेतो अत्तनो आनुभावेन तं सरीरं उट्ठापेसि । तेन वुत्तं — “तं सरीरं उट्ठित्वा” ति । द्वारं थकेसी ति भिक्खुस्स सुसानसमीपेयेव विहारो, तस्मा भीरुकजातिको^१ भिक्खु खिप्पमेव तत्थ पविसित्वा द्वारं थकेसि । तत्थेव परिपती^२ ति द्वारे थकिते पेतो साटके निरालयो हुत्वा तं सरीरं पहाय यथाकम्मं गतो, तस्मा तं सरीरं तत्थेव 5 परिपति, पतितं ति वुत्तं होति ।

अभिन्ने सरीरे ति अब्भुण्हे अल्लसरीरे पंसुकूलं न गहेतब्बं, गण्हन्तस्स एवरूपा उपद्वा होन्ति, दुक्कटं च आपज्जति । भिन्ने पन गहेतुं वट्ठति । कित्तावता पन भिन्नं होति ? काक-कुलल-सोण-सिगालादीहि^३ मुखतुण्डकेन वा दाठाय^४ वा ईसकं फालितमत्तेना पि । यस्स पन पततो घंसनेन छवि- 10 मत्तं छिन्नं होति, चम्मं अच्छिन्नं, एतं अभिन्नमेव; चम्मे पन छिन्ने भिन्नं । यस्सा पि सजीवकालेयेव पभिन्ना गण्डकुट्टपिळका वा वणो वा होति, इदं पि भिन्नं । ततियदिवसतोप्पभुति उट्ठुमातकादिभावेन कुणपभावं उपगतं पि भिन्नमेव । सब्बेन सब्बं पन अभिन्ने पि सुसानगोपकेहि वा अज्जेहि वा मनुस्सेहि गाहापेतुं वट्ठति । नो चे अज्जं लभति, सत्थकेन वा केनचि वा 15 वणं कत्वा गहेतब्बं । विसभागसरीरे पन सति उपट्ठपेत्वा समणसज्जं उप्पादेत्वा सीसे वा हत्थपादपिट्ठियं वा वणं कत्वा गहेतुं वट्ठति ।

कुससङ्कामनवत्थुकथा

११५. तदनन्तरवत्थुस्मि^५ कुसं सङ्कामेत्वा चीवरं अग्गहेसी ति पुब्बे “आदियेय्या” ति इमस्स पदस्स अत्थवण्णनायं नाममत्तेन दस्सितेसु थेय्या-वहार-पसत्थावहार-परिकप्पावहार-पटिच्छन्नावहार-कुसावहारेसु कुसावहारेन 20 अवहरी ति अत्थो ।

इमेसं पन अवहारानं एवं नानत्तं वेदितब्बं — यो हि कोचि सस्सामिकं भण्डं रत्तिभागे वा दिवसभागे वा सन्धिच्छेदादीनि कत्वा अदिस्समानो अवहरति, कूटमानकूटकहापणादीहि वा वज्जेत्वा गण्हाति, तस्सेवं गण्हतो अवहारो “थेय्यावहारो” ति वेदितब्बो । 25

१. अभीरुकजातिको—सी०, रो० । २. परिपटी—सी०, रो० । ३. ०सिङ्गालादीहि—म० । ४. दाढाय—स्या० । ५. तदनन्तरे वत्थुस्मि—स्या० ।

यो पन परे पसय्ह बलसा अभिभुय्य, अथ वा पन सन्तज्जेत्वा भयं दस्सेत्वा तेसं सन्तकं गण्हाति, पन्थघात-गामघातादीनि करोन्ता^१ दामरिक-चोरा विय कोधवसेन परवरविलोपं^२ करोन्ता^३ अत्तनो पत्तवलितो वा^३ अधिकं बलक्कारेण गण्हन्ता राज-राजमहामत्तादयो विय, तस्सेवं गण्हतो
 5 अवहारो “पसय्हावहारो” ति वेदितब्बो ।

R. 376   परिकप्पेत्वा गण्हतो पन अवहारो “परिकप्पावहारो” ति वुच्चति,
 सो भण्डपरिकप्प-ओकासपरिकप्पवसेन दुविधो । तत्रायं भण्डपरिकप्पो —
 इधेकच्चो साटकत्थिको अन्तोगम्भं पविसित्वा “सचे साटको भविस्सति,
 B. 331   गण्हिस्सामि; सचे सुत्तं, न गण्हिस्सामी” ति परिकप्पेत्वा अन्धकारे पसिब्बकं
 10 गण्हाति, साटको चे तत्र होति, उद्दारेयेव पाराजिकं । सुत्तं चे होति,
 रक्खति । बहि नीहरित्वा मुञ्चित्वा “सुत्तं” ति अत्वा पुन आहरित्वा
 यथाठाने ठपेति, रक्खति येव । “सुत्तं” ति अत्वा पि “यं लद्धं, तं गहेतब्बं”
 ति गच्छति, पदवारेण कारेतब्बो । भूमियं ठपेत्वा गण्हाति, उद्दारे पारा-
 जिकं । “चोरो, चोरो” ति सामिकेहि परियुद्धितो छड्ढेत्वा पलायति,
 15 रक्खति । सामिका दिस्वा^४ गण्हन्ति, इच्चेतं कुसलं । अञ्जो चे कोचि
 गण्हाति, भण्डदेय्यं । अथ निवत्तेसु सामिकेसु सयमेव तं दिस्वा “पगेवेतं
 मया नीहटं, मम दानि सन्तकं” ति गण्हाति, रक्खति; भण्डदेय्यं पन
 होति । “सचे पन” सुत्तं भविस्सति, गण्हिस्सामि; सचे साटको, न गण्हि-
 स्सामि । सचे सप्पि भविस्सति, गण्हिस्सामि; सचे तेलं, न गण्हिस्सामी” ति
 20 आदिना नयेन परिकप्पेत्वा गण्हन्तस्सा पि एसेव नयो ।

महापच्चरियादीमु^५ पन “साटकत्थिको पि साटकपसिब्बकमेव गहेत्वा
 निक्खन्तो बहि ठत्वा मुञ्चित्वा ‘साटको अयं’ ति दिस्वा गच्छन्तो पदुद्दारे-
 नेव कारेतब्बो” ति वुत्तं । एत्थ पन “सचे साटको भविस्सति, गण्हिस्सामी”
 ति परिकप्पितत्ता परिकप्पो दिस्सति, दिस्वा हटत्ता परिकप्पावहारो न
 25 दिस्सति । महाअट्ठकथायं पन यं परिकप्पितं तं अदिट्ठं परिकप्पितभावे
 ठितं येव उद्दरन्तस्स अवहारो वुत्तो, तस्मा तत्थ परिकप्पवहारो दिस्सति ।

१. करोन्तो-रो० । २. परवरं विलोपं-रो० । ३. च-स्या०, म० । ४. तं दिस्वा-म० ।
 ५. स्या०, म० पोत्थकेसु नत्थि । ६. महापच्चरिआदिमु-सी०; ०आदीमु-रो० ।

“तं मञ्जमानो तं अवहरी” ति पालिया च^१ समेती ति । तत्थ थ्वायं “सचे साटको भविस्सति, गण्हिस्सामी” ति आदिना नयेन पवत्तो परिकप्पो, अयं “भण्डपरिकप्पो” नाम ।

ओकासपरिकप्पो पन एवं वेदितब्बो — इधेकच्चो लोलभिक्षु परपरिवेणं वा कुलघरं वा अरञ्जे कम्मन्तसालं वा पविसित्वा तत्थ कथासङ्घापेन^५ निसिन्नो व^२ किञ्चि लोभनेय्यं परिकखारं ओलोकेति, ओलोकेन्तो च पन दिस्वा^३ द्वारपमुखहेट्ठापासादपरिवेणद्वारकोट्टकस्खमूलादिवसेन परिच्छेदं कत्वा “सचे मं एत्थन्तरे पस्सिस्सन्ति, दट्ठुकामताय गहेत्वा विचरन्तो विय एतेसंयेव^४ दस्सामि; नो चे पस्सिस्सन्ति, हरिस्सामी” ति परिकप्पेति । तस्स^५ तं^६ आदाय परिकप्पितपरिच्छेदं अतिकन्तमत्ते पाराजिकं । सचे उप-^{१०}चारसीमं परिकप्पेति, तदभिमुखो^७ गच्छन्तो कम्मट्टानादीनि मनसि करोन्तो वा अञ्जविहितो वा असतिया उपचारसीमं अतिक्रमति, भण्डदेय्यं । अथा-^{३३२}पिस्स तं ठानं पत्तस्स चोरो वा हत्थी वा वालमिगो वा महामेघो वा उट्ठहति^८, सो च तम्हा उपद्वा मुञ्चितुकम्यताय सहसा तं ठानं अतिक्रमति, भण्डदेय्यमेव । केचि पनेत्थ “यस्मा मूलेव थेय्यचित्तेन गहितं, तस्मा न^{१५} रक्खति, अवहारोयेवा” ति वदन्ति । अयं ताव महाअट्ठकथानयो । महापच्चरियं पन “सचे पि सो^९ अन्तोपरिच्छेदे हत्थि वा अस्सं वा अभिरुहित्वा^{१०} तं^{११} नेव पाजेति, न पाजापेति; परिच्छेदे अतिकन्ते पि पाराजिकं नत्थि, भण्डदेय्यमेवा” ति वुत्तं । तत्र थ्वायं “सचे मं एत्थन्तरे पस्सिस्सन्ति, दट्ठुकामताय गहेत्वा विचरन्तो विय एतेसंयेव दस्सामी” ति पवत्तो परि-^{२०}कप्पो, अयं “ओकासपरिकप्पो” नाम ।

एवमिमेसं द्वित्रं पि परिकप्पानं वसेन परिकप्पेत्वा गण्हतो अवहारो “परिकप्पावहारो” ति वेदितब्बो ।

पटिच्छादेत्वा पन अवहरणं पटिच्छन्नावहारो । सो एवं वेदितब्बो — यो^{११} भिक्षु मनुस्सानं उय्यानादीसु कीळन्तानं वा पविसन्तानं^{१२} वा ओमु-^{२५}

१. व-स्या० । २. म०, स्या० पोत्थकेसु नत्थि । ३. सी० पोत्थके नत्थि । ४. तेसंयेव-रो० । ५-५. तस्सेतं-स्या० । ६. व-स्या०, म० । ७. वुट्ठहति-रो०, म० । ८. यो-सी०, रो० । ९. रुहित्वा-रो० । १०. नं-रो० । ११. यो पन-स्या० । १२. परिविसन्तानं-सी०, रो० ।

R. 378

श्रित्वा ठपितं अलङ्कारभण्डं^१ दिस्वा “सचे ओनमित्वा^२ गण्हिस्सामि^३, ‘किं समणो गण्हाती^४’ ति मं जानित्वा विहेठेय्युं” ति पंसुना वा पण्णेन वा पटि-
 च्छादेति — “पच्छा गण्हिस्सामी” ति, तस्स एत्तावता उद्धारो नत्थो ति न
 ताव अवहारो होति । यदा पन ते मनुस्सा अन्तोगामं पविसितुकामा तं
 5 भण्डकं विचिन्ता पि अपस्सित्वा “इदानी अन्धकारो, स्वे^५ जानिस्सामा” ति
 सालया एव गता होन्ति । अथस्स तं उद्धरतो उद्दारे पाराजिकं । “पटि-
 च्छन्नकालेयेव तं^६ मम सन्तकं” ति सकसञ्जाय^७ वा “गता दानि ते^८,
 छड्डितभण्डं^९ इदं” ति पंसुकूलसञ्जाय वा गण्हन्तस्स पन भण्डदेय्यं । तेसु
 10 गहितं भण्डदेय्यमेव । कस्मा^{१०} ? यस्मा तस्स पयोगेन तेहि न दिट्ठं, यो
 पन तथारूपं भण्डं दिस्वा यथाठाने^{११} ठितंयेव अप्पटिच्छादेत्वा थेय्यचित्तो
 पादेन अक्कमित्वा कद्दमे वा वालिकाय वा पवेसेति, तस्स पवेसितमत्तेयेव
 पाराजिकं ।

B. 333

कुसं सङ्क्रामेत्वा पन^{१२} अवहरणं “कुसावहारो” ति वुच्चति । सो पि
 15 एवं वेदितव्वो — यो^{१३} भिक्खु कुसं पातेत्वा चीवरे भाजियमाने अत्तनो
 कोट्टासस्स समीपे ठितं अप्पगघतरं^{१४} वा महगघतरं वा समसमं वा अग्घेन^{१५}
 परस्स कोट्टासं हरितुकामो अत्तनो कोट्टासे पतितं कुसदण्डकं परस्स
 कोट्टासे पातेतुकामो उद्धरति, रक्खति ताव । परस्स कोट्टासे पातेति, रक्ख-
 तेव । यदा पन तस्मिं पतिते परस्स कोट्टासतो परस्स कुसदण्डकं उद्धरति,
 20 उद्धटमत्ते पाराजिको^{१६} होति । सचे पठमतरं परकोट्टासतो कुसदण्डकं
 उद्धरति अत्तनो कोट्टासे पातेतुकामताय, उद्दारे रक्खति, पातने रक्खति ।
 अत्तनो कोट्टासतो पन अत्तनो कुसदण्डकं^{१७} उद्धरति, उद्दारेयेव रक्खति, तं
 उद्धरित्वा परकोट्टासे पातेन्तस्स हत्थतो मुत्तमत्ते पाराजिकं ।

१. ०भण्डकं—सी०, रो० । एवमुपरि पि । २. ओनमिता—रो० । ३. गहेस्सामि—म० ।
 ४. गण्हती—रो० । ५. स्वेव—रो० । ६. स्या० पोत्थके नत्थि । ७. सञ्जाय—रो० । ८-८. तेहि
 छड्डितं भण्डं—स्या० । ९. रो० पोत्थके नत्थि । १०. यथाठाने—सी०, रो० । ११. स्या० पोत्थके
 नत्थि । १२. यो हि—रो० । १३-१३. महगघतरं—स्या० । १४. पाराजिकं—रो० । १५. दण्डकं—
 रो० ।

सचे पन द्वीसु पि^१ कोट्टासेसु पतितदण्डके^२ अदस्सनं गमेति, ततो अवसेसभिक्षुसु गतेसु इतरो “मय्हं, भन्ते, दण्डको^३ न पञ्ञायती”^४ ति^५ । ‘मय्हं पि, आवुसो, न पञ्ञायती’^६ ति^७ । ‘कतमो पन, भन्ते, मय्हं भागो’ ति ? ‘अयं तुय्हं भागो’” ति अत्तनो भागं दस्सेति, तस्मि विवदित्वा वा अविवदित्वा वा तं गण्हित्वा गते इतरो तस्स भागं उद्धरति, उद्धारे पारा- 5
जिकं । सचे पि तेन “अहं मम भागं तुय्हं न देमि, त्वं पन अत्तनो भागं जत्वा गण्हा” ति वुत्ते पि^८ “नायं ममा” ति जानन्तो पि तस्सेव भागं गण्हाति, उद्धारे पाराजिकं । सचे पन इतरो “अयं तुय्हं भागो, अयं मय्हं भागो ति किं इमिना विवादेना” ति चिन्तेत्वा “मय्हं वा पत्तो होतु, तुम्हाकं वा, यो वरभागो^९ तं तुम्हे गण्हा” ति वदति, दिन्नकं नाम गहितं होति, 10 R. 379
नत्थेत्य^{१०} अवहारो^{११} । सचे पि^{१२} सो विवादभीरुको भिक्षु “यं तुय्हं रुच्चति, तं गण्हा” ति वुत्तो अत्तनो पत्तं वरभागं ठपेत्वा लामकञ्जेव^{१३} गहेत्वा गच्छति, ततो इतरस्स विचिनितावसेसं^{१४} गण्हन्तस्सा पि अवहारो नत्थेवा ति^{१५} ।

अट्ठकथासु पन वुत्तं — “इमस्मि ठाने कुससङ्कामनवसेन”^{१६} चीवरभाजनीय-
मेव एकं आगतं, चतुन्नं पि पन पच्चयानं उप्पत्ति”^{१७} च भाजनीयं च नीहरित्वा 15
दस्सेतब्ब” ति एवं च वत्वा चीवरकखन्धके “पटिगण्हातु”^{१८} मे, भन्ते,
भगवा सीवेय्यकं दुस्सयुगं; भिक्षुसङ्घस्स च गहपतिचीवरं अनुजानातू”
[म० व०—२९७] ति इदं जीवकवत्थुं आदिं कत्वा उप्पन्नचीवरकथा^{१९}, सेना-
सनकखन्धके “तेन खो पन समयेन राजगहं दुब्भिक्षं होति, मनुस्सा न
सक्कोन्ति सङ्घभत्तं कातुं, इच्छन्ति उद्देसभत्तं निमन्तनं”^{२०} सलाकभत्तं^{२१} पक्खिकं 20
उपोसथिकं पाटिपदिकं^{२२} कातुं” [चु० व०—२७२] ति इदं सुत्तमादिं कत्वा
पिण्डपातकथा, सेनासनकखन्धकेयेव “तेन खो पन समयेन सत्तरसवग्गिया
भिक्षू अञ्जतरं पच्चन्तिमं विहारं”^{२३} पटिसङ्खरोन्ति — ‘इध मयं वस्सं वसि-

B. 334

१. स्या० पोत्थके नत्थि । २. पतिदण्डको—सी०; रो०; पतितकुसदण्डके—स्या० । ३. कुस-
दण्डको—स्या० । ४-४. पञ्ञायति—सी०, रो० । ५. म० पोत्थके नत्थि । ६. वरो भागो—स्या० ।
७-७. नत्थेत्यावहारो—म० । ८. स्या० पोत्थके नत्थि । ९. गण्हाही—सी०, स्या० । १०. लामकं-
येव—म० । ११. विचिनितावसेस—सी०, स्या०, रो० । १२. ति । कुससङ्कामनवत्थुकथा निष्ठिता-
सी०, स्या०, रो० । १३. सङ्कामन—स्या० । १४. उप्पत्ति—रो० । १५. पतिगण्हातु—सी०,
रो० । १६. उस्सन्न—रो० । १७. निमन्तणं—सी० । १८. सलाकं—रो० । १९. पाति—रो० ।
२०. महाविहारं—म० ।

स्सामा' ति । अहसंसु^१ खो छब्बग्गिया भिक्खू सत्तरसवग्गिये भिक्खू विहारं पटिसङ्खरोन्ते" [चु०व०-२६१] ति इदं छब्बग्गियवत्थुं आदि कत्वा आगत-सेनासनकथा, तदवसाने च सप्पिआदिभेसज्जकथा वित्थारेन कथिता । मयं पन तं सब्बं आगतागतट्टानेयेव कथयिस्साम; एवं कथने^२ कारणं पुब्बे वुत्तमेव ।

कुससङ्कामनवत्थुकथा^३ निट्ठिता^३ ।

जन्ताघरवत्यादिकथा

5 ११६. इतो परं जन्ताघरवत्थुं^४ (७२.१०) उत्तानत्थमेव ।

R. 380 ११७. पञ्चसु विघासवत्थूसु^५ ते भिक्खू अनुपसम्पन्नेन^६ कप्पियं कारापेत्वा परिभुञ्जिषु । विघासं पन गण्हन्तेन खायितावसेसं^७ छड्ढितं गहे-तब्बं । यदि सक्कोति खादन्ते छड्ढापेत्वा गण्हितुं, एतं पि वट्ठति । अत्तगुत्त-त्थाय पन परानुद्यताय च न गहेतब्बं ।

10 ११८. ओदनखादनीयपूर्वउच्छृतिम्बरूसकभाजनीयवत्थूसु अपरस्स भागं देही ति असन्तं पुग्गलं आह । अमूलकं अग्गहेसी ति सामिकेसु देन्तेसु एवं अग्गहेसि । अनापत्ति भिक्खु पाराजिकस्सा ति सामिकेहि दिन्नं अग्गहेसि; तेनस्स अनापत्ति वुत्ता । आपत्ति सम्पजानमुसावादे पाचि-त्तियस्सा ति यो पनानेन^८ सम्पजानमुसावादो वुत्तो, तस्मिं पाचित्तियं आह;

B. 335 15 परतो^९ तेकटुलयागुवत्थुम्हि विय । गहणे पन अयं विनिच्छयो - सङ्खस्स सन्तकं सम्मतेन वा आणन्तेहि वा आरामिकादीहि दीयमानं, गिहीनं च सन्तकं सामिकेन वा आणन्तेन वा दीयमानं^{१०} "अपरस्स भागं देही" ति वत्वा गण्हतो भण्डदेय्यं । अञ्जेन दीयमानं गण्हन्तो भण्डग्घेन कारेतब्बो । असम्मतेन वा अनाणत्तेन वा दीयमाने "अपरं पि भागं देही" ति वत्वा वा 20 कूटवस्सानि गण्हेत्वा वा गण्हन्तो पत्तचतुक्के विय तस्सुद्धारेयेव भण्डग्घेन कारेतब्बो । इतरेहि दीयमानं एवं गण्हतो भण्डदेय्यं । सामिकेन पन "इमस्स देही" ति दापितं वा सयं दिन्नं वा सुदिन्नं ति अयमेत्थ सब्बट्ठकथाविनिच्छ-यतो सारो ।

१. अहसासुं-रो० । २. कथिते-स्या० । ३-३. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ४. ०वत्थुं-सी०, रो० । एवमुपरि पि । ५. ०वत्थुमु-सी० । एवमुपरि पि । ६. अनुप-सम्पन्नेहि-रो० । ७. खादिता०-म०; खयिता०-स्या० । ८. पन-रो०; पन तेन-स्या० । ९. पुरतो-स्या० । १०. दिव्यमानं-म० । एवमुपरि पि ।

११६-१२०. ओदनीयघरादिवत्थूसु – ओदनीयघरं (७३.२) नाम
विकायिकभत्तपचनघरं । सूनघरं^१ नाम^२ विकायिकमंसपचनघरं । पूर्वघरं
नाम विकायिकखज्जकपचनघरं । सेसमेत्थ, परिकखारवत्थूसु च^३ पाकटमेव ।

१२१. पीठवत्थुस्मिं – सो भिक्खु परिकप्पेत्वा “एतं ठानं सम्पत्तं
गण्हस्सामी” ति सङ्कामेसि । तेनस्स सङ्कामने^४ अवहारो नत्थि । सङ्का- 5
मेत्वा पन^५ परिकप्पितोकासतो गहणे पाराजिकं वुत्तं । एवं हरन्तो च
यदि पीठके थेय्यचित्तं नत्थि, थविकं अग्घापेत्वा कारेतब्बो । अथ^६ पीठके
पि अत्थि, उभो अग्घापेत्वा कारेतब्बो ति^७ ।

R. 381

भिसिआदीनि तीणि वत्थूनि पाकटानेव ।

१२३-४. विस्सासग्गाहादीसु^८ तीसु वत्थूसु गहणे अनापत्ति, आहरा- 10
पेन्तेसु भण्डदेय्यं । पिण्डाय पविट्ठस्स पटिविसो^९ अन्तोउपचारसीमायं ठित-
स्सेव गहेतुं वट्ठति । यदि पन दायका “बहिउपचारट्ठानं पि भन्ते, गण्हथ^{१०},
आगत्वा परिभुञ्जिस्सन्ती” ति वदन्ति, एवं अन्तोगामट्ठानं पि गहेतुं वट्ठति ।
सेसमेत्थ उत्तानत्थमेव ।

१२५. सत्तसु अम्बचोरकादिवत्थूसु^{११} पंसुकूलसञ्जाय गहणे अनापत्ति, 15
आहरापेन्तेसु भण्डदेय्यं, थेय्यचित्तेन परिभोगे पाराजिकं । तत्रायं विनिच्छयो –
सामिका पि सालया, चोरा पि सालया, पंसुकूलसञ्जाय खादन्तस्स भण्डदेय्यं,
थेय्यचित्तेन गण्हतो उद्धारयेव अवहारो, भण्डं अग्घापेत्वा कारेतब्बो । सामिका
सालया, चोरा निरालया, एसेव नयो । सामिका निरालया, चोरा सालया;
“पुन गण्हस्सामा” ति किस्मिञ्चिदेव गहनट्ठाने खिपित्वा गता, एसेव नयो । 20
उभो पि^{१२} निरालया, पंसुकूलसञ्जाय खादतो अनापत्ति, थेय्यचित्तेन दुक्कटं ।

सङ्घस्स अम्बादीसु पन सङ्घारामे जातं वा होतु, आनेत्वा दिन्नं वा
पञ्चमासकं वा अतिरेकपञ्चमासकं वा अग्घनकं अवहरन्तस्स पाराजिकं ।
पचन्ते चोरपट्ठेन गामेसु वुट्ठहन्तेसु भिक्खू पि^{१३} विहारे छड्ढेत्वा “पुन आव-

B. 336

१-१. सूनाघरं नाम-सी०, रो०; सूनाघरत्ताम-स्या० । २. स्या० पोत्थके नत्थि ।
३. सङ्कामणे-सी०; सङ्कामने-स्या०, रो० । ४. पुन-रो० । ५-५. स्या० पोत्थके नत्थि ।
६. विस्सासग्गाहादीसु-सी०, रो० । ७. पटिविसो-सी०, रो० । ८. भागं गण्हथ-म०; गण्हथ-
स्या० । ९. चोरकादीसु वत्थूसु-सी०; चोरादीसु वत्थूसु-स्या० । १०. स्या० पोत्थके
नत्थि ।

सन्ते जनपदे आगमिस्सामा” ति सउस्साहा व गच्छन्ति । भिक्खु तादिसं विहारं पत्वा अम्बपक्कादीनि “छट्ठितकानी” ति पंसुकूलसञ्जाय परिभुञ्जन्ति, अनापत्ति; थेय्यचित्तेन परिभुञ्जतो अवहारो होति, भण्डं अग्घापेत्वा कारेतब्बो ।

5 महापच्चरियं पन सङ्खेपदुक्कथायं च अविसेसेन वुत्तं — “छट्ठितविहारे पन^१ फलाफलं थेय्यचित्तेन परिभुञ्जतो न पाराजिकं । कस्मा ? आगताना- गतानं सन्तकत्ता” ति । गणसन्तके पन पुगगलिके च सउस्साहमत्तमेव पमाणं । सचे पन ततो अम्बपक्कादि कुलसङ्गहणत्थाय देति, कुलदूसक- दुक्कटं । थेय्यचित्तेन देन्तो अग्घेन कारेतब्बो । सट्ठिके पि एसेव नयो ।

R. 382 10 सेनासनत्थाय नियमितं कुलसङ्गहणत्थाय ददतो दुक्कटं, इस्सरवताय थुल्लच्चयं, थेय्यचित्तेन पाराजिकं । नो चे वत्थुं प्होति, अग्घेन कारेतब्बो । बहि उपचारसीमाय निसीदित्वा इस्सरवताय परिभुञ्जतो गोवा । गण्डि^२ पहरित्वा कालं घोसेत्वा “मय्हं पापुणाती” ति खादितं^३ सुखादितं । गण्डि अप- हारित्वा कालमेव घोसेत्वा, गण्डिमेव पहरित्वा कालं अघोसेत्वा, गण्डि पि 15 अपहारित्वा कालं पि अघोसेत्वा अञ्जेसं नत्थिभावं अत्वा “मय्हं पापुणाती” ति खादितं पि सुखादितमेव ।

१२६. पुप्फारामवत्थुद्वयं (७५.३०) पाकटमेव ।

१२७. वुत्तवादिकवत्थुत्तये^४ वुत्तो वज्जेमी (७६.६) ति तया वुत्तो हुत्वा “तव वचनेन वदामी” ति अत्थो । अनापत्ति भिक्खु पाराजिकस्सा ति 20 सामिकेहि दिन्नत्ता^५ अनापत्ति । न च, भिक्खवे, “वुत्तो वज्जेमी” ति वत्तब्बो ति “अहं तया वुत्तो हुत्वा तव वचनेन वदामी” ति एवं अञ्जो भिक्खु अञ्जेन भिक्खुना न वत्तब्बो ति अत्थो । परिच्छेदं पन कत्वा “इत्थन्नामं^६ तव वचनेन गण्हिस्सामी” ति वत्तुं वट्ठति । वुत्तो वज्जेही^७ ति मया वुत्तो हुत्वा मम वचनेन वदेही ति अत्थो । सेसं वुत्तनयमेव । इमेसु पि च द्वीसु वत्थूसु 25 परिच्छेदं कत्वा वत्तुं वट्ठति । एत्तावता हि उपारम्भा मुत्तो होती ति ।

B. 337

१२८-२९. मणिवत्थुत्तयस्स मज्झिमे वत्थुस्मि — नाहं अकल्लको ति नाहं गिलानो ति अत्थो । सेसं पाकटमेव ।

१. रो० पोत्थके नत्थि । २. घण्टि-म० । एवमुपरि पि । ३. खादिता-रो० । ४. ०वादक-म० । ५. दिन्ना-स्या० । ६. इदन्नाम-स्या०, रो० । ७. वज्जेती-सी० ।

१३०. सूकरवत्थुद्वये — किञ्चा पि पठमस्स भिक्खुनो छातज्भत्तं
 दिस्वा कारुञ्जेन मोचितत्ता अनापत्ति । सामिकेसु पन असम्पटिच्छन्तेसु
 भण्डदेय्यं, ताव महन्तो वा मतसूकरो आहरित्वा दातब्बो, तदग्घनकं^१ वा
 भण्डं । सचे पाससामिके कुहिञ्चि पि न पस्सति, पाससामन्ता तदग्घनकं
 साटकं^२ वा^३ कासावं वा थालकं वा — यथा ते आगता पस्सन्ति, ईदिसे 5
 ठाने ठपेत्वा^४ गन्तब्बं, थेय्यचित्तेन पन मोचेन्तस्स पाराजिकमेव । एत्थ च
 कोचि सूकरो पासं पादेन कड्डित्वा छिन्नमत्ते पासे ठानाचावनधम्मेन ठानेन
 ठितो होति चण्डसोते^५ बद्धनावा^६ विय । कोचि अत्तनो धम्मताय ठितो,
 कोचि निपन्नो, कोचि कूटपासेन बद्धो होति । कूटपासो नाम यस्स अन्ते-
 धनुकं वा अङ्कुसको वा अञ्जो वा कोचि दण्डको^७ बद्धो होति, यो तत्थ 10
 तत्थ खखादीसु लगित्वा सूकरस्स गमनं निवारेति । तत्र पासं कड्डित्वा
 ठितस्स एकमेव ठानं पासबन्धनं, सो^८ हि पासे मुत्तमत्ते वा छिन्नमत्ते वा
 पलायति । अत्तनो धम्मताय ठितस्स बन्धनं च चत्तारो च पादा ति पञ्च
 ठानानि । निपन्नस्स बन्धनं च सयनं चा ति द्वे ठानानि । कूटपासबद्धस्स
 यत्थ यत्थ गच्छति, तं तदेव ठानं । तस्मा तं ततो ततो मोचेन्ता दस पि 15
 वीसति पि सतं पि भिक्खू पाराजिकं आपज्जन्ति । तत्थ तत्थ आगतं दिस्वा
 एकमेव दासं पलापेन्तो^९ विय ।

R. 383

पुरिमानं पन तिण्णं चतुप्पदकथायं वुत्तनयेन फन्दापनठानाचावनानि
 वेदितब्बानि । सुनखदट्ठं सूकरं विस्सज्जापेन्तस्सा पि कारुञ्जाधिप्पायेन भण्ड-
 देय्यं, थेय्यचित्तेन पाराजिकं । पासट्ठानं पन सुनखसमीपं वा असम्पत्तं पटिपथं 20
 गन्त्वा पठममेव पलापेन्तस्स अवहारो नत्थि । यो पि बद्धसूकरस्स घासं च
 पानीयं च दत्वा बलं गाहापेत्वा उक्कुट्ठि करोति — “उत्रस्तो^१ पलायिस्सती”
 ति; सो चे पलायति, पाराजिकं । पासं दुब्बलं कत्वा उक्कुट्ठिसद्देन पला-
 पेन्तस्सा पि एसेव नयो ।

यो पन घासं च पानीयं च दत्वा गच्छति, “बलं गहेत्वा पलायिस्सती” 25

१. तदग्घनकं—सी० । एवमुपरि पि । २-२. रो० पोत्थके नत्थि । ३. ठपेत्वा व-म० ।

४-४. चण्डसोतबद्धनावा—स्या० । ५. भण्डको—सी० । ६. यो-रो० । ७. पलापेन्ता—स्या० ।

८. उत्रास्तो—स्या० ।

B. 338

ति; सो चे^१ पलायति, भण्डदेय्यं । पासं दुब्बलं कत्वा गच्छन्तस्सा पि एसेव नयो । पाससन्तिके सत्थं वा अग्गि वा ठपेति “छिन्ने वा दड्ढे वा पलायिस्सती” ति । सूकरो पासं चालेन्तो छिन्ने वा दड्ढे वा पलायति, भण्डदेय्यमेव । पासं यद्विया सह पातेति, पच्छा सूकरो तं मद्दन्तो गच्छति, भण्डदेय्यं । सूकरो
 5 अदूहलपासाणेहि^२ अक्कन्तो होति, तं पलापेतुकामस्स अदूहलं कारुञ्जेन उक्खिपतो भण्डदेय्यं, थेय्यचित्तेन पाराजिकं । सचे उक्खित्तमत्ते अगत्त्वा पच्छा गच्छति, भण्डदेय्यमेव । उक्खिपित्वा ठपितं अदूहलं पातेति, पच्छा
 सूकरो तं मद्दन्तो गच्छति, भण्डदेय्यं । ओपाते पतितसूकरं पि कारुञ्जेन उद्धरतो भण्डदेय्यं, थेय्यचित्तेन पाराजिकं । ओपातं पूरेत्वा नासेति, पच्छा
 10 सूकरो तं मद्दन्तो गच्छति, भण्डदेय्यं । सूले^३ विद्धं कारुञ्जेन उद्धरति, भण्डदेय्यं, थेय्यचित्तेन पाराजिकं । सूलं उद्धरित्वा छड्ढेति, भण्डदेय्यं ।

R. 384

विहारभूमियं पन पासे वा अदूहलं वा ओडुन्ता वारेतब्बा – “मिगरूपानं पटिसरणट्टानमेतं, मा इध एवं करोथा” ति । सचे “हरापेथ, भन्ते” ति वदन्ति, हरापेतुं वट्टति । अथ सयं हरन्ति, सुन्दरमेव । अथ नेव हरन्ति,
 15 न हरितुं^४ देन्ति, रक्खं याचित्वा हरापेतुं वट्टति । मनुस्सा सस्सरक्खणकाले खेत्तेसु पासे च अदूहलपासाणादीनि^५ च करोन्ति – “मंसं खादन्ता सस्सानि रक्खिस्सामा” ति । वीतिवत्ते सस्सकाले तेसु अनालयेसु पक्कन्तेसु तत्थ वद्धं वा पतितं वा मोचेतुं वट्टती^६ ति^६ ।

मिगवत्थुद्वये पि सूकरवत्थूसु वुत्तसदिसोयेव विनिच्छयो ।

20

मच्छवत्थुद्वये पि एसेव नयो । अयं पन विसेसो – कुमिनमुखं^७ विवरित्वा वा पच्छापुटकं^८ मुञ्चित्वा वा पस्सेन छिद्दं कत्वा वा कुमिनतो मच्छे पोथेत्वा पलापेन्तस्स पाराजिकं । भत्तसित्थानि दस्सेत्वा एवं पलापेन्तस्सा पि पाराजिकं । सह कुमिनेन उद्धरतो पि^९ पाराजिकं । केवलं कुमिनमुखं विवरति, पच्छापुटकं मुञ्चति, छिद्दं वा करोति, मच्छा पन अत्तनो धम्मताय पला-

१. च-रो० । २. अदूहल-स्या० । एवमुपरि पि; अदूहल-रो० । ३. सूलेन-स्या० ।
 ४. हरापेतुं-स्या० । ५. ०पासाणानि-सी०; अदूहलादीनि-स्या०; अदूहलादीनि-रो० ।
 ६-६. वट्टति-सी०, स्या०, रो० । ७. कुमिनमुखं-म० । एवमुपरि पि । ८. पच्छापुटकं-
 रा० । एवमुपरि पि । ९. स्या० पोत्थके नत्थि ।

यन्ति, भण्डदेय्यं । एवं कत्वा भत्तसिस्थानि दस्सेति, मच्छा गोचरत्थाय निक्खमित्वा पलायन्ति, भण्डदेय्यमेव । मुखं अविवरित्वा पच्छापुटकं अमुञ्चित्वा पस्सेन^१ छिद्दं अकत्वा केवलं भत्तसिस्थानि दस्सेति, मच्छा पन छातज्झत्ता^२ सीसेन पहरित्वा ओकासं कत्वा गोचरत्थाय निक्खमित्वा पलायन्ति, भण्ड-
देय्यमेव । तुच्छकुमिनस्स मुखं वा विवरति, पच्छापुटकं वा मुञ्चति, छिद्दं^५ वा करोति, आगतागता मच्छा द्वारं^३ पत्ता^३ पुटकच्छिद्देहि पलायन्ति, भण्ड-
देय्यमेव । तुच्छकुमिनं गहेत्वा गुम्बे खिपति, भण्डदेय्यमेवा ति । याने भण्डं
पीठे^४ थविकाय सदिसं ।

B. 339

R. 385

मंसपेसिवत्थुम्हि — सचे आकासे गण्हाति, गहितट्टानमेव ठानं । तं
छहाकारेहि परिच्छिन्दित्वा ठानाचावनं वेदितब्बं । सेसमेत्थ दारुगोपालक-
रजकसाटकवत्थूसु च अम्बचोरकादिवत्थूसु^५ वुत्तनयेन^६ विनिच्छित्तब्बं^६ ।

१३२. कुम्भिवत्थुस्मि — यो सप्पितेलादीनि अपादग्घनकानि^७ गहेत्वा
“न पुन एवं करिस्सामी” ति संवरे ठत्वा दुतियदिवसादीसु पि पुन चित्ते
उप्पन्ने एवमेव^८ धुरनिक्खेपं कत्वा परिभुञ्जन्तो सब्बं पि तं परिभुञ्जति,
नेवत्थि पाराजिकं । दुक्कटं वा थुल्लच्चयं वा आपज्जति, भण्डदेय्यं पन होति ।^{१५}
अयं पि भिक्खु एवमेवमकासि । तेन वुत्तं — “अनापत्ति भिक्खु पाराजिकस्सा”
ति । धुरनिक्खेपं पन अकत्वा “दिवसे दिवसे परिभुञ्जिस्सामी” ति तं^९ थोकं
थोकं पि परिभुञ्जतो यस्मि दिवसे पादग्घनकं पूरति, तस्मि पाराजिकं ।

संविदावहारवत्थूनि संविदावहारे, मुट्ठिवत्थूनि ओदनियघरादिवत्थूसु
द्वे विघासवत्थूनि अम्बचोरकादिवत्थूसु वुत्तविनिच्छयनयेन वेदितब्बानि ।^{२०}

द्वे तिणवत्थूनि उत्तानत्थानेव ।

१३३. अम्बभाजापनादिवत्थूसु ते भिक्खू एकं गामकावासं परि-
च्छिन्नभिक्खुकं अगमंसु । तत्थ^{१०} भिक्खू फलाफलं परिभुञ्जमाना पि तेसु
आगतेसु “थेरानं फलानि देथा” ति कप्पियकारके^{११} न^{११} अवोचुं । अथ ते

१. पस्से-रो० । २. छातज्झत्ता-रो० । ३-३. द्वारप्पत्ता-स्या०, म० । ४. पीठेसु-रो० ।
५-५. वत्थुनयेन-स्या०; व-रो० । ६. विनिच्छेतब्बं-सी० । ७. ँग्घनकानि-सी०;
पाद०-रो० । ८. एवमेवं-सी०, रो० । ९. म० पोत्थके नत्थि । १०. तत्थेव-स्या० ।
११-११. ँकारकानं-रो० ।

B. 340

R. 386

भिक्षू “किं सङ्घिकं अम्हाकं न पापुणाती” ति गर्ण्ड^१ पहरित्वा भाजापेत्वा तेसं पि वस्सग्गेन भागं दत्वा अत्तना पि परिभुञ्जिसु । तेन नेसं^२ भगवा “अनापत्ति भिक्षवे परिभोगत्थाया” ति आह । तस्मा इदानीं पि^३ यत्थ आवासिका आगन्तुकानं न देन्ति, फलवारे च सम्पत्ते अञ्जेसं अभावं^४ दिस्वा

5 चोरिकाय अत्तना व खादन्ति, तत्थ आगन्तुकेहि गर्ण्ड पहरित्वा भाजेत्वा परिभुञ्जितुं वट्टति ।

यत्थ पन^५ आवासिका^६ रुक्खे रक्खित्वा फलवारे सम्पत्ते भाजेत्वा खादन्ति, चतूसु पच्चयेसु सम्मा उपनेन्ति, अनिस्सरा तत्थ आगन्तुका । ये पि रुक्खा चीवरत्थाय नियमेत्वा दिन्ना, तेसु पि आगन्तुका अनिस्सरा ।

10 एसेव नयो सेसपच्चयत्थाय नियमेत्वा दिन्नेसु^७ पि ।

ये पन तथा अनियमिता, आवासिका च ते रक्खित्वा^८ गोपेत्वा चोरिकाय परिभुञ्जन्ति, न तेसु आवासिकानं कतिकाय ठातब्बं । ये फल-परिभोगत्थाय दिन्ना, आवासिका च^९ ने रक्खित्वा गोपेत्वा सम्मा उपनेन्ति, तेसुयेव तेसं कतिकाय ठातब्बं । महापच्चरियं पन वुत्तं — “चतुन्नं पच्चयानं

15 नियमेत्वा दिन्नं थेय्यचित्तेन परिभुञ्जन्तो भण्डं अग्घापेत्वा कारेतब्बो । परिभोगवसेनेव^{१०} तं^{११} भाजेत्वा परिभुञ्जन्तस्स भण्डदेय्यं । यं पनेत्थ सेना-सनत्थाय नियमितं, तं परिभोगवसेनेव भाजेत्वा परिभुञ्जन्तस्स थुल्लच्चयं च भण्डदेय्यं चा” ति ।

ओदिस्स^{१२} चीवरत्थाय दिन्नं चीवरेयेव उपनेतब्बं । सचे दुब्भिकखं

20 होति, भिक्षू पिण्डपातेन किलमन्ति, चीवरं पन सुलभं^{१३}, सङ्घसुट्ठुताय अपलोकनकम्मं कत्वा पिण्डपाते पि उपनेतुं वट्टति । सेनासनेन गिलान-प्पच्चयेन वा किलमन्तेसु सङ्घसुट्ठुताय अपलोकनकम्मं कत्वा तदत्थाय पि उपनेतुं वट्टति । ओदिस्स पिण्डपातत्थाय गिलानप्पच्चयत्थाय च दिन्ने पि एसेव नयो । ओदिस्स सेनासनत्थाय दिन्नं पन गरुभण्डं होति, तं रक्खित्वा

१. घण्टि-म० । एवमुपरि पि । २. तेसं-स्या० । ३. स्या० पोत्थके नत्थि ।
 ४. अत्थिभावं-म० । ५. दिन्ने-रो० । ६-६. पनावासिका-म० । ७. गोपित्वा-रो० ।
 ८. पि-म० । ९-९. वसेन-स्या०, रो० । १०. उद्दिस्स-स्या० । एवमुपरि पि । ११. सुलब्धं-स्या० ।

गोपेत्वा तदत्थमेव उपनेतब्बं । सचे पन दुब्भिक्खं होति, भिक्खू^१ पिण्ड-
पातेन न यापेन्ति । एत्थ राजरोगचोरभयादीहि अञ्जत्थ गच्छन्तानं
विहारा पलुज्जन्ति, तालनालिकेरादिके^२ विनासेन्ति, सेनासनपच्चयं पन निस्साय
यापेतुं सका होति, एवरूपे काले सेनासनं विस्सज्जेत्वा^३ पि सेनासनजगगन-
त्थाय परिभोगो भगवता अनुञ्जातो । तस्मा एकं वा द्वे वा वरसेना- 5
सनानि ठपेत्वा इतरानि लामककोटिया पिण्डपातत्थाय विस्सज्जेतुं वट्टति^४ ।
मूलवत्थुच्छेदं पन कत्वा न उपनेतब्बं ।

R. 387

B. 341

यो पन आरामो चतुप्पच्चयत्थाय^५ नियमेत्वा^६ दिन्नो, तत्थ अपलोकन-
कम्मं न^७ कातब्बं^८ । येन पन पच्चयेन ऊनं, तदत्थं उपनेतुं वट्टति । आरामो
जग्गितब्बो, वेतनं^९ दत्वा पि जग्गापेतुं वट्टति । ये पन वेतनं^{१०} लभित्वा 10
आरामेयेव गेहं कत्वा वसन्ता रक्खन्ति, ते चे आगतानं भिक्खूनं नालिकेरं^{११}
वा तालपक्कं^{१२} वा देन्ति, यं तेसं सङ्घेन अनुञ्जातं होति — “दिवसे दिवसे
एत्तकं नाम खादथा” ति तदेव ते दातुं लभन्ति; ततो उत्तरि^{१३} तेसं ददन्तानं
पि गहेतुं न वट्टति ।

यो पन आरामं केणिया गहेत्वा सङ्घस्स चतुप्पच्चयत्थाय कप्पियभण्ड- 15
मेव देति, अयं बहुकं पि दातुं लभति । चेतियस्स पदीपत्थाय वा खण्डफुल्ल-
पटिसङ्खरणत्थाय वा दिन्नो^{१४} आरामो^{१५} पि जग्गितब्बो^{१६}; वेतनं दत्वा पि
जग्गापेतब्बो । वेतनं च पनेत्थ चेतियसन्तकं पि सङ्घसन्तकं पि दातुं
वट्टति । एतं पि आरामं वेतनेन तत्थेव वसित्वा^{१७} रक्खन्तानं च केणिया
गहेत्वा कप्पियभण्डदायकानं च तत्थ जातकफलदानं वुत्तनयेनेव 20
वेदितब्बं ति ।

अम्बपालकादिवत्थूसु — अनापत्ति भिक्खवे गोपकस्स दाने ति एत्थ
कतरं पन^{१८} गोपकदानं^{१९} वट्टति, कतरं न वट्टती ति ? महासुम्मत्थेरो^{२०} ताव

१. भिक्खू पि—सी० । २. ०नाळि०—स्या०, म०; ताळ०—रो० । ३. विस्सज्जेत्वा—
स्या० । एवमुपरि पि । ४. वट्टन्ति—सी०, रो० । ५. चतुप०—रो० । ६. नियामेत्वा—रो० ।
७-७. कारेतब्बं—सी० । ८. वेतनं—स्या० । एवमुपरि पि । ९. नाळिकेरं—स्या० । १०. ताळ०—
रो० । ११. उत्तरि—म० । एवमुपरि पि । १२-१२. दिन्नआरामो—रो० । १३. पटिजग्गितब्बो—
म० । १४. स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । १५-१५. गोपकस्स० दानं—स्या०; गोपकदानं—रो० ।
१६. महासुम्मत्थेरो—म०, स्या० ।

R. 388

B. 342

आह — “यं गोपकस्स परिच्छिन्दित्वा दिन्नं होति — ‘एत्तकं दिवसे दिवसे गण्हा’ ति तदेव वट्टति; ततो उत्तरि न वट्टती” ति । महापदुमत्थेरो पनाह — “किं गोपकानं पण्णं आरोपेत्वा निमित्तसञ्जं वा कत्वा दिन्नं अत्थि, एतेसं^१ हत्थे विस्सट्ठकस्स एते इस्सरा, तस्मा यं ते देन्ति तं बहुकं पि वट्टती” ति । कुरुन्दट्ठकथायं पन वुत्तं — “मनुस्सानं आरामं वा अञ्जं वा फलाफलं दारका रक्खन्ति, तेहि दिन्नं वट्टति । आहरापेत्वा पन न गहे- तब्बं । सट्ठिके पन^२ चेतियसन्तके च केणिया गहेत्वा रक्खन्तस्सेव दानं वट्टति । वेतनेन रक्खन्तस्स अत्तनो भागमत्तं वट्टती” ति । महापच्चरियं पन^३ “यं गिहीनं आरामरक्खका भिक्खूनं देन्ति, एतं वट्टति । भिक्खुसञ्चस्स पन^४ आरामगोपका यं अत्तनो भतिया खण्डेत्वा देन्ति, एतं वट्टति । यो पि उपड्डारामं वा केनचिदेव^५ रुक्खे^६ वा भति लभित्वा रक्खति, तस्सा पि अत्तनो सम्पत्तरक्खतो^७ येव दातुं वट्टति । केणिया गहेत्वा रक्खन्तस्स पन सब्बं पि वट्टती” ति वुत्तं । एतं^८ पन सब्बं व्यञ्जनतो नानं, अत्थतो एक- मेव; तस्मा अधिप्पायं जत्वा गहेतब्बं ।

15 दारुवत्थुम्हि — तावकालिको अहं भगवा (८१.९) ति “तावकालिक- चित्तो अहं भगवा” ति वत्तुकामेन वुत्तं, तावकालिकचित्तो ति “पुन आहरित्वा दस्सामी” ति एवंचित्तो अहं ति वुत्तं होति । भगवा “तावकालिके अनापती” ति आह ।

अयं पनेत्थ पालिमुत्तकविनिच्छयो — सचे सट्ठो सट्ठिकं कम्मं 20 कारेति उपोसथागारं वा भोजनसालं वा, ततो आपुच्छित्वा तावकालिकं हरितब्बं । यो पन सट्ठिको दब्बसम्भारो अगुत्तो देवे वस्सन्ते तेमेति^९, आत- पेन सुक्खति, तं सब्बं पि आहरित्वा अत्तनो आवासे^{१०} कातुं वट्टति । सट्ठो आहरापेन्तो अञ्जेन वा दब्बसम्भारेन मूलेन वा सञ्जापेतब्बो । न सक्का चे होति सञ्जापेतुं, “सट्ठिकेन, भन्ते, कतं^{११} सट्ठिकपरिभोगेन वलञ्जेथा^{१२}” ति वत्तब्बं । सेनासनस्स पन अयमेव भिक्खु इस्सरो^{१३} । सचे पि^{१४} पासाण-

१. तेसं-स्या० । २. स्या० पोत्थके नत्थि । ३. कोचिदेव-रो० । ४. रुक्खो-रो० । ५. पत्तरक्खतो-म० । ६. एवं-रो० । ७. तेमति-रो० । ८. आवासं-स्या० । ९. कतं तं-रो० । १०. वलञ्जेथा-म०, रो० । ११. इस्सरो ति-स्या०, रो० । १२. म०, रो० पोत्थकेसु नत्थि ।

त्थम्भो वा रुक्खत्थम्भो वा कवाटं वा वातपानं वा नप्पहोति, सङ्घिकं तावकालिकं आहरित्वा पाकतिकं कातुं वट्टती^१ ति^१ । एसेव नयो अञ्जेसु पि दब्बसम्भारेसु ।

उदकवत्थुस्मि — यदा उदकं दुल्लभं होति, योजनतो पि अड्डयोजनतो^२ पि आहरीयति, एवरूपे परिगहितउदके अवहारो । यतो पि आहरिमतो^३ 5 वा पोक्खरणीआदीसु ठिततो वा केवलं यागुभत्तं सम्पादेन्ति, पानीयपरिभोगं च करोन्ति, न अञ्जं महापरिभोगं, तं पि थेय्यचित्तेन गण्हतो अवहारो । यतो पन एकं वा वा द्वे वा घटे गहेत्वा आसनं धोवितुं, बोधिख्खे सिञ्चितुं उदकपूजं कातुं, रजनं पचितुं लब्धति, तत्थ सङ्घस्स कतिकवसेनेव^४ पटि- 10 पज्जितब्बं । अतिरेकं गण्हन्तो, मत्तिकादीनि वा थेय्यचित्तेन पक्खिपन्तो भण्डं अग्घापेत्वा कारेतब्बो ।

R. 389

सचे आवासिका कतिकवत्तं दळ्हं करोन्ति, अञ्जेसं भण्डकं धोवितुं वा रजितुं वा न देन्ति, अत्तना पन अञ्जेसं अपस्सन्तानं गहेत्वा सब्बं करोन्ति, तेसं कतिकाय न ठातब्बं । यत्तकं ते धोवन्ति, तत्तकं धोवितब्बं । सचे सङ्घस्स द्वे तिस्सो पोक्खरणियो वा उदकसोण्डियो वा होन्ति, कतिका 15 च कता “एत्थ नहायितब्बं, इतो पानीयं गहेतब्बं, इध सब्बपरिभोगो कातब्बो” ति, कतिकवत्तेनेव सब्बं कातब्बं । यत्थ कतिका नत्थि, तत्थ सब्बपरिभोगो वट्टती ति ।

B. 343

मत्तिकावत्थुस्मि — यत्थ मत्तिका दुल्लभा होति^५, नानप्पकारा वा वण्णमत्तिका आहरित्वा ठपिता, तत्थ थोका पि पञ्चमासकं अग्घति, तस्मा 20 पाराजिकं । सङ्घिके पन कम्मे चेतियकम्मे च निट्ठिते सङ्घं आपुच्छित्वा वा^६ तावकालिकं वा गहेतुं वट्टति । सुधायं^७ पि चित्तकम्मवण्णेसु पि एसेव नयो ।

तिणवत्थूसु — भापिततिणे ठानाचावनस्स अभावेन^८ दुक्कटं, भण्डदेय्यं पन होति । सङ्घो तिणवत्थुं जगित्वा सङ्घिकं आवासं छादेति, पुन कदाचि 25

१-१ वट्टति-म०, रो० । २. अड्ड०-सो०, रो० । ३. अहरिमतो-रो० । ४. कति-कावसेनेव-सो०, स्या०, रो० । ५. होन्ति-रो० । ६. सो०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ७. सुधाय-स्या०, म० । ८. अभावा-म० ।

R. 390

जग्गितुं न सक्कोति, अथञ्जो एको भिक्खु वत्तसीसेन जग्गति, सङ्घस्सेवेतं ।
नो चे जग्गति, सङ्घेनेको^१ भिक्खु वत्तब्बो “जग्गित्वा देही” ति । सो चे
भागं इच्छति, भागं दत्त्वा पि जग्गापेतब्बं । सचे भागं वड्ढेति, दातब्बमेव ।
वड्ढेतियेव, “गच्छ जग्गित्वा सब्बं गहेत्वा अत्तनो^२ सेनासनं छादेही” ति
५ वत्तब्बो । कस्मा ? नट्टे अत्थो नत्थि । ददन्तेहि पन सवत्थुकं न दातब्बं,
गरुभण्डं होति; तिणमत्तं पन दातब्बं । तस्मिं चे जग्गित्वा अत्तनो सेनासनं
छादेन्ते पुन सङ्घो जग्गितुं प्होति, “त्वं मा जग्गि, सङ्घो जग्गिस्सती” ति
वत्तब्बो ति^३ ।

B. 344

मञ्चादीनि सत्त वत्थूनि पाकटानेव । पालियं^४ पन अनागतं पि
१० पासाणत्थम्भं वा रुक्खत्थम्भं वा अञ्जं वा किञ्चि पादग्घनकं^५ हरन्तस्स
पाराजिकमेव । पधानधरादीसु छड्डितपतितानं परिवेणादीनं कुट्टुं^६ पि
पाकारं पि भिन्दित्वा इट्ठकादीनि अवहरन्तस्सा पि एसेव नयो । कस्मा ?
सङ्घिकं नाम कदाचि अज्झावसन्ति, कदाचि न अज्झावसन्ति । पच्चन्ते चोर-
भयेन जनपदे वुट्ठहन्ते छड्डितविहारादीसु कञ्चि^७ परिकखारं हरन्तस्सा पि
१५ एसेव नयो । ये पन ततो तावकालिकं हरन्ति, पुन आवसितेसु च विहा-
रेसु भिक्खू आहरापेन्ति, दातब्बं । सचे पि ततो आहरित्वा सेनासनं कतं
होति, तं वा तदग्घनकं वा दातब्बमेव । “पुन आवसिस्सामा” ति आलयं
अच्छिन्दित्वा वुट्ठितेसु जनपदेसु गणसन्तकं वा पुग्गलिकं वा गहितं होति;
ते चे अनुजानन्ति, पटिकम्मेन किच्चं नत्थि । सङ्घिकं पन गरुभण्डं, तस्मा
२० पटिकम्मं कत्तब्बमेव ।

१३४. विहारपरिभोगवत्थु उत्तानत्थमेव ।

R. 391

अनुजानामि भिक्खवे तावकालिकं हरितुं ति एत्थ यो भिक्खु
सङ्घिकं मञ्चं वा पीठं वा तावकालिकं हरित्वा अत्तनो फासुकट्टानेसु^८ एकं
पि द्वे पि मासे सङ्घिकपरिभोगेन परिभुञ्जति, आगतागतानं^९ वुड्ढतरानं^{१०}
२५ देति, नप्पटिवाहति, तस्स तस्मिं नट्टे पि जिण्णे पि थेय्याय^{११} अवहटे^{१२} पि

१. सङ्घेन एको-सी०, रो० । २. सन्तकं-म० । ३. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु
नत्थि । ४. पालिया-स्या० । ५. पादग्घनकं-सी० । एवमुपरि पि । ६. कुट्टुं-म० । ७. किञ्चि-
म०, रो० । ८. ण्डाने-म०, रो० । ९. आगतानं-स्या०, रो० । १०. वुड्ढतरानं-सी०, स्या०,
रो० । ११-११. चोरावहटे-म०; थेनाय०-रो० ।

गीवा न होति, वसित्वा पन गच्छन्तेन यथाठाने ठपेतब्बं । यो पन पुग्ग-
लिकपरिभोगेन परिभुञ्जति, आगतागतानं^१ बुद्धतरानं न देति, तस्मि
नट्टे गीवा होति । अञ्जं पन आवासं हरित्वा परिभुञ्जन्तेन सचे तत्थ
बुद्धतरो आगन्त्वा बुट्ठापेति, “मया इदं असुकावासतो नाम आहटं, गच्छामि
नं^२ पाकतिकं करोमी” ति वत्तब्बं । सचे सो भिक्खु “अहं पाकतिकं^३ 5
करिस्सामी” ति वदति, तस्स भारं कत्वा पि गन्तुं वट्ठती ति सङ्खेपट्टकथायं
वुत्तं ।

चम्पावत्थुम्हि — तेकडुलयागू^४ ति तिलतण्डुलमुग्गेहि वा तिलतण्डुल-
मासेहि वा तिलतण्डुलकुलत्थेहि वा तिलतण्डुलेहि सद्धि यं किञ्चि एकं
अपरण्णं^५ पक्खिपित्वा तीहि कता^६, एतं किर इमेहि तीहि चतुभागउदक- 10
सम्भिन्ने खीरे सप्पिमधुसक्करादीहि^७ योजेत्वा करोन्ति ।

राजगहवत्थुम्हि — मधुगोलको^८ ति अतिरसपूवो^९ वुच्चति; “मधुसीसकं”
ति^{१०} पि वदन्ति । सेसमेत्थ वत्थुद्वये पि ओदनभाजनीयवत्थुस्मि वुत्तनयेनेव^{११}
वेदितब्बं ।

१३५. अज्जुकवत्थुस्मि — एतद्वोचा ति गिलानो हुत्वा अवोच । 15
आयस्मा उपालि आयस्मतो अज्जुकस्स पक्खो ति न अगतिगमनवसेन
पक्खो, अपि च खो अनापत्तिसञ्जिताय लज्जीअनुग्गहेन विनयानुग्गहेन च
थेरो पक्खो ति वेदितब्बो । सेसमेत्थ उत्तानत्थमेव ।

१३६. वाराणसीवत्थुस्मि — चोरेहि उपद्दुतं^{१२} ति चोरेहि विलुत्तं । B. 345
इद्धिया आनेत्वा पासादे ठपेसी ति थेरो किर तं कुलं सोकसल्लसमप्पितं 20
आवट्ठन्तं विवट्ठन्तं^{१३} दिस्वा तस्स कुलस्स अनुकम्पाय पसादानुरक्खणत्थाय^{१४}
धम्ममानुग्गहेन अत्तनो इद्धिया “तेसंयेव पासादं^{१५} दारकानं समीपे होतु” ति
अधिट्ठासि । दारका “अम्हाकं पासादो” ति सञ्जानित्वा अभिरुहिंसु ।
ततो थेरो इद्धि पटिसंहरि, पासादो पि सकट्टानेयेव अट्ठासि । वोहारवसेन

R. 392

१. आगतानं-रो० । २. तं-सी०, स्या०, रो० । ३. रो० पोत्थके नत्थि । ४. तेकडुला-
सी०; तेकतुला-स्या० । ५. अपरन्तं-स्या० । ६. कटा-सी०, रो० । ७. ०सक्खरादीहि-
सी०, रो० । ८. ०गोलको-रो० । ९. अतिरसकपूवो-म० । १०. रो० पोत्थके नत्थि ।
११. वुत्तनयेन-स्या० । १२. उद्धुतं-रो० । १३. रो० पोत्थके नत्थि । १४. ०रक्खणट्ठा-
रो० । १५. पासादकं-रो० ।

पन वुत्तं “ते दारके इद्धिया आनेत्वा पासादे ठपेसी” ति । इद्धिविसये ति ईदिसाय अधिद्वानिद्धिया^१ अनापत्ति । विकुब्बनिद्धि^२ पन न वट्टति ।

१३७-३८. अवसाने वत्थुद्वयं उत्तानत्थमेवा ति ।

समन्तपासादिकाय विनयसंवण्णनाय

दुतियपाराजिकवण्णना

निद्धिता ।

5

B. 346

तत्रायं अनुसासनी—

दुतियं अदुतियेन, यं जिनेन पकासितं ।

पाराजितकिलेसेन^३, पाराजिकमिदं^४ इध ॥

10

सिक्खापदं समं^५ तेन^६, अञ्जं किञ्चि न विज्जति ।

अनेकनयवोकिण्णं, गम्भीरत्थविनिच्छयं ॥

तस्मा वत्थुमिह ओत्तिण्णो, भिक्खुना विनयञ्जुना ।

विनयानुगहेनेत्थ, करोन्तेन विनिच्छयं ॥

15

पारि^७ अट्ठकथञ्चेव, साधिप्पायमसेसतो ।

ओगय्ह अप्पमत्तेन, करणीयो विनिच्छयो ॥

आपत्तिदस्सनुस्साहो, न कातब्बो कुदाचनं ।

पस्सिस्सामि अनापत्तिमिति कयिराथ मानसं ॥

पस्सित्वा पि च आपत्ति, अवत्वा व पुनप्पुनं ।

वोमंसित्वाथ^८ विञ्जुहि, संसन्दित्वा^९ चतं वदे ॥

20

कप्पिये पि च वत्थुस्मि, चित्तस्स लहुवत्तिनो ।

वसेन सामञ्जगुणा, चवन्तीध पुथुज्जना ॥

१. अधिद्वानिद्धिता—सी०, रो० । २. विकुब्बनिद्धि—सी०, रो०, विकुब्बनिद्धि—स्या० ।

३. पाराजिक०—रो० । ४. पाराजिकं इदं—रो० । ५-५. समत्तेन—रो०; समन्तेन—स्या० ।

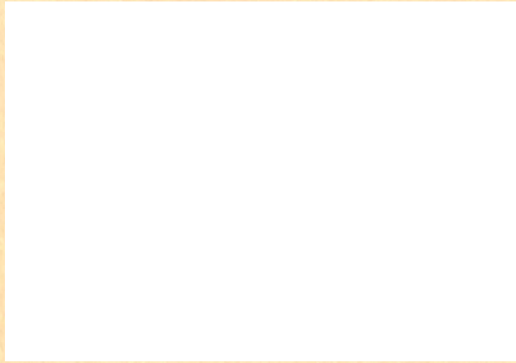
६. पारि म०, सी०, । ७. वोमंसित्वा व—रो० । ८-८. संसन्दित्वा व—सी०; ०व—रो० ।

तस्मा परपरिक्खारं, आसीविसमिवोरगं ।
अग्गि विय च सम्पस्सं, नामसेय्य^१ विचक्खणो ति ॥

समन्तपासादिकाय पठमो भागो निष्ठितो ।

परिसिद्धानि

[पदानुक्रमणिका, उद्धरणसूची, गाथायो च]

अनुवकमणिका

(विसेसपदानं संवणितपदानं च)

अ

अकनिट्टदेवताय	२४६	अचिरवतिया, नदिया	२६०
अकनिट्टब्रह्मलोका	२०६	अचिरूपसम्पन्नो	१६७
अकप्पियं	२११	अचम्बिलं	१७१
अकरणीयं	२११	अचारम्भविरियं	१५२
अकल्लको	३७६	अचासनं	११७
अकालिकं	२४५	अच्छरिया अम्भुता, धम्मा	२६
अकिरियवादो	१२१	अजातसत्तु, राजा	११, ६३, ८६
अकुप्पेन	२३६	अजिनक्खिपं	२६७
अकुसला, धम्मा	१२६, १३१	अजतगो	१६२, १६३
अकुसलानि, द्वादस	२६५	अज्जुकवत्थुस्मि	३८५
अकुसलं	२६५	अज्जुकस्स, आयस्मतो	३८५
—धम्मं	२४५	अज्भत्तं	१३५
अक्खदस्सा	३०४	अज्भूगतो, भिक्खु	२३२
अक्खायितचतुक्कानि	२५८	अज्जनित्थविकाय	२८७
अगदहरोटकं	३७	अज्जनिसलाकाय	२८७, ३०३
अगारियं	१६४	अज्जनी	२८७, ३०३
अग्गिक्खन्धोपमसुत्तं	५८, ७१	अज्जनं	६५
अग्गिन्न ज्ञा, कुमारो	४४, ४८	अज्जातका	६७
अग्गिसिखो	१०८	अट्टीयमानो	२४१
अग्घनकं	३११, ३५३	अट्टारियपुग्गलसमूहो	१६२
अज्जवसेन, नवविधं	२५	अट्टकथायं	३१६, ३१७
अज्जानि, नव	४२	अट्ट, कामावचरकुसलानि	२६५
अज्जारकासुया	२११	—कुसलचित्तानि	२३८
अज्जुत्तरनिकायो	१६, १८, २४, २५, २४५	—दम्मो	४१
अज्जुलिमालत्थेरो	२३४	—मुत्ता	६५
अज्जुलिवेठकमुत्ता	६५	—लोकधम्मा	१०५
अचित्तकं	२६५	—लोका	१०५
अचिन्तेय्यानि, चत्तारिमानि	२४	—विज्ञा	१०२

अट्ट, समापत्तियो	१३४, १४५	अधिकरणं	५१, २२६
अट्टङ्गिको मग्गो, अरियो	१८६	अधिगमसद्धम्मो	२१७
अट्टपुरिसपुगलं, सङ्घं	२४६	अधिचित्तसिक्खा	२१, २४६
अट्टवाचिका, उपसम्पदा	२३४, २३५	अधिचित्तं	२३७, २३८
अट्टविधा, उपसम्पदा	२३४	अधिच्चसमुप्पन्निका	५२
अट्टविधं, दुक्कटं	३०६	अधिच्चसमुप्पन्नं	११०
अट्टसालिनिथा	१३६	अधिट्ठानुपोसथं	१७६
अट्टसीलङ्गानि	४२	अधिट्ठानं, एकं	८०
अट्टारस, धातुयो	१०२, १०५	-चतुर्थं	८०
-लोका	१०५	-ततियं	८०
अट्टिकवत्थुम्हि	२७३	-दुतियं	८०
अट्टचन्दकं	२८५	-पञ्चमं	८०
अट्ठं	३०, १६८, ३५६	अधिपञ्जा	२३७, २३८
अण्डभूताय	१२६	अधिपञ्जासिक्खा	२१, २४६
अतिकन्तमानुसकं	१५३	अधिप्पायो	२२२
अतिदूरं	११७	अधिमुत्ति	१०५
अतिरेकपादं	३०३	अधिवत्थाय, देवताय	३६
अतिलीनविरियं	१५२	अधिशीलसिक्खा	२१, २३७, २३६, २४६
अतिसम्मुखं	११७	अधिशीलं	२३७, २३८
अतिसयनिरोधत्ता	१४२	अधोविमं, दुस्सयुगं	६५
अतिसयनिरोधो	१४२	-वत्थकोटिकं	६५
अत्तनोमति	२२२-२२५	अनगारिया	१६४
अत्थसम्पत्तिया	११५	अनङ्गणे	१४६
अत्थसाधको	२६८, २६९	अनञ्जातब्बस्सामीतिन्द्रियं	१७६
अत्थसुद्धिया	११४	अननुच्छविकं	२११
अत्थसंहितं	१७०	अननुलोमिकं	२११
अत्थो	२२	अनन्तबुद्धिउद्देशं	२४६
अदसकं, निसीदनं	२६	अनन्तबुद्धिपुत्तो	२४८
अदिन्नादानं	३५६	अनन्तबुद्धि	२४५
अदिन्नं	२६६	अनन्तरहिताय	१६६
अदुक्खमसुखा, वेदना	१४३	अनभावङ्कता	१२१
अदुक्खमसुखं	१४३	अनभिरतो	२४१
अदुक्खा	१४३	अनमतग्गपरियायकथाय	५८
अदग्गते	११८	अनमतग्गसंसारवट्टं	६८
अट्ठा	१००	अनमतग्गियानि	७१
अधिकरणसमथा	१४, १५	अनम्बलं	१७१

अनुक्कमणिका

५

अनवयो	२८२	अनोमबुद्धिउद्देशं	२४६
अनागामी	२८, २९, १७३, २१४, २७३	अनोमबुद्धिपुत्तो	२४८
—भिक्षु	८	अनोमबुद्धि	२४५
अनादीनवदस्सो	२०४	अन्तरभोगिका	३०४
अनापत्ति	२६, २२८, २५७, ३५४, ३७७, ३७९-३८०	अन्तरापत्ति	२६, २२८
अनापत्तिभेदो	३६५	अन्तरायो	१६९
अनाभोगरसा	१३९	अन्तलिक्खे	१२४
अनामासदुक्कटं	३०७	अन्तानन्तिका	५२
अनियतानि	१४	अन्तिममण्डलं	१८७
अनिस्सट्ठं	२९६	अन्तेवासिको	५०, २४१, २४२, २४७
अनीलकं	१७२	अन्तोजातको	३५५
अनुकम्पा	२८३	अन्तोमनो	२०७
अनुज्जातउपसम्पदा	२३५	अन्धकारे	१६०
अनुत्तरा, धम्मा	१९	अपगतकालको	१८५
अनुत्तरो	१०७, १०८, १२६	अपगम्भो	१२३
अनुपज्जत्तिवारे	२५३	अपदकथा	३५६
अनुपादानाय	२०८	अपदानं	१८
अनुप्पज्जत्तियं	३६८	अपरगङ्गं	२५८
अनुप्पबन्धनपच्छुपट्टानो	१३२	अपरणं	३३४
अनुमत्तिकप्पो	२९	अपरन्तकं	५५, ५८
अनुराधपुरस्स	६२, ६८	अपरिचत्तं	२९६
अनुरुद्धा	१५२	अपलाळो, नागराजा	१०८
अनुरुद्धत्येरो	९, १०	अपायेसु, चतुसु	१६१
अनुरुद्धो	३१, ६३	अपायं	१५६
अनुला, देवी	७८, ७९, ८७	अप्पटिपुग्गलो	१०७
अनुलादेविप्पमुखानि	६९	अप्पतिरूपं	२११
अनुसञ्चरणं	१३२	अप्पपुञ्जा	२२१
अनुसज्जायमानो	२८९	अप्पमज्जा, चतस्सो	१०२
अनुसयप्पहानं	२१	अप्पमाणा, धम्मा	१९
अनुसयं	१०५	अप्पमादवग्गं	४१
अनुस्सतियो, दस	१०२	अप्पमादसुत्तं	७१
अनुस्सरामि	१४७	अप्पहरितकारको	२४८
अनेकपरियायेन	२०८	अप्पिता	१३६
अनेकविहितं	१४७	अबद्धपित्तं	२६४
अनेजं	१६२	अबद्धसाटको	३१९
		अब्भानकम्मं	२७१, २७२

अब्भानं	२७२	अमरवतिया, राजधानिया	४२
अब्भुतधम्मं	२५, २६	अमराविवेखेपिका	५२
अब्भोकासिको	३५२	अमुत्रासि	१४६
अब्भ्याकतं	२६५	अम्बज्झणं	८८
—धम्मं	२४५	अम्बट्टमाणवो	१०८
अब्भ्यापारपच्चुपट्टाना	१३६	अम्बट्टमुत्ते	१०२
अभयपुरं, नगरं	७५	अम्बपालकादिवत्थुमु	३८१
अभयवापिया	७६	अम्बभाजनादिवत्थुमु	३७६
अभयो, दुट्ठगामणी	८८	अम्बरुक्खो	६७
—मेधावी	५५	अम्बो	६७
—राजकुमारो	६३, ७८	अम्म, तात	१६५
—राजा	७५	अरज्जट्टकथा	३३६
अभिक्कत्तं	१६०	अरज्जं	२६५, २६६, ३३६
अभिजप्पा	१५२	अरवाळो, नागराजा	५६
अभिज्जा	११४	अरहत्तमग्गजाणविज्जा	१५८
अभिज्जाचित्तानि	२६६	अरहत्तमग्गजाणं	१२७
अभिज्जा, छ	२३, १०२, १२७	अरहत्तमग्गो	१२७, १५७
अभिज्जापादकं	५१, ६८, १४५	अरहत्तं	३५, १७२
—ज्ञानं	१४५	अरहन्तो	६६
अभिधम्मपिटकं १७, १८, २०, २१, २५, २७		अरहं	६८, १०१
अभिधम्मो	१६, २०, ६४, २४५	अरा	६८
अभिनिन्नामेसि	१४७	अरिट्ठत्थेरादीहि	५४, ६०
अभिनिन्निदा	१५१	अरिट्ठत्थेरो, आयस्मा	८६
—ततिया	१५८	अरिट्ठो	७८, ७९, ८७
अभिनिरोपनलक्खणो	१३२	—अमच्चो	७१, ८४
अभिरूपा	२८२	—मेधावी	५४
अभिसद्दो	१६	अरियकं	२५०
अभिसम्बुद्धो	१२६, १२७	अरियपुग्गला	१७३
अभिसम्बोधिया	११४	अरियमग्गा, चत्तारो	२१७
अभिहारो	१६८	अरियमग्गो	१०३, १३८, १६१
अमच्चो, अरिट्ठो	७१, ८४	अरियवोहारो	२५०
अमतपदं	४१	अरिया	१४०, १५१
अमतं, धम्मं	२४५	अरियानं, उपवादका	१५४
अमथितकप्पो	२६	अरियो, अट्ठङ्गिको मग्गो	१६१, १८६
अमनुस्सिस्थिया	२५५	अरुणवण्णमत्तिकं	६५
अमनुस्सो	२६३	अरुणसमापत्तियो, चतस्सो	१०२

अरुपावचरलोको	११३	असम्मुट्टा	१२६
अरुपावचरे	२०६	असम्मुत्सनरसा	१३६
अलगदूपमा	२२	असम्मोहलक्षणं	१३६
अलगद्दो	२२	असल्लीनं	१२६
अलसजातिको, भिक्षु	३४६	असस्सतो, लोको	१०५
अलाबुके	२८८	असारद्धो	१२६
अलं	२४४	असुखा	१४३
अवहरणचित्तो	२६६	असेक्खपटिसम्भवाप्पत्ते, भिक्षु	८
अवहरेय्य	२६७	असेक्खा, धम्मा	१६
अवहारकालो	३०१	असेखो	२३६
अवहारको	२६६, ३६३, ३६४	असोककुमारो	३६
अवहारा, पञ्च	२६८, २६९	असोकधम्मराजा	४०, ४४, ४५,
—पञ्चवीसति	२६८		६४, ७४, ८४
अवहारो	३४०, ३५४, ३५६,	असोकमहाराजा	८०
	३७३, ३७७, ३८३	असोकरञ्जा	६६
अविज्जा	६६, १००, १२६,	असोकसदिसो	३०३
	१५०, १५१,	असोकव्हयो	६५
	१५६, १५८	असोकारामतो	६०
अविज्जागताय	१२६	असोकारामं	४२, ४३, ४७, ५२
अविज्जा, चतुसच्चपटिच्छादिका	१५८	असोको	३६, ३८, ६१, ६५, ७३
अवितक्कं	१३६, १३७	असोकं	१६२
अविचारं	१३६, १३७	असंहीरो	२२७
अवितथवादी	१२०	अस्सकण्णो, गिरि	१०६
अविनिपातधम्मो	१८६	अस्समणो	२४१, २४८
अविभूतपच्चुपट्टाना	१४३	अस्समण्डलिकायो	१६६
अविहेसा	२८३	अस्सामणकं	२११
अवीतरागो	१८०	अहिरिकं	१११
असक्यपुत्तियो	२४१, २४८	अहोगङ्गपब्बतं	४६
असङ्खतं, धम्मं	२४५	अळकदेवत्थरेन	५६
असद्धम्मो	२१२, २५१		

आ

आकारा	२४६	आकासटुकथा	३१७
—पञ्च	३६५	आकासट्टा, देवता	२०६
आकारेहि	१७०	आकासानञ्जायतनादि	१००

आगतसेनासनकथा	३७४	आपत्तिभेदो	३६४
आगन्तुको, भिक्षु	३४८	आपत्तिसमुद्गापकचित्तानि	२६५
आगारिको	२४७	आपो, संवट्टो	१४८
आचरियपरम्परा	२८, ५३	आभस्सरतो	१४८
आचरियवादो	२२२ - २२४	आभस्सरा	१४८
आचरियवंसो	२२२	आभिदोसिको	२०१
आचरियं	१०८, २४१, २४२, २४६	आभिदोसिकं	१६६
आचिण्णकप्पो	२६	-कुम्मासं	२००
आचिण्णं, बुद्धानं	१८७	आभिधम्मिकगोदत्तत्थेरो	३०२
आजीवको	२४८	आमण्डसारके	२८८
आजीवो	१६२	आमलकुम्मा	६५
आणत्तिकथा	३६२	आमलकं	६५
आणत्तिको	२६८, २६९	आमसनदुक्कटं	३०८
आणादेसना	२०	आमिसपण्णाकारं	६५
आणावोहारपरमत्थदेसना	२०	आयतनानि, अज्झत्तिकानि छ	१०५
आतापिनो	१५१	-छ	१०२
आदिकम्मिको	२६४	आयस्मता, यसेन	३०
आदिकल्याणं	११४, ११५	-रेवतेन	३०
आदिना, नयेन	१६	आयस्मतो, अज्जुकस्स	३८५
आदियेय्य	२६७	-सारिपुत्तस्स	६३, ६८, १७४
आदीसु, अधिके	१६	-सुदिन्नस्स	२०७
-परिच्छित्ते	१६	आयस्मा, अरिट्ठत्थेरो	८६
-पूजिते	१६	-आनन्दो १०, १२, १५, १६७, १६८	
आनन्द	७, १७, १२०, १६६, १७०, १८६, १८८, २२१	-उपालि ६६, १७४, १८०, १८१, २८५	
आनन्दत्थेरो	६, १३, ३१, १६८	-धनियो २८१, २८४, २८०	
आनन्दो, आयस्मा	१०, १२, १५, १६७, १६८	-महाकस्सपो ६-६, १३-१६	
आनयनपच्चुपट्टानो	१३२	-महामोग्गल्लानो १७१	
आनापानसतिकम्मट्टानं	१३५	-महिन्दत्थेरो ६२	
आनिसंसो, विनयपरियत्तिया	६०	-यसो, काकण्डपुत्तो ३०	
आनिसंसं	२१८	-रट्टपालो १६६	
आनुगुब्बिकथा	३६, ५५	आयुपालित्थेरी ४५	
आनेज्जप्पत्ते	१४६	आरक्खपच्चुपट्टाना १३६	
आपत्तानापत्तिवारवण्णना	२६३	आरक्खो २०२	
आपत्ति	२६, ३८६	आरब्धकं २६६	
		आरब्धिको १६८	
		आरम्भणानुमज्जनलक्खणो १२३	

अनुकमणिका

९

आरम्भणूपनिज्ज्ञानं	१३४	आसयं	१०५
आरम्भणं	१८७	आसवक्खयजाणकथा	१५७
आरामवत्थु	३३५	आसवट्टानीया	१८२
आरामिको	२४१, २४८	—धम्मा	१८३-१८५
आरामो	७०, ३३१, ३३२	आसवा	१११, १८२
आलयसमुग्घातो	२०६	—दिट्ठधम्मिका	२१६
आलोको	१५०	आसवानं, खयजाणाय	१५७
आवत्थिकं	११०	आसीविसोपमसुत्तं	५७, ७०
आवासकप्पो	२६	आहच्चपदं	२२२
आवासपलिबोधं	२२१	आहननपरियाहननरसो	१३२
आवुधं	६६	आहारा, चत्तारो	१०५
आसत्तनीलुप्पलवणमत्तिकापत्तो	२३३	आळवको	१०८

इ

इच्छाचारो विजितो, कथं	१७१	इद्धिपत्ता	६६
इट्ठियत्थेरेन	५५	इद्धिपादं	२४५
इट्ठियो	५४, ६१	इन्दखोलो	२६३, २६४
इट्ठानिट्ठविपरीतानुभवनलक्षणं	१४३	इन्दुत्तत्थेरं	४२
इतिवादप्पमोक्खानिसंसा	२३	इन्द्रियं	२४५
इतिवुत्तकं	१८, २५, २६	इरिया, द्विधा	१६४
इतिवुत्तप्पकारज्ज्ञानसमज्झी	१३५	इरियापथं, विकोपेय्य	२६७
इतोनिदानं	२१२	इसिगिलि, पब्बतो	२८०
इत्थिन्द्रियं	१७६	इसिगिलिपस्से	२८०
इदमेकमधिट्ठानं	८०	इस्सरनिम्मानविहारे	८७

ई

ईसधरो	१०६	ईहितं	१६४
-------	-----	-------	-----

उ

उक्कुज्जेय्य	१६०	उच्छिन्नमूला	१२०
उक्कोचं	३३३	उच्छेदवादो	५२, १२२
उग्गहितत्थेरो	२३०	उजुप्पटिपन्नं	२४५
उच्चासयनमहासयनं	६६	उज्जेति	६१

उच्छ्रो	१६५	उपनिज्ज्ञायनलक्षणं	१३३
उण्हसमयो	६३	उपनिधिकथा	३४३
उत्तरकुह	१०७, १६८, १७४	उपपन्ना	१५६
उत्तरत्येरं	५५, ५६	उपब्रूहणरसं	१३३
उत्तरापथका	१६५	उपरिदेवलोकाभिमुखं	१५३
उत्तरिद्विरत्ततिरत्तं	१८४	उपरिवातं	११७
उत्तरिमनुस्सधम्मो	७	उपवाणत्येरो	१६८
उत्तियो	५४	उपसम्पजा	१३४
—थेरो	५५, ६१	उपसम्पदा ४१, १३४, २२१, २३४, २३५, २४६	
उदककज्जियं	२००	—अट्टवाचिका	२३४, २३५
उदककथा	३३७	—अट्टविधा	२३४
उदकट्टकथा	३२२	उपसम्पन्नो	२३६
उदकदन्तपोनं	३६	उपसेनं, वज्जन्तपुत्तं	१८४
उदकसोण्डियो	३८३	उपहृतिन्द्रियो	२७४
उदग्गो	१६७	उपारम्भानिसंसा	२३
उदयभट्ठो	६३	उपालि	१७, २७, ५३
उदयो	६७	—आयस्मा	१४, ६६, १७४, ३८५
उदानगाथा	१७, २६६	उपालिगाथासु	२४५
उदानं	१८, २५, २६	उपालित्येरो	१३, १५, २८, ५३,
उदायित्येस्स	२०५		२२७, २६६, २७५, २७८
उदुक्खलसट्ठो	१६६	उपालि, मेधावी	५४
उदुक्खले	१६७	उपासकत्तपटिवेदनकथा	१६२
उद्देसं	२४१, २४२	उपासको	१६२, २४१, २४४, २४८
उद्धरणदुक्कटं	३०८	उपासको, तेवाचिको	२४८
उद्धरणं	२५७	—दससिक्खापदिको	२४८
उद्धरति	३०८	—द्वेवाचिको	२४८
उद्धुमातकसञ्जा	२३५	—पञ्चसिक्खापादिको	२४८
उन्नतप्पदेसं	११७	उपेक्खको	१३८-१४०
उपचारक्खणे	१४१	उपेक्खा	१००, १४३, १४४
उपचारप्पनाप्पत्तं	२३०	उपेक्खासतिपारिसुद्धि	१४३, १४४
उपचारं	३५५	उपोसथपवारणानं	२८८
उपज्ज्ञायं	२४१, २४२, २४६	उपोसथागारं	३८२
उपट्ठाको	१६८	उपोसथारोचितका, देवता	१७६
उपतिस्सत्येरो	२५८	उपोसथिकं	३७३
उपतिस्सो, मेधावी	५४	उपोसथं	४६, ४८, ४९, ५१, ५३,
उपह्वो	६८		७२, १७६, १७७, २१६

उप्पण्डुप्पण्डुकजातो	२०७	उभतोव्यञ्जनका, तयो	२५५
उप्पलगन्धपच्चत्थिका	२६२	उम्मट्टं	३१४
उप्पलगन्धा	२६२	उम्मत्तको	२४६, २६४
उप्पलवण्णा	३२३	उम्मत्तचतुक्कानि	२५८
उप्पलादीसु	३२३	उय्यानं, मेघवनं	७०
उप्पलं	४०	उलुकपक्खिकं	२६७
उप्पिलं	१५२		

ऊ

ऊनमासकं	३०२
---------	-----

ए

एककम्मं	२५५	एकन्तपरिपुण्णं	१६४
एककुटिको, गामो	२६३	एकन्तपरिसुद्धं	१६४
एकगगता	१३८	एकपुग्गलो, कतमो	६६
एकगं, चित्तं	१२६	एकपुत्तको	१६५
एकदीपे, राजा	३०३		

क

ककुसन्धो, भगवा	७५	कथावत्थु	१८
कचवरल्लङ्घनके	२८८	कथावत्थुप्पकरणं	५३
कळं	६५	कप्पस्स असङ्खेय्यानि, चत्तारिमानि	१४८
कटच्छुभिक्खं	१६८	कपिजरादीसु	३१८
कटच्छुं	६५	कपिलवत्थुवासिनो	२३४
कठिनसमुट्ठानं	२६५	कप्पियकारको	२४८
कण्णचूळिका	३३०	कप्पियभण्डं	३५२
कण्णमुत्तकं	२८६	कप्पो	१४८
कतमो, एकपुग्गलो	६६	-परिहायमानो	१४८
कतिपाहं	१६७	-संवट्टकप्पो	१४८
कत्तिकनक्खत्तकीळा	१९३	कम्मट्ठानग्गहणत्थं	१८८
कत्तिकपुण्णमायं	१८७	कम्मट्ठानं	३५, १३५, २३०
कन्त्रारं	१०८, १०६	कम्मनिये	१४६

कम्मन्तसालं	३७१	कामसञ्ज्ञानं परिञ्चा	२०६
कम्मवट्टं	१००	कामा, कतमे	१२६
कम्मं	५१	कामानं, प्हानं	२०६
करण्डं	३५६	कामावचरकिरियचित्तानि, दस	२७५
करमरानीतो	३५५	कामावचरकुसलानि, अट्ट	२६५
करवीकसकुणा	३७	कामावचरदेवलोका, छ	११३
करवीको	१०६	कामावचरं	६४
करुणं	१००	कामासवा	१५७
कलन्दगामो	११३	कामो	१३१
कलन्दनामका, मनुस्सा	१६३	-छन्दरागो	१२६
कलन्दपुत्तो	१६३	-छन्दो	१२६, १३०
-सुदिन्नो	१६४-१६७	-रागो	१२६
कल्याणो	६८	-सङ्कप्परागो	१२६
कसम्बुजातो	२४८	कामो, सङ्कप्पो	१२६
कसिणपरिकम्मं	१४५	कामुपादानपच्चया	६६, १००
कसिणादिआरम्मणूपनिज्झायन्तो	१३४	कायकम्मं	२६५
कसिणानि, दस	१०२	कायदुच्चरितं	१२२, १५४
कस्मोरगन्धाररट्टवासिनो	५७	कायबन्धनवोठे	२८७
कस्मोरगन्धाररट्टं	५५, ५६	कायविवेको	१३०
कस्सको	२४७	कायस्स, भेदा	१५६
कस्सपगोत्तत्थेरेन	५६	कायेन, पटिसंवेदेसि	१४०
कस्सपो	७, ७५, १६१, २३४	कायो, पस्सद्धो	१२६
-भगवा	७६, १८०, १८१	कालका	१६३
कहापणं ३०, २०१, २६०, २६२, ३११, ३५६		कालञ्जू	१०४
काकण्डकपुत्तो,	५३	कालो	६३, ३०१
काकण्डपुत्तो, आयस्मा यसो	३०	कासिकवत्थसदिसं	१६०
काजकोटियं	३५४	काळकारामसुत्तं	५८, ५९
काजरगामे, रोहणजनपदमिह	८७	काळसुमनो	६०
काजे	३५३	काळसुमनो, विसारदो	५४
कामगुणिको	२४७	काळासोको	६३
कामच्छन्दो	१२६	-सुसुनागपुत्तो	२६
-कतमो	१३१	किङ्किणिकसद्दो	२८३
कामपरिञ्चाहानं	२०६	किङ्किणिका	२८३
कामपिपासानं	२०६	किच्चसुद्धिया	११५
कामवितक्कादयो	१७८	कित्तिसद्दो	६८
कामवितक्कानं	२०६	किन्ति स्वास्स वचनीयो	१२६

अनुवकमणिका

१३

किन्तु मे	२४४	कुरुन्दियं	३१४, ३४५
किपिल्लिकं	३०३	कुरुन्दिसङ्ख्येपट्टकथासु	३५३
कुक्कुचं	२०७	कुसचीरं	२६७
कुक्कुटच्छापकानं	१२६	कुसलचित्तानि, अट्ट	२३८
कुक्कुटजीवजीवकादयो	६४	कुसलं	२६५
कुक्कुटिया	१२५	—धम्मं	२४५
कुञ्चिकाकोसके	२८७	कुससङ्कामनवत्थुकथा	३६६
कुञ्चिकं	३०३, ३५०	कुसावहारो	२६६, ३७२
कुड्डमूलं	२००	कुसिनारायं	६
कुन्तपुत्ततिस्सत्थेरो	४५	कुसिनारं	७
कुमारको	२४८	कूटदन्तादयो	१०८
कुमारो, अग्गिब्रह्मा	४४, ४८	कूटपासो	३७७
कुमारं, महिन्दं	४४	कूटागारसालायं, महावने	३०
कुम्भकारकम्मे	२८२	केदारे	३३६
कुम्भकारपुत्तो	२८१	केवलपरिपुणं	११५
—धनियो	६२, २८१, २८२	केसकम्बलो	२६७
कुम्भमुखवट्टियं	३०६	केसि	१०८
कुम्भिवत्थुस्मि	३७६	कोजवकादीनि	६६
कुम्भी	३१२	कोट्टासा, पञ्च	२६६
कुम्मासं	१६६	कोट्टासो	२६
कुरुन्दट्टकथायं	२७६, २७८, २६४, ३०६, ३५५, ३८२	कोणागमनस्स	७५
कुरुन्दिनामादीसु	४	कोणागमनो, भगवा	७५
कुरुन्दियादीसु	३४०	कोण्डो	२४८

ख

खगं	६५	खल्लु	६७
खजकभाजको	२४८	खायितचतुक्कानि	२५८
खजुरिपत्तकं	२८६	खित्तचित्तो	२४६, २६४
खणो	६३	खिग्यन्ति	२६१
खण्डाखण्डिकं	२८६	खीणासव, भिक्खु	८
खन्धके	१७, १६७	खीणासवमहाब्रह्मा	११६
खन्धभारो	३३०	खुज्जसोभितो	३०
खरङ्कमुखमण्डका	२५३	खुदकनिकायो	१६, २४, २५, २७, २४५
खरलोमं	१०८	—पन्नरसभेदो	१८

खुदकपाठो	१८	खेत्तं	२४२
खुदकपाठादयो	२५	खेमनामो, तिपेटको	५४
खुदमधुं	१७२	खेमन्तरभूमि	१०८
खेतटुकथा	३३३	खेमे, मिगदाये	१७६

ग

गग्गराय, पोक्खरणिग्या	१०६	गारय्हमुत्तं	२२४
गङ्गातीरं	५०	गारय्हार्चारियवादो	२२४, २२५
गङ्गाय	४६	गिज्झकूटे, पब्बते	२८०
गङ्गायमुत्तादीनं	६५	गिज्झकूटो	२८०
गङ्गोदकं	६५	गिरि, अस्सकण्णो	१०६
गङ्गं, नदि	१६१	गिरिमहाविहारं	६१
गजमुत्ता	६५	गिहिभावं	२४१
गणकम्मं	४६	गिहिपलिबोधं	२२१
गणुपोसथं	१७६	गिही	२४१, २४४, २४७
गन्थ	१११	- अस्सं	२४१, २४२
गम्भसेय्या	१२४	गूळहविनयवेदल्लादीनं	२२४
गम्भीरभावो, चतुब्बिधो	२१	गूळहवेस्सन्तर	२२४
गरुक्भावो, परिक्खारस्स	३६५	गेय्यं	२५
गरुधम्मपटिगगहणउपसम्पदा	२३४, २३५	गोचरं	१३३
गाथा	२४-२६	गोणो	३५८
गामटुकथा	३३५	गोतमगोत्तो	६८
गामन्तरकप्पो	२६	गोतमो	१०, ६८, ११५-१२१, १४६, १५६, १६१-१६३, १७८, १८६
गामधम्मो	२१२, २५१	गोतमो, समणो	११७, १८२
गामुपचारो	२६३-२६६, ३१८	गोनिसादिनिविट्ठो	२६३
गामो	२६४-२६६	गोपितं	२६६
-एककुटिको	२६३	गोरक्खो	२४७
-नाम	२६३, २६४		

घ

घरावासा	१८६	घरूपचारो	२६४-२६६
घरावासपलिबोधेन	१८६		

च

चबखु	१५२	चत्तारि, ज्ञानानि	१०२, १४५
चकखुन्द्रियं	१७६	—पाराजिकानि	२६२
चकखुविज्जाणादयो	१०२	—रूपावचरज्ज्ञानानि	१०३
चङ्कमर्णाभिसिया	२८८	—सामञ्जफलानि	२१७
चण्डवज्जित्थेरो	३२, ३५, ३६, २२८	चत्तारिमानि, अचिन्तयेयानि	२४
चण्डालगामं	३६	—कप्पस्स असङ्खेय्यानि	१४८
चतस्सो, अप्पमञ्जा	१०२	चत्तारो, अरियमग्गा	२१७
—अरूपसमापत्तियो	१०२	—आहारा	१०५
—पटिसम्भदा	२३, १२७	—पच्चया	१४३
चतुत्थज्ज्ञानचित्तं	१५७	—महापदेसा	२२२
चतुत्थज्ज्ञानं	५१, ६८, १४२-१४५	—लोका	१०५
चतुत्थं	१४४	—पुग्गला	२४
—अधिष्ठानं	८०	चम्पा	१६८
—पाराजिकं	२४६	चम्पानगरवासीनं	१०६
चतुप्पदकथा	३५७	चम्पावत्थुम्हि	३८५
चतुब्बिधविनयकथा	२३१	चम्मक्खन्धके	२६०
चतुब्बिधविनयकोविदो	२२९	चरणं	१०२, १०३
चतुब्बिधो, गम्भीरभावो	२१	चरियापिटकं	१८
—विनयो	२१७, २२२, २२६	चवमाने, उपपज्जमाने	१५३
चतुब्बिधं, सङ्कमम्मं	२५४	चातुम्महाराजिका	२०६, ३६७
चतुरङ्गिकं	१४१	चामरं	६५
चतुरासीतिधम्मक्खन्धसहस्सानि	४२	चिक्खल्लिकनिकायो	२४
चतुसङ्खेपं	१००	चित्तइरिया	१६४
चतुसच्चपटिच्छादिका, अविज्जा	१५८	चित्तईहा	१६४
चतुसच्चपटिसंयुतं	१७५	चित्तपरियादानमुत्तादि	१८
चतुसमुट्ठानं	२६५	चित्तपरियादानं	२४५
चतुसु, अपायेसु	१६१	चित्तयमके	३५
—दिसासु	१६४	चित्तविवेको	१३०, १३१
—पच्चयेसु	२१३	चित्तस्सेकग्गता	१३४, १४४, १४५
—सच्चेसु	१५८	चित्तं ४६, ५१, १३८, १४५, १४६, २३७	
चतूहि, मग्गेहि	१५८	—अभिनिन्नामेसि	१५७
चन्दगुत्तो	६३	—एकग्गं	१२६
चन्दनगामे, रोहनजनपदम्हि	८७	—समाहितं	१२६
चन्दिमसुरियदेवब्रह्मानं	१६६	चिरट्टित्तिकं	१७४

चोवरकम्मं	२७६	चेटको	२४८
चोवरक्खम्भके	३७३	चेतकत्थेरेन	१०
चोवरवंसे	३२०	चेतना, छ	१०२
चुतूपपातवाणाय	१५१	चेतरट्टगामतो	७८
चुदस्स, खन्धकवत्तानि	२१७	चेतियगिर्णि	७१-७३, ३०१
चूलवेदल्लं	२६	चेतियङ्गणं	७२, ३००
चूलसुमनत्थेरो	३००	चेतियपब्बतो	६२, ७५, ८७
चूळनागो, बहुस्सुतो	५४	चेतोपरियायकोविदा	६६
चूळपितुपुत्तो	८	चेलवितानं	७०
चूळहत्थिपदोपमसुत्तं	६७	चेल्लको	२४८
चूळाभयो	५५	चोरकन्तारं	१०८
चूळोदरो	१०८	चोरपच्चत्थिका	२६२

छ

छ, अञ्जत्तिकानि, आयतनानि	१०५	छ, सिक्खापदसमुद्धानानि	२६५
-अभिञ्जा	२३, १०२, १०७	छड्ढनीयधम्मं	१६६
-आयतनानि	१०२	छन्दरागो, कामो	१२६
-कामावचरदेवलोका	३१, ३२, ११३	छन्दो	१३१
छ, चेतना	१०२	--कामो	१२६, १३०
-ठानानि	२२८, २२६	छन्नमाणवकविमाने	१६१
-तण्हाकाया	१०२	छब्बगियवत्थु	३६८
-निसज्जदोसे	११७	छब्बगिया, भिक्खु	२६०, ३७४
-फस्सा	१०२	छम्भितत्तं	१५२
-लोका	१०२	छल्लिया	३४१
-विज्जाणकाया	१०२	छळङ्गुपेक्खा	१३६
-वितक्का	१०२	छळभिब्बो	११०, १७१
-विचारा	१०२	छातकरोगेन	७५
-वेदना	१०२	छारत्तमानत्तमेव	२७२
-सब्बा	१०२	छेप्पं	२१६
-समुद्धानं	२६५		

ज

जन्ताघरवत्थु

३७४

जम्बुकोलपट्टनं

७६, ८५, ८७

अनुकर्मणिका

१७

जम्बुदीपो	२८, ४३, ५३, ५४, ६२,	जिण्णे	११७
	६४, ६६, ७२, ७३, १०७,	जिनेन	३८६
	१७१, १७६	जीवकम्बवने	१६
जम्बुसिरिह्वे, दीपे	५३	जेगुच्छी	१२२
जलोगि	२६	जेटुकचण्डालो	३६
जातकं	१८, २५, २६, ५८, २४५	जेटूमूलनक्खत्तं	६३
जातिकन्तारं	१०६	जेट्टो	१२६
जातिक्खेत्तं	१४८	जेतवनविहारे	१०
जातिया वनं	२७५	जोतिपालो	१४६
जातरूपरजतं	२६	जोतिवनं	७१
जिगुच्छमानो	२४१		

झ

ज्ञानसम्पयुत्तधम्मरासी	१३३	ज्ञानं	१३३, १३४, १३७,
ज्ञानसम्मुति	१३४		१४१, १४४, १५४
ज्ञानस्सुपचारे	१४२	-अभिञ्जापादकं	१४५
ज्ञानानि, चत्तारि	१०२, १४५	-तिवङ्गिकं	१३२
ज्ञानुपेक्खा	१३६	-दुवङ्गिकं	१४१, १४४
		-पठमं	७

ञ

अत्तिचतुत्यकम्मउपसम्पदा	२३४, २३५	जाणं	१०१, १४७
अत्तिचतुत्थेन	२३६	-तंकम्मरम्मणं	१५४
अत्तिदुक्कटं	३०७	-विमुत्तमिति	१५७
अत्तिदुतियेन	६	जातका	६७
अत्तिया, दुक्कटं	३०६	जातदुक्कटं	३०७
जाणक्खेत्तं	१४८	जातिदासी	१६६
जाणदस्सनं	१०७	जातिव्यसनं	२२०

ठ

ठानपरिच्छेदो	३१७, ३१६, ३२२, ३२३	ठानाचावनं	३६५
ठानभेदो	३२१, ३२६	ठाना, चावेय्य	२६७

ठानानि, छ
ठानारहेन

२२८, २२९ ठिते
२३६

१४६

त

तचो	३३२, ३३४	तयो, अमनुस्सित्थिया	२५५
तट्टिकं	६६	-उभतोव्यञ्जनका	२५५
तण्हक्खयो	२०६	-तिरच्छानगतित्थिया	२५५
तण्हाकाया, छ	१०२	-पण्डका	२५५
ततियज्झानकथा	१३८	-पुरिसा	२५५
ततियज्झानसमङ्गिपुग्गलं	१४०	-मग्गा	२५५
ततियज्झानसुखं	१४०	-लोका	१०५
ततियज्झानूपचारे	१४२	-विनयादयो	२०
ततियमधिट्ठानं	८०	-संवट्टा	१४८
ततियवेदना	१४३	तवक्कन्नाह्मणस्स	८७
ततियसङ्गीति	२८, ५३	तळाकं	३४०
ततियसङ्गीतिवण्णना	३३	तानस्सु	१२५
ततिया, अभिनिम्बिदा	१५८	तापसो	५२, २४८
ततियं	१४१	तामलित्ति	८४
तत्थजातकं	३०६, ३०७, ३२२, ३३६	तारकराजा	५४
तत्थेव	१६६	तालक्ख्वादीसु	३२१
तथागतस्स, आणबलं	२६१	तालवण्टे	२८८
तथागतो	५, २८, ३१, १०४, १६३, १६६, १७०, १८१, २२१	तालावत्थुकता	१२०
तथारूपानं, अरतं	११५	तावकालिकचित्तो	३८२
तदङ्गप्पहानं	२१	तावकालिकं	३६६, ३८४
तदत्थजोतिका, देसना	२२	तिकदुक्कटं	२२६
तत्रमज्झत्तुपेक्खा	१३६	तिकपरिच्छेदो	२२८, २२६
तत्रापारिं	१४६	तिकपाचित्तियं	२२८
तपस्सी	१२३	तिकसङ्घादिसेसं	२२८
तमो	१५०	तिचोवरेन अच्छादेसि	१६०
तम्बपणिदीपे, अनुराधपुरस्स	७७	तिणकुटियो	२८१
तम्बपणिदीपं	५५, ६०-६२, ६८, ६६, ७३, ७६	तिणवत्थुसु	३८३
तम्बपणिगं	५४, ६५	तिणं	३३६
		तित्तिरजातकं	५१
		तित्तिरो	५१

अनुक्रमणिका

१६

तिथियवजो	२८४	तिस्सो, परियत्तियो	२२
तिथियसावको	२४१	-ब्रह्मा	३२
तिथियो	२४१, २४८	-महाब्रह्मा	३३
तिदसपुरं	१६८	-मोग्गलिपुत्तो	२८, ५३
तिन्दुकाचीरे	६३	-विज्जा	२३, १०२, १२७
तिपिटकधरो	३६	-वेदना	१०५
तियद्धं	१००	-सामणरो	३६
तिरच्छानगतस्स	२४६	-सिक्खा	२१
तिरच्छानगतिथिया, तयो	२५५	-सङ्गोत्तियो	२२४
तिलवखणसम्पन्नो	२२६	संवट्टसीमा	१४८
तिवज्झिकं	१४४	तिस्सं, महाब्रह्मानं	३१, ३२
-ज्ञानं	१३८	तीणि, पहानानि	२१
तिवज्झुल्लप्पदेसे	८२	-पिटकानि	२०
तिविधा, परिज्जा	२०६	तीरणरसं	१३६
तिविधो, परियत्तिभेदो	२२	तीसु, सिक्खासु	२३६
-सद्धम्भो	२१७	तुवटकसुत्तं	२५
तिविधं, बुद्धवचनं	२४	तुसितभवनं	१४६, १५०
तिवेदनं	२६६	तेकटुलयागु	३८५
तिसन्धि	१००	तेजो, संवट्टो	१४८
तिसमुट्टानं	२६५, ३६७	तेभूमकवट्टं	२०६
तिस्सकुमारो	३६, ४४, ४७	तेरस, धुतणुणा	२१७
तिस्सस्थेरो	४७	तेरसकं	१४
-मेघावी	५४, ५५	तेलभाजनेसु	२८८
तिस्सदत्तो	६०	तेवाचिको, उपासको	२४८
-पण्डितो	५४, ६०	तेविज्जा	६६
तिस्सो	२३७	तेविज्जो	११०
-इत्थियो	२५५	तंकम्माम्मणं, जाणं	१५३, १५४

थ

थकनकं	२७६	थुल्लच्चयं	२२८, २४६, २५६-२६२,
थविकाय	३४१, ३५३, ३७६		२७२-२७४, २६१, ३०८-३१२,
थलट्टकथा	३१७		३१६-३२२, ३२६, ३३१, ३३४,
थलट्टं	३१७		३३५, ३४२, ३४४, ३५६,
थोनमिद्धं	१५२		३६०, ३६५, ३७६
थुल्लच्चयवत्थु	२६०		

थूपपतिट्टानं	७२	थेरगाथा	१८, २६
थूपारामचेतियट्टाने	७७	थेरवादङ्गं	२२८
थूपारामे	८७	थेरवादं	४५, २२३
थूपारामो, पटियारामो	७५	थेरीगाथा	१८, २६
थेनो	२६६	थेरो	२३२
थेय्यचित्तो	२६६, २६६, ३०६, ३०७	-उत्तियो	६१
	३५३, ३६५, ३६६	-महादेवो	७५
थेय्यसङ्घातं	२६६	थेरं, महासुमनं	७५
थेय्यावहारपञ्चकं	२६८, २६६	-सव्वनन्दं	७६

द

दक्खिणदाठा	७३	दस्सनं	११६
दक्खिणागिरिजनपदे	६०	दारुगहे गणको	२८६
दक्खिणापथमनुस्सा	१६६	दारुगोपको	२८६
दण्डको	३३४	दारुगोपालक-रजकसाटकवत्थुमु	३७६
दण्डाधारको	२८८, ३२२	दारुवत्थुम्हि	३८२
दन्तकटुच्छेदनवासियं	२८८	दारुनं किच्चा	२६०
दन्तकटुं	३६	दासकत्थेरो	२८, २२७, २२८
दन्तपोणकथा	३४०	दासको	२८, ५३
दन्तपोणं	३४०	दिट्ठधम्मनिब्बानवादी	५२
दब्बसम्भारा	२८६	दिट्ठधम्मिका, आसवा	२१६
दम्मी, अटु	४१	दिट्ठिविनिवेठनकथा	२१
दस, अत्थवसे पटिच्च	२१५	दिब्बचक्खुको, भिक्खु	३६७
-अनुस्सतियो	१०२	दिब्बचक्खुजाणकथा	१५१
-कसिणानि	१०२	दिब्बचक्खुजाणं	१५६
-कामावचरकिरियचित्तानि	२६५	दिब्बसुधाहारो	१४६
दसभातुकराजानो	६३	दिब्बोजं	१६७
दस, धम्मा	६८	दिब्बं	१५२
-लोका	१०५	दिवाविहारं	२३०
दस, वत्थुनि	२६, ३०	दीघनिकायट्ठकथायं	१६२
-सज्जा	१०२	दीघनिकायप्पमाणं	२१४
दससिक्खापदिको, उपासको	२४८	दीघनिकायो	१६, १७, २४, २७, २४५
दसायतनानि	१०५	दीघसुमनादयो	६०

दीपकतित्तिरो	५१	दुरुपचिण्णदुक्कटं	३०७
दीपे, जम्बुसिरिह्वे	५३	दुवज्झिकमेवेतं	१४१, १४४
दुक्कटपाचित्तिया	३०६	दुवज्झिकं, ज्ञानं	१४१, १४४
दुक्कटवत्थुं	२५३	दुविधं, पित्तं	२६४
दुक्कटं	१८४, २४६, २६०-२६२, २७३, २७५, २६१, ३०५- ३१२, ३१६, ३२२, ३३४, ३३५, ३४३, ३४७, ३५३, ३५५, ३५६, ३६५, ३७६	दुस्सयुगं	६५
-अट्टविधं	३०६	दूतेन, उपसम्पदा	२३४, २३५
-अत्तिया	३०६	दूसेसि	२६७
दुक्करं	२४२	देवकूटपब्बतो	७५
दुक्खनिरोधगामिनी, पटिपदा	१५७	देवगहदाहनि	२८६
दुक्खनिरोधो	१५७	देवता	२५०
दुक्खसच्चं	१०२	- आकासहा	२०६
दुक्खसमुदयो	१५७	- उपोसथारोचितका	१७६
दुग्गति	१५३, १५६	- भुम्मा	६८
दुट्ठगामणी, अभयो	८८	देवत्थेरो, पण्डितो	५४
दुट्ठुल्लं	१५२, २१२	देवदत्तो	२२०
दुतियज्ज्ञानादीनं	१३७	देवदूतमुत्तं	५७, ७०
दुतियज्ज्ञानकथा	१३५	देवपुत्तो, सेतुकेतु	१४१
दुतियज्ज्ञानपचारे	१४२	देवमनुस्सानं	१०६
दुतियज्ज्ञानं	१३६, २४३	देवराजा, सक्को	७३
दुतियपाराजिकं	२८०, २६२	देवराजानं	७३
दुतियमघिट्टानं	८०	देवानमिन्दो, सक्को	६१, ७३
दुतियसङ्गीति	३०, ३१	देवानम्पियतिस्सरब्बो	७६, ८८
दुतियसङ्गीतिवण्णना	२६	देवानम्पियतिस्सो	६०, ६३, ७३
दुत्तियं	१३७	- महाराजा	८५
दुन्दुभिस्सरत्थेरेन	५६	देवा, ब्रह्मकायिका	८२
दुब्बणे	१५३	- भुम्मा	२०६
दुब्भक्खकन्तारं	१०८	- सुट्ठु	२१५
दुब्भक्खकथा	१६४	देवी, अनुला	७८, ७९, ८७
दुब्भक्खता	१६४	देसना	२०, २२
दुम्मङ्कू	२१५	देसनागामिनी	२२६
दुम्मङ्कूनं, पुग्गलानं	२१५, २१७	देसना, तदत्थजोतिका	२२
दुम्मनो	२०७	देसनानुमोदनकथा	१५६
		देसना-सासनकथा	२२
		देसो	३०२
		दोणियं	२८६
		दोमनस्सिन्द्रियं	१४१

दोवारिक	१६२	द्वावीसतिक्खन्धकानि	१७
द्वङ्गुलकप्पो	२६	द्विधा, इरिया	१६४
द्वत्तिसाकारा	१०२	द्विपदकथा	३५७
द्वयंद्वयसमापत्ति	२१२	द्विवेदनं	२६६
द्वारजग्नं	२७७	द्वोहितिका	१६४
द्वादस, अकुसलानि	२६५	द्वेअसीति, महावत्तानि	२१७
- लोका	१०५	द्वे, लोका	१०५
द्वादसायतनानि	१०२, १०५	द्वेवाचिको, उपासको	२४८
द्वारमण्डलादीहि	७८	द्वे, विभङ्गानि	१७

ध

धनक्कीतो	३५५	धम्मविनयवसेन	१६, १७
धनपालको, हत्थी	१०८	धम्मविनयो	७
धनवड्डको	११०	धम्मसङ्गणि	१८
धनियवत्थुवण्णना	२८०	धम्मसङ्गहट्टकथा	१३६
धनियो, आयस्मा	२८१, २८४, २६०	धम्मसङ्गीति	८
-कुम्भकारपुत्तो	६२, २८१, २८२	धम्मसुधम्मताय	११४
धमनिसन्यतगतो	२०७	धम्मसेनापति	१८६
धम्मकोट्टासो	२१५	धम्मा	१६, २०
धम्मक्खन्धवसेन, चतुरासीतिसहस्सविधं	२६	-अकुसला	१२६, १३१
धम्मक्खन्धो	२६	-अच्छरिया अब्भुता	२६
धम्मचक्कप्पवत्तनं	६, ५६	-अनुत्तरा	१६
धम्मट्ठित्तिजाणं	१००	-अप्पमाणा	१६
धम्मदेसना	१६०	-असेक्खा	१६
धम्मपटिसम्भदा	२२	-आसवट्टानीया	१८३-१८५
धम्मपण्णाकारं	६५	-दस	६८
धम्मपदं	१८, २६, ४१, २६८	-नानत्था	२३५
धम्मपालितनामो	५४	-पण्णरस	१०३
धम्मपालित्थेरी	४५	-महग्गता	१६
धम्मपूजं	२०६	-लोकुत्तरा	१६
धम्मरक्खितो	५८, १७८, ३६३	-सङ्खता	१३१, १६२
धम्मरतनवस्सं	६६	-सेक्खा	१६
धम्मराजा, असोको	४०, ४५, ८४	धम्माभिसमयो	५७, ६८, ७०, ७५, १०६
धम्मराजानं	७३	धम्मासोको, राजा	३१

अनुक्रमणिका

३३

धम्मिका	२३३	धातुयो, अट्टारस	१०२, १०५
धम्मो ५, ७, ९, १६, १९, २१,		धीरपुत्तो	२४८
२२, २७, १६१, १६३		धीरुद्देसं	२४६
-लोकुत्तरो	११२	धीरं	२४५
धम्मं ३०, ४५, ४६, ५३, ६६, ११४,		धुतगुणा, तेरस	२१७
१६१, २४१, २४२, २४५		धुतगुणे	१९७
-अकुसलं	२४५	धुतङ्गेन	२१०
धम्मं, अव्याकृतं	२४५	धुत्तपच्चत्थिका	२६२
-अमत्तं	२४५	धुत्ता	२६२
-असङ्खतं	२४५	धुरनिक्खेपादिसमुद्धानं	२६५
-कुसलं	२४५	धुरनिक्खेपो	२६८, २६९
-विष्णूहि	२४५	धुरं	३३२
-स्वाक्खातं	२४५	धुवमत्तानि	४१
धातुकथा	१८	धूमसिखो	१०८
धातुचङ्गोटकं	७४		

न

नगरपटिसङ्खारिकानि	२८९	नळेह	९५
नगरं, अभयपुरं	७५	नळेस्पुचिमन्दतो	८९, ९५, १७४
-वड्डमानं	७५	नागत्थेरो	५४
-विसालं	७५	नागदन्तो	३२१
नन्दनवनुय्याने	७०	नागदासकरब्भो	६२
नन्दनवने	७०, ७१, १५३	नागदासको	६३
नन्दियावट्टं	६५	नागराजा	३६७
नन्दिवट्टकं	६५	-अपलाळो	१०८
नदिया, अचिरवतिया	२६०	-अरवाळो	५६
न ममत्थो	२४४	नागरिककेराटियपुरिसा	२६२
नव, अङ्गानि	४२	नागरिकजातियो	१९७
नवकम्मिको	२४३	नागलतादन्तकट्टं	३७
नव, भवा	१०२	नागसमालत्थेरो	१६८
-मनुस्सउभतोव्यञ्जनकादीनं	२५५	नागित्थेरो	१६८
-लोका	१०५	नागीवत्थुम्हि	२७४
-सत्तावासा	१०५	नागो	७४
नसुकरं	२४२	नानत्तसब्भा	१५२

नानाजच्चा	१७८	निब्बानं	१४५, १५७, १६१, १६२,
नानानामा	१७८		१७६, १८७, २०६, २१७
नानाभण्डपञ्चकं	२६८	निव्विदा	६१
नामकायो	१२६, २१४	निमित्तकम्मकथा	३६२
नामरूपपरिच्छेदकथा	२१	निमित्तकम्मं	२६६, ३६२
नामं	१०५, २००	निमित्तानि	२४६
नालकसुत्तं	२५	निमित्तं	२१६
नालन्दं	१५	नियतो	१८६
नावटुकथा	३२६	निरब्बुदो	१८५
नावा	३२६	निरयो	१५५, १५६
नावासञ्जाटं	४६	निरादीनवो	१८५
नाळियं	२८८	निरुत्तिकायो	२१४
निकाया, पञ्च	१६	निरुत्तिलक्खणं	१११
निकायो	२४, १८५	निरुत्तिवचनं	६७
निकुञ्जितं	१६०	निरुदककन्तारं	१०८
निखातं	३०४	निरोधपादकं	१४५
निगण्ठावको	२४८	निरोधसमापत्ति	७७
निगण्ठानं	१६२	निरोधो	२०६, २४५
निगण्ठीनं	१६३	निवासेत्वा	१६७
निगण्ठो	२४८	निवुत्थक्खन्धा	१४७
निगमजनपदखेत्तारामादीसु	१७३	निवुत्थधम्मा	१४७
निग्रोधकुमारो	३६	निवुत्था	१४७
निग्रोधत्थेरो	४१, ४५	निसज्जदोसे, छ	११७
निग्रोधबोधि	८६	निस्सग्गियपाचित्तियानि	१४
निग्रोधरुक्खादीनि	३१०	निस्सग्गियो	२६८, २६६
निग्रोधसामणेरं	३६	निस्सरणत्था	२२, २३
निग्रोधो	३६, ४०	नीवरणविवित्तो	१३३
निदाघकाले	३२५	नीवरणानं	१३३
निदाघसमये	३३६	नेप्पित्तिकं	११०
निदाघे	३३६	नेमिन्धरो	१०६
निदानं	२७	नेवसञ्जीनासञ्जीवादा	५२
निद्देसो	१८	नो सउपादानाय	२०८
निद्धमनपनाळि	३३८, ३४०	नो सञ्जाविमोक्खं	२६५
निपातो	२४१	नो सरागाय	२०८
निप्फन्दनं	१२६	नोसुत्तनामिका सुद्धिकगाथा	२६
निबद्धपट्टाको	१६८	नो संयोगाय	२०८
निब्बानत्थाय	२०६		

प

पकिष्णककथा	२६५, ३६७	पञ्चवीसतिअवहारकथा	२६८
पकिष्णकं	१६२, २६६	पञ्चवीसति, अवहारा	२६८
पकुण्डकाभयो	६३	पञ्चसतिकसङ्गीतिकखन्धके	६
पक्खमानत्तकाले	२७१	पञ्चसिक्खापदिको, उपासको	२४८
पक्खमानत्तमेव	२७२	पञ्जत्ति	२२, १८२
पक्खिकं	३७३	पञ्जत्तिविनयो	२१७
पक्खित्तं	२११	पञ्जा १००, १०१, १०७, १८५, २३७	
पच्चत्तं	२४५	पञ्जावेय्यत्तियं	६७
पच्चयदायको	४३	पञ्जासम्पन्नो	१५५
पच्चया, चत्तारो	१४३	पण्हव्याकरणउपसम्पदा	२३४, २३५
पच्चयेसु, चत्तसु	२१३	पटिच्चसमुप्पादं	१००
पच्चुपन्नो	१००	पटिच्छन्नावहारो	२६६, ३७१, ३६६
पच्चुपादानक्खन्धा	१०५	पटिच्छन्नं	१६०, ३०४
पच्चेकबुद्धा	११५, १५०, १५४	पटिञ्जा	२३३
पच्चेकबोधिया	११४	पटिनिद्देशो	६२
पच्छिमबुद्धवचनं	१७, २७	पटिपत्तिसद्धम्मो	२१७
पच्छिमा, जनता	१७०, १७१	पटिपथं	२३३
पजाय	१२६	पटिबद्धचित्तो	२६७
पज्झायी	२०८	पटिलद्धपठममग्गतो	१८६
पञ्च, अवहारा	२६८, २६९	पटिलाभो	६३
—आकारा	३६५	पटिवेधो	२१, २२, ६३
—कोट्टासा	२६६	पटिसन्थारं	३३
—निकाया	१६	पटिसम्भिदा	१८
—महाअधिट्ठानानि	८०, ८१	—चतस्सो	२३, १२७
—लोका	१०५	पटिसम्भिदाप्पत्तो	३४
पञ्चक्खन्धा	१०२	पटिसल्लीनस्स	१७४
पञ्चङ्गिकं	१४१, १४४	पटिस्सवदुक्कटं	३०७
पञ्चन्नं ओरम्भागियानं संयोजनानं	१३८	पटियारामो थूपाारामो	७५
पञ्चमासको पादो	२६२	पटियारामे, चेतियं	७५
पञ्चमासकं	३११, ३५३	पट्टानं	१८
पञ्चमं, अधिट्ठानं	८०	पठमचतुक्कं	२५७
—पातिमोक्खुद्देसं	२४६	पठमकचेतियं	६८
पञ्चराजककुषभण्डानि	६५	पठमचेतियट्ठाने	६८, ८७
पञ्चविधो, पातिमोक्खुद्देसो	२५५	पठमज्झानकथा	१२६

पठमज्झानधम्मा	१३५	पथव्या, राजा	३०३
पठमज्झानं	१२६, १३०, १३७, १४१	पदकायो	२१४
पठमपाराजिकं	१६३	पदभाजनीयवण्णना	२६३
पठमबुद्धवचनं	१७, २७	पदभाजनीयं	२६, २२८
पठमबोधियं	१६८	पदेसराजा	३०३
पठममज्झिमपच्छिमवसेन	१७	पपञ्चसूदनियं	१६२
पठममहासङ्गीति	५, १७, २७	पप्पटको	१७२
पठमसङ्गीतिवण्णना	१७५	पब्बजेयं	१६४
पठमाभिसित्तो	२६०	पब्बजा	४१
पठमो पठविकप्पो	७१	पब्बजाखन्धकवण्णनायं	२५५
पठमं	१३३	पब्बजं	२३५
-ज्ञानं	७	पब्बते, गिज्झकूटे	२८०
-पातिमोक्खुद्देसं	२४६	पब्बतो, इसिगिलि	२८०
-पाराजिकं	२४६	-सुभकूटो	७५
पठविकप्पो, पठमो	१७२	-सुवण्णकूटो	७५
पठवि-पप्पटको	१७२	पब्बाजेति	२६२
पठविमण्डो	१७२	पभवसुद्धिया	११४
पठवीकसिणादीनं	१३५	पभिन्नखीलपुत्तो	२४८
पठवोजो	१७२	पभिन्नखीलुद्देसो	२४६
पणीते	१५३, १६०	पभिन्नखीलं	२४५
पण्डकवत्थु	२७४	पमतचतुक्कानि	२५८
पण्डका, तयो	२५५	पयागपतिट्ठानं	१६१
पण्डरङ्गपरिब्बाजकाजीवकनिगण्ठादयो	३८	परपरिग्गहितसब्बा	३६५
पण्डरङ्गो	२४८	परपरिग्गहितं	२६६, ३६५
पण्डितो	६३	परमत्थदेसना	२१
पण्डितो, तिस्सदत्तो	५४	परिकप्पावहारो	२६६, ३६६, ३७०, ३७१
-देवत्थेरो	५४	परिकम्मचित्तं	१५१
पण्डुवासुदेवो	६२, ६३	परिक्खारस्स गरुक्भावो	३६५
पण्णत्तिवज्जं	२१६, २२०, २६५	परिक्खारं	३५०
पण्णरस, धम्मा	१०३	परिक्खित्तो	२६३
पण्णरसभेदो, खुद्दकनिकायो	१८	परिचारेहि	१६६
पत्तचीवरं	१६७	परिच्छिन्ना	१६
पत्तपिधाने	२८८	परिच्छेदो	२६
पत्ताधारके	३२२	परिञ्जा ति विधा	२०६
पत्थपत्थपुलकं	१६६-१६६	परिब्बाजको	२४८
पत्थयमानो	२४१	परिभोगो	३०२

परिभोगचेतियट्टानं	७५	पहूतवित्तूपकरणा	१६८
परियत्ति	२०	पहोनकभत्तसलाका	३५१
परियत्तिधम्मं	१७८	पाकतिकमुत्ता	६५
परियत्तिभेदो, तिविधो	२२	पाचित्तियानि	१४, १५
परियत्तियो, तिस्सो	२२	पाचित्तियं	१८४, १८५, २२८,
परियत्तिसद्धम्मो	२१७		२४६, ३११, ३५४
परियायो	११६, १२१	पाटलिपुत्तद्वारे	७३
परियुट्टानप्पहानं	२१	पाटलिपुत्तं	३१, ४५, ५०, ५६,
परियोदातसिप्पो	२८२		७८, ७९, ८१, ८३
परियोदाते	१४६	पाटिदेसनीयानि	१४, २४६
परियोनद्धाय	१२६	पाटिपददिवसे	१८७
परियोसानकल्याणं	११४, ११५	पाटिपदिकं	३७३
परिवत्तेय्यं	१७२	पाटिहारियं	५०, ५१, ७७,
परिवारावसाने	२३६		७८, ८१, ८२
परिवारा, सोळस	१७	—लोकविवरणं	४३
परिवारे	२१७, २६५, २७१	पाणकथा	३५५
परिवित्तको	६२, ६३	पाणुपेतं	१६३
परिसा	१६४	पातरासभत्ततो	१६६
परिसुद्धं	११५, १४६	पातिमोक्खसीलसङ्घाता	२३६
परिहायमानो, कप्पो	१४८	पातिमोक्खसंवरसीलं	२३८
परिळाहसमयो	६३	पातिमोक्खानि	१७
परं मरणा	१५६	पातिमोक्खुद्देशो, पञ्चविधो	१७७, २५५
पवारणा	४६, २१६	पातिमोक्खुद्देशं, पठमं	२४६
पविचयपच्चुपट्टानं	१३६	—पञ्चमं	२४६
पसन्नाकारकथा	१६१	पातिमोक्खं	१७६, १७७, २४१,
पसग्घावहारो	२६६, ३६६, ३७०		२४२, २४६
धसुका	३५७	पादकठलिकाय	२८८
पसेनदि	३०३	पादग्घनकं	३०२, ३८४
पसंसारहो	१४१	पादपुच्छने	२८८
पसद्धो कायो	१२६	पादारहं	३०३
पहानविनयो	२१७	पादो, पञ्चमासको	२६२
पहानानि, तीणि	२१	पादं	३०, ३०३,
पहानं	६३		३५३, ३५६
पहितत्तस्स	१५१	पानीयउलुङ्के	२८८
पहूतजातरूपरजता	१६८	पानीयघटे	२८८
पहूतधनधज्जा	१६२	पामङ्गसण्ठानं	२८६

पाराजिककण्डं	१६३	पिण्डपातिको	१६८
पाराजिकवत्थुं	२५३-२५५, २६०	पिण्डं अलभमाना	१६७
पाराजिकापत्ति	२२६	पितामहं	२०२
पाराजिकानि, चत्तारिं	२६२	पित्तं, दुविधं	२६४
पाराजिको	२१८, २१९, २२१, २५१, २५४, २५५, २६६, ३७२	पित्तुम्मत्तको	२४६
-पुग्गलो	२५५	पिपासविनयो	२०६
पाराजिकं	२७, १८२, २०४, ३३१-३३५, ३४२- ३४७, ३५३-३६५, ३७१, ३७७, ३७८	पीठवत्थुस्मि	३७५
पाराजिकं, चतुत्थं	२४६	पीणिन्द्रियो	२०८
-पठमं	२४६	पीति	१३४, १३८
पारिसुद्धिउपोसथं	१७६	पीतिया च विरागा	१३८
पारिसुद्धुपेक्खा	१३६	पीतिविरागपदद्वाना	१३६
पालि	२१, २२२, २३६, २५०, ३१६, ३८६	पीतिसुखं	१३३, १३४, १३६
पालिनयानुरूपं	४	पुग्गलपव्वज्जि	१८
पालिवण्णना	३२६, ३४४	पुग्गला, चत्तारो	२४
पालिमुत्तकविनिच्छयो	२८५, ३२६, ३४४, ३८२	पुग्गलानं, दुम्मङ्कूनं	२१५, २१७
पालिमुत्तको	२८५	पुग्गलुपोसथं	१७६
पालिमुत्तो	२६६	पुग्गलो, पाराजिको	२५५
पालिमेव	१४७, १५१	-विनयधरो	६१
पालिया	१३५, २४५, २५८, २६३, २७५, २६५, २६८, ३१६, ३५७	पुग्गलं	२७
पालियोजनकमतो	२७६	पुचिमन्दो	६५
पालिविनिच्छयो	२६६	पुत्तो, सुमनराजकुमारस्स	३६
पावाय	७	पुत्थुज्जनो	२८, २९
पासादिको	२१४, २८२	पुत्थुज्जनभिक्षु	८
पिटकत्तयेन	१६२	पुनब्भवाभिनिव्वत्ति	१२४
पिटकवसेन	१७	पुप्फनामो	५५
पिटकानि, तीणि	२०	पुप्फारामवत्थुद्वयं	३७६
पिटकं	२०	पुप्फारामो	३३१
		पुप्फं	२०४, ३३२
		पुप्फंसा	२०४
		पुव्वज्जमो	२१५
		पुव्ववण्णं	३३३
		पुव्ववण्हसमयं	१६७, २०१
		पुव्वपयोगदुक्कटं	३०७
		पुव्वपयोगपञ्चकं	२६८, २६९
		पुव्वपयोगो	२६६
		पुव्वविदेहो	१०७

अनुक्रमणिका

६६

पुब्बारासे, मिगारमातुपासादे	१७७	पूजारहो	१६
पुब्बेनिवासकथा	१४५	पूजासमयो	५७
पुब्बेनिवासानुस्सति	१४७	पुवघरं	३७५
पुब्बेनिवासं	१४७, १५०	पेतपरिग्गहे	३६७
पुब्बेव	१४१	पेतवत्थु	१८, ६६
पुराणदुतियिकं	२०३, २०४	पेतीवत्थुम्हि	२७४
पुराणवोहारिको, महामत्तो	२६१	पेसला, भिक्खू	२१६
पुराहं हब्बामि	२६०	पोक्खरणिया, गग्गराय	१०६
पुरिसदम्मसारथि	१०८	पोक्खरणियो	३८३
पुरिसदम्मा	१०८	पोक्खरसाति	१०८
पुरिसयुगं, सङ्घं	२४६	पोणिकनिकायो	२४
पुरिसा, तयो	२५५	पोराणकत्थेरा	२८६
पुरिसो	२०१	पोराणा	५४, ६१, ६२, २६६
—मण्डनकजातियो	१२२	पोराणो	३०२
पुलकं	१६६	पंसुकुलिको	१६८

फ

फरणरसा	१३३	फस्सा, छ	१०२
फलकचीरं	२६७	फस्सो	१६
फलकपीठके	२८८	फारुसकवनादीसु	१५४
फलके	२८६	फुस्सदेवत्थेरो	२५८
फलट्टो	१८६	फुस्सदेवो, महाकथी	५४
फलभाजको	२४८	फुस्समासस्स	१८७
फलारामो	३३१	फोटुब्बरसा	१२०
फलं	१५४, २४५, ३३२		

ब

बद्धपित्तं	२६४	बहुस्सुतो, चूलनागो	५४
बन्धुमतिा, राजधानिया	१७६	बाराणसी	१९१
बलं	२४५	बाराणसीवत्थुस्मि	३८५
—गहेत्वा	१९७	बाहिरकसुत्तं	२२४
बहिमुङ्कघातं	२६६, ३५३	बाहुसच्चमहत्तं	१८५
बहुप्पदकथा	३५६	बिन्दुसाररब्बो	३६, ३६

विन्दुसारो	३८, ६३	बोधिरुक्खट्टाने	७६
विम्बिसारकोसलराजादयो	१०१	बोधिरुक्खमूले	१४५
विम्बिसारो	२६२, ३०३	बोधिसत्तस्स	२०५
— मागधो सेनियो	२६२	व्यञ्जनकायो	२१४
बीजको	२०६	व्यञ्जनसम्पत्तिया	११५
बुद्धकखेतं	१४८	व्यन्तीकता	१३६
बुद्धपूजं	३०६	व्यप्पिता	१३६
बुद्धमन्तो	३५	ब्रह्मकायिका	२०६
बुद्धरक्खितो	५४, १७८, ३६३	— देवा	८२
बुद्धवचनं	१६, ३५	ब्रह्मचरियवासं	६३, १५८
— तिविधं	२४	ब्रह्मचरियं ११५, १५८, १७८, १८०, २१६	
बुद्धवसं	१८	ब्रह्मचारिपटिब्बो	२४८
बुद्धसावकानं	१५४	ब्रह्मजालमुत्तन्तकथाय	६०
बुद्धसिरिक्खस्स	४	ब्रह्मजालादिचतुत्तिसमुत्तसङ्गहो	१७
बुद्धमुबोधिताय	११४	ब्रह्मजालादीनि, सुत्तानि	२४, ६४
बुद्धाचिण्णकथा	१८६	ब्रह्मजालं	१५, २४५
बुद्धाचिण्णं	१८६, १८७	ब्रह्मता	२४३
बुद्धो	६६, १०१, १०२, ११०, ११५, १५४, १६३, २४१-२४५	ब्रह्मदत्तं, माणवकं	१५
— भगवा	६, २७, २८, ८६, ६२, ६४, २१०, २८०	ब्रह्मलोकसम्पत्ति	१००
बोज्झङ्गपेक्खा	१३६	ब्रह्मलोकं	३१, ३२, ६८, ८३, १००, १४५, २०६
बोज्झङ्गं	२४५	ब्रह्मविहारूपेक्खा	१३६
बोधि	१२७	ब्रह्मा, तिस्सो	३२
बोधिपक्खिकानं	२२१	ब्रह्मानो	२०६
बोधिपञ्चाणपुत्तो	२४८	ब्राह्मणो	६७, १०१, ११७, २६८
बोधिपञ्चाणुद्देसं	२४६	— मिच्छादिट्ठिक-तिवेदी	२१६
बोधिपञ्चाणं	२४५	— वेरजो	६७, ११६, ११७, १५६, १६३, १६८, १८८-१९०
बोधिमण्डे	१२६, १३५, १४६	— सेलो	२३४

भ

भगवतो	१६१, १८८	१८५, १८६, १८८, १८९, १९४,
भगवा	६३-६८, १०३-१०५, १०७-११६, १२०, १२१, १३५, १४६, १६३, १६५, १६८-१७०, १७३-१७५,	१६५, २०४, २२१, २५६, २६४, २७४, २६१, २६१, ३८२
		— ककुसन्धो
		७५

अनुक्रमणिका

३१

भगवा, कस्सपो	७६	भिक्षु	२३७
-कोणागमनो	७५	-अज्झपगतो	२३५
-बुद्धो	६, २७, २८, ८६, ६२, ६४, २१०, २८०	-अनागामि	८
-विपस्सी	१७६	-अलसजातिको	३४६
भगिनी	१६६	-आगन्तुको	३४८
भग्गवो	१४६	-खीणासवो	८
भण्डगघो	३०२	-दिब्बचक्खुको	३६७
भण्डदेय्यं	३१४, ३५४, ३७८, ३७९	-पुथुजनो	८
भण्डपरिकप्पो	३७१	-भद्रो	२३६
भण्डपरिभोगो	३०२	-महाअरिट्ठो	८८
भण्डागारिकपरियत्ति	२२, २३	-महिन्दो	६१
भण्डागारिको	३४६, ३५०	-मेथुनधम्मपटिसेवनको	२१८
भण्डं	३५३	-विवादभीरुको	३७३
-राजगं	३५३	-सकदागामी	८
-हरणकं	३४२	-सङ्गामसीसयोधो	२७५
भत्ताभिहारं	१६८	-समापन्नो	२३८
भट्नामो	५४	-सारो	२३६
भट्सालत्थेरेन	५५	-सीलसम्पन्नो	१५५
भट्सालो	६१	-सुक्खविपस्सको	८
भट्हालि	६३	-सुप्पटिपन्नो	२३
भट्ठियं	२७५	-सेखो	२३६
भद्रो	२३५	-सोतापन्नो	८
-भिक्षु	२३६	भिक्षुनीपातिमोक्खुद्देसं	२४६
भयभेरवसुत्तवण्णनातो	१६२	भिक्षुनीपातिमोक्खं	२४६
भयभेरवसुत्ते	१०२	भिक्षुनीविनयं	२४६
भवनं	१४६	भिक्षुनीविभङ्गे	१४
भवा, नव	१०२	भिक्षुनीसिक्खं	२४६
भवोक्कमनत्थानि	१४५	भिक्षुपच्चत्थिकचतुक्कभेदकथा	२६२
भाजनगतं	३३७	भिक्षुपच्चत्थिका	२५६-२५८
भातियराजकाले	३००	भिक्षुपातिमोक्खुद्देसं	२४६
भारट्टकथा	३३०	भिक्षुपातिमोक्खं	२४६
भाक्कच्छवत्थुम्हि	२७८	भिक्षुभावं	२४१
भारो	३३०	भिक्षुविनयं	२४६
भिक्षको	२३२, २३७	भिक्षुसङ्घो	४१, ६६, १६१
भिक्षाचरियं, अज्झपगतो	२३२	भिक्षुसिक्खं	२४६
		भिक्षु, असेक्खपटिसम्भिदाप्पत्ते	८

मिक्खू, छब्बग्गिया	२६०, ३७४	मिसनके	१७८
-पेसला	२१६	भुत्तावि	१६०
-वज्जिपुत्तका	३०	भुम्मट्टकदेवे	८२
-वेसालिका वज्जिपुत्तका	२६	भुम्मत्थरणसङ्घेपेन	६६
-सत्तरसवग्गिया	३७३, ३७४	भुम्मत्थरणे	२८८
-सहायका	२०८	भुम्मदेवतं	२४६
मिङ्कारं	६५	भुम्मा, देवता	६८, २०६
भित्तिखीलो	३२१	भूमट्टं	३०५
भित्तपटघरो	२३२	भूमट्टकथा	३०४
भिसिआदीनि	३७५	भेसजघटो	३२०
भिसिबिम्बोहने	२८८	भेसजत्थविका	३२०

म

मकरदन्तकं	२८५, २८६	मच्छवत्थुद्वये	३७८
मकरमुखादिकं	२८८	मज्झत्तरसा	१४३
मक्कटो	२१६	मज्झत्तुपेक्खा	१३६
मक्कटोवत्थु	२१८	मज्झन्तिकत्थेरो	४५, ५५-५७
मगधमहामत्तो	२८६	मज्झिमट्टकथायं	१६२
मगगफलपग्गा	२३६	मज्झिमत्थेरो	५५, ५६
मगगब्रह्मचरियं	११५	मज्झिमनिकायप्पमाणं	२१४
मगगसच्चं	१०२	मज्झिमनिकायो	१६, १७, २४, २५, २४५
मग्गा, तयो	२५५	मज्झिममण्डलं	१८७
-समर्तिस	२५५	मज्झिमबुद्धवचनं	१७, २७
मग्गो १३४, १५४, १६२, १७०, २४५		मज्झेकल्याणं	११५
-अरियो अट्टङ्गिको	१६१	मञ्चपीठे	२८६
-लोकियलोकुत्तरमिस्सको	२०६	मट्टपट्टिकं	२८६
मग्गं, आचिक्खेय्य	१६०	मण्डदोपो	७५, ७६
मङ्गलमुत्तं	२५	मण्डनकजातियो, पुरिसो	१२२
मङ्गलहत्यिट्ठाने	७०	मण्डलिका	३०३
मङ्गलहत्यो	७४	मण्डकदेवपुत्तादयो	१०६
मच्छुनो पदं	४१	मण्डको	१०६
मच्छकच्छपानं	३२४	मतअक्खायितचतुक्कानि	२५८
मच्छकण्टकं	२८६	मत्तचतुक्कानि	२५८
मच्छरियं	१११	मत्ता	६७

मत्ताभयत्थेरो	८६	महाचेतियपूजाय	३००
मत्तिकावत्थुस्मि	३८३	महाथूपो	८८
मत्तिकं	२०१	महादेवतासन्निपातो	६८
मदनिम्मदनं	२०६	महादेवत्थेरो	४४, ५७, ५६
मधुगोलको	३८५	महादेवो	५८, ७५, ८०
मधुपिण्डकपरियायो	१२०	-थेरो	७५
मनसिकारो	१११	महाधम्मरक्खित्थेरो	५५, ५८
मनापो	१६५	महानागवनुय्यानाभिमुखो	७३
मनुस्सउभतोव्यञ्जनकादीनं, नव	२५५	महानागवनुय्यानं	७४
मनुस्सलोको	११३	महानागवनं	७४
मनुस्सा उज्झायन्ति	२६१	महानाम	१०३
मनोदुच्चरितं	१२२	महानारदकस्सपजातककथाय	५८
मन्धानु-महागोविन्दादीहि	२८०	महापच्चरियं	४, २७७, २७८, २६४, ३०६, ३१२, ३१४, ३२३, ३७०, ३७६, ३८०, ३८२
ममायितं	२६६		
मरियादं	३३५, ३३८, ३३९	महापजापतिया	२३५
मल्लानं, सालवने	६	महापठवी	१७३
महग्गता, धम्मा	१६	महापदुमत्थेरो	१७४, २५८, ३८२
महता	६६	महापदेसा, चत्तारो	२२२
महद्धना	१६८	महापरिवेणं	२७७
महल्लके	११८	महापवारणाय	१८६, १८७
महाअट्ठकथायं	४, २६०, २७८, २८३, २६४, ३०५, ३१२, ३१४, ३२४, ३४०, ३४३, ३५५, ३७०, ३७१	महापुण्णमसुत्तादयो	२६
		महाबोधि	८०, ८१
महाअधिट्टानानि, पञ्च	८१	महाबोधिपतिट्टाने	७७
महाअरिट्ठत्थेरो	८६	महाबोधिक्खो	८४, ८५
महाअरिट्ठो, भिक्खु	८८	महाब्रह्मा	३२
महाकथी	५४	-तिस्सो	३१-३३
-फुस्सदेवो	५४	महाभूमिचालो	७४
महाकप्पिनो, सहस्सपरिवारो	२३४	महाभोगा	१६८
महाकस्सपत्थेरो	१०, १३, १५, २८, ३०, ५३	महामण्डलं	१८७
महाकस्सपत्थेरस्स, अनुज्जातउपसम्पदा	२३५	महामत्ता	३०४
महाकस्सपो, आयस्मा	६-६, १३-१६	महामत्तो, पुराणवोहारिको	२६१
महागण्डो	१८२	महामायाय	११०
महाचेतियट्टानं	७७, ८८	-देविया	१५०
		महामोग्गल्लानसीहनादकथा	१७१
		महामोग्गल्लानो	१७१, १७२

महारखितो	५६	मातिका	६, २६, २२८
महारखिततथेरो	५५, ५८	मातु	२०१
महारट्टं	५५, ५८	मारो	१६६
महाराजा	१०१	मासकरूपं	३०
—देवानम्पयतिस्सो	८५	मासकं	३०२
महावत्तानि, द्वेअसीति	२१७	मिगपोतकवत्थु	२७६
महावने, कूटागारसालायं	३०	मिगवत्थुद्वये	३७८
महावरुणत्थेरो	३६	मिगारमातुपासादे, पुब्बारामे	१७७
महाविभङ्गं	१४	मिगसिङ्गतापसस्स	२०५
महावीरो	७४	मिच्छादिट्ठि	१५५
महावेदल्लं	२६	मिच्छादिट्ठिक-तिवेदी, ब्राह्मणो	२१६
महामहिन्दत्थेरो	७३, ८६	मिच्छादिट्ठिकम्मसमादाना	१५५
महामहिन्दो	७२	मिच्छादिट्ठिका	१५५
महामेघवनुय्यानं	७१	मिलक्खकं	२५०
महासमयो	६३	मिस्सकपब्बतो	६२, ६३, ७०
महासावज्जं	१५५	मिस्सकवत्तं	१५३
महासीवो	५४	मुट्ठीसोवराजा	६३
महासुमनं, धेरं	७५	मुट्ठिवत्थुनि	३७६
महासुम्मत्थेरो	२५८, ३८१	मुण्डो	६३
महासेला सत्त	१०६	मुत्ता, अट्ठ	६५
महासङ्गीतिकाले	८८	मुदितं	१००
महिन्दत्थेरो	४५, ५५, ६०, ६२-६४, ६८, ६९, ७५, ७८, ७९, ८६	मुदुपिट्ठिकवत्थु	२७२
		मुदुभूते	१४६
		मूलपरियायसुत्तादि	१७
महिन्दपमुखा	७४	मूलपरियायसुत्तं	२५
महिन्दो	५४, ६१	मूलपरियायं	२४५
—भिक्षु	६१	मूलं	६५, ३३१
महिन्दं, कुमारं	४४, ६१	मूळहस्स	१६०
महिंसकमण्डलं	५५, ५७	मेखला	११२
महिंसं	५८	मेघवण्णाभयस्स, अमच्चस्स	८८
महेजवत्थु	७४	मेघवनुय्यानं	७०, ७८
महोदरो	१०८	मेत्तं	१००
मागघभासा	२५०	मेथुनघम्मपटिसेवनको, भिक्षु	२१८
मागघो	२६२	मेथुनघम्मो	२०५, २५१
— सेनियो विम्बिसारो	२६२	मेघावी, अभयो	५५
मागसिरमासं	१८७	— अरिट्ठो	५४

अनुक्कमणिका

३५

मेघावी, उपतिस्सो	५४	मोग्गलिब्राह्मणस्स	३१, ३२
- उपालि	५४	मोग्गल्लानो	१७२, १७३, १७८
- तिस्सत्थेरो	५४, ५५	मोघपुरिसा	२११
- सुमनो	५४	मोलिबद्धो	२४७
मोग्गलिपुत्ततिस्सत्थेरो	३६, ४३, ४४, ४६, ४६, ५३, ५५, ८०, २२८	मोळिगल्लो	२४८
		मोळि	६५
मोग्गलिपुत्तो, तिस्सो	२८, ५३	मंसपेसिवत्थुम्हि	३७६

य

यक्ख	१०८	यदिच्छकं	११०
यक्खुमत्तको	२४६	यमकपाटिहारियं	८०
यथाकम्मूपगणानं	१५४	यमकं	१८
यथाकम्मूपगे	१५३	यसत्थेरो	५३
यथागोचरो	२३२	यसेन, आयस्मता	३०
यथागोत्तो	२३१	यसो	३१
यथा तेमासिको पि देय्यधम्मो....	१६०	यागुखज्जकं	१८८
यथाजच्चो	२३१	यागुभाजको	२४८
यथाधम्मसासनं	२१	यागुसलाको	३५१
यथाधम्मसासनं	२१	यानट्टकथा	३२८
यथा नाम कुसलो वेज्जो....	१८३	यावततियकं	२८२
यथानामो	२३१	युगन्धरो	१०६
यथानुलोमसासनं	२१	योगागति	१११
यथापराधसासनं	२१	योगावचरो	१३२
यथाभूतगणदस्सनं	६१	योनकलोकं	५५, ५८
यथायुत्तो	२३१	योनकधम्मरक्खितत्थेरो	५५, ५८
यथारूपं	३०३	योनकमहाधम्मरक्खितत्थेरं	४७
यथासीलो	२३१	योनको	५८
यथा सुत्तेन असङ्गहितत्ता....	१७८	योनरट्टं	५६

र

रक्खितत्थेरो	५५, ५८	रजकभण्डिकं	२६३
रक्खितं	२६६	रजनदोणिका	२८८, ३२६
रजकत्थरणं	२६३	रज्जुं	३३५

रब्बो, दाहनि	२६१	राजघोता, सङ्घमिता	४४
रट्टपालो, आयस्मा	१६६	राजन्तेपुरं	४१
रत्तनत्तयं	३	राजपच्चत्थिका	२६२
रतनपादुकं	६५	राजपच्चत्थिकादिचतुक्कभेदकथा	२६२
रतनमुत्तं	२५	राजा, अजातसत्तु	११
रत्तब्बुमहत्तं	१८३, १८४	-अभयो	७५
रत्तब्बू	१८३	-असोको	४४
रथमुत्ता	६५	-एकदीपे	३०३
रथो	३२८	-जयन्तो	७५
रसवसेन	१६	-धम्मासोको	३१
रसो	२२२	-पथव्या	३०३
रहस्सं	२१२	-समिद्धो	७५
रागविरागो	१६२, २०६	राहुलकुमारस्स	१६५
रागो	१२६, १३१	स्वखमूलिको	३५२
राजकुमारो, अभयो	६३, ७८	सुद्रदामकादीनं	२६२
राजकुमारं, सुमनं	३६	रूपकायो	१२६, १४०
राजकं	३५३	रूपरसा	१२०
राजगहनगरपरिवत्तकेन	६०	रूपसब्बा	२३५
राजगहवत्थुम्हि	३८५	रूपावचरज्झानानि, चत्तारि	१०३
राजगहे	६, १०, १५, १६, ६२, ७१, ६२, २७३, २८०, ३७३	रूपी, ब्रह्मलोको	११३
राजगंगं, भण्डं	३५३	रूपं	१०५
राजदेवी, सुमना	३६	रेवतेन, आयस्मता	३०
राजद्वियो	३६	रेवतो	३०
राजधानिया, अमरवतिया	४२	रोहणजनपदम्हि, काजरगामे	८७
-बन्धुमतिया	१७६	-चन्दनगामे	८७
		रोहणे	५४

ल

लक्खणादिकथा	२३१	लिङ्गिकं	११०
लक्खणूपनिज्झानं	१३४	लिच्छवियो	२०३
लङ्कादीपे	८०, ८१	लिच्छविकुमारका	२७८
लम्बी	२७२	लिच्छविपुत्तो, सुनक्खत्तो	१६८
लाभग्गमहत्तं	१८४	लुम्बिनिवने	६६
लिङ्गानि	२४६	लेहुपातो	२६४

अनुक्रमणिका

३७

लेपचित्तं	२७२	लोका, द्वे	१०५
लोकधम्मा, अट्ट	१०५	—नव	१०५
लोकनाथेन	१६२	—पञ्च	१०५
लोकनिरोधगामिनि, पटिपदं	१०४	—सत्त	१०५
लोकनिरोधं	१०४	लोकियलोकुत्तरमिस्सको, मग्गो	२०६
लोकवज्जं	२१६, २२०, २६५	लोकुत्तरधम्मो	४०
लोकविदू	१०४, १०५, १०७	लोकुत्तरा, धम्मा	१६
लोकसमुदयं	१०४	लोकुत्तरो, धम्मो	११२
लोका, अट्ट	१०५	लोकविवरणं, पाटिहारियं	४३
—अट्टारस	१०५	लोको, असस्सतो	१०५
—चत्तारो	१०५	—एको	१०५
—छ	१०५	—सस्सतो	१०५
—तयो	१०५	लोभो, अकुसलमूलं	६५
—दस	१०५	—विजितो	१७१
—द्वादस	१०५	लोहितिका	२८२

व

वज्जन्तपुत्तं, उपसेनं	१८४	वत्थुदुकथा	३३५
वचीदुच्चरितं	१२२	वत्थूनि, दस	२६, ३०
वच्छपालको	१०६	—सत्त	३८४
वजो	३१८	वत्थूपचारे	३१८
वज्जिपुत्तकवत्थुवण्णना	२२०	वनप्पतिकथा	३४१
वज्जिगामं	१६८	वनवासि	५५, ५८
वज्जिपुत्तका, भिक्खु	३०, २२०	वयधम्मा, सङ्खारा	१७
वज्जीसु	३०	वयो, अनुप्पत्ते	११८
वटंसकं	६५	वय्हं	४६
वट्टलेखायो	२८७, २८८	वरदीपो	७५
वट्टपच्छेदो	२०६	वलयमुत्ता	६५
वड्डमानं	६५	वलयाधारको	२८८, ३२२
—नगरं	७५	वसलधम्मो	२१२, २५१
वणवत्थूनि	२७२	वसवत्ती	११३
वत्थुकामा	१३०	वस्सकारो	२८६
वत्थुं	२७, ५१, २२८, २४२, २६६, ३०१	वस्सावासिकं	३४८
		वस्सावासं	१६३

वस्सूपनायिककालो	७१	वितक्का, छ	१०२
वस्सूपनायिकाय	१८८	वितक्को	१३१, १३२, १३४, १७८
वस्संवुत्था	२८१	विनतको	१०६
वाकचीरं	२६७	विनयकम्मं	२७०
वाको	३३४	विनयदुक्कटं	३०७
वाणिजो	२४७	विनयधरा	२५८, २६६
वायो, संवट्ठो	१४८	विनयधरो, पुग्गलो	६१
वारो	३५२	विनयनिदानं	१३६, १४७, १५१, १६८
वालकम्बलो	२६७	विनयपञ्चत्तियाचनकथा	१७४
वालवीर्जनि	६५	विनयपञ्चत्तियाचनहेतुभूतो	६२, ६३
वालुकारामे	३०	विनयपरियत्तिया आनिसंसो	६०
वासिया	३०३	विनयपिटकं	६, १७, २०, २१, २५-२६, ३६, ८६, ९०, २१६, २२६, २३४, २५८
वाळकन्तारं	१०८	विनयसंवरं	२१६
विक्खम्भणविवेको	१३०, १३२	विनयादयो, तयो	२०
विक्खम्भनसमुच्छेदणहानानि	२१	विनयानुग्गहाय	२१७
विगतदरथो	१२६	विनये	१६, २३, २६
विगतमोहपुत्तो	२४८	-विसारदो	५४
विगतमोहुद्देसं	२४६	विनयो	४, ६, १३, १६, १८, २७, ६०, २७०
विगतमोहं	२४५	-चतुब्बिधो	२१७, २२२, २२६
विगतपक्खिलेसे	१४६	विनयं	२८-३०, ४५, ४६, ५३, ८६, २०६, २२७, २४१, २४३, २४६
विधासवत्थु	३७४, ३७६	विनिच्छयकथा	३०४
विचारा, छ	१०२	विनिपातो	१५६
विचारो	१३१, १३२, १३४	विनीतवत्थुवण्णना	२६६, ३६८
विचिकिच्छा	१२६	विपत्ति	१६२
विजयकुमारो	६२	विपल्लासं	१७४
विजितविजयपुत्तो	२४८	विपस्सनाचित्तं	१५७
विजितविजयं	२४५	विपस्सनाजाणं	२३८
विजितविजयुद्देसं	२४६	विपस्सनापादकं	१४५, २३८
विज्जा	१०२, १५०, १५६, १५८	विपस्सनुपेक्खा	१३६
-अट्ठ	१०२	विपस्सी, भगवा	१७५-१७७
-तिस्सो	२३, १०२, १२७	विपाकवट्टं	१००
विज्जाचरणसम्पन्नो	१०२, १०३	विण्णटिसारो	२०७
विज्जाणकाया, छ	१०२		
विज्जापना	२०४		
विज्जुहि, धम्मं	२४५		
वितक्कविचारानं	१३५, १३७, १३८		

विपस्सनामगगलानि	१३४	वीजने	२८८
विभङ्गानि, द्वे	१७	वीतिकमधम्मा	१८२
विभङ्गो	१८, १३५, १४४, १६७, २१७, २३६	वीतिकक्रमप्पहानं	२१
विभज्जवादी	५२	वीरजातिको	३६३
विमानपेतियो	२७४	वीसताकारं	१००
विमानवत्थु	१८, ६६	वीहिनाळं	३३४
विमाने	१६२	वीहिंसीसदण्डको	३३४
विमुत्ति	६१, १०७, १८५	बुट्टानगामिनी	२२६
विमुत्तिगणदस्सनगुणा	१८५	बुद्धे	११७, ११८
विमोक्खो	१५४	बुद्धियं	१६
विरागो	६१, १३८, २०६, २४५	बुसितं	१५८
विरियारम्भो	२१४	वेठनं	६५, ३११, ३१६
विरियुपेक्खा	१३६	वेणुकलापको	३२६
विरियं	१२६	वेदनट्टो	२४६, २६४
विरुद्धसेनासनं	२८८	वेदना	१६
विवट्टकप्पो	१४८	—अदुक्खममुखा	१४३
विवट्टो, विवट्टट्ठायी	१४८	—छ	१०२
विवादभीरुको, भिक्खु	३७३	—तिस्सो	१०५
विवित्तो	१३३	वेदनुपेक्खा	१३६
विवेकजं	१३३	वेदल्लं	२३, २५, १७५
विवेको	१३३	वेदिसनगरं	६१
विसयवखेतं	१४८	वेदिससेट्टिस्स	६१
विसाखपुण्णमायं	६६	वेनयिको	१२३
विसाणे	२८८	वेपुल्लमहत्तं	१८४
विसारदो, विनये	५४	वेभारपब्बतपस्से	११
—काळमुमनो	५४	वेमट्टं	३१४
विसालं, नगरं	७५	वेय्याकरणं	२५, २६
विसुद्धिमगो	१३५, १४७, १४८, १५१	वेय्यावच्चकरो	२४८
विसुद्धं	१५२	वेरञ्जकण्डवण्णना	६२
विसोसिता	१३६	वेरञ्जकण्डे	२०६
विस्सकम्मदेवपुत्तो	८१	वेरञ्जब्राह्मणपुच्छा	६२
विस्सट्ठुत्तो	३४७	वेरञ्जा	६४, १६४, १७०, १७१, १७२, १८५, १८६
विस्सासग्गाहे	३६५	वेरञ्जायं	६, २७, २८, ८६, ६२, ६४, १६३
विहारट्टकथा	३३३	वेरञ्जो, ब्राह्मणो	६७, ११६, ११७, १५६,
विहारवत्थु	३३५		१६३, १६८, १८८-१९०

वेसालिका	२६, ३०, २२०	वेस्सभुस्स	१८०
-वज्जिपुत्तका भिक्खु	२६	वेहप्फला	१४८
वेसाली	१४, ३०, १६१, १६३	वेहासट्ठकथा	३१६
वेस्सन्तरो	१४६	वोहारदेसना	२१

स

सकटं	३२८	सङ्खेपमहापच्चरियादीसु	३१२
सकदागामि	२८, २६, १७३, २१४	सङ्खेपो	१००
-भिक्खु	८	सङ्खं	६५
सकलजम्बुदीपे	३१, ४२, ६६, ८१, ८४, १०१, १७६	सङ्गामसीसयोधो, भिक्खु	२७५
सकदेवराजादयो	१०८	सङ्गीतिकखन्धके	६
सकपण्हो	२६	सङ्गीतियो, तिस्सो	२२४
सक्को, देवराजा	७३	सङ्घकम्मामि	२१६
-देवानमिन्दो	६१, ७३	सङ्घकम्मं	४६
सक्यकुला, पब्बजितो	६८	-चतुब्बिधं	२५४
सक्यपुत्तो	६८	सङ्घभत्तं	३०६
सगाथकवग्गो	२५	सङ्घमित्तत्थेरी	७८, ८४, ८६
सग्गावरणं	१५४	सङ्घमिता	४५, ४८, ६०
सग्गो	१५६	-राजघोता	४४
सङ्कप्परागो, कामो	१२६	सङ्घरक्खितं	३६३
सङ्कप्पो, कामो	१२६	सङ्घसुदुता	२१५
सङ्केतकम्मकथा	३६१	सङ्घादिसो	२०४, २४६, २६१, २७२, २७४
सङ्केतकम्मं	२६६	सङ्घोसथं	१७६
सङ्केतं, वीतिनामेय्य	२६७	सङ्घो	१६२, १६३
सङ्घता, धम्मा	१६१	सङ्घं	६६, २४१, २४२
सङ्घलिखितं	१६४	-अट्ठपुरिसपुग्गलं	२४६
सङ्घसुप्पटिपत्तिया	११४	-पुरिसयुगं	२४६
सङ्घारलोको	१०५	-सामीचिप्पटिपन्नं	२४५
सङ्घारभाजनियं	२६	-सुप्पटिपन्नं	२४५
सङ्घारा	१००, २३०	सच्चकनिगण्ठपुत्तो	१०८
-वयघम्मा	१७	सच्चसंयुत्तं	६६
सङ्घारूपेक्खा	१३६	सचित्तकं	२६५
सङ्खेपट्ठकथायं	३०६, ३७६, ३८५	सजोतिभूताय	२११

अनुक्कमणिका

४१

सञ्जा, छ	१०२	सन्दिट्टिकं	२४५
—दस	१०२	सन्धि	१००
सञ्जाविमोक्खं	२६५	सपत्तिका, सेना	१३४
सञ्जीवादा	५२	सपदानचारिको	१६८
सट्ठिमत्ते थालिपाके	१६८	सप्पिआदिभेसजकथा	३७४
सत्तिपट्टानं	२४५	सब्बकामि	३०, ३२
सत्तिसम्पज्जं	१३६	सब्बकिच्चसाधकं	१४५
सत्तेकिच्छं	१५४, २३०	सब्बज्जुतञ्जाणं	१२७
सतो	१३६	सब्बनन्दं, धेरं	७६
सत्तपण्णिगुहाद्वारे	११	सब्बलोकियपञ्चानं	२३६
सत्त, महासेला	१०६	सब्बलोकियलोकुत्तरगुणदायकं	१४५
सत्तरसवग्गिया, भिक्खु	३७३, ३७४	सन्नहकं	११३
सत्तलोको	१०५, १०६	सन्नहचारि	२४१, २४२, २४७
सत्त, वत्थुनि	३८४	समग्गेन, सङ्घेन	२३७
सत्तविज्जाणट्ठितियो	१०५	समचित्तसुत्तन्तं	६८
सत्तसत्तिका	३०	समणपटिञ्जो	२४८
सत्त, सद्धम्मा	१०३	समणमुण्डिकापुत्तो	६३
—सेक्खा	१५८	समणो	६७
सत्तावासा, नव	१०५	—गोतमो	११७, १८२
सत्थवाहो	१०८, १०९	समत्तिस, मग्गा	२५५
सत्था	७, १०८, १०९, १८५	समथविनयो	२१७
सत्थारा	१७२, ३०८	समन्तपासादिका	२७६
सत्थो	२६३	समवायो	६३
सदेवकं	११३	समसिक्खता	२५५
सदेवमनुस्सं	११३, ११४	समाधि	१०७, १३१, १३६, १३७, १८५
सद्धम्मट्ठितिया	२१७	—एकोदिनामको	१३६
सद्धम्मा, सत्त	१०३	समाधिर्जं	१३७
सद्धम्मो, तिविधो	२१७	समाधि, सम्पन्नो	१५५
सद्धा	१३५	समानाचरियकं	२४१, २४२, २४७
सद्धिविहारिकं	२४१, २४२, २४७	समानुपज्झायिकं	२४१, २४२, २४७
सनिघण्डुकेटुभेसु	३४	समापत्तियो, अट्ठ	१३४, १४५
सन्थतचतुक्कभेदकथा	२६१	समापन्नो, भिक्खु	२३८
सन्थतचतुक्कभेदं	२६२	समारकं	११३
सन्थतभाणवारो	२२०	समाहितं, चित्तं	१२६, १५७
सन्थतो	२६१	समिद्धो, राजा	७५
सन्दमानिका	३२८		

समुदयसच्चं	१०२	सळायतनं	६६
समूहो	६३	सागतत्थेरो	१६८
सम्पज्जं	१३६	साजीवसमापन्नो	२३६
सम्पजानो	१३६	साटकं	३१८, ३४८
सम्पज्जलिताय	२११	साणसम्भूतो	३१
सम्मत्ती	१६२	सात्थं, सब्यज्जनं	११५
सम्पन्नं	१७२	सामग्गियरसा	१२०
सम्पसादनं	१३५	सामग्गी	२१६
सम्बलत्थेरेन	५५	सामञ्जगुणा	३८६
सम्बलो	५४, ६१	सामञ्जफलानि, चत्तारि	२१७
सम्बोधिपरायणो	१८६	सामञ्जफलं	१६
सम्मप्यधानं	२४५	सामञ्जा, चवितुकामो	२४१
सम्मत्तिट्ठि	२६, १८६	सामणेरो	२४१, २४८
सम्मासमाधि	१३६, १८६	सामणेरो, तिस्सो	३६
सम्मासम्बुद्धपुत्तो	२४८	सामस्स	२०५
सम्मासम्बुद्धहेसं	२४६	सामीचिकम्मं	१२२
सम्मासम्बुद्धो	५२, ५३, ७२, ७७, ८५, ८६, ८८, १०१, २४५, २५६	सामीचिप्पटिपन्नं, सङ्घं	२४५
		सारत्तो	२६७
		सारपामङ्गं	६५
सम्मासम्बोधि	१६, १२६, १४६	सारिपुत्त	१५५, १७५, १७८, १७९, १८०, १८३, १८५
सरणगमनउपसम्पदा	२३४	सारिपुत्तत्थेरस्स	६८
सरणगमनकथा	१६२	सारिपुत्तो, आयस्मा	१८०, १८१
सरणवण्णनातो	१६२	सारे पत्तिट्ठितो	१८५
सलाकभत्तं	३७३	सारो, भिक्खु	२३६
सलाकावुत्ता	१६५	सालवने, मल्लानं	६
सविचारं	१३२, १३४	सालिमंसोदकं	१७०
सवितक्कं	१३२, १३४	सावकपारमिजाणं	१२७
सस्सतवादी	५२	सावकबोधिया	११४
सस्सतो, लोको	१०५	सावकाचिणं	१८६, १८८
सस्समणब्राह्मणि	११३	सावत्थि	६, १०, ७७, ८३, २६७
सहजातानुयोजनरसो	१३२	सासनकथा	२०
सहपयोगदुक्कटं	३०७	सासनब्रह्मचरियं	११५
सहपयोगो	२६६	साहत्थिको	२६८
सहभण्डहारकं	३४२	साब्बहो	३०
सहस्सपरिवारो, महाकप्पिनो	२३४	सिक्खाकोट्टासो	२१५
सहायका, भिक्खू	२०८		

अनुक्रमणिका

४३

उक्खा, तिस्सो	२१	सुगति	१५६
सिक्खापच्चक्खानं	२४७-२४९	सुगतो	१०३, १०४
सिक्खापदसमुद्धानि, छ	२६५	सुक्कधातकथा	३५२
सिक्खापच्चक्खानविभङ्गवण्णना	२३९	सुक्कधातं	२९७, ३५२, ३५३
सिक्खापदं	१८२, २१४, २१७, २६६, २६२, ३८६	सुक्कं	३५४, ३५५
सिक्खासाजीवपदभाजनोयवण्णना	२३७	सुद्धु, देवा	२१५
सिक्खासाजीवसमापन्नो	२४०	सुत्तनिपातो	१८, २५, २६
सिक्खासु, वीसु	२३९	सुत्तन्तपिटकं	१७, १८
सिक्खं	२४१, २४२	सुत्तन्ताभिधम्मविनयट्ठकथासु	२२३
सिखिस्स	१८०	सुत्तपिटकं	२०, २१, २७
सिग्गवत्थेरो	२९, ३२, ३३, ३५, ३६, २२८	सुत्तानुलोमं	२२२-२२५
सिग्गवो	२८, ५३	सुत्ताल्लहं	३११
सिङ्गलोलोणकप्पो	२९	सुत्तं	१८, २३, २५, १०८, १७५, २२२, २२६
सिनेरुपब्बतं	२६८	सुदस्सनो	१०६
सिनेरुपब्बतुत्तमो	१०६	सुदिन्नभाणवारवण्णना	१९३
सिनेरुप्पमाणे	२१३	सुदिन्नो, कलन्दपुत्तो	१४, ६२, १९४, १९५, १९७, २०१
सिनेरु विय	२३८	सुद्धिकगाथा, नोसुत्तनामिका	२६
सिपाटिकाय	२८७	सुद्धिकचतुक्कानि	२५८
सिप्पं	२४२	सुद्धोदनमहाराजेन	११०
सिरिवड्डुको	११०	सुनक्खत्तो, लिच्छविपुत्तो	१६८
सिविकं	४९, ६५	सुन्दरवत्थु	२७३
सीलक्खन्धं	६९, ९०	सुन्दरो	२७३
सीलसमाधिविपस्सना	२१७	सुपण्णमाणवको	३६७
सीलसम्पन्नो, भिक्खु	१५५	सुपिनो	५०
सीलसंवरो	१०२, २९१	सुप्पटिपन्नो, भिक्खु	२३
सीलं	१६२, २३०, २३७	सुप्पटिपानं, सङ्घं	२४५
सीवत्थेरो	५५	सुप्पियं, परिब्बाजकं	१५
सीसभारो	३३०	सुभकिण्हा	१४८
सीहलदीपकेन	४	सुभकूटो, पब्बतो	७५
सीहलराजसदिसो	३०३	सुभद्दकण्डं	७
सुखनिरोधपदद्वाना	१४३	सुभद्दपरिब्बाजकं	६
सुखविपस्सकभिक्खु	८	सुभसुत्तं	१०
सुखिन्द्रियं	१४२	सुभेन, माणवेन	१०
सुखं	१३४, १३८	सुमङ्गलविलासिनियं	१६२

सुमनराजकुमारस्स, पुत्तो	३६	सेय्यथापि उत्तरिमनुस्सधम्मविभङ्गे ...	२४३
सुमनसामणो	७३, ७६, ८३, ८५	सेय्यथापि तस्सत्थस्स ...	१७८
सुमना, राजदेवी	३६	सेय्यथापि नाम अकुसलो वेजो ...	१८२
सुमनो	७२, ७३	सेलो, ब्राह्मणो	२३४
—मेधावी	५४	सोणकत्थेरो	२६, ५५, २२७, २२८
सुमनं, राजकुमारं	३६	सोणको	२८, ३५
सुमेधो	१०५	सोणत्थेरो	५६
सुवण्णकूटो, पब्बतो	७५	सोणदण्डो	१०८
सुवण्णाभिङ्कारं	७१	सोतापत्तिफले	३५, ६६, ७०, १०६, २१४
सुवण्णभूमि	५५	सोतापत्तिमग्गेन	१०३
सुसुनागपुत्तो, काळासोको	२६	सोतापन्नो	६७, १५५, १७३, १८६
सुसुनागरज्जो	६३	सोतापन्नभिक्षु	८
सुसुनागो	६३	सोतो	१८६
सूकरवत्थुद्वये	३७७	सोपाको	२३५
सूचिलोमं	१०८	सोमनस्सिन्द्रियं	१४२
सूचिसण्डासं	२८८	सोरेय्यादीनि	१६१
सूनघरं	३७५	सोवण्णपार्ति	६५
सेक्खा, धम्मा	१६	सोसिता	१३६
—सत्त	१५८	सोळस, परिवारा	१७
सेखियानि	१४	संयुत्तनिकायो	१६, १८, २४, २५, २४५
सेखो	२३६	संयोजनानं, पञ्चन्नं ओरम्भागियानं	१३८
—भिक्षु	२३६	संवट्टकप्पो	१४८
सेट्ठो	१२८, १३६	संवट्टसीमा, तिस्सो	१४८
सेतकेतुनाम, देवपुत्तो	१४६	संवट्टा, तयो	१४८
सेतट्टिका	१६४, १६५	संवरविनयो	२१७
सेतु	१७०	संवरासंवरकथा	२१
सेतुघातो	१७०	संवासो	२५४
सेनासनक्खन्धके	३७३	संविदावहारकथा	३६०
सेनासनचारिकं	२१८, २१९	संविदावहारवत्थूनि	३७६
सेनासनपच्चयं	३८१	संविदावहारो	२६६, ३६०
सेनासनं	१६८, २८८	संसारचक्कं	६८
सेनासपत्तिका	१३४	स्वाक्खातं धम्मं	२४५
सेनासम्मुति	१३४	संहीरो	२२७
सेनियो	२६२		

ह

हट्टो	१६७	हरणकं, भण्डं	३४२
हत्थपुच्छनपट्टकं	३७	हरायमानो	२४१
हत्थपुच्छनं	६५	हरिचन्दनं	६५
हत्थिनागो	७६	हरीतकं	६५
हत्थो, धनपालको	१०८	हिमवन्तपदेसभागं	५५
हृदयवत्थुं	२०७	हिरण्मं	२०१, ३१६, ३५६
हयमुत्ता	६५	हेतु	२२
हरणककथा	३४२		

२. उद्धरणसूची

अकालो खो माणवक, अस्थि मे अज भेसज्जमत्ता पीता...	(दी० नि० १-१६६)	१०
अक्खयिते सरीरे मेथुनं धम्मं पटिसेवति...	(पारा०-३६)	२२८
अग्गप्पसादमुत्तादीनि	(अं० नि० २-३७)	१०८
अग्गिक्खन्धोपममुत्तत्तकथा	(अं० नि० ३-२५१)	५८
अजतग्गे, सम्म दोवारिक, आवरामि द्वारं		
निगण्ठानं, निगण्ठीनं...	(म० नि० २-५३)	१६२-१६३
अज्झत्तं पच्चतं	(विभ०-३१०)	१३५
अट्ठ विज्जा अम्बट्ठमुत्ते	(दी० नि० १-८६-८८)	१०२
अट्ठानमेत्तं, आनन्द, अनवकासो यं तथागतो वज्जीनं वा...	(पारा०-२६)	२५४
अत्तना दुग्गहितेन अम्हे चेव अब्भाचिक्खति,		
अत्तानं च खणति...	(पारा०-१८२)	२४
अत्थसत्तं धम्मसत्तं द्वे च निवृत्तिसत्तानि...	(परि०-२५५)	२१७
अत्थापत्ति दिवा आपज्जति, नो रत्ति	(परि०-२१७)	२७५
अस्थि दिन्नं अस्थि यिट्ठं	(म० नि० ३-८६; ध० सं०-२६२;	
	वि० भ०-३८६)	२३८
अथ खो आयस्मा महाकस्सपो एकेनूनपञ्चअरहन्त-		
सत्तानि उच्चिनीति	(चु० व०-४०७)	८
अथ खो आयस्मा महाकस्सपो सङ्गं जापेसि-सुणातु....	(चु० व०-४०८)	१३
अथायस्मा महाकस्सपो वत्तिदुत्तियेन कम्मेन सावेसि...	(चु० व०-४०६)	६
अथ खो थेरानं भिक्खून् एतदहोसि-भगवता खो...	(चु० व० ४०७)	११
अथ पुरिसो आगच्छेय्य कुदालपिटकं आदाय	(म० नि० १-१७०)	२०
अनङ्गणवत्थुमुत्तं	(म० नि० १-३३-४३)	१४६
अनमतग्गपरियायकथा	(सं० नि० २-१५१-१६२,	
	३६५-६८; अं० नि० ४-१६६)	५८
अनापत्ति, भिक्खु, असादियन्तस्स	(पारा० ४०-४८)	२६४, २६६
अनापत्ति, भिक्खु, अथेय्यचित्तस्स	(पारा ०-७१)	२२६
-अनुत्तपनाधिप्पायस्स	(पारा ०-१०४)	२२६
-असञ्चिच्च, असतिया, अजानन्तस्स	(पारा ०-६७)	२२६
-न मरणाधिप्पायस्स	(पारा ०-६८)	२२६
-न मोचनाधिप्पायस्स	(पारा० १६४)	२२६
अनुजानामि, भिक्खवे, इमेहि तीहि सरणगमनेहि		
पब्बज्जं उपसम्पदं	(म० व०-२४)	२३५

अनुजानामि, भिक्खवे, कण्णसुत्तकं	(म० व०-३०३)	२८६
अनुजानामि, भिक्खवे, पञ्चहङ्गेहि समन्नागतस्स		
विस्सासं गहेतुं	(म० व०-३१२)	३६५-३६६
अनेकजातिसंसारं सन्धाविस्सं अनिब्बिसं	(खु० नि० १-३२)	१७
अन्तरा च बोधिं अन्तरा च गयं	(म० व० ११; म० नि० १-२२०)	१२६
अप्पेव नाम स्वे पि उपसङ्कमेय्याम कालं च समयं		
च उपादाय	(दी० नि० १-१६६)	६३
अभिकन्तं, भन्ते	(दी० नि० -७४)	१६०
अभिकन्ता, भन्ते, रत्ति; निक्खन्तो पठमो यामो	(अं० नि० ३-३१२)	१५६
अभिकन्तेन वण्णेन	(खु० नि० २-१२)	१६
अभिज्जेय्यं अभिज्जातं भावेतब्बं च भावितं...	(म० नि० २-४००; खु० नि० १-३५८)	१०१
अम्बिलगं वा मधुरगं वा तित्थकगं वा	(सं० नि० ४-१२६)	१६३
अयं इमेसं चतुन्नं पुगलानं अभिकन्ततरो च...	(अं० नि० २-१०६)	१५६
अलं, आवुसो, मा सोचित्थ, मा परिदेवित्थ...	(चु० व०-४०६)	६-७
अहं खो, केसि, पुरिसदम्मे सण्हेन पि विनेमि...	(अं० नि० २-११८)	१०८
अहं बुद्धं च धम्मं च .... सद्धा सरणमुपेहि	(दी० वं०-१२. ५-६)	६६
आराधयिसु वत मे, भिक्खवे, भिक्खु एकं समयं चित्तं...	(म० नि० १-१६६)	२०४
आपत्ति त्वं, भिक्खु, आपन्नो पाराजिकं	(पारा०-४३)	२५४
आवुधं निक्खिपित्वान एकमन्तं उपाविसि...	(दी० वं०-१२. ५१)	६६
आसीविसोपमसुत्तं	(सं० नि० ३-१५६)	५७
आहच्चपदेन खो, महाराज, रसेन आचरियवंसता ..	(मि० प०-१५०)	२२२
इति अयं च वितक्को अयं च विचारो सन्ता होन्ति		
समिता वृषसन्ता	(विभ०-३१०)	१३६
इदं सुखं इमाय पीतिया सहगतं	(विभ०-३०६)	१३३
इध तप्पति पेच्च तप्पति	(खु० नि० १-१८)	१२३
इध, महानाम, अरियसावको सीलवा होति	(म० नि० २-२१)	१०३
इधेव, भिक्खवे, पठमो समणो, इध दुतियो समणो	(म० नि० १-६०)	१३०
इन्द्रियविभङ्गे	(विभ०-१५६)	१४१
इमस्मि ठाने कुससङ्कामनवसेन चीवरभाजनीयमेव		
एकं आगतं...	(अट्ठकथा)	३७३
इमिना च वितक्केन इमिना च विचारेन उपेतो होति...	(विभ० ३०६)	१३२
उण्हसमयो परिळाहसमयो	(पाचि०-१६०)	६३
उपसम्पज्जा ति पठमस्स ज्ञानस्स लाभो पटिलाभो		
पत्ति सम्पत्ति	(विभ० ३०६)	१३४
उपालिगाथासु	(म० नि० २-५६)	२४५
उपासकस्स सीलादीनि	(म० अ० १-१४०)	१६२

एकपुग्गलो, भिक्खवे, लोके उप्पज्जमानो उप्पज्जति

बहुजनहिताय... (अं० नि० १-२२)

६६

एकमिदाहं, आवुसो, समयं पावाय कुसितारं

अद्धानमग्गप्पटिपन्नो... (बु०व०-४०६; दी०नि० २-१२४)

७

एको लोको—सब्बे सत्ता आहारट्टितिका

(पटि०-१३५)

१०५

एको व खो, भिक्खवे, खणो च समयो च ब्रह्मचरियवासाय (अं० नि० ३-३२६)

६३

एतदग्गं, भिक्खवे, मम सावकानं भिक्खुनं विनयधरानं... (अं० नि० १-२५)

१३, २७८

एवं अचिन्तिया बुद्धा बुद्धधम्मा अचिन्तिया...

(अप० १-८)

७७

एहि भिक्खु

(म० व०-२१)

२३३

कण्ठे आसत्तेन श्रुतीयेय्य

(पारा०-८४)

२४१

कतमं तस्मिं समये तिवज्झिकं ज्ञानं होति ?

पीति सुखं...

(ध०स०-४५)

१३८

कतमं तस्मिं समये दुवज्झिकं ज्ञानं होति ? उपेक्खा....

(ध०स०-४६)

१४४

कतमं तस्मिं समये दुवज्झिकं ज्ञानं होति ?

सुखं, चित्तस्सेकग्गता

(ध०स०-४६)

१४१

कतमे वत्थुकामा मनापिया रूपा

(महानि०-१)

१३०

कथं चुप्पन्नं दुक्खिन्द्रियं अपरिसेसं निरुज्झति ? ...

(सं०नि० ४-१८५-१८७)

१४१-१४२

कस्स नु खो, आनन्द, अज्ज परियायो ...

(म०नि० ३-३६०)

१२०

कथं नु खो मयं धम्मं च विनयं च सज्झायेय्याम...

(बु०व०-४०७)

६

कामानमेतं निस्सरणं, यदिदं नेक्खम्मं

(खु०नि० १-२२४)

१३०

काळकारामसुत्तन्तकथा

(अं०नि० १-१७४)

५८

किं सु नाम ते भोन्तो समणब्रह्मणा

(म०नि० १-३७७)

१७६

किं सूघ वित्तं

(सं०नि० १-३६, २१५ ;

खु०नि०-१-२६६)

१७६

को एत्था ति ? अहं, आवुसो, भिक्खु

(अं०नि० ४-२५८)

२३३

को मे वन्दति पादानि इद्धिया यससा जलं...

(खु०नि० २-७७)

१०६, १६०

खन्तो परमं तपो तितिक्खा... एतं बुद्धान सासनं

(दी०नि० २-३६; खु०नि० १-३५)

१७७

चक्खुन्द्रियं इत्थिन्द्रियं अनज्जातज्जस्सामीतिन्द्रियं ...

(विभ० १५६)

१७६

चतुरो जना संविधाय गरुभण्डं अवाहरं ...

(परि०-३८०)

३६०-३६१

चत्तारिमानि, भिक्खवे, कप्पस्स असज्जेय्यानि...

(अं०नि० २-१५०)

१४८

चत्तारो खो, आवुसो, पच्चया अदुक्खममुखाय...

(म०नि० १-३६६)

१४३

चत्तारोमे, भिक्खवे, अच्छरिया अब्भुता धम्मा आनन्दे

(दी०नि० २-११२)

२६

चत्तारोमे, भिक्खवे, पुग्गला सन्तो संविज्जमाना

(अं०नि० २-७)

२४

चीवरे साधारणपरिभोगेन चेव अहं, भिक्खवे,

यावदेव आकह्वामि...

(सं०नि० २-१७६)

७

चेतनाहं, भिक्खवे, कम्मं वदामि । चेतयित्वा		
कम्मं करोति...	(अं० नि० ३-१२०)	५१
छडुनीयधम्मं कुम्मासं इध मे पत्ते आकिर	(म० नि० २-२८७)	१६६
छन्दो कामो	(महानि० १, विभ०-३०८)	१३०
छब्बग्गिया भिक्खु अचिरवतिया नदिया गावीनं तरन्तीनं		
विसाणेमु पि...	(म० व०-२१०)	२६०
छातपब्बतपादम्हि वेळुयट्ठी तयो अहु...	(दी० वं०-११-१४)	६४
ज्ञानं ति उपेक्खा सति सम्पज्झं सुखं...	(विभ०-३१२)	१४१
ज्ञानं ति वितक्को विचारो पीति सुखं चित्तस्सेकग्गता	(विभ० ३०६)	१३४
ज्ञानं ति सम्पसादो पीति सुखं चित्तस्सेकग्गता	(विभ० ३११)	१३७
अत्तिया दुक्कटं	(पारा०-२६२)	३०७
अत्तिया दुक्कटं, द्वीहि कम्मवाचाहि थुल्लच्चया		
पटिप्पस्सम्भन्ति	(पारा०-२६२)	३०६
आतको नो निसिन्नो ति बहु आगच्छते जनो	(खु० नि० ३, १-६४)	५२
ततो महिन्दो इट्ठियो... पिटकं तम्बपणिया	(पोराणा)	५४-५५
तत्थ कतमे अकुसला धम्मा ? कामच्छन्दो...	(विभ० ३०८)	१३१
तत्रस्स रुक्खो सम्पन्नफलो च उप्पन्नफलो च	(म० नि० २-३६)	१७२
तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि, यथा येमे...	(पाचि०-१७५)	२३
तयो अवहारा	(पारा०-६४-६५)	२६८
तयो लोका—सङ्खारलोको, सत्तलोको,		
ओकासलोको ति...	(पटि०-१३५)	१०५
तस्मा तिह ते, कस्सप, एवं सिक्खितब्बं-तिब्बं		
मे हिरोत्तपं...	(सं० नि० २-१८४)	२३४-२३५
तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो पुरिमिका च न पज्जायति...	(म० व०-१६१)	३०७
तिणेन वा पण्णेन वा पटिच्छादेत्वा आगन्तब्बं ..	(पारा०-३०७)	२२८
तित्तिरजातकं	(खु० नि० ३.१-६४)	५१
तिस्सो विज्जा भयभेरवसुत्ते	(खु० नि० १-२३)	१०२
तीणि सतं सहस्सं च चत्तालीसं पुनापरे	(अट्ठकथा)	२३४
तेन खो पन समयेन उग्गहमानो परिब्बाजको		
समणमुण्डिकापुत्तो...	(म० नि० २-२४७)	६३
तेन खो पन समयेन राजगहे दुब्भिक्खं होति....	(बु० व०-२७२)	३७३
तेन खो पन समयेन सत्तरसवग्गिया भिक्खु		
अब्जतरं पच्चन्तिमं विहारं...	(बु० व० २६१)	३७३-३७४
तेन समयेन बुद्धो भगवा वेरज्जायं...	(पारा०-३)	६
तेन हि, भन्ते, धेरो भिक्खु उच्चिन्नत्तू ..	(बु० व०-४०६)	८

तेलं मधु फाणितं चापि सप्पि सामं गहेत्वान

निक्खिपेय्य...

(परि०-३८०)

२७१

तेविज्जा इद्धिपत्ता च चेतोपरियायकोविदा....

(दी० वं०-१२.५६)

६६

तेसं ते धम्मा सुग्गहिता दीघरत्तं हिताय सुखाय संवत्तन्ति

(म० नि० १-१७६)

२३

शुल्लचयं ति यं वुत्तं, तं सुणोहि यथातथं...

(परि० २६३)

३०६

घेरो किर सत्थारा पि महिद्धिकताय एतदग्गे ठपितो

(अं० नि० १-२३)

१७२

दिट्ठे धम्मे च यो अत्थो यो चत्थो सम्परायिके

(सं० नि० १-८८)

६३

दुक्कटं इति यं वुत्तं तं सुणोहि यथातथं...

(परि०-२६४)

३०८

दुक्खस्स पीळनट्ठो सङ्खतट्ठो सन्तापट्ठो विपरिणामट्ठो

(पटि०-३५१)

६३

देथावुसो, सङ्खस्स कहापणं पि अड्ढं पि पादं पि

मासकरूपं पि...

(चु० व०-४१६-४३०)

३०

देवदूतमुत्तं

(म० नि० ३-२५०; अं० नि० १-१२८)

५७

द्वासीति बुद्धतो गर्हिह द्वे सहस्सानि भिक्खुनो

(खु० नि० २-३६६)

२६

धारेस्सति पन मे त्वं, कस्सप, साणानि...

(सं० नि० २-१८५)

७

न खो पनाहं, भिक्खवे, समनुपस्सामि सदेवके

लोके समारके...

(सं० नि० १-१३६; अं० नि० २-२३)

१०७-१०८

न च, भिक्खवे, रत्तचित्तेन अङ्गजातं छुपितब्बं, यो छुपेय्य...

(म० व० २-१०)

२६०

न दानाहं, भिक्खवे, इतो परं उपोसथं करेय्यामि...

(चु० व० ३५८; खु० नि० १-२४;

अं० नि० ३-३१३)

१७७

ननु मं भगवा एतदवोच—कतपुब्बोसि त्वं आनन्द...

(दी० नि० २-१११)

१२

न पटिच्च कम्मं फुसति मनो चे नप्पदुस्सति....

(खु० नि० ३, १-६५)

५२

न, भिक्खवे, असेनासनिकेन वस्सं उपगन्तब्बं...

(म० व०-१५६)

२८१

न, भिक्खवे, ऊनदसवस्सेन उपसम्पादेतब्बो...

(म० व०-५७)

१८४

न, भिक्खवे, बालेन अव्यत्तेन दसवस्सेन

उपसम्पादेतब्बो...

(म० व०-५७)

१८४

न मयं पाराजिका, यो अवहट्ठो सो पाराजिको

(पारा० ७६)

२५४

न वायं कुमारको मत्तमज्जाति

(सं० नि० २-१८३)

८

'नाहं, भगवा, जानामी'ति अनापत्ति भिक्खु अजानन्तस्स

(पारा०-४८)

२६४

नाहं, भिक्खवे, अज्जं एकधम्मं पि समनुपस्सामि

(अं० नि० १-६)

१४६

नाहं, भिक्खवे, अज्जं एकधम्मं पि समनुपस्सामि

यं एवं महासावज्जं

(अं० नि० १-३४)

१५५

नाहं, भिक्खवे, अज्जं एकनिकायं पि समनुपस्सामि

एवं चित्ति...

(सं० नि० २-३६७)

२४

निहेसनयो

(महानि० ३६६)

११०

निरम्बुदो हि, सारिपुत्त, भिक्खुसङ्घो

निरादीनवो अपगतकाळको	(पारा०-१३)	६७
पच्चपरिग्गहे पञ्जा धम्मट्ठित्तिजाणं	(पटि०-५५-५८)	१०१
पञ्चलं ओरम्भागियानं संयोजनानं पहाना....	(म० नि० २-११६)	१३८
पञ्चिमे, भिक्खवे, आनिसंसा विनयधरे पुग्गले...	(परि०-२३७)	६१
पटिग्गहातु मे, भन्ते, भगवा सीवेय्यकं दुस्सयुगं...	(म० व०-२६७)	३७३
पटिबलो विनेतुं अभिधम्मो अभिविनये	(म० व०-७२)	१६
पटिलातं उक्खिपति, आपात्ति पाराजिकस्स	(पाचि० १५६)	२२६
पटिसम्भदानयो	(पटि०-२०२)	११०
पत्थोदनो नालमयं दुविन्नं	(जा० २-१०५)	१६६
पप्पोति बोधि वरभुरिमेघसो	(दी० नि० ३-१२२)	१२७
पाराजिकं ति यं वुत्तं तं सुणोहि यथातथं...	(परि०-२६३)	२५४
पाराजिकेन धम्मेन अनुद्धंसेय्य	(पारा०-४५)	२५४
पुब्बेव सन्निवासेन पच्चुप्पन्नहितेन वा...	(खु० नि० ३१-६१)	४०
बाहितपापो ति ब्राह्मणो	(खु० नि० १-५४)	६७
बुज्झिता सच्चमिति बुद्धो, बोधेता पजाया ति बुद्धो	(महानि०-३६६)	११०
बोधिरुक्खमूले पठमाभिसम्बुद्धो	(म० व०-३)	१२६
बोधि वुच्चति चतूसु मग्गेसु जाणं	(बु० नि० २४६)	१२७
भगवा खो सावत्थियं विहरति भगवा पि मं जानिस्सति	(म० नि० २-१२१)	६३
भगवा ति नेतं नामं मातरा कत्तं...	(महानि० १७७)	११०
भगी भजो भागी विभत्तवा इति भवन्तगो सो		
भगवा ति वुच्चति	(महानि० ११६)	१११
भयभेरवसुत्तवण्णना	(म० अ० १-१३६)	१६२
भिक्खू आयस्मन्तं महाकस्सपं एतदवोचुं...	(बु० व०-४०७)	६
भोवादि नाम सो होति सचे होति सकिञ्चनो	(खु० नि० १-५५, ३६५)	६८
मधुपिण्डकपरियायो त्वेव नं धारेहि	(म० नि० १-१५२)	१२०
महानारदकस्सपजातककथा	(जा० २-२६८)	५८
महासमयो पवर्त्तस्मि	(दी० नि० २-१८६)	६३
महिन्दो नाम नामेन सङ्घत्थेरो तदा अहु...	(दी० व०-१२. १२-१३)	६१
मातापितरो च सन्निपतिता होन्ति माता च		
उतुनी होति...	(म० नि० १-३२७)	२०६
मा पिटकसम्पदानेन	(अं० नि० १-१७४)	२०
मूलानि उद्धेरय्य अन्तमसो उसीरनाळिमत्तानि पि	(अं० नि० २-२१३)	६५
मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति	(विभ०-३३६)	१६
यत्थं च दिन्न महप्फलमाहु चतूसु सुचीसु...	(खु० नि० २-८०)	१६२

यत्थ खो, आवुसो, न जायति...नासिसंति

लोकमिमं परं च (अं०नि० २-५२;सं०नि० १-६०)

		१०४-१०५
यथा सत्थवाहो सत्थे कन्तारं तारेति...	(महानि० ३८७)	१०८-१०९
यदा हवे पातुभवन्ति धम्मा...	(म०व०-३)	१७
या ता रत्तियो अभिञ्जाता अभिलक्खिता	(म०नि० १-१२८)	१९
या पन भिक्खुनी अनुवस्सं वुट्ठापेय्य, पाचित्तियं	(पाचि०-३०)	१८४
या पन भिक्खुनी एकं वस्सं द्वेवुट्ठापेय्य, पाचित्तियं	(पाचि०-४६८)	१८४
यावता चन्दिमसुरिया परिहरन्ति दिसा भन्ति विरोचना...	(म०नि० १-४०२)	१०५
यावता, भिक्खवे, धम्मा सङ्खता, अरियो		
अट्टङ्गिको मग्गो....	(अ०नि० २-३७)	१६१
यावता, भिक्खवे, सत्ता अपदा वा द्विपदा वा....	(अं०नि० २-३७)	१६३
यो पन भिक्खु अचेलकस्स वा परिब्बाजकस्स वा...	(पाचि० १२८)	१८४-१८५
यो पन भिक्खु अनुपसम्पन्नेन उत्तरि रत्तितिरत्तं		
सहसेय्यं कप्पेय्य...	(पाचि० ३०)	१८४
यो पन भिक्खु एवं वदेय्य-तथाहं भगवता देसितं		
आजानामि...	(पाचि० १८२-१८८)	१८५
यो वो, आनन्द, मया धम्मो च विनयो च ...	(दी०नि० २-११८)	७
यं तथागतो वाचं जानाति अभूतं अतच्छं		
अनत्थसंहितं	(म०नि० २-७०)	१०४
यं, भिक्खवे, 'मया इदं न कप्पती' ति अपटिक्खितं	(म०व०-२६४)	२२२-२२३
यं यावता वा पन आकङ्खेय्य ...	(अं०नि० १-२११)	१४८
रागविरागमनेजमसोकं धम्ममसङ्खत....	(खु०नि० २-८०)	१६१
राजाभिराजा मनुजिन्दो	(म०नि० २-४०० ;	
	खु०नि० १-३५६)	१९
रूपपत्तिया मग्गं भावेति	(ध०सं०-४५)	१९
लोभो अकुसलमूलं	(दी०नि० ३-१७०)	९५
वत्थुं कालं च देसं च अग्घं परिभोगपञ्चमं....	(पोराणा)	२९९
वारि पोक्खरपत्तेव आरग्गेरिव सासपो....	(खु०नि० १-५५)	२६८
वालबीजनिमुण्हीसं...पाहेसि असोकव्हयो	(१२.१-४ ; १७.८३-८६)	६५
वाळ्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति नो पटिक्कमन्ति	(म०नि० ३-३५२)	१९
विनयो संवरत्थाय, अविप्पटिसारो पामोज्जत्थाय	(परि०-२९०)	९१
विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मंहेहि	(विभ० ३०८)	१२९
विहरतीति इरियति वत्तति पालेति	(विभ०-२९६)	१३५
वेदिसगिरिम्हि राजगहे....	(दी०व०-१२.३५-३७)	६२
समचित्तसुत्तन्तं	(अं०नि० १-५९)	६८

समादायेव पक्कमति	(दी०नि० १-६३)	१६७
समाधि कामच्छन्दस्स पटिपक्खो	(विभ०-३०८)	१३१
समितपापत्ता समणो ति वुच्चति	(खु०नि० १-४२)	६७
सम्पजानमुसावादे पाचित्तिर्यं	(पाचि०-५)	२२८
सम्मा मानाभिसमया अन्तमकासि दुक्खस्स	(म०नि० १-१७)	६३
सरणवण्णना	(दी०अ० १-२०५)	१६२
सस्सतो लोको ति वा, असस्सतो लोको ति वा	(दी०नि० १-१५७)	१६५
साधु, भन्ते, भगवा अञ्जं परियायं आचिक्खतु...	(पारा०-८६)	१२०
सुकथितं, भिक्खवे, उपालिना, अपदे पदं करोन्तो विय...	(अं० नि० १-२५)	२७८
सुत्वा न वदन्ति, आपत्ति दुक्कटस्स	(पारा० २६४)	३०७
सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो अलगद्धित्थिको अलगद्दग्वेसी	(म० नि० १-१७८)	२२-२३
सेय्यथापि, सारिपुत्त, भिक्खु सीलसम्पन्नो समाधि- सम्पन्नो...	(म० नि० १-१०१)	१५५
सो खो अहं, अनुसुद्धा, 'विचिकिच्छा चित्तस्स उपक्किलेसो' ति...	(म० नि० ३-२२६-२३०)	१५२-१५३
सीतापत्तिमग्गेन ये किलेसा पहीना, ते किलेसे न पुनाति...	(महानि०-९६)	१०३
सोतो सोतनो ति हिदं, सारिपुत्त, वुच्चति, कतमो नु खो सारिपुत्त...	(सं० नि० ४-२६५-२६६)	१८६
हत्थिदमकेन, भिक्खवे, हत्थिदम्मो सारितो एकं येव दिसं धावति	(म० नि०-३०३)	१०८
हन्द दानि, भिक्खवे, आमन्तयामि वो, वयधम्मा सङ्गारा....	(दी० नि० २-११६)	१७
हन्द मयं, आवुसो, धम्मं च विनयं च सङ्गायेय्याम...	(बु० व० ४०६)	८
हेतुफले ज्ञाणं अत्थपटिसम्भदा	(विभ०-३५०)	२२
हेतुम्हि ज्ञाणं धम्मपटिसम्भदा	(विभ०-३५०)	२२

३. गाथायो

अच्युगतो तावदेव ...	१०७	गन्त्वान मज्झिमत्थेरो....	५६
अट्टसट्ठि महाथेरा ...	६०	गन्त्वान रक्खितत्थेरो...	५८
अत्थसतं धम्मसतं ...	२१७	गन्त्वान रट्ठं महिसं....	५८
अत्थानं सूचनतो ...	१८	गमनेन न पत्तब्बो...	१०९
अनूपवादो अनूपवातो...	१७७	गहकारक दिट्ठोसि...	१७
अनेकजातिसंसारं ...	१७	गुणेहि यो सीलसमाधिपब्बा....	३
अनोतत्तोदकं कळं	६५	चत्तारि सतसहस्सानि	१०६
अपदानं अहि मच्छा ...	२५३	चतुरासीतिसहस्सानि ...	१०६
अपरन्तं विगाहित्वा ...	५८	चतुरो जना संविधाय...	३६०, ३६१
अभिज्जेयं अभिज्जातं ...	१०१	चतुत्तिसेव सुत्तन्ता....	२४
असम्बुधं बुद्धनिसेवितं यं...	३	चतुब्बिधं हि विनयं ...	२२२
अहं बुद्धं च धम्मं च....	६६	छातपब्बतपादमिह...	६४
आचरियपरम्परतो...	१६१, २७६	जातको नो निसिन्नो ति...	५२
आरकत्ता हतत्ता च...	१०१	चूळदेवो च मेधावी...	५५
आलोकं दस्सयित्वान...	६०	चूळाभयो च मेधावी...	५५
आवुधं निक्खिपित्वान...	६६	ठपेत्वा चतुरोपेते...	२५
इच्चेवमच्चन्तनमस्सनेय्यं....	३	ततो उपड्डुपड्डेन	१०६
इमेसु तीसु वत्थूसु...	६६	ततो च भासन्तरमेव हित्वा...	५
उपयोगेन भुम्मेन ...	६४	ततो महिन्दो इट्ठियो ...	५४
उपालि दासको चेव...	२८, ५३	तिचीवरञ्च पत्तो च...	२३३
एवं अचिन्तिया बुद्धा...	७७	तिपञ्चयोजनक्खन्धा...	१०७
एवं अनिच्चतं जम्मि...	३२	तीणि सतं सहस्सं च	२३४
एवं अनुपब्बजितो....	४८	तेना ति आदिपाठस्स...	६, ६२
एते नागा महापब्बा...	५४, ५५	तेलं मधुं फाणितं चापि सप्पि...	२७१
एते सत्त महासेला ...	१०६	तेविज्जा इद्धिपत्ता च....	६६
कता भिक्खुसहस्सेन...	५३	तं मे निसामेन्तु पसन्नचित्ता ...	५
कामं च पुब्बाचरियासभेहि...	४	तस्मा इमं पालिनयानुरूपं...	४
को मे वन्दति पादानि...	१०६, १६०	तस्मा हवे लोकविद् सुमेधो...	१०५
खन्ती परमं तपो तितिक्खा...	१७६	तस्मा हि यं अट्ठकथासु वुत्तं...	५
खीणासवा जुतीमन्तो...	२६	तस्स सिस्सो महापब्बो...	५५
खीणासवा वसिप्पत्ता	३२, ६०	शुल्लच्चयं ति यं वुत्तं...	३०६
गत्त्वा कस्मीरगन्धारं...	५७	दिट्ठे धम्मे च यो अत्थो...	६३

दियङ्कुसतसुत्तन्ता...	२५	मण्डूकोहं पुरे आसि...	१०६
दोपे तारकराजा व...	५४	मत्तञ्जुत्ता च भत्तस्मि...	१७७
दुक्कटं इति यं वुत्तं ..	३०८	महारट्टं इसि गत्त्वा ...	५८
दुत्तियो पन सङ्गीतो...	३१	महिन्दो नाम नामेन...	६१
दुत्तियं अदुत्तियेन...	२८०	मा दानि कोधं जनयित्थ...	५७
दुत्तियं सङ्गहं कत्वा ..	३२	यत्थ च दिन्न महप्फलमाहु ...	१६२
दुवे सतसहस्सानि...	१०६	यसो च साणसम्भूतो...	३१
देसनासासनकथा ...	२०, २२	यस्मा तस्मा सुविज्जेयं...	२८०
द्वासीति बुद्धतो गण्हि	२६	यस्मि ठिते सासनमट्टितस्स...	४
द्वे असीतिसहस्सानि...	१०७	यावता चन्दिमसुरिया...	१०५
न पटिच्च कम्मं फुसति ...	५२	युगन्धरो ईसधरो...	१०६
धम्मपालितनामो च ...	५४	येहि धेरेहि सङ्गीता...	३०
नवसतसहस्सानि ...	१०६	यो कप्पकोटीहि पि अप्पमेयं...	३
नवसुत्तसहस्सानि ...	२५	योजनानं सतानुच्चो ..	१०७
निकाये पञ्च वाचेसुं ..	५४	योनरट्टं तदा गत्त्वा...	५६
नीलादि यादिसं पुप्फं...	६५	यं एत्थ बुद्धिमन्तो...	१६, २०
नेव मे सक्कुण्ययासी ...	५६	यं मनुस्सो करे पापं...	३०८
परम्पराय विनयं...	२८	रागविरागमनेजमसोकं...	१६१
परियत्तिभेदं सम्पत्ति....	२०, २२, २४	वत्थुं कालं च देसं च...	२६६
पलोना जम्बुदोपा ते...	६२	वारि पोक्खरपत्तेव...	२६८
पाराजिकं ति यं वुत्तं....	२५४	वालवीजनिमुण्होसं...	६५
पिटकं पिटकत्थविद्...	२०	विनिच्छयो अट्टकथासु वुत्तो...	५
पुण्णमायं महावीरो ..	७४	विविधविसेसनयत्ता...	१८
पुनदेव अभयो मेधावी....	५५	विसारदो काळमुमनो...	५४
पुनदेव उपालि मेधावी	५४	बुत्तं येन यदा यस्मा...	६, ६१
पुनदेव काळमुमनो ...	५४	वेदिसगिरिभिह राजगहे...	६२
पुनदेव सुमनो मेधावी....	५४	सङ्गायित्वान सद्धम्मं...	२६
पुब्बेव सन्निवासेन ...	४०	सचे पि त्वं महि सब्बं...	५६
पुरतो पुरसेट्टस्स...	६२	सत्तयोजनवित्थिण्णा...	१०७
बुद्धेन धम्मो विनयो च वुत्तो....	५	सतेहि पञ्चहि कता...	२७
व्यञ्जनपरिसोधनतो...	१९१, २७६	सतेहि सत्तहि कता...	३०
भगवा ति वचनं सेट्टं...	११०	सत्तवीससहस्सानि...	२३४
भग्गरागो भग्गदोसो...	१११	सत्त सुत्तसहस्सानि...	२५
भाग्यवा भग्गवा युत्तो...	१११	सदेवको पि चे लोको...	५६
भगो भजो भागो विभत्तवा इति ...	११०	सब्बकामिप्पभुतयो...	३२
भये कोवे पसंसायं...	१६०	सब्बपापस्स अकरणं...	१७७

सब्बं सतसहस्सानि...	१०६	सुत्तस्तिकानं वचनानमत्थं...	५
समणा मयं महाराज...	६४	सुमनो वासभगामी च...	३१
समवाये खणे काले...	६३	सुवण्णभूमिं गत्त्वान...	६०
समुट्ठानं च किरिया...	२६५, २६६, २६७	संवण्णना पवत्ता...	१६२, २७६
सम्पस्सतं न दिस्सति...	१६२, २७६	संवण्णना सीहलदीपकेन...	४
सल्लेखिये नोमुलभूपमेहि...	४	संवण्णनं तं च समारभन्तो...	४
सामणेरो च सुमनो...	६१	सम्पस्सतं न दिस्सति...	२७६
सिक्खिं वटंसञ्च...	६१	हरीतकं आमलकं...	६५

सुद्धिपणं

पिठे	पन्तिथं	असुद्धपाठो	सुद्धपाठो
४	१७	पालिनयारूपं	पालिनयानुरूपं
१६	६	जीवकम्ब०	जीवकम्ब०
२३	१६	सीलसम्पत्ति	सीलसम्पत्ति
२७	१७	पठमहासङ्गीतिया	पठममहासङ्गीति या
२८	६	ति वुच्चते	ति ? वुच्चते
"	१२	केनाभतं ति—	केनाभतं ति ?
३१	१०	घम्मासोको	घम्मासोको
३६	७	निग्रोधो	निग्रोधो
४१	५	सत्थारा,	सत्थारा
४७	२३	पस्सन्तस्सेव	पस्सन्तस्सेव
४८	२२	तिस्सत्थेरस्स	तिस्सत्थेरस्स
४९	१	तस्स	कस्स
"	१	ति ।	ति ?
"	६	कुसलाधिपायो	कुसलाधिप्पायो
"	७	समेतं	ममेतं
५७	१४	अम्होक्कं	अम्हाक्कं
७०	३	सद्दो ?	सद्दो
७४	३	०य्यानममगमंसु	०य्यानमगमंसु
८६	१	निग्रोधिवोधि	निग्रोधिवोधि
८८	२४	मेघ०	मेघ०
८९	२२	यावतायुकं	यावतायुकं
९१	७	अवप्पटिसारो	अविप्पटिसारो
९८	२	(३.२)	(३.३)
"	६	कित्सद्दो	कित्सद्दो
१०१	८	०कोसलाराजादयो	०कोसलाराजादयो
१०२	४	०जिव्हा-मनेसु	०जिव्हा-काय-मनेसु
१०५	१५	आहारा	आहारा
१०६	७	अत्तभावे-	अत्तभावे
११०	१५	धनवड्डको	धनवड्डको
११२	१५	पळ्ळिवोधेन	पळ्ळिवोधेन
"	१७	विभत्तवा	विभत्तवा

पिठे	पन्तियं	असुद्धपाठो	सुद्धपाठो
११३	३	० ब्राह्मणि	० ब्राह्मणि
१२०	१६	अनुपक्खिपन्तो	अनुक्खिपन्तो
१२५	१०	होन्ति ।	होन्ति,
१२७	१६	० करिया०	० करिया०
१२६	१८	कोमो	कामो
१३२	१८	० वद्ध०	० वद्ध०
"	२०	उपरिमाणे	उपरिभागे
१३३	५	ओदग्गे पच्चु०	ओदग्गपच्चु०
"	६	कायचित्ता बाधं	कायचित्ताबाधं
१३४	१६	चे, तं च न ;	चे ? तं च न ।
१३५	१३	न सन्ति ।	न सन्ति,
१३६	१७	अभिप्पसादो ।	अभिप्पसादो
१३८	१३	वृपसन्ता ।	वृपसन्ता,
१३६	२२	सपम्पज्जति	सम्पज्जति
"	२२	अप्पना ।	अप्पना ;
१४६	२२	वेदनाहि	देवताहि
१५३	६	सम्पति निब्बत्ता	सम्पतिनिब्बत्ता
"	१५	सुगतिगते ।	सुगतिगते,
१७७	६	मत्तब्बुत्ता	मत्तब्बुत्ता
१७७	१५	उपोसथं करेय्याथ पतिमोक्खं उद्दिसेय्याथ ।	उपोसथं करिस्सामि पातिमोक्खं उद्दिस्सिस्सामि, तुम्हेव दानि भिक्षवे इतो परं उपोसथं करेय्याथ, पातिमोक्खं उद्दिसेय्याथ ।
१८०	१	भिसनकभावे	भिसनकभावे
"	७-८	पन पन	पन
१८१	११	तिको	ति को
१८३	११	वीतक्कमदोसा	वीतिक्कमदोसा
१८७	८	कुललं	कुसलं
१८८	२	कम्मट्ठान०	कम्मट्ठान०
१८६	२३	अलभमानो	अलभमानो मरिस्सति
२०५	११	भिग०	मिग०
२०६	१	तित त्स्मि	ति तस्मि
२१२	२	ति चे ।	ति चे ?
२१३	४	वुत्तेहि ।	वुत्तेहि,

पिठे	पन्तिथं	असुद्धपाठो	सुद्धपाठो
२१३	७	तिच	ति च
२१७	५	चुद्दस्स	चुद्दस
"	८	०पञ्जतिया	०पञ्जत्तिया
२२५	५	अत्तनो मत्तिथं	अत्तनोमत्तिथं
२३४	१७	०उपसम्पदा	०उपसम्पदा
२४२	५	कुम्भ०	कुम्भ०
"	१४	उत्साहाभावं	उत्साहाभावं
२५३	"	दीघ०	दीघ०
२५५	१२	०मयान	०मयानं
२७५	६	पञ्च	पञ्च
२८५	५	सलाकपञ्जरं	सलाकपञ्जरं
२८६	२४	सट्ठानं	सण्ठानं
२८७	११	वट्ठति	वट्ठति
२८७	१७	पा	वा
३०१	१७	अथस्स	अथस्स
३१५	२२	गच्छति	गच्छन्ति
३३३	२२	खेतट्ठकथा	खेतट्ठकथा
३३८	२२	मरियादाय	मरियादाय
३५६	१३	सद्धि	सद्धि
३७६	२०	विघासवथूनि	विघासवत्थूनि

